

**AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU
V BRATISLAVE**
Katedra trestného práva

Veronika Marková, Lucia Strémy (eds.)

**AKTUÁLNE OTÁZKY
TRESTNÉHO PRÁVA
V TEÓRII A PRAXI**
9. ročník

**Zborník príspevkov z 9. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej
vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou**

konanej

**pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie KURILOVSKEJ, PhD.**

dňa 18. marca 2021

Bratislava 2021

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 9. ročník

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou

18. marec 2021

Katedra trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Konferencia bola organizovaná ako plánovaná úloha katedry v roku 2021 v súlade s celoročným plánom Akadémie PZ v Bratislave.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD. Akadémia Policajného zboru v Bratislave

prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD. Akadémia Policajného zboru v Bratislave

JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Organizačný výbor:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD. (predseda organizačného výboru)

Mgr. Sebastián Janko, PhD.

JUDr. Vladimír Baláž

JUDr. Lucia Strémy

Miriám Švircová

Recenzenti:

Zborník zostavili:

© pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD., JUDr. Lucia Strémy, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Autor tohto zborníka nezodpovedá za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov a prípadné práva tretích osôb.

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vzor citácie:

MARKOVA, V., STRÉMY, L., eds., 2021. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 9. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-910-7. Dostupné na internete: <https://www.akademiapz.sk/akademia/katedry/katedra-trestneho-prava/vedecko-vyskumna-cinnost>

Vzor citácie príspevku:

BALÁŽOVÁ, E., 2021. Trest odňatia slobody na doživotie. In: MARKOVA, V., STRÉMY, L., eds., 2021. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 9. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 31 – 37. ISBN 978-80-8054-910-7. Dostupné na internete: <https://www.akademiapz.sk/akademia/katedry/katedra-trestneho-prava/vedecko-vyskumna-cinnost>

ISBN 978-80-8054-910-7

EAN 9788080549107

OBSAH

ÚVODNÝ PRÍHOVOR	5
MARKOVÁ, Veronika STRUČNÝ EXKURZ K AKTUÁLNÝM OTÁZKAM TRESTNÉHO PRÁVA V KONTEXTE ZMIEN Z ROKU 2020 (ÚVODNÝ REFERÁT KU KONFERENCII)	7
TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ	
BALÁŽOVÁ, Eva TREST ODŇATIA SLOBODY NA DOŽIVOTIE	31
BERKY, Ján, JÁNOŠÍKOVÁ, Katarína VYBRANÉ DAŇOVÉ TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH.....	38
BLAŽEK, Ondrej MOŽNOSTI PÁCHANIA SUBVENČNÝCH PODVODOV PRI REFUNDÁCII NÁKLADOV SÚVISIACICH S VÝKONOM ZÁCHRANNÝCH PRÁC PRI MIMORIADNYCH SITUÁCIÁCH.....	46
BORČEVSKÝ, Pavel K MOŽNOSTEM UPLATNĚNÍ NUTNÉ OBRANY PROTI ZÁKROKŮM ÚŘEDNÍCH OSOB	60
BRIATKOVÁ, Marika KVANTIFIKÁCIA OBVYKLE JEDNORAZOVEJ DÁVKY NA POUŽITIE § 135 ODS. 1, ODS. 2 TRESTNÉHO ZÁKONA.....	69
GERNÁT, Stanislav NIEKTORÉ ASPEKTY VÝKONU PRÁVA POLOVNÍCTVA Z POHLADU TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO A ZÁKLADNÉ ÚLOHY POLÍCIE PRI JEHO OCHRANE	75
HLAVÁČOVÁ, Marta AKTUÁLNOSŤ TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA	85
MEDELSKÝ, Jozef TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ PRÁVICKÝCH OSÔB, SÚČASNOSŤ A VÍZIE	91
MARR, Samuel, LEŠO, Stanislav TRESTNÉ ČINY VOJENSKÉ – NEUPOSLÚCHNUTIE ROZKAZU	98
SRHOLEC, Miroslav VYHODNOCOVANIE TRESTNÉHO ČINU PODVOD V INTENCIÁCH ULTIMA RATIO A OBVYKLEJ MIERY OPATRNOTI.....	107
ŠANTA, Ján, KROŠLÁK, Matúš HRY, STÁVKY A POHLAD NA AKTUÁLNU PRÁVNÚ ÚPRAVU A MOŽNÚ APLIKAČNÚ PRAX	115
VESELÁ, Radomíra NOVÁ HRANICE VÝŠE ŠKODY V TRESTNÍM PRÁVU ČR.....	130

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

BALGA, Jozef VÝVOJ ÚNIOVEJ JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH.....	139
DRUGDA, Juraj VÝVOJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH V EURÓPSKEJ ÚNII	147
FOJT, Dominik EVROPSKÝ ZATÝKACÍ ROZKAZ.....	162
CHRENŠŤ, Jakub PREZUMPCIA NEVINY Z POHĽADU JUDIKATÚRY SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE	181
KOLLAROVÍČ, Richard KONCEPT OBRÁTENÉHO DÔKAZNÉHO BREMENA V TRESTNOM KONANÍ	189
KUČERA, Jakub NOVELIZACE ČESKÉ DOHODY O VINĚ A TRESTU A JEJÍ MOŽNÉ DOPADY	199
MALÝ, Jan KOMPARACE SPOLEČNÉHO TRESTNÍHO ŘÍZENÍ VEDENÉHO PROTI OBVINĚNÉ FYZICKÉ A PRÁVNICKÉ OSOBE V ČESKÉ A SLOVENSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ	204
MARR, Dominika PROBLEMATIKA VYKONÁVANIA SKRÁTENÉHO VYŠETROVANIA S MEDZINÁRODNÝM PRVKOM	214
SKALICKÁ, Veronika TROCHU JINÉ SLEDOVÁNÍ OSOB A VĚCÍ ANEB BIOMETRICKÉ ÚDAJE V PRAXI ..	219
STRÉMY, Tomáš, PETRUŠEK, Adam LEGISLATÍVNÝ PROCES Č. LP/2021/173 A JEHO VPLYV NA HUMANIZÁCIU PODMIENOK KOLÚZNEJ VÄZBY V SLOVENSKEJ REPUBLIKY	243
ŠTĚPÁNKOVÁ, Kristýna PRÁVO OBĚTI TRESTNÉHO ČINU NA ODŠKODNĚNÍ	252
VIKTORYOVÁ, Jana, BLATNICKÝ, Jaroslav, VANÁK, Andrej APLIKAČNÁ STRÁNKA TEÓRIE DOKAZOVANIA.....	264
VINCENT, Filip, MIHÁLIK, Stanislav EFEKTÍVNOSŤ A RÝCHLOSŤ TRESTNÉHO KONANIA AKO ASPEKT ZÁSADY RÝCHLOSTI KONANIA.....	273
VOJTUŠ, František POSTUP PRED ZAČATÍM TRESTEHO STÍHANIA – QUO VADIS?	286
ZELEŇÁKOVÁ, Ivana AKTUÁLNE PRÁVNE OTÁZKY VO VZŤAHU K EURÓPSKEJ PROKURATÚRE.....	295
SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY	
DENSKÝ, Michal SPOLUPRÁCA POLÍCIE A INTERVENČNÝCH CENTIER PRI REALIZÁCI VYKÁZANIA ZO SPOLOČNÉHO OBYDLIA PODĽA § 27A ZÁKONA NR SR Č. 171/1993 Z. Z. O POLICAJNOM ZBORE	305

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza POTENCIÁL RESTORATIVNÍ JUSTICE VE VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH – ZKUŠENOST Z KOLUMBIE	311
HOREHÁJ, Tomáš RESTORATIVNÁ JUSTÍCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY	317
JURISOVÁ, Michaela VYBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ ZNAKY PÁCHATEĽOV A OBETÍ MRAVNOSTNEJ KRIMINALITY S AKCENTOM NA SEXUÁLNE PARAFÍLIE	327
KRÁSNÁ, Patrícia ODSÚDENÝ AKO SUBJEKT TRESTNÉHO KONANIA - ÚČINNÉ ZNÍŽENIE RIZÍK SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA ODSÚDENÝCH - „ŠANCA NA NÁVRAT“	337
MICHALKO, Jozef REGRESNÝ NÁROK ŠTÁTU VOČI PÁCHATEĽOVI TRESTNÉHO ČINU V SÚVISLOSTI S NÁHRADOU ŠKODY	347
PAVLOVČÁKOVÁ, Michaela DAŇOVÉ ÚNIKY	352
VAŠKO, Adrián OSOBITNÉ PROSTRIEDKY SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB SLOVENSKEJ REPUBLIKY – V KONTEXTE JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA	360
ZÁVERY.....	383

Úvodný príhovor

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou na tému „**Aktuálne otázky trestného práva v teórii a v praxi**“ predstavuje už stálu súčasť činnosti katedry trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave v rámci vedecko-výskumnej oblasti počas každého akademického roka, Konferencia prebiehala takmer od jej začiatkov prezenčnou formou, hoci minulý rok – v roku 2020 sme boli bezprostredne pred jej konaním zasiahnutí pandemiou Covid-19. V roku 2021 sme boli pripravení realizovať konferenciu prezenčne, ale epidemická situácia nám to nedovolila, no aj napriek tomu sme boli radi, že informačné technológie nám umožnili zrealizovať konferenciu prostredníctvom online aplikácie MsTeams, čím sa konferencia aspoň čiastočne priblížila jej prezenčnému spôsobu.

Trestné právo ako jedno zo súčastí verejného práva v prechádza neustále výraznými zmenami, ktoré sa odrážajú už v niekoľkých desiatkach noviel Trestného zákona a Trestného poriadku, prípadne sú prijímané nové súvisiace právne predpisy, ktoré oblasť trestného práva neustále dopĺňajú a inovujú. Z tohto pohľadu je však nevyhnutné, aby tieto zmeny boli koncepčné a aby bol vytvorený dostatočný priestor, ako aj inštitucionálne a materiálne zabezpečenie na riadny výkon týchto zmien. Každá novela trestných kódexov prináša orgánom realizujúcim trestné konanie výrazný zásah do výkonu svojich povinností a nie vždy sú tieto orgány pripravené, na efektívny výkon. Nie však zo subjektívnych dôvodov, ale objektívnych, ktoré priniesla zmena systému. Je však nevyhnutné skonštatovať, že neustále zmeny právnych predpisov v oblasti trestného práva majú zabezpečiť efektívny boj proti trestnej činnosti práve tým, že sa upravia nové skutkové podstaty trestných činov, prípadne postup orgánov činných v trestnom konaní, ktorý bude zabezpečovať záruky základných ľudských práv a slobôd pre všetky osoby, ktoré majú vzťah k trestnému konaniu.

Uvedené zmeny, ktoré priniesli jednotlivé novely trestných kódexov, ako aj súvisiace problémy v oblasti trestného práva sú hlavnými bodmi každoročne organizovanej konferencie na katedre trestného práva. Naším cieľom je vždy diskutovať o týchto zmenách, poukázať na problémové oblasti, ale napr. aj vracat' sa k predchádzajúcim novelám za účelom zistenia účelnosti ich prijatia, ako aj spôsobu ich praktického výkonu v podmienkach trestného konania v rámci Slovenskej republiky.

Za katedru trestného práva, ako aj vedecký a organizačný výbor konferencie, môžem skonštatovať, že nás mimoriadne teší stály a vysoký záujem odborníkov trestného práva z viacerých organizačných súčastí systému trestného konania, ako aj ďalších odborníkov, ktorí sa venujú súvisiacim vedným disciplinám a odborom. Mimoriadne sme poctení aj záujmu príslušníkov PZ, ktorí pracujú ako vyšetrovatelia PZ, prípadne ako poverení príslušníci PZ a ktorí prinášajú na konferenciu svojej vlastné skúsenosti z vyšetrovania, či skráteného vyšetrovania a poukazujú na problémové oblasti. Sme veľmi radi, že aj online prostredie v tomto roku nám prinieslo možnosť diskutovať o problémoch a nešlo len o prezentovanie vlastných výstupov, ale aj o výmenu poznatkov, skúseností a názorov na viaceré oblasti trestného práva, ako aj súvisiacich vedných disciplín. Osobitne sa organizátori konferencie tešia aj záujmu zahraničných kolegov o problémy, ktoré sa vzťahujú k zahraničným právnym úpravám trestných kódexov a ich prípadnej komparácii, vzhľadom na podobnosť niektorých inštitútov.

Už minulosti bolo za hlavný cieľ konferencie zvolené organizovanie stálej periodickej konferencie, ktorá bude slúžiť predovšetkým na výmenu poznatkov z oblasti trestného práva vo vzťahu k aktuálnym otázkam teórie a praxe, ako aj súvisiacich vedných disciplín a odborov s poukázaním na skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov, pričom tento cieľ môžeme stále považovať za primárny. V nadväznosti na to však môžeme vytýčiť aj niekoľko ďalších, dielčích, cieľov, medzi ktoré môžeme zahrnúť:

- Vytvorenie priestoru na prezentovanie aktuálnych otázok a problémov, ktoré je potrebné riešiť, aj vzhľadom na nové spôsoby a metódy páchania trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti.

- Otvorenie diskusie o problémoch v legislatívnej oblasti so zameraním na aktuálne znenia trestných kódexov po rekodifikácii so zameraním na medzery, ktoré vznikajú v dôsledku neustálych zmien (aj napriek rekodifikácii).
- Výmena poznatkov v oblastiach, ktorým sa, vzhľadom na veľký okruh otázok vznikajúcich, meniacich sa v rámci trestného práva hmotného a procesného, nie je možné dostatočne venovať individuálne.
- Otvorenie priestoru na diskusiu a riešenie problémov v oblastiach súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov, ktorých súvislosť s problémami trestného práva je veľmi úzka a vzniká potreba bezpečnostnej praxe ohľadom ich riešenia
- Výmena poznatkov a informácií o súčasných vedecko-výskumných projektoch, ktoré vznikajú na úseku trestného práva ako aj súvisiacich vedných odborov.
- Riešenie problémov aplikačnej praxe – nielen z oblasti trestného práva, ale tiež súvisiacich vedných odborov a náčrt nových možností riešenia s dopadmi na aplikačnú prax.
- Výmena informácií a prezentovanie problémov v zahraničných právnych úpravách.

Účastníci konferencie akceptovali ciele, ktoré boli stanovené a vytýčené aj v rámci pozvánky na konferenciu, čomu následne prispôsobili aj svoje príspevky a reagovali prostredníctvom nich na hore uvedené oblasti. Obsah zborníka vychádza z týchto príspevkov, pričom niektoré z nich boli aj súčasťou programu konferencie, čiže boli príslušným spôsobom aj odprezentované.

V mene vedeckého ako aj organizačného výboru by sme chceli vyjadriť poďakovanie všetkým účastníkom konferencie, ktorí sa významnou mierou pričínili o jej realizáciu, pričom osobitne ďakujeme našim zahraničným kolegom, s ktorými si aj prostredníctvom takejto formy spolupráce, dokážeme vymieňať informácie, prezentovať postrehy a názory a diskutovať o vzniknutých problémoch. Veríme, že príspevky v zborníku budú využívané osobami z radov odbornej ako aj laickej verejnosti a prispedia svojím odborným obsahom k riešeniu niektorých problémov z oblastí aktuálnych otázok trestného práva v teórii a praxi.

Do budúcnosti si prajeme, aby sme aj nasledujúcimi ročníkmi dokázali úspešne nadviazať na predchádzajúce ročníky, ako aj na spoluprácu s viacerými subjektmi nielen zo Slovenskej republiky, ale aj s kolegami z Českej republiky prípadne aj s inými zahraničnými subjektami a príslušným spôsobom komunikovať a diskutovať o problémoch týkajúcich sa obsahu konferencie.

Za vedecký a organizačný výbor konferencie:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

STRUČNÝ EXKURZ K AKTUÁLNYM OTÁZKAM TRESTNÉHO PRÁVA V KONTEXTE ZMIEN Z ROKU 2020 (ÚVODNÝ REFERÁT KU KONFERENCIÍ)

pplk. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia:** Príspevok je venovaný základným otázkam trestného práva vo vzťahu k prijatiu najnovších zmien trestných kódexov v predchádzajúcom roku 2020, pričom autorka v rámci neho poukazuje na posledné novely Trestného zákona, ako aj Trestného poriadku a ich dopad na základné inštitúty trestného práva hmotného a procesného..*

***Kľúčové slová:** Trestný zákon, Trestný poriadok, trestné právo hmotné, trestné právo procesné, zmeny trestných kódexov.*

***Annotation:** The article is devoted to basic issues of criminal law in relation to the adoption of the latest changes to criminal codes in the previous year 2020, while the author leads to the latest amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code and their impact on the basic institute of substantive and procedural criminal law.*

***Keywords:** Criminal law, Criminal procedure, substantive criminal law, criminal procedural law, changes in criminal codes.*

Úvod

Obdobie predchádzajúceho roka - roka 2020 bolo výrazne poznačené viacerými zmenami, pričom jedna z dôležitých zmien ovplyvnila aj každoročné konanie konferencie na tému Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi - 8. ročník, ktorá sa mala konať dňa 10.3. 2020. Zároveň rok 2020 bol v oblasti trestného práva rokom veľmi malého počtu zmien trestných kódexov, ale tieto zmeny výrazným spôsobom zasiahli do viacerých inštitútov trestného práva hmotného ako aj trestného práva procesného. Príslušné zmeny trestného práva vždy súvisia s príslušnými aplikačnými problémami, na ktoré narážajú orgány činné v trestnom konaní s súdy pri realizácii úkonov trestného konania, pričom práve tieto zmeny môžu prispieť k väčšej efektívnosti týchto úkonov, ale zároveň môžu priniesť do aplikačnej praxe aj mnohé problémy. Od posledných noviel trestných kódexov v roku 2019, ktorých bolo hneď niekoľko (zákon č. 3/2019 Z. z., zákon č. 6/2019 Z. z., zákon č. 54/2019 Z. z., zákon č. 35/2019 Z. z., nález Ústavného súdu SR č. 38/2019 Z. z., zákon č. 214/2019 Z. z., zákon č. 231/2019 Z. z., zákon č. 420/2019 Z. z. a zákon č. 474/2019 Z. z.) boli v roku 2020 trestné kódexy novelizované, ako už bolo uvedené len pár krát. Ide konkrétne o novely:

- zákon č. 288/2020 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 423/2020 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s reformou súdnictva

Zákon č. 288/2020 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Novela Trestného zákona, ako aj zákona o trestnej zodpovednosti právnickej osoby mala do Trestného zákona zaviesť nové vnímanie trestných činov, ktorých primárnym hmotným predmetom útoku je zviera a z hľadiska systematiky osobitnej časti Trestného zákona bolo cieľom

novely (okrem iného) ich zaradiť tieto trestné činy medzi trestné činy proti životnému prostrediu oproti pôvodnej 9. hlave osobitnej časti trestného zákona, čo sú trestné činy proti iným právam a slobodám, čím sa zároveň zverila aj príslušnosť na konanie vo vzťahu k týmto trestným činom v zmysle ustanovení Trestného poriadku - § 202 policajtovi, ktorý je uvedený v § 10 ods. 7 písm. a) - vyšetrovateľovi Policajného zboru (napr. konkrétne vyšetrovateľ odboru kriminálnej polície krajského riaditeľstva PZ, pričom tento odbor má vo vecnej príslušnosti na konanie trestné činy proti životnému prostrediu za ktoré TZ v osobitnej časti ustanovuje TOS s honoru hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky.¹

Novou právnou úpravou sa okrem presunutia trestných činov z 9. hlavy osobitnej časti Trestného zákona zavádza aj nový trestný čin, ktorý má reagovať na súčasný stav spoločnosti v oblasti organizovania zápasov zvierat, ktoré do účinnosti tejto novely nebolo možné postihovať trestnoprávne, ak nebola naplnená skutková podstata trestného činu týrania zvierat alebo zanedbania starostlivosti o zvieratá, ktoré by sa zúčastňovali na takýchto zápasoch. Spravidla išlo len o priestupky v zmysle zákona č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti.

§ 305a - Týranie zvierat

Pôvodný návrh zákona vo vzťahu k tomuto trestnému činu v porovnaní s tým, ktorý bol schválený v NR SR sa výrazne pozmenil a samotná skutková podstata trestného činu vymedzená v § 305a TZ zostala v podstate zostal nezmenená v porovnaní so znením účinným do 31. 10. 2020, okrem trestnej sadzby, ktorá sa zvýšila. Pre porovnanie uvádzam aj znenie návrhu, predloženého NR SR.

(1) Kto

- a) týra zvieru, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý alebo za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený,*
- b) týra zvieru zvlášť krutým a surovým spôsobom, alebo*
- c) neposkytne zvieratú, ktoré vlastní alebo o ktoré je povinný starať sa, potrebnú pomoc, pričom je takéto zvieru v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až na tri roky*

a znenie, ktoré bolo schválené

„§ 305a Týranie zvierat

(1) Kto

- a) týra zvieru, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý alebo za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený,*
- b) týra zvieru zvlášť krutým a surovým spôsobom, alebo*
- c) utýra zvieru,*

potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky. “

Znenie návrhu zákona a schváleného znenia zákona bolo teda upravené v bode c) v rámci II. čítania legislatívneho procesu o tomto návrhu zákona, pričom sporné bolo predovšetkým posudzovanie pojmov „nebezpečenstvo smrti“ a „príznaky ťažkej ujmy na zdraví“, ktoré sa vo výkladových ustanoveniach TZ viažu k človeku ako ľudskej bytosti a následne v aplikačnej praxi by tieto pojmy mohli spôsobovať ťažkosti pri posudzovaní týchto pojmov zo strany vlastníka, či držiteľa zvierat, nakoľko pre posúdenie týchto pojmov sa vyžadujú určité odborné vedomosti, ktoré tieto osoby nemusia mať na to, aby takýto stav posúdili, čím by bolo následne sťažené dokazovanie skutočností, ktoré súvisia so subjektívnou stránkou skutkovej podstaty trestného činu. Z dôvodu zachovania právnej istoty bol teda navrhnutý návrat k pôvodnému zneniu ustanovenia.

¹ Nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 2. z. o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní

Kvalifikovaná skutková podstata zostala nezmenená, hoci v pôvodne navrhovanom znení bola uvedená aj druhá kvalifikovaná skutková podstata, ktorej znenie bolo nasledovné: „(3) *Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním smrť zvieratá.*“ Táto však bola v dôsledku pozmeňujúcich návrhov v II. čítaní v rámci legislatívneho procesu zrušená, pričom to bolo odôvodnené zmenou písm. c). Touto zmenou sa teda utýranie zvieratá, ktoré bolo v pôvodnom návrhu viazané na trestnú sadzbu tri roky až osem rokov, vrátilo do základnej skutkovej podstaty s trestnou sadzbou až na tri roky.

§ 305b Zanedbanie starostlivosti o zviera

Druhá skutková podstata, ktorá si prešla zmenou v porovnaní so znením účinným do 31. 10. 2020 je trestný čin Zanedbania starostlivosti o zviera - v porovnaní s predchádzajúcim znením dochádza aj k zmene názvu a trestný čin sa bude vzťahovať nie na viaceré zvieratá, ale v základnej skutkovej podstate len na jedno zviera. Zároveň môžeme konštatovať, že tiež tu nastala zmena v porovnaní so znením, ktoré bolo pôvodne predložené NR SR v rámci legislatívneho procesu. Nová skutková podstata trestného činu je nasledovná:

„(1) *Kto z nedbanlivosti spôsobí smrť alebo trvalé následky na zdraví zvieratá, ktoré vlastní alebo o ktoré je povinný sa starať tým, že zanedbá potrebnú starostlivosť o toto zviera, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúci dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*“

Novelu ustanovenia si vyžiadala spoločenská situácia v oblasti riadnej starostlivosti o zvieratá, nakoľko právna úprava, ktorá zahŕňala hmotný predmet útoku viaceré zvieratá sa javila ako nedostatočná v oblasti riadnej ochrany zvierat v prípade, že poškodené bolo iba jedno zviera - napr. jedno zviera v stáde, či kone. V rámci pozmeňujúcich návrhov bola do ustanovenia zahrnutá predchádzajúca recidíva, čo teda znamená, že pre trestnú zodpovednosť páchatel'a za toto ustanovenie sa vyžaduje, aby bol v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch za obdobný čin postihnutý.

V porovnaní s predchádzajúcim znením do ustanovenia pribudla aj kvalifikovaná skutková podstata, ktorá je koncipovaná obdobne ako pri trestnom čine týrania zvierat, pričom ale predchádzajúce recidíva v tomto prípade nezohráva úlohu, nakoľko závažnosť protiprávneho konania, ktoré je uvedené v tomto ustanovení je vyššia, ako ustanovení ods. 1, čo je zvýraznené skutočnosťou, že je starostlivosť zanedbaná na viacerých zvieratách alebo iným spôsobom v zmysle uvedených písmen.

(2) *Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 bez ohľadu na to, či bol za obdobný čin v predchádzajúci dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý,*

- a) *na viacerých zvieratách,*
- b) *verejne alebo na mieste prístupnom verejnosti,*
- c) *na zvierati osobitne chránenom zákonom, alebo*
- d) *závažnejším spôsobom konania.*

§ 305c Organizovanie zápasov zvierat

Nový trestný čin v tejto oblasti reaguje na potrebu zvýšeného postihovania možných situácií, kedy sú zvieratá vystavované nebezpečnému správaniu, pri ktorom sú ohrozené na svojom živote alebo na zdraví, pričom účelom tohto správania saje získať aj finančnú odmenu, takto správanie sa osôb následne vykazuje znaky nelegálnej činnosti, nakoľko chov zvierat za účelom ich použitia na zápasy za účelom zisku je nezákonná činnosť nielen z dôvodu neexistencie príslušného podnikateľského oprávnenia, či krátenia daní, ale predovšetkým z dôvodu, že ide o aktivitu, ktorú zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti v znení neskorších predpisov zakazuje pod hrozbou pokuty? Uloženie pokuty bolo spravídla sťažené skutočnosťou, že osoba nebola pristihnutá priamo pri tomto konaní kedy štvie zviera proti zvierat'u alebo kedy prijíma za túto aktivitu odplatu. Pri zápase je však veľké množstvo úkonov, ktoré mu predchádzajú a z ktorých by bolo možné danú situáciu vo vzťahu k organizovaniu zápasov zvierat vyvodit', čo

však v priestupkovom konaní nebolo možné realizovať a trestnoprávna úprava to už z hľadiska objasňovania všetkých trestnoprávných relevantných skutočností už umožňuje, do objektívnej stránky následne pribudlo viacero protiprávných konaní, medzi ktoré zákonodarcovia zahrnuli aj samotnú účasť na takomto podujatí.

Rovnako aj pri tomto trestnom čine došlo k viacerým zmenám počas legislatívneho procesu v porovnaní so znením, ktoré bolo pôvodne v návrhu zákona. Návrhu zákona sa zároveň vyčítalo, že skutková podstata je nejasná a málo zrozumiteľná, nakoľko objektívne stránky, ktoré sú súčasťou skutkovej podstaty trestného činu boli spojené v jednom odseku^{2 3} a zmenou sa následne navrhlo, aby tieto boli rozdelené do viacerých písmen, čím sa zefektívnil následný výklad tejto právnej normy a tieto jednotlivé konania sú jednoznačnejšie spájané s organizovaním zápasov zvierat. Súčasné znenie skutkovej podstaty je nasledovné:

(1) *Kto*

a) *organizuje zápas medzi zvieratami,*

b) *na účel podľa písmena a) štvie zviera proti zvieratú, cvičí zviera na inom zvierati, chová, drží, obchoduje alebo inak nakladá so zvieratami alebo také konanie umožní, alebo*

c) *sa zúčastní na organizovanom zápase zvierat, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*

Odsek 2 je kvalifikovanou skutkovou podstatou, ktorého znenie a tiež úprava trestných sadzieb boli vymedzené analogickým spôsobom v nadväznosti na úpravu trestného činu týrania zvierat.

(2) *Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1*

a) *verejne alebo na mieste prístupnom verejnosti,*

b) *na zvierati osobitne chránenom zákonom,*

c) *závažnejším spôsobom konania, alebo*

d) *v prítomnosti skupiny osôb mladších ako osemnásť rokov.*

Pre účely novej právnej úpravy však bolo nevyhnutné, aby existovala aj definícia zvierat'a, čo nebolo súčasťou pôvodného návrhu zákona a bolo pridané len pripomienkami a doplňujúcim návrhom. V tomto smere ide o nasledovné ustanovenie:

§ 305d Spoločné ustanovenie

„Na účely § 305a až 305c sa zvierat'om rozumie pes, mačka, hospodárske zviera podľa osobitného predpisu a chránený živočích podľa osobitného predpisu držaný v zajatí. “

V danom prípade ide o zásadnú zmenu v oblasti ochrany zvierat v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou. Pes a mačka predstavujú v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 576/2013 o nekomerčnom premiestňovaní spoločenských zvierat spoločenské druhy zvierat spolu s fretkami, ako aj bezstavovcami (okrem včiel a čmeliakov), okrasným vodnými živočíchmi, obojživelníkmi, plazmi, vtákmi a cicavcami. Je teda veľmi zvláštne, že okrem psa a mačky, ktoré sú vyslovene uvedené v definícii zvierat'a sa zákonodarca rozhodol ostatné spoločenské zvieratá neuvádzať v rámci tejto definície. Vynechanie napr. fretky z ochrany pred týraním, či iným protiprávnym konaním v zmysle TZ je minimálne neštandardné riešenie. Touto zmenou sa vytvoril taký právny stav, že je možné viesť trestné stíhanie za absurdné prípady. Napríklad ak by Vám vletel chránený druh motýľa do domu a vy si ho tam necháte a uhynie, tak by to mohlo byť kvalifikované, že ste ho utýrali. Alebo napríklad ak by ste dali železnú pascu do lesa a chytil by sa do nej napríklad rys a uhynul by, pretože by mal poranenú nohu alebo by si nevedel nájsť potravu, tak by nebolo možné viesť trestné konanie a stíhať

² § 48 ods. 4,5 zákona č. 39/2007 Z. z.

³ Pôvodné znenie nového ustanovenia - (1) *Kto organizuje zápas medzi zvieratami, na tento účel štvie zviera proti zvieratú, cvičí zviera na inom zvierati v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi na úseku veterinárnej starostlivosti, chová, drží, obchoduje alebo inak nakladá so zvieratami alebo také konanie umožní alebo kto sa zúčastní na organizovanom zápase zvierat, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*

páchatel'a, pretože tento chránený živočích nebol držaný v zajatí. Čo sa týka hospodárskeho zvierat'a, novela odkazuje na osobitný predpis, ktorý sa ale ďalej neuvádza. Ani v primárnom právnom predpise vo veterinárnej oblasti teda Zákone o veterinárnej starostlivosti sa pojem „hospodárske zviera“ nedefinuje. Existuje iba výklad v súvislosti s pojmom „farmový chov“ v § 2 písm. d) Zákona o veterinárnej starostlivosti. V prípade definície hospodárskeho zvierat'a je potrebné opäť vychádzať z legislatívy vo veterinárnej oblasti ako sú nasledovné dokumenty: - zákon č. 194/1998 Z. z. o šľachtení a plemenitbe hospodárskych zvierat a o zmene a doplnení zákona 455/1991 Z. z. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov v § 2 ods. 4 definuje, že „hospodárskymi zvieratami sú zvieratá podčeľade Bovinae vrátane rodu zubor a rodu tur (ďalej len „hovädzí dobytok“), zvieratá druhov kôň a somár a ich kríženec (ďalej len „koňovité zvieratá“), ošípané, ovce, kozy, králiky, kožušinové zvieratá, hydina, vtáky, včely medonosné a druhy sladkovodných rýb okrem rýb okrasných, ktoré sú hospodársky významné. Hospodársky významné zvieratá sú tie, ktoré sú chované na účely ich ekonomického zhodnotenia“. Nariadenie vlády č. 322/2003 Z. z. o ochrane zvierat chovaných na farmárske účely v § 2 písm. a) uvádza že zvierat'om je „každý stavovec chovaný alebo držaný na produkciu potravín alebo krmiva, vlny, chlpuv, štetín alebo peria, kože alebo kožušiny, alebo na iné farmárske účely“. Podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady EÚ (ES) č. 1069/2009 čl. 3 bod 6 sa uvádza, že hospodárskym zvierat'om je „akékoľvek zviera, ktoré je držané, vykrmované alebo chované človekom a využívané na produkciu potravín, vlny, kožušín, peria, koží a kožíek alebo akéhokoľvek iného produktu získaného zo zvierat alebo na iné hospodárske účely ako aj zviera z čeľade koňovi tých“. V súvislosti s jednotlivými definíciami hospodárskeho zvierat'a vidieť rozdiely vo výklade pojmu, čiže nie je zjavné, ktorý osobitný predpis mal zákonodarca na mysli. Predchádzajúca definícia sa vzťahovala len na stavovce, pričom táto definícia považuje za hospodárske zviera aj včelu medonosnú, ktorá je bezstavovcom. **„Chránený živočích podľa osobitného predpisu držaný v zajatí“** je pojem, ktorý je rovnako uvedený v Trestnom zákone bez bližšej špecifikácie. Primárnym právnom predpisom, ktorý poskytuje určitým živočíchom osobitnú ochranu je zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov. Tu sa spomína pojem „chránený živočích“, ale presnú definíciu tu nenájdeme. Podľa § 32 Zákona o ochrane prírody a krajiny sa „druhovou ochranou chránených rastlín, chránených živočíchov, chránených nerastov a chránených skamenelín (ďalej len „druhovú ochranu“) podľa tohto zákona sa rozumie osobitná ochrana druhov rastlín, živočíchov, nerastov a skamenelín (ďalej len „chránený druh“) a obmedzenie využívania vybraných druhov rastlín a živočíchov. Predpis, ktorý upravuje zoznam chránených živočíchov je vyhláška Ministerstva životného prostredia č. 24/2003, ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. a kde je uvedený zoznam chránených živočíchov a druhy európskeho významu. V tomto prípade sa možno iba domnievať, či v prípade „chráneného živočícha podľa osobitného predpisu držaného v zajatí“, pôjde aj o voľne žijúceho chráneného živočícha podľa osobitného predpisu, ktorý je držaný človekom. Túto novelizáciu Trestného zákona teda tiež nepovažujem za správnu, pretože sa v nej vyskytujú rôzne chyby, kde v podstate zákon umožní trestať aj za úplne absurdné prípady a naopak, prípady ktoré naznačujú jasné známky týrania zvierat, nebude možné trestne stíhať, pretože, ustanovenie je veľmi zle spracované a naformulované.

V rámci legislatívneho procesu, boli zverejnených aj niekoľko pripomienok, ktoré však neboli akceptované, prípadne sa dotýkali ustanovení, ktoré boli v legislatívnom návrhu aj zmenené.⁴

Uvedená novela Trestného zákona má teda niekoľko nezrovnalostí a veríme, že aby bol možný adekvátny postih protiprávnych konaní, ktoré zákonodarcovia smerujú chrániť je nevyhnutne spolupracovať na novelách s príslušnými orgánmi, ktoré sa danej oblasti venujú.

⁴ Pripomienky k návrhu zákona č. 288/2020 Z. z. [online]. Dostupné na internete: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/299/pripomienky/zobraz>

Zároveň v zmysle tejto novely sa všetky trestné činy, ktoré boli touto právnou úpravou zmenené dopĺňajú aj medzi trestné činy, ktorých sa môže dopustiť aj právnická osoba.⁵

Zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Uvedený návrh zákona bol spracovaný, tak ako to uvádza dôvodová správa k tomuto zákonu, na základe programového vyhlásenia vlády SR.⁶ Návrhom zákona sa sleduje, aby v oblasti odčerpávania výnosov z trestnej činnosti bolo zabezpečené efektívne vyhl'adavanie, zaist'ovanie a odnímanie týchto výnosov, pričom by sa mali zaviesť jasné pravidlá aj pre správu zaisteného majetku a nakladania s ním. Aj keď nosnou právnou normou je samotný zákon, ktorý je uvedený v čl. I tohto zákona, je týmto zákonom vykonávaná novelizácia viacerých právnych noriem, medzi ktoré zaraďujeme aj všetky trestnoprávne normy

- Čl. I - samotný zákon, ktorým sa zavádza režim správy majetku zaisteného najmä v trestnom konaní
- Čl. II - novelizácia zákona č. 300/2005 Z. z. - novelizáciou sa zavádzajú viaceré ustanovenia, ktoré súvisia so samotným znením obsahu zákona v zmysle čl. I - napr. nový druh ochranného opatrenia - zhabanie časti majetku - § 83a, ale zároveň sa týmto zákonom zavádzajú nové trestné činy - ohýbanie práva (pôvodné znenie zákona bolo zneužitie práva), poskytovanie a prijímanie nenáležitej výhody, upravujú sa viaceré trestné činy - trestný čin neoprávneného vyrobenia a používania platobného prostriedku, legalizácia výnosu z trestnej činnosti a trestný čin nepriamej korupcie. Zároveň sa zavádzajú aj nové pojmy, ktoré súvisia s už uvedenými inštitútmi.
- Čl. III - novelizácia zákona č. 301/2005 Z. z. - novela Trestného poriadku sa v tomto smere zameriava priamo na inštitúty, ktoré sa dotýkajú obsahu zákona uvedeného v čl. I, čiže inštitúty, ktoré sa dotýkajú zaist'ovania vecí, ktoré sú dôležité pre trestné konanie, kde dochádza azda k najvýraznejšiemu rozšíreniu a upraveniu týchto inštitútov.
- Čl. XV - novelizácia zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Zmeny Trestného zákona

- **Zhabanie časti majetku - § 83a.** Nový druh ochranného opatrenia, ktoré môže uložiť súd fakultatívne, ak odsudzuje páchatel'a za úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky alebo za niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov,⁷ ktorým páchatel' získal alebo sa snažil získať pre seba alebo pre iného majetkový prospech a súd má za to, že určitá časť jeho majetku je výnosom z trestnej činnosti na základe preukázania, že hodnota majetku, ktorú páchatel' nadobudol alebo previedol na inú osobu v čase najviac päť rokov pred páchaním takéhoto trestného činu, v čase jeho páchania alebo po jeho spáchaní je v hrubom nepomere k príjmom páchatel'a nadobudnutým v súlade so zákonom alebo na základe iných skutočností odôvodňujúcich takýto záver. Súd tiež môže toto ochranné opatrenie uložiť aj vtedy, ak by tento majetok mohol byť zhabaný podľa odseku 1 a ak páchatel' tento majetok previedol alebo nechal previesť na inú osobu bezplatne alebo za nápadne výhodných podmienok a táto osoba vedela alebo mohla a mala vedieť, že na ňu takýto majetok previedol, aby sa vyhol peňažnému

⁵ § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁶ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 312/2020 Z. z. [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7893>

⁷ trestný čin neoprávneného prístupu do počítačového systému podľa § 247, neoprávneného zásahu do počítačového systému podľa § 247a, neoprávneného zásahu do počítačového údajov podľa § 247b, výroby a držby prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov podľa § 247d, machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266, prijímania úplatku podľa § 328 až 330, podplácania podľa § 332 až 334, nepriamej korupcie podľa § 336 alebo rozširovania detskej pornografie podľa § 369,

trestu podľa § 56, trestu prepadnutia majetku podľa § 58, trestu prepadnutia veci podľa § 60 alebo uložení zhabania veci podľa § 83, alebo že tento majetok bol získaný v rozpore so zákonom, previedol alebo nechal previesť na blízku osobu, previedol alebo nechal previesť na právnickú osobu, v ktorej má sám alebo v spojení s blízkymi osobami väčšinovú majetkovú účasť, väčšinový podiel na hlasovacích právach alebo rozhodujúci vplyv na riadení, a takýto majetok páchatel' bezplatne alebo za nápadne výhodných podmienok užíva, alebo nadobudol do bezpodielového spoluvlastníctva manželov alebo tento majetok sa nachádzal v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, ktoré bolo vysporiadané dohodou a patrí manželovi páchatel'a. Cieľom navrhovaného ochranného opatrenia je konfiškácia (zhabanie) časti majetku, u ktorého je veľký a odôvodnený predpoklad nelegálneho pôvodu, čím sa má predchádzať ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti a súčasne k zhabaniu časti majetku pravdepodobne pochádzajúceho z neodhalenej trestnej činnosti. Uvedené opatrenie nemá charakter trestu za páchaný trestný čin, ale smeruje pro futuro. Novo zavedené ochranné opatrenie má preventívny a ochranný charakter. Navrhovaná úprava nevyžaduje preukázanie časti majetku ako nástroja alebo výnosu z konkrétneho trestného činu. Podmienkou pre uloženie ochranného opatrenia páchatel'ovi je, že páchatel' je uznaný za vinného za trestný čin, ktorým získal majetkový prospech a nebol mu uložený trest prepadnutia majetku podľa § 58 Trestného zákona. Ďalšou podmienkou sú skutočnosti, na základe ktorých má súd za to, že majetok má pôvod v trestnej činnosti, napr. majetok, ktorý páchatel' v 5-ročnom období previedol na iné osoby.

- **Rozšírenie zásad ukladania trestov a ochranných opatrení - § 34 ods. 4 a § Súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery (ochranného opatrenia) prihliadne aj na to, že páchatel' trestného činu (alebo iná osoba) získal trestným činom majetkový prospech; ak tomu nebránia majetkové alebo osobné pomery páchatel'a (alebo inej osoby) alebo to nebude na ujmu náhrady škody, uloží mu s prihliadnutím na výšku tohto majetkového prospechu popri inom treste aj niektorý trest (niektoré ochranné opatrenie), ktorým ho postihne na majetku, pokiaľ mu takýto trest za splnenia podmienok podľa odseku 6 neuloží ako samostatný.** Uvedené ustanovenie bolo rozšírené z dôvodu rozšírenia účelu trestného konania aj o riadne odňatie výnosov z trestnej činnosti, aby reálne dochádzalo k napĺňaniu tohto účelu. Preto bude súd po novom pri ukladaní trestu alebo ochranného opatrenia prihliadať na skutočnosť, či páchatel' alebo iná osoba získala trestným činom majetkový prospech a následne uloží taký druh trestu alebo ochranného opatrenia, ktorým ho postihne na majetku v závislosti od výšky protiprávne získaného majetkového prospechu.
- **Nové pojmy v rámci 5. hlavy osobitnej časti Trestného zákona:**
 - **Výnos z trestnej činnosti - § 130 ods. 6 TZ -** Výnosom z trestnej činnosti sa na účely tohto zákona rozumie a) vec, ktorá bola získaná trestným činom, b) vec, ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin, c) vec, ktorá bola nadobudnutá, hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, d) vec, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, alebo e) plody a úžitky veci uvedenej v písmenách a) až d). Navrhovanou definíciou sa zabezpečuje zaistenie ako aj prípadné prepadnutie, resp. zhabanie plodov a úžitkov vecí, ktoré pochádzajú z trestnej činnosti., tak ako to vyžaduje Smernica európskeho parlamentu a rady 2014/42/EÚ o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii. Výnosom z trestnej činnosti sa podľa navrhovaného znenia rozumie akýkoľvek ekonomický, resp. majetkový prospech plynúci zo spáchania trestného činu. Môže ísť o výnos, resp. vec akéhokoľvek druhu, či už vo finančnom vyjadrení alebo ako hnutelná vec alebo nehnuteľná, právne dokumenty potvrdzujúce vlastnícke právo k určitej veci, alebo podiel na tomto vlastníctve a pod. Za výnos sa považuje aj vec, ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin, rovnako aj vec, ktorá bola nadobudnutá za vec, ktorá bola získaná trestným činom. Súčasne za výnos sa považujú aj plody a úžitky veci, ktorá má pôvod alebo spojenie s trestnou činnosťou. Vo všeobecnosti dochádza odstráneniu absentujúcej

definície, ktorá je na účely trestného konania viac ako žiaduca, ktorej podporu vyjadřila ako odborná verejnosť tak aj orgány aplikujúce trestné kódexy v praxi.

- **Nenáležitá výhoda** - Vymedzenie nového pojmu - nenáležitá výhoda súvisí s prijatím nového trestného činu - „Prijatie a poskytnutie nenáležitej výhody - § 336c a § 336d. Nenáležitou výhodou sa v zmysle navrhovanej definície rozumie „*plnenie majetkovej alebo nemajetkovej povahy spôsobilé ovplyvniť verejného činiteľa, na ktoré príjemca nemá právny nárok pričom musí ísť o plnenie, ktorého hodnota presahuje 200 eur alebo neoprávnené zvýhodnenie verejného činiteľa alebo jemu blízkej osoby, ktoré nie je oceniteľné v peniazoch.*“ Ide teda o také plnenie, na ktoré nie je právny nárok alebo nie je žiadny právny dôvod, pričom cieľom takéhoto poskytnutia, či prijatia nenáležitej výhody je do budúcnosti sledovanie určitého prospechu v rámci činnosti verejného činiteľa, ktorá súvisí s jeho postavením alebo s jeho funkciou alebo prelo, že osoba, ktorá nenáležitú výhodu prijíma je v postavení verejného činiteľa, čo ju má práve zvýhodniť pre ostatnými osobami, ktoré v tomto postavení nie sú. Jednoducho povedané ide o úpravu prijímania a poskytovania rôznych darov, ktoré vytvárajú (alebo môžu vytvárať - sú spôsobilé) určitú „vd'ačnosť“. Zároveň však výhody, ktorých prijatie, vzhľadom na úradný alebo vecne oprávnený záujem vo vzťahu k výkonu verejného činiteľa, je obvyklé, nie je možné subsumovať pod pojem nenáležitá výhoda. Za nenáležitú výhodu majetkovej povahy je možné považovať peniaze v hotovosti, cennosti, vstupenky, letenky, či služby, ktoré je možné oceniť v peniazoch a za nenáležité výhody nemajetkovej povahy napr. rôzne zvýhodnenia, či iné plnenia, ktoré reálne nie je možné oceniť v peniazoch, ako napr. pozvanie na poľovačku, pomoc pri získaní zákazky, či podpora vo voľbách. Suma, ktorá bola právnou úpravou ustálená na sume prevyšujúcej 200 € vychádza z poznatkov zo zahraničia, kde sú tieto sumy rôzne vysoké. V prípade, že pôjde aj o menšie výhody, ktoré by uvedenú sumu neprevyšovali, ale ich poskytovanie by bolo v kratšom časovom rozstupe (6 mesiacov), je možné takéto konanie vyhodnotiť ako formu pokračovacieho trestného činu. Rovnako nepôjde o nenáležitú výhodu, ak pôjde o plnenie alebo zvýhodnenie, ktoré je zapísané v zverejnenom Registri darov. Týmto spôsobom sa zákonodarca snaží vplývať na verejné inštitúcie, aby si tieto registre zaviedli, čím by sa mala dosiahnuť transparentnosť v činnosti orgánov verejnej moci a verejných činiteľov. Ide teda o obvyklé dary a plnenia, ktoré sú prijímané v rámci oficiálnych prijatí a ktoré sú súčasťou určitého protokolu, či spoločenskej konvencie, či etikety, tým pádom existuje úradný, či vecne oprávnený záujem na prijatie daru a možné odmietnutie daru, predovšetkým pri zahraničných návštevách by mohlo byť považované za nezdvorné. Základným predpokladom uplatňovania noriem trestného práva, ako právneho odvetvia, ktoré je oprávnené ukladať sankcie sa protiprávne konania, ktoré sú označené v Trestnom zákone ako trestné činy je, že právna úprava bude spĺňať požiadavky presnosti, určitosti a zrozumiteľnosti (základné požiadavky na definovanie skutkovej podstaty trestného činu). Ide o základné predpoklady právneho štátu, ktorý je budovaný na tom, aby právne normy boli predovšetkým určité, aby na ich základe bolo možné vymedziť práva a povinnosti jednotlivých subjektov právneho vzťahu a hlavne ak sa jedná o právne normy, ktorými sú upravené skutkové podstaty trestných činov. Ako ďalší nedostatok novo zavedenej definície je veľmi úzky súvis s definíciou úplatku, čím sa konanie, ktorého objektívna stránka by spočívala prijímaní alebo poskytovaní nenáležitej výhody mohla zároveň subsumovať aj pod právnú úpravu, ktorá sa vzťahuje k úplatku. Zároveň môžeme skonštatovať, že trestné právo sa už dlhší čas v oblasti trestnej politiky snaží o zníženie kriminalizácie trestných činov, resp. o ukladanie trestov, ktoré by dokázali efektívnejšie riešiť súčasnú trestnú činnosť a jej postihovanie. Cesta zavádzania nových trestných činov, ktoré je možné svojím charakterom subsumovať pod iné skutkové podstaty trestných činov touto cestou nie je a aj predchádzajúca právna
- **Platobný prostriedok** - Nová právna úprava v zmysle novely Trestného zákona č. 312/2020 Z. z. zaviedla nový definičný pojem - platobný prostriedok. Definícia bola

zavedená v súvislosti s transpozíciou Smernica Európskeho Parlamentu A Rady (EU) 2019/713 zo 17. apríla 2019 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu. Tieto podvody sú hrozbami pre bezpečnosť, keďže predstavujú zdroj príjmu pre organizovanú trestnú činnosť, a tým umožňujú ďalšiu trestnú činnosť, ako je napríklad terorizmus, obchodovanie s drogami a obchodovanie s ľuďmi. Významné medzery a rozdiely v zákonoch členských štátov v danej oblasti môžu následne brániť prevencii, či odhaľovaniu a sankcionovaniu tejto trestnej činnosti, čím sa zároveň komplikujú aj postupy príslušných justičných orgánov členských štátov EU. Bolo preto potrebné terminológiu právneho poriadku Slovenskej republiky prispôbiť jednotným požiadavkám a pojmy zaviesť ako terminológiu využívanú v súvislosti s možným postihom tejto cezhraničnej trestnej činnosti. Podvody s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a ich falšovanie a pozmeňovanie majú významný cezhraničný rozmer zvýraznený zvyšujúcim sa digitálnym prvkom, ktorý podčiarkuje potrebu ďalšej aproximácie trestnoprávných predpisov v oblasti podvodov s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a ich falšovania a pozmeňovania. Právny rámec preto musí zostať aj naďalej relevantný a aktuálny vzhľadom na vysoký technologický rozvoj, a to na základe technologicky neutrálneho prístupu. Na zabezpečenie konzistentného prístupu v členských štátoch pri uplatňovaní tejto smernice a na uľahčenie výmeny informácií a spolupráce medzi príslušnými orgánmi je dôležité spoločné vymedzenie pojmov v tejto oblasti. Za platobný prostriedok sa teda považuje *„nehmotné alebo hmotné chránené zariadenie, predmet, záznam alebo ich kombinácia vrátane platobnej karty, ktorá je chránená pred falšovaním alebo neoprávneným použitím a ktorá držiteľovi alebo používateľovi sama alebo spolu s nejakým postupom alebo súborom postupov umožňuje prevod peňazí, elektronických peňazí alebo virtuálnej meny“* V zmysle tohto ustanovenia sa za platobné prostriedky nepovažujú prostriedky hotovostného platobného styku formou peňazí. Bezhotovostný platobný styk je realizovaný prostredníctvom bankových účtov, medzi ktorými dochádza k presunu peňazí. Je uskutočnený prevodom prostriedkov z účtu platiteľa na účet príjemcu platby. Pre realizáciu bezhotovostného platobného styku je podmienkou existencia bankového účtu ako na strane odosielateľa, tak aj na strane príjemcu. Právnu úpravu v tejto oblasti upravuje osobitný zákon č. 492/2009 Z. z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje oblasť platobných služieb poskytovateľom platobných služieb, vydávanie elektronických peňazí, spravovanie elektronických peňazí a na spätnú výmenu elektronických peňazí vydavateľom elektronických peňazí. Platobným prostriedkom môže byť personalizované zariadenie alebo súbor postupov dohodnutý medzi používateľom platobných služieb a poskytovateľom platobných služieb, ktoré sa používajú na účely predkladania platobného príkazu, najmä platobná karta, internet banking alebo iné platobné aplikácie elektronického bankovníctva. Medzi tieto platobné prostriedky môžeme zaradiť platobné karty, ktoré sú v súčasnosti okrem peňazí najbežnejší platobný prostriedok, pričom sú určené na bezhotovostné platenie za tovar a služby, ako aj na výber hotovostných platobných prostriedkov. Medzi najbežnejšie platobné karty patria bankové platobné karty (debetné, kreditné a predplatené). Podmienky realizácie platobného styku sú upravené všeobecnými obchodnými podmienkami bánk, ktoré ich vydávajú. Okrem bankových platobných kariet je možné rozlišovať aj nebankové platobné karty, ktoré vydávať nebankové subjekty - napr. zákaznicke karty, členské karty, predplatené karty (telefónne) a pod. Ochrana podľa definície však používajú len tie, ktoré sú chránené a spĺňajú definíciu neprenosnosti a identifikácie užívateľa podľa mena alebo čísla. Karty musia byť spôsobilé na plniť platobnú funkciu, čiže umožňovať platiť za tovar alebo služby, prípadne výber hotovosti. Medzi ďalšie bezhotovostné platobné prostriedky, ktorými je možné prevádzať peniaze patria šeky, zmenky, príkaz na úhradu, príkaz na inkaso, dokumentárny akreditív a dokumentárne inkaso. Pod platobnými prostriedkami je teda možné chápať aj nové druhy bezhotovostných platobných prostriedkov, ktoré umožňujú prevody elektronických peňazí,

Či virtuálnych mien, ako je napr. aj aplikácia na mobilné platby s príslušnou chránenou autorizáciou (heslom). Bezhotovostný nástroj dáva používateľovi schopnosť uskutočniť prevod peňazí alebo peňažnej hodnoty alebo zadať platobný príkaz. Nezákonné získanie aplikácie na mobilné platby bez potrebnej autorizácie by sa nemalo považovať za nezákonné získanie bezhotovostného platobného nástroja, pretože používateľovi skutočne neumožňuje prevádzať peniaze alebo peňažné hodnoty.

- **Virtuálna mena** - Virtuálnou menou sa rozumie „*digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo, u ktorého nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.*“ Medzi najznámejšie virtuálne meny patri napr. Bitcoin, Litecoin, Ethereum, IOTA, Ripple, Steliar. Virtuálne meny však v Slovenskej republike nie sú uznané ako oficiálna tuzemská či zahraničná mena, nepredstavujú elektronické peniaze v zmysle zákona o platobných službách a nemajú ani fyzickú protihodnotu vo forme zákonného platidla. Potreba nevyhnutnosti právnej úpravy virtuálnej meny vyplynula nielen so súčasnej situácie na finančných trhoch, ale hlavne z dôvodu ich častého využívania ako prostriedku na páchanie trestnej činnosti. Transakcie s virtuálnymi menami poskytujú výhodu vyššieho stupňa anonymity oproti klasickým prevodom finančných prostriedkov, čo zvyšuje ich riziko zneužitia napríklad teroristickými organizáciami alebo inými osobami na financovanie terorizmu alebo legalizáciu príjmov z trestnej činnosti a pod. Ďalšie riziká, ktoré v sebe môžu niesť virtuálne aktíva sa môžu týkať „nezvratnosti transakcií“ (nemožnosť reklamácie, storno transakcie a pod.), problematického riešenia podvodných operácií (zložitá dosledovateľnosť transakcií), nejasnej a technologicky zložitej povahy a nedostatku regulačných bezpečnostných opatrení. Aktuálna európska legislatíva, vrátane slovenského právneho poriadku, neupravuje a nevymedzuje činnosti súvisiace s virtuálnymi aktívami. Za účelom dosiahnutia účinnej regulácie rizík, ktoré sú spojené s virtuálnymi menami bolo nevyhnutné zahrnúť poskytovateľov služieb s virtuálnymi menami medzi povinné osoby a uložiť im zákonnú povinnosť vykonávať príslušnú starostlivosť vo vzťahu ku klientovi, najmä s cieľom identifikovať vlastníka príslušnej adresy virtuálnej meny. V zmysle uvedeného sa preto navrhuje zaradiť medzi povinné osoby subjekty poskytujúce služby spojené s virtuálnymi menami (poskytovateľov, ktorí sa profesionálne zaoberajú zmenárenskými službami medzi virtuálnou menou a nekrytými menami (fiat menami), resp. poskytovateľov služieb peňaženky). Pre účely obchodovania s virtuálnymi menami je nevyhnutné si založiť virtuálnu peňaženku, alebo tzv. kryptopeňaženku. Existujú tri druhy takýchto peňaženiek - hardvérové, softvérové a on-lineové. Na digitálne peňaženky, ktoré umožňujú prevod virtuálnych mien, by sa zároveň mala vzťahovať smernica v rovnakom rozsahu, ako sa vzťahuje na bezhotovostné platobné nástroje.
- **§ 134 ods. 3 - spáchanie trestného činu počas krízovej situácie** - „*Ustanovenie odseku 2 písm. a) a b) sa nepoužijú, ak trestný čin nebol spáchaný v súvislosti s vyhláseným núdzovým stavom alebo výnimočným stavom.*“ - uvedené ustanovenie nebolo súčasťou pôvodného návrhu zákona, ale epidemická situácia v dôsledku ktorej bol vyhlásený núdzový stav vyvolala otázky ohľadom trestnoprávneho postihu osôb, ktoré sa počas núdzového stavu dopustili akéhokoľvek trestného činu. V týchto prípadoch, ak kvalifikovaná skutková podstata obsahovala spáchanie trestného činu počas núdzového stavu, spravidla sa trestné sadzby v týchto prípadoch blížili k trestom odňatia slobody na 20 rokov, prípadne až na doživotie. Nové výkladové ustanovenie teda upravuje použitie tohto kvalifikačného znaku len za situácie, že trestný čin bude spáchaný v súvislosti s vyhláseným núdzovým stavom alebo výnimočným stavom a nepovedie tak k ukladaniu trestov v zrejmom nepomere k závažnosti nesúvisiacich činov v rozpore s účelom zákona a účelom samotného trestu.

- **úprava ustanovení TZ a doplnenie kvalifikovaných skutkových podstát pri niektorých trestných činoch** v zmysle konania, ktoré sa proti Slovenskej republike vedie č. 2019/2135 o porušení čl. 258 Zmluvy o fungovaní Európskej tmie, EÚ Pilot č. EUP(2019) 9465 - smernica 2011/93/EÚ - uvedené sa dotýka upustenia od potrestania, ako aj doplnenia niektorých kvalifikovaných skutkových podstát trestných činov, nakoľko si SR nesplnila niektoré povinnosti vykonať potrebné opatrenia za účelom úplnej transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Uvedené sa dotýka skutočností, že trestný čin bol spáchaný „spoločným konaním najmenej dvoch osôb.“ a tiež aj „a bezprostredne ním ohrozí život dieťaťa“ Taktiež aj v súvislosti s upustením od potrestania bolo potrebné upraviť znenie tak, aby neboli ukladané tresty za trestné činy bez ohľadu na to, či ide o prečin alebo zločin, ktorý osoba spáchala z donútenia v priamej súvislosti s tým, že bol na nej spáchaný trestný čin vymedzený v čl. 14 cit. smernice, pričom v danom prípade ide o doplnenie aj nového trestného činu v tomto smere a to trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, ktorý svojim charakterom úzko súvisí s trestnými činmi uvedenými v tomto ustanovení.
- **Nová právna úprava trestného činu v zmysle § 219 - Neoprávnené vyrobienie a používanie platobného prostriedku**
 - (1) *Kto neoprávnenne prechováva, prepravuje, obstará si alebo inak zadováži alebo poskytne inému platobný prostriedok, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*
 - (2) *Kto neoprávnenne použije platobný prostriedok, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*
 - (3) *Rovnako ako v odseku 2 sa potrestá, kto falšuje, pozmení, napodobní alebo neoprávnenne vyrobí platobný prostriedok alebo kto takýto platobný prostriedok prechováva, prepravuje, obstará si alebo inak zadováži, použije alebo poskytne inému.*
 - (4) *Kto vyrobí, sebe alebo inému zadováži alebo prechováva nástroj, počítačový program alebo iný prostriedok špeciálne prispôsobený na spáchanie činu uvedeného v odseku 3, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*

Skutková podstata prešla úpravou v závislosti na novom pojme, ktorý bol upravený v § 131 ods. 6 TZ. a pre jednoznačnú právnu úpravu sa skutková podstata rozdeľuje do štyroch základných skutkových podstát trestných činov, pričom pre prvé dva odseky sa upravuje neoprávnená dispozícia s platobným prostriedkom a tretia skutková podstata sa venuje osobitným prípadom falšovania, pozmeňovania, napodobnenia, či neoprávnenej výroby tohto prostriedku. Posledná skutková podstata je len upravené znenie ustanovenia vo vzťahu k dispozícii počítačového programu, či inému prostriedku, ktorý je špeciálne prispôsobený na spáchanie tohto trestného činu

- **Legalizácia výnosu z trestnej činnosti - § 233 a § 234 TZ** - uvedené ustanovenie prešlo výraznou zmenou nielen v oblasti novo definovaného pojmu - výnos z trestnej činnosti, ale aj vo smere zrušenia trestného činu podielníctva a jeho začlenenia priamo medzi skutkové podstaty trestného činu legalizácie výnosu z trestnej činnosti Zámerom návrhu je lepšia prehľadnosť a zjednodušenie pri určovaní právnej kvalifikácie skutku, zosúladenie úpravy so znením obsahu smernice a odstránenie v podstate duplicitných skutkových podstát, ktoré sa líšia iba tým, či je páchatelom legalizácie výnosu z trestnej činnosti/podielníctva tá istá alebo iná osoba, ako tá, ktorá spáchala predikatívny trestný čin. Vykonaním uvedenej zmeny však neznamená, že sa zastavia trestné konania, ktoré momentálne prebiehajú v súvislosti so spáchaním trestného činu podielníctva. V tomto prípade nie je možná aplikácia ustanovenia § 84 Trestného zákona, podľa ktorého trestnosť činu, ktorý mal v čase spáchania znaky niektorého trestného činu uvedeného v osobitnej časti tohto zákona, zaniká, ak neskorší zákon ustanoví, že tento čin nie je trestným činom, v § 234 sa upravil len zoznam trestných činov, na ktoré a vzťahuje povinnosť jeho oznámenia o trestný čin financovania terorizmu podľa § 419c. Nove znenie trestného činu

Legalizácia výnosu z trestnej činnosti - §233

(1) *Kto nadobudne, prechováva alebo užíva vec, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej inou osobou na území Slovenskej republiky alebo v cudzine, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov*

(2) *Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá ten, kto*

- a) *ukryje, na seba alebo iného prevedie vec, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej na území Slovenskej republiky alebo v cudzine,*
- b) *zmení povahu veci, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej na území Slovenskej republiky alebo v cudzine, založí ju alebo s ňou inak nakladá v úmysle umožniť sebe alebo inému uniknúť trestnému stíhaniu, trestu alebo ochrannému opatreniu alebo ich výkonu, alebo*
- c) *zatají existenciu veci, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej na území Slovenskej republiky alebo v cudzine, najmä tým, že zatají jej pôvod v trestnej činnosti, jej umiestnenie alebo vlastnícke právo alebo iné právo k nej.*

§ 233a

(1) *Kto z nedbanlivosti ukryje, na seba alebo iného prevedie, prechováva alebo užíva vec väčšej hodnoty, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej inou osobou na území Slovenskej republiky alebo v cudzine, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*

(2) *Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto inému z nedbanlivosti umožní zatajiť pôvod alebo zistenie pôvodu veci väčšej hodnoty, ktorá je výnosom z trestnej činnosti spáchanej na území Slovenskej republiky alebo v cudzine.*

- **Ohýbanie práva - § 326a** - Trestný čin ohýbania práva (v pôvodne navrhovanom znení zneužívanie práva) predstavuje nový trestný čin, ktorým sa realizuje Programové vyhlásenie vlády SR za obdobie rokov 2020-2024, K prijatiu nového trestného činu dochádza v podstate hneď na začiatku volebného obdobia, pričom legislatívny proces k tomuto ustanoveniu začal už v polovicike roka 2020. Znenie trestného činu je nasledovné: „(1) *Kto ako sudca, prísediaci sudca alebo rozhodca rozhodcovského súdu pri rozhodovaní svojvoľne uplatní právo a iného tým poškodí alebo zvýhodní, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*“ Keďže za rozhodovanie nebolo možné sudcu ani prísediaceho trestne stíhať (čl. 148 ods. 4 Ústavy SR v znení účinnom do 31. 12. 2020), a to ani po zániku ich funkcií bolo nevyhnutné zmeniť aj Ústavu SR. K zmene ústavy prišlo ústavným zákonom č. 422/2020 Z. z. s účinnosťou od 1.1.2021, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR. V zmysle tohto ústavného zákona sa teda upravilo aj znenie predmetného článku – čl. 148 ods. 4 Ústavy SR - „(4) *Za právny názor vyjadrený pri rozhodovaní nemožno sudcu ani prísediaceho sudcu z radov občanov stíhať, a to ani po zániku ich funkcie, okrem prípadov, ak by tým bol spáchaný trestný čin; disciplinárna zodpovednosť sudcu tým nie je dotknutá.*“ V rámci právneho štátu je nevyhnutné klásť dôraz na nezávislosť súdneho rozhodovania, ako aj neprípustnosť zásahov od inej zložky moci, pričom sa musí klásť dôraz na zákonnosť takéhoto rozhodovania. Dôvodom prijatia právnej úpravy bola aj skutočnosť, že dochádzalo často k zneužívaniu právnej argumentácie sudcov, ktorí vydávali rozhodnutia, na základe svojvoľného výkladu práva hraničiaceho so zneužitím moci, čo konštatoval v jednom prípade aj Ústavný súd v náleze II. ÚS 262/2019 z 28. apríla 2020. Objektívna stránka tohto trestného činu spočíva v konaní páchatel'a (špeciálneho subjektu), ktorý pri rozhodovaní svojvoľne uplatní právo a iného tým poškodí alebo zvýhodní. O svojvoľné rozhodovanie je vtedy, ak je rozhodovanie v zjavnom rozpore so zákonom, resp. nemá oporu v zákone a je realizované v prospech alebo v neprospech účastníka konania. Nejde o svojvoľné rozhodovanie, ak ide o právny názor daného subjektu, ktorý má oporu v zákone, hoci bol nadriadeným, odvolacím, opravným alebo obdobným súdom vyššej inštancie rozhodujúcim vo veci, vyhodnotený ako nesprávny, nedostatočne odôvodnený alebo čo do uvedenia dostatku dôvodov v odôvodnení arbitrárny. O svojvoľné uplatnenie práva pôjde napr. v prípade, kedy v žiadnom prípade nemožno za použitia štandardných techník výkladu a aplikácie právnych noriem dospieť pri jasnom a s ohľadom na obsah i účel právnej normy jasne interpretovateľnom a bezrozpornom znení právnej normy

k takým záverom o jej aplikovateľnosti alebo neaplikovateľnosti na dokázaný právny a skutkový stav, ktoré zvolí sudca, prísediaci sudca alebo rozhodca rozhodcovského súdu v dotknutom rozhodnutí. Svojvoľné uplatnenie práva sa zároveň v zásade vyznačuje markantným popretím znenia a účelu aplikovateľnej právnej normy ako aj vedomým nerešpektovaním ustáleného a dokázaného skutkového stavu či vedomým ignorovaním ustálenej súdnej praxe ohľadne riešenia konkrétnej právnej otázky. Len za splnenia opísaných predpokladov možno hovoriť o svojvoľnom uplatnení práva na účely skutkovej podstaty trestného činu zneužitia práva. Pre vyvodenie trestnej zodpovednosti musí byť znak svojvôle v rozhodovaní v zásade konštatovaný súdnym orgánom rozhodujúcim vo veci (odvolací súd, dovolací súd, iný opravný súd, Ústavný súd SR, Európsky súd pre ľudské práva, Súdny dvor Európskej únie a pod.). V rámci súdneho konania, napr. konania trestného teda nemôže po vydaní rozhodnutia, ktoré ešte nebolo preskúmané odvolacím orgánom, jedna zo strán súdneho konania podať oznámenie o skutočnosti, že mal byť spáchaný takýto trestný čin, ak táto skutočnosť o svojvoľnom rozhodnutí nebolo konštatované niektorým zo súdov vyššej inštancie. Neplatí to však pri rozhodnutiach, ktoré nie je možné napadnúť opravným prostriedkom a ktoré súčasne vykazujú znak svojvôle pri rozhodovaní. Ďalším znakom objektívnej stránky je aj tá skutočnosť, že svojvoľným rozhodnutím páchatel'a dôjde o k určitému zvýhodneniu, alebo naopak poškodeniu adresáta rozhodnutia. Tento následok je taktiež znakom skutkovej podstaty, čiže sa predpokladá na spáchanie trestného činu, že rozhodnutie musí zvýhodniť, či poškodiť adresáta a musí k tomu dôjsť v dôsledku výkladu. Ak sudca, či rozhodca dospeli k nesprávnemu rozhodnutiu na základe zle vyloženej právnej normy, ale tento následok - zvýhodnenie alebo poškodenie iného nenastal, nevznikne trestná zodpovednosť. Subjekt trestného činu je špeciálny, čiže páchatel'om môže byť len osoba, ktorá je vyslovene uvedená v skutkovej podstate. Týmto subjektom je teda len sudca, prísediaci sudca a rozhodca rozhodcovského súdu.

- **Nepriama korupcia - § 336 - upravené znenie** - skutková podstata tohto trestného činu korupcie je od 1. 1. 2021 charakterizovaná o niečo zmenenou objektívnou stránkou, pričom uvedená zmena súvisela s aplikačnými problémami orgánov činných v trestnom konaní účinne vyšetrovať a postihovať páchatel'ov trestného činu nepriamej korupcie podľa § 336 Trestného zákona vychádzajúce z nesprávnej formulácie skutkovej podstaty tohto trestného činu a rozhodnutia Najvyššieho súdu SR č. 2 To 11/2015, ktoré bolo publikované aj v zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu SR pod číslom 49 z roku 2017. Predchádzajúca právna úprava totiž spôsobovala prakticky nepostihnuteľnosť prostriedkami trestného práva. Nové znenie právnej úpravy teda vychádza z vytknutých nedostatkov zo strany Najvyššieho súdu SR. V porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou teda dochádza ku precizovaniu skutkovej podstaty trestného činu, ktorá bola dovtedy len odkazom na niektoré ustanovenia iných trestných činov korupcie. Nové znenie skutkovej podstaty trestného činu nepriamej korupcie je teda nasledovné:

(1) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok za to, že podplácaný bude svojím vplyvom alebo prostredníctvom vplyvu iného pôsobiť, alebo za to, že pôsobil

a) na výkon právomoci verejného činiteľa,

b) na výkon právomoci zahraničného verejného činiteľa,

c) na osobu v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu alebo

d) na osobu, aby konala alebo sa zdržala konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.

(2) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa inému sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatok za to, že podplácaný bude svojím vplyvom alebo prostredníctvom vplyvu iného pôsobiť, alebo za to, že pôsobil

a) na výkon právomoci verejného činiteľa,

b) na výkon právomoci zahraničného verejného činiteľa,

- c) na osobu v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu alebo
- d) na osobu, aby konala alebo sa zdržala konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.

- **Prijatie a poskytnutie nenáležitej výhody - § 336c a § 336d** - nová právna úprava trestných činov korupcie v zmysle 8. hlavy 3. dielu osobitnej časti Trestného zákona upravuje nový trestný čin - tzv. feeding, pričom touto právnou úpravou sa reaguje na prípady, ktoré v sebe zahŕňajú prijímanie darov, pričom nebolo možné dokázať súvislosť medzi prijatím tohto daru a porušením povinnosti, či v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. Znenie skutkovej podstaty tohto trestného činu je naviazané aj na samotný pojem nenáležitej výhody, ktorý je definovaný vo všeobecnej časti Trestného zákona, prijímanie pozornosti rôzneho charakteru len preto, že osoba je v dôležitej funkcii v ktorej disponuje dôležitými právomocami na prvý pohľad nemusí byť úplatkom, ale týmto spôsobom je následne deformovaný verejný život a dochádza k oslabovaniu dôvery v riadne fungujúci výkon verejnej moci. Keďže nastavenie Trestného zákona umožňovalo trestať len tie prípady, kedy sa dala dokázať spojitosť s porušením určitej právomoci, či funkcie, bolo nevyhnutné zavedenie novej právnej úpravy, ktorá bude v súlade s požiadavkami štandardov etiky a morálky v rámci výkonu verejnej moci. Rovnako ako pri ostatných nových trestných činoch, aj týmto dochádza k realizácii Programového vyhlásenia vlády z roku 2020. Na naplnenie znakov navrhovaných skutkových podstatí postačuje skutočnosť, že verejný činiteľ prijal nenáležitú výhodu v súvislosti s jeho postavením alebo funkciou, resp. tretia osoba poskytla nenáležitú výhodu verejnému činiteľovi s ohľadom na jeho postavenie alebo funkciu. Nová právna úprava je nasledovaná: § 336c - (1) *Kto ako verejný činiteľ priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť nenáležitú výhodu v súvislosti s jeho postavením alebo funkciou, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky*

§ 336d - (1) *Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa verejnému činiteľovi alebo inej osobe poskytne, ponúkne alebo sľúbi nenáležitú výhodu v súvislosti s postavením alebo funkciou verejného činiteľa, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*

Za účelom budovania transparentnosti prijímania darov by si jednotlivé verejné inštitúcie mali vytvárať určité štandardy pre prijímanie darov, pričom súčasťou týchto štandardov by mali byť podmienky, za ktorých je možné dar prijať, či odmietnuť a jednotlivé inštitúcie by zároveň mali viesť aj verejný zoznam týchto darov. Verejní činitelia sa tiež často môžu dostať do situácie, kedy je ťažké odmietnuť dar, pretože by to bolo nezdvorné, čiže je následne potrebné vytvoriť pravidlá nielen pre verejnú inštitúciu ale aj pre jej zamestnancov, ktorými sa budú riadiť, ak im bude poskytnutý dar alebo výhoda. Mimoriadne dôležité je to pri činnostiach, pri ktorých sa zamestnanci venujú napr. verejnemu obstarávaniu, sponzorstvu alebo komerčnému obchodovaniu so súkromným sektorom. Verejní činitelia by mali podľa možnosti dar zdvorilo odmietnuť, aby sa darca neurazil. Keď verejní činitelia nemôžu dar odmietnuť, mali by o danom dare informovať svojho zamestnávateľa, ktorý by mal zaznamenať prijatie daru a vykonať náležité opatrenia podľa politiky danej organizácie. Aby však mohol byť zvolený tento postup je potrebné zabezpečiť dôsledné nastavenie systému. Rovnako je potrebné týmto skutočnostiam prispôbiť aj etické kódexy zamestnancov. Podrobnosti by však mala upraviť vykonávací právny predpis, ktorá však k dnešnému dňu nebol ešte vydaný. Ako jeden z nedostatkov prijatej právnej úpravy v tomto smere môžeme vidieť, že tento trestný čin je zaradený medzi trestné činy, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba, čo však ale z hľadiska konštrukcie skutkovej podstaty z hľadiska subjektu nie je možné pri trestnom čine podľa § 336c, kde je vymedzený špeciálny subjekt - verejný činiteľ.

Zmeny Trestného poriadku

- **ново vymedzený predmet zákona** - „*Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba*

rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb." Uvedená právna úprava zdôrazňuje nevyhnutnosť rozšírenia predmetu trestného konania aj o výnosy z trestnej činnosti ku sledovaniu ktorých nás zaväzujú medzinárodné dokumenty ako aj právne akty Európskej únie,⁸ či medzinárodné hodnotenia (napr. MONEYVAL), v rámci ktorých je Slovenská republika hodnotená pomerne nedostatočne.⁹ je teda nevyhnutné zdôrazniť potrebu posudzovania tohto problému už v predmete trestného konania, pričom odrazom tohto ustanovenia sú viaceré už aj spomínané zmeny Trestného zákona a následne tiež aj zmeny Trestného poriadku vo vzťahu k odčerpávaniu výnosov z trestnej činnosti bez ohľadu na to, že kde sa tieto výnosy nachádzajú.

- **Zmeny viacerých ustanovení vo vzťahu k Európskej prokuratúre - § 10 ods. 1 TP - Ak ide o veci patriace do pôsobnosti Európskej prokuratúry, prokurátorom sa rozumie aj hlavný európsky prokurátor, európsky prokurátor, európsky delegovaný prokurátor a stála komora, a pôsobnosť generálneho prokurátora vykonáva orgán Európskej prokuratúry ustanovený osobitným predpisom, inak hlavný európsky prokurátor.**

- **§ 22a** Spory o právomoc medzi Európskou prokuratúrou a prokuratúrou - *Spory o právomoc medzi Európskou prokuratúrou a prokuratúrou rozhoduje najvyšší súd.*

- **§ 196 ods. 1 TP - (1)** *Trestné oznámenie sa podáva prokurátorovi alebo policajtovi. Prokurátor a policajt o podanom trestnom oznámení bez meškania upovedomia Úrad špeciálnej prokuratúry, ak sa týka pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu, a Európsku prokuratúru, ak sa týka pôsobnosti Európskej prokuratúry.*

Fungovanie Európskej prokuratúry vychádza z Nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Jej zriadenie má byť súčasťou posilňovania boja proti páchatel'om trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Európskej únie. Zriadenie Európskej prokuratúry vychádzalo z predpokladu, že boj proti trestným činom poškodzujúcich finančné záujmy Únie je efektívnejší na úrovni Únie, nakoľko dosiahnutie želaného stavu v pôsobnosti členských štátov EU nie je vždy možné vzhľadom na roztrieštenosť a nejednotnosť právnych úprav členských štátov Cieľom právnej úpravy bolo dosiahnutie súladu v právnych predpisov, aby úkony trestného konania vo vzťahu k vymedzených trestným činom, ktoré vychádzajú z predmetného Nariadenia mohli vykonávať presne určené osoby. Zároveň sa ustanovením upravuje aj pôsobnosť o veciach, ktoré inak patria generálnemu prokurátorovi a je potrebné presne upraviť orgán, ktorý bude rozhodovať, ak pôjde o tieto trestné veci. Európska prokuratúra je teda zodpovedná za vyšetrovanie, trestné stíhanie páchatel'ov a spolupáchatel'ov trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Únie, ktoré sú ustanovené v smernici (EÚ) 2017/1371¹⁰ a určené v tomto nariadení, a za podanie obžaloby na nich. V tejto súvislosti Európska prokuratúra vedie vyšetrovania, vykonáva úkony trestného stíhania a vystupuje vo funkcii prokurátora na príslušných súdoch členských štátov až do konečného rozhodnutia vo veci.

- **doplnená pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu** - v zmysle novo prijatých skutkových podstát trestných činov podľa § 326a Trestného zákona (Ohýbanie práva) a trestným činom prijatia a poskytnutia nenáležitej výhody podľa § 336c a § 336d Trestného zákona bude o týchto trestných činoch za podmienok ustanovených v § 14 konať a rozhodovať Špecializovaný trestný súd. Zároveň bude v týchto veciach konať aj Úrad špeciálnej prokuratúry a Národná kriminálna agentúra.

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1673 z 23. októbra 2018 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva

⁹ Fifth Round Mutual Evaluation Report. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Slovak Republic [online]. Dostupné na internete: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/MONEYVAL-Mutual-Evaluation-Slovak-Republic-2020.pdf>

¹⁰ SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva

- **upravená definícia zúčastnenej osoby v kontexte zmien Trestného zákona** - zmena ustanovenia súvisí so zavedením nového druhu ochranného opatrenia, v dôsledku čoho sa upravuje aj definícia zúčastnenej osoby
- **autorizácia zápisnice podľa osobitného predpisu** - uvedená právna úprava súvisí s postupným vytváraním podmienok na realizáciu elektronického vyšetrovacieho spisu, v rámci ktorého bude možné evidovať zápisnice o úkonoch v elektronickej podobe a aby bola zaručená nevyhnutnosť podpisovania týchto zápisníc. Právna úprava je nevyhnutná aj vo vzťahu k Nariadeniu Rady (EÚ) č. 2017/1939 z 12. októbra 2017 vo vzťahu k Európskej prokuratúre, ktorej prokurátori sa stávajú orgánmi činnými v trestnom konaní a v prípade vedeného trestného konania v týchto veciach je elektronické vedenie jedným zo základných prvkov jej riadneho fungovania. Vedenie trestného konania elektronicke je súčasťou taktiež aj súčasťou výkonu verejnej moci týmto spôsobom v zmysle osobitného zákona č. 305/2013 Z. z.¹¹ Pôsobnosť zákona o e-Governmente na trestné konanie však nie je absolútna, resp. je obmedzená v dvoch prípadoch. Prvým prípadom je § 2 ods. 2 písm. a) zákona o e-Governmente, z ktorého vyplýva, že tento zákon sa nevzťahuje na výkon verejnej moci elektronicke a elektronicke komunikácie orgánov verejnej moci navzájom, ak sú ich obsahom utajované skutočnosti. Čiže v tej časti trestného konania, v ktorej vznikajú utajované skutočnosti alebo dochádza k manipulácii s nimi sa nebude aplikovať zákon o e-Governmente (napr. prokurátor nebude využívať infraštruktúru zákona o e-Governmente pri doručovaní návrhu na vykonanie domovej prehliadky do elektronickej schránky súdu a súd nebude doručovať s tým súvisiaci príkaz do elektronickej schránky prokurátora, pretože táto výmena dokumentov sa týka dokumentov, ktoré sú utajovanými skutočnosťami). Druhý prípad, kedy je pôsobnosť zákona o e-Governmente v trestnom konaní obmedzená, vytvára samotný Trestný poriadok, ktorý v § 66a vylučuje pri elektronicke doručovaní použitie zákona o e-Governmente. Orgány činné v trestnom konaní a súdy sú už v súčasnosti povinné prijímať elektronicke podania od občanov (vrátane advokátov) do svojich elektronicke schránok. Občan má možnosť sa rozhodnúť, či svoje podanie v trestnom konaní vykoná v elektronickej podobe alebo v listinnej podobe. Osobitne jc v prípade elektronicke podaní regulovaná komunikácia so súdmi.¹²
- **Doplnenie zápisnice o úkone v zmysle § 58 ods. 4 TP** - „*Ak je to potrebné na posúdenie dôveryhodnosti výpovede, poznamenajú sa v zápisnici aj okolnosti, ktoré výpoveď takejto osoby sprevádzali, najmä jeho nerečové prejavy pri výpovedi, zvýšené prejavy nervozity, prípadne prejavy vplyvu alkoholu či iných omamných látok alebo psychotropných látok. Predseda senátu však môže v takom prípade súčasne nariadiť aj vyhotovenie zvukového záznamu P* - uvedené ustanovenie bolo pridané v rámci pozmeňujúcich návrhov v II. čítaní, pričom zmyslom ustanovenia je právne upraviť situáciu, kedy orgán činný v trestnom konaní alebo súd počas realizácie výsluchu nadobudne objektívny pocit (objektívne posúdený napr. zmyslovým vnímaním určitých prejavov tejto osoby - napr. čuchom, či zrakom - zmeny fyziologických reakcií) u inak normálne pôsobiaceho svedka, či iných osôb, že táto je alebo môže byť pod vplyvom návykovej látky (alkohol, omamná látka, či psychotropná látka. Poznačenie vplyvu týchto látok však automaticky neznamená, že osoba bude vypočúvaná za

¹¹ Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

¹² § 821 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 1. júla 2017 platí, že „*Orgán verejnej moci, advokát, súdny exekútor, notár a správca sú povinní v konaní pred súdom doručovať podania do elektronickej schránky súdu a používať pri elektronickej komunikácii so súdom elektronicke schránku aktivovanú na doručovanie, ktorej sú majiteľom; 42g) to neplatí, ak súd požiadajú o predloženie určitej listiny a pre predkladanie administratívneho spisu alebo iného spisu. Ak je pre podanie určený elektronicke formulár, sú osoby podľa predchádzajúcej vety povinné podanie urobiť prostredníctvom takého formulára. Trovy vzniknuté porušením povinnosti podľa prvej vety nie sú predmetom náhrady trov konania.*”

každých okolností, aj keď je pod vplyvom takýchto látok. Sú to práve tie osobitné prípady, kedy vypočúvaný na základe svojich skúseností má podozrenie, že osoba je pod vplyvom týchto látok.

- **Kvalifikovaný elektronický podpis - § 62 , § 65** Zmena v ustanoveniach sa navrhuje z dôvodu používania správnej, presnej a jednotnej právnej terminológie - pojem „zaručený elektronický podpis“⁴⁴ b o 1 nahradený pojmom „kvalifikovaný elektronický podpis“.¹³
- **4. diel 4. hlavy všeobecnej časti Trestného poriadku** - Zaistenie vecí dôležitých pre trestné konanie - zmenou novej právnej úpravy sa komplexne menia ustanovenia, ktoré sa týkajúce zaistenia vecí, ktoré sú dôležité pre trestné konania a zároveň sa aj terminologický vymedzujú niektoré skutočnosti, ktoré s touto zmenou súvisia. Taktiež sa okrem zmien zavádzajú aj nové inštitúty zaistenia vecí, ktoré sú dôležité pre trestné konanie. Za účelom odlišenia vecí, ktoré sú dôležité pre trestné konania a ktoré môžu slúžiť na účely dokazovania a vecí, ktoré boli použité alebo určené na spáchanie trestného činu alebo sú výnosom z trestnej činnosti boli príslušným spôsobom upravené aj jednotlivé oddiely, 4, dielu, 4, hlavy všeobecnej časti Trestného poriadku. Súčasne dochádza k rozšíreniu katalógu zaistovacích inštitútov v trestnom konaní o zaistenie nehnuteľnosti, zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe, zaistenie inej majetkovej hodnoty, zaistenie virtuálnej meny a zaistenie náhradnej hodnoty, vrátane postupu pri zaistení hnutelnej veci. Absencia výslovnej právnej úpravy v Trestnom poriadku neumožňuje orgánom činným v trestnom konaní efektívnym spôsobom uchopovať najmä výnosy z trestnej činnosti. Spoločnou črtou navrhovaného rozšírenia právnej úpravy je, že o zaistení bude v prípravnom konaní rozhodovať prokurátor, inak sudca a pred začatím trestného stíhania prokurátor, len ak vec neznesie odklad s nutnosťou dodatočného potvrdenia prokurátorského príkazu sudcom pre prípravné konanie pod hrozbou straty účinkov prokurátorského príkazu. Správa majetku zaisteného na účely zaistenia nástrojov a výnosov z trestnej činnosti podľa nižšie uvedených ustanovení sa bude vykonávať podľa osobitného zákona, ktorým je zákon navrhovaný v čl. 1
 - **1. oddiel - Vec dôležitá pre trestné konanie - § 89.** V novom znení § 89 sa definuje pojem „vec dôležitá pre trestné konanie“, ktorej definícia doteraz absentovala v trestnom kódexe. V zmysle navrhovanej definície sa za vec dôležitú pre trestné konanie považuje vec, ktorá slúži na účely dokazovania ako aj nástroje a výnosy z trestnej činnosti, pričom výnos sa navrhuje definovať v § 130 ods. 9 Trestného zákona. Za nástroj trestnej činnosti je potrebné považovať vec, ktorá bola určená na spáchanie trestného činu alebo bola použitá pri spáchaní trestného činu. V navrhovanom odseku 2 sa explicitne ustanovuje generálne pravidlo, že zaistenie vecí na účely dokazovania má prednosť pred inými dôvodmi zaistenia vecí, pretože primárnym účelom trestného konania je dokázať vinu páchatelovi a spravodlivo ho potrestať. Rovnako sa zavádza možnosť meniť počas trestného konania dôvod zaistenia, a to formou uznesenia, proti ktorému bude možné podať opravný prostriedok (sťažnosť). Vo vzťahu k veci zaistenej na účely dokazovania sa výslovne ustanovuje, že takúto vec nie je potrebné „prezaistiť“ ak je zároveň nástrojom alebo výnosom z trestnej činnosti, o ktorých by sa mohlo vysloviť prepadnutie alebo zhabanie vecí alebo majetku.
 - Tu by bolo namieste možné spomenúť len tú skutočnosť, do akej miery sú aktualizované a novelizované v tomto smere aj ďalšie súvisiace predpisy —napr. Nariadenie ministra vnútra SR č. 175/2010 a tiež aj už toľko krát spomínaná vyhláška 192/2017 Z. z. ktorá sa dotýka policajta, ktorý je orgánom činným v trestnom konaní v zmysle § 10 ods. 9 TP.
 - **2. oddiel - zaistenie vecí na účely dokazovania**
 - § 89a - povinnosť na vydanie vecí - zmena účelu zaistenia - vec, ktorá môže slúžiť na účely dokazovania

¹³ Zákon č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o dôveryhodných službách).

- § 90 a 91- obdobná zmena ako pre povinnosti na vydanie veci
- § 92 - inštitút tzv. sprocesnenia veci, ktorá bola zaistená podľa osobitného zákona, pričom sa novelou upravila aj možnosť prevziať vec, ktorá bola zaistená v inej trestnej veci a môže slúžiť na účely dokazovania. Znenie § 92 bolo doplnené o možnosť prevziať vec, ktorá bola zaistená podľa osobitného predpisu aj v konaní pred súdom, pretože nie je vylúčené, že takáto situácia v praxi nastane, pričom doterajšia právna úprava dávala právo prevziať vec len prokurátorovi alebo policajtovi.
- **3. oddiel - Zaistenie nástrojov trestnej činnosti a výnosov z trestnej činnosti** Zaistenie peňažných prostriedkov zaistenie knihovaných cenných papierov zaistenie nehnuteľnosti obhliadka nehnuteľnosti zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe zaistenie virtuálnej meny zaistenie inej majetkovej hodnoty zaistenie hnutelnej veci zaistenie náhradnej hodnoty prispôsobenie právnej úpravy vrátenia veci spoločné ustanovenie - § 98a
- **zmeny v § 113, § 114 a § 115 - vo vzťahu k použitiu záznamov ako dôkazu v inej trestnej veci**
 - Dôvodom navrhovanej zmeny je snaha zákonodarcu o precizovanie tých ustanovení Trestného poriadku, ktoré sa týkajú použiteľnosti dôkazov získaných využitím informačno-technických prostriedkov a prostriedkov operatívno-pátracej činnosti v inej trestnej veci. Samotná súdna prax zastávala v tejto súvislosti “nejednotný postoj” k výkladu predmetných ustanovení, práve vo vzťahu k použiteľnosti dôkazov získaných v inej trestnej veci (pozri napr. rozhodnutie NS SR z 7. februára 2012, sp. zn. 2 To 5/2011 v. rozhodnutie NS SR z 15. mája 2019 sp. zn. ITdoV/8/2019). Táto názorová rozdielnosť následne spôsobovala v praxi problémy.
- **§ 119 – predmet dokazovania – v zmysle novej právnej úpravy** sa do predmetu dokazovania dopĺňajú skutočnosti vzťahujúce sa k tzv. finančnému vyšetrovaniu, čiže:
 - výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu a
 - majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Majetkové pomery, vyhotovovanie majetkového profilu a vyhľadávanie, dokumentovanie a preverovanie rozsahu a umiestnenia výnosov z trestnej činnosti zisťuje a vykonáva policajt alebo orgán podľa osobitného predpisu. Cieľom ustanovenia je teda priamo v právnej norme, v zmysle ktorej sa vykonávajú úkony trestného konania vymedziť, že zisťovanie majetkových pomerov a vyhotovovanie majetkového profilu bude paralelný proces popri ostatných skutočnostiach, ktoré je potrebné dokazovať. V zmysle osobitných predpisov môže ísť napr. o zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore. Je možné konštatovať, že finančné vyšetrovanie je už dlhší čas v rámci trestného konania realizované, ale jeho právny základ v ustanoveniach Trestného poriadku absentoval, čiže potrebu zmeny tohto ustanovenia si vyžiadala aplikačná prax.
- **§ 202 ods. 2** - príslušnosť na konanie vo veciach prečinu legalizácie výnosov z trestnej činnosti sa mení tak, že o týchto trestných činoch bude rozhodovať policajt, ktorý je uvedený v § 10 ods. 7 písm. a) - c) čiže vyšetrovateľ (Policajného zboru, vyšetrovateľ Policajného zboru zaradený na Úrade inšpekčnej služby, vyšetrovateľ finančnej správy).
- **možnosti zastavenie trestného stíhania v zmysle § 215 ods. 2 písm. d) aj vo vzťahu k trestnému činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby** - tieto možnosti zastavenia trestného stíhania súvisia už so skôr uvedeným konaním proti SR, že si nespĺnila povinnosti vykonať potrebné opatrenia za účelom úplnej transpozície smernice.¹⁴ Bolo teda nevyhnutné

¹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV

zmeniť právnu úpravu ohľadom možnosti prokurátora zastaviť trestné stíhanie za trestné činy, ktoré sú vymedzené v čl. 14 smernice, ako i trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona. Uvedené ustanovenie sme síce v TP mali, ale znenie sa nedotýkalo trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby.

- **zmena samosudcu alebo zmena zloženia senátu - § 277a** - uvedené ustanovenie bolo do zákona pridané v rámci pozmeňujúcich návrhov v II. čítaní, pričom samotnú zmenu navrhol ústavnoprávny výbor NRSR. Zmena Trestného poriadku bola v tomto smere nevyhnutná z dôvodu, že bolo potrebné efektívnejšie nastaviť pravidlá vykonávania úkonov hlavného pojednávania, v prípade, že dôjde k zmene zloženia senátu alebo k zmene samosudcu. V prípade, že sa takáto zmena udiala bolo potrebné totiž v zmysle zásady bezprostrednosti a ústnosti vykonávať opakovane nielen samotné hlavné pojednávanie, ale tiež aj všetky úkony, predovšetkým, ktoré sa vzťahovali k dokazovaniu - výsluch svedkov, znalcov, listinné a vecné dôkazy a pod.). Veľké problémy súviseli hlavne s prípadnými, kde bolo/ je veľké množstvo svedkov, či poškodených. Uvedené ustanovenie bolo nevyhnutné prijať aj z toho dôvodu, že dochádza k častým zmenám v oblasti personálneho zabezpečenia súdneho systému, kedy sudcovia odchádzajú zo svojich miest. Zásada bezprostrednosti predstavuje dôležitú súčasť každého súdneho konania a jej vyjadrenie v § 2 TP uvádza, že pri rozhodovaní v rámci súdneho konania súd môže prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané. V prípade akejkoľvek zmy zloženia súdu v rámci objasňovania skutočností, ktoré sú dôležité pre trestné konanie, predovšetkým vo vzťahu k vypočutiu dôležitých svedkov by malo byť nevyhnutnou súčasťou opakované vypočutie, aby nový sudca vnímal všetky súvisiace skutočnosti tejto výpovede,¹⁵ nakoľko môžu existovať dôležité administratívne, či iné dôvody, pre ktoré sa tak môže stať. Novou právnou úpravou sa teda posledná veta § 277 ods. 5 mení a samostatne sa presúva do nového ustanovenia, kde sa zároveň upravujú podmienky opakovaného hlavného pojednávania, v rámci ktorého následne nie je potrebné vykonať opakovane všetky úkony (napr. - vyhlásenie obžalovaného v zmysle § 257 TP, výsluchy svedkov sa len prečítajú a nemusia sa znovu vykonávať a pod). Zároveň sa zavádza nový pojem - nové hlavné pojednávanie. Podstata nového hlavného pojednávania je teda založená na určitých výnimkách z procesu dokazovania, ktoré už nemusí byť vykonávané v takom rozsahu ako pôvodné hlavné pojednávanie. To že sa hlavné pojednávanie formálne neopakuje (neprednáša sa obžaloba, nezačína sa výsluchom obžalovaného apod.) nebráni súdu (novému samosudcovi alebo novému senátu), aby v rozsahu, v ustanovenom TP mohol niektoré úkony vykonávať. Opakovane je však nevyhnutné vždy vykonať výsluch obžalovaného pred novým zložením senátu alebo novým sudcom, nemôže sa prečítať zápisnica o jeho predchádzajúcej výpovedi. Ustanovenie tiež upravuje aj možnosti prehrávania zvukového záznamu z predchádzajúceho hlavného pojednávania. Takýto záznam je pochopiteľne presnejší, takže sa dáva súdu možnosť vždy ho prehrať namiesto čítania nepresnejšej zápisnice. Zároveň sa však ponechávajú nevyhnutnosť realizácie určitých úkonov, ktoré sú potrebné na riadne zisťovanie skutkového stavu. Ustanovenie je tiež doplnené o možnosť prečítania zápisníc z prípravného konania, ak sú splnené podmienky a ak tieto boli splnené aj na pôvodnom hlavnom pojednávaní, okrem špecifických prípadov v zmysle § 263 ods. 3 písm. a) TP, ktoré sa musia opakovane preskúmať.
- **vykonávacie konanie vo vzťahu k výkonu zhabania časti majetku - § 461 a** - vo vzťahu k doplneniu nového typu ochranného opatrenia sa v rámci trestného konania upravuje aj výkon ochranného opatrenia - zhabania časti majetku, pričom sa vychádza z už zavedenej právnej úpravy zhabania vecí

¹⁵ V tomto smere existuje aj rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva - Svanidze proti Gruzínsku. V rámci ktorého ESPlP len žiada zabezpečiť, aby nový sudca primerane chápal vykonané dokazovanie a argumenty- napr. tým, že sa mu poskytnú prepisy výpovedí svedkov (ktorých dôveryhodnosť nie je sporná) alebo sa mu dá možnosť znova vypočuť rozhodné argumenty.

Zákon č. 423/2020 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s reformou súdnictva

- § 9 ods. 2 TP - *Z trestnom stíhaní sudcu pre trestný čin ohýbania práva podľa § 326a Trestného zákona nemožno pokračovať a musí byť zastavené, ak Súdna rada Slovenskej republiky vysloví nesúhlas s trestným stíhaním sudcu pre tento trestný čin.*

Uvedené ustanovenie bolo pridané pozmeňujúcim návrhom v rámci druhého čítania k zákonu, ktorý sa dotýka reformy súdnictva, ale jeho súvislosti je vo vzťahu k zavedeniu nového trestného činu Ohýbania práva. Aby nedochádzalo k možnému zneužívaniu tohto nového trestného činu, zavádza sa mechanizmus, podľa ktorého je Súdna rada SR oprávnená vysloviť súhlas, resp. nesúhlas s trestným stíhaním sudcu pre tento trestný čin. Ak súhlas na trestné stíhanie nebude daný, trestné stíhanie je neprípustné a musí byť zastavené. Zároveň a týmto spôsobom upravuje len dočasný charakter tohto ustanovenia na 3,5 roka, čo znamená, že k 1.7. 2024 ustanovenie stratí účinnosť.

- § 207a ods. 3 *Sudca obvinený pre trestný čin ohýbania práva podľa § 326a Trestného zákona má právo po právoplatnosti uznesenia o vznesení obvinenia písomne navrhnúť Súdne/ rade Slovenskej republiky vyslovenie nesúhlasu s trestným stíhaním pre tento trestný Čin. “.*
- ustanovenie, ktoré nadväzuje na neprípustnosť trestného stíhania vo vzťahu k trestnému činu Ohýbania práva, kedy má sudca právo písomne navrhnúť Súdnej rade, aby preskúmala toto rozhodnutie. Ide taktiež o dočasné ustanovenie.

Záver

Zmeny trestného práva vo vzťahu k jednotlivým inštitútom prichádzajú v posledných rokoch čoraz častejšie, niekedy sú viac a niekedy menej výrazné. Za predchádzajúci rok síce nebolo zmien trestných kódexov veľa, čo bolo spôsobené aj výmenou vlády v roku 2020, ako aj pandémie, v dôsledku ktorej bolo nevyhnutné riešiť problémy týkajúce sa ochrany života a zdravia. Aj napriek tomu je však nevyhnutné konštatovať aj to, že protiprávne konanie nerozlišuje medzi tým, či existuje pandémia, či zmena vlády, a preto je dôležité neustále sledovať možný vývoj v oblasti protiprávných a protispoločenských konaní a trestnú politiku následne prispôbovať týmto skutočnostiam. Zmeny by vždy mali byť výsledkom odbornej diskusie, či potreby spoločnosti, pričom znenie ustanovení trestných kódexov by malo zaručovať, že budú upravené presne, jasne a zrozumiteľne tak, aby mohol byť uplatnený jednotný postup všetkých subjektov participujúcich na trestnom konaní.

Zoznam bibliografických odkazov:

Nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 2. z. o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní

Zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti

Pripomienky k návrhu zákona č. 288/2020 Z. z. [online]. Dostupné na internete: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/299/pripomienky/zobraz>

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 312/2020 Z. z. [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7893>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1673 z 23. októbra 2018 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva

Fifth Round Mutual Evaluation Report. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Slovak Republic [online]. Dostupné na internete: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/MONEYVAL-Mutual-Evaluation-Slovak-Republic-2020.pdf>

SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

Zákon č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o dôveryhodných službách).

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV

Kontaktné údaje:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Veronika.markova@minv.sk; veronika.markova@akademiapz.sk

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

TREST ODŇATI SLOBODY NA DOŽIVOTIE

JUDr. Eva BALÁŽOVÁ

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

***Anotácia:** Príspevok je zameraný na vymedzenie hmotnoprávných podmienok pre uloženie trestu odňatia slobody na doživotie a na vymedzenie špecifikácie výkonu trestu odňatia slobody v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody s maximálnym stupňom stráženia.*

***KLúčové slová:** trestný zákon, zákon o výkone trestu odňatia slobody, trest, odsúdený, doživotie, výkon trestu odňatia slobody.*

***Annotation:** The article is aimed at defining the substantive conditions for the imposition of a life sentence and at defining the specification of the execution of a custodial sentence in institutions for the execution of a custodial sentence with the maximum degree of guarding.*

Keywords

criminal law, the act on the execution of sentences of imprisonment, punishment, convicted, life sentence, execution of a custodial sentence.

Úvod

Od roku 2013 sa na území Európy (s výnimkou Bieloruska) nevykonáva trest smrti. Po zrušení trestu smrti, bol trest odňatia slobody na doživotie koncipovaný ako alternatíva k trestu smrti a svoje stabilné miesto má v zákone č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej len ako „Trestný zákon“) dodnes. V predchádzajúcom trestnom zákone (zákon č. 140/1961 Zb.) sa chápal ako výnimočný trest. Táto výnimočná povaha spočívala v dĺžke trvania, ktorá presahuje maximálnu prípustnú hranicu trestnej sadzby, vo výnimočnosti svojho druhu a tiež v podmienkach, za splnenia ktorých prichádza jeho uloženie do úvahy. Aj keď súčasný Trestný zákon už nepoužíva pojem výnimočný trest, jeho výnimočnosť z uvedených hľadísk má svoje opodstatnenie aj v súčasnosti.¹

Vo všeobecnej rovine je uloženie trestu odňatia slobody na mieste, keď iné prostriedky, a to predovšetkým iné najcitlivejšie tresty alebo ochranné opatrenia nie sú spôsobilé účinným spôsobom zabezpečiť ochranu spoločnosti pred najnebezpečnejšou kriminalitou, ktorá negatívnym a často nenahraditeľným spôsobom poškodzuje základné spoločenské hodnoty.

Trest odňatia slobody na doživotie predstavuje najintenzívnejší zásah do osobnej slobody a ostatných Ústavou Slovenskej republiky garantovaných práv a slobôd človeka. Výkonom tohto druhu trestu dochádza ku konečnému vylúčeniu odsúdeného zo slobodného života v spoločnosti. Osobitná povaha trestu odňatia slobody na doživotie sa odráža v spôsobe jeho výkonu. Aj v účele trestu odňatia slobody na doživotie dominuje ochrana spoločnosti a jej členov pred páchatelom i jeho závažnou protiprávnou (trestnou činnosťou). V popredí účelu výkonu trestu stojí izolácia odsúdeného a zaistenie eliminácie jeho nebezpečnosti, ktorá plynie z jeho povahy a správania.²

1 Hmotnoprávne podmienky pre uloženie doživotného trestu odňatia slobody

Podmienky pre uloženie trestu odňatia slobody na doživotie upravuje zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“), ktorý rozlišuje medzi fakultatívnymi a obligatívnymi uloženiami trestu odňatia slobody na doživotie. Podľa aktuálnej právnej úpravy (§ 47 ods. 1 Trestného zákona), môže súd uložiť trest odňatia slobody na doživotie ak si to vyžaduje účinná ochrana spoločnosti, ak neexistuje nádej, že by páchatel bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu dvadsaťpäť rokov a ak sa páchatel dopustil trestného činu, za ktorý Trestný zákon

¹ TITLOVÁ, M. 2018. Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám. s. 83.

² BRUNOVÁ, M. 2020. Novodobý vývoj a stav väzeňstvá v Českej a Slovenskej republike. s. 133.

vo svojej osobitnej časti dovoľuje takýto trest uložiť. Na uloženie doživotného trestu musia byť kumulatívne splnené všetky tri uvedené podmienky. K uloženiu trestu odňatia slobody však súd musí pristúpiť vtedy, keď odcudzuje páchatel'a za niektorý z trestných činov vymedzených v ustanovení § 47 ods. 2 Trestného zákona, ktorý bol páchatel'om dokonaný, ak páchatel' bol už za niektorý z týchto trestných činov, hoci aj v štádiu pokusu, dvakrát potrestaný nepodmienečným trestom odňatia slobody. Zároveň si musí uloženie trestu odňatia slobody vyžadovať účinná ochrana spoločnosti a neexistencia nádeje u páchatel'a na jeho nápravu uložením trestu odňatia slobody na dobu dvadsaťpäť rokov. Pre uloženie trestu odňatia slobody na doživotie bude postačovať, aby aspoň posledný z posudzovaných trestných činov, t.j. čin, o ktorom súd rozhoduje, bol dokonaný. Predchádzajúce trestné činy môžu byť spáchané aj v štádiu pokusu. Postup sa však nepoužije v prípade, ak bol niektorý z posudzovaných predchádzajúcich trestných činov spáchaný v štádiu prípravy.³

Zákonodarca prijatím § 47 ods. 2 Trestného zákona zaviedol obligatórne uloženie doživotného trestu odňatia slobody v súlade s tzv. zásadou trikrát a dosť. Prijatím predmetnej právnej úpravy sa reagovalo na situácie, keď sa páchatel' už dvakrát odsúdený za niektorý z trestných činov uvedených v § 47 ods. 2 Trestného zákona opätovne dopustil niektorého z tu vymedzených trestných činov, ktoré spadajú do kategórie typovo zvlášť závažných, ktorých objektom sú základné práva a slobody predstavujúce najdôležitejšie hodnoty v demokratickej spoločnosti, ako sú život, zdravie, osobná sloboda a pod., na ktorých dôslednú ochranu, vrátane u potenciálnych obetí, nesmie žiadny štát riadiaci sa princípmi materiálneho právneho štátu rezignovať. Navyše, ide o (kvalifikovanú) recidívu po predchádzajúcom dvojnásobnom odsúdení na nepodmienečný trest odňatia slobody a následnom potrestaní, čo signalizuje, že výchovné pôsobenie predchádzajúcich trestov sa minulo účinkom. Ide teda o okolnosti plne odôvodňujúce zvýšenú mieru ochrany trestnoprávnymi nástrojmi. Zákonodarca zakotvením tzv. zásady trikrát a dosť sledoval legitímny cieľ, ochranu spoločnosti pred závažnou trestnou činnosťou recidivistov, u ktorých v poradí tretie spáchanie trestného činu preukazuje ľahostajnosť k hodnotovému systému spoločnosti, čo odôvodňuje prísnejšiu represiu pre dosiahnutie účelu trestu.

Súlad ustanovenia § 47 ods. 2 Trestného zákona s ustanovením článku 16 ods. 2 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava Slovenskej republiky“) a s článkom 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, bol predmetom prieskumu zo strany Ústavného súdu Slovenskej republiky v rámci konania podľa článku 125 ods. 1 písm. a) Ústavy Slovenskej republiky. Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodol v danej veci nálezom č.k. PL. ÚS 6/09-158 zo dňa 02.11.2011 tak, že návrhu na vyhlásenie nesúladu nevyhovelo, nakoľko po zvážení všetkých ústavnoprávných aspektov s prihliadnutím na zvrchovanú právomoc zákonodarcu určovať limity trestnej politiky a súčasne riadiac sa zásadou sebaobmedzenia a zdržanlivosti dospel k záveru, že obsah ustanovenia § 47 ods. 2 Trestného zákona nezasahuje do uznávaných a v danom prípade relevantných ústavných princípov vyplývajúcich najmä z článku 1 ods. 1 a ďalších súvisiacich článkov Ústavy Slovenskej republiky do takej miery, aby bolo možné z toho vyvodit', že tresty z neho vyplývajúce sú trestami krutými a neľudskými, a teda že napadnuté ustanovenie nie je v súlade s článkom 16 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a článkom 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁴.

³ ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. s. 104.

⁴ Navrhovateľom v danej veci bol Okresný súd Pezinok, ktorý svoj návrh na vyslovenie nesúladu § 47 ods. 2 Trestného zákona s ustanovením článku 16 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a s článkom 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd odôvodnil predovšetkým tým, že podľa jeho názoru existuje neľudskosť trestu v prípade aplikácie § 47 ods. 2 Trestného zákona v spôsobe jeho ukladania (podmienkach na jeho uloženie), keď ho súd musí obligatórne uložiť len na základe formálneho zistenia predchádzajúcich potrestaní páchatel'a, a to bez

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, pri fakultatívnom, ako aj pri obligatórnom uložení trestu odňatia slobody na doživotie zákon stanovuje taxatívny výpočet podmienok, ktoré musia byť kumulatívne splnené, aby bolo možné túto výnimočnú sankciu uložiť. Ide o právne otázky, ktorých posúdenie, a to v rámci určenia druhu a výmeru trestu, patrí do výlučnej právomoci súdu. Posudzovanie otázky, či u páchatel'a existuje možnosť jeho nápravy uložením trestu odňatia slobody na dobu do dvadsaťpäť rokov, sa uskutočňuje zo strany súdu na základe úplného znaleckého dokazovania a na základe komplexného zhodnotenia osobnosti páchatel'a, predovšetkým z hľadiska jeho predchádzajúceho kriminálneho správania. Pri skúmaní osobnosti páchatel'a vychádza súd spravidla zo znaleckého posudku vypracovaného súdnym znalcom, „ktorého úlohou je na podklade určených osobnostných, symptomatických a spoločenských faktorov poskytnúť súdu závery pre vyhodnotenie resocializačnej prognózy páchatel'a. Príslušný znalec sa v rámci znaleckého dokazovania musí z hľadiska osobnostných faktorov vyrovnáť aj s tou skutočnosťou, či vzhľadom na zistenú osobnostnú štruktúru páchatel'a ide o stav relatívne trvalý, vývojovo ukončený a terapeuticky ovplyvniteľný. Z okruhu symptomatických (kriminogénnych) faktorov je potrebné, aby sa znalec vyjadril k závažnosti spáchanej trestnej činnosti, k okolnosti jej prípadnej gradácii, k možnosti jej recidívy a k spôsobu emočného spracovania spáchanej trestnej činnosti zo strany páchatel'a. Napokon z hľadiska spoločenských (sociálnych) faktorov bude potrebné, aby znalec zaujal stanovisko k existencii či neexistencii stabilného citovo sýteného rodinného a partnerského zázemia, k profesionálnej kvalifikácii páchatel'a a k jeho schopnosti prispôbovať sa spoločenským normám. Formuláciou tejto podmienky („nie je nádej“) zákon stanovuje, že nestačí nedostatok istoty, že sa páchatel' naprávi trestom kratšieho trvania, ale naopak, vyžaduje sa rozumná istota (prognóza) vychádzajúca zo súčasných znalostí o možnosti napraviť páchatel'a trestom odňatia slobody časovo obmedzeným na dobu do dvadsaťpäť rokov.“ (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Toš 45/2006 zo dňa 07.12.2006). Z uvedeného teda vyplýva, že súd pri rozhodovaní o uložení trestu odňatia slobody na doživotie musí najprv skúmať, či na naplnenie predpokladaného účelu trestu nepostačuje uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody v trvaní do dvadsaťpäť rokov. Až potom ako súd dospeje k záveru, že na nápravu páchatel'a nepostačuje uloženie uvedeného trestu, pristúpi k uloženiu trestu odňatia slobody na doživotie.

2 Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie

Odsúdený na doživotie môže byť z výkonu trestu na doživotie podmienečne prepustený najskôr po dvadsiatich piatich rokoch výkonu trestu odňatia slobody, ak s ohľadom na okolnosti trestného činu, za ktorý bol odsúdený na doživotie a s ohľadom na povahu jeho osobností nehrozí jeho prepustením opakovanie spáchaného trestného činu alebo obdobného trestného činu. Spolu s rozhodnutím o podmienečnom prepustení súd uloží odsúdenému skúšobnú dobu v trvaní desiatich rokov, nariadi probačný dohľad nad odsúdeným vo výmere do piatich rokov a súčasne ustanoví odsúdenému primerané obmedzenia alebo povinnosti vymedzené v § 51 ods. 3 a 4 Trestného zákona. Podmienečne prepustenému môže zároveň súd uložiť povinnosť podrobiť sa kontrole prostredníctvom technických prostriedkov podľa zákona č. 78/2015 Z.z. o kontrole

možnosti preskúmania okolností týkajúcich sa jeho osoby, možností jeho nápravy, okolností prejednávaneho prípadu, predchádzajúcich odsúdení, ako aj bez možnosti zohľadnenia času, ktorý uplynul od predchádzajúcich potrestaní, a bez posúdenia, či uloženie takéhoto trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti. Zároveň podľa Okresného súdu Pezinok súd pri aplikácii § 47 ods. 2 Trestného zákona neukladá trest, ale zabezpečovacie opatrenie na neurčitú dobu, ktoré má znaky skôr ochranného opatrenia ako trestu, pretože sa neriadi zásadou úmernosti k spáchanému činu (ide tu v podstate o tzv. preventívnu detenciu recidivistov, ktorí netrpia žiadnou duševnou chorobou, či poruchou a ani závislosťou na návykových látkach a ktorým je táto detencia ukladaná bez ohľadu na závažnosť trestného činu, pre ktorý boli uznaní vinným). Ide preto zjavne o ukládanie nespravodlivého trestu a tým ide zákonite o trest neľudský (krutý).

výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Podľa právnej úpravy účinnej do 31.12.2009 nemohla byť osoba, ktorá bola opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie alebo osoba odsúdená podľa § 47 ods. 2 Trestného zákona, podmienene prepustená. Zákom č. 576/2009 Z.z. sa upustilo od existencie tzv. absolútneho doživotného trestu, v rámci ktorého nebolo možné podať zo strany odsúdeného žiadosť o podmienene prepustenie. Cieľom prijatia uvedeného zákona bolo zosúladienie právnej úpravy s rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). Absolútne doživotie je v kontexte medzinárodného práva v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami, pričom uvedené konštatoval aj ESLP v rámci svojej judikatúry. Podľa názoru ESLP má zakotvenie absolútneho trestu doživotia v právnom poriadku za následok porušenie článku 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach, nakoľko je neprijateľné aby odsúdený nedisponoval akoukoľvek možnosťou aby bola jeho žiadosť o podmienene prepustenie preskúmateľná súdom. Bolo teda nežiaduce, aby v právnom poriadku neexistoval mechanizmus, prostredníctvom ktorého dôjde k preskúmaniu toho, či u odsúdeného na doživotie nenastali určité zmeny, ktoré eliminujú jeho nebezpečnosť, a taktiež či je nevyhnutné, aby u neho naďalej pretrvávalo odňatie slobody. Ako vyplynulo z dôvodovej správy k zákonu č. 576/2009 Z.z., existencia absolútneho doživotia mala za následok trvalé, bezpodmienečné zbavenie osobnej slobody odsúdenej osoby, nakoľko odsúdená osoba nemala absolútne žiadnu možnosť čo i len podať žiadosť o podmienene prepustenie. Taktiež samotné podmienene prepustenie nebolo možné chápať ako ukončenie určitého procesu, ale práve naopak za pokračovanie prevýchovného a resocializačného programu v priaznivejších podmienkach, t. j. na slobode. Cieľom navrhovaných zmien teda nebolo zavedenie možnosti automatického prepustenia odsúdenej osoby, ale len poskytnutie možnosti takejto osobe, aby bola oprávnená podať žiadosť o podmienene prepustenie, ktorú náležite preskúma príslušný súd.

ESLP sa problematikou tzv. absolútneho doživotného trestu konkrétne zaoberal vo veci Vinter a ostatní proti Spojenému kráľovstvu, v ktorom vyslovil, že v zásade má byť otázka právnej úpravy trestu odňatia slobody na doživotie ponechaná na konkrétnom štáte. Vnútroštátna úprava má umožniť súdu po určitom čase zvážiť, či v živote a osobnosti odsúdeného nenastali významné zmeny, po posúdení ktorých už nemožno považovať ďalší výkon trestu odňatia slobody na doživotie za odôvodnený.

Podľa prechodného ustanovenia § 437 ods. 5 Trestného zákona sa ustanovenie paragrafu 47 ods. 2 Trestného zákona vzťahuje aj na osobu, ktorá bola potrestaná za niektorý z trestných činov uvedených v § 43 ods. 1 Trestného zákona, no len za podmienky, že osoba spáchala ďalší trestný čin uvedených v paragrafe 47 ods. 2 Trestného zákona a po nadobudnutí účinnosti tohto zákona, t.j. po 1. januári 2006.

3 Výkon trestu odňatia slobody na doživotie

Výkon doživotného trestu upravuje zákon č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody a ústavné poriadky vydávané jednotlivými ústavmi na výkon trestu odňatia. Účelom výkonu doživotného trestu odňatia slobody je ochrana spoločnosti pred nebezpečným páchatelom páchajúcim závažnú trestnú činnosť a zároveň aj pred osobu páchatel'a. Realizácia výkonu trestu odňatia slobody na doživotie je vzhľadom na minimálnu, resp. žiadnu motiváciu odsúdeného na jeho nápravu, problematická a náročná. Mení sa účel trestu, ktorý sa prispôsobuje tomu, že odsúdený má stráviť vo výkone trestu odňatia slobody celý život.⁵ Z uvedeného dôvodu sú vo výkonoch trestu odňatia

⁵ TITLOVÁ, M. 2018. Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. s. 293.

slobody špeciálne upravené podmienky výkonu trestu odňatia slobody na doživotie. Uplatňujú sa programy stabilizujúce fyzický a psychický stav odsúdených, t.j. zaobchádzanie je zamerané najmä na udržiavanie stabilného psychického stavu, potlačenie negatívnych prejavov správania, posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie reálneho pohľadu na seba a na aktuálnu životnú situáciu. Aj aktivity odsúdeného vo voľnom čase sú obmedzené, nakoľko iba pedagóg, psychológ alebo psychiater sú oprávnení určiť do ktorých aktivít bude odsúdený zaradený.

Doživotný trest odňatia slobody je možné vykonať len v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia, ktorý sa následne v rámci vnútornej diferenciacie primárne vykonáva v diferenciacnej podskupine D1 a v prípade, že odsúdený plní program zaobchádzania, dodržiava ústavný poriadok a vykazuje pozitívne zmeny v postoji k trestnej činnosti a v hodnotovej orientácii môže byť preradený do diferenciacnej podskupiny D2, pre ktorú je charakteristické zmiernenie niektorých obmedzení výkonu doživotného trestu. Konkrétne sa odsúdenému na doživotie povoľuje pohyb vo vymedzenom priestore mimo cely, umožňuje sa mu kontakt s ostatnými odsúdenými umiestnenými v tejto diferenciacnej podskupine, povoľuje sa mu účasť na vybraných aktivitách organizovaných pre celý ústav na výkon trestu odňatia slobody pod priamym dozorom príslušníka zboru väzenskej a justičnej stráže a zároveň dochádza k organizovaniu skupinových aktivít. Do diferenciacnej podskupiny D2 možno odsúdeného umiestniť až po vykonaní piatich rokov trestu, pričom o tomto umiestnení rozhoduje riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody na základe návrhu pedagóga a po prerokovaní návrhu v príslušnej komisii. Týmto zložitým postupom sa má eliminovať potenciálne nebezpečenstvo a majú sa odhaliť prípadné rezervy na strane odsúdeného, ktoré by pri umiestnení odsúdeného do diferenciacnej podskupiny D2 mohli byť zdrojom konfliktu a nebezpečenstva. V tomto smere je potrebné uviesť, že pokiaľ by odsúdený po umiestnení do diferenciacnej podskupiny D2 prestal spĺňať podmienky na jeho preradenie, môže byť opätovne umiestnený do diferenciacnej podskupiny D1. K opätovnému premiestneniu odsúdeného z diferenciacnej podskupiny D1 do podskupiny D2 môže dôjsť až po dvanástich kalendárnych mesiacoch, za splnenia podmienky, ak nebol odsúdenému v posledných 12-tich mesiacoch uložený disciplinárny trest. Na území Slovenskej republiky možno vykonať trest odňatia slobody na doživotie v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody nachádzajúcich sa v Ilave, Leopoldove, Banskej Bystrici a Ružomberku.

V rámci priestorového umiestnenia sa oddiel doživotných trestov v ústave na výkon trestu odňatia slobody s maximálnym stupňom stráženia umiestňuje oddelene od ostatných ubytovacích priestorov odsúdených a je zabezpečený vnútorným bezpečnostným systémom. Odsúdený sa umiestňuje do osobitnej cely, v ktorej je každé zariadenie, ktoré sa v nej nachádza, pripevnené k podlahe alebo k stene cely. Do cely je odsúdený spravidla umiestnený sám. V prípade, že je odsúdený zaradený do práce, aj túto je povinný vykonávať v cele, prípadne v priestoroch oddielu, ktoré sú určené na tento účel. Taktiež stravovanie odsúdených na doživotné tresty prebieha priamo v cele, t.j. z ostatnými odsúdenými sa nestriedajú v jedálni. Odsúdený je povinný zdržiavať sa v cele dvadsaťtri hodín denne pričom právo pohybovať sa mimo cely môže len pod dozorom príslušníka zboru väzenskej a justičnej stráže. Ku kontaktu odsúdeného s iným odsúdeným taktiež umiestneným v diferenciacnej podskupine D1 môže dôjsť len so súhlasom riaditeľa ústavu, a to na základe predchádzajúceho návrhu pedagóga. Odsúdení vykonávajúci doživotné tresty teda musia vykonávať vychádzky oddelene od ostatných odsúdených. Okrem oddelených vychádzok sa oddelene od ostatných odsúdených v danom ústave vykonávajú aj disciplinárne tresty. Znova sa týmto spôsobom sleduje dosahovanie účelom výkonu doživotného trestu odňatia slobody a ústavy musia byť najmä priestorovú vybavené tak, aby sa táto požiadavka dala naplniť.⁶ Návštevy odsúdených na doživotie sa realizujú spravidla bezkontaktné. Návštevu priamym kontaktom s odsúdeným je možné vykonávať výhradne na základe rozhodnutia riaditeľov stavu. Bez

⁶ BRUNOVÁ, M. 2020. Novodobý vývoj a stav väzeňstvá v Českej a Slovenskej republike. s. 133.

ohľadu na to či sa návšteva vykonáva priamym kontaktom s odsúdeným alebo bezkontaktne, vždy sa realizuje za priameho dozoru príslušníka zboru väzenskej a justičnej stráže.

Ďalšími špecifikami výkonu trestu odňatia slobody na doživotie je skutočnosť že odsúdeného na doživotie nie je možné preradiť na výkon trestu odňatia slobody do ústavu s nižším stupňom stráženia, nie je možné prerušiť výkon tohto druhu trestu a taktiež nie je možné povoliť opustenie ústavu.⁷ Tieto opatrenia vylučujúce niektoré modifikácie výkonu doživotného trestu sú odôvodnené práve požiadavkou dôslednej ochrany spoločnosti pred páchatel'om trestnej činnosti a pred jeho závažnou trestnou činnosťou, ktorá odôvodnila uloženie doživotného trestu.⁸ Na druhej strane však odsúdenému, ktorému bol uložený doživotný trest, možno v rámci vnútornej diferenciacie zmierniť obmedzenia výkonu trestu odňatia slobody na doživotie, a to práve vyššie spomenutým preradením odsúdeného z diferenciacnej podskupiny D1 do diferenciacnej podskupiny D2.

Záver

Tak ako každý trest, aj doživotný trest má svoje kladné, ako aj záporné stránky a pri jeho hodnotení bude mať na neho iný pohľad odborná právnická verejnosť, iný pohľad naň bude mať poškodený a samozrejme aj samotný páchatel' trestného činu. V súčasnej dobe možno trest odňatia slobody na doživotie pokladať za prípustný a účelný trest, ktorý sa ukladá za spáchanie najzávažnejších trestných činov, nakoľko aktuálna právna úprava nepozná účinnejší spôsob ochrany spoločnosti pred nebezpečnými páchatel'mi. Táto právna úprava zároveň zodpovedá európskym trendom a judikatúre ESĽP. Čo sa týka inštitútu podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie, tento má v právnej úprave svoje opodstatnenie. Na jednej strane motivuje odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody a okrem iného mu zabraňuje v tom, aby upadol do apatie. Na strane druhej účelom trestu odňatia slobody na doživotie nie je len represia, ale aj prevýchova odsúdených, aby neskôr po prepustení na slobodu viedli riadny život. Nakoľko rozhodnutie o podmienenom prepustení je fakultatívnym rozhodnutím a jeho vydanie závisí od posúdenia konkrétnych okolností prípadu, existencia tohto inštitútu nie je spôsobilá narušiť právnu istotu, pocit bezpečia spoločnosti, či odstrašujúci účinok trestu. O tom, že trest odňatia slobody na doživotie môže mať deštruktívne účinky na psychiku odsúdeného a jeho ďalšie fungovanie v spoločnosti niet pochyb. Z uvedeného dôvodu sú vo výkonoch trestu odňatia slobody špeciálne upravené podmienky na výkon tohto druhu trestu, počas jeho výkonu sa uplatňujú programy stabilizujúce fyzický a psychický stav odsúdených, pričom sa však nezabúda na to, že výkonom tohto druhu trestu sa zabezpečuje ochrana spoločnosti pred nebezpečným páchatel'om páhajúcim závažnú trestnú činnosť a zároveň aj pred osobu páchatel'a.

Zoznam bibliografických odkazov:

BRUNOVÁ, M. 2020. Novodobý vývoj a stav väzeňstvá v Českej a Slovenskej republike. Praha: Leges. 223 s. ISBN 978-80-7502-408-4.

ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex. 998 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M. 2016. Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o. 216 s. ISBN 978-80-8168-884-3.

MAĐAR, M. 2019. Judikatúra vo veciach sankcií v trestnom práve. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o. 190 s. ISBN 978-80-8168-995-6.

TITLOVÁ, M. 2018. Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o. 255 s. ISBN 978-80-8168-884-3.

⁷ KNÁPKOVÁ, D., TITLOVÁ, M. 2016. Penológia. s. 173.

⁸ TITLOVÁ, M. 2018. Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. s. 293.

TITLOVÁ, M. 2018. Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o. 400 s. ISBN 978-80-8168-654-2.

Zákon č. 460/1991 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Zákon č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z.z., ktorou sa vydáva

Poriadok výkonu trestu odňatia slobody Dôvodová správa k zákonu č. 576/2009 Z.z.

www.slovlex.sk

www.nrsr.sk

Kontaktné údaje:

JUDr. Eva Balážová

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,

Právnická fakulta, Katedra trestného práva kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

e-mail: evibalazova@gmail.com

VYBRANÉ DAŇOVÉ TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ V RÓMSKÝCH KOMUNITÁCH

PhDr. Mgr. Ján BERKY

Okresné riaditeľstvo Policajného zboru Zvolen

Bc. Mgr. Katarína JÁNOŠÍKOVÁ

Okresné riaditeľstvo Policajného zboru Žilina

***Anotácia:** Autori článku riešia problematiku daňových trestných činov v prostredí rómskych komunit. Objasňovanie, odhaľovanie a dokumentovanie trestnej činnosti v rómskych komunitách je vo všeobecnosti veľmi problematické. Prispeje tomu faktor homogenosti tejto komunity, častá zmena miesta pobytu bez evidencie, skúsenosti na poli ekonomickej kriminality a nedostatočné legislatívne opatrenia, ktoré by mohli účinne zamedziť páchaniu tejto kriminality.*

***Kľúčové slová:** daňové trestné činy, rómska komunita, ekonomická trestná činnosť*

***Annotation:** The authors of the article address the issue of tax crimes in the environment of Roma communities. Clarifying, detecting and documenting crime in Roma communities is generally very problematic. The contribution of the homogeneity of this community, the frequent change of residence without registration, experience in the field of economic crime and insufficient legislative measures that could effectively prevent the commission of this crime contribute to this.*

***Keywords:** tax crimes, Roma community, economic crime*

Úvod

Páchanie ekonomickej kriminality sa najčastejšie deje priamo tam, kde je najvyššia miera deprivácie finančných zdrojov. Začína sa pri drobnej majetkovej kriminalite a končí pri závažnej ekonomickej kriminalite. Rozhodujúcim faktorom je sociálna situácia spoločenstva prameniaca z ďalších socioekonomických podmienok. Medzi najviac známe a najviac postihnuté časti spoločnosti na Slovensku patria rómske komunity. Musíme uviesť, že rómske komunity nemôžeme generalizovať ako jednotné spoločenstvo s jednoznačne identifikovaným protispoločenským správaním. Tak ako je rozdielna majoritná spoločnosť sú rozdielne aj rómske komunity, ktoré môžeme deliť podľa rôznych kritérií. Medzi najviac problematické spoločenstvá môžeme zaradiť marginalizované rómske komunity. Už samotný názov nám napovedá, že sa jedná o komunity, ktoré sú nejakým spôsobom vylúčené z účasti na spoločenskom živote. Marginalizácia môže pozostávať z viacerých faktorov. V súvislosti s komunitami však môžeme uviesť pojem multimarginalizácia, ktorú môžeme definovať ako prostredie kde absentuje primerané vzdelávanie, kvalitné bývanie, zdravie, zamestnanosť, finančná nezávislosť a pod.

Vzhľadom na definované prostredie môžeme počítať s vysokou mierou viktimizácie tejto skupiny obyvateľstva. Viktimizácia spočíva vo viacerých zúčastnených faktoroch, ktorými okrem vyššie uvedených môže byť aj patologické správanie, negatívne kulturologické aspekty¹, existencia úžery, skorý sexuálny život, obchodovanie s ľuďmi, absolútna absencia finančnej gramotnosti, túžba po materiálnych veciach a peniazoch, užívanie drog a solvencií, prostitúcia, nízke právne povedomie atď.

Deprivácia základných životných potrieb spoločne s viktimizačnými faktormi spôsobuje zníženie miery vnímania zodpovednosti v rovine porušovania noriem resp. ich ignoráciu. Filozofia žitia „tu a teraz“ bez plánovania budúcnosti podporuje kriminogénne faktory tejto komunity. Preto si dovoľíme tvrdiť, že miera majetkovej, resp. ekonomickej kriminality v niektorých rómskych komunitách je frekventovaná, cirkulačná a recidívna.

Cieľom príspevku je popísať spôsoby páchania vybranej ekonomickej kriminality, identifikovať páchatel'ov tejto kriminality, ich motiváciu, modus operandi vybraných daňových

¹ Generačná kriminalita

trestných činov, uviesť niektoré legislatívne prekážky, ktoré bránia v účinnom boji proti ekonomickej kriminalite v prostredí niektorých spoločností rómskych komunít. V príspevku v jednom prípade širšie identifikujeme kazuistickou formou modus operandi podvodného konania, ktorého vyústením je aj daňový trestný čin. Čitateľovi sa snažíme priblížiť spôsoby páchania sofistikovanej trestnej činnosti určitej skupiny obyvateľstva, nakoľko vstup do tejto komunity je prísne homogénny. V príspevku sa snažíme vyhýbať rozsiahlym teoretickým východiskám, ktoré sú čitateľovi prístupné v odbornej literatúre. Za cenné pre čitateľa považujeme empirické poznatky, ktoré v príspevku uvádzame.

1. NEZAPLATENIE DANE A POISTNÉHO

Dlhodobým problémom v podnikateľskom prostredí je nezaplatenie daní a poistného. *Plnenie daňových povinností predstavuje dlhodobo kritický moment, ktorý je podnikateľskou verejnosťou označovaný za jednu zo záťaží v podnikaní v Slovenskej republike.*² Podľa vyjadrenia malých a stredných podnikateľov na Slovensku však nie je Slovenská republika štátom kde je prívetivé podnikateľské prostredie. Až 65% podnikateľov nebolo v roku 2019 spokojných s podnikateľským prostredím. Taktiež uviedli, že problémom je častá zmena a nejednoznačné zákony súvisiace s podnikaním.³ Najmä nejednoznačnosť zákonov spôsobuje účinné manipulácie s daňovou optimalizáciou na hrane zákona možno až mierne za ňou. V prípade nezaplatenia dane a poistného môžeme uviesť viacero spôsobov kedy k spáchaniu uvedeného trestného činu prichádza a to najmä vtedy keď pasíva prevažujú nad aktívami. Podnikatelia hľadajú možnosti ako sa vyhnúť zaplateniu dane a poistného prevažne vtedy ak sa jedná o vyššie položky, ktoré buď nechcú alebo nedokážu zaplatiť. Prívetivé legislatívne prostredie smerujúce k jednoduchej zmene konateľa či vlastníka firmy a tým zbavenie sa akejkoľvek zodpovednosti a záväzkov definuje tento modus operandi ako trvalo opakujúci sa. Trendom je najmä v poskytovaní služieb, predaji tovaru a stavebníctve.

*Nezaplatením dane sa rozumie nezaplatenie splatnej dane. Daň je splatná vo vopred určenej výške a v zákonom ustanovených lehotách, ktorú fyzická alebo právnická osoba odvádza zo svojich príjmov na základe zákonom ustanovených skutočností, resp. po tom, čo ju štátny orgán alebo orgán verejnej správy vyrúbil. Príslušenstvom dane sa rozumejú úroky, poplatky a pokuty účtované k dani. Najčastejšie spôsoby páchania nezaplatenia dane: na základe daňového priznania – určenej daňovej povinnosti, ktorú nesplnil a daň nezaplatil, daňovú povinnosť určil na základe kontroly daňový úrad, ktorú nesplnil a daň nezaplatil.*⁴

Na jednej strane sa správcovia dane v záujme štátu snažia vybrať daň správne vypočítanu v zmysle tzv. zákazu zneužitia práva a na strane druhej sa daňovník snaží svoje daňové zaťaženie znížiť využitím legislatívy. Podľa Šamka preto „objektívna analýza zákazu zneužitia práva musí byť v rovnováhe so zásadami právnej istoty a ochranou legitímneho konania“.⁵

V policajnej praxi sa stretávame s vyšetrovaním uvedeného trestného činu veľmi často. Najčastejší spôsob páchania spočíva buď v samotnom vytvorení firmy s vopred jednoznačným cieľom jej následnej eliminácie cez fiktívneho konateľa alebo prevedení firmy na osobu, ktorá to urobí za finančnú odmenu a preberie na seba firmu so všetkými záväzkami. V laickom ponímaní sa takáto osoba nazýva „biely kôň“. V prostredí marginalizovaných rómskych komunít nájdeme množstvo osôb, ktoré nemajú prácu, majú exekúcie, trestnú minulosť, nemajú žiadny alebo malý finančný príjem, sú živitelia mnohopočetných rodín, majú nízke právne povedomie, nízke vzdelanie, poprípade zdravotné postihnutie⁶ bez obmedzenia spôsobilosti na právne úkony. Takto identifikované osoby sú obeťami (a zároveň páchatelmi) ekonomickej kriminality tak z dôvodu

² BURÁK E, Daňová kontrola - očami praxe, s. 26

³ Zdroj internet. <http://monitoringmsp.sk/2019/09/30/ako-hodnotia-kvalitu-podnikatelskeho-prostredia-na-slovensku-mali-a-stredni-podnikatelia/> 1. 3. 2021

⁴ VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. et al. 2013, Vyšetrovanie. 2. vyd. s. 371

⁵ ŠAMKO, P. 2015, Daňové podvodné konania a ich dokazovanie s. 114

⁶ Mnohí absolventi špeciálnych škôl – rôzne varianty mentálneho postihnutia

existencie uvedených viktimizačných faktorov ako aj ďalších faktorov, ktoré komplikujú vyšetovanie daňových trestných činov. Mnohokrát sa vyšetovanie prerušuje z dôvodu nedostupnosti osoby a jej účasti na trestnom konaní. Členovia týchto komunit častokrát dlhodobo migrujú po rodine a známych, pričom nájsť konkrétnu osobu v marginalizovaných komunitách je niekedy doslova nemožné. Trendom je odchod do zahraničia a to najmä do Veľkej Británie.

Samotné trestné konanie je od začiatku zmätočné, nakoľko tieto osoby nemajú žiadnu znalosť ohľadom predchádzajúceho fungovania prebratej firmy, skoro nikdy žiadne účtovné doklady okrem dokladov, ktoré ho oprávňujú v mene firmy konať a takmer vždy osobne nepoznajú predchádzajúceho majiteľa, resp. konateľa prevzatej firmy. Častokrát je takáto osoba oslovená sprostredkovateľom, ktorý využije jeho zlú životnú situáciu a za pomerne nízky finančný obnos vykoná prepis firmy. Sprostredkovateľmi týchto prevodov bývajú prevažne osoby z rómskej komunity, ktoré z hľadiska práva legálne vykonávajú úkony tak, aby prípadné vyšetovanie nepreukázalo žiadne procesno správne pochybenie. V rómskej komunite sú zaužívané nepísané pravidlá, ktoré ukladajú jej členom také povinnosti, ktorých porušenie by znamenalo buď vylúčenie z komunity alebo pomstu. Vo všeobecnosti je neprijateľné spolupracovať s políciou alebo „*udat*“ niekoho polícii. Z uvedeného dôvodu je ťažké odhaľovať a objasňovať uvedenú trestnú činnosť. Trestné konanie spravidla končí podaním obžaloby na osobu, ktorá je konateľom firmy a jej následným odsúdením avšak málokedy skončí pred súdom aj osoba, ktorá firmu prepísala. Zmenou zákona by sa mohla táto prekážka odstrániť, pričom je potrebné zaviesť také pravidlá aby protiprávne machinácie s prevodom firmiem nebolo možné uskutočniť.

V príspevku uvádzame kazuistiku prípadu podvodného konania súvisiaceho s následným neodvedením dane z príjmu predaja bytu. *„Za Milanom M., ktorý žil v dvojizbovom byte, ktorý kúpil pred dvomi rokmi s postihnutou sestrou prišiel Jozef K., s návrhom, ktorý sa mu podľa neho bude páčiť. Milan M. sa s Jozefom K. spoznal prostredníctvom spoločného známeho Petra O. Peter O. a Jozef K. patrili do skupiny olašských Rómov, ktorí sa zaoberali rôznou trestnou činnosťou. Peter O. vedel, že Milan M. je jednoduchý človek a je jediným vlastníkom bytu a nemá partnerku. Sľúbil mu, že ho zoznámi so svojou neterou, ktorá je slobodná mamička a hľadá partnera.*

Ružena D. sa naozaj stretla s Milanom O. a získala si jeho dôveru, pričom mu povedala, že by chcela byť jeho partnerka. Uviedla mu však, že by s ním chcela bývať sama a aby predal byt v centre mesta a následne kúpil dva byty v niektorej z neďalekých obcí, kde v jednom byte budú bývať spolu a v druhom byte bude bývať jeho sestra. Peter O. a Jozef K., ktorí boli mimochodom bratrance sľúbili Milanovi M., že za neho všetko vybaví a bude mať priateľku, byt a ešte mu zostanú aj peniaze. S Milanom M. išli k notárovi kde mu dali podpísať dopredu pripravené dokumenty, ktoré si Milan M. vôbec neprečítal.

Po predaji bytu prišli Milanovi M. na účet peniaze, pričom Peter O. a Jozef K. si vypýtali províziu vo výške 30 % z predajnej ceny. Milan M. súhlasil a bol osobne vybrať peniaze z účtu a tieto im vydal bez akejkoľvek zmluvy alebo iného dokumentu o prevzatí finančnej hotovosti. Ružena D. požiadala Milana M. o malú pôžičku vo výške 3.000,-Eur aby mohla kúpiť pre nich spoločné auto. Peter O. a Jozef K. dohodli kúpu bytu v obci vzdialenej od predchádzajúceho bydliska Milana M. približne sto kilometrov.

V realitnej kancelárii potvrdili kúpu bytu a následne Milan M. po podpise dokumentov u notára previedol peniaze na účet predávajúceho. Milan M. dovtedy videl byt iba na fotografii, nakoľko mu Jozef K. a Peter O. uviedli, že byt je v rekonštrukcii a keď to murári dokončia môže sa s Ruženou D. rovno nasťahovať do nového. O zvyšné peniaze z predaja prvého bytu požiadal Peter O., ktorý Milanovi M., uviedol, že má slušný biznis, ktorý im na otočku vynesie sto percentný zisk. Milan M., preto vybral zvyšné peniaze z účtu a tieto odovzdal Petrovi O. opäť bez akéhokoľvek dokladu. Milan M. zatiaľ býval spoločne so svojou sestrou na ubytovni. O pár týždňov keď už nemal peniaze požiadal Petra O. a Jozefa K. aby ho odsťahovali do jeho nového bytu. Peter O. sťahovanie naozaj vybavil ale po príchode do bytu Milan M. zistil, že byt je zdevastovaný, nezariadený a nedá sa v ňom bývať. Peter O. mu uviedol, že boli oklamaní a že to ide riešiť a byt

sa vráti. Spoločne s Jozefom K. išli do realitnej kancelárie, kde im realitný agent uviedol, že byt sa vrátiť nedá ale dá sa znova predať.

Milan M. s týmto súhlasil a splnomocnil Petra O. aby všetko vykonal za neho a aby mu tak ako predtým sľúbil, kúpil vhodný byt. Ružena D. celý čas uisťovala Milana M., že onedlho budú spolu bývať a všetko bude dobré. Po mesiaci sa Milan M. chcel skontaktovať s Petrom O. a Jozefom K., nakoľko sa odmlčali. Ružena D. sa s Milanom M. rozišla, nakoľko mu uviedla, že sa vracia späť k otcovi svojho dieťaťa. Milan M. spoločne so svojou sestrou nemali byť, ani žiadne peniaze a preto sa Milan M. rozhodol, že túto vec oznámi na polícii. Po podaní trestného oznámenia, príslušníci kriminálnej polície zistili, že Peter O. a Jozef K. sú osoby, ktoré sú polícii známe, pričom tieto mená nie sú ich skutočné. Šimon D. sa predstavoval ako Peter O. a Koloman D. sa predstavoval ako Jozef K. Počas vyšetrovania vyšlo najavo, že na všetkých dokumentoch týkajúcich sa prevodu bytu v centre mesta bol podpísaný poškodený Milan M. a všetky jeho podpisy sú overené notárom. Výber z účtu vykonal on osobne. Pri kúpe bytu v ďalekej obci sa zistilo, že všetky zmluvy a podpisy sú pravé a podpísané oprávnenými osobami. Prevod peňazí za kúpu bytu bol vykonaný vlastníkom účtu Milanom M. Predaj tohto bytu bol vykonaný prostredníctvom udeleného splnomocnenia pre Šimona D. (Peter O.), ktorý taktiež prevzal financie prostredníctvom prevodu na svoj účet.

Milan M. na polícii uviedol, že Peter O. mu žiadne peniaze za predaj tohto bytu nedal. Vo veci sa začalo trestné stíhanie, pričom pobyt Šimona D., nebol známy a po tejto osobe bolo aj v minulosti viackrát vyhlásené pátranie práve kvôli jeho neznámemu pobytu. Koloman D. bol predvolaný na výsluch rovnako ako Ružena D. Ružena D. sa na výsluch dostavila, pričom uviedla, že je neterou Šimona D. ale vôbec nevie o čo v tejto veci išlo, uviedla, že jej strýko Milanovi M. vo všetkom pomáhal a staral sa o neho a jeho sestru. Uviedla, že Milan M. jej dal len 200 Eur pre jej dcéru ako darček, čo ona prijala ale vôbec sa nejednalo o sumu 3.000,- Eur ako uviedol Milan M., tvrdila, že Milan M. nemá na to žiadny doklad. Ešte uviedla, že Milan M. žil ako bohém a peniaze aj prehrával na automatoch. Zhodou okolností v priebehu vyšetrovania Šimon D. zomrel.

Koloman D. na výsluchu uviedol, že pre bratranca robil iba vodiča a o žiadne veci sa nezaujímal. Nemal žiadny finančný prospech z predaja bytov, Šimon D. mu iba tankoval a kupoval stravu. On mu robil vodiča iba preto, lebo je nezamestnaný a doma sa nudil. Realitný agent uviedol, že všetky tieto osoby predtým vôbec nepoznal a on si iba robil svoju prácu. Na otázku prečo kúpil od Šimona D., byt, ktorý predtým predal Milanovi M. uviedol, že to bola výhodná kúpa. Trestné konanie bolo následne ukončené s tým, že páchatel' zomrel. Kolomanovi D. a Ružene D. sa nepreukázala účasť na trestnom čine. Milan M. je v súčasnosti bezdomovec spoločne so svojou postihnutou sestrou a žijú v útulku pre bezdomovcov. Z predaja bytov nemá žiadne peniaze a nemá z čoho zaplatiť daň z príjmu z predaja bytov. Peniaze, ktoré im požičal mu nikto nevrátil. V jeho pôvodnom byte býva iná rodina, ktorá tento byt kúpila od stavebnej firmy. Milan M. má problémy s nezaplatením dane z príjmu z predaných nehnuteľností. “

V uvedenom prípade išlo o vysoko sofistikovanú trestnú činnosť. Páchatelia tejto protiprávnej činnosti dostatočne vedeli ako sa vyhnúť zodpovednosti za spáchané trestné činy. V minulosti boli všetci traja právoplatne odsúdení za obdobnú trestnú činnosť. V niektorých prípadoch je takmer nemožné dokázať trestnosť konania takýchto osôb. Samotný modus operandi spočíva v získaní si dôvery, falošnej ochote pomáhať nezištne len za náklady a od obete získavajú peniaze pod legendou pôžičky, ktorú však nikdy nevrátia. Páchatelia sa zameriavajú na také osoby, ktoré sú osamelé, v tiesni, alebo nemajú nikoho, na koho by sa mohli obrátiť. Ružena D. bola chýbajúcim článkom v živote Milana M., ktorý ako uviedol vo svojom výsluchu nikdy nemal priateľku. Ako vyšlo najavo s Ruženou D. nemal žiadny pomer, toto mu sľubovala až vtedy keď budú spoločne bývať k čomu nikdy nedošlo. Milan M. je pomerne jednoduchý človek, ktorý je však plne spôsobilý na všetky právne úkony. Z uvedeného prípadu je od začiatku zrejmé, že sa jedná o podvod avšak okolnosti, za ktorých bol spáchaný najmä ochota poškodeného Milana M. podpísať akýkoľvek dokument v dobrej viere, že nebude oklamáný a dôvera v to, že požičané peniaze sa mu vrátia prispeli k skomplikovaniu tohto trestného činu, ktorý v niektorých častiach

konania spadá viac do občianskoprávnej roviny s aplikáciou pojmov „*Ultima ratio a obvyklá miera opatrnosti*“.

Dovoľme si citovať časť z článku vyšetrovateľa kpt. JUDr. Miroslava Srholca uverejnený na www stránke právne listy ako empirický pohľad z praxe týkajúci sa trestného činu podvodu. *V súvislosti s novými trendami riešenia podvodných konaní sa nám v aplikačnej praxi často opakujú dva dnes už populárne pojmy. Prvým je tzv. „ultima ratio“, ktorý predstavuje zásadu zrzanlivosti orgánov činných v trestnom konaní pri vstupe do právnych vzťahov a zároveň chápe celé trestné právo ako prostriedok poslednej inštancie v prípade, ak nie je predpoklad, že iné civilnoprávne prostriedky nebudú schopné/spôsobilé odvrátiť protiprávny stav. Ako druhým pojmom je tzv. „obvyklá miera opatrnosti“. Spomenutý pojem je už v súčasnosti obľúbeným evergreenom OČTK a slúži ako akási barlička pre presun občianskoprávných zásad ostrážitosti zo strany poškodeného do trestného konania.*⁷

V spomenutej kazuistike síce prevláda trestný čin podvodu avšak celé konanie páchatel'ov nám dáva komplexný pohľad na páchanie majetkovej a ekonomickej trestnej činnosti osôb z rómskej komunity, v tomto prípade z komunity olašských Rómov. Táto komunita sa vyznačuje znakmi, ktoré sú presným opakom znakov osôb z marginalizovaných rómskych komunít. Olašskí Rómovia sú známi honosnými svadbami a oslavami, majetkom a zlatom. Majú svetlejšiu pleť a striktné dodržiavajú zásady svojej komunity, vrátane vlastných súdov, vopred uzatváraných svadiieb a vlastným jazykom, ktorí je veľmi odlišný od rómskeho jazyka osôb z marginalizovaných a iných rómskych komunít.

Trestná činnosť, niektorých ich členov je veľmi špecifická. Vo väčšine prípadov nie je náhodná, je sofistikovaná, premyslená a páchatelia sa vyznačujú aj právnym povedomím. Pri vykonávaní úkonov v trestnom konaní je problémom ak osoba vyhlási, že chce vypovedať vo svojom rodnom jazyku. Na Slovensku nemáme oficiálneho tlmočníka rómskeho jazyka a zvlášť zo špecifikáciou olašského jazyka. Rovnako tak pri vykonávaní operatívno-pátracej činnosti nedokážeme účinne získať požadované informácie, keďže komunita je prísne homogénna a komunikujú medzi sebou len vo svojom jazyku.

V našom prípade poškodeného Milana M. okrem „neúspešnosti“ trestného konania keďže podozrivá osoba zomrela, vznikla pre poškodeného povinnosť zaplatiť daň z príjmu z predaja nehnuteľností, ktorú však nemá z čoho zaplatiť a keďže trestné konanie v jeho prípade neskončilo podaním obžaloby na konkrétnu osobu, resp. jej odsúdením, poškodený Milan M. nemá ani možnosť túto povinnosť namietat'. V prípade, že toto nezaplatí môže byť za tento skutok sám postihnutý.

Uvádzame, že takýto a podobné prípady by mali vyvolať diskusiu v odbornej spoločnosti smerujúcu k tomu, aby bolo možné takéto prípady čo najskôr identifikovať a čo najviac eliminovať, nakoľko niektoré úkony už nie je možné zvrátiť alebo vyžadovať si v zmysle Občianskeho zákonníka v prípade neplatnej alebo zrušenej zmluvy povinnosť vrátenia si všetkého čo podľa nej dostali.⁸ Milan M. by v prípade neplatnosti alebo zrušenia zmluvy nedokázal vrátiť finančnú hotovosť, ktorú dostal na účet a následne rozpožičal a kúpil ďalší byt, o ktorý taktiež prišiel.

2. NEODVEDENIE DANE A POISTNÉHO

V rómskych komunitách dlhodobo existuje nelegálne zamestnávanie. Dôvodov na takéto konanie je niekoľko. Medzi tie najčastejšie patrí existencia dlhov a exekúcií na strane zamestnanca, ktorý ak by bol legálne zamestnaný na pracovnú zmluvu, musel by po čase splácať svoje dlžoby formou exekúcie z platu. Ďalším faktorom nelegálneho zamestnávania je motivácia zamestnávateľa ušetriť na daniach a odvodoch do poisťovní a tým zvýšiť svoj zisk. Nelegálnu

⁷Zdroj internet: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a946-50-odtienov-podvodu-alebo-co-s-obvyklou-mierou-opatrnosti-a-ultima-ratio/> 9. 3. 2021

⁸ § 457 Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník

prácu a nelegálne zamestnávanie kontrolujú Inšpektoráty práce podľa zákona č. 125/2006 Z. z., Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny podľa zákona č. 5/2004 Z. z.

Okrem pokuty za nelegálne zamestnávanie hrozia aj ďalšie sankcie:

- vylúčenie z verejného obstarávania,
- neposkytnutie verejných dotácií,
- neposkytnutie finančných prostriedkov zo zdrojov Európskej únie – z ESF a pod.⁹

Na stránke Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny je taktiež zobrazený zoznam fyzických a právnických osôb, ktoré v predchádzajúcich piatich rokoch porušili zákaz nelegálneho zamestnávania.

Riziko nelegálneho zamestnávania je vysoké avšak štát nemá také kapacity aby dokázal vykonávať dôsledné kontroly. Mnohí živnostníci alebo konatelia firiem preto začali zamestnávať osoby z rómskej komunity, pričom niektorí povinné platby zo mzdy týmto osobám zrazia avšak úmyselne ich neodvedú. Nie sú odvádzané žiadne odvody do poisťovní, kde dlhy narastajú avšak dlhodobý proces v riešení ich vymáhania je v prospech týchto subjektov - zamestnávateľov. V rómskych komunitách existujú zoskupenia ľudí, ktorí majú založené firmy alebo živnosti a pri získaní zákazky spravidla týkajúcej sa stavebných alebo zemných prác striedajú tieto firmy či živnosti s cieľom tieto firmy a osoby zadĺžiť a maximalizovať zisk. Modus operandi spočíva aj v zakladaní živností či firiem na mladých členov tejto komunity, ktorí ešte nie sú zadĺžení. Firmy sú prepisované aj na staré a choré osoby, či osoby, ktoré sú ochotné za finančný obnos vziať na seba zodpovednosť za zadĺženú firmu. Dosah štátu a vymožitelnosť týchto dlhov je takmer nulová.

Problematická je podľa nášho názoru trestná zodpovednosť za tento trestný čin. Samotné neodvedenie povinných platieb nestačí na naplnenie skutkovej podstaty trestného činu podľa § 277 TZ Neodvedenie dane a poisťného. Je nevyhnutné aby tieto platby boli zamestnancovi z platu zrazené a zamestnávateľom zadržané a neodvedené. V prípade, že by to tak nebolo a zamestnávateľ by preukázal, že jeho hospodársky výnos neumožňoval tieto platby zraziť a odvieť, nebolo by jeho konanie trestné. Určite by sme obdobné prípady nachádzali aj v prostredí rómskych komunit. Oprávnené subjekty majú právo dlhy vymáhať exekučným konaním.

Niektoré rómske komunity sú špecifické tým, že dodržiavanie akýchkoľvek predpisov nie je podporované. Tieto komunity stoja mimo rešpektu pred zákonom. Nie je preto neprávom vysloviť hypotézu, že ak sa nerešpektuje v niektorých rómskych komunitách zákon vo všeobecnej rovine, nebude rešpektovaný ani zákon v rovine daní. Klimešová uvádza, že daňové úniky spôsobuje aj *nízka daňová morálka, absencia vzdelania, prístup k dôverným informáciám, zlá finančná situácia a snaha obohatiť sa*.¹⁰

3. DAŇOVÝ PODVOD

Daňové úniky niektorých rómskych podnikateľov nie sú novum v histórii páchania trestnej činnosti na Slovensku. Už po roku 1989 boli rómski podnikatelia medzi prvými, ktorí vykonávali fakturačné podvody a neodvádzali dane, či neplatili poisťovniam. Daňové podvody s DPH však priniesli úplne inú formu nelegálneho získavania peňazí. Podvody s DPH však vyžadovali určitú špecifickú zručnosť, ktorá nebola doménou marginalizovaných rómskych komunit. Túto trestnú činnosť môžeme priradiť k tzv. elite rómskeho národa, rómskym podnikateľom, ktorí sú prevažne začlenení v majoritnej spoločnosti a prevažne nežijú v rómskych osadách.

⁹ Zdroj internet: <https://www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/vztah-zamestnanca-zamestnavateľa/illegalna-praca-nelegalne-zamestnavanie/> 9.3 2021

¹⁰ KLIMEŠOVÁ, L. Daňová optimalizace, 2014 str. 50

Daňový podvod definuje Viktorová et al. nasledovne. *Nárok na vrátenie DPH alebo spotrebnej dane môže uplatniť platiteľ DPH alebo spotrebnej dane, ktorým je fyzická alebo právnická osoba uvedená v zákone o DPH alebo fyzická osoba uvedená v zákone o jednotlivých spotrebných daniach. Neoprávneným uplatnením nároku na vrátenie uvedených daní je také uplatnenie, ktoré je v rozpore so zákonom upravujúcim DPH alebo z niektorým zo zákonov upravujúcich jednotlivé spotrebné dane.*¹¹

Vo všeobecnosti majú daňové podvody taký rozsah, že Slovenská republika prijíma akčné plány boja proti daňovým podvodom.

V akčnom pláne boja proti daňovým podvodom na roky 2012 – 2016 sa uvádza „Z analyzovaných skutočností jednoznačne vyplýva, že najvýznamnejšou mierou sa na objeme daňovej straty SR podieľajú spoločnosti s ručením obmedzeným, a to najmä tie, ktoré sídli na fiktívnych, či virtuálnych adresách, ich štatutárnym orgánom je jedna osoba, ktorá so správcom dane nekomunikuje (spravidla tzv. „biely kôň“), a ktoré obchodné aktivity len papierovo deklarujú, pričom ich skutočne nerealizujú.

V týchto prípadoch možno jednoznačne hovoriť o zámernom zakladaní obchodných spoločností s cieľom zneužiť súčasný systém na odčerpanie obrovských súm z prostriedkov SR formou páchania daňových podvodov. **Spoločnosti s ručením obmedzeným majú takmer nulovú zodpovednosť za nezaplatenie, či skrátenie dane.** Štatutárny orgán spoločnosti, ktorá spáchala podvod alebo dlží štátu na daniach a odvodoch, môže takúto spoločnosť bez následkov zrušiť, založiť si desiatky nových a pokračovať v nelegálnych aktivitách pod novou hlavičkou.

Špeciálne, pokiaľ ide o DPH, za zmienku stojí, že najväčší podiel na výnose DPH má konečná spotreba domácností (približne 70%), ďalej medzispotreba oslobodených sektorov a tvorba hrubého fixného kapitálu oslobodených sektorov.¹²

Rómski podnikatelia s tendenciou využívať nadmerné odpočty DPH majú takpovediac najbližšie k tomu aby využívali tzv. biele kone z radov osôb z marginalizovaných rómskych komunit. Uvádzame, že vstup do týchto komunit je pre políciu či iné orgány veľmi obtiažny. Spravidla majú tieto osoby založené viaceré spoločnosti s ručením obmedzeným, niektoré ich firmy vykonávajú legálnu činnosť a niektoré firmy majú pod legendou čiže spoločnosť je síce vedená na inú osobu ale v skutočnosti podnikateľskú činnosť vykonáva iná osoba.

Keď firma splní očakávania v prospech skutočného majiteľa, tento si finančný a iný prospech prostredníctvom štatutárneho orgánu z firmy vyberie a túto zodpovednú osobu spravidla ešte na konci zaplatí aby mlčala. Z praxe máme však aj také poznatky, že štatutárny orgán ani nevie koľko firiem vlastní a dostal malý finančný obnos iba na začiatku celého procesu.

Vyšetrovanie daňových podvodov s neoprávneným odpočtom DPH je veľmi zložitý proces, nakoľko je potrebné aby policajný vyšetrovateľ spolupracoval s príslušným daňovým úradom. Výsluch daňového subjektu, výsluchy svedkov a zadovážovanie dôkazov v podobe dokumentov od štatutárneho orgánu je v prípade páchatel'ov z rómskych komunit sťažené. Častokrát ako sme už uviedli vykonáva podnikateľskú činnosť osoba, ktorá sa so štatutárnym orgánom ani nikdy nemusela stretnúť. Empíria nám ponúka prípady kedy takáto osoba má trvalý pobyt na mieste, o ktorom ani nevie kde sa nachádza. Často sa jedná o užívateľov drog, alkoholu či bezdomovcov.

Nakoľko takýto druh trestnej činnosti v rómskych komunitách je neustále v rozmachu je dôležité aby príslušníci polície mali také lokálne poznatky, ktoré by pomohli včas identifikovať takéto trestné činy, ich páchatel'ov a obeť. Mnohokrát sa o tomto druhu trestnej činnosti dozvedáme až z oznámenia príslušných úradov, čo je niekedy už v poslednej fáze tejto trestnej činnosti a mnohé dôkazy sú už zničené alebo zahladené.

¹¹ VIKTORYOVÁ, J. STRAUS, J. et al. 2013, Vyšetrovanie. 2. vyd. s. 371

¹² Akčný plán boja proti podvodom 2012 – 2016 str. 3

Záver

V príspevku sa autori zaoberali problematikou páchania trestnej činnosti v rómskych komunitách so špecializáciou na daňové trestné činy. Daňová trestná činnosť je úzko spätá s majetkovou a ekonomickou kriminalitou. Trestná činnosť v niektorých rómskych komunitách je častá a jej druh závisí od rôznych podmienok v akej sa táto komunita nachádza. Napriek neexistencii oficiálneho kastovného systému v rómskych komunitách, môžeme vnímať určité hierarchické usporiadanie týchto skupín.

Taktiež v pozícii vysokej miere súdržnosti a homogénosti je zvláštnosťou zneužívanie nižšie postavených Rómov v spoločnosti, rómskymi občanmi s vyšším spoločenským statusom a to najmä v prípadoch tzv. „bielych koní“. Je pravdou, že trestné konanie sa končí odsúdením štatutárneho orgánu avšak skutoční páchatelia tejto trestnej činnosti bývajú spravidla nepotrestaní.

Vnímame určité legislatívne nedokonalosti právneho systému na Slovensku a podľa nášho názoru je potrebná novela tak trestného zákona ako aj trestného poriadku v súvislosti s vyšetrovaním daňových trestných činov. Rovnako vidíme rezervy v systéme polície, kde uvádzame, že by bolo vhodné aby policajní špecialisti pre komunity boli zaradení aj v službe kriminálnej polície tak, aby bolo možné vykonávať špecifické úkony operatívneho odhaľovania a objasňovania tejto trestnej činnosti.

Uvádzame, že v systéme poriadkovej polície je funkcia policajného špecialistu pre komunity účinnou pomocou pre ďalšie služby polície ako aj pre iné orgány avšak ich právomoci, charakter služby a teritoriálne obmedzenie nedokážu poskytnúť také možnosti, ktoré by bolo možné aplikovať v systéme kriminálnej polície. V niektorých rómskych komunitách presahuje rámec daňových trestných činov hranice Slovenskej republiky. Daňová trestná činnosť sa deje aj na území Veľkej Británie kam odišlo množstvo rómskych obyvateľov prevažne z východnej časti Slovenskej republiky. Nelegálne zamestnávanie, novodobé otrokárstvo a iná ekonomická trestná činnosť je vyšetrovaná tamojšími orgánmi v medzinárodných tímoch zo Slovenskej republiky. Je to znamenie, že tento druh trestnej činnosti si zaslúži náležitú pozornosť.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BURÁK, E. 2016, Daňová kontrola - očami praxe, TESFO, ISBN 978-80-89253-73-9
- KLIMEŠOVÁ, L. 2014, Daňová optimalizace. Praha: Ústav práva a právni vědy, ISBN 9788087974063.
- ŠAMKO, P. 2015, Daňové podvodné konania a ich dokazovanie 1. vydanie, Bratislava, Wolters Kluwer, s.r.o., ISBN 978 – 80-8168-262-9
- VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. et al. 2013, Vyšetrovanie. 2. vyd. Bratislava, Akadémia PZ, ISBN 978-80-8054-548-2
- Akčný plán boja proti podvodom 2012 – 2016
- Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
- <https://www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/vztah-zamestnanca-zamestnavateľa/illegalna-praca-nelegalne-zamestnavanie/> 9.3 2021
- <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a946-50-odtienov-podvodu-alebo-co-s-obvyklou-mierou-opatrnosti-a-ultima-ratio/> 9. 3. 2021
- <http://monitoringmsp.sk/2019/09/30/ako-hodnotia-kvalitu-podnikatelskeho-prostredia-na-slovensku-mali-a-stredni-podnikatelia/> 1. 3. 2021

Kontaktné údaje:

PhDr. Mgr. Ján Berky
Okresné riaditeľstvo Policajného zboru
Zvolen
t.č. 0961633306
e-mail: jan.berkyzv@gmail.com

Bc. Mgr. Katarína Jánošíková
Okresné riaditeľstvo Policajného zboru
Žilina
e-mail: katarina.minarcikova@gmail.com

MOŽNOSTI PÁCHANIA SUBVENČNÝCH PODVODOV PRI REFUNDÁCII NÁKLADOV SÚVISIACICH S VÝKONOM ZÁCHRANNÝCH PRÁC PRI MIMORIADNYCH SITUÁCIÁCH

PhDr. JUDr. Ondrej BLAŽEK

Katedra verejnej správy a krízového manažmentu

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok sa zameriava na interdisciplinárne prepojenie problematiky krízového riadenia a civilnej ochrany obyvateľstva s problematikou trestného práva. Interdisciplinárne prepojenie je interpretované na prípadoch subvenčného podvodu, ktorý môže byť spáchaný pri refundácii výdavkov na záchranné práce pri mimoriadnych situáciách. V príspevku je zakomponovaný pohľad na páchanie tohto typu subvenčného podvodu ako na trestný čin spáchaný počas krízovej situácie, ďalej autor rozoberá celkový bezpečnostno-právny pohľad na refundáciu výdavkov na záchranné práce. Podkladom pre spracovanie príspevku bola realizácia prieskumu medzi viacerými odborníkmi z praxe, ktorí sa overovaniu výdavkov venujú vo svojej profesionálnej kariére. Príspevok interpretuje výsledky tohto prieskumu a navrhuje možné riešenia, pre skvalitnenie systému, slúžiace predovšetkým na minimalizovanie rizika spáchania a zefektívnenie odhaľovania trestných činov subvenčného podvodu.

KLúčové slová: civilná ochrana, krízové riadenie, náhrada škody, výdavky na záchranné práce, záchranné práce, subvenčný podvod, financovanie civilnej ochrany, mimoriadna udalosť, mimoriadna situácia, krízová situácia

Annotation: The conference paper focuses on the interdisciplinary connection of the issue of crisis management and civil protection of the population with the issue of criminal law. The interdisciplinary link is interpreted in cases of subsidy fraud that may be committed in the reimbursement of rescue expenses in emergency situations. The article incorporates the view of committing this type of subsidy fraud as a crime committed during a crisis situation, the author discusses the overall security and legal view of the reimbursement of rescue expenses. The basis for the elaboration of the paper was the implementation of a research among several experts from practice, who are engaged in the verification of expenses in their professional careers. The paper interprets the results of this research and suggests possible solutions to improve the system, serving primarily to minimize the risk of committing and streamlining the detection of crimes of subsidy fraud.

Keywords: civil protection, crisis management, compensation, rescue expenses, rescue work, subsidy fraud, civil protection financing, emergency, emergency, crisis situation

Úvod

Mimoriadne situácie, ktoré chápeme ako obdobie, kedy je ohrozený život, zdravie a majetok a obdobie kedy na nás pôsobia následky mimoriadnych udalostí sú častokrát reprezentované nestálym, dynamickým, rýchlo vyvíjajúcim sa stavom prostredia. Situácia a prostredie sa v čase a v priestore môže vplyvom mimoriadnej udalosti veľmi rýchlo meniť, pričom táto nestabilita prostredia vyvolaná mimoriadnou udalosťou príliš prospieva nestabilite a neprehľadnosti procesov v spoločnosti. Transparentná činnosť orgánov verejnej správy počas krízových situácií môže byť pri krízovom riadení zabezpečená právnou ochranou, prípadne metodickými postupmi nadriadených orgánov krízového riadenia a efektívnym dohľadom nadriadených orgánov krízového riadenia. Subvenčné podvody, ktoré budú predmetom tohto príspevku sa dotýkajú najmä činností a procesov prebiehajúcich medzi subjektami na najnižšom stupni krízového riadenia, avšak možnosť zapojenia aj vyšších štruktúr krízového riadenia nemožno úplne vylúčiť. Subvenčné podvody pri mimoriadnych situáciách pravdepodobne využívajú nedostatočnosť personálneho a organizačného zabezpečenia kontroly výkonu záchranných prác v časovej tiesni. Je potrebné si uvedomiť, že mimoriadne situácie predstavujú primárne ohrozenie života, zdravia a majetku a je úplne prirodzené, že dôraz na transparentné procesy vo verejnej správe sú pri zvládaní mimoriadnych situácií odsúvané na vedľajšiu koľaj. Napriek vážnosti situácie je tu predpoklad, že niektoré osoby sú schopné chaos, ktorý nastal vzniknutím mimoriadnej udalosti, využiť vo svoj osobný prospech. Kríza a ňou spôsobený chaos vytvárajú neprehľadné prostredie, prajné pre nezákonnú činnosť orgánov verejnej správy a ich

predstavitel'ov a pre možnú protizákonnú činnosť fyzických a právnických osôb, zapojených do zvládania krízovej situácie.

Subvenčný podvod

Podstatou subvenčného podvodu je vo všeobecnosti vylákatie dotácie, subvencie, príspevku alebo iného plnenia zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu verejnoprávnej inštitúcie, rozpočtu štátneho fondu, rozpočtu vyššieho územného celku alebo rozpočtu obce, ktorých poskytnutie alebo použitie je podľa všeobecne záväzného právneho predpisu viazané na podmienky, ktoré nespĺňa.¹ Ten čo sa snaží takéto formy finančného obohatenia vylákať, uvádza do omylu poškodeného práve tým, že vykazuje splnené podmienky, ktoré reálne nespĺňa. Možnosti spáchania takéhoto subvenčného podvodu vznikajú pri mimoriadnych situáciách najmä pri možnosti financovania výdavkov na záchranné prác pri mimoriadnej situácii. Akékoľvek záchranné práce, riadené starostom obce v obci, či prednostom okresného úradu v obvode okresu, majú logicky svoje finančné náklady. Napríklad pri snehovej kalamite, ktorú právne klasifikujeme pod živelné pohromy, ide sú medzi časťami výdavkami pohonné hmoty (benzín, nafta), ktoré sú potrebné pre motorové vozidlá a ďalšie stroje podieľajúce sa na zvládaní snehovej kalamity. Špecifikom tohto typu subvenčného podvodu je aj fakt, že môže byť chápaný ako trestný čin páchaný počas krízovej situácie, nakoľko mimoriadna situácia predstavuje zároveň aj krízovú situáciu podľa chápania krízového manažmentu aj zákona o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu.²

Trestný zákon v osobitnej časti ukladá za spáchanie trestného činu subvenčného podvodu počas krízovej situácie vyššiu trestnú sadzbu – desať až pätnásť rokov trestu odňatia slobody.³ Fakticky však trestný zákon mimoriadnu situáciu vyhlasovanú na účely riešenia mimoriadnej udalosti nechápe ako krízovú situáciu. Krízovou situáciou na účely trestného zákona rozumieme len vojnu, vojnový stav, výnimočný stav a núdzový stav.⁴ Načrtáme preto možnosť, či by bolo vhodné *de lege ferenda* navrhnúť zmenu v trestnom zákone, kde by medzi krízové situácie na účely trestného zákona boli zaradené aj mimoriadne situácie v zmysle zákona o civilnej ochrane obyvateľstva. V takomto prípade *de lege ferenda* by bolo v tomto smere otázne, či by k páchaniu tohto typu subvenčného podvodu došlo ešte počas vyhlásenej mimoriadnej situácie, alebo až po jej odvolaní, nakoľko drvivá väčšina uplatňovania metodických postupov a činností súvisiacich s refundáciou nákladov na záchranné práce sa má vykonávať a vykonáva po odvolaní mimoriadnej situácie. Odvolaním mimoriadnej situácie, prestala existovať krízová situácia. Fiktívne vytvorenie faktúr, prípadne iné spôsoby umelého navyšovania výdavkov na záchranné práce sú vykonávané po skončení mimoriadnej situácie. Toto však nie je rigidne stanovené pravidlo a táto činnosť môže byť vykonávaná priebežne a spoločne s výkonom záchranných prác, ktoré sa vykonávajú ešte počas mimoriadnej situácie. Otázna je tu aj možná dohoda uzatvorená vopred (napríklad dohoda starostu obce so štatutárnym orgánom právnickej osoby) o páchaní takejto trestnej činnosti, pred vznikom mimoriadnej situácie, prípadne po vzniku mimoriadnej situácie a jej následného trvania. Odpoveď na to, či by mohol byť tento typ subvenčného podvodu postihovaný aj vyššou trestnou sadzbou, v prípade zmeny trestného zákona, nám načrtáva aj vyhláška ministerstva vnútra, ktorou

¹ § 225, ods. 1, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. - Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

² § 2, písm. a), zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

³ § 225, ods. 6, písm. c) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. - Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴ § 134, ods. 2, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon, v znení neskorších predpisov.

sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu, ktorá zakotvuje, že výdavky možno uhrádzať priebežne počas mimoriadnej situácie.⁵

Vo všeobecnosti je trestný čin subvenčného podvodu blanketovou normou, teda ustanovenie odkazuje na ďalšie zákony a právne prepisy, ktoré súvisia s prideľovaním dotácií, v tomto prípade s refundáciou výdavkov na záchranné práce.⁶ Právnym základom pre možnosť páchania trestného činu subvenčného podvodu pri refundácii nákladov súvisiacich s výkonom záchranných prác pri mimoriadnych situáciách predstavujú dva zákony, najmä zákon o civilnej ochrane obyvateľstva⁷ a zákon o ochrane pred povodňami.⁸ Základným princípom je uskutočňovanie záchranných prác pri mimoriadnych situáciách, ktorých definície sa nachádzajú v týchto právnych normách, a následne uplatnenie si úhrady výdavkov súvisiacich s výkonom záchranných prác. Neodškriepiteľnou podmienkou je vznik mimoriadnej udalosti, na základe ktorej sa môže vyhlásiť zákonným spôsobom mimoriadna situácia. Mimoriadnou udalosťou chápeme živelné pohromy, havárie, katastrofy, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa (napríklad: súčasná pandémia SARS-CoV2) a teroristický útok.⁹ Legálna definícia záchranných prác vychádza zo zákona o civilnej ochrane obyvateľstva a ide o činnosti na záchranu života, zdravia osôb a záchranu majetku, ako aj na ich odsun z ohrozených alebo z postihnutých priestorov. Súčasťou záchranných prác sú činnosti na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti a vytvorenie podmienok na odstránenie následkov mimoriadnej udalosti.¹⁰ Záchranné práce sa vykonávajú na území kde bola vyhlásená mimoriadna situácia a okrem nich sa vykonávajú taktiež aj ďalšie opatrenia ochrany obyvateľstva, najmä evakuácia, **núdzové zásobovanie a núdzové ubytovanie. Celú mozaiku dotvára činnosť zložiek integrovaného záchranného systému na zvládanie mimoriadnej situácie, v zmysle zákona o integrovanom záchrannom systéme.**¹¹ **Na výkone záchranných prác sa podieľajú okrem základných a ostatných zložiek Integrovaného záchranného systému, aj sily a prostriedky Policajného zboru. Nakoľko mimoriadne situácie sú svojím charakterom často rozsiahle a je tu veľké riziko nedostatku síl a prostriedkov integrovaného záchranného systému, teda nedostatok materiálo-technického vybavenia, existuje v rámci systému civilnej ochrany obyvateľstva možnosť uložiť písomným príkazom právnickej osoby, fyzickej osobe – podnikateľovi alebo aj fyzickej osobe, povinnosť poskytnúť vecné plnenie na zvládnutie úloh pri mimoriadnej udalosti.**¹² Takýto **písomný príkaz na vecné plnenie** môže vydávať napríklad starosta obce, ktorého zasiahla mimoriadna udalosť, pri riadení záchranných prác.¹³ Príkazy pri riadení záchranných prác môžu vydávať aj okresné úrady v sídle kraja (prednostom okresných úradov, vedúcim iných štátnych

⁵ § 2, ods. 4, Vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov.

⁶ ŠANTA, J., ČANDA, A.: *Subvenčný podvod - de lege lata/de lege ferenda*. In: ucps.sk, 2014. Dostupné aj online na WWW [15.03.2021, 11:00]: http://www.ucps.sk/clanok-0-2646/SUBVENCNY_PODVOD_-_DE_LEGE_LATA__DE_LEGE_FERENDA_.html

⁷ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva, v znení neskorších predpisov.

⁸ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami, v znení neskorších predpisov.

⁹ Bližšie špecifikácie týchto pojmov sú okrem zákona č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov, uvedené aj v prílohe č. 1, vyhlášky Ministerstva vnútra č. 526/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

¹⁰ § 3, ods. 6, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva.

¹¹ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov.

¹² § 21, ods. 1, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

¹³ § 15, ods. 1, písm. c) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

orgánov a starostom obcí vo svojom územnom obvode súvisiace s riadením záchranných prác)¹⁴ ale aj okresné úrady (vedúcim iných štátnych orgánov, starostom obcí, štatutárnym orgánom právnických osôb a fyzickým osobám vo svojom územnom obvode súvisiace s riadením záchranných prác).¹⁵ Podľa nášho názoru majú príkazy starostu obce pri riadení záchranných prác charakter individuálnych správnych aktov, teda aktov aplikácie práva, na základe oprávnenia orgánu verejnej správy takéto príkazy vydávať, v zmysle zákona o civilnej ochrane obyvateľstva. Ide o formu činnosti orgánu verejnej správy, ktorá je vydávaná za účelom plnenia úloh a funkcií verejnej správy a ktorou sa zakladá, mení alebo ruší právo, právom chránený záujem alebo povinnosť fyzickej alebo právnickej osoby, alebo sa potvrdzuje existencia, či neexistencia určitého právneho stavu.¹⁶ V detailoch vymedzenia a v charaktere záchranných prác, spočívajú podľa nášho názoru aj možnosti páchania trestného činu subvenčného podvodu na tejto úrovni. To aké majú samotné záchranné práce charakter je zakotvené vo vyhláske ministerstva vnútra o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany.¹⁷

Špecifikum vykonávania záchranných prác pri povodniach

Záchranné práce a následnú refundáciu výdavkov však nemožno stotožňovať so záchrannými prácami uskutočňovanými špeciálne počas povodní, kde je v tejto oblasti osobitná právna úprava, reprezentovaná zákonom o ochrane pred povodňami.¹⁸ Pojem záchranné práce treba preto rozlišovať od pojmu povodňové záchranné práce. Povodňové záchranné práce sa vykonávajú predovšetkým na záchranu životov, zdravia, majetku, kultúrneho dedičstva a životného prostredia v čase nebezpečenstva povodne, počas povodne a po povodni na povodňou ohrozených územiach a na povodňou zaplavených územiach. Povodňové záchranné práce sa začínajú vykonávať od vyhlásenia III. stupňa povodňovej aktivity a sú ukončené do času odvolania II. stupňa povodňovej aktivity. Výdavky na povodňové záchranné práce analyzuje a vyhodnocuje obec, okresný úrad, okresný úrad v sídle kraja a ministerstvo vnútra podľa zákona o civilnej ochrane obyvateľstva. Správnosť vyhodnotenia povodňových škôd overujú verifikačné komisie, ktoré ustanovujú prednostovia okresných úradov. Obdobné verifikačné komisie sú ustanovené aj pri overovaní výdavkov na záchranné práce pri ostatných typoch mimoriadnych situácií, kedy výdavky na záchranné práce sú refundované v zmysle vyhlášky Ministerstva vnútra č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov. Pri povodniach súhrnnú správu o vynaložených výdavkoch a povodňových škodách predkladajú obci právnické osoby a fyzické osoby – podnikatelia (za podmienky, že vykonávali povodňové záchranné práce na príkaz obce) do piatich pracovných dní od času odvolania II. stupňa povodňovej aktivity. Z obcí idú súhrnné správy o výdavkoch na povodňové záchranné práce na okresné úrady, ďalej na okresné úrady v sídle kraja, odkiaľ sú odosielané na Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Oba tieto rezorty následne v spolupráci predkladajú súhrnnú správu vláde Slovenskej republiky. Oproti výdavkom na záchranné práce pri ostatných mimoriadnych udalostiach je v postupe prenosu súhrnných správ o výdavkoch na záchranné práce v procese zahrnuté Ministerstvo životného prostredia. Na okresných úradoch je však aj pri

¹⁴ § 13, ods. 1, písm. g) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

¹⁵ § 14, ods. 1, písm. i) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

¹⁶ HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L.: *Základy správneho práva*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2016. s. 65. ISBN 978-80-7380-626-2.

¹⁷ Vyhláška Ministerstva vnútra č. 523/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany.

¹⁸ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami, v znení neskorších predpisov.

povodniach overovanie vykonávané odborními krízového riadenia.¹⁹ Výdavky, ktoré vznikli pri vykonávaní povodňových zabezpečovacích prác a povodňových záchranných prác počas II. stupňa povodňovej aktivity a III. stupňa povodňovej aktivity, sa uhrádzajú z na to vytvorenej rezervy štátneho rozpočtu v kapitole Všeobecná pokladničná správa. Dôležitými pojmami na rozlíšenie sú povodňové zabezpečovacie práce a povodňové záchranné práce, pretože výdavky na povodňové zabezpečovacie práce vyhodnocuje Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a výdavky na povodňové záchranné práce vykonané záchrannými zložkami vyhodnocuje Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.²⁰ Pri obciach je dôležité mať na zreteli, že výdavky na povodňové zabezpečovacie práce uvádzajú do výdavkov na povodňové záchranné práce.²¹ V súvislosti s uplatňovaním oprávnených výdavkov na povodňové práce sa v roku 2015 objavil aj prípad údajného subvenčného podvodu zo strany starostu obce Čirč v okrese Stará Ľubovňa, pričom vyšetrovateľ vznesol obvinenie za zločin zneužitia právomoci verejného činiteľa a za zločin subvenčného podvodu voči starostovi obce a obvinenie za zločin subvenčného podvodu bolo vznesené aj voči šiestim zástupcom právnických osôb (podnikateľským subjektom z Prešovského kraja), ktorí sa na tomto subvenčnom podvode podieľali a ktorý sa na refundácii výdavkov po povodňových prácach mali obohatiť. Princíp spočíval v nadhodnotení faktúr týchto podnikateľských subjektov, ktoré boli fiktívne navýšené o výkony strojov, či nákladných motorových vozidiel. V tomto prípade šlo konkrétne o fiktívne navýšenie dovozu kameňa, pravdepodobne na spevnenie brehov (fakturované bolo väčšie množstvo ako bolo údaje privezené) a ďalšie fiktívne výkony strojov, ktoré mali byť vykonávané od 30. mája 2015 do 19. júna 2015. Starosta obce nakoniec predložil na verifikáciu okresnému úradu Stará Ľubovňa tieto faktúry ako oprávnené výdavky zo strany obce Čirč, pričom mal mať vedomosť o tom, že tieto faktúry boli fiktívne navýšené. V prípade ich vyplatenia bola predpokladaná celková spôsobená škoda vo výške 52 600 eur.²² V rovnakom okrese Stará Ľubovňa boli predložené na verifikáciu aj výdavky na záchranné práce z obce Hromoš, kde taktiež mali figurovať ako páchatelia starosta obce Hromoš a ďalšie štyri právnické osoby (firmy), ktoré dodávali materiál na povodňové práce. Rovnako aj v tomto prípade bol predpoklad, že výdavky boli fiktívne navýšené o výkony strojov, kde spôsobená výška škody bola odhadovaná na 27 000 eur. Princípom tu bol dovoz materiálu na spevňovanie brehov toku riek a potokov podmytých povodňami, pričom bolo fakturované väčšie množstvo materiálu, než bolo reálne použité a privezené na povodňové práce. Navyše verifikáciou okresný úrad zistil, že starosta obce dal žiadosť o refundáciu aj za práce, ktoré sa konali po odvolaní II. stupňa povodňovej aktivity, ktoré spočívali v oprave mosta. Zákon o ochrane pred povodňami jasne ustanovuje, že do výdavkov na vykonávanie povodňových zabezpečovacích prác a povodňových záchranných prác sa zahŕňajú len výdavky, ktoré vznikli do času odvolania II. stupňa povodňovej aktivity.²³ Podkladom na vyhodnotenie výdavkov na povodňové zabezpečovacie práce a výdavkov na povodňové záchranné práce sú prvotné účtovné doklady. Prvotné účtovné doklady predstavujú vo všeobecnosti napríklad faktúry, bloky z registračných pokladníc, cestovné doklady spolu s cestovnými príkazmi, či konkrétne zmluvy, objednávky,

¹⁹ Usmernenie prednostu Okresného úradu Sabinov č. 1/2015 k postupu primátorov miest a starostov obcí pri uplatňovaní finančných náhrad výdavkov na povodňové záchranné práce v zmysle zákona č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami a na záchranné práce pri ostatných mimoriadnych udalostiach podľa zákona č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

²⁰ § 43, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov.

²¹ § 43, ods. 4, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov.

²² *Zneužívanie právomoci verejného činiteľa a subvenčný podvod*. In: minv.sk. Dostupné aj online na WWW [17.03.2021, 09:29]: <https://www.minv.sk/?aktuality-presov&sprava=zneuuzivanie-pravomoci-verejneho-cinitela-a-subvencny-podvod>

²³ § 43, ods. 1, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov.

príkazy, dohody o vykonaní prác, príkazy na prácu nadčas. Pri skúmaní prvotných účtovných dokladov musí jednoznačne byť zistená ich kauzalita s krízovou situáciou, ktorá bola riešená v sledovanom období. Vyhodnotenie výdavkov na povodňové záchranné práce v obci (realizované právnickými osobami a fyzickými osobami – podnikateľmi podľa plánu povodňových záchranných prác) vypracúva obec a doplní vlastné výdavky na povodňové záchranné práce a výdavky na činnosť obecnej povodňovej komisie alebo krízového štábu obce a predkladá ich okresnému úradu ako výdavky na povodňové záchranné práce obce. Vyhodnotenie výdavkov na povodňové záchranné práce v obciach predložené okresnými úradmi vypracúva a sumarizuje okresný úrad v sídle kraja a predkladá ich ministerstvu vnútra.²⁴ Na overenie a zistenie odhadu povodňových škôd sa vykonáva povodňová prehliadka v spolupráci s verifikačnou komisiou. Samotná povodňová prehliadka sa vykonáva bezprostredne po povodni a vykonáva ju okresný úrad alebo okresný úrad v sídle kraja v súčinnosti so správcom vodohospodársky významných vodných tokov, správcom drobného vodného toku, vyšším územným celkom, Hasičským a záchranným zborom, obcou a vlastníkmi, správcami a užívateľmi stavieb, objektov a zariadení, ktoré sú umiestnené na vodnom toku, križujú vodný tok alebo sú umiestnené na inundačnom území. Z prehliadky vzniká záznam, v ktorom uvádzajú nedostatky zistené pri povodňovej prehliadke a ďalšie okolnosti charakterizujúce priebeh a výsledky povodňovej prehliadky. Záznam môže slúžiť aj ako jeden z podkladov pre orgány činné v trestnom konaní, v prípade riešenia subvenčných podvodov. Ako podklady pre vyšetrovanie môžu slúžiť aj priebežné správy o povodňovej situácii, ktoré sú prekladané v čase od vyhlásenia do odvolania III. stupňa povodňovej aktivity a mimoriadnej situácie. Práve priebežne zasielané správy sú pre verifikačnú komisiu okresného úradu nutnou podmienkou pre objektívne posudzovanie obcami predkladaných výdavkov na povodňové záchranné práce. Dôležité je však si uvedomiť, že povodne majú pri refundácii výdavkov na záchranné práce špeciálny režim stelesnený odlišnou právnou úpravou – okrem zákona o civilnej ochrane je tu navyše aj zákon o ochrane pred povodňami a jeho vykonávacie vyhlášky. Navyše v celom systéme je do vyhodnocovania výdavkov na záchranné práce pri povodniach zapojené aj Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a odbory životného prostredia na okresných úradoch. Ostatné mimoriadne situácie, počas ktorých sú vykonávané záchranné práce majú odlišné ustanovenia a odlišné postupy upravené inými všeobecne záväznými právnymi predpismi, rovnako ako aj internými aktami riadenia.

Záchranné práce a ich refundácia pri ostatných mimoriadnych udalostiach

Mimoriadne udalosti ktoré nastanú a ohrozujú život, zdravie a majetok a na základe ktorých sa môže sa vyhlásiť mimoriadna situácia a môžu sa vykonávať záchranné práce a následne aj refundovať v zmysle vyhlášky Ministerstva vnútra č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu sú všetky živelné pohromy (mimo povodní), havárie, katastrofy, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa a terorizmus. Špecifikácia týchto záchranných prác je uvedená vo vyhláške Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 523/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany, v prílohe č. 1, kde však zákonodarca nechal okruh jednotlivých živelných pohrôm zjavne otvorený, nakoľko hovorí, že ide **najmä** o povodne a záplavy, krupobitia, následky víchrice, zosuvy pôdy, snehové kalamity a lavíny, rozsiahle námrazy a zemetrasenia. Toto taxatívne vymedzenie však nie je úplne uzatvorené, nakoľko veľmi častou a narastajúcou mimoriadnou udalosťou sú extrémne vysoké teploty a s nimi spojené sucho, ktoré síce nie je uvádzané ako mimoriadna udalosť, napriek tomu, si výskyt takejto krízovej

²⁴ Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 159/2014 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o vyhodnocovaní výdavkov na povodňové zabezpečovacie práce, povodňové záchranné práce a povodňových škôd v znení neskorších predpisov.

situácie vyžaduje prijímať opatrenia civilnej ochrany obyvateľstva, predovšetkým opatrenia núdzového prežitia - núdzové zásobovanie pitnou vodou. Aj ďalšie mimoriadne udalosti sú v predmetnej vyhláške²⁵ upravené neuzavretým spôsobom a ponechávajú možnosť na ďalšie doplnenie v závislosti od situácie. Výdavky na záchranné práce sú preplácané z rozpočtovej kapitoly ministerstva vnútra.²⁶ Vo všeobecnosti je akékoľvek financovanie výdavkov na civilnú ochranu riešené prostredníctvom rozpočtovej kapitoly ministerstva vnútra.²⁷ Výdavkami na civilnú ochranu chápeme okrem záchranných prác, aj výdavky, ktoré vznikli napríklad pri zabezpečovaní evakuácie, za poskytnutie vecného prostriedku právnickou osobou alebo fyzickou osobou, za poskytnutie priestorov a prostriedkov na núdzové ubytovanie osôb postihnutých mimoriadnou udalosťou a osôb, ktoré vykonávajú záchranné práce, či výdavky na náhradu mzdy vo výške priemerného zárobku a cestovné náhrady člena krízového štábu okresného úradu a člena krízového štábu obce.²⁸ Záchranné práce vykonávajú aj právnické osoby, fyzické osoby – podnikatelia, či fyzické osoby, ktoré dostali príkaz starostu obce na vykonávanie záchranných prác. Náklady na výkon týchto záchranných prác, v prípade, že osoby konali na základe písomného príkazu si môžu uplatniť na obci. Obec uhrádza tieto výdavky osobám podieľajúcim sa na zvládaní záchranných prác, pričom následne si obec samotná môže uplatniť náhradu výdavkov, ktoré súviseli s výkonom záchranných prác na okresnom úrade.²⁹ Dôležité je však uvedomiť si, že po vzniku mimoriadnej udalosti obec informuje bezodkladne okresný úrad, odbor krízového riadenia, pričom prvým bezodkladným krokom obce je zvolanie krízového štábu obce, kde jeho súčasťou je aj zástupca z okresného úradu, odboru krízového riadenia. Následne ak sú splnené podmienky podľa zákona o CO vyhlási sa mimoriadna situácia a na krízovom štábe sa zafinujú záchranné práce, ktoré sa majú pri danej mimoriadnej situácii vykonať.

Verifikácia výdavkov na záchranné práce

Verifikácia výdavkov na záchranné práce, aby sa zabránilo páchaniu trestných činov subvenčného podvodu takéhoto typu, sa vykonáva vo vzťahu k obciam na okresných úradoch, odbore krízového riadenia. Členov verifikačnej komisie na overovanie výdavkov vynaložených na vykonávanie záchranných prác, povodňových záchranných prác a povodňových zabezpečovacích prác vymenováva prednosta okresného úradu.³⁰ Odbor krízového riadenia na okresnom úrade má na starosti sumarizáciu požiadaviek obcí na úhradu nákladov vynaložených na vykonanie záchranných prác pri mimoriadnej udalosti a ich predkladanie verifikačnej komisii okresného úradu. Svoju úlohu pri verifikácii má aj odbor starostlivosti o životné prostredie, pričom ide o overovanie špecifických povodňových škôd. Prílohou požiadavky obce na náhradu požadovaných finančných prostriedkov sú súhrnné údaje o výdavkoch, uznesenie krízového štábu obce, vyhlásenie mimoriadnej situácie, respektíve odvolanie mimoriadnej situácie starostom obce, fotodokumentácia o mimoriadnej udalosti, príkazy na vykonanie prác v súvislosti s plnením úloh a opatrení podľa vyhlášky a účtovné doklady. Pri overovaní sa zisťujú tri dôležité aspekty

²⁵ Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 523/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

²⁶ § 1, ods. 1, Vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov.

²⁷ § 5, ods. 1, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

²⁸ § 2, ods. 3, Vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov.

²⁹ Čl. 3, ods. 1, Smernice Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. KMCO-191-33/CO-2008 z 3. júna 2008, ktorou sa upravujú podrobnosti o uplatňovaní náhrad výdavkov v súvislosti so záchrannými prácami.

³⁰ Operatívne pokyny pre okresné úrady č. 8/2019 – prehľad činností okresného úradu.

výdavkov: **oprávnenosť, správnosť a primeranosť**.³¹ Oprávnenosť výdavkov sa preukazuje existenciou účtovných dokladov vydaného oprávneným orgánom, pričom môže ísť najmä o objednávky na vykonanie prác v súvislosti s plnením úloh a opatrení podľa vyhlášky, či dohoda o vykonaní práce. Oprávnenosť sa môže preukázať aj rozhodnutím oprávneného orgánu, ktorý určil právnickej alebo fyzickej osobe osobné úkony na základe dobrovoľnosti. Oprávnenosť sa môže overovať aj pri subjektoch, ktoré boli zriadené na účel vykonávania, riadenia alebo koordinácie záchranných prác v súvislosti s plnením úloh a opatrení. V takomto prípade sa oprávnenosťou výdavkov rozumie konanie v rozsahu vymedzenej pôsobnosti týchto subjektov. Správnosťou rozumieme najmä preukázateľnosť uplatňovanej náhrady výdavkov a ich rozdelenie podľa platnej rozpočtovej skladby.³² Ide najmä o náhrady výdavkov doložené rozhodnutím oprávneného orgánu, ktorý určil osobné úkony, činnosti na základe dohody o vykonaní prác alebo vecné plnenie, činnosti na základe objednávky na vykonanie prác v súvislosti s plnením úloh a opatrení podľa vyhlášky, prípadne akt, ktorým boli osoby pribrané na osobné úkony na základe dobrovoľnosti. V prípade ak bol vydaný ústny príkaz na vykonanie záchranných prác je potrebné jeho dodatočné písomné vyhotovenie. Pokyny však nespomínajú v akej dodatočne dlhej lehote by mal byť ústny príkaz vyhotovený písomne. Posudzovanie primeranosti predstavuje rozbor skutočností, či uplatnenie náhrady bolo vykonané iba u tých výdavkov, ktoré vznikli nutnou dĺžkou pobytu a činnosti osôb, spotrebou materiálu a energií, využitím služieb a uvedením použitej techniky do pôvodného stavu. Pozornosť sa zameriava najmä na správne určenie času a miesta, ktoré sú z hľadiska požadovanej činnosti považované za východiskové a cieľové, na zabránenie zvýšeniu úžitkovej hodnoty pri náhrade poškodenej alebo zničenej techniky alebo pri jej uvádzaní do pôvodného stavu a na postup pri určovaní spotreby materiálu, vody a energií a využívaní služieb.³³

Verifikácia je vo svojej postate postavená na formálnej rovine kontroly:

1. kontroly dodržania podmienok vyhlásenia mimoriadnej situácie a s tým spojených povinnosti obce (zvolanie krízového štábu, príkaz na záchranné práce, pravidelné hlásenia o stave mimoriadnej situácie a záchranných prác);

2. kontroly formálnej stránky účtovných dokladov, kde dátumy musia byť v rozsahu vyhlásenej mimoriadnej situácie, práce a materiál musia mať priamy súvis s udalosťou a byť vopred prikázané, pričom neodňateľnou súčasťou je aj fotodokumentácia stavu pred, počas a po vykonaných záchranných prác.

Prieskum názorov a skúseností odborníkov z praxe

V súvislosti so zisťovaním možnosti páchania trestného činu subvenčného podvodu pri refundácií nákladov súvisiacich s výkonom záchranných prác pri mimoriadnych situáciách sme vykonávali prieskum na štyroch úrovniach krízového riadenia – na úrovni obce, na úrovni okresných úradov a okresných úradov v sídle kraja - odborov krízového riadenia a na úrovni Sekcie krízového riadenia, Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Prieskum sa uskutočňoval v priebehu februára 2021 písomnou komunikáciou s pracovníkmi obcí, okresných úradov, okresných úradov v sídle kraja a Sekcie krízového riadenia, ktorí sa vo svojej profesionálnej

³¹ Pokyn generálnej riaditeľky sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. IZCO-48-44/2012, z dňa 12. decembra 2012 o uplatňovaní náhrady skutočných výdavkov na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

³² Čl. 3, ods. 6, Pokynu generálnej riaditeľky sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. IZCO-48-44/2012, z dňa 12. decembra 2012 o uplatňovaní náhrady skutočných výdavkov na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

³³ Čl. 3, ods. 7, Pokynu generálnej riaditeľky sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. IZCO-48-44/2012, z dňa 12. decembra 2012 o uplatňovaní náhrady skutočných výdavkov na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

činnosti venujú overovaniu výdavkov po záchranných prácach. Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť praktické skúsenosti pracovníkov pri refundácii záchranných prác, ich vedomosti o prípadných podozreniach zo subvenčných podvodov a metodická úroveň procesu verifikácie výdavkov po záchranných prácach. Metódu, ktorú sme pôvodne chceli aplikovať bola metóda riadeného rozhovoru, avšak vzhľadom na prebiehajúcu pandémiu COVID-19, sme usúdili, že prieskum musíme uskutočniť formou elektronickej komunikácie, kedy sme po príprave zaslali otázky priamo vybraných a odporučeným pracovníkom na odbor krízového riadenia, na okresných úradoch (v Čadci, v Kysuckom Novom Meste, v Martine, v Ružomberku) a na odbory krízového riadenia, na okresnom úrade v sídle kraja v Žiline. Dôvod výberu týchto subjektov bol pragmatický, najmä z dôvodu častého výskytu mimoriadnych situácií v týchto okresoch, obzvlášť živelných pohrôm, predovšetkým snehových kalamít, povodní a zosuvov pôdy. Účastníci tohto prieskumu odpovedali najmä na predložené otázky:

1. Kde vidíte v súčasnosti slabé miesta pri preplácaní výdavkov na záchranné práce po mimoriadnej situácii v zmysle zákona o civilnej ochrane obyvateľstva?

Účastníci prieskumu ako dlhoročné odborne zdatné osoby predostreli v mnohých smeroch svoje nápady a postrehy, pričom sa najčastejšie zhodli na tom, že úloha okresných úradov, odborov krízového riadenia je odborné, právne a metodické usmerňovanie starostov obcí a primátov miest a že v súčasnosti sú práve v tejto oblasti značné rezervy. Za najväčšiu možnosť páchania subvenčných podvodov chápajú práve časový úsek dohadovania záchranných prác medzi štatutárnymi orgánmi miestnej samosprávy a právnickými osobami, či fyzickými osobami – podnikateľmi. Odborníci často argumentovali, že pracovníci okresných úradov nemajú možnosť stanoviť si podmienku účasti zástupcov okresného úradu pri priamom rokovaní s fyzickými alebo právnickými osobami na vykonanie záchranných prác. Rovnako odborníci argumentovali aj neexistenciou možnosti vyslovenia súhlasu okresného úradu so zadávaním príkazov starostu na záchranné práce počas trvania celej mimoriadnej situácie. V rámci tejto argumentácie možno na prvý pohľad súhlasiť s názormi odborníkov, ale pri súčasnej právnej úprave je na pováženie, či by takýto zásah do činnosti obcí bol možný. Problém je najmä v rozlíšení toho, či krízové riadenie ako kompetencia obce, je kompetencia samosprávna alebo ide o prenesený výkon štátnej správy. Na túto otázku sa názory autorov značne líšia. Na jednej strane, zákon o obecnom zriadení tvrdí, že ak zákon pri úprave pôsobnosti obce neustanovuje, že ide o výkon prenesenej pôsobnosti štátnej správy, platí, že ide o výkon samosprávnej pôsobnosti obce.³⁴ Podľa tejto interpretácie však by okresný úrad nikdy nemohol mať možnosť zasahovať obciam do riadenia a uskutočňovania záchranných prác. Na druhú stranu argumentujú ďalší autori, že zákon o civilnej ochrane ustanovuje, že civilnú ochranu riadi Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.³⁵ Pri krízovom riadení je zasa jasné ustanovenie, že vláda riadi a kontroluje činnosť orgánov krízového riadenia pri príprave na krízové situácie a ich riešení.³⁶ Ako už poukázali niektorí autori, v zmysle článku 71, ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, platí, že výkon štátnej správy prenesený na obec zákonom riadi a kontroluje vláda, preto ide stále o polemickejšiu a problematickejšiu otázku.³⁷ Preto, ak by sme chceli túto problematiku riešiť, bolo by vhodné dosiahnutie konsenzu medzi tým, či ide alebo nejde o prenesený výkon štátnej správy. Následne by bola možná úprava § 9, ods. 1, písm. b) zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov, kde by sa zo súčasnej úpravy, že „*okresný úrad koordinuje činnosť obcí pri*

³⁴ § 4, ods. 4, zákona č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

³⁵ § 10, ods. 1, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

³⁶ § 4, ods. 1, písm. b) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

³⁷ DUDOR, L.: *Miestna samospráva v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017. s. 81. ISBN 978-80-8054-722-6.

príprave na krízovú situáciu a pri jej riešení a činnosť podnikateľov a právnických osôb pri civilnom núdzovom plánovaní“, zmenil na „*okresný úrad riadi a koordinuje...“*.³⁸

Ďalším nedostatkom, ktorý častokrát odborníci z praxe už dlhodobo prízvukujú je nedostatočná právna úprava toho, aké sú presne definície jednotlivých mimoriadnych udalostí a kedy nastávajú. Častokrát sa totiž stáva, že obce a mestá vyhlásia mimoriadne situácie napriek tomu, že daná situácia nemusí predstavovať ohrozenie života, zdravia a majetku v danom čase. Typickým príkladom je vytvorenie snehovej pokrývky a snehová kalamita. Je vôbec možné vytvoriť definíciu kedy nastane snehová kalamita? V prípade silného sneženia na severnom Slovensku a následnom vytvorení snehovej pokrývky 30 cm sú odlišné dopady na život, zdravie a majetok ako rovnaká situácia a rovnaká výška snehovej pokrývky na juhu Slovenska, prípadne v Bratislave. Do posúdenia, či naozaj ide o mimoriadnu situáciu následne vstupujú mnohé faktory, akou je cestná infraštruktúra, množstvo spôsobených škôd, a podobne. Nedostatočnou definíciou jednotlivých mimoriadnych udalostí sa potom stáva, že mechanizmus refinancovania výdavkov na záchranné práce je v prípade snehových kalamít zneužívaný na refinancovanie bežnej zimnej údržby. Právne odlišenie záchranných prác pri snehovej kalamite od bežnej zimnej údržby je takmer nemožné a minimálne sporné. Práve tieto situácie sú často predmetom sporu, kedy nie je možné dostatočne objektívne vyhodnotiť výdavky na záchranné práce. V tomto smere by bolo možné vhodné porozmýšľať nad aplikáciou určitých limitov, po ktorých naplnení by bolo možné hovoriť o mimoriadnej situácii. Metodika by mohla byť podobná metodike, ktorou disponuje Slovenský hydrometeorologický ústav pri vydávaní výstrah. Tu však už treba dopredu rátať s tým, že v prípade nastavenia hranice 50 cm pre snehovú kalamitu (totožné s výstrahou 3. stupňa pred snežením, mimo Bratislavy), môže spôsobiť značné omyly. Napríklad v prípade výskytu snehovej pokrývky, ktorú by Slovenský hydrometeorologický ústav oficiálne nameral vo výške 48 cm, by účinky silného sneženia mohli byť na život, zdravie a majetok rovnaké ako prekročenie pomyslenej hranice 50 cm, čo by vo výsledku mohlo byť pre obce diskriminačné. Pre účely tohto príspevku však vyplýva, že nejednoznačné definície jednotlivých mimoriadnych udalostí sú bohužiaľ priestorom pre páchanie subvenčných podvodov, respektíve na zneužívanie mechanizmu refundácie výdavkov na záchranné práce.

2. Existuje presný (detailný) metodický postup (prípadne pomôcka) verifikačnej komisie (napríklad pri vykonávaní obhliadky na mieste)?

Na túto otázku sa všetci odborníci zhodli, že žiaden metodický postup, ani pomôcka pre verifikačnú komisiu okresného úradu neexistuje, hoci by jeho tvorbu uvítali. Pokiaľ je to možné a účelné, výjazdovú skupinu odbor krízového riadenia vysiela na miesto vzniku bez zbytočného meškania. Pracovníci odboru krízového riadenia monitorujú a dokumentujú situáciu počas vykonávania záchranných prác a aj po ich ukončení (pre potrebu verifikačnej komisie). Ako príklad z praxe možno uviesť, že počas snehových kalamít sa kontrolujú počty nasadenej techniky (najmä traktorov, pluhov) spolu s trasami nasadenia tejto techniky – aby došlo k odlišeniu záchranných prác od bežnej údržby cestných komunikácií. Obhliadky sa vykonávajú bežne počas realizácie záchranných prác a následne aj po skončení mimoriadnej situácie. Obhliadky sú vykonávané aj spoločne s krízovými štábmi obcí a dochádza vždy ku kontrole dokumentácie o mimoriadnej situácii na obci, kontrole fotodokumentácie, kontrole vykonaných záchranných prác priamo na mieste. Pri kontrole ide o porovnanie reálneho stavu s dokumentáciami a pravidelnými hláseniami, ktoré sú z obcí posielané na okresné úrady vždy v pravidelných intervaloch ráno o 07:00 a večer o 19:00. Tieto hlásenia zväčša obsahujú správy o stave a priebehu záchranných prác alebo evakuácie, v zmysle platného právneho predpisu.³⁹ Odborníci priznávajú, že by bolo vhodné takúto metodickú pomôcku pre činnosť verifikačnej komisie vytvoriť, nakoľko v súčasnosti sa takéto činnosti realizujú iba na základe dlhoročných

³⁸ § 9, ods. 1, písm. b) zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

³⁹ Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 388/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečovanie technických a prevádzkových podmienok informačného systému civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

skúseností a praxe tých, čo overujú výdavky na záchranné práce. Niektorí nám načrtli možnosť vytvorenia všeobecnej časti metodologickej pomôcky, ktorá by sa orientovala len na hlavné zásady overovania výdavkov a osobitnej časti metodologickej pomôcky, kde by boli rozpracované jednotlivé špecifiká výdavkov na jednotlivé mimoriadne udalosti (najmä povodne, snehové kalamity, zosuvy pôdy). Ďalšie otázky na odborníkov sa týkali podozrení zo spáchania subvenčných podvodov, spolupráci s Policajným zborom a ďalších detailov týkajúcich sa metodických postupov pracovníkov z praxe, pri výkone verifikácie výdavkov na záchranné práce.

Možnosť páchania subvenčných podvodov pri refundácii výdavkov na záchranné práce

Mnohí autori venujúci sa problematike podvodov jednoznačne odhadujú, že najčastejšie prostredie pre páchanie podvodov je vnútro organizácie, v tomto prípade aj vnútro krízového riadenia. Postup tu zväčša súvisí v dohode medzi štatutárnym orgánom miestnej samosprávy a právnickou osobou zapojenou do zvládania záchranných prác. Vylúčená nie je ani možnosť zapojenia vyšších stupňov krízového riadenia, respektíve členov verifikačnej komisie. Vzájomná interakcia a komunikácia medzi týmito subjektami vytvára priestor pre zhromažďovanie dôkazov v prípade vyšetrovania. Charakter záchranných prác a ich právna úprava už vytvára prostredie neprajúce transparentnosti, práve kvôli chaosu a kríze, ktorý vznikol mimoriadnou situáciou. V zmysle zákona o verejnom obstarávaní sa na záchranné práce a ďalšie činnosti vykonávané v civilnej ochrane⁴⁰ nevzťahujú ustanovenia zákona o verejnom obstarávaní.⁴¹ Mechanizmus kontroly verejným obstarávaním je tu nahradený práve následnou verifikáciou výdavkov. Pokiaľ si teda odmyslíme, že by sa vyskytol prípad priamej protiprávnej spolupráce starostov obcí a právnických osôb s verifikačnou komisiou, spočíva podstata subvenčného podvodu v oklamaní a kamuflovaní verifikačnej komisie na okresnom úrade. Z podozrení a prípadov, ktoré sa na území Slovenskej republiky vyskytli je zrejmé, že v mnohých prípadoch išlo o tvorbu falošných faktúr, deklarované použitie väčšieho množstva materiálu ako reálne bolo použité, prípadne navýšený výkon strojov, než bol reálny. Kľúč k odhaľovaniu a objasňovaniu trestných činov subvenčných podvodov tohto typu je podľa nás v detailoch, v bežných činnostiach. K ich pochopeniu a k ich skúmaniu je potrebné poznať aké záchranné práce sa najčastejšie vykonávajú počas mimoriadnych situácií, ktoré boli vyhlásené po vzniku povodne, zosuvu pôdy, pri snehovej kalamite, alebo havárií.

Na základe **analýzy návrhu uznesenia vlády** na úhradu výdavkov súvisiacich so záchrannými prácami počas mimoriadnej situácie v územnej pôsobnosti okresných úradov za rok 2019, boli zaznamenané požiadavky na refundáciu výdavkov po 15 mimoriadnych situáciách. Išlo o 14 mimoriadnych situácií následkom **živelných pohrôm**: 4 zosuvy pôdy, 3 požiare, 3 víchrice, 3 povodne a jednu **havária** – zrútenie strechy.

Pri modelovom príklade **zosuvu pôdy** išlo najmä o činnosti a s nimi spojené výdavky na:

- geologické vrty, inžiniersko-geologický prieskum (vykonáva sa aj verejné obstarávanie)
- ťahanie automobilov a nákladných áut cez neprejazdný úsek v dôsledku toho, že zosuv spôsobil vytekanie vody na povrch vozovky a tá následne zamrzla,
- objednávky na vypracovanie projektu dočasného dopravného značenia na ceste,
- objednávky na vypracovanie projektu organizácie dopravy počas výstavby a na geodetické práce pred začiatkom výstavby,
- pravidelný monitoring v lokalitách zosuvu a erózie,
- sanácie svahov a celkových nepriaznivých javov na zabránenie deštrukcie ciest,
- používanie betónových zábran, oporných múrov a oporných sietí,

⁴⁰ Civilná ochrana má pridelený kód v slovníku verejného obstarávania :75222000-8.

⁴¹ § 1, ods. 2, zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov.

- zabezpečenie náhradnej obchádzkovej trasy a úprava spojená s jej realizáciou (napríklad: výrub krovín, náletových drevín)
- montáž dopravného značenia pre potreby zabezpečenia bezpečnosti cestnej premávky, prípadne obchádzky,
- zabezpečenie kyvadlovej dopravy, v čase využívania náhradnej komunikácie,
- výrub drevín pre prípravu staveniska náhradnej komunikácie,
- výkopové práce, najmä ak miesta zosuvov prechádzali cez miesta v inžinierskymi sieťami,
- odbúravanie nestabilných úlomkov a blokov hornín so skalného brala horolezeckou technikou, hydraulickými klinmi a pneumatickým náradím, zbíjacími a vŕtacími kladivami,
- odvoz starého materiálu, navážanie nového materiálu, a ďalšie práce...

Výhodou prípadného vyšetrovania jednotlivých subvenčných podvodov pri refundácii výdavkov na záchranné práce je fakt, že výška stanovenej škody, ktorá by takouto refundáciou vznikla štátu, je prakticky už **vopred presne určená**. Všetky záchranné práce, ktoré opisujeme na modelovom príklade zosuvu pôdy, musí okresný úrad overovať, pritom každá činnosť má iný spôsob efektívneho overovania. Napríklad obhliadkou, prípadným expertným posúdením je možné overiť, či hodiny prác osôb a techniky, rovnako ako aj objem nákladného vozidla odvážajúceho hmotu sedí, s objemom hmoty, ktorá bola uvoľnená pri zosuve. Pri ďalších činnostiach, kde je potrebné napríklad doviesť do miesta výkonu záchranných prác materiál a uložiť ho (napríklad pri tvorbe obchádzkovej komunikácie) je dôležitým prvkom fotodokumentácia. Ale ani pri fotodokumentácii nie je istota, že uvedený materiál bol skutočne všade použitý a nešlo len o zámerne zmanipulovanie fotodokumentácie. Rovnako aj činnosť techniky na mieste výkonu záchranných prác je možné overiť rôznymi spôsobmi. Detailné činnosti osôb podieľajúcich sa na páchaní podvodu (napríklad nižšia reálna spotreba pohonnej hmoty, oproti vyúčtovanej spotrebe, ktorá môže byť aj dvakrát vyššia) je náročné. Ide síce o vec zistiteľnú, ale otázne je, nakoľko môže byť uplatnená ako relevantný dôkaz v prípadnom trestnom konaní. Najvhodnejším spôsobom overovania skutočného výkonu prác je prítomnosť pracovníka okresného úradu v reálnom čase a v reálnom mieste pri ich uskutočňovaní. Takáto možnosť je daná ministerstvu vnútra, okresnému úradu v sídle kraja a okresnému úradu, že môže počas riadenia a pri potrebe hodnotenia úspešnosti riadenia, vykonávania a celkového zabezpečenia činnosti pri záchranných prácach, vyslať **výjazdovú skupinu** ako kontaktný, informačný a poradný orgán.⁴² Následne člen výjazdovej skupiny prítomný pri záchranných prácach, môže byť súčasťou verifikačnej komisie okresného úradu.

V súčasnosti sú aktuálne možné pokusy o páchanie trestných činov subvenčného podvodu v súvislosti s refundáciou výdavkov pri zvládaní mimoriadnej udalosti – ohrozenie verejného zdravia II. stupňa, spojenej s pandémiou COVID-19. V tomto smere je však nápomocné, že sekcia krízového riadenia, Ministerstva vnútra Slovenskej republiky vydala usmernenie o špecifikácii oprávnených výdavkov miestnej samosprávy na záchranné práce počas vyhlásenej mimoriadnej situácie a na verifikáciu priebežných výdavkov. Sekcia krízového riadenia vypracovala špecifikáciu 5 skupín výdavkov, 35 oprávnených výdavkových položiek pre 12 cieľových skupín osôb, zároveň vyčlenila aj výdavky, ktoré sa nebudú považovať za záchranné práce a nebudú uhradené zo štátneho rozpočtu.⁴³

Záver

Problematika subvenčných podvodov je v tomto špecifickom prípade jednoznačne úzko spätá aj s problematikou ochrany obyvateľstva a problematikou krízového manažmentu, správneho práva, či finančného práva. Cieľom nášho príspevku bolo prehĺbiť súčasné poznatky v tejto oblasti a prispieť tak poznatkami k interdisciplinárnemu naplneniu zamerania konferencie.

⁴² § 2, ods. 2, vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 523/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

⁴³ Usmernenie sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. SKR-COKP2-2020/000398-14.

Ďalším, nie menším cieľom, bolo poukázať na súčasnú absenciu metodických postupov pri činnosti verifikačných komisií okresných úradov, ktoré sú dôležitými prvkami pri prípadnom vyšetrovaní, operatívnej činnosti a ďalších úkonov súvisiacich s objasňovaním trestného činu subvenčného podvodu, pri refundácii výdavkov na záchranné práce. Prioritnou myšlienkou hlbšieho poznania skúmanej témy je snaha o ochranu súčasného systému refundácie výdavkov na záchranné práce a ďalšie činnosti v systéme civilnej ochrany obyvateľstva, pred zneužívaním tohto mechanizmu. Výsledkom našej činnosti je okrem detekcie problémových oblastí aj poukázanie na fakt, že je potreba hlbšieho definovania jednotlivých charakteristík mimoriadnych udalostí a mimoriadnych situácií. Častokrát sa poukazuje na to, že tvorba definícií je prílišným scientizmom, bez dopadu na prax. Práve skúmanie tejto problematiky nám odhalilo, že tvorba teoretických definícií niektorých mimoriadnych situácií (napríklad definície snehovej kalamity), je nutná pre efektívne fungovanie praxe. Samozrejme, ich prípadná tvorba bude musieť byť realizovaná v spolupráci s odbornou praxou, aby ich zadefinovanie prinieslo želaný cieľ – zníženie možnosti páchania subvenčných podvodov pri refundácii výdavkov na záchranné práce.

Ďakujem pracovníkom v krízovom riadení a civilnej ochrane, najmä na okresných úradoch a na sekcii krízového riadenia, Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, za ich ochotu zapojiť sa do prieskumu.

Zoznam bibliografických odkazov:

DUDOR, L.: *Miestna samospráva v Slovenskej republike*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017. s. 81. ISBN 978-80-8054-722-6.

HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L.: *Základy správneho práva*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2016. s. 65. ISBN 978-80-7380-626-2.

OFÚKANÝ, M.: *Výdavky štátu na záchranné práce počas mimoriadnych situácií*. Ministerstvo vnútra, Sekcia krízového riadenia. Prezentácia z 11. ročníka konferencie Inspirujme se, konanej 08. – 10. októbra 2019, Štrbské Pleso.

Operatívne pokyny pre okresné úrady č. 8/2019 – prehľad činností okresného úradu.

Pokyn generálnej riaditeľky sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. IZCO-48-44/2012, z dňa 12. decembra 2012 o uplatňovaní náhrady skutočných výdavkov na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Smernica Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. KMCO-191-33/CO-2008 z 3. júna 2008, ktorou sa upravujú podrobnosti o uplatňovaní náhrad výdavkov v súvislosti so záchrannými prácami.

ŠANTA, J., ČANDA, A.: *Subvenčný podvod - de lege lata/de lege ferenda*. In: ucps.sk, 2014. Dostupné aj online na WWW [15.03.2021, 11:00]: http://www.ucps.sk/clanok-0-2646/SUBVENCNY_PODVOD_-_DE_LEGE_LATA___DE_LEGE_FERENDA_.html

Usmernenie prednostu Okresného úradu Sabinov č. 1/2015 k postupu primátorov miest a starostov obcí pri uplatňovaní finančných náhrad výdavkov na povodňové záchranné práce

Usmernenie sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. SKR-COKP2-2020/000398-14.

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 388/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečovanie technických a prevádzkových podmienok informačného systému civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 523/2006 Z. z. o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 599/2006 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o výdavkoch na civilnú ochranu obyvateľstva z prostriedkov štátneho rozpočtu v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 159/2014 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o vyhodnocovaní výdavkov na povodňové zabezpečovacie práce, povodňové záchranné práce a povodňových škôd v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon, v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu počas krízovej situácie mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov.

Zneužívanie právomoci verejného činiteľa a subvenčný podvod. In: minv.sk. Dostupné aj online na WWW [17.03.2021, 09:29]: <https://www.minv.sk/?aktuality-presov&sprava=zneuzivanie-pravomoci-verejneho-cinitela-a-subvencny-podvod>

Kontaktné údaje:

PhDr. JUDr. Ondrej Blažek

Katedra verejnej správy a krízového manažmentu

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: ondrej.blazek@akademiapz.sk

K MOŽNOSTEM UPLATNĚNÍ NUTNÉ OBRANY PROTI ZÁKROKŮM ÚŘEDNÍCH OSOB

JUDr. Pavel BORČEVSKÝ, Ph.D.

Katedra trestního práva

Policejní akademie České republiky v Praze

***Anotácia:** Príspevok sa zaoberá špecifickým prípadom nutnej obrany proti bezprostredným zákrokům úředních osob. Jedná se o problematiku, která není v rámci obecného vymezení nutné obrany v českém trestním zákoníku upravena a ke které se judikatura zatím vyjadřovala jen velmi střídavě. Z hlediska potřeb praxe ovšem jde o otázku nikoli nevýznamnou. S postavením úředních osob je totiž spojena zvýšená trestněprávní odpovědnost, která je na druhé straně vyvažována zvýšenou právní ochranou. Autor zkoumá, jakým způsobem se k dané otázce stavěla judikatura a nauka v minulosti, jaký je pohled dnešní aplikační praxe a zda se i v takto úzce vymezené problematice stále nabízí prostor pro zpřesnění zákonné úpravy.*

***Kľúčové slová:** trestní právo, okolnosti vylučující protiprávnost, nutná obrana, úřední osoba, bezprostřední zásah*

***Annotation:** The paper deals with a specific case of necessary defence against direct interventions by officials. This is an issue which is not regulated in the Czech Criminal Code within the general definition of the necessary defence and on which the case law has so far commented only very rarely. From the point of view of the needs of practice, however, this is not a minor issue. The position of officials is associated with increased criminal liability, which, on the other hand, is balanced by increased legal protection. The author analyses in what manner has judicature and jurisprudence tackled this complex issue in history, what is the current practice and whether the current solution offers and space to make the legislation more fitting.*

***Keywords:** criminal law, circumstances precluding illegality, necessary defence, official person, immediate intervention*

Úvod

Nutná obrana je jednou z okolností vylučujících protiprávnost, které upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „tr. zákoník“). Její uplatnění v zákonných mezích má za následek vyloučení trestnosti, resp. protiprávnosti obranného jednání, ve kterém nemůže být spatřován trestný čin ani přestupek. Nutnou obranou se podle § 29 tr. zákoníku rozumí čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Podstatou nutné obrany je tedy odvrácení nebezpečí, které vzniká útokem směřujícím proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem, a to činem, který by jinak byl trestným činem namířeným proti útočníkovi. Protože však obránce odvracející útok chrání tytéž zájmy, které chrání sám trestní zákon, nejedná proti účelu trestního zákoníku, ale naopak ve shodě s ním. Obecně lze tedy shrnout, že nutná obrana je uplatněním práva proti bezpráví, kdy svépomoc v konkrétním okamžiku nahrazuje nedostatek ochrany zájmů chráněných trestním zákoníkem ze strany veřejné moci, tedy fakticky supluje zásah orgánů veřejné moci. Dochází při ní ke střetu zájmů napadené osoby a útočníka, kdy je přípustné určité zájmy (chráněné hodnoty) na straně útočníka obětovat. Samotné jednání v nutné obraně proto nemůže být považováno za útok, neboť nespĺňuje podmínku protiprávnosti. Je na místě zdůraznit, že splnění podmínek nutné obrany má význam úplného vyvinění se, a proto je třeba užití tohoto institutu vždy velmi pečlivě zvažovat.

Vzhledem k tomu, že zákonné podmínky nutné obrany nedoznaly změn ani po rekonstrukci trestního práva hmotného v roce 2009, je za uplynulá desetiletí tento institut předmětem již poměrně detailně zpracované judikatury.¹ Lze ovšem konstatovat, že i přes množství soudních

¹) V textu citovaná judikatura se vztahuje k dobově různým právním úpravám nutné obrany. Ačkoliv se zákonné podmínky užití tohoto institutu vyvíjely, pro účely analyzované materie nejsou tyto změny relevantní.

rozhodnutí stále existují oblasti, které se vyznačují určitou aplikační nejasností. Jednou z nich je bezpochyby i problematika přípustnosti obranného jednání proti výkonu veřejné správy prostřednictvím tzv. faktických úkonů za situace, kdy dojde k flagrantně nesprávnému úřednímu postupu. Nesprávným postupem zde rozumíme každý postup orgánu veřejné moci, který při jejím výkonu postupuje v rozporu s právními předpisy či v rozporu se zásadami jejího výkonu.² Jako faktické úkony pak označujeme formu realizace veřejné správy, která v mimořádných situacích nastupuje namísto jiných právních forem realizace, zpravidla individuálních správních aktů, nebo slouží k přímému vynucení existující dobrovolně nesplněné povinnosti.³

Konkrétně se pak příspěvek zaměří na podmnožinu faktických úkonů označovaných jako bezprostřední zásahy. Pod pojem „zásah“ ve smyslu legislativní zkratky uvedené v § 82 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní lze podřadit velké množství faktických činností správních orgánů, k nimž jsou různými zákony oprávněny. Jde o úkony neformální, pro které mohou a nemusí být na úrovni jednoduchého práva výslovně stanovena pravidla, např. faktické pokyny (typicky v dopravě), bezprostřední zásahy (při ohrožení, při demonstraci, příkazy ke zjednání nápravy), zajišťovací úkony atd. Jedná se tedy o jednu z forem správní činnosti, která není činěna formou rozhodnutí, ale přesto je závazná pro osoby, vůči nimž směřuje. Specifickou kategorií faktických úkonů jsou pak bezprostřední zásahy, na jejichž výkon a jeho souvislosti s problematikou nutné obrany se zaměří tato práce. Bezprostřední zásahy lze definovat jako správní činnost prováděnou na základě speciálního zákonného zmocnění za stavu, kdy je právem chráněný zájem bezprostředně ohrožen.⁴ Ačkoli jsou k bezprostředním zásahům oprávněny i další orgány veřejné správy, zaměřuje se příspěvek především na bezprostřední zásahy vykonávané příslušníky Policie České republiky, která jako ozbrojený bezpečnostní sbor plní úkoly na základě zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky faktické úkony ve formě bezprostředních zásahů realizuje nejběžněji. K definičním znakům veřejných sborů ostatně neodmyslitelně patří, že je s jejich činností spojována možnost použití donucení např. ve smyslu násilného fyzického přinucení k plnění povinnosti nebo zabránění a k odvracení od porušování zákazu.⁵

Je nutno připustit, že i v souvislosti s tímto druhem výkonu veřejné moci může v ojedinělých případech dojít k protiprávnímu jednání ohrožujícímu bezpečnost osob nebo majetku, a to tím spíše, že bezprostřední zásahy často bývají uskutečňovány ve velmi emočně vypjatých situacích, kdy s tím související stres ovlivňuje jednání zasahujících úředních osob.⁶ Psychická náročnost situace může v krajních případech způsobit, že si jak ti, proti nimž zákroky směřují, tak i nezúčastněná veřejnost nárokují právo hodnotit legalitu jednání úředních osob do té míry, že v domnělé „nutné obraně“ brání v dokončení zákroku či v extrémních případech fyzicky napadnou zasahující úřední osobu, ve snaze „pomoci“ osobě, proti níž zásah směřuje.⁷ Jinak řečeno, může vzniknout situace, kdy se na jedné straně střetává zájem státu na řádném fungování veřejné správy a vnitřní bezpečnosti s individuálním právem osob na realizaci veřejné moci zákonným způsobem na straně druhé. Tím vzniká i otázka, jakým způsobem se případně mohou občané bezprostředním zásahům úředních osob bránit, jestliže je v průběhu jejich realizace z povahy věci vyloučena možnost přezkumu zákonnosti, přičemž jde zároveň o případy *ultima ratio*, kdy veřejná moc vystupuje proti občanům nejrozhodněji. To, že se jedná o otázku poměrně

²) HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 265.

³) PRŮCHA, P. *Správní právo. Obecná část*, 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 319.

⁴) ŠKODA, J., VAVERA, F., ŠMERDA, R. *Zákon o policii s komentářem*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 167.

⁵) Srov. MATES, P., ŠKODA, J., VAVERA, F. *Veřejné sbory*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 4.

⁶) Srov. ŠKODA, J., VAVERA, F., ŠMERDA, R. *Zákon o policii s komentářem*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 200.

⁷) Zásah strážníků u Anděla byl přiměřený, vadil jen "pepřák". *Týden.cz – Aktuální zpravodajství v souvislostech* [online]. [cit. 21.02.2021]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zasah-strazniku-u-andela-byl-pry-primereny-vadil-jen-peprak_248878.html?showTab=nejctenejsi-3.

složitou a stejně tak i významnou, je mimo jakoukoli pochybnost a shoduje se na tom ostatně i nauka.⁸

Složitost celé situace podmiňuje mimo jiné i skutečnost, že se jedná o problematiku, která krom trestního práva zasahuje významnou měrou i do oblasti práva správního, neboť se dotýká otázky kontroly výkonu veřejné správy občany. Prakticky to lze ilustrovat určitým rozporem mezi výše zmíněným principem presumpce správnosti veřejnoprávních aktů a skutečností, že právo na obranu proti nezákonným útokům (mj. i úředních osob) je při splnění zákonných podmínek garantováno obecně všem občanům bez ohledu na osobu útočnicka.⁹ Jakákoli limitace tohoto práva by fakticky znamenala nedovolenou analogii v neprospěch obránce. Na druhou stranu je třeba vidět, že tam, kde končí případné právo na aktivní fyzický odpor proti nezákonnému zásahu, může začínat trestní odpovědnost pro trestný čin násilí proti úřední osobě ve smyslu § 325 tr. zákoníku.

Význam je dán tím, že jde o problematiku, která – byť je v současnosti usměrňovaná pouze judikaturou a naukou – má krom vymezení limitů nutné obrany i širší celospolečenský dopad, neboť může v určitých situacích citelně kolidovat s právním vědomím adresátů právních norem (úprava, která by kupříkladu nutnou obranu proti zákrokům úředních osob zcela vylučovala, by tím s největší pravděpodobností negativně ovlivňovala jejich autoritu a obecné vnímání veřejné moci). Jak obdobně v této souvislosti upozorňuje Kuchta, příliš přísná úprava a omezení práva nutné obrany proti jednání veřejných činitelů by mohlo vést k podryvání důvěry občanů ke státu, k růstu jejich pasivity a k nepřímému vytváření podmínek ke zneužívání pravomoci veřejných činitelů.¹⁰ Naproti tomu přílišná volnost při stanovování podmínek nutné obrany by mohla vést k opačným důsledkům, ke zvýšení počtu útoků na úřední osoby, ke ztěžování výkonu jejich pravomoci a k jejich obavám důrazně zasáhnout i tam, kde by to jinak bylo na místě.

I.

Z historického pohledu prodělal přístup kontinentální právní nauky k této problematice za posledních přibližně 80 let znatelný vývoj, který ovlivnila výrazná změna společenskopolitické situace: od původního striktního odmítání nutné obrany proti zákrokům veřejné moci s argumentem, že by toto mohlo legitimovat anarchii¹¹, až po částečné připuštění legality takového jednání s relativně sporným vymezením jeho hranic. Česká zákonná úprava na tento specifický případ nutné obrany nikdy nepamatovala (nerozlišovala na straně útočnicka mezi subjektem „obecným“ a „speciálním“) a ani československá a následně česká judikatura nebyla v tomto ohledu vždy zcela jednotná, resp. této otázce nevěnovala systematictější pozornost.

Totéž lze říci o i nauce, kdy podrobnější zpracování v literatuře, pokud je mi známo, chybí. Z prvorepublikové literatury lze zmínit práci Lepšíka,¹² později se několikrát touto otázkou zabýval např. Kuchta ve své monografii o nutné obraně, na níž je ostatně v tomto příspěvku i často odkazováno, a na dané téma bylo publikováno i několik článků v odborných časopisech a sbornících. Účelem mého příspěvku je proto zejména na podkladě judikatury postihnout, jakým způsobem na tuto otázku nahlížela československá teorie a praxe druhé poloviny 20. století, jak k ní přistupuje recentní judikatura a na základě zjištěného naznačit i možné směry úvah *de lege ferenda*.

II.

Vzhledem k tomu, že řešená otázka nebyla častým předmětem posuzování, jsou databáze soudních rozhodnutí v tomto ohledu poměrně skoupé. Zřejmě historicky prvním dohledatelným soudním rozhodnutím, které se dané problematice dotýká, je rozhodnutí Nejvyššího soudu

⁸) Srov. NOVOTNÝ, F., KYBIC, P. *Nutná obrana (několik poznámek)*. Trestní právo, 2015, č. 2, s. 15.

⁹) Srov. náleží Ústavního soudu ÚS ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. IV. ÚS 150/01.

¹⁰) KUČHTA, J. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 102.

¹¹) Srov. např. BOUZAT, P., PINATEL, J. *Traité de droit pénal et de criminologie*. Paříž: Dalloz, 1963, s. 272.

¹²) LEPŠÍK, J. *Nutná obrana proti úředním úkonům*. Praha: Sdružení justičních důstojníků v ČSR, 1936.

Československé republiky ze dne 21. března 1930, sp. zn. Zm I 412/29. Nejvyšší soud v něm judikoval, že „*proti řádnému služebnímu výkonu jest nutná obrana (...) vyloučena; byla by možná, kdyby se výkon osoby úřední jevil trestným útokem, kdyby např. zakládal zločin zlého užívání moci úřední, kdyby byl vůbec nedovolený nebo nenáležel vůbec k působnosti úřední osoby jej provádějící. Poněvadž však v souzeném případě nic takového zjištěno nebylo, nebyl odpor obžalovaných proti četníkům dovolenou obranou, nýbrž donucováním úřední osoby (...)* Za tohoto stavu věci jest zásadně nerozhodno, zda je úřední výkon i věcně odůvodněný čili nic, stačilo by, že nepostrádal podstatných náležitostí formálních, které již o sobě zabezpečují vrchnostenské osobě zvýšenou zákonnou ochranu...“.

V řádu pouhých několika týdnů pak Nejvyšší soud Československé republiky tento svůj právní názor zopakoval v rozhodnutí sp. zn. Zm I 288/29 ze dne 10. dubna 1930, kde uvedl: „*Proti úřednímu výkonu jest vyloučena nutná obrana, která předpokládá útok bezprávný, tj. takový, k němuž útočník neměl práva, což o úředním výkonu zpravidla tvrditi nelze. Obrana by byla možná jen, kdyby se výkon osoby úřední sám jevil bezprávným útokem, najmě kdyby zakládal zločin zlého užívání moci úřední nebo kdyby byl vůbec nedovolený nebo kdyby vůbec nenáležel k působnosti úřední osoby*“. Tento pohled ostatně plně odpovídal prvorepublikové trestněprávní nauce, která zformulovala dodnes platný přístup, že obrana proti úkonu úřední osoby se připouští jen tehdy, pokud by tento úkon byl sám protiprávním útokem, zejména kdyby vůbec nenáležel do pravomoci úřední osoby, kdyby vůbec nebyl dovolený nebo kdyby byl trestným činem.¹³ Pravomoc úřední osoby lze v takovém případě posuzovat pouze obecně, tj. z toho hlediska, zda daný úkon *in abstracto* náleží do pravomoci úřední osoby, nikoli tedy zda úřední osoba byla oprávněna provést daný úkon v konkrétním případě. Posouzení pravomoci úřední osoby pro konkrétní případ není totiž věcí ohroženého, ale věci nadřízeného orgánu, popř. soudu.¹⁴

Základem pro posuzování předmětné otázky, na něž se obecné soudy často ve svých rozhodnutích odkazovaly, se ovšem staly dva pozdější judikáty z přelomu 70. a 80. let minulého století, oba shodou okolností pocházející od Nejvyššího soudu SSR. V prvním z nich ze dne 12. 8. 1976, sp. zn. 4 Tz 128/76, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 55/1977 tr. vymezil Nejvyšší soud SSR podmínky nutné obrany proti zákrokům úředních osob negativně: „*Prekonanie odporu, ktorý smeruje k zmareniu oprávněného služobného zákroku (použitie fyzickej sily na predvedenie vodiča motorového vozidla, odôvodnene podozrivého z požitia alkoholických nápojov, ktorý odmieta dobrovoľne sa nechať predviesť a zákroku príslušníkov ZNB sa vzpiera), je právom i povinnosťou príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti (§ 32 ods. 1 zák. č. 40/1974 Zb.). Preto nutná obrana proti takémuto zákroku príslušníkov ZNB nie je prípustná a použitie násilia na zamedzenie zákroku treba považovať za trestný čin útoku na verejného činiteľa podľa § 155 ods. 1 Tr. zák*“. V odůvodnění rozhodnutí soud rovněž zdůraznil, že „*úkon členov ZNB vykonaný podľa zákona, aj keď má povahu násilného úkonu, je konaním zákonom dovoleným, ba prikázaným*“. Nutná obrana je tedy dle tohoto judikátu explicitně vyloučená pro případy oprávněného služebního zákroku.

Ve druhém rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky z 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 47/1980 tr. naopak Nejvyšší soud pozitivně naznačil, za jakých podmínek lze považovat nutnou obranu proti zákrokům veřejných činitelů (dnes úředních osob) za oprávněnou: „*Ak príslušník ZNB prekročí svoju právomoc a uskutočňuje zákrok, na ktorý nie je podľa zákona oprávněný, nepožíva ochranu verejného činiteľa podľa § 155 a 156 Tr. zák. Útok na jeho zdravie pri takomto zákroku, ak občan prekročí hranice nutnej obrany, možno prípadne posúdiť len ako trestný čin proti zdraviu*“. V odůvodnění rozhodnutí je tato úvaha dále rozvedená v tom směru, že nejen překročení, ale i výkon pravomoci způsobem odporujícím zákonu má za následek ztrátu ochrany, která náleží veřejnému činiteli.

¹³) MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné. Část všeobecná*. 5. vydání. Praha: Všeherd, 1920, s. 52.

¹⁴) KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, část obecná i zvláštní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 81.

Se změnou společenských poměrů po listopadu 1989 došlo samozřejmě i k určitému posunu ve vnímání státní moci a v návaznosti na to byl vytvořeny prostředky obrany před nezákonnými rozhodnutími orgánů veřejné moci. V současné judikatuře lze vyzorovat dva přístupy ke zkoumané otázce, které se odlišují ve zdánlivém detailu.

První z nich lze dokumentovat na usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 6. 1. 1998, sp. zn. I. ÚS 263/97, v jehož právní větě je uvedeno: „*Občané jsou povinni se podrobit výkonu pravomoci veřejného činitele bez ohledu na vlastní soukromý názor. Jsou-li přesvědčeni, že tímto jednáním bylo porušeno jejich právo či jim byla způsobena škoda, mohou se proti takovému postupu veřejného činitele bránit jiným, a to zákonným způsobem. Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, ani žádná jiná právní norma nepřipouští, aby občané nejprve hodnotili zákonnost postupu veřejných činitelů a teprve na základě toho jejich pokynů uposlechli nebo neuposlechli*“. Podobně v odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1035/2016 je možno nalézt: „*Nejvyšší soud konstatuje, že obrana proti zákroku příslušníků bezpečnostního sboru není přípustná a použití násilí k zamezení takového postupu je nutno považovat za trestný čin podle § 325 tr. zákoníku*“. Z citovaných rozhodnutí zřejmě vyplývá, že nutnou obranu proti zákrokům úředních osob vylučují obecně, jinak řečeno zvýšeně akcentují tzv. presumpci správnosti správních aktů, tj. princip, že na správní rozhodnutí se hledí jako na bezvadné do doby, dokud není zákonným způsobem shledán opak. Také v nauce lze nalézt stanoviska, podporující tento výklad: „*Nutná obrana proti bezprostřednímu zásahu není přípustná, neboť tento je výkonem pravomoci úřední osoby. Judikatura zdůrazňuje povinnost podrobit se zásahu, nikoli nejprve hodnotit jeho zákonnost*“.¹⁵

Tento přístup se v otázce nezákonných úkonů spoléhá na nápravu pořadem práva, zde je však nutné rozlišení bezprostředního zásahu při realizaci činnosti orgánu veřejné moci od úkonů, které jsou výsledkem formálního postupu v rámci správního řízení. Bezprostřední zásahy se však v zásadě vyznačují neformálností, tím, že spočívají ve faktické činnosti, kdy slouží zejména k odvrácení nebezpečí a jsou typicky používány v případech, kdy naléhavost situace nedovoluje použití konkrétního správního aktu.¹⁶ Se shora doporučeným postupem je vždy spjat určitý časový odstup od předmětného úkonu, který samozřejmě v okamžiku realizace bezprostředního zásahu (např. ve formě zákroku policisty) k dispozici není, jinak řečeno proti těmto úkonům se v průběhu jejich realizace nelze účinně bránit způsoby, které poskytuje právní řád, tj. např. cestou upozornění dle § 97 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, stížností na postup úřední osoby dle § 175 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, či žalobou na určení nezákonnosti zásahu dle § 82 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. Proto judikaturou doporučený postup nemusí být proti určitým úkonům (subjektivně vnímaným jako útok) dostatečně efektivní, což *a fortiori* platí v případě hrozby vzniku vážných či nenahraditelných škod.

Druhý pohled na danou otázku lze dokumentovat např. usnesením Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 66/2017: „*Platí nicméně, že pokud jsou úkony úředních osob perfektní, nutná obrana proti nim není přípustná, poněvadž jde o výkon práva nebo povinnosti*“. Obdobou formulaci lze rovněž nalézt např. i v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2017, sp. zn. 4 Tdo 559/2017. Zde z použité formulace *a contrario* vyplývá, že nutná obrana je přípustná proti takovým úkonům úředních osob, které jsou stíženy vadou.

III.

Vzhledem k tomu, že možnost užití nutné obrany je obecně garantována všem bez rozdílu a neexistuje žádný legitimní důvod limitovat ji ani vůči případným útokům úředních osob, mám za to, že je na místě přisvědčit v pořadí druhému uvedenému názoru. V opačném případě by se totiž mohlo jednat o nepřipustnou analogii v neprospěch obránce, jak bylo výše zmíněno. V úvodu tohoto příspěvku byla složitost této materie definována zdánlivým rozporem dvou principů:

¹⁵) HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016, s. 265.

¹⁶) Srov. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 201.

presumpcí správnosti veřejnoprávních aktů, tedy i úkonů úředních osob, a na opačném pólu stojícím právem kteréhokoli občana bránit se za definovaných podmínek svépomocí proti protiprávním útokům. Jistě nemůže být sporu o tom, že žádná úřední osoba nemá pravomoc bezdůvodně užívat vůči občanům fyzické násilí a takové jednání je překročením pravomoci, proti němuž je přípustná nutná obrana.¹⁷

Pokud přijmeme tento závěr, bude dále třeba určit, za jakých podmínek již bezprostřední zásah úřední osoby naplňuje parametry definované § 29 odst. 1 tr. zákoníku, tj. kdy se jedná o přímo hrozící či trvající „útok“, tj. protiprávní jednání směřující proti zájmům chráněným trestním zákonem. Bude proto nutné pokusit se o vymezení, kdy jsou zásahy orgánů veřejné moci zatíženy vadou, která ještě nedosahuje takové intenzity, aby založila jejich neúčinnost, jimž se osoby, vůči nimž směřují, mají povinnost podrobit a teprve poté (v dikci citovaného nálezu Ústavního soudu) „*se mohou proti takovému postupu veřejného činitele bránit jiným, a to zákonným způsobem*“, tzn. kdy se již jedná o tzv. paakt. Tato u nás málo prozkoumaná problematika má svou obdobu v teorii správního rozhodnutí (rozlišení mezi rozhodnutími sice vadnými, pro něž však platí presumpce právnosti, dokud nejsou zrušena, a rozhodnutími nicotnými, na něž se pro závažnost jejich vad hledí, jako kdyby vůbec nebyla učiněna).¹⁸

V případě méně závažných vad se pravděpodobně mělo jednat o relativně méně invazivní zásahy jako je např. neadekvátní užití donucovacích prostředků, nesplnění zákonné poučovací povinnosti, nejspíše i nezákonné omezení osobní svobody, lze je tedy souhrnně vyjádřit jako porušení zásady přiměřenosti.

Závažnější případ budou představovat situace, kdy dojde k evidentnímu překročení mezí, v nichž je orgán veřejné moci oprávněn vykonávat svou pravomoc, a takovým postupem se proto ocitne zcela mimo hranice svých oprávnění. Za těchto okolností bezpochyby nelze považovat uplatnění aktivního fyzického odporu občana za protiprávní jednání, neboť s principy, na nichž je založen demokratický právní stát, je jistě neslučitelné, aby byla prostředky trestního práva chráněna úřední osoba při postupu, ke kterému vůbec není oprávněna a při kterém očividně překročila meze své pravomoci a odpovědnosti.¹⁹ Na otázku, o jaké případy nicotných aktů se může jednat, převládá v české trestněprávní teorii názor, že nutná obrana je přípustná proti těm útokům úředních osob, které jsou postiženy vadami, jež je fakticky zbavují povahy takových úkonů.²⁰

Za takové vady považuje teorie jednak absolutní věcnou nepřislušnost těch úředních osob, které zakročují, a dále pak případně naplnění skutkové podstaty trestného činu při realizaci zásahu.²¹ O vybočení z věcné příslušnosti by se jednalo, pokud úřední osoba vykonává činnost, která patří do pravomoci jiné úřední osoby, popř. jiného orgánu, a to buď nadřízeného, nebo též podřízeného, nižšího, pokud úřední osoba nemá právo vztáhnout vyřízení věci na sebe. Patřily by sem tedy i případy, kdy úřední osoba jedná bez zvláštního zmocnění, pokud je právní řád vyžaduje. V praxi by se mohlo jednat i o případy, kdy jsou při realizaci vlastního zásahu užity nepřipustné prostředky fyzického donucení. Vyskytují se i názory připouštějící možnost užití nutné obrany proti úkonům vykazujícím ne nicotnost, ale pouze neplatnost, jako jsou např. úkony a rozhodnutí, k nimž došlo omylem nebo na základě lsti, úkony opomíjející předepsanou formu nebo podstatnou náležitost rozhodnutí apod., tento pohled však pokládám za spíše marginální.²² Za základ bude

¹⁷) Srov. Výtah ze zprávy trestního a vojenského kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 11. 1979 uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 19/1981.

¹⁸) HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 487.

¹⁹) Srov. usnesení NS ČR ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 7 Tdo 629/2012.

²⁰) SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Orac, 2003, s. 150.

²¹) *Ibid.*, s. 150.

²²) Srov. KUČHTA, J. K některým aktuálním a nadčasovým problémům okolností vylučujících protiprávnost v čs. trestním právu. *Dny práva 2015, Část X. – Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty*, Brno: Spisy Právnické fakulty MU č. 554, 2016, s. 159.

evidentně třeba brát první kritérium, druhé pak je spíše jakousi doplňkovou kategorií pro případy, které by nepostihovalo hledisko věcné nepříslušnosti (skutková podstata trestného činu může být bezpochyby naplněna i jednáním absolutně věcně nepříslušné úřední osoby).

Ústavní soud vyslovil v několika nálezech právní názor ukazující na nepřijatelnost zvláštní ochrany úředních osob, jejichž postup překračuje meze stanovené pro výkon veřejné moci a je projevem svévole.²³ Na takové akty úředních osob se presumpce jejich správnosti vztahovat nemůže, nejedná se o výkon veřejné správy a ve smyslu zásady *quod nullum est nullum producit effectum* je nikdo není povinen respektovat a řídit se jimi. Jak v této souvislosti správně připomíná Kuchta,²⁴ v podmínkách demokratického právního státu nelze pro jeho orgány a veřejné činitele reklamovat výsady a privilegia spočívající v možnosti nedodržovat právní řád, a ještě je v takových případech chránit. Právě naopak, posláním těchto osob je ochrana právního státu, a tím spíše respektování zákonnosti svých vlastních jednání. Důsledkem vybočení z mezí věcné příslušnosti bude jednak nicotnost takového jednání, a rovněž pravděpodobné naplnění skutkové podstaty trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 tr. zákoníku. Samozřejmě by sem však nespadal případ, kdy by si osoba, která postavení úřední osoby nemá, neoprávněně osobovala její pravomoc. Zde by se nejednalo o bezprostřední zásah orgánu veřejné moci, nýbrž o jednání zcela soukromoprávního charakteru, které může být podle okolností posouzeno jako jiný typ deliktu.²⁵ V úvahu by zde především přicházelo naplnění skutkové podstaty trestného činu přisvojení pravomoci úřadu podle § 328 tr. zákoníku, který je dokonán v okamžiku, kdy pachatel úmyslně neoprávněně vykonává úkony vyhrazené orgánu veřejné moci nebo vykoná úkon, jenž může být vykonán pouze z moci úřední orgánu veřejné moci.

IV.

Jestliže jsme dospěli k závěru, že stávající právní rámec nutnou obranu proti zákrokům úředních osob za splnění určitých podmínek nevyklučuje, je legitimní položit si dále otázku, zda je žádoucí a správné ponechat i do budoucna podmínky nutné obrany vůči zákrokům úředních osob bez zvláštní úpravy, či stávající úpravu určitým způsobem rozšířit, doplnit či jinak modifikovat. I v tomto směru právní teorie v druhé polovině 20. století již nabídla určitá řešení,²⁶ která však z dnešního pohledu lze označit spíše za nevyhovující či překonaná, neboť vznikala v době odlišných společenských poměrů, kdy na vztah státu a občana bylo pohlíženo jiným prizmatem. Z dnešního pohledu pokládám za poměrně zajímavou právní úpravu trestního zákoníku Spolkové republiky Německo, který v § 113 upravuje skutkovou podstatu trestného činu odpor proti vykonávajícím úředníkům, v jehož třetím a čtvrtém odstavci nalézáme následující formulace:

§ 113 Odpor proti vykonávajícím úředníkům

...

(3) Čin není trestný podle tohoto předpisu, jestliže úřední jednání není zákonné. To platí také tehdy, jestliže pachatel se mylně domnívá, že úřední jednání je zákonné.

(4) Domnívá-li se pachatel při spáchání činu mylně, že úřední jednání není zákonné, a mohl-li se omylu vyvarovat, může soud trest podle své úvahy zmírnit nebo při nepatrné vině upustit od potrestání podle tohoto předpisu. Nemohl-li se pachatel omylu vyvarovat, a jestliže nebylo lze od něj očekávat podle jemu známých okolností, aby se proti domněle protiprávnímu úřednímu jednání bránil právními odpomocemi, není čin podle tohoto předpisu trestný; bylo-li ale to možno od něj očekávat, může soud trest zmírnit podle své úvahy nebo upustit od potrestání podle tohoto předpisu.

²³) Např. Nález ÚS ČR ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 1849/2008, nález ÚS ČR ze dne 18. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 1835/2007.

²⁴) KUCHTA, J. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 103.

²⁵) Srov. Výťah ze zprávy trestního a vojenského kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 11. 1979 uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 19/1981.

²⁶) SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Orac, 2003, s. 149.

Takto formulovaná úprava je ve vztahu pachateli – obránci poměrně vstřícná, kdy se vztahuje nejen na úřední jednání (tedy mj. i bezprostřední zásahy), které lze označit za nicotné, ale též na ty, které jsou v určité citelnější míře vadné. Ustanovení třetího odstavce by samo o sobě bylo samozřejmě snadno zneužitelné, proto je úprava doplněna ve čtvrtém odstavci o stanovení podmínky omluvitelného či neomluvitelného omylu.

Existují samozřejmě další varianty případné právní úpravy, jako např. vytvoření nové okolnosti vylučující protiprávnost, limitace přípustné nutné obrany pouze na bezprostřední zásahy, z nichž hrozí přímé nebezpečí pro nejcennější právní statky jako je život a zdraví, popř. taxativně vymezit vady, které by k nutné obraně v těchto případech opravňovaly. V každém případě by se mělo jednat o úpravu co nejjasnější a co nejjednodušší, neboť co nejpřesnější zakotvení možnosti bránit se protiprávnímu útoku bez ohledu na osobu útočníka je základním právem občana v demokratickém právním státu a garancí toho, že ten, kdo brání a prosazuje právní řád, bude moci vždy jednat s potřebnou mírou právní jistoty stran své beztrestnosti.

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se zaměřil na otázky přípustnosti nutné obrany proti bezprostředním zásahům. Na základě judikatury i názorů teorie je dle mého soudu možno s jistotou konstatovat, že nutná obrana proti bezprostředním zásahům je přípustná. Případná nezákonná jednání úředních osob samozřejmě primárně podléhají napadení určitým pořadem, u bezprostředních zásahů však mohou vzniknout neodčinitelné škody. V této souvislosti je též podstatné, že nutná obrana není (tak jako krajní nouze) podmíněna subsidiaritou.

Otázka tedy dnes nestojí zda, ale spíše kdy jsou naplněny zákonné podmínky jejího uplatnění. To může být reálně obtížnější posoudit, než u „obvyklých“ situací, ve kterých bývá tato okolnost vylučující protiprávnost legálně uplatňována. Zejména pro „běžného“ občana bude nepochybně značně obtížné rozpoznat, kdy jednání úředních osob vykazuje takovou míru pochybení, že prolamuje presumpci správnosti veřejnoprávních aktů a činí je neúčinnými, zejména bude-li takovéto hodnocení z podstaty věci vždy značně subjektivní. Aktuální úprava tohoto institutu na tyto otázky nepamatuje, což sice nepochybně nelze nazvat mezerou v právu, nicméně se zde nabízí prostor pro užitečné zpřesnění právní úpravy. Považoval bych to za vhodné i vzhledem k aktuální situaci, kdy ve světě i v České republice dlouho trávající pandemická situace a prohlubující se frustrace určité části společnosti vytváří někdy živnou půdu pro střety občanů s bezpečnostními složkami. Není vyloučeno, že k těmto konfliktům tohoto typu bude docházet stále častěji, proto bych podrobnější úpravu této problematiky považoval *de lege ferenda* za užitečnou.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BOUZAT, P., PINATEL, J. *Traité de droit pénal et de criminologie*. Paříž: Dalloz, 1963.
- HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016.
- KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, část obecná i zvláštní*. Praha: Melantrich, 1935.
- KUCHTA, J. K některým aktuálním a nadčasovým problémům okolností vylučujících protiprávnost v čs. trestním právu. *Dny práva 2015, Část X. – Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty*. Brno: Spisy Právnické fakulty MU, 2016.
- KUCHTA, J. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- LEPŠÍK, J. *Nutná obrana proti úředním úkonům*. Praha: Sdružení justičních důstojníků v ČSR, 1936.
- MATES, P., ŠKODA, J., VAVERA, F. *Veřejné sbory*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011.
- MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné. Část všeobecná*. 5. vydání. Praha: Všeherd, 1920.
- NOVOTNÝ, F., KYBIC, P. *Nutná obrana (několik poznámek)*. Trestní právo, 2015, č. 2.

PRŮCHA, P. *Správní právo. Obecná část*, 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.

SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Orac, 2003.

ŠKODA, J., VAVERA, F., ŠMERDA, R. *Zákon o policii s komentářem*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

Zásah strážníků u Anděla byl přiměřený, vadil jen "pepřák". *Týden.cz - Aktuální zpravodajství v souvislostech* [online]. [cit. 21.02.2021]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zasah-strazniku-u-andela-byl-pry-primereny-vadil-jen-peprak_248878.html?showTab=nejctenejsi-3.

Judikatura

Nález ÚS ČR ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 1849/2008.

Nález ÚS ČR ze dne 18. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 1835/2007.

Nález ÚS ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. IV. ÚS 150/01.

Rozhodnutí NS ČSR ze dne 21. března 1930, sp. zn. Zm I 412/29.

Rozhodnutí NS ČSR ze dne 10. dubna 1930 sp. zn. Zm I 288/29.

Rozhodnutí NS SSR ze dne 12. 8. 1976, sp. zn. 4 Tz 128/76.

Rozhodnutí NS SSR ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79.

Usnesení NS ČR ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 7 Tdo 629/2012.

Usnesení NS ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 66/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2017, sp. zn. 4 Tdo 559/2017.

Usnesení ÚS ČR ze dne 6. 1. 1998, sp. zn. I. ÚS 263/97.

Usnesení NS ČR ze dne 31. 8. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1035/2016.

Výtah ze zprávy trestního a vojenského kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 11. 1979 uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 19/1981.

Kontaktné údaje:

JUDr. Pavel Borčevský, Ph.D.

Akademický pracovník

Policejní akademie České republiky v Praze

e-mail: borcevsky@polac.cz

telefon: 724 156 687

KVANTIFIKÁCIA OBVYKLE JEDNORAZOVEJ DÁVKY NA POUŽITIE § 135 ODS. 1, ODS. 2 TRESTNÉHO ZÁKONA

ppor. JUDr. Marika BRIATKOVÁ

starší referent - poverený policajt

externý doktorand Akadémie Policajného zboru Bratislava

***Anotácia:** Autorka v príspevku analyzuje súčasný právny stav a vymedzenie pojmu obvykle jednorazová dávka a určenie jej kvantifikácie pre použitie ustanovení Trestného zákona a hodnotí zmeny, ktoré nastali v právnej praxi najmä zmenou judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.*

***Kľúčové slová:** obvykle jednorazová dávka, Trestný zákon.*

***Anotation:** In the article, the author analyzes the current legal status and definition of the term usually a lump sum and determines its quantification for the application of the provisions of the Criminal Code and evaluates changes that have occurred in legal practice, especially by changing the case law of the Supreme Court of the Slovak Republic.*

***Keywords:** usually a single benefit, the Criminal Code*

Úvod

Polícia Slovenskej republiky bojuje denno-denne s páchaním drogovej trestnej činnosti. S odhaľovaním drogovej trestnej činnosti, jej dokumentovaním a právnym posúdením, sú však v súčasnej dobe spojené viaceré aplikačné problémy. Jednou z oblastí trestného práva, v ktorej v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov môže a dochádza k problémom je jasné a presné stanovenie kvantifikácie obvykle jednorazovej dávky v zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona a následne využite pre potreby § 171 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona, nakoľko Trestný zákon neposkytuje jasný výklad, čo sa považuje za jednu obvyklú dávku, je táto oblasť ponechaná na úpravu súdnej praxi a v spojení s výkladom daného ustanovenia, je potrebné vždy poukázať aj na výklad, uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

1. Prechovávanie drog pre vlastnú potrebu

V zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona je podľa platnej právnej legislatívy Slovenskej republiky trestné, ak osoba prechováva omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekursor. Prechovávaním sa v zmysle daného ustanovenia rozumie, mať takú látku neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu a to v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky. V § 135 ods. 2 je vyjadrené, čo sa na účely Trestného zákona myslí prechovávať vyššie uvedené látky pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu (množstvo, ktoré zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky).¹

V celom Trestnom zákone, respektíve v akomkoľvek právnom predpise, by sme ale zbytočne hľadali vyjadrenie pojmu obvykle jednorazová dávka. Taktiež nie je nikde vyjadrené, aké množstvo látky je potrebné nato, aby sme hovorili o tom, že sa jedná o jednu dávku drogy. V Trestnom zákone by sme našli iba definíciu návykovej látky, z ktorej sa však pojem obvykle jednorazová dávka nedá odvodiť. Definície by sme mohli nájsť v súdnej praxi súdov, ktoré je však tiež pomerne chaotické a nejednotné.

¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

2. Definícia obvykle jednorazovej dávky podľa judikatúry súdov

Obvykle jednorazová dávka na použitie v zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona sa na základe poznatkov o užívateľskej praxi určuje ako bežne jednorazovo používané množstvo finálneho materiálu, obvyklým spôsobom aplikovateľného konečným užívateľom - teda nie podľa množstva tzv. účinnej látky v posudzovanom materiáli.²

Množstvo účinnej látky má vplyv na splnenie kvalitatívnych kritérií posudzovaného materiálu podľa § 130 ods. 5 Trestného zákona a v nadväznosti na to podľa § 2 ods. 1, ods. 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov (posúdenie vplyvu na psychiku a sociálne správanie v určitej intenzite).

Prechovávanie omamnej látky alebo psychotropnej látky (§ 2 ods. 1 alebo 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov) - ďalej len „droga“, nie je na účel aplikácie § 171 ods. 1 a § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona limitované minimálnym množstvom. Prechovávanie drogy v množstve síce obvyklým spôsobom aplikovateľnom, avšak menšom, než z hmotnostného hľadiska zodpovedá obvykle jednorazovej dávke, je trestným činom, pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie.³

Pojem obvykle jednorazová dávka nie je Trestným zákonom presne stanovená, avšak z judikatúry vyplýva, že ide o dávku v množstve ovplyvňujúcom psychiku, ovládacie a rozpoznávacie schopnosti alebo sociálne správanie v dôsledku jej užitia. Vzhľadom k tomu, že každá droga má inú koncentráciu účinnej látky a iný vplyv na rôznych konzumentov, je nutné stanoviť obvykle jednorazovú dávku pre jednotlivé prípady samostatne.⁴

S poukazom na uznesenie najvyššieho súdu sp. zn. 6 Tdo 66/2015 zo dňa 30. marca 2016, môžeme poukázať na súdnou praxou prijatý záver, že obvykle jednorazovú dávku drogy na použitie pre osobnú spotrebu možno definovať ako jednu takúto priemernú dávku užívateľa v množstve ovplyvňujúcom jeho psychiku, ovládanie alebo rozpoznávacie schopnosti alebo sociálne správanie po jej užití bez toho, aby došlo k vážnemu ohrozeniu zdravia alebo života takéhoto užívateľa drogy.⁵

To, či konkrétne zaistené množstvo omamnej alebo psychotropnej látky je schopné ovplyvniť psychiku alebo správanie konzumenta, závisí predovšetkým od obsahu účinnej látky v konkrétnej droge.

Ďalej môžeme poukázať na rozhodnutie č. 87 uverejnené v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 7/2015, podľa ktorého sa obvykle jednorazovou dávkou na použitie v zmysle § 135 ods. 1 a ods. 2 Trestného zákona rozumie dávka omamnej alebo psychotropnej látky, ktorá sa bežne (u väčšiny užívateľov) konzumuje pri jednom použití a takto vyjadruje konzumný priemer.

Z vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že pojem obvykle jednorazová dávka a jej určenie spôsobuje v aplikácií súdov značný problém. Ide najmä o vyjadrenie, čo sa za jednu dávku pokladá a ako sa určuje, či sa má uplatniť hmotnostné kritérium zaistenej látky, alebo množstvo účinnej látky v danej droge, prípadne či postačí, ak látka je schopná ovplyvniť psychiku človeka.

3. Postavenie Kriminalisticko-expertízneho ústavu Policajného zboru vo vzťahu k definícií obvykle jednorazovej dávky.

Pojem obvykle jednorazovej dávky je pojmom právnym, a preto tento pojem nie je oprávnený vykladať znalecký ústav, avšak na druhej strane samotný Kriminalisticko-expertízny ústav Policajného zboru (ďalej len KEÚ PZ) neurčuje množstvo, ktoré zodpovedá obvykle

² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014

³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016 zo 27. apríla 2017

⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Tdo 18/2017 z 20. apríla 2017

⁵ Uznesenie najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 Tdo 66/2015 zo dňa 30. marca 2016

jednorazovej dávke drogy určenej pre konkrétneho užívateľa s prihliadnutím na stav jeho fyzickej a psychickej dispozície a závislosti.

KEÚ PZ len objektívne vyjadruje bežnú jednotlivú dávku drogy, ako množstvo účinnej látky, ktoré si bežný užívateľ aplikuje jednorazovo a ktorá je spôsobilá ovplyvniť jeho psychiku.

V znaleckých posudkoch, ktoré KEÚ PZ vypracováva pre účel trestného konania uvádza, s akými limitmi sa pri posudzovaní jednotlivkej dávky drogy dá v priemere pracovať a uvažovať.

Pojem obvykle jednorazovej dávky je potrebné posudzovať ako objektívne kritérium. Pri posudzovaní tohto pojmu aj v zmysle ustálenej judikatúry je potrebné vychádzať z princípu rovnakého zákonného prístupu ku konkrétnemu páchatelovi bez ohľadu na stupeň jeho závislosti.⁶

Aplikačná prax súdov už dlhodobo odmieta a kritizuje stanovovanie obvykle jednorazovej dávky drogy spôsobom, aký využíva v rámci znaleckého dokazovania KEÚ PZ. Pojem obvykle jednorazovej dávky drogy je pojmom právnym a KEÚ PZ, ako znalecký ústav nie je kompetentný definovať, či vykladať právne pojmy. Pri určovaní obvykle jednorazovej dávky drogy je nutné vždy postupovať podľa hmotnostného kritéria a nie podľa obsahu účinnej látky ovplyvňujúcej kvalitu a účinok drogy.

Podľa § 2 zákona č. 139/1998 Z. z. omamné látky sú také látky, vyvolávajúce návyk a psychickú a fyzickú závislosť ľudí charakterizovaných zmenami správania sa so závažným zdravotným a psychosociálnym následkom.⁷

Psychotropné látky sú látky ovplyvňujúce stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami, na ktoré sa vzťahuje medzinárodný dohovor, ktorým je Slovenská republika viazaná. Omamné a psychotropné látky sa zaraďujú podľa ich účinkov na zdravie do troch skupín uvedených v prílohe č.1.

KEÚ PZ pri určení obvykle jednorazovej dávky vychádza zo štatistických údajov a jeho konečný záver je iba zovšeobecnením týchto údajov.

4. Súvislosti aplikácie § 130, §135 a §171 Trestného zákona

Definícia pojmu „*prechovávanie drog pre vlastnú potrebu*“ je uvedená v § 135 ods. 1 Trestného zákona, v zmysle ktorého sa ním rozumie mať neoprávnené v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu.⁸

Zákonodarcu doposiaľ nestanovil žiadne pravidlá, ako má aplikačná prax tento pojem vykladať. Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky bol síce spracovaný návrh novely Trestného zákona vo vzťahu k určovaniu rozsahu drogovej trestnej činnosti, kde by sa rozsah posudzoval vzhľadom na hmotnostné kritérium, súčasťou ktorej je aj zoznam najčastejších omamných a psychotropných látok, v ktorom bolo jednoznačne uvedené množstvo (podľa hmotnosti), od ktorého by sa následne odvíjal rozsah trestnej činnosti. Tento návrh však nebol schválený.

Rozhodovacia prax súdov pri riešení tejto otázky ako určiť obvykle jednorazovú dávku v zmysle § 135 Trestného zákona a aké kritérium použiť pri jej stanovení je v súčasnej dobe odlišná. Všeobecné súdy pri posúdení tejto otázky vychádzajú často krátko z rôznorodnej aplikačnej praxe, čo niekedy vedie aj k nesprávnej aplikácii jednotlivých rozhodnutí.

Zistenie samotnej koncentrácie účinnej látky v zaistenom materiáli má nanajvýš význam z hľadiska § 130 ods. 5 Trestného zákona, nakoľko ak zaistená droga nemá požadovanú kvalitu, nepôjde o látku schopnú nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka a nepôjde tak o návykovú látku v zmysle tohto ustanovenia.

⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014

⁷ § 2 Zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch

⁸ § 135 ods. 1 Zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Samotná objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 Trestného zákona predpokladá konanie páchatel'a spočívajúce v taxatívne vymenovanej činnosti, ktorú zákonodarca považuje za trestnú.

Konanie páchatel'a v zmysle objektívnej stránky predmetného trestného činu je obligatórne, **nehovorí o prechovávaní účinnej látky** v omamnej, či psychotropnej látke. **Takýto údaj o množstve účinnej látky je aj pre konzumenta neznámy.**

Pri zadovážení omamných a psychotropných látok sa konzumenti orientujú v hmotnostných jednotkách (gramoch), prípadne podľa tzv. „dielov“ v závislosti od zaužívaného vzťahu medzi dilerom a konzumentom. Vzhľadom na takto „zaužívaný“ spôsob obstarávania omamných a psychotropných látok je **preto smerodajné pri výpočte obvykle jednorazovej dávky vychádzať z hmotnosti zaistenej omamnej a psychotropnej látky, a nie od koncentrácie účinnej látky THC a závislosti páchatel'a.**

5. Hmotnostné kritérium pri odvodení obvykle jednorazovej dávky

Obvykle jednorazová dávka sa musí definovať prostredníctvom hmotnostného kritéria, pretože práve v ňom je zahrnuté jednak objektívne, ako aj subjektívne hľadisko, ktoré spočíva vo vedomosti páchatel'a, aké množstvo drogy neoprávnene prechováva.

V tejto súvislosti môžeme spomenúť právny záver a jednoznačný výklad právneho pojmu „obvykle jednorazová dávka“, ktorý vyslovil najvyšší súd, a to: *„Pri definícii obvykle jednorazovej dávky je potrebné vychádzať z princípu rovnakého zákonného prístupu, ku ktorémukoľvek páchatel'ovi, ktorý omamnú alebo psychotropnú látku prechováva bez ohľadu na jeho individuálne fyzické dispozície alebo vyššiu odolnosť získanú užívaním drogy. Rezistencia získaná predchádzajúcou opakovanou aplikáciou omamnej alebo psychotropnej látky nemôže byť dôvodom na priaznivejšiu právnu kvalifikáciu.“*⁹

Obvykle jednorazovou dávkou na použitie v zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona sa rozumie dávka omamnej alebo psychotropnej látky, ktorá sa bežne (u väčšiny užívateľov) konzumuje pri jednom použití a takto vyjadruje konzumný priemer.

Môžeme spomenúť stanovisko trestnoprávneho kolégia najvyššieho súdu, sp. zn. Tpj 58/2017. Z obsahu znenia predmetného stanoviska „... smerodajným pre posúdenie toho, či sa v konkrétnom prípade jedná o omamnú alebo psychotropnú látku, je obsah účinnej látky v zaistenom materiáli, nakoľko práve účinná látka obsiahnutá v konkrétnej omamnej alebo psychotropnej látke je tou, ktorá nepriaznivo pôsobí na človeka a je príčinou nepriaznivých účinkov drogy...“ vyplýva, že najvyšší súd sa v predmetnom stanovisku nesnaží určiť všeobecné pravidlo výpočtu obvykle jednorazovej dávky, ale naopak konštatuje, za pomoci akých zistení určuje, či ide o omamnú alebo psychotropnú látku.¹⁰

Ďalej v judikatúre najvyššieho súdu, sp. zn. 5 Tdo 18/2017, sp. zn. 6 Tdo 66/2015, sp. zn. 2 Tdo 56/2014, ktorú sme spomenuli vyššie sa súdy v daných prípadoch zaoberali pojmom obvykle jednorazová dávka a dospeli k záveru, že tento pojem nie je Trestným zákonom presne definovaný, a preto je potrebné vychádzať zo zaužívanej súdnej praxe, v zmysle ktorej bol prijatý názor, že ide o dávku v množstve ovplyvňujúcom psychiku, ovládacie a rozpoznávacie schopnosti alebo sociálne správanie v dôsledku jej užitia.

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014

¹⁰ Stanovisko trestnoprávneho kolégia najvyššieho súdu, sp. zn. Tpj 58/2017

Vzhľadom na rôznu koncentráciu účinnej látky a iný vplyv na rôznych konzumentov dospeli k záveru, že je nutné stanoviť obvykle jednorazovú dávku pre jednotlivé prípady samostatne.¹¹

To, či konkrétne zaistené množstvo omamnej alebo psychotropnej látky je schopné ovplyvniť psychiku alebo správanie konzumenta, záleží predovšetkým od obsahu účinnej látky v konkrétnej droge.¹²

Pri posudzovaní tohto pojmu aj v zmysle ustálenej judikatúry je potrebné vychádzať z princípu rovnakého zákonného prístupu ku konkrétnemu páchatel'ovi bez ohľadu na stupeň jeho závislosti.¹³

6. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20 novembra 2018, sp. zn. 2 Ndt 38/108

Vo vzťahu k rozhodovacej praxi vrcholným orgánom všeobecného súdnictva v Slovenskej republike je najvyšší súd. Jeho najvýznamnejšou úlohou je zjednocovanie rozhodovacej činnosti súdov nižších stupňov. Za tým účelom zverejňuje právoplatné súdne rozhodnutia zásadného významu v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky.

Vzhľadom na vyššie uvedené bolo potrebné doposiaľ zákonodarcom nedefinovaný pojem „obvykle jednorazová dávka“ de lege ferenda vykladať ako objektívne - hmotnostné kritérium (bez aplikácie na konkrétneho konzumenta) a pri jej určení vychádzať z dolnej priemernej hmotnostnej hranice konkrétnej drogy.

Z takto určeného hmotnostného ekvivalentu ďalej vyvodit' naplnenie formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu podľa § 171 Trestného zákona, od ktorej sa bude vyvíjať násobok podľa § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona Najvyšší súd sumarizuje.

Obvykle jednorazovou dávkou na použitie v zmysle § 135 Trestného zákona sa rozumie dávka drogy, ktorá sa bežne konzumuje pri jednom použití a hmotnostne zodpovedá dávke bežne predávanej (kupovanej) na jedno použitie.

Takto určená obvykle jednorazová dávka na použitie musí obsahovať minimálne také množstvo účinnej látky, ktoré je spôsobilé ovplyvniť psychiku jedinca, či už v zmysle útlmu alebo excitácie.

Pojem „obvykle“ nemožno vykladať subjektívne vo vzťahu ku konkrétnemu konzumentovi drogy, ale všeobecne vo vzťahu ku konkrétnej droge.

Skutkové ustálenie počtu obvykle jednorazovej dávky na použitie a určenie množstva drogy, ktoré tvorí obvykle jednorazovú dávku na použitie, je právnou otázkou a právnym záverom, ktorý v zmysle § 145 ods. 1 druhá veta Trestného zákona nie je oprávnený riešiť a vyslovovať KEÚ PZ v postavení znaleckého ústavu. Riešenie právnych otázok a vyslovovanie právnych záverov patrí do výlučnej kompetencie orgánov činných v trestnom konaní a súdu.

V zmysle § 171 ods. 1 Trestného zákona je trestné neoprávnené prechovávanie akéhokoľvek množstva omamnej látky alebo psychotropnej látky, a to aj v množstve menšom ako je jedna obvykle jednorazová dávka na použitie, ak s ohľadom na toto množstvo drogy a jej účinok možno vysloviť, že ide o návykovú látku v zmysle § 130 ods. 5 Trestného zákona.

Beztretnosti sa môže páchatel' domáhať len z dôvodu nenaplnenia materiálneho korektívu stíhaného prečinu, nie však preto, že prechovával menšie množstvo drogy, aké zodpovedá jednej obvykle jednorazovej dávke na použitie.¹⁴

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5Tdo/18/2017 zo 20. apríla 2017

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Tdo/66/2015 zo 30. marca 2016

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014

¹⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Ndt38/108 z 20 novembra 2018

Resumé

V súčasnej právnej úprave, v podmienkach Slovenskej republiky neexistuje žiadna právna úprava, ktorá by presne vymedzila kvantifikáciu obvykle jednorazovej dávky a tým ani presnejšie určenie trestnosti ich neoprávneného prechovávanía. Trestný zákon, a ani iný právny predpis, žiadnym spôsobom nevymedzuje hmotnostné kritérium drogy, ktoré sa vyžaduje na naplnenie pojmu obvykle jednorazová dávka pre účely aplikácie ustanovení Trestného zákona.

Uvedené je preto ponechané na aplikačnú prax súdov, u ktorých dlhodobo pretrváva nejednotnosť, pokiaľ ide o stanovenie množstva obvykle jednorazovej dávky a o spôsob jej určenia. Uvedený pojem by mal byť však z hľadiska právnej istoty a z hľadiska oblasti trestného práva jednoznačne zakotvený a vymedzený v Trestnom zákone, aby nespôsobil aplikačné problémy v praxi.

Resumé

In the current legislation, in the conditions of the Slovak Republic, there is no legislation that would precisely define the quantification of usually a lump sum benefit and thus a more precise determination of the criminality of their unauthorized possession. The Criminal Code, nor any other legal regulation, in any way does not define the weight criterion of a drug, which is required to fulfill the concept of usually a single dose for the purposes of applying the provisions of the Criminal Code.

This is therefore left to the application practice of courts with which there is a long-term disagreement as to the determination of the amount of a usually single benefit and the method of determining it. However, from the point of view of legal certainty and the area of criminal law, this concept should be clearly enshrined and defined in the Criminal Code, so as not to cause application problems in practice.

Zoznam bibliografických odkazov:

Stanovisko trestnoprávneho kolégia najvyššieho súdu, sp. zn. Tpj 58/2017

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Tdo/56/2014 zo 16. decembra 2014

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5Tdo/18/2017 zo 20. apríla 2017

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Tdo/66/2015 zo 30. marca 2016

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016 zo 25. apríla 2017

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Ndt 38/108 z 20 novembra 2018

Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky 2/2019

Kontaktné údaje:

ppor. JUDr. Marika Briatková

externý doktorand Akadémie Policajného zboru

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

t. č. 0917 155 706

e-mail: marikabriatkova@gmail.com

NIEKTORÉ ASPEKTY VÝKONU PRÁVA POĽOVNÍCTVA Z POHLĀDU TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO A ZÁKLADNÉ ÚLOHY POLÍCIE PRI JEHO OCHRANE

JUDr. Stanislav GERNÁT

Predmetová skupina práva

Stredná odborná škola Policajného zboru Košice

Anotácia: Autor príspevku analyzuje súčasný stav právnej regulácie spoločenských vzťahov na úseku práva poľovníctva s akcentom na ochranu týchto vzťahov prostredníctvom noriem trestného práva. Príspevok obsahuje tiež indikátory skutkov, ktoré majú povahu protiprávneho konania v podobe skutkovej podstaty trestného činu pytliactva so zameraním na možné spôsoby neoprávneného zásahu do výkonu práva poľovníctva, ktoré by mal príslušník polície v tzv. „prvej línii“ poznať.

KLúčové slová: výkon práva poľovníctva, environmentálna kriminalita, trestné právo, pytliactvo, trestný čin.

Annotation: The author of the article analyzes the current state of juridical regulation of social relations in the field of hunting law with an emphasis on the protection of these relations through the norms of criminal law. The article also contains indicators of acts that have the nature of illegal conduct in the form of the factual nature of the crime of poaching, focusing on possible ways of unauthorized interference in exercise of the right to hunt, which the police officer in the so called "front line" should be familiar with.

Keywords: exercise of the right to hunt, environmental criminality, criminal law, poaching, criminal act.

Úvod

Vzhľadom na rozsah a rôznorodosť kriminality páchanej v oblasti životného prostredia v súčasnej dobe je obsah príspevku zameraný predovšetkým na problematiku ochrany práva poľovníctva z pohľadu trestného práva hmotného.

Právnym základným, ktorý určuje zodpovednosť za zachovanie voľne žijúcej zveri ako prírodného a kultúrneho bohatstva pre budúce generácie a ktorý zároveň vytvára základ a zmocnenie pre vytvorenie systému zabezpečujúceho naplnenie tohto cieľa, je priamo Ústava Slovenskej republiky. Už v samotnej preambule Ústavy je uvedené: „... My národ slovenský (...“teda my občania Slovenskej republiky...“) pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo ...“. Článok 44 Ústavy ďalej uvádza: „Štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o životné prostredie a zabezpečuje ochranu určeným druhom voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov.“ Skutočnosť, že pod pojmom „prírodné bohatstvo a kultúrne dedičstvo“ možno rozumieť aj zver, je zrejmá zo samotnej právnej úpravy zákona o poľovníctve (zákon č. 274/2009 Z.z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ďalej len „zákon o poľovníctve“), v ktorého úvodných ustanoveniach upravujúcich výkladové pravidlá je uvedené: „... poľovníctvom je súhrn činností zameraných na trvalo udržateľné, racionálne, cieľavedomé obhospodarovanie a využívanie voľne žijúcej zveri ako prírodného bohatstva a súčastí ekosystémov, je súčasťou kultúrneho dedičstva, tvorby a ochrany životného prostredia...“

„Právom a výkonom poľovníctva“ sa v zmysle zákona o poľovníctve ďalej rozumie súhrn práv a povinností zver cieľavedome chovať a chrániť, loviť ju, ulovenú alebo inak usmrtenú zver a jej vývojové štádiá a zhody parožia si privlastňovať alebo predávať, zbierať vajcia pernatej zveri na účel jej vyliahnutia a chovu s povolením podľa osobitného predpisu¹ a využívať na to v nevyhnutnej miere poľovné pozemky, poľné a lesné cesty.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného je možné konštatovať, že výkon práva poľovníctva je predmetom tak ústavnoprávnej úrovne ochrany, ako aj zákonnej ochrany, a to jednak na základe noriem správneho práva a rovnako tiež aj prostredníctvom noriem trestného práva. Práve

¹ Zákon č. 543/2002 Z.z. v znení zákona č. 15/2005 Z.z.

problematike ochrany spoločenských vzťahov na úseku výkonu práva poľovníctva tým najprisnejším prostriedkom, akým je odvetvie trestného práva, odhliadnuc od tzv. podpornej úlohy trestnej represie, ktorej význam spočíva v tom, že „nastupuje,, vtedy, ak ochrana poskytovaná normami iných právnych odvetví je neúčinná, je v súčasnej dobe nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť. Odpoveď na prípadnú otázku prečo práve táto problematika je dôležitá, je potrebné vidieť v tom, že protiprávne konania na úseku práva poľovníctva majú dnes už podobu environmentálnej kriminality. Takéto označenie je potrebné v kontexte tohto príspevku chápať v značne zúženej podobe, keďže problematika environmentálne kriminality je pomerne široká, pričom na každú jej oblasť sa vzťahujú samostatné (osobitné) právne predpisy. Na tieto osobitné právne predpisy sa potom odvolávajú skutkové podstaty jednotlivých trestných činov proti životnému prostrediu zaradené z hľadiska systematiky trestného práva hmotného v samostatnej hlave osobitnej časti Trestného zákona² pod názvom „Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu“, osobitne teda v jej 2. diele, označené zákonným pomenovaním „Trestné činy proti životnému prostrediu“. Tu má svoje miesto aj skutková podstata trestného činu pytlíctva, v ustanovení § 310 Trestného zákona.

Podľa ostatnej správy Interpolu³ sú trestné činy proti životnému prostrediu treťou najlukratívnejšou organizovanou trestnou činnosťou na svete, po pašovaní drog a zbraní. Je čoraz ťažšie ju odhaľovať, pričom páchatelia čelia výrazne nižším trestom. V podmienkach Slovenskej republiky aj posledná Správa o činnosti Generálnej prokuratúry SR⁴ hovorí, že „napriek zvyšujúcim sa počtom stíhaných osôb za trestné činy proti životnému prostrediu, dosiahnuté hodnoty nezodpovedajú reálnemu stavu kriminality v tejto oblasti.“

Dôkazom toho, že environmentálna kriminalita nie je iba „náš okrajový“ problém, je aj vznik, existencia a aktivity Svetového fondu na ochranu prírody (angl. The World Wide Fund for Nature, skr. WWF), ktorý je medzinárodnou mimovládnu organizáciou podporujúcou ochranu, výskum a obnovu životného prostredia. Bola založená v roku 1961 a dnes je najväčšou nezávislou ochranárskou organizáciou na svete, s viac ako 5 miliónmi podporovateľov v celom svete. Jej aktivity sú realizované vo viac ako 100 krajinách sveta, v ktorých podporuje viac ako 1300 ochranárskych a environmentálnych projektov. WWF preto okrem iného spúšťa nový medzinárodný projekt SWiPE.

Cieľom projektu SWiPE (Successful Wildlife Crime Prosecution in Europe – Smerom k lepšiemu a efektívnejšiemu stíhaniu environmentálnych trestných činov zameraných na pytlíctvo a porušovanie ochrany rastlín a živočíchov v Európe) je podporiť výmenu poznatkov a skúseností naprieč krajinami a prispieť k zníženiu tejto trestnej činnosti⁵.

Je pre nás povzbudzujúce, že v boji proti tomuto druhu trestnej činnosti nie sme osamotení a existuje aj reálna medzinárodná podpora a spolupráca. O to viac vystupuje do popredia požiadavka, aby úspešnému boju proti environmentálnej kriminalite, osobitne pytlíctvu predchádzalo samotné poznanie všetkých skutkových okolností, ktoré majú, prípadne môžu mať podstatný vplyv na to, aby činnosť kompetentných orgánov (polície a prokuratúry) mala svoj zmysel a predovšetkým, aby bola efektívna smerom k stíhaniu trestných činov zameraných na pytlíctvo.

Ochrana spoločenských vzťahov, ktoré sa viažu k výkonu práva poľovníctva prostriedkami trestného práva má svoje miesto v skutkovej podstate trestného činu pytlíctva v ustanovení § 310 Trestného zákona. O hľadisku začlenenia tohto trestného činu v rámci systematiky trestného práva sa zmieňujem v texte vyššie. Zo samotnej konštrukcie skutkovej podstaty vyplýva, že sa jedná o skutkovú podstatu s blanketnou normou, ktorá tvorí základ pre určenie objektu, ako jej povinného znaku, teda chráneného záujmu, ktorému poskytuje ochranu.

² Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

³ <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-marks-a-decade-of-tackling-serious-organized-environmental-crime>.

⁴ <https://slovakia.panda.org/?uNewsID=1435441>

⁵ Tamtiež, ako „⁴“

I. Charakteristika jednotlivých znakov skutkovej podstaty trestného činu pytliactva podľa § 310 Trestného zákona s akcentom protiprávneho konania na úseku poľovníctva s výkladom jednotlivých pojmov a praktických aplikácií.

Objektom (chráneným záujmom) tohto trestného činu je ochrana výkonu práva poľovníctva, predmetom útoku je voľne žijúca zver (pozri nižšie).

Výkon práva poľovníctva je prioritne obsahom noriem správneho práva (právo životného prostredia), ktoré sú obsiahnuté v zákone o poľovníctve. Jedná sa predovšetkým o súhrn práv a povinností zver cieľavedome chovať a chrániť, loviť ju, ulovenú alebo inak usmrtenú zver a jej vývojové štádiá a zhody parožia si privlastňovať alebo predávať, zbierať vajcia pernatej zveri na účel jej vyliahnutia a chovu s povolením podľa osobitného zákona⁶,

Zverou, resp. voľne žijúcou zverou sa rozumie populácia voľne žijúcich druhov živočíchov, a to zver pernatá, srstnatá, raticová, malá, veľké šelmy a krkavcovité vtáky – to všetko podľa prílohy č. 1 zákona o poľovníctve.

Právo poľovníctva sa týka iba zveri, ktorá žije vo voľnej prírode na poľovných pozemkoch. Výkon práva poľovníctva je podľa zákona o poľovníctve teritoriálne obmedzený na poľovný revír a rovnako aj výkon práva rybárstva je viazaný na rybársky revír. Zásah do výkonu týchto práv je preto možný iba v revíri, v ktorom je toto právo chránené. Z uvedeného vyplýva, že loviť zver možno so všetkými platnými dokladmi iba v poľovnom revíri, v ktorom je poľovník členom poľovníckej organizácie, resp. poľovníckeho združenia. Ak by lovil v inom poľovnom revíri, takéto konanie by bolo protiprávnym konaním a zakladalo by podozrenie z trestného činu za predpokladu, že poľovník nemá povolenie na lov aj v tomto revíri (napr. je pozvaný na poľovačku ako hosť a preto sa vyžaduje, aby mal aj tu povolenie na lov zveri).

Výkon práva poľovníctva možno uplatniť iba na tzv. poľovných pozemkoch, ktoré príslušný obvodný lesný úrad uznal za poľovný revír. Iba na takto uznaných pozemkoch možno spáchať trestný čin pytliactva. Ak by došlo k protiprávnemu konaniu na iných pozemkoch než sú poľovné pozemky, avšak za predpokladu naplnenia znaku „lovenia zveri bez povolenia“, nemožno aplikovať podozrenie z trestného činu pytliactva, ale napr. iného trestného činu majetkovej povahy. Naproti tomu protiprávne konanie vo forme „lovenia zveri v čase ich ochrany, zakázaným spôsobom alebo prechovávanie, prevedenie na seba alebo na iného zver neoprávnene ulovenú alebo nájdenú“ nevyžaduje splnenie formálneho znaku „iba na poľovných pozemkoch“.

Objektívna stránka spočíva v neoprávnenom zásahu (zásah v rozpore so zákonom o poľovníctve) do výkonu práva poľovníctva, a to niekoľkými alternatívnymi formami:

- 1./ lovenie zveri bez povolenia,
- 2./ lovenie zveri v čase ich ochrany,
- 3./ lovenie zveri zakázaným spôsobom,
- 4./ ukrytie, prechovávanie alebo prevedenie na seba alebo na iného zveri neoprávnene ulovenej alebo nájdenej.

Lovením zveri je potrebné rozumieť činnosť človeka, ktorá akýmkoľvek spôsobom smeruje k naplneniu zámeru získať zver odstrelom, odchytom, poľovnými dravcami alebo aj pomocou fretky, prioritne teda smeruje k usmrteniu zveri alebo smeruje k jej odchytu. Dôležité je podotknúť, že v takomto prípade nie je potrebné zisťovať, či si páchatel' ulovenú zver aj prisvojí alebo ju ponechá na mieste, kde ju ulovil, keďže sú známe prípady, keď páchatelia páchajú pytliactvo iba s cieľom ukojiť vlastnú loveckú vášeň. Rovnako nie je rozhodujúce pre trestnú zodpovednosť páchatel'a ani to, či ulovenú zver opäť pustí (napr. chytenie zveri do pasce a jej následné pustenie).

Za lov sa považuje napr. aj konanie, keď páchatel' v úmysle uloviť zver vyčkáva na zver s puškou či už na poľovníckom zariadení, alebo ukrytý so zbraňou na nejakom mieste v lese, ak

⁶zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov

umiestni v lese pascu alebo koná iným spôsobom bezprostredne smerujúcim k uloveniu, resp. k odchytu zveri.

Objektívna stránka je konštruovaná alternatívne, čo znamená, že pre trestnú zodpovednosť páchatel'a postačí naplniť konanie aspoň jednej z jej alternatív. To má svoj význam aj v tom, že pri naplnení alternatívy konania páchatel'a podľa ods. 1 § 310 Trestného zákona formou „lovenia zveri v čase ich ochrany alebo zakázaným spôsobom“ v prípade, ak páchatel' v skutočnosti zver ešte neuložil, iba „lovil“ zver tak, že si napr. pripravil pascu a vyčkával (alebo ani nemusel bezprostredne vyčkávať) na to, až sa zver do nastavenej pasce chytí, by sa jednalo z hľadiska výkladu zákona o tzv. predčasne dokonaný trestný čin. Teda zákon na tomto mieste postihuje už samotný motív, ktorý páchatel' fakticky naplňa už v štádiu pokusu, čo zároveň znamená, že pokus trestného činu v prípade tejto alternatívy vôbec neprichádza do úvahy, keďže samotná úspešnosť lovu v podobe ulovenia zveri (odchytu) už závisí iba od náhodných okolností nezávislých od vôle páchatel'a, ako napr. viditeľnosť, vietor, náhodné vyplašenie zveri, nepresný výstrel a pod.

Add 1./ Lovenie zveri bez povolenia – znamená, že páchatel' loví zver bez príslušného povolenia štátneho orgánu, resp. príslušnej poľovníckej organizácie (poľovníckeho združenia). Oprávnený zásah do výkonu práva poľovníctva predpokladá, že osoba je držiteľom:

a) *platného poľovného lístka* – poľovný lístok je verejná listina oprávňujúca jeho držiteľa loviť zver, ak držiteľ spĺňa ďalšie podmienky stanovené zákonom o poľovníctve. Poľovný lístok vydáva, predlžuje jeho platnosť a odníma miestne príslušná organizačná zložka Slovenskej poľovníckej komory (SPK),

b) *platného zbrojného preukazu* – zbrojný preukaz je verejnou listinou, ktorá oprávňuje fyzickú osobu držať alebo nosiť zbraň a strelivo pre jednotlivé skupiny. V prípade výkonu práva poľovníctva osoba musí mať zbrojný preukaz skupiny „D“. Jedná sa o oprávnenie na držanie zbrane a streliva na poľovné účely (§ 15 ods. 2 písm. d/ zákona o zbraniach a strelive⁷), pričom tu platí výnimka z veku držiteľa, kde postačuje vek 18 rokov, ak je zároveň osoba držiteľom poľovného lístka, inak všeobecná podmienka veku je 21 rokov na vydanie zbrojného preukazu,

c) *platného preukazu zbrane* – pri zakúpení zbrane na poľovné účely príslušný orgán PZ pri zaevidovaní zbrane vydáva doklad o identifikácii zbrane (preukaz zbrane), zbraň kategórie „C“, resp. „B“ (§ 5, resp. § 6 zákona o zbraniach a strelive),

d) *povolenia na lov zveri* (§ 53 zákona o poľovníctve) – povolenie na lov zveri je verejnou listinou oprávňujúcou jeho držiteľa spolu s ďalšími dokladmi (pozri vyššie body a,b,c) na lov zveri alebo inú činnosť v poľovnom revíri. Vydáva ho užívateľ poľovného revíru (štatutárny zástupca poľovníckej organizácie, resp. poľovníckeho združenia) na predpísanom tlačive, podpisuje ho štatutárny zástupca poľovníckej organizácie a poľovnícky hospodár príslušnej poľovníckej organizácie alebo poľovníckeho združenia. Povolenie na lov zveri je neprenosné na iné osoby. V povolení je uvedený názov poľovníckej organizácie, druh zveri, na lov ktorej je jeho držiteľ oprávnený, platnosť povolenia, (platí spravidla na jeden rok). Druh zveri, ktorú je možné loviť má časové obmedzenie a v povolení musí byť teda presne uvedená doba počas ktorej možno ten-ktorý druh zveri loviť (okrem tzv. škodnej zveri, pri ktorej platí celoročné povolenie, preto sa ani časové obmedzenie na tento druh zveri v povolení neuvádza). Po ulovení zveri je povinnosťou lovca do tohto povolenia bezodkladne (okrem zavedenia plomby na ulovenú zver) zaznamenať údaje o ulovenej zveri (v predtlačí povolenia povinné údaje), ako je napr. čas ulovenia, lokalita, druh zveri, číslo plomby – plomba sa zakladá rovnako bezodkladne po zapísaní údajov do povolenia, pričom po ulovení zveri možno so zverou hýbať (premiestňovať ap.) až po založení plomby.

Pri spoločných poľovačkách sa vydáva spoločné povolenie na lov zveri pre všetkých účastníkov spoločnej poľovačky.

⁷ Zákon č. 190/2003 Z.z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Každý kto sa nachádza v poľovnom revíri so zbraňou určenou na poľovné účely (okrem účastníka spoločnej poľovačky) je okrem toho povinný zapísať sa pred vstupom do poľovného revíru do " knihy návštev " – tzv. evidenčná povinnosť. V súčasnosti sa už zavádzajú elektronické knihy návštev.

Všetky podmienky oprávneného zásahu do výkonu práva poľovníctva uvedené v bodoch a) až c) sú predpokladom konania v súlade s právnym poriadkom, vrátane evidenčnej povinnosti. Ak by niektorá z podmienok nebola splnená (pravdaže za predpokladu, že napr. zbrojný preukaz nebol vôbec vydaný, rovnako ani preukaz zbrane, resp. povolenie na lov), možno vysloviť podozrenie, že sa jedná o naplnenie skutkovej podstaty trestného činu pytlíctva (alinea neoprávneného zásahu do výkonu práva poľovníctva).

V prípade, že by napr. absentovala podmienka evidenčnej povinnosti, jednalo by sa o konanie majúce znaky disciplinárneho previnenia (§ 77 zákona o poľovníctve), tzn., že v tomto prípade nemožno vyvodit' záver (sám osebe, bez posúdenia všetkých ostatných okolností prípadu), že sa jedná o neoprávnený zásah do výkonu práva poľovníctva. Rovnako nemožno vyvodit' jednoznačný záver o naplnení znakov skutkovej podstaty trestného činu pytlíctva v prípade, že osoba sa síce nachádza v poľovnom revíri so zbraňou na poľovné účely, ale pri kontrole by bolo zistené napr., že požadované doklady na účel výkonu práva poľovníctva (uvedené v bodoch a) až c) osoba pri sebe nemá (napr. ponechané doma), ale existujú, sú platné, vrátane povolenia na lov zveri. Táto skutočnosť však nevyklučuje vyvodit' záver, že sa jedná o podozrenie z trestného činu pytlíctva, čo v praxi znamená, že je možné v takomto prípade využit' postup podľa jednotlivých ustanovení Trestného poriadku (napr. povinnosť na vydanie veci - § 89, zadržanie podozrivej osoby - § 85 Trestného poriadku s tým, že v prípade zistenia skutočností, ktoré by vylučovali v ďalšom konaní spáchanie tohto trestného činu, je daná možnosť zastavenia trestného stíhania, prípadne iný postup podľa Trestného poriadku). Pri podozrení z trestného činu (platí to všeobecne, nielen v tomto prípade) je však vždy nevyhnutné postupovať podľa ustanovení Trestného poriadku ako špeciálneho právneho predpisu vo vzťahu napr. k zákonu o PZ (z.č. 171/1993 Z.z.), ktorý má prednosť použitia pred zákonom o PZ.

Add 2./ Lovenie zveri v čase jej ochrany:

Touto alternatívou objektívnej stránky je tento trestný čin spáchaný vtedy, ak páchatel' (hoci aj má na to oprávnenie – všetky doklady a povolenia) loví zver v čase, keď je lov daného druhu zveri zakázaný. Ochrana a čas lovu zveri, resp. obmedzenia sú predmetom právnej úpravy vykonávacieho predpisu k zákonu o poľovníctve.⁸ Každý lov zveri mimo stanovených časových lehôt uvedených v tomto vykonávacom predpise je naplnením formálneho znaku „lovenia zveri v čase jej ochrany“, a je teda v zmysle trestného práva protiprávnym konaním aj so znakmi uvedenými v Trestnom zákone.

Add 3./ Lovenie zveri zakázaným spôsobom:

Zakázaný spôsob lovu zveri je napríklad poľovať na zver spôsobom, ktorým sa zver zbytočne trýzni. Tu prichádza do úvahy aj súbeh s trestným činom týrania zvierat podľa § 305a Trestného zákona, ďalej tráviť zver jedom alebo ju usmrcovať plynom, strieľať na raticovú zver brokmi a pod. Zakázané spôsoby lovu sú uvedené v § 65 zákona o poľovníctve.

V zásade všetky zakázané spôsoby lovu zveri možno považovať za lov zveri zakázaným spôsobom, avšak nie v absolútnom zmysle slova, pretože napr. ak skutková podstata tohto trestného činu vyžaduje presne špecifikovaný spôsob zásahu do výkonu práva poľovníctva, napr. slovami „tým, že loví zver... zakázaným spôsobom“. Nemožno potom považovať za lov zveri skutočnosť, že niekto v lese našiel zhody parožia a neodovzdal ich poľovníckej organizácii, pretože fakticky sa nejedná o podmienku lovenia zveri. Navyše, ak berieme do úvahy, že trestný čin pytlíctva je svojou povahou blanketnou normou, zákon o poľovníctve definuje zber parožia ako jednu samostatnú alternatívu výkonu práva poľovníctva odlišnú od lovu zveri, pričom skutková (právna) veta v súčasnej dobe nepredpokladá, aby zber parožia mal charakter formálneho

⁸ Vyhláška MP SR č. 344/2009 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o poľovníctve v znení neskorších predpisov

znaku skutkovej podstaty trestného činu pytliactva. Nejedná sa totiž v tomto prípade o zakázaný lov zveri, ale o tzv. „iný zákaz“, resp. o „nesprávny lov“, ktorý zákon o poľovníctve v § 65 upravuje, a takéto konanie možno postihnúť napr. ako priestupok podľa § 76 zákona o poľovníctve, príp. ako majetkový priestupok, keďže sa jedná o majetok poľovníckej organizácie (združenia). Je potrebná zároveň dodať, že táto problematika (zber parožia, je alebo nie je trestný čin) je sama osebe sporná vzhľadom na nejasnosti aj v zákone o poľovníctve.

Add 4/ Ukrytie, prechovávanie alebo prevedenie na seba alebo na iného zveri neoprávnene ulovenej alebo nájdenej:

Ukrytie neoprávnene ulovenej zveri znamená, že páchatel' neoprávnene ulovenú zver odstráni z dosahu možného odhalenia alebo zistenia, pričom stačí, že ukryl zver, ktorú ani sám nemusel uloviť, čo fakticky znamená, že takéto konanie má v sebe aj znaky podielníctva na pytliactve. Keďže však samotná štruktúra skutkovej podstaty tohto trestného činu v sebe zahŕňa tento druh podielníctva, v prípade takéhoto konania nemožno uvažovať o trestnom čine podielníctva, ale výlučne o trestnom čine pytliactva.

Prevedenie na seba alebo iného, prechovávanie neoprávnene ulovenej zveri má fakticky rovnakú podobu ako ukrytie neoprávnene ulovenej zveri, tzn. získanie faktickej moci nad zverou, ktorú páchatel' buď sám ulovil alebo, ak ju neulovil a má vedomosť o tom, že bola neoprávnene ulovená, a koná spôsobom takým, že si fakticky zver privlastní alebo ju scudzí (prevedie, predá inej osobe), dopúšťa sa trestného činu pytliactva, nie podielníctva (podobne ako vyššie). Trestný čin pytliactva má v tomto prípade povahu špeciálnej úpravy (lex specialis) k trestnému činu podielníctva, čo znamená, že prichádza do úvahy iba uplatnenie trestnej zodpovednosti za trestný čin pytliactva. Zároveň to znamená, že neprichádza v tomto prípade do úvahy (je vylúčený) jednočinný súbeh týchto dvoch trestných činov.

Prechovávaním je akákoľvek držba (neoprávnená – v rozpore so zákonom o poľovníctve) zveri, na ktorú páchatel' nemá žiadnu oporu v zákone, nemá žiaden právny dôvod. Znaky prevedenia na seba alebo iného, prechovávanie, ukrytie majú charakter neoprávneného nakladania s cudzou vecou, ktorej sa páchatel' zmocní, avšak spôsobom špecificky upraveným tým, že sa jedná o neoprávnené nakladanie s cudzou vecou (zver), ktorá bola neoprávnene ulovená.

Osobitnú povahu má samotné nájdenie zveri, pričom páchatel' si obdobne aj pri nájdení zveri s touto zverou nakladá ako s vlastnou vecou. Tu sa však už nevyžaduje jej neoprávnené ulovenie a následné nájdenie – postačuje samotné nájdenie zveri a následné nakladanie s touto zverou ako s vlastnou vecou. Ten, kto nájde ulovenú zver (či už živú alebo usmrtenú), nie je oprávnený s ňou nakladať žiadnym spôsobom. Môže o tom napr. upovedomiť políciu alebo príslušný obvodný lesný úrad, poľovnícku organizáciu, poľovného hospodára, príp. poľovníka. Navyše je potrebné na tomto mieste zdôrazniť, že v prípade kvalifikovanej skutkovej podstaty tohto trestného činu (§ 310 ods. 1, 5 Trestného zákona), ak nastane situácia, že sa niekto hodnoverne dozvie o tom, že takýto zločin bol spáchaný (vyžaduje sa však vedomosť o spôsobe škody vo veľkom rozsahu pri konaní podľa ods. 1, 5 § 310 Trestného zákona) a neoznami túto skutočnosť orgánom činným v trestnom konaní, prichádza do úvahy napr. zodpovednosť za trestný čin podľa § 340 Trestného zákona .

Škoda nie je obligatónym znakom skutkovej podstaty trestného činu, avšak v kontexte závažnosti, iba v jeho základnej štruktúre. Zisťovanie výšky škody je napriek tomu v rámci dokazovania nevyhnutné z hľadiska posúdenia, či sa nejedná o kvalifikovanú formu spáchania tohto trestného činu. Je potrebné mať v tejto súvislosti na zreteli aj tú skutočnosť, že pri tomto druhu trestných činov (trestné činy proti životnému prostrediu) sa škodou rozumie súhrn ekologickej ujmy a majetkovej škody, pričom majetková škoda v sebe zahŕňa aj náklady na uvedenie životného prostredia do pôvodného stavu. Pri škode na životnom prostredí sa pri určení jej výšky alebo ujmy vychádza aj z hodnoty veci, určenej spravidla zákonom alebo iným všeobecne záväzným právnym predpisom. Ak nie je takto stanovená alebo ak sú pochybnosti o výške spôsobenej škody, určuje sa na základe odborného vyjadrenia alebo znaleckým

posudkom⁹. Tento osobitný faktor vzťahujúci sa na škodu sa však v praxi do značnej miery neuplatňuje a existujú tzv. „regionálne“ odchýlky v aplikačnej praxi.

Subjekt skutkovej podstaty – subjektom môže byť ktokoľvek, kto spĺňa podmienky trestnej zodpovednosti, môže ním byť aj samotný poľovník, ktorý by konal protiprávne, a to spôsobom popísaným s skutkovej podstate trestného činu pytliactva.

Subjektívna stránka – vyžaduje sa úmyselné zavinenie, stačí v podobe uzrozenia (nepriameho úmyslu) ako zložky vôľového konania, tzn., že zákonodarca predpokladá páchatelovu vedomosť (predpoklad znalosti práva) o tom, že ochrana výkonu práva poľovníctva je upravená v právnom predpise, v konečnom dôsledku o tom, že určité konanie je protiprávne ... a má možnosť voľby medzi dvomi alternatívami – či konať protiprávne alebo nie. Ak sa rozhodne pre prvú alternatívu, musí si byť vedomý svojej trestnoprávnej zodpovednosti. Spravidla u osôb, ktoré sa problematike poľovníctva venujú profesionálne (poľovníci, funkcionári na úseku verejnej správy v oblasti poľovníctva ap.) by sa ich konanie posudzovalo ako priamy úmysel.

II. Náčrt základných prvkov kriminálno-polícajného poznania policajta „prvej línie“, ako predpoklad k efektívnejšiemu stíhaniu environmentálnych trestných činov zameraných na pytliactvo:

Už v prvej časti (bod I) tohto príspevku je čiastočná zmienka o prvotných krokoch pri dokumentovaní tohto trestného činu. Určiť postup v trestnom konaní však nie je cieľom ani tejto časti, ani príspevku ako celku. Cieľom tejto časti je načrtnúť cestu poznania policajta prvého kontaktu, aby bol schopný zorientovať sa v danej problematike a vedel, na čo konkrétne je potrebné zamerať pozornosť pri zisťovaní a odhaľovaní trestnej činnosti pytliactva.

Pri plnení úloh policajného zboru na úseku odhaľovania trestných činov a zisťovania ich páchatelov¹⁰ policajt základného útvaru PZ pri informáciách a vlastných zisteniach o podozrení z protiprávneho „nakladania“ s ulovenou zverinou by mal mať z hľadiska poznania problematiky na zreteli predovšetkým tieto skutočnosti:

- Do poľovného revíru so zbraňou určenou na výkon práva poľovníctva môže vstúpiť len osoba, ktorá je držiteľom povolenia na lov zveri (ďalej len povolenka). V praxi to znamená, že každá osoba, ktorá bez povolenky vstúpi do revíru so zbraňou určenou na výkon práva poľovníctva, sa dopustila priestupku bez ohľadu na to, či zver lovila alebo nie. Netýka sa to osôb, ktorých na vstup do revíru so zbraňou oprávňujú osobitné predpisy (napr. lesná stráž, stráž ochrany prírody, poľná stráž). Povolenku na poľovačku nepotrebujú účastníci spoločnej poľovačky (užívateľ revíru vydá pre všetkých účastníkov len jednu povolenku, ktorej prílohou je zoznam účastníkov). Konanie spoločnej poľovačky však musí byť schválené obvodným lesným úradom.
- S ulovenou raticovou zverou (jelenia, danielia, srnčia, muflonia, diviacia a kamzičia) a veľkými šelmami (medveď, rys, vlk a šakal) sa nesmie manipulovať ani ju premiestňovať bez toho, aby mala na nohe umiestnenú kontrolnú značku – plombu. Značkou sa označuje aj každý kus nájdenej raticovej zveri, ktorú možno ešte zužitkovať. Jedná sa o jednorazovú, plastovú značku, spravidla žltej farby, podobnú plastovým putám, ktorá sa po založení na nohu nedá bez poškodenia sňať dole. Značka obsahuje označenie série, evidenčné číslo, označenie kraja a okresu a označenie dní a mesiacov. Na uvedenej plombe sa po ulovení zveri označí deň a mesiac ulovenia (nájdenia) zveri systémom vylamovania okrajov plomby označujúcich konkrétny deň a mesiac. Plomba sa na zver zakladá takým spôsobom, že sa prereže ľavá noha na mieste medzi lýtkovou kosťou a achillovou šľachou a do takto vzniknutého otvoru sa prevlečie plomba, ktorá sa zaklapne. Zdôvodnenie poľovníka, že zver nemá na nohe kontrolnú plombu, pretože sa pri ťahaní zveri z nohy odtrhla, neobstojí, pretože sa ešte nestalo, aby k tomu došlo (značka je dostatočne odolná voči ťahu

⁹ § 124, § 125, § 126 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

¹⁰ § 2 ods. 2 písm. b) zákona č. 171/1993 Z.z. o policajnom zbore v znení neskorších predpisov

a mechanickému poškodeniu, konštrukcia značky vylučuje viacnásobné použitie). Obvyklý spôsob je rozrezanie plomby poľovníckym hospodárom.

- V prípade, že hubári alebo iné osoby nájdu uhynutú resp. postrelenú zver, nesmú ňou manipulovať ani inak nakladať, ale musia to ihneď oznámiť poľovníckemu hospodárovi alebo polícii, ktorá to oznámi poľovníckemu hospodárovi. Ten zabezpečí odvoz zveri.
- Každý, kto vykonáva právo poľovníctva, musí mať pri sebe poľovnícky lístok, povolenku a doklady podľa zákona o zbraniach a strelive (pozri bod I.). Loviť možno iba zver, ktorá je zapísaná v povolenke. Povolenka musí obsahovať údaje podľa predtlaču a musí byť podpísaná užívateľom poľovného revíru (predsedom poľovníckeho združenia, poľovníckej organizácie, riaditeľom lesného závodu ap.), poľovníckym hospodárom a musí byť opatrená pečiatkou užívateľa poľovného revíru.
- V prípade ulovenia alebo nájdenia raticovej zveri sa údaje o pridelenom čísle značky použitej na označenie raticovej zveri ihneď zapisujú do povolenky. Je to tlačivo podobné poštovej poukážke, každá povolenka má svoje registračné číslo. Do povolenky sa zapisuje deň, mesiac ulovenia zveri a zároveň aj číslo plomby použitej na označenie ulovenej zveri. Až po zapísaní ulovenej zveri a použitej plomby do povolenky sa môže zver premiestňovať alebo prevážať motorovým vozidlom.
- Prevážanie ulovenej zveri v rámci vlastného poľovného revíru a pri preprave k poľovníckemu hospodárovi vykonáva poľovník len s vypísanou povolenkou a zverou označenou kontrolnou plombou. Pri prevážaní zveri mimo vlastný revír (ak nejde o prevoz k poľovníckemu hospodárovi), to znamená cez územie iného poľovného revíru, môže vykonať poľovník len s vypísaným listom o pôvode ulovenej zveri, vypísanou povolenkou, kde musí byť uvedené, kde bola zver ulovená, a zver musí byť označená kontrolnou plombou (je to v prípade, ak je zver ulovená a mäso je určené na odpredaj).
- K protiprávnemu konaniu dochádza napr. aj vtedy, ak pri kontrole batožinového priestoru motorového vozidla je zistené, že zver je síce označená kontrolnou plombou, ale plomba nemá vylomené označenie dňa a mesiaca ulovenej zveri alebo v povolenke nie je zapísané číslo plomby použitej na označenie ulovenej zveri. Jedná sa o prípady, keď poľovníci ulovenú zver nechcú priznať, preto si pripravujú plombu, avšak v prípade zastavenia vozidla policajtní už stihnú len nasadiť na ulovenú zver kontrolnú plombu, nestihnú však už na plombe vylomiť označenie dňa a mesiaca ulovenia zveri a taktiež už nestihnú do povolenia na poľovačku zapísať deň, mesiac, miesto ulovenia zveri a číslo použitej plomby. Pokiaľ sa pri kontrole zistí, že ulovenie zveri nebolo vyznačené v povolenke na poľovačku, konanie treba považovať ako neoprávnený lov zveri, pretože držiteľ povolenky takto prejavuje úmysel odstrel zatajiť, divinu si neoprávnene ponechať a teda privlastniť, nuž a na tú istú povolenku uloviť ďalší kus zveri.
- Pri návšteve revíru musí byť každý poľovník zapísaný v „knihe návštev revíru“. Zapisovať sa do knihy návštev revíru nemusí poľovnícka stráž, ak vstupuje do poľovného revíru za účelom kontroly. Vopred však musí takýto vstup do revíru oznámiť poľovníckemu hospodárovi. Poľovnícka stráž musí mať preukaz poľovníckej stráže a služobný odznak vydaný príslušným obvodným lesným úradom. Kníh v jednom poľovnom revíri môže byť viac, uložené sú na miestach, ktoré určí poľovnícka organizácia (združenie). V súčasnej dobe sa už zavádza elektronická kniha návštev poľovného revíru.
- Raticovú zver možno strieľať len guľovnicou, sviňu divú aj z brokovnice jednotnou strelou. Zakazuje sa loviť raticovú zver v noci, a to v čase od hodiny po západe slnka do hodiny pred východom slnka. Výnimku tvorí diviacia zver, medveď, vlk, líška, kuna, jazvec, psík medvedíkovitý a medvedík čistotný, ktoré možno loviť aj za jasných mesačných nocí v deň splnu mesiaca, ako aj dve noci pred a dve noci po tejto noci, a to len pomocou vyhovujúcej pozorovacej a streleckej optiky.

Záver

Právo nám reguluje rytmus spoločenského života. Jeho permanentnou súčasťou je právne vedomie, ktoré vplyva na rešpektovanie práva, na presadzovanie zákonnosti v štáte. Autor príspevku sa snažil v záujme rešpektovania práva načrtnúť v čiastkovej oblasti úplne jednoduchý, základný model poznania ochrany životného prostredia, ktorý by mal byť jasný a zrozumiteľný predovšetkým pre subjekty, ktorých postavenie a kompetencie sú určené na presadzovanie funkcií práva. Problematika obsiahnutá v príspevku si ani zďaleka nenárokujú na vyčerpávajúci návod ako identifikovať a postupovať v prípadoch, ktoré zasahujú do chránených spoločenských vzťahov na úseku výkonu práva poľovníctva z pohľadu trestného práva hmotného a vzhľadom na rozsiahlu oblasť si tiež zároveň dovolil výlučne iba z metodického hľadiska na účely samotného príspevku upustiť od identifikácie a modelovania ochrany rybárskeho práva, ktoré je neoddeliteľnou súčasťou skutkovej podstaty trestného činu pytliactva. Je však dôvod domnievať sa, že táto skutočnosť nie je prekážkou, ktorá by bránila lepšie pochopiť predkladanú problematiku.

Príspevok si kladie za cieľ nastaviť do budúca jednotiaci zámer v podobe „právneho a skutkového minima“, ktoré by nielen skúsený, ale aj začínajúci príslušník Policajného zboru Slovenskej republiky mal zvládať kedykoľvek, ak si to bude situácia vyžadovať. Vytvorí sa tým zároveň priestor pre elimináciu aplikačných problémov a predpoklady k lepšiemu a efektívnejšiemu stíhaniu environmentálnych trestných činov zameraných na pytliactvo a rovnako tiež priestor na výmenu poznatkov a skúseností naprieč krajinami v tejto oblasti.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. a kolektív 2013. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-020-1

Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010

STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMÁŠ, O. 2010. Trestný zákon. Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010.

Právne predpisy všeobecne záväzné:

Ústavný zákon č. 460/1992Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z.z. o policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov

Zákon č. 190/2003 Z.z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 274/2009 Z.z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 216/2018 Z.z. o rybárstve a o doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Vyhláška MP SR č. 344/2009 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o poľovníctve v znení neskorších predpisov

Rozhodnutia, usmernenia:

uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 17. januára 2006, sp.zn. 1T do 14/2006

usmernenie Generálnej prokuratúry SR zo dňa 18. septembra 2015, sp.zn. /V/ 1 GPt 238/13/1000-13

SMERNICA Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES z 19. novembra 2008 o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva

Internetové zdroje:

<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-marks-a-decade-of-tackling-serious-organized-environmental-crime>

<https://slovakia.panda.org/?uNewsID=1435441>

<https://www.sme.sk/c/92692/pytliactvo-sa-rozmaha-zveri-ubuda.html>

<https://www.finreport.sk/volny-cas/envirokriminalita-casto-nevyjde-najavo-zmari-ju-zatajovanie-ci-prirodne-javy/>

Kontaktné údaje:

JUDr. Stanislav Gernát

odborný učiteľ

predmetová skupina práva

Stredná odborná škola Policajného zboru Košice

Južná trieda 50, 040 01 Košice

t. č. 09619 67270

email: stanislav.gernat@minv.sk

AKTUÁLNOSŤ TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA

JUDr. Marta HLAVÁČOVÁ

Katedra trestného práva,

kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

***Anotácia:** V tomto príspevku sa autorka venuje trestu domáceho väzenia, právnej úprave podmienok ukladania tohto trestu, ako aj legislatívnym zmenám, ktorými úprava trestu domáceho väzenia v Trestnom zákone prešla. Autorka prináša vlastný pohľad na výhody spojené s ukladáním a výkonom trestu domáceho väzenia, vďaka ktorým sa tento trest zaraďuje medzi efektívne a aktuálne prostriedky nahrádzania nepodmienečného trestu odňatia slobody.*

***KLúčové slová:** trest domáceho väzenia, alternatívny trest, restoratívna justícia, Trestný zákon*

***Annotation:** In this article, the author deals with the sentence of house arrest, the legal regulation of the conditions for imposing this sentence, as well as the legislative changes that the regulation of house arrest in the Criminal Code has undergone. The author brings her own view of the benefits associated with the imposition and execution of a sentence of house arrest, thanks to which this sentence is included among the effective and current means of replacing the unconditional sentence of imprisonment.*

***Keywords:** home imprisonment, alternative punishment, restorative justice, The Penal Code*

Úvod

Náš právny poriadok pozná a umožňuje uloženie trestu domáceho väzenia už niekoľko rokov, presne od prijatia rekodifikovaného Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., ktorý nahradil dovtedajší zákon č. 140/1961 Sb. a súčasne do trestného zákonodarstva zaviedol prvky restoratívnej justície. Trest domáceho väzenia je nepochybne odrazom restorácie trestného práva aj z dôvodu čoho má medzi trestnoprávnymi sankciami nenahraditeľné miesto. V súčasnosti je medzi širokou verejnosťou trest domáceho väzenia častejšie skloňovaný a vzhľadom na negatíva spojené s výkonom trestu odňatia slobody sa zvyrazňuje potreba nahrádzania nepodmienečného trestu odňatia slobody práve trestom domáceho väzenia.

1 Zásadné legislatívne zmeny právnej úpravy trestu domáceho väzenia

Trest domáceho väzenia nebol vždy aplikovateľný tak, ako ho poznáme v dnešnej podobe, ale spolu s postupnou zmenou trestnej politiky štátu, v ktorej sa čoraz viac prejavovali prvky restorácie trestného práva, sa menil a vyvíjal aj trest domáceho väzenia.

Vo svojej prvotnej podobe mohol byť trest domáceho väzenia uložený páchatel'ovi prečinu najviac na dobu jedného roka.¹ Prvotná právna úprava trestu domáceho väzenia zakotvená v ustanovení § 53 Trestného zákona bola naproti ďalším jej zmenám v zásade stručná a jednoduchá bez podrobnejšej úpravy podmienok ukladania tohto trestu. Takáto právna úprava podľa nášho názoru na jednej strane poskytovala väčší priestor pre uloženie trestu domáceho väzenia, nakoľko, ako už bolo uvedené, tento trest mohol súd uložiť páchatel'ovi prečinu bez splnenia ďalších limitujúcich podmienok. Na druhej strane vzhľadom na maximálnu možnú dĺžku trvania trestu domáceho väzenia v trvaní len 1 rok a pri dodržaní zásad ukladania trestov zakotvených v § 34 Trestného zákona, takto koncipovaná úprava trestu domáceho väzenia bola takpovediac zväzujúca.

K prvej zmene právnej úpravy trestu domáceho väzenia došlo účinnosťou novelizovaného Trestného zákona od 1. januára 2016, kedy zákonodarcu upravil materiálne podmienky uloženia trestu domáceho väzenia a tiež predĺžil dobu, na ktorú mohol súd tento trest páchatel'ovi uložiť.

Prijatou novelou zákonodarcu upravil podmienky uloženia trestu domáceho väzenia spôsobom, že jeho uloženie nebolo viazané už len na páchatel'a prečinu bez ďalšieho, ale zákonodarcu stanovil ďalšie podmienky, ktoré zákon požadoval a len za kumulatívneho splnenia

¹ Pozri § 53 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona vo vyhlásenom znení.

ktorých bolo možné trest domáceho väzenia uložiť. Prvou podmienkou, ktorá ostala zachovaná, bola podmienka vo vzťahu k druhu spáchaného trestného činu, kedy sa o treste domáceho väzenia mohlo hovoriť iba v prípade, ak bol páchatel' trestne stíhaný za prečin.² K tejto základnej podmienke boli pridružené ďalšie, ktoré sa týkali povahy a závažnosti spáchaného skutku, osoby a pomerov páchatel'a.³ Vo vzťahu k týmto okolnostiam spáchaného prečinu a okolnostiam na strane páchatel'a zákonodarca pripustil uloženie domáceho väzenia za predpokladu, že uloženie trestu domáceho väzenia, ktorý nie je spojený s izolovaním páchatel'a v ústave na výkon trestu odňatia slobody, postačuje. Okrem uvedeného sa podľa zákona účinného od 1. januára 2016 začal požadovať sľub páchatel'a,⁴ ktorý musel byť písomný a obsahom ktorého bol prísľub páchatel'a, že sa počas výkonu trestu domáceho väzenia bude zdržiavať vo svojom obydľí a bude poskytovať potrebnú súčinnosť pri výkone kontroly výkonu trestu domáceho väzenia. Poslednou ale nemenej dôležitou podmienkou pre uloženie trestu domáceho väzenia sa stala možnosť výkonu kontroly technickými prostriedkami.⁵ Pokiaľ totiž u odsúdeného páchatel'a neboli splnené podmienky na výkon trestu a jeho kontrolu prostredníctvom technických prostriedkov, jeho uloženie neprichádzalo do úvahy, nakoľko dodržiavanie riadneho výkonu tohto druhu trestu je bez technických prostriedkov prakticky nemožné.⁶

Ďalšou zmenou, ktorá s účinnosťou novelizovaného Trestného zákona nastala, bola už spomínaná zmena dĺžky trvania trestu domáceho väzenia z jedného na dva roky⁷. Zmena nastala aj čo do premeny trestu, kedy z pôvodne dvoch dní nevykonaného trestu, ktoré sa rovnali jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody, sa trest domáceho väzenia premieňal na nepodmienečný výkon trestu odňatia slobody pri jednom nevykonanom dni trestu domáceho väzenia.⁸

Ďalšia novela, ktorá sa dotkla trestu domáceho väzenia, bola novela č. 321/2018 Z. z. ktorou sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorou sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, účinná od 1. januára 2019. Táto novela rozšírila dôvody, pre ktoré bolo možné premeniť trest domáceho väzenia na nepodmienečný trest slobody. Okrem porušovania povinností plniť súdom uložené povinnosti a obmedzenia, do predmetného ustanovenia pribudlo aj marenie výkonu kontroly technickými prostriedkami.⁹

Trest domáceho väzenia v právnej podobe tak ako ho poznáme dnes je výsledkom novely č. 214/2019 Z. z. účinnej od 1. augusta 2019. Vo vzťahu k úprave podmienok ukladania trestu domáceho väzenia išlo o najpodstatnejšiu a najzásadnejšiu novelu, pretože nielenže predĺžil dobu, na ktorú je možné trest domáceho väzenia odsúdenému uložiť, ale taktiež rozšíril okruh trestných činov viazaných na možnosť uloženia trestu domáceho väzenia.

Postupnými legislatívnymi úpravami sa trest domáceho väzenia z jedného, cez dva roky, môže v súčasnosti uložiť až na dobu 4 rokov, čo predstavuje podstatnú zmenu a podstatný posun v schopnosti trestu domáceho väzenia plnohodnotne nahrádzať krátkodobý nepodmienečný trest odňatia slobody¹⁰.

Ďalšou spomínanou zmenou oproti predošlej právnej úprave je rozšírenie okruhu trestných činov, v prípade spáchania ktorých je trest domáceho väzenia prípustný. Pôvodne bolo uloženie

² Pozri § 53 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

³ Pozri § 53 ods. 1 písm. a) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

⁴ Pozri § 53 ods. 1 písm. b) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

⁵ Pozri § 53 ods. 1 písm. c) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

⁶ ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. EUROKÓDEX: Žilina, 2020. s. 118.

⁷ Pozri § 53 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

⁸ Pozri § 53 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2016.

⁹ Pozri § 53 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona účinného od 01.01.2019.

¹⁰ KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 90.

tohto trestu viazané na spáchanie prečinu, ktorým je podľa § 10 Trestného zákona trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.¹¹ Po prijatí novely č. 214/2019 Z. z. ustanovenie § 53 Trestného zákona už nehovorí o adresátovi trestu domáceho väzenia ako o páchatel'ovi prečinu, ale ako o páchatel'ovi trestného činu, ktorý zákonodarca v druhom odseku konkretizuje tak, že „*súd môže uložiť trest domáceho väzenia vo výmere podľa odseku 1 za trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom neprevyšujúcou desať rokov, najmenej však na dolnej hranici trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovenej týmto zákonom.*“¹² Súd pri určovaní trestnej sadzby pritom postupuje podľa všeobecných zásad ukladania trestov s výnimkou mimoriadneho zníženia trestu podľa ustanovenia § 39 Trestného zákona.¹³

Ostatné podmienky ostali nezmenené, čo znamená, že súd pri rozhodovaní či trest domáceho väzenia uloží alebo nie, musí prihliadať na povahu trestného činu, osobu páchatel'a a jeho pomery.¹⁴ Zámerom zákonodarcu je tak to, aby trest domáceho väzenia ako miernejšia forma obmedzenia osobnej slobody bol ukladaný tým páchatel'om, u ktorých vzhľadom na závažnosť a povahu trestnej činnosti nie je potrebné nariaďovať nepodmienečný výkon trestu odňatia slobody¹⁵. Naďalej sa vyžaduje písomný sľub páchatel'a o tom, že sa bude zdržiavať na určenom mieste a o tom, že odsúdený páchatel' bude poskytovať potrebnú súčinnosť pri výkone kontroly. Okrem písomného sľubu odsúdeného je nevyhnutný súhlas plnoletých osôb žijúcich v spoločnej domácnosti s odsúdeným, pričom takýto súhlas musí byť písomný.¹⁶ Súd sa rovnako musí zaoberať podmienkami výkonu kontroly trestu domáceho väzenia technickými prostriedkami, a teda vzhľadom na okolnosti výkonu posúdiť reálne možnosti takejto kontroly podľa zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ustanovení ktorého „*kontrolu technickými prostriedkami možno vykonať, ak sú technické prostriedky k dispozícii a ak sú splnené materiálo-technické podmienky ich použitia.*“¹⁷

Ďalšie ustanovenie § 53 Trestného zákona upravuje ďalšie podmienky uloženého trestu domáceho väzenia, v zmysle ktorých je odsúdený páchatel' povinný zdržovať sa v mieste, resp. v obydli, v ktorom bude trest domáceho väzenia vykonávať a počas doby výkonu trestu domáceho väzenia musí tento viesť riadny život. Výkon trestu domáceho väzenia sa z technického hľadiska zabezpečuje elektronickým monitoringom odsúdenej osoby prostredníctvom elektronického náramku, ktorý musí odsúdený nad svojou osobou strpieť.¹⁸ Elektronický monitoring je samozrejme dopĺňaný výkonom kontroly probačného úradníka,¹⁹ ktorý podáva správu príslušnému súdu a jeho stanovisko je spôsobilé ovplyvniť rozhodnutie súdu o osvedčení sa odsúdeného vo vzťahu k plneniu povinností vyplývajúcich z trestu domáceho väzenia. Ak má súd aj po vypočutí odsúdeného za preukázané porušovanie povinností pri výkone trestu domáceho

¹¹ Pozri § 10 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení.

¹² Pozri § 53 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení.

¹³ ČENTÉŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie.* EUROKÓDEX: Žilina, 2020. s. 118.

¹⁴ ČEČOT, V. - MENCEROVÁ, I. - KOTERCOVÁ, A. Trest domáceho väzenia - legislatívna súčasnosť a perspektíva. In : *Ochrana práv osôb, ktorých osobná sloboda bola obmedzená. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 29. júna 2006 v Omšeni.* Bratislava : Verejný ochranca práv, 2006. s. 50-53.

¹⁵ ČENTÉŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie.* EUROKÓDEX: Žilina, 2020. s. 118.

¹⁶ Dostupné na internete: https://esmo.gov.sk/web/esmo/domov/-/journal_content/56/10454/11192 [cit.2021.03.17].

¹⁷ Pozri § 12 ods. 1 zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

¹⁸ Pozri § 53 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení.

¹⁹ KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 177.

väzenia, rozhodne na verejnom zasadnutí o premene trestu domáceho väzenia²⁰ tak, že jeden deň nevykonaného trestu premení na jeden deň trestu odňatia slobody nepodmienečne.²¹

Okrem základných povinností spojených s trestom domáceho väzenia môžu byť odsúdenému súdom uložené aj ďalšie povinnosti a obmedzenie zabezpečujúce naplnenie účelu trestu a prevýchovy páchatel'a. Pri ukladaní povinností a obmedzení trestný súd postupuje podľa ustanovenia § 51 odsek 3 a odsek 4 Trestného zákona, avšak súd nie je viazaný len tam vymenovanými, nakoľko ide o demonštratívny výpočet príkazov a zákazov, ktoré musí súd prispôbovať potrebám a okolnostiam daného trestného prípadu.

Je potrebné povedať, že obmedzenie osobnej slobody počas výkonu trestu domáceho väzenia nie je absolútne, nakoľko Trestný zákon povoľuje opustenie miesta výkonu trestu odsúdeným po predchádzajúcom súhlase probačného úradníka, pričom tento čas, po ktorý sa odsúdený zdržiava mimo svojho obydľia, v ktorom trest vykonáva, sa započítava do času výkonu trestu.²² Môže však ísť iba o naliehavé dôvody, kedy opustenie obydľia odsúdeným je opodstatnené (napríklad poskytnutie zdravotnej starostlivosti)²³ a nehrozí pritom marenie ďalšieho výkonu tohto trestu. Opustenie obydľia môže trvať len nevyhnutný čas.

2 Výhody trestu domáceho väzenia ako alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody

Trest domáceho väzenia bol v našom právnom poriadku zakotvený ako alternatívny trest v rámci zavádzania restoratívnych prvkov trestnej justície. Alternatívnosť trestov znamená, že odsúdený, ktorému bol uložený niektorý z takéhoto druhu trestov, nie je obmedzený na svojej slobode umiestnením do ústavu na výkon trest odňatia slobody, a teda nedochádza k tak zásadnému a výraznému zásahu do osobnej slobody danej osoby. Pri uložení alternatívneho trestu páchatel' nie je umiestnený v ústave na výkon trestu odňatia slobody a nie je obmedzovaný na svojich právach v takej miere, ako by bol vo výkone trestu odňatia slobody.

V širšom slova zmysle alternatívnymi trestami rozumieme všetky tresty upravené Trestným zákonom, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody odsúdeného. V užšom slova zmysle sa za alternatívne tresty považujú tie, ktoré sú spôsobilé na samostatné uloženie, a teda popri týchto už nie je potrebné ukladať iný trest (okrem trestu domáceho väzenia, napríklad peňažný trest, trest odňatia slobody s podmieneným odkladom).

Výhody trestu domáceho väzenia naproti trestu odňatia slobody vykonávaného nepodmienečne v ústave na výkon trestu sú zrejmé a vyplývajú predovšetkým zo skutočnosti, že odsúdený páchatel' nie je izolovaný v penitenciárnom zariadení, a teda nie je absolútne vytrhnutý z doterajšieho života.

Práve ponechaním odsúdeného „na slobode“ nedochádza k úplnému pretrhnutiu rodinných a sociálnych, prípadne aj ekonomických väzieb²⁴ a odsúdený ostáva v kontakte s bežným životom. Odsúdený môže spravidla aj naďalej vykonávať svoju doterajšiu prácu,²⁵ čo znamená, že riziko straty zamestnania počas výkonu trestu domáceho väzenia je podstatne nižšie, ako je tomu v prípade nepodmienečného trestu odňatia slobody. Zachovanie týchto väzieb považujeme za dôležité, nakoľko (aj keď nie v každom prípade) rodina môže zohrávať významnú úlohu pri prevýchove a socializácii odsúdeného. Strata rodiny, blízkych či priateľov v dôsledku uloženia a výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody nemá pozitívny dopad na psychiku odsúdeného nielen počas samotného výkonu trestu, ale aj po jeho skončení, kedy takýto nepriaznivý psychický stav a frustrácia určite nenapomáhajú k napĺňaniu účelu trestu a môžu byť jedným z činiteľov recidívy.

²⁰ KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 177.

²¹ Pozri § 53 ods. 6 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení.

²² KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 178.

²³ ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. EUKÓDEX: Žilina, 2020. s. 119.

²⁴ ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. EUKÓDEX: Žilina, 2020. s. 118.

²⁵ ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. EUKÓDEX: Žilina, 2020. s. 118.

Pri treste domáceho väzenia môžeme rovnako pozitívne hodnotiť ponechanie odsúdeného v jemu blízkom a známom prostredí, kedy odsúdený páchatel' nie je vystavovaný negatívnym vplyvom väzenského prostredia a vplyvom ostatných spoluväzňov. Ani obmedzenie slobody odsúdeného jednotlivca v ústave na výkon trestu nie je zárukou prevýchovy páchatel'a, ale naopak jeho pobyt v ústave môže prehĺbiť a zvýrazniť tie zložky jeho osobnosti, ktoré ho viedli k páchaniu trestnej činnosti.

Rovnako pozitívne vnímame tú skutočnosť, že ukladaním alternatívnych trestov vo všeobecnosti môžeme znižovať počty osôb umiestňovaných v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, ktoré sú v súčasnej dobe preplnené a ubytovacie kapacity týchto zariadení prestávajú postačovať. Ku dňu 1. marca 2021 sa v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody nachádza celkovo 8 818 odsúdených, pričom takto zhruba pred rokom sa v mesiaci marec nachádzalo v ústavoch na výkon trestu okolo 7 976 odsúdených. Spolu s obvinenými sa v penitenciárnych zariadeniach nachádza 10 415 osôb, ktorých súčasné kapacity predstavujú len 11 621 miest (miesta pre odsúdených aj obvinených).²⁶ Preplnenosť slovenských väznic je aktuálnym problémom, ktorému trestná politika štátu ale čelí už dlhšiu dobu. Celkovo súčasná či už spoločenská, politická alebo epidemiologická situácia len potvrdzuje, že otázka prekračovania kapacít penitenciárnych zariadení je nielen aktuálna, ale aj akútna.

Okrem nedostatku ubytovacích jednotiek a priestoru v penitenciárnych zariadeniach je so zaťaženosťou väznic spojený aj nedostatok v personálnom obsadení, a to predovšetkým z radov zamestnancov Zboru väzenskej a justičnej stráže. Dlhodobým zámerom štátu je znižovať počet odsúdených pripadajúci na jedného príslušníka Zboru, čím by sa zefektívnil výkon dozoru a kontroly v týchto zariadeniach a tiež posilnila realizácia práv odsúdených, avšak tento sa doposiaľ nepodarilo naplniť.

Nemožno opomenúť ani výdavky a náklady štátu, ktoré musí tento vynakladať na chod ústavov na výkon trestu odňatia slobody a zabezpečovanie základných potrieb väznených osôb. Znižovať náklady štátu na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody možno nepochybne práve ukladaním alternatívnych trestov, a teda aj ukladaním trestu domáceho väzenia. Náklady spojené s technickým zabezpečením výkonu trestu odňatia slobody spočívajú predovšetkým v jednorazových nákladoch spojených so zakúpením potrebných technických prostriedkov a ostatnými nákladmi spojenými s ich údržbou, kontrolou a prevádzkovaním. Tieto náklady spojené s monitorovaním osoby vo výkone trestu domáceho väzenia sú podstatne nižšie, než náklady na osobu, ktorá vykonáva nepodmienečný trest odňatia slobody. „*Kým denne na jedného väzňa platí štát približne 40 eur, náramok daňových poplatníkov stojí iba okolo 4 eur na deň.*“²⁷

Zástancovia trestu odňatia slobody často argumentujú tým, že len umiestnenie páchatel'a do výkonu trestu odňatia slobody je pre odsúdeného dostatočným trestom a len v ústave na výkon trestu sa môže odsúdený polepšiť. Podľa nášho názoru je však potrebné vnímať výkon trestu odňatia slobody komplexne a brať do úvahy jeho výrazne negatívne dopady nielen na osobu odsúdeného jednotlivca, ale v konečnom dôsledku na celú spoločnosť. Máme za to, že trest domáceho väzenia prináša so sebou výhody, ktoré sú svojím významom schopné preklenúť pochybnosti o účinnosti trestu domáceho väzenia. Vždy však treba brať na zreteľ to, že len spravodlivý trest uložený v súlade so zásadami ukladania trestov, ktorý je zároveň humánný, dokáže naplniť účel a funkcie trestu ako trestnoprávnej sankcie za spáchaný trestný čin.²⁸

Záver

V rámci rekodifikácie Trestného zákona v roku 2005 boli do právneho poriadku implementované prvky restoratívnej justície v podobe alternatívnych trestov. Jedným z týchto alternatívnych trestov bol aj trest domáceho väzenia, ktorý prešiel viacerými úpravami, z ktorých

²⁶ Dostupné na internete: <https://www.zvjs.sk/sk/statistiky>[cit.2021.03.17].

²⁷ Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2576> [cit.2021.03.17].

²⁸ KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 78.

najpodstatnejšia bola výsledkom novely č. 214/2019 Z. z. Zákonodarca touto poslednou zmenou právnej úpravy trestu domáceho väzenia reflektoval na potreby spoločnosti s cieľom zefektívniť ukladanie trestu domáceho väzenia, ktorý je oproti nepodmienečnému trestu odňatia slobody síce miernejším, ale stále účinným prostriedkom na potrestanie a nápravu páchatel'a, ktorý je schopný naplniť účel a všetky funkcie trestu.

Máme za to, že súčasná právna úprava vytvára dostatočný právny rámec trestu domáceho väzenia, a tak efektívnosť a frekvencia ukladania tohto trestu zostáva v rukách a na uvážení súdu.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČEČOT, V. – MENCEROVÁ, I. – KOTRECOVÁ, A. Trest domáceho väzenia – legislatívna súčasnosť a perspektíva. In : *Ochrana práv osôb, ktorých osobná sloboda bola obmedzená. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 29. júna 2006 v Omšeni*. Bratislava: Verejný ochranca práv, 2006. s. 50-53.

ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný zákon Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie*. EUROKÓDEX: Žilina, 2020. 1024 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

KNÁPKOVA, D. – TITLOVÁ, M. *Penológia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 216 s. ISBN 978-80-8168-524-8.

www.esmo.gov.sk

www.justice.gov.sk

www.zvjs.sk

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje:

JUDr. Marta Hlaváčová

externý doktorand na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Komenského 20

974 01 Banská Bystrica

e-mail: marta.hlavac93@gmail.com

TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ PRÁVICKÝCH OSÔB, SÚČASNOSŤ A VÍZIE

doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef MEDELSKÝ, PhD.

Katedra verejnoprávných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Predkladaný príspevok stručne predstavuje stav de lege lata zákona č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Poukazuje na praktické využívanie zákonných ustanovení vo vzťahu k právnickým osobám, ktoré sa dopustili protiprávneho konania. Analyzované sú roky 2017, 2018 a 2019. Záverom ponúka zhodnotenie a návrhy, ktoré môžu predmetnú oblasť obohatiť, a tak aj zvýšiť prípadné praktické využívanie ustanovení konkrétnymi inštitúciami.

KPúčové slová: trestná zodpovednosť právnických osôb, právna úprava, Slovenská republika, analýza, , štatistika, komparácia, zhodnotenie, návrhy, vízia.

Annotation: The presented contribution briefly defines the state de lege lata of Act no. 91/2016 on the criminal liability of legal entities and on the amendment of certain laws. It points to the practical application of legal provisions in relation to legal entities who have committed unlawful conduct. The years 2017, 2018 and 2019 are analyzed. In conclusion, it offers evaluations and proposals that can enrich the analyzed area, and thus increase the possible practical use of the provisions by specific institutions.

Keywords: criminal liability of legal entities, legal regulation, Slovak Republic, analysis, statistics, comparison, evaluation, proposals, vision.

Úvod

Trestná zodpovednosť právnických osôb je pomerne novým trestnoprávnym inštitútom v podmienkach Slovenskej republiky. Hoc o samotnom prijatí tohto inštitútu sa diskutuje už od roku 2005, k samotnému prijatiu modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb došlo v roku 2016 (účinnosť od 1. júla 2016). K aplikácii dochádzalo postupne v roku 2017 bolo evidovaných minimum prípadov, v roku 2018 rovnako málo prípadov, kde by došlo k odsúdeniu právnických osôb za protiprávne konanie. V roku 2019 bol evidovaný značný nárast, čo sa týka aplikácie trestnej zodpovednosti právnických osôb. Za rok 2020 zatiaľ nie je možné poukázať na stúpajúcu alebo klesajúcu tendenciu praktickej aplikácie, nakoľko štatistiky zatiaľ nie sú dostupné. Dôkazom aplikácie tohto inštitútu, aj keď zatiaľ v nízkej miere, je dôkazom skutočnosti, že právnické osoby sa v podmienkach Slovenskej republiky dopúšťajú trestnej činnosti, a že samotný inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb má svoje opodstatnenie, ako súčasť právneho poriadku. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že je to efektívny a adekvátny nástroj v boju proti nelegálnym aktivitám právnických osôb.

1. Stav de lege lata zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Slovenská republika v roku 2015 pristúpila k schváleniu novej právnej úpravy trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá zavádza model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zákon č. 91/2016 o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov jednak zavádza staronovú filozofiu sankcionovania právnických osôb, zároveň však modifikuje a ruší ustanovenia TZ a TP, ktoré sa týkali nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Ide tak o ustanovenia hmotnoprávnej časti (ochranné opatrenie zhabanie peňažnej čiastky – § 83a a ochranné opatrenia zhabania majetku – §83b sa rušia), ako aj ustanovenia procesnoprávnej časti (konanie o návrhu na zhabanie peňažnej čiastky a o návrhu na zhabanie majetku – § 362a sa ruší).

Model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb prináša zavedenie kolektívnej trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Dochádza teda k odklonu od výlučného uplatňovania individuálnej trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe. Jednotlivé ustanovenia zákona o trestnej

zodpovednosti právnických osôb sú dopĺňané o ustanovenia TZ resp. TP. Predmetom zákona je úprava podmienok trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhov trestov, pričom, samozrejme, nezabúda ani na ich ukladanie. Neoddeliteľnou súčasťou je aj úprava trestného konania vedeného proti právnickým osobám.

Predmetný zákon komplexne rieši možnosť postihovania právnických osôb trestným právom. Definuje všetky zásadné a podstatné inštitúty, ktoré zároveň vytvárajú právny základ pre vyvodenie zodpovednosti voči tým právnickým osobám, ktoré sa dopustili protiprávneho konania.

Zákon komplexne rieši problematiku trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zameriava sa tak na hmotnoprávnu, ako aj procesnoprávnu časť. Zákon prináša po takmer desať ročnej snahe prelomové myšlienky. Je však potrebné zdôrazniť, že ani samotná právna úprava nemusí zabezpečiť jej realizáciu v praxi. Zákon je len prostriedkom a základom pre aplikáciu. Je teda na kompetentných orgánoch, aby úpravu v praxi aplikovali a aby teória trestnej zodpovednosti právnických osôb bola reálne aj uplatňovaná. Jedine aplikácia tejto teórie a tohto zákona zabezpečí, aby boli právnické osoby reálne sankcionované adekvátnymi sankciami v dôsledku protiprávnej činnosti.

Určitý nedostatok právnej úpravy je možné bádať pri rozsahu kriminalizácie. Osobne zastávam názor, že navrhovateľ mal vymedziť rozsah kriminalizácie odlišným spôsobom. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb ponúka taxatívny výpočet trestných činov, ktorých spáchanie zo strany právnickej osoby zakladá kolektívnu trestnú zodpovednosť. Lepšia by bola úprava, ktorá by umožňovala postihovať právnické osoby za všetky trestné činy, pokiaľ to umožňuje samotná povaha takéhoto trestného činu. Takouto úpravou by sa zamedzilo prípadným novelizáciám ustanovení, ktoré vymedzujú rozsah kriminalizácie.

Trestná zodpovednosť právnických osôb má byť prostriedkom v boji proti nelegálnym aktivitám právnických osôb. Osobne zastávam názor, že trestné právo je tým správnym prostriedkom, ktorý napomôže k zníženiu protiprávnej činnosti právnických osôb, resp. ju eliminuje na minimum. Trestná zodpovednosť právnických osôb však nenahrádza individuálnu trestnú zodpovednosť fyzických osôb. Vyvodenie trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe, ktorá sa dopustila trestného činu, zostáva i naďalej prioritou. Trestná zodpovednosť právnických osôb má byť nápomocná tam, kde nie je možné vyvodit' individuálnu trestnú zodpovednosť a zároveň tam, kde je protiprávna činnosť realizovaná prostredníctvom právnickej osoby. Je potrebné odstrániť vákuum, ktoré vznikalo v prípade protiprávnej činnosti realizovanej prostredníctvom právnických osôb, kedy sa konkrétne fyzické osoby zodpovedné za protiprávne konanie schovávali za zložité štruktúry právnických osôb. Dochádzalo tak k neúspešnému zavŕšeniu trestného konania. Trestná zodpovednosť právnických osôb má byť nástrojom, ktorý pomôže k sankcionovaniu tej právnickej osoby, ktorá sa dopustila protiprávnej činnosti. Zabráni to tomu, aby nikto nebol sankcionovaný za dané protiprávne konanie. Ako už bolo spomenuté nebude postačovať len teoretický základ. Nevyhnutná bude aplikácia. Tu je potrebné zabezpečiť spoluprácu širokého okruhu subjektov, prioritne však orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Len teória a jej následná prax môžu zabezpečiť úspech predstavenej úpravy.

1. Praktické uplatňovanie zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Pokiaľ ide o samotnú aplikáciu od účinnosti zákona, bolo v Slovenskej republike za obdobie od 1. 7. 2016 do 28. 2. 2017 zaevidovaných iba 7 trestných vecí, z toho 6 bolo odložených z dôvodu zániku trestnosti využitím ustanovenia § 8 o účinnnej ľútosti a iba v jednej veci bolo začaté trestné stíhanie, vnesené obvinenie a prebieha prípravné konanie trestné.

V roku 2018 bolo odsúdených 6 právnických osôb za 7 trestných činov a skutkov.

PREHLAD O POČTE ODSÚDENÝCH PRÁVNICKÝCH OSÔB, TRESTNÝCH ČINOV A SKUTKOV

Kraj	Počet odsúdených právnických psôb	Počet trestných činnov, za ktoré došlo k odsúdeniu PO	Počet skutkov za ktoré došlo k odsúdeniu PO
BA	0	0	0
TT	0	0	0
TN	0	0	0
NR	0	0	0
ZA	0	0	0
BB	2	3	3
PO	1	1	1
KE	0	0	0
ŠTS	3	3	3
SR	6	7	7

Zdroj: Štatistická ročenka MS SR 2018, Trestná agenda 2018¹

PREHLAD O POČTE ODSÚDENÝCH PRÁVNICKÝCH OSÔB PODĚA OSOBITNEJ ČASTI TRESTNÉHO ZÁKONA (platného od 1.1.2006)

Kraj	§ 277	§ 278	§ 306	§ 333	§ 336
BA	0	0	0	0	0
TT	0	0	0	0	0
TN	0	0	0	0	0
NR	0	0	0	0	0
ZA	0	0	0	0	0
BB	1	1	1	0	0
PO	0	1	0	0	0
KE	0	0	0	0	0
ŠTS	0	0	0	2	1
SR	1	2	1	2	1

Zdroj: Štatistická ročenka MS SR 2018, Trestná agenda 2018²

V jednom prípade bola právnická osoba odsúdená za trestný čin neodvedenia dane a poistného (§ 277 TZ). V dvoch prípadoch to bolo za trestný čin nezaplatenia dane a poistného (§ 278 TZ). V jednom prípade to bolo za trestný čin porušovania ochrany stromov a krov (§ 306 TZ). Dva krát za trestný čin podplácania, ktorý je kvalifikovaný v ustanovení § 333 TZ a napokon jeden krát za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu nepriamej korupcie (§ 336 TZ).

Z počtu šiestich právnických osôb boli štyri právnické osoby odsúdené a v dvoch prípadoch došlo k schváleniu návrhu na dohodu o vine a treste v zmysle ustanovenia § 334 TP.

Právnickým osobám za sledované obdobie boli uložené len dva druhy trestov. Konkrétne v šiestich prípadoch to bol peňažný trest (§ 15 zákona o TZPO) a v jednom prípade aj trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku (§ 20 zákona o TZPO).

V roku 2019 bolo odsúdených 32 právnických osôb, za 40 trestných činov a skutkov.

¹ Štatistická ročenka MS SR 2018, Trestná agenda 2018. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2018/>

² Štatistická ročenka MS SR 2018, Trestná agenda 2018. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2018/>

PREHLAD O POČTE ODSÚDENÝCH PRÁVNICKÝCH OSÔB, TRESTNÝCH ČINOV A SKUTKOV

Kraj	Počet odsúdených právnických osôb	Počet trestných činov, za ktoré došlo k odsúdeniu PO	Počet skutkov za ktoré došlo k odsúdeniu PO
BA	1	1	1
TT	0	0	0
TN	6	7	7
NR	1	2	2
ZA	7	11	11
BB	5	6	6
PO	1	1	1
KE	7	8	8
ŠTS	4	4	4
SR	32	40	40

Zdroj: Štatistická ročenka MS SR 2019, Trestná agenda 2019³

PREHLAD O POČTE ODSÚDENÝCH PRÁVNICKÝCH OSÔB PODEA OSOBITNEJ ČASTI TRESTNÉHO ZÁKONA (platného od 1.1.2006)

Kraj	§ 213	§ 221	§ 277	§ 278	§ 302	§ 306	§ 329	§332	§333
BA	0	0	0	0	0	1	0	0	0
TT	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TN	0	0	3	3	0	1	0	0	0
NR	0	0	1	1	0	0	0	0	0
ZA	0	0	4	7	0	0	0	0	0
BB	1	0	1	3	1	0	0	0	0
PO	0	1	0	0	0	0	0	0	0
KE	0	0	4	4	0	0	0	0	0
ŠTS	0	0	0	0	0	0	1	1	2
SR	1	1	13	18	1	2	1	1	2

Zdroj: Štatistická ročenka MS SR 2019, Trestná agenda 2019⁴

V jednom prípade bola právnická osoba odsúdená za trestný čin sprenevery (§ 213 TZ). V jednom prípade to bolo za trestný čin podvodu (§ 221 TZ). V trinástich prípadoch to bolo za trestný čin neodvedenia dane a poistného (§ 277 TZ). V osemnástich prípadoch to bolo za trestný čin nezaplatenia dane a poistného (§ 278 TZ). V jednom prípade to bolo za trestný čin neoprávneného nakladania s odpadmi (§ 302 TZ). V dvoch prípadoch to bolo za trestný čin porušovania ochrany stromov a krov (§ 306 TZ). V jednom prípade to bolo za trestný čin prijímania úplatku (§ 329 TZ) a v jednom prípade aj za trestný čin podplácania (§ 332 TZ). V dvoch prípadoch to bolo za trestný čin podplácania v zmysle ustanovenia § 333 TZ.

Z celkového počtu právnických osôb bolo 26 právnických odsúdených. V šiestich prípadoch došlo k schváleniu návrhu na dohodu o vine a treste v zmysle ustanovenia § 334 TP. Čo sa týka uloženia samotných trestov, tak v troch prípadoch bol uložený najprísnejší trest zrušenia právnickej osoby (§ 12 zákona o TZPO). V 25 prípadoch bol uložený peňažný trest (§ 15 zákona o TZPO). V štyroch prípadoch bol uložený trest zákazu činnosti (§ 16 zákona o TZPO). V jednom

³ Štatistická ročenka MS SR 2019, Trestná agenda 2019. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2019/>

⁴ Štatistická ročenka MS SR 2019, Trestná agenda 2019. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2019/>

případe to bol trest zákazu prijímania dotácie alebo subvencie (§ 17 zákona o TZPO) a v troch prípadoch to bolo uloženie trestu zverejnenia odsudzujúceho rozsudku (§ 20 zákona o TZPO).

Z praktického pohľadu je potrebné zdôrazniť, že v podmienkach Slovenskej republiky je tento inštitút pomerne málo využívaný, v porovnaní s inými krajinami Európskej únie. Otázkou je, čo je teda dôvodom tak malého využívania inštitútu trestnej zodpovednosti právnických osôb? Zároveň sa vynára otázka, čo je možné urobiť, aby bola právna úprava v praktickej rovine efektívnejšie využívaná? Napomôcť by mohlo určite doplnenie, určitá rekonštrukcia existujúcich ustanovení, ktoré by mohli napomôcť pri uplatňovaní vo väčšej miere.

2. Vízia a budúcnosť trestnej zodpovednosti právnických osôb

Je pozitívom, že Slovenská republika pristúpila k zmene právnej úpravy a pristúpila k zavedeniu modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Legislatívne zakotvený sankčný aparát reálne zodpovedá medzinárodným štandardom a pôsobí odstrašujúco. Čo však absentuje v súčasnosti, je samotná aplikácia, ktorá je momentálne na veľmi nízkej úrovni, už len v porovnaní s Českou republikou. Je preto potrebné apelovať na zvýšenie aplikácie existujúcej právnej úpravy a reálne sankcionovanie tých právnických osôb, ktoré sa dopustia trestnej činnosti. Je to prioritne úloha orgánov činných v trestnom konaní, ako aj súdov, aby uviedli existujúcu úpravu viac do života. Zároveň je však nutné podporiť ich činnosť aj vedeckovýskumnými projektmi, aktivitami, ktoré budú nápomocné pri praktickej aplikácii existujúcej právnej úpravy. Vhodným prostriedkom by bolo vypracovanie metodiky vyšetrovania trestných činov právnických osôb, ktorá by bola nápomocná prioritne vyšetrovateľom v procese vyšetrovania trestnej činnosti právnických osôb. Podpora by mohla prísť aj v podobe školení, či workshopov pre orgány činné v trestnom konaní, či sudcov rozhodujúcich o vine a treste pre právnické osoby.

Do budúcnosti by bolo vhodné zamyslieť sa nad zakomponovaním novej sankcie, možno v podobe ochranného opatrenia, s názvom súdny dohľad nad právnickou osobou. Takúto sankciu pozná Španielske kráľovstvo, pričom základným účelom tejto sankcie je ochrana práv pracovníkov, a to na nevyhnutný čas, najviac po dobu piatich rokov. O samotnom rozsahu dohľadu rozhoduje súd, ktorý zároveň poverí konkrétnu osobu na výkon dohľadu. Táto súdom poverená osoba má informačnú povinnosť voči súdu ohľadom vykonávania krokov vymedzených v rozhodnutí o dohľade nad právnickou osobou. Právnická osoba má zároveň povinnosť sprístupniť priestory a potrebné informácie osobe vykonávajúcej dohľad. Prekážkou pri zavedení tohto trestu môže byť práve osoba vykonávajúca dohľad nad právnickou osobou, nakoľko pre výkon takejto funkcie je potrebné patričné vzdelanie. Zároveň samotný výkon môže byť aj pomerne finančne náročný z dôvodu pokrytia nákladov na výkon takejto funkcie.

Špecifickou sankciou do budúcnosti by mohol byť aj trest povinnej práce pre právnickú osobu, ktorý by bol realizovaný v podobe verejnoprospešných aktivít. Odsúdená právnická osoba by bola povinná vykonávať verejnoprospešné práce, resp. by bola povinná podporovať verejnosti prospešné projekty, napríklad v oblasti životného prostredia, rozvoja kultúry, či spoločensko-sociálnej oblasti.

Vhodným návrhom *de lege ferenda* by mohla byť aj zákonom upravená možnosť podmieneného odsúdenia právnickej osoby s vymedzením konkrétnej doby, počas ktorej by musela realizovať súdom určené aktivity, resp. príkazy (primerané povinnosti a obmedzenia). Takýto právny inštitút existuje napríklad v Spojených štátoch amerických, či Rakúsku. Konkrétne ide o podmienený odklad výkonu peňažného trestu. Príkladom povinností a obmedzení by mohla byť realizácia verejnoprospešných prác, náhrada spôsobenej škody, či vypracovanie programu vnútornej kontroly riadenia právnickej osoby, resp. programu, ktorý by minimalizoval prípadnú budúcu realizáciu protiprávnej činnosti. Nevyhnutnou súčasťou by bol, samozrejme, dohľad nad výkonom zo strany súdu, resp. súdom určenej osoby, ktorá by mala následne informačnú povinnosť voči takejto osobe.

K častým nelegálnym aktivitám právnických osôb v Slovenskej republike patrí napríklad nelegálna výstavba, kde právnické osoby vopred počítajú s pomerne „nízkou“ finančnou sankciou

za nelegálnu výstavbu, ktorá nezaťaží ich rozpočet. Správne sankcie sú v tomto prípade nedostačujúcim prostriedkom. Bolo by preto vhodné, aby do existujúceho rozsahu kriminalizácie bol zaradený aj trestný čin uvedený v osobitnej časti Trestného zákona, pod § 299a⁵, s názvom Neoprávnené uskutočňovanie stavby. Súčasné znenie skutkovej podstaty umožňuje postihnúť výlučne fyzickú osobu. Legislatívnou zmenou by sa mohlo docieľiť aj eventuálne sankcionovanie právnickej osoby, ktorej by mohlo byť súdom prikázané odstránenie stavby, prípadne bol uložený iný prísny trest, ktorý by jej zabránil v pokračovaní realizácie tzv. čiernych stavieb. Problematika čiernych stavieb si vyžaduje urgentné riešenie, trestnoprávne riešenie, nakoľko sankcionovanie v oblasti správneho práva nie je dlhoročne dostačujúce.

Ďalším návrhom je aj doplnenie ustanovenia § 8 ods. 2 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý definuje, že v prípade spáchania niektorého z trestných činov korupcie, uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, alebo trestného činu poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261, nezaniká trestná zodpovednosť dotknutej právnickej osoby. Bolo by vhodné zakomponovať do ustanovenia § 8 ods. 2 aj skutkovú podstatu trestného činu subvenčného podvodu podľa § 225 a skutkovú podstatu trestného činu machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 a 267. V oboch prípadoch je poškodeným štát, ktorý by mal mať záujem na striktnom potrestaní právnickej osoby. Doplnením o predstavené skutkové podstaty by bola vylúčená možnosť, aby zanikla trestná zodpovednosť právnickej osoby, ktorá sa takéhoto konania dopustila.

Na zamyslenie je určite aj doplnenie zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb o ustanovenia pojednávajúce o povinnej obhajobe. Zastávam názor, že v prípade obvinenia za obzvlášť závažný zločin by sa na právnickú osobu mali vzťahovať aj ustanovenia o povinnej obhajobe. Odôvodnením je, že nie každá právnická osoba musí disponovať finančnými prostriedkami, ktoré zaručia jej právo na obhajobu. Takouto úpravou by sa posilnilo právo právnickej osoby na obhajobu a zabezpečila by sa prítomnosť kvalifikovanej osoby v trestnom konaní, ktorá by vystupovala ako obhajca obvinenej právnickej osoby.

Prínosom by bolo aj zadefinovanie rozsahu kriminalizácie po vzore českej právnej úpravy, ktorá umožňuje právnické osoby postihovať za zločin a prečiny uvedené v trestnom zákone, s výnimkou trestných činov, ktorých samotná povaha neprípúšťa ich spáchanie právnickou osobou, pričom tieto trestné činy sú vymenované v ustanovení zákona. Takouto právnou úpravou by sa predišlo ďalším prípadným novelizáciám rozsahu kriminalizácie, ktorý bol už pozmenený.

Záver

Existujúca právna úprava je pomerne pevným základom pre praktickú aplikáciu. Aktuálna právna úprava zákona č. 91/2016 o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov bola k dnešnému dňu (marec 2021) novelizovaná šesť krát. Najzávažnejším nedostatkom je nízka aplikácia tohto trestnoprávneho inštitútu.

Je možné konštatovať, že je potrebné reálne bojovať proti právnickým osobám, ktoré sa dopúšťajú protiprávneho konania. Ich nelegálne aktivity majú negatívny vplyv na chod štátu, ako aj na bežných obyvateľov, ktorí tak prichádzajú o nemalé finančné prostriedky.

Prioritou ostáva potreba aplikácie a praktického využívania existujúcej právnej úpravy. Len na základe aplikácie je možné urobiť vyhodnotenie a ponúknuť prípadne návrhy na vylepšenie právnej úpravy. Takýmto spôsobom je možné efektívne bojovať proti nelegálnym aktivitám právnických osôb, ktoré sú negatívom pre štát a jej občanov. Predstavené návrhy v poslednej časti príspevku sú vhodným podkladom pre širšiu diskusiu.

⁵ § 299a TZ: (1) Kto bez stavebného povolenia alebo v rozpore s ním postaví stavbu alebo jej časť, pričom nejde o jednoduchú stavbu alebo drobnú stavbu podľa stavebných predpisov, a spôsobí tým vážnu ujmu na právach alebo oprávnených záujmoch vlastníka pozemku alebo viacerých osôb, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.
(2) Odňatím slobody na tri roky až päť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1, hoci bol za taký alebo obdobný čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený alebo v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý.

Trestná zodpovednosť právnických osôb je vhodným nástrojom v boji proti ich nelegálnym aktivitám. Zakomponovaním trestnej zodpovednosti právnických osôb do právneho poriadku Slovenská republika naplnila svoje medzinárodné záväzky vo vzťahu k medzinárodným organizáciám. Zároveň však urobila potrebný krok vpred v boji proti trestnej činnosti týchto subjektov.

Záverom je potrebné konštatovať, že rok 2019 bol zatiaľ, čo sa týka aplikácie inštitútu trestnej zodpovednosti právnických osôb, najlepší. V 32 prípadoch došlo k sankcionovaniu právnických osôb v dôsledku ich protiprávnej aktivity. Štatistiky za rok 2020 zatiaľ nie sú dostupné, z tohto dôvodu nie je možné hodnotiť, či došlo k nárastu alebo poklesu samotnej aplikácie trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Zoznam bibliografických odkazov:

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 91/2016 o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Štatistická ročenka MS SR 2018, Trestná agenda 2018. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2018/>

Štatistická ročenka MS SR 2019, Trestná agenda 2019. In. <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2019/>

Kontaktné údaje:

doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

Katedra verejnoprávných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

t.č. 0961057434

e-mail: jozef.medelsky@minv.sk; jozef.medelsky@akademiapz.sk

TRESTNÉ ČINY VOJENSKÉ – NEUPOSLÚCHNUTIE ROZKAZU

Mgr. Samuel MARR, LL.M

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

JUDr. Stanislav LEŠO

Okresná prokuratúra Bratislava I

***Anotácia:** V predkladanom príspevku sa jeho autori venujú aktuálnej spoločenskej téme súvisiacej so správnym právnym kvalifikovaním trestných činov vojenských, pričom v tejto spojitosti detailne analyzujú trestný čin Neuposlušnosť rozkazu v zmysle ustanovenia § 393 Trestného zákona a možnosti dopustenia sa daného činu aj príslušníkmi ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov, pričom neopomínajú trestnoprávne aspekty zákonnej možnosti nevykonania rozkazu a v týchto intenciách spracovávajú aktuálne nedostatky aplikačnej praxe.*

***KLúčové slová:** neuposlušnosť rozkazu, vojak, príslušníci ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov, dôležitá služobná úloha, bojová pohotovosť útvaru*

***Anotation:** The present contribution the authors deals with current social topic related to the lawfulness of qualified military crimes, whereas in this connection they analyze details of Criminal offense of disobeying the order pursuant to the provisions of § 393 Criminal Law and the possibility of committing any of the crime and members of the armed and armed security forces, while they do not omit to the criminal aspects of the legal possibilities of non-execution warrant and along these intentions they deal with the current inefficiencies of the application practice.*

***Key words:** disobeying the order, soldier, members of the armed and armed security forces, important service task, combat readiness of the unit*

Úvod

K významovo nepochybne markantnej téme, ktorej napriek tomu odborná literatúra len sporadicky venuje adekvátnu pozornosť, nepochybne patrí problematika Vojenských trestných činov, ktorých nepopierateľná špecifickosť vychádza z množstva blanketových ustanovení, odkazujúcich na rôzne, prevažne podzákonné normy, primárne porušenie ktorých konštruuje následnú zodpovednosť jednotlivca – vojaka za konkrétne konanie kauzálne pre následok, kryté relevantným zavinením tohto špeciálneho subjektu. Vzhľadom na rozmanitosť predmetnej trestnej činnosti zákonodarca vykonal členenie XI. hlavy osobitnej časti Trestného zákona na jednotlivé diely nasledovne:

- a) Prvý diel *Trestné činy proti vojenskej podriadenosti a vojenskej cti*
- b) Druhý diel *Trestné činy proti povinnosti konať vojenskú službu*
- c) Tretí diel *Trestné činy proti povinnostiam strážnej a dozornej služby*
- d) Štvrtý diel *Trestné činy ohrozujúce bojaschopnosť*

Vzhľadom k stanovenému maximálnemu odporúčenému rozsahu príspevku budú jeho autori analyzovať iba vybraný trestný čin „Neuposlušnosť rozkazu“ v zmysle ustanovenia § 393 Trestného zákona z prvého dielu XI. hlavy osobitnej časti Trestného zákona vo vzťahu k jeho právnej úprave, pretože hlbavejšiu právnu analýzu, i keď len jedného trestného činu z každého dielu, by z logických dôvodov nebolo možné obsiahnuť v predmetnom diele autorov.

Prvý diel: Trestné činy proti vojenskej podriadenosti a vojenskej cti a trestný čin „Neuposlušnosť rozkazu“ podľa § 393 Trestného zákona

V zmysle ustanovenia § 393 ods. 1 zák. č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) vyplýva, že trestného činu „Neuposlušnosť rozkazu“ sa dopustí ten „kto odoprie vykonať alebo úmyselne nevykoná rozkaz“, pričom zákon tak, ako aj pri všetkých trestných činoch uvádza v skutkových podstatách ako prípustnú formu trestu iba trest odňatia slobody; v tomto konkrétnom prípade

s hornou hranicou trestnej sadzby v základnej skutkovej podstate do troch rokov, čo vyjadruje dikciou „až na tri roky“.

Predmetné ustanovenie Trestného zákona chráni objekt, ktorým je záujem na striktnom rešpektovaní vzťahu vojenskej nadriadenosti a podriadenosti prejavujúceho sa v právach nadriadeného na jednej strane a nim zodpovedajúcim povinnostiam podriadeného na strane druhej; ustanovenie taktiež poskytuje trestnoprávnu ochranu bojaschopnosti, služobnej disciplíny, dodržiavaniu vojenských poriadkov a predpisov, ako aj cti a zdvorilosti vo všeobecnosti.

Absentujúce dostatočné právne povedomie orgánov činných v trestnom konaní vo vzťahu k predmetnej kategórii trestných činov prejavujúce sa v nesprávne používanej právnej kvalifikácii trestných činov, teda ako iných trestných činov, ako trestných činov vojenských v prípadoch, ak je z trestno-právneho hľadiska podozrivým „nevojak“ podnietilo autorov k spracovaniu predmetného príspevku v snahe o zvýšenie povedomia odbornej verejnosti a najmä príslušníkov Policajného zboru zaradených na funkciách vyšetrovateľov Policajného zboru na odbore kriminálnej polície na úrovni Okresných riaditeľstiev, ako aj poverených príslušníkov Policajného zboru na Obvodných oddeleniach, ktorí sú vzhľadom na ich enormnú pracovnú vyťaženosť a absenciu inštruktážno-metodických zamestnaní, odborných porád, konferencií a podobne doslova paralyzovaní v možnosti ich odborného rozvoja po služobnej línii.

V tomto smere je potrebné poukázať na existenciu dvoch osobitných právnych predpisov, a to:

- a) zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a
- b) zákona č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície.

Kým prvý z vyššie uvedených zákonov sa viaže na podmienky vzniku, priebehu, zmeny a zániku služobného pomeru profesionálneho vojaka, teda špeciálneho subjektu, druhý z predpisov nepoužíva v zákonodarcom použitej pojmológii pojem profesionálny vojak, avšak svojim zameraním sleduje rovnaký zámer ako vyššie uvedený právny predpis, a to len s tým rozdielom, že tento je orientovaný na príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky (Pozn. autorov: Železničná polícia bola v zmysle ustanovenia § 1 zákona č. 547/2010 Z. z. Zákon o začlenení Železničnej polície do Policajného zboru a o zmene a doplnení niektorých zákonov začlenená k predmetnému orgánu verejnej moci a v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 predmetného právneho predpisu sa jej príslušníci stali príslušníkmi Policajného zboru), teda na príslušníkov ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov.

V tomto smere je potrebné diferencovať právnu úpravu vo vzťahu k profesionálnym vojakom a iným príslušníkom ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov v kontexte ich služobného pomeru a v kontexte trestno-právom.

Kým plnenie služobných úloh je vo vzťahu k profesionálnym vojakom a príslušníkom ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov upravené najmä vo vyššie uvedených osobitných zákonoch, (Pozn. autorov: použitý pojem „najmä“ predpokladá aj porušenie iných právnych noriem ako napríklad zákona č. 570/2005 Z. z. Zákon o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákona č. 215/2004 Z. z. Zákon o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákona č. 166/2003 Z. z. Zákon o ochrane súkromia pred neopráveným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním), zákona č. 46/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Slovenskej informačnej službe, zákona číslo 198/1994 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Vojenskom spravodajstve, zákona č. 171/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Policajnom zbore, zákona č. 4/2001 Z. z. Zákon o Zbore väzenskej a justičnej stráže, zákona č. 124/1992 Zb. Zákon o Vojenskej polícii a iných zákonných a podzákonných noriem), pričom práve porušenie povinností z nich vyplývajúcich požíva jednotnú trestno-právnu ochranu v zmysle Trestného zákona, čo možno podporiť

výkladovým pravidlom pojmu vojak s poukazom na ustanovenie § 128 ods. 3 písm. a) až písm. d) Trestného zákona, z ktorého vyplýva, že „na účely tohto zákona sa vojakom rozumie osoba, ktorá vykonáva vojenskú službu, príslušník ozbrojených síl vysielajúceho štátu pre trestné činy spáchané na území Slovenskej republiky v rozsahu uvedenom v medzinárodnej zmluve, príslušník Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže, Národného bezpečnostného úradu, Slovenskej informačnej služby a colník a vojnový zajatec“¹.

Osobou vykonávajúcou službu profesionálneho vojaka sa rozumie tak osoba, ktorá v zmysle zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov túto službu vykonáva, ako aj osoba vykonávajúca vojenskú službu za krízovej situácie vo forme mimoriadnej služby, ako kategórie vojenskej služby v služobnom pomere v zmysle zákona č. 570/2005 Z. z. Zákon o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Príslušníkom ozbrojených síl vysielajúceho štátu pre trestné činy spáchané na území Slovenskej republiky v rozsahu uvedenom v medzinárodnej zmluve sa rozumie profesionálny vojak cudzieho štátu, trestnosť skutku ktorého je viazaná na dopustenie sa trestno-právne postihnutelného konania na území Slovenskej republiky [Pozn. autorov.: „štátna hranica je plocha, ktorá vertikálne prechádza hraničnými čiarami po zemskom povrchu a oddeľuje územie Slovenskej republiky, jej vzdušný priestor, priestor pod zemským povrchom, nadzemné a podzemné stavby a zariadenia všetkého druhu od území susedných štátov.“² „Hraničná čiara je súvislá množina bodov, ktorými je určený priebeh štátnych hraníc na zemskom povrchu.“³ „Hraničný bod je bod hraničnej čiary, ktorého polohu možno jednoznačne určiť v geodetickom systéme súradnicami uvedenými v platnom hraničnom dokumentárnom diele.“⁴] v konkrétne vymedzenom rozsahu Medzinárodnou zmluvou, na základe ktorej sú príslušníci cudzích ozbrojených síl vysielaní na územie nášho štátu.

Doposiaľ zákonodarcom použitý termín „príslušníci ozbrojeného a ozbrojeného bezpečnostného zboru“ v sebe subsumuje okrem príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, colníkov (Pozn. autorov.: použitý pojem „colník“ je obsolentný, pretože platná a účinná podoba zákona č. 35/2019 Zákon o finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov používa pojem: „príslušník finančnej správy“). Nereflektovanie na danú novelu osobitného zákona poslednými novelami Trestného práva je zjavným nedostatkom zákonodarcu) aj príslušníkov Národného bezpečnostného úradu; nemožno sem však zaradiť príslušníkov obecných polícií v zmysle zákona č. 564/1991 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnej polícii, lebo títo sa v legálnej definícii pojmu vojak v zmysle ustanovenia § 128 ods. 3 písm. a) až písm. d) Trestného zákona preukázateľne nenachádzajú.

Vojnový zajatec je taktiež na účely Trestného zákona osobou požívajúcou štatút profesionálneho vojaka, avšak so značnými rozdielmi oproti vyššie uvedeným kategóriám vojakov. Postavenie vojnového zajatca je upravené v množstve medzinárodných dokumentov, majúcich spravidla formu dohovorov ako napríklad Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami – Vyhláška ministra zahraničných vecí zo dňa 15. decembra 1954 o Ženevských dohovorech zo dňa 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny, prípadne Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 44/2001 Z. z., na podklade ktorého Slovenská republika odvolala svoje prvotné výhrady k Ženevskému dohovoru o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami, ako aj v Ženevskom dohovore o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli a Ženevskom dohovore o zlepšení osudu ranených, chorých a stroskotancov ozbrojených síl na mori. Na rozdiel od predchádzajúcich kategórií vojakov, vojnový zajatec sa nemôže dopustiť trestného činu dezercie, pretože ako príslušník cudzích

¹ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 4 Aktualizované vydanie*. Bratislava: Euro kódex, 2019, s.253

²§ 2 ods.1 zákona č. 298/1999 Z. z. Zákon o správe štátnych hraníc

³§ 2 ods.2 zákona č. 298/1999 Z. z. Zákon o správe štátnych hraníc

⁴§ 2 ods.3 zákona č. 298/1999 Z. z. Zákon o správe štátnych hraníc

ozbrojených síl, tento nemá zákonnú povinnosť vykonávať vojenskú službu v prospech ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Predmetného trestného činu je možné sa dopustiť z hľadiska subjektívnej stránky výhradne úmyselne, a z hľadiska objektívnej stránky odopretím rozkazu alebo jeho nevykonaním.

Zákonný znak „*odoprie vykonať rozkaz*“ je potrebné vykladať ako vedomé, úplné, zrozumiteľné a jasné rozhodnutie podriadeného vojaka sprevádzané náležitým prejavom jeho vôle nevykonať rozkaz. K odopretiu vykonať rozkaz zákon žiadnym kogentným ustanovením nepredpisuje formu akou môže k takémuto konaniu dôjsť, z čoho vyplýva, že odopretie rozkazu možno vykonať výslovne (ústne, písomne) alebo aj konkludentným konaním.

Zákonný znak „*nevykoná rozkaz*“ je potrebné spájať s vôľovou zložkou vojaka, ktorý sa rozhodol pre nesplnenie rozkazu, ktoré môže mať tak formu nevykonania celého, ako i len čiastočného splnenia rozkazom uloženej úlohy, najčastejšie ide o rôzne formy nedôsledných, prípadne oneskorených konaní spôsobujúcich nesplnenie rozkazu, pričom vojak sa o udelenom rozkaze dozvedel, no jeho vykonanie u nadriadeného z akýchkoľvek dôvodov (relevantných či irelevantných) neprotestoval.

Nadriadeným vojakom je vojak na základe svojho funkčného zaradenia alebo hodnosti, pričom ak nemožno založiť vzťah nadriadenosti, respektíve podriadenosti na základe hodnosti, rozhodujúcim je funkčné zradenie, a to i v prípade, že by bol funkčne vyššie zaradený vojak značne nižšej hodnosti.

Podriadeným vojakom je ten vojak, ktorý je povinný vykonať rozkaz nadriadeného, pričom podriadený nie je povinný zaoberať sa a ani hlbavejšie analyzovať správnosť a zákonnosť rozkazu, prípadne i prekročenie právomoci nadriadeného pri vydaní rozkazu.

Tu je však eminentne potrebné dať na zreteľ, že podriadený nie je povinný servilne ako dogmu vykonať každý vojenský rozkaz, najmä nie taký, ktorý by bol v rozpore s Ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a inými právnymi normami. Ide o katalóg rozkazov, ktoré nie je možné uviesť taxatívne, avšak i len príkladné poukázanie na ne je svojou podsadou spôsobilé vytvoriť o nich obraz. Medzi tieto rozkazy možno zaradiť rozkazy celkom zjavne nemajúce súvis s výkonom služobných povinností vojaka, a najmä tie, k vydaniu ktorých nie je nadriadený oprávnený.

Osobitnú kategóriu predstavujú rozkazy, o ktorých podriadený vie, že sa ich vykonaním dopúšťa trestno-právne postihnutelného konania, no i napriek tomu podriadený vojak takýto rozkaz vykoná, v dôsledku čoho sa za dané konanie stáva trestno-právne zodpovedným.

V tomto kontexte je taktiež potrebné venovať pozornosť pojmovému znaku „*rozkaz*“, ktorého výklad na účely Trestného zákona možno vykonať nasledovným opisom. Rozkaz možno definovať ako vôľovú zložku nadriadeného, ktorá sa prejavuje vo vydaní rozkazu, teda rozkaz možno taktiež označiť za základnú formu velenia a výraz právomocí nadriadeného vojaka majúci zákonnú oporu, prípadne oporu v podzákonnej norme vo forme vojenských predpisov. Rozkaz je možné vydať ústne, písomne, elektronicky, spojovacími prostriedkami, delegovane cez tretiu osobu, prípadne za využitia signálnych hesiel a podobne.

Ďalším významným atribútom rozkazu je jeho vlastnosť byť splniteľný, inými slovami uloženie rozkazom sledovanej povinnosti musí byť podriadený reálne spôsobilý vykonať. V prípade, ak je splnenie rozkazom uloženej povinnosti závislé od potreby disponovania nejakým nástrojom, technikou, prípadne zariadením, je povinnosťou nadriadeného tieto zabezpečiť, a tak umožniť podriadenému splniť rozkaz. Ak teda ide o nariadovanie nevykonateľného rozkazu, podriadený nie je za jeho nevykonanie trestne zodpovedný. Rovnako tomu tak je i v prípade, ak nadriadený podriadeným vydá iracionálny až absurdný rozkaz. Ani v tomto prípade nie je podriadený v dôsledku neuposlušnosti takéhoto rozkazu trestne zodpovedný.

V prípade, ak je vojenský rozkaz vydaný tak, že rozporuje zákonné normy a vykonanie rozkazu indikuje možnosť dopustenia sa trestno-právne postihnutelného konania, je povinnosťou podriadeného na takéto konanie nadriadeného najprv upozorniť a v prípade, ak nadriadený na

splnení takéhoto rozkazu naďalej trvá, prípadne takýto rozkaz neodvolá, je povinnosťou podriadeného vykonanie rozkazu dôrazne odmietnuť.

V tomto smere je v podmienkach ozbrojených síl Slovenskej republiky relevantné ustanovenie § 132 zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. „*Vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz a pokyn nesmú byť vydané v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, právne záväznými aktmi Európskej únie, zákonmi, ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi, vojenskou prisahou, Etickým kódexom profesionálneho vojaka, vojenskými predpismi, služobnými predpismi a ostatnými internými predpismi.*“⁵

„*Ak sa profesionálny vojak domnieva, že vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn veliteľa je v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, právne záväznými aktmi Európskej únie, zákonmi, ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi, vojenskou prisahou, Etickým kódexom profesionálneho vojaka, vojenskými predpismi, služobnými predpismi a ostatnými internými predpismi je povinný veliteľa na to upozorniť.*“⁶

„*Ak veliteľ trvá na splnení vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu musí ho profesionálnemu vojakovi písomne potvrdiť a profesionálny vojak je povinný ho splniť. Písomné potvrdenie sa nevyžaduje, ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania.*“⁷

„*Profesionálny vojak je povinný odoprieť splnenie vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu veliteľa, ak by jeho splnením spáchal trestný čin alebo priestupok; túto skutočnosť oznámi bezodkladne najbližšiemu nadriadenému tohto veliteľa, ktorý vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn vydal.*“⁸

Obdobnú právnu úpravu obsahuje aj zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície.

Z vyššie citovaných ustanovení rezultuje, že rozkaz môže mať rôznu podobu jeho označenie ako napríklad príkaz, nariadenie, pokyn, varovný rozkaz, vojenský rozkaz a podobne, no i napriek rozmanitosti jeho označenia, pokyny z neho plynúce sú záväzné pre podriadených z radov ozbrojených síl alebo ozbrojených alebo ozbrojených bezpečnostných zborov.

Voči rozkazu ako forme individuálneho právneho aktu nie je prípustné podanie riadneho opravného prostriedku, jeho protiprávnosť však možno napadnúť osobitným zákonom č. 9/2010 Z. z. Zákon o sťažnostiach, prípadne oznámením o priestupku alebo trestným oznámením.

Vzhľadom na hornú hranicu trestnej sadzby uvedenú v základnej skutkovej podstate predmetného trestného činu sa pri procesných úkonoch s ním súvisiacich obligatórne zohľadňuje materiálny korektív obsiahnutý v ustanovení § 10 ods. 2 Trestného zákona. Inými slovami je nutné posúdiť taxatívne vymedzené okolnosti relevantné pre posúdenie prečinu. Sú nimi napríklad okolnosti, za ktorých došlo k spáchaniu skutku, následky spôsobené konaním, okolnosti spáchania, ako aj miera zavinenia a pohnútky motivujúca páchatel'a.

V tomto smere je potrebné dôrazne uviesť, že zákonodarca v uvedenom ustanovení trestno-právne nesankcionuje porušenie vojenskej povinnosti všeobecne, z čoho je teda

⁵§ 132 ods.2 zákona č. 281/2015 Z. z. Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁶§ 132 ods.3 zákona č. 281/2015 Z. z. Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷§ 132 ods.4 zákona č. 281/2015 Z. z. Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁸§ 132 ods.5 zákona č. 281/2015 Z. z. Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

vyvoditeľný záver o tom, že porušenie dikcie „*odoprie vykonať alebo úmyselne nevykoná rozkaz*“ sa musí prejavovať v takej forme spoločenskej nebezpečnosti, respektíve škodlivosti, aby aplikácia materiálneho korektívu nevyvolala posudzovanie protiprávneho konania v priestupkovo-právnej alebo disciplinárnej rovine. Ide teda o také konania, ktoré v dôsledku porušenia citovanej dikcie majú negatívny vplyv na významné služobné úlohy. Totožne nemožno posúdiť neuposlušnosť rozkazu, v dôsledku ktorého vojak nevykoná napríklad celú poradovú prípravu s porušením rozkazu pri úlohách „*plnených Vojenským spravodajstvom pri nasadení špecifických prostriedkov*.“⁹ V tomto smere je relevantné uviesť, že „*z hľadiska materiálneho pojatia trestného činu podľa § 393 TZ vojenské súdy správne vychádzajú zo závažnosti uloženého rozkazu a škodlivých následkov, ktoré hrozia z jeho nevykonania. V súlade s právnym názorom, ktorý bol zaujatý vojenským kolégiom NS pod. sp. zn. Nvt 2/66 sa zastáva názor, že je nutné vždy hodnotiť závažnosť činu a okolnosti prípadu, ktoré budú rozhodujúcim kritériom pre posudzovanie, či ide o trestný čin podľa § 393 TZ alebo o disciplinárny priestupok, ktorý môže veliteľ alebo náčelník vybaviť v rámci disciplinárnej právomoci*.“¹⁰ Vo vzťahu k uvedenej problematike je taktiež relevantnou rozhodovacia činnosť bývalého Najvyššieho vojenského súdu, z ktorej možno vyvodzovať, že „*za služobné rozkazy možno považovať také nariadenia nadriadených, pokiaľ títo v medziach služobných poriadkov vytýčených sú k tomu oprávnení, ktoré smerujú k výkonu vlastnej služby so zbraňou alebo k výkonom súvisiacim s výkonom službou vojenskou, konečne k takým úlohám, ku ktorým je vojenská osoba mocou svojho služobného určenia povoláná a povinná*.“¹¹

Ako ukazuje aplikačná prax, počty prípadov, pri ktorých dochádza ku kvalifikovaniu konaní, pri ktorých radoví príslušníci Policajného zboru zaradení na funkciách referentov alebo referentov s územnou a objektovou zodpovednosťou na Obvodných oddeleniach, prípadne na funkciách referentov na čatách pohotovostnej motorizovanej jednotky počas výkonu služby spia, následkom čoho sa nenachádzajú v stanovených úsekoch hliadky alebo územných častiach obvodov, prípadne na kontrolných bodoch a v tomto čase príde k spáchaniu trestného činu, napríklad krádeže vlámaním do obecného úradu, výtržníctvu a podobne, v stanovenom úseku hliadky, sú len zriedkavo kvalifikované ako podozrenie zo spáchania trestného činu „*Porušovanie povinností strážnej služby*“ v zmysle ustanovenia § 407 Trestného zákona. Obdobne je tomu tak i v prípadoch, kedy oneskoreným konaním majúcou povahu v nebedení príslušníka Policajného zboru plniaceho úlohy stálej služby, príde k prijatiu informácie o protiprávnom konaní v značne oneskorenom čase, v dôsledku čoho aj následnému oneskorenému vyslaniu hliadky na miesto preverenia oznámenia, ktorá nestihne zabrániť spáchaniu trestného činu, ktorému by inak bola schopná zabrániť. Uvedené porušenie, najmä v spojení s následkom, je pritom v hrubom rozpore s inštruktážou, v ktorej sú pred nástupom na každú službu jednotliví príslušníci osobitne poučovaní, pričom súčasťou takto poskytnutého rozsahu poučenia je aj povinnosť dodržiavať interné akty riadenia, o ktorých sú títo príslušníci v pravidelnej periodicite poučovaní. V tomto smere sa podľa právneho názoru autorov nevhodne aplikuje výkladové pravidlo podľa ustanovenia § 128 ods. 3 písm. c) Trestného zákona.

Trestného činu „*Neuposlušnosť rozkazu*“ v zmysle ustanovenia § 393 ods.1 Trestného zákona sa však príslušníci ozbrojených alebo ozbrojených bezpečnostných zborov môžu dopustiť aj v dôsledku neuposlušnosti rozkazu spočívajúcom v nariadení vyčistiť služobné zbrane po streleckej príprave, čo možno podporiť rozhodnutím bývalého Najvyššieho vojenského súdu P 211/1924.

⁹MARR, S. – MARR, D.: *Vojenské spravodajstvo – Nové koncepcie spravodajských činností*. IN: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2020, s.294.

¹⁰§ R 12/1985 - I

¹¹§ Najvyšší vojenský súd – P 352/1925

Vo vzťahu ku kvalifikovaným skutkovým podstatám sa autori v dôsledku právnej náročnosti výkladových pravidiel rozhodli podrobnejšie právne analyzovať iba konanie popísané v druhom odseku pod písmenom c) a v treťom odseku pod písmenom b) analyzovaného ustanovenia.

V zmysle ustanovenia § 393 ods. 2 písm. c) Trestného zákona: „*odňatím slobody na dva roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 za okolností, že by tým mohol zmariť alebo podstatne sťažiť splnenie dôležitej služobnej úlohy*“¹².

V danom prípade je termín „*okolností spôsobilé zmariť splnenie služobnej úlohy*“ potrebné vykladať ako okolnosti spôsobilé úplného, prípadne čo i len čiastočného znemožnenia splnenia úlohy významného charakteru, pričom v tomto kontexte použitý pojem „*spôsobilé*“ determinuje možnosť dopustenia sa daného konania i bez vzniknutého následku, z čoho rezultuje možnosť dopustiť sa daného konania aj vyvolanou možnosťou ohrozenia splnenia dôležitej úlohy.

Za „*okolností spôsobilé sťažiť splnenie služobnej úlohy*“ možno označiť tie okolnosti, ktoré reálne môžu sťažiť vykonanie dôležitej služobnej úlohy, čo sa prejavuje nutným vynaložením väčšieho počtu síl a prostriedkov na jej splnenie. Eminentným znakom je nutnosť podstatného, nie iba bagatelizovateľného sťaženia, pričom za podstatné sťaženie nemožno považovať také sťaženie, ktoré s plnením obdobných úloh nie je bežne sa vyskytujúce.

„*Dôležitá služobná úloha*“, tento termín možno definovať iba v kontexte konkrétnych podmienok ako úlohu, ktorej splnenie nie je považované za všeobecné plnenie vojenskej úlohy, ide o úlohu významnú, pričom jej význam sa viaže na konkrétny rozkaz, ktorým bolo jej plnenie nariadené a s prihliadnutím ku všetkým relevantným okolnostiam.

Z ustanovenia § 393 ods. 3 písm. b) Trestného zákona vyplýva: „*rovnako ako v odseku 2 sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním ohrozenie bojovej pohotovosti útvaru alebo iný obzvlášť závažný následok*“¹³.

Pojmový znak „*bojová pohotovosť útvaru*“ predstavuje pripravenosť konkrétneho útvaru zaradeného do bojovej pohotovosti bezodkladne plniť stanovené úlohy – bojové úlohy, pričom hrozba ohrozenia nie je požadovaná. Rozhodným atribútom je reálna pripravenosť útvaru v príslušných časových normách vykonať stanovené opatrenia. Problematika a detaily uvádzania útvaru do bojovej pohotovosti, časové normy a rozsah plnených úloh je v podmienkach ozbrojených síl Slovenskej republiky spravidla pod stupňom utajenia, odlišným v závislosti od konkrétneho útvaru a ním plnených úloh. Vzhľadom na uvedené nie je možné predmetnú problematiku bližšie špecifikovať.

Pojmový znak „*útvár*“ predstavuje samostatný organizačný celok členiaci na menšie vojenské jednotky, pričom za organizačný celok možno označiť napríklad brigádu, prápor, ale aj leteckú základňu a vojenské zariadenie.

Pod pojmovým znakom „*iný obzvlášť závažný následok*“ je potrebné rozumieť následok porovnateľný s ohrozením bojovej pohotovosti útvaru. Napríklad zamedzenie ošetrenia bojovej techniky v dôsledku čoho sa táto nemôže stať bojaschopnou pre technické vady.

Záver

Vychádzajúc z doposiaľ uvedeného možno záverom konštatovať, že analyzovaná problematika je markantná v trestno-právnej rovine nielen vo vzťahu k profesionálnym vojakom z povolania, ale aj vo vzťahu k príslušníkom ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov. Trestno-právaná ochrana poskytovaná analyzovaným ustanovením, ako aj inými ustanoveniami XI. hlavy osobitnej časti Trestného zákona sa totiž vzťahuje aj na uvedené subjekty. Z dôvodu, že trestné činy vojenské, ktorých horná hranica trestnej sadzby prevyšuje tri roky a z ktorých porušenia je podozrivý profesionálny vojak z povolania nie je v gescii Vojenskej polície, *per*

¹²§ 393 ods. 2 písm. c) zákona číslo 300/2005 Z. z. (Trestný zákon)

¹³§ 393 ods. 3 písm. b) zákona číslo 300/2005 Z. z. (Trestný zákon)

analogiam zakladá príslušnosť vyšetrovateľa Policajného zboru Slovenskej republiky. Trestný poriadok však nepozná pojem „okresný“, „krajský“ a ani „prezidiálny“ vyšetrovateľ, prípadne vyšetrovateľ „NAKA“, ale iba pojem „Vyšetrovateľ Policajného zboru, Vyšetrovateľ Policajného zboru zaradený na Úrade inšpekčnej služby a vyšetrovateľ finančnej správy“. Príslušným vyšetrovateľom však v prevažnej väčšine prípadov s nižšou hranicou trestnej sadzby bude podľa úpravy obsiahnutej v internom akte riadenia práve vyšetrovateľ odboru kriminálnej polície príslušného Okresného riaditeľstva. V tejto spojitosti sa však v aplikačnej praxi pomerne často vyskytujú prípady, ktorých vyšetrovanie sa týka porušenia vojenských povinností pod stupňom utajenia vyšším ako „vyhradené“, čo je v aplikačnej praxi zásadným problémom, vzhľadom k tomu, že takmer žiaden vyšetrovateľ na okresnej úrovni nedisponuje osvedčením Národného bezpečnostného úradu na oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami na vyššom stupni ako „vyhradené“. Určitým nepopierateľným špecifikom je aj neznalosť vojenského prostredia uvedeným orgánom činným v trestnom konaní, pretože jeho história „vývoja na Slovensku bola ovplyvnená spoločenskou, ekonomickou ako aj politickou situáciou v krajine. V kontexte predmetných zmien sa však vyskytli aj záporny, pričom tieto nadväzovali na nové formy páchania trestnej činnosti“¹⁴.

Za východiskové riešenie pokladajú autori buď prijatie legislatívneho opatrenia vo vzťahu k zvýšeniu hornej hranice trestnej sadzby, do ktorej by boli príslušníci Vojenskej polície oprávnení zastrešovať predmetnú trestnú agendu, čo by však podmienilo nutnú reorganizáciu danej súčasti a etablovanie prvkov kriminálnej polície do jej štruktúry podľa vzoru iných európskych krajín alebo zavedenie povinných previerok na oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami aplikačnou praxou požadovaného stupňa pre vybraných príslušníkov Policajného zboru na nižšej a strednej úrovni. Taktiež nemožno opomenúť nutnosť zvyšovania snáh v iniciovaní medzirezortných porád a prednášok, ktorých predmetom by boli špecifická trestno-právneho, ako aj priestupkovo-právneho spracovávaní spisov, v ktorých je podozrivým subjektom vojak. V tomto smere je vhodné upriamiť pozornosť na existenciu Zmluvy medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o vzájomnej spolupráci zo dňa 13. augusta 2007, ktorá zabezpečuje vzájomnú spoluprácu okrem iného aj v oblasti „boja proti terorizmu, typových projektov a typových plánov na eliminovanie teroristických útokov a riešenie vysokoprofilových incidentov, výcviku a prípravy na zvláštne misie a plánovania a vykonávania spoločných akcií v boji proti terorizmu“¹⁵, ako aj „odhaľovania trestných činov, zisťovania ich páchatel'ov, vykonávania vyšetrovania a skráteného vyšetrovania trestných činov“¹⁶. V tomto smere je taktiež relevantným prvý a druhý dodatok k vyššie uvedenej zmluve zo dňa 4. novembra 2013 spísaný z úrovne vtedajšieho podpredsedu vlády, a zároveň ministra vnútra JUDr. Róberta Kaliňáka a vtedajšieho ministra obrany JUDr. Martina Glváča. Rovnako nemožno opomenúť ani existenciu vykonávacej dohody o vzájomnej spolupráci uzatvorenej podľa článku tri vyššie uvedenej Zmluvy medzi Vojenskou políciou a Prezidiom Policajného zboru upravujúcej okrem iného problematiku špecializačných kurzov a krátkodobých stáží, ktorá sa však vo vzťahu k uvedeným bodom využíva skôr ojedinele. Autori majú za to, že v danej oblasti doposiaľ absentujú odborné vedomosti so spracovávaním utajovaných skutočností a znalosti vojenského prostredia, na špecifika ktorého upozornili v danom príspevku, pričom sú toho názoru, že predmetné nedostatky je potrebné odstraňovať v užšej spolupráci oboch rezortov na príslušných úrovniach.

¹⁴BAJTGOVSKÁ, D.: *Repetitórium histórie odpočúvania na Slovensku*. IN: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10.03.2020. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2020, s.149.

¹⁵Čl. 2 bod 6 Zmluvy medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o vzájomnej spolupráci zo dňa 13.augusta 2007

¹⁶Čl. 2 bod 7 Zmluvy medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o vzájomnej spolupráci zo dňa 13.augusta 2007

Zoznam bibliografických odkazov:

BAJTGOVSKÁ, D. 2020. Repetitóriium histórie odpočívania na Slovensku. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.149. ISBN 978-80-8054-859-9

ČENTÉŠ, J. a kol. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Bratislava : Eurokodex, ISBN: 978-80-8155-076-8.

MARR, S. – MARR, D.2020. Vojenské spravodajstvo – Nové koncepcie spravodajských činností. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Liptovský Mikuláš. Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika. s.290. ISBN 978-80-8040-589-2

R 12/1985-I

Rozsudok Najvyššieho vojenského súdu, sp. zn. P 352/1925

Zákon č. 298/1999 Z. z. Zákon o správe štátnych hraníc

Zákon č. 281/2015 Z. z.. Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zmluva medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o vzájomnej spolupráci zo dňa 13. augusta 2007

Kontaktné údaje:

Mgr. Samuel Marr, LL.M

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava

e-mail: samuel.marr@mil.sk

JUDr. Stanislav Lešo

Okresný prokurátor okresnej prokuratúry Bratislava I

Kvetná 1025/13, 812 08 Bratislava

e-mail: stanislav.leso@genpro.gov.sk

VYHODNOCOVANIE TRESTNÉHO ČINU PODVOD V INTENCIÁCH ULTIMA RATIO A OBVYKLEJ MIERY OPATRNOTI

kpt. JUDr. Miroslav SRHOLEC
vyšetrovateľ 2. oddelenia vyšetrovania na
OR PZ Košice - okolie

Anotácia: Autor v príspevku predkladá možné prístupy k vyhodnocovaniu relevantnosti podozrení z podvodnej trestnej činnosti zo strany aplikačnej praxe s prihliadnutím na zásadu ultima ratio a obvyklú mieru opatrnosti

KLúčové slová: podvod, podvodné konanie, ultima ratio, obvyklá miera opatrnosti, podozrenie z trestnej činnosti, výklad právnej normy

Annotation: In the article, the author presents possible approaches to evaluating the relevance of suspicions of fraudulent crime by the application practice, taking into account the principle of ultima ratio and usual degree of caution

Keywords: fraud, fraudulent conduct, ultima ratio, usual level of caution, criminal suspicion, interpretation of legal norms

Úvod

Podvodné konanie patrí k pertraktovaným trestným činom v súčasných aplikačných podmienkach OČTK. Samotnou problematikou podvodného trestného konania sa zaoberajú početné články¹, príspevky či monografie².

Napriek teoretickému rozpracovaniu problematiky podvodného trestného konania v praxi opakovane vyvstávajú otázky ohľadne zákonnej a správnej aplikácie príslušnej právnej úpravy. Vzniknuté otázky sú podmienené dynamikou aplikácie podvodného konania ako aj vlastnej diferenciacie spôsobov podvodného konania, ktoré vytvárajú neustály protitlak proti „ustátiu“ výkladových postupov³ zo strany OČTK. V poslednej dobe do problematiky trestného konania vstupujú najmä pojmy ultima ratio a obvyklá miera opatrnosti.

Pre výkladové ciele uvedieme, že podvodné konanie je mimoriadne mnohostranné konanie, ktorým sa osoba/y pokúša na úkor alebo prostredníctvom inej osoby/osôb o spravidla oceneľnú výhodu, ku ktorej dospeje vďaka špecifickej informačnej asymetrii medzi páchatelom a podvedeným⁴. Sám zákonodarca rozlišuje niekoľko druhov podvodných konaní napr. úverový, poisťný, kapitálový či subvenčný podvod, ale aj veľké množstvo úpadkových trestných činov a ďalších konaní, ktoré možno zjednodušiť ako podvodné konanie.

V nasledujúcich riadkoch sa zameriame výhradne zamerať na ustanovenie § 221 Trestného zákona tj. podvod⁵. Z hľadiska podvodných konaní sa jedná o generálne ustanovenie skutkovej podstaty, ktoré v prípade nutnosti zákonodarca špecifikoval samostatnými skutkovými podstatami.

¹ <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a78-podvod-miera-opatrnosti-poskodeneho-predmichovska-judikatura> ; <file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/online-afi-1-2020-hamranov.pdf> ; BLAŽEK, R. Povinná miera opatrnosti – kedy áno, kedy nie. Zo súdnej praxe, 5/2017

² ŠAMKO, P. Trestný čin podvodu, komentár s judikatúrou, Bratislava: Iura edition, 2012. 288 s. ISBN 978-80-8078-553-6

³ HAMRANOVÁ, D. Trestný čin podvodu v zmysle rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov, dostupné na [file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/online-afi-1-2020-hamranov%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/online-afi-1-2020-hamranov%20(2).pdf)

⁴ Takto sformulovaná „poučka“ je značne nepresná. Podvodná trestná činnosť totiž pripúšťa, že podvádzaná osoba nie je zároveň poškodená osoba a naopak; taktiež, že osoba majetkovo obohatená nie je zároveň tá, ktorá uvádza do omylu podvedenú či majetkovo ukrátenú osobu. Napriek zjavnej nepresnosti predloženej formulácie, k výkladovému cieľu nateraz postačuje.

⁵ Vid' bližšie <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a772-kriminalisticke-avizo-cast-iv-podvod>

Zjednodušene, ak z hľadiska kauzy neprichádza do úvahy aplikácia špecifického podvodného konania podľa iného ustanovenia skutkovej podstaty, nastupuje „samozrejma“ aplikácia ustanovenia podľa § 221 Trestného zákona. Pomer medzi generálnou a špeciálnou skutkovou podstatou, spoločne so všeobecným, jednoduchým a teda vágnym normatívnym vyjadrením skutkovej podstaty trestného činu podvod spôsobuje, že chápanie tejto podvodnej činnosti nie výnimočne, zasahuje do civilnoprávnej či správnoprávnej sféry⁶. V prípade doslovného chápania skutkovej podstaty ustanovenie § 221 Trestného zákona, by sme museli konštatovať, že omylového, podvodného (civilnoprávneho) deliktu nad 266,-€ sa osoba/páchateľ dopustil len s veľkým vypätím síl, nakoľko je takéto konanie z veľkej miery konzumované skutkovou podstatou trestného činu⁷. Uvedený extenzívny výklad by zrejme umožnil ingerenciu represívnych orgánov do prevažnej väčšiny občianskoprávných či obchodnoprávných sporov, čo právny štát nepredpokladá a v zásade odmieta a tieto sa majú primárne riešiť pred nestranným a nezávislým civilnoprávnym súdom.

V súvislosti s podvodným konaním sa nám v aplikačnej praxi v poslednom čase často opakujú zmienené pojmy. Prvým je tzv. „ultima ratio“⁸, ktorý predstavuje zásadu zdržanlivosti orgánov činných v trestnom konaní pri vstupe do právnych vzťahov a zároveň, chápe celé trestné právo ako prostriedok poslednej inštancie v prípade, ak nie je predpoklad, že iné civilnoprávne prostriedky nebudujú schopné/spôsobilé odvrátiť protiprávny stav. Ako druhým pojmom je tzv. „obvyklá miera opatrnosti“⁹. Spomenutý pojem je často prítomný v odôvodneniach OČTK a slúži ako akási pomôcka pre presun občianskoprávných zásad ostražitosti zo strany poškodeného do trestného konania. To, že obvyklá miera opatrnosti nie je produktom trestného práva podtrhuje aj skutočnosť, že pri posudzovaní jednotlivých znakov skutkovej podstaty nevystupuje subjektívny stav poškodenej osoby ako rozhodujúci pre posúdenie trestnosti konania páchatelia¹⁰. Vo výkladovej praxi je naďalej sporný civilnoprávny význam obvyklej miery opatrnosti pri posudzovaní trestnosti podvodu.

Pre správne pochopenie podvodného konania musíme nevyhnutne pristúpiť k pojmomologickému rozvrstveniu problematiky. Ustanovenie § 221 TZ má názov podvod. Uvedený výraz bude odrazovým pojmom. Zákonodarca v normatívnej časti ustanovenia uvádza: „*kto na škodu cudzieho majetku seba alebo iného obohatí tým, že uvedie niekoho do omylu alebo využije niečí omyl, a spôsobí tak na cudzom majetku malú škodu, potrestá...*“ Vzhľadom k obsahu skutkovej podstaty, ktorá *a contrario* nie je štylizovaná formou: „*kto na škodu cudzieho majetku seba alebo iného obohatí tým, že iného podvedie...*“; možno charakterizovať, že z trestnoprávneho hľadiska je podvodné konanie charakterizované ako medziludský stav v ktorom musí byť prítomný (práve) omyl na strane podvádzanej osoby a konanie páchatelia, ktoré sa klasicky posudzuje podľa jednotlivých znakov skutkovej podstaty (objekt, subjekt, subjektívna stránka, objektívna stránka). Zákon predpokladá, že omyl, buď páchatel vyvolal resp. ho využil. Tak alebo

⁶ S prihliadnutím na ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona „Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatelia je jeho závažnosť nepatrná“

⁷ K opačnému stanovisku viď: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a405-kde-su-hranice-aplikacieprincipu-ultima-ratio-v-trestnom-prave>

⁸ <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature> ; <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio> ; http://www.lawconference.sk/zborniky/bpf/Zborn%C3%ADK_BPF2016_sekcia_01.pdf

⁹ Podstatné ustanovenia „obvyklej miery opatrnosti“ možno normatívne dosledovať v ustanovení § 415 OZ „Každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí“ a 441 OZ „Ak bola škoda spôsobená aj zavinením poškodeného, znáša škodu pomerne; ak bola škoda spôsobená výlučne zavinením, znáša ju sám.“ Početné odkazy možno dosledovať aj v judikatúre napr. IV. ÚS 106/2018, 2 Tdo V 21/2014, 3Tdo 15/2014

¹⁰ Tu autor uvedie, že civilnoprávna zásada rozhodne nie je všeliek a jej prítomnosť v trestnom nemôže byť automatická. Nemožnosť širšieho a všeobecného uplatnenia priblížime na povahe skutkovej podstaty trestného činu znásilnenie. V uvedenom prípade, by sa páchatel znásilnenia mohol vyvíňovať tvrdením, že si jeho obeť nepočínala dostatočne obozretne, a zavinenie je teda zdieľané. Uvedený prístup je nutné striktnie odmietnuť(!).

onak, zákonodarca napriek výhradnej zodpovednosti páchatel'a za protiprávne konanie, odkazuje práve na subjektívny stav poškodenej (podvádzanej) osoby. Forma skutkovej podstaty, tak ako je klasifikovaná predstavuje určitý priestor pre prihliadnutie aj na „obvyklú mieru opatrnosti“ zo strany podvedenej osoby. Podľa nás, však nie je problematika obvyklej miery opatrnosti pre posudzovanie trestnosti skutku smerodajná. Z hľadiska poctivého prístupu k problematike by sa mali OČTK zamerať skôr na „kvalitu“ vzťahu medzi páchatel'om a podvedeným. Posudzovanie jednotlivých skutočností, ako a čím bola osoba podvedená, totiž čiastočne napovedá aj o páchatel'ovi samotnom a dopĺňa tak klasické znaky skutkovej podstaty (subjektívna stránka, objektívna stránka).

V rámci našich pojmológických snáh sa preto zameriame na uvádzanie do omylu zo strany páchatel'a a využívanie omylu nateraz opomenieme. Toto konanie v sebe môže obsahovať množstvo prístupov, na pomerne širokej škále činností. Aby sme si túto škálu aspoň zbežne načrtli, môžeme si ju rozdeliť od využitia omylu po uvádzania do omylu prostredníctvom a) činu/konania páchatel'a, b) verbálneho prejavu c) kombinácia. „Kvalitu“ takéhoto konania možno rozlišovať na základe použitých prostriedkov. Páchatel' môže vyvolať omyl za použitia napr. vysimulovanej reality (situácie) do ktorej uvedie podvádzanú osobu. Miernejším by sa nám mohli zdať cielené zásahy páchatel'a do priebehu reálnych udalostí. Možno miernejším prostriedkom by mohol byť len verbálny opis vysimulovanej udalosti, ktorým páchatel' podvádzá. Ešte miernejší prostriedok by mohli byť verbálne opisy hrubo skresľujúce – skresľujúce – mierne skresľujúce priebeh reálnych udalostí, ktoré páchatel' využíva (ohýba) tak, aby podvádzanú osobu dostal do omylu.

V rámci tejto sústavy (uvádzania do omylu) tj. od skutkov k reči, by sme mohli doplniť vlastnú kvalitu podvodných informácií v rovine: hrubá lož – klamstvo/lož – polopravda – čiastočná pravda. K tejto kvalite možno doplniť určité formy funktorov napr. overiteľná – neoveriteľná – uveriteľná – ťažko uveriteľná - neveriteľná (...lož, ...polopravda, ...klamstvo) a ďalšie.

Samostatnou kapitolou môžu byť určité techniky a taktiky použité páchatel'om, ktoré síce priamo nevedú k uvedeniu omylu, ale pre vyvolanie resp. udržanie omylu sú nevyhnutné. Takými sú rôzne techniky či taktiky psychologického či sociálneho rázu, ktoré majú za cieľ utvrdiť či presvedčiť obeť o pravdivosti samotnej omylovej informácie.

Pre načrtnutie horného maxima podvodného konania si môžeme pomôcť legálnou definíciou ustanovenie § 122 ods. 6 TZ, kde je: „*Trestný čin spáchaný l'sťou, ak bol spáchaný s využitím omylu, ktorý páchatel' vyvolal alebo s použitím úskoku.*“ L'sťou sa rozumie také aktívne konanie páchatel'a, ktoré v objektívnej realite znemožňuje obeti spôsobiť sa brániť. Kvalita úskoku resp. uvedenia do omylu musí byť taká, že je obeť v stave bezbrannosti. V tomto bode dávame do pozornosti, že skutková podstata trestného činu podvod v ustanovení ods. 2 písm. c), závažnejším spôsobom konania, možno podľa § 138 písm. f) TZ spáchať aj l'sťou. Samozrejme uvedený právny názor možno odmietnuť s tým, že bežné uvádzanie do omylu je aj l'sťou a jedná sa len o duplicitné normatívne vyjadrenie, avšak pre výkladové ciele nám v tomto prípade uvedený právny názor napovie, že podvod vo forme l'stívneho uvedenia obete do stavu bezmocnosti je kvalifikovanou formou páchania podvodného konania a zároveň teda jeho hraničnou - maximálnou hodnotou¹¹.

Ak je teda hraničnou hodnotou podvodného konania uvedenie obete do stavu bezmocnosti, *de facto* jej podvodné „ovládnutie“, je možné určité ohraničenie opačnej hraničnej hodnoty tzv.

¹¹ Ani horná maxima nie je určená úplne exaktne. Podľa § 189 TZ vydieranie, ten: „ *kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel potresta sa...*“ s poukazom na § 122 ods. 7 Trestného zákona „*trestný čin je spáchaný násilím, ak páchatel' použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel' uviedol do stavu bezbrannosti l'sťou, alebo ak páchatel' použije na jeho spáchanie psychické násilie proti inému.*“ Rozdiel medzi posudzovaním typu úskoku páchatel'a ako trestného činu podvod či vydieranie, by stál jednak na konaní páchatel'a, ktorý „podvádzá“ alebo vydiera a taktiež na stave obeti, či je nútená niečo konať/trpieť/opomenúť alebo konať v omyle. Len veľmi zjednodušene; o vydieranie pôjde vtedy, ak obeť aspoň v hrubých črtách pozná úmysel, cieľ či zámer páchatel'a, pričom pri podvodnom konaní o tomto nemá tušenie, nakoľko stále postupuje v omyle.

minimálneho trestnoprávneho podvodného konania. Vyššie uvedené závery nám napovedajú, že táto hranica nebude vôbec pevná a bude na pomedzí podvodného civilnoprávneho/správneho a trestného konania. Pre praktickú aplikáciu je štruktúra tejto odpovedi neupotrebitelná. Za základné vektory vyhodnocovania podvodného konania označíme a) závažnosť a spôsob konania páchatel'a b) typ a charakteristiku omylu obete. Aby sme sa vo výklade posunuli, využijeme niekoľko fabulovaných prípadov:

- A) oznamovateľka sa dostavila na najbližší policajný útvar na ktorom uviedla, že bola podvedená nasledovným spôsobom. Na sociálnej sieti ju písomne oslovila neznáma osoba, ktorá sa predstavila ako americký vojak XY, ktorý po úvodnom *small talk* vo forme „čo rada ješ“, „aké máš záľuby“ v priebehu pár dní požiadal oznamovateľku o finančnú pomoc s prevelením z bojovej línie do zápolia s tým, že toto prevelenie možno realizovať len tak, že príslušnému americkému generálovi zašle finančné prostriedky na účty do Nigérie, Nigeru a Angoly. Páchatel' mal urgovať oznamovateľku spôsobom „...miláčik, láska moja, ak mi nepomôžeš zomriem tu...“. Oznamovateľka realizuje platby vo výške 70.000,-€ až po tom čo ju oznamovateľ utvrdí, že jej peniaze vráti a keď obdrží penziu, vrátenú sumu znásobí. Po zaslaní finančných prostriedkov sa americký vojak neozýva a peniaze nevracia na čo oznamovateľka zistí, že sa stala obeťou podvodu a dôvodí, že páchatel' nemal nikdy úmysel peniaze jej vrátiť.
- B) Oznamovateľ podá trestné oznámenie na svoju bývalú priateľku tak, že trestné oznámenie popíše spôsobom, že podozrivá osoba si ho vyhládla približne pred 15 mesiacmi, pričom sa v uvedenom období tvárila a vystupovala ako jeho partnerka, pričom túto skutočnosť, podľa oznamovateľ'a predstierala a už od okamihu „vzniku“ partnerského vzťahu na tento pristúpila s úmyslom tento využiť tak, že si počas tohto obdobia nechala zakupovať rôzne šperky, dovolenkové pobyty či iné služby, čím sa takto podľa výpočtu oznamovateľ'a mala obohatiť o 9.657,42,-€
- C) Poškodená osoba vyššieho veku obdržala list. V liste od jej neznámej spoločnosti bolo uvedené, že je víťazom súťaže, do ktorej sa síce aktívne nezapojila, ale v ktorej menovaný vyhral 100.000,-€ pričom samotná výhra mu bude odovzdaná až po tom, čo uhradí daňový poplatok vo výške 5.000,-€ na číslo účtu do Azerbajdžanu, ktorý bol uvedený na priloženom šeku. Po niekoľkých mesiacoch sa na útvar dostavia rodinní príslušníci poškodenej osoby, ktoré podajú trestné oznámenie pre podvod.
- D) Konateľ spoločnosti podal trestné oznámenie z dôvodu, že bol prvý krát telefonicky oslovený obchodnou spoločnosťou z Grécka, ktorá od spoločnosti poškodenej vylákala dodanie tovaru, pričom k tomuto podvodnému konaniu malo dôjsť takým spôsobom, že v mieste vykládky (v sídle odberateľskej firmy) nezistené osoby presvedčili vodiča na vykládku tovaru, pričom táto spoločnosť neuhradila faktúru za prebratý tovar a vyjadrila nespokojnosť s akosťou dodaného tovaru a následne žiadala zľavu na dodaný tovar. Oznamovateľ mieni, že bol podvedený odberateľom, ktorý podľa jeho názoru (objektívne údaje chýbajú) mal už v okamihu jednanja zámer, pod zámienkou nízkej akosti a faktického ovládnutia tovaru umelo docieľiť zníženie kúpnej ceny, čím mu mala byť spôsobená škoda 10.000,-€.
- E) V rámci operatívnej činnosti bola vyhládaná osoba XY, ktorá mohla byť obeťou podvodu ku ktorému malo dôjsť takým spôsobom, že spolukonateľ a zároveň osobný priateľ, presvedčil poškodenej o výhodnosti finančnej investície z podnikových a súkromných peňazí v prospech spoločnosti XZ, kde mala byť zároveň ručiteľom spoločnosť TK, ktorá mala ručiť svojim nehnuteľným majetkom, ktorý mal byť v niekoľkonásobnej hodnote proti investovaným prostriedkom. Finančné prostriedky mali byť investované do developérskeho projektu, ktorý mal byť v pokročilom štádiu prípravy. Šetrením bolo zistené,

že podozrivé osoby spolukonateľa k uvedenému postupu priviedli vydieraním s kompromitujúcim materiálom. Samotnému poškodenému predložili sfalšovaný znalecký posudok na založené nehnuteľnosti, ktoré boli zároveň zaťažené rozsiahlou environmentálnou záťažou, pričom prípravné podklady, projektová dokumentácia a ďalšie listiny boli čiastočne pravdivé, čiastočne pozmenené ako aj falošné. Páchatelia vykonali v prítomnosti poškodeného obhliadku miesta údajnej výstavby a taktiež absolvovali stretnutie so zamestnancom stavebného úradu. Podľa zistení, páchatelia v úvodnej fáze developérsky projekt skutočne zamýšľali realizovať, avšak z dôvodu zásadnej prekážky a hrozby zmarenia zámeru pristúpili k vylákaniu, čo možno najväčšieho možného objemu finančných prostriedkov od investorov, čím sa takto snažili získať prospech vo výške niekoľkých stoviek tisíc eur.

Všetky horeuvedené fiktívne prípady, rýdzo formálne napĺňajú skutkovú podstatu trestného činu podvod. Zároveň však nie všetci budú súhlasiť s tvrdením, že všetky skutky sú podvodom podľa § 221 Trestného zákona. V každom je viditeľné konanie páchatel'a, postavenie obete resp. poškodeného ako aj konanie, ktoré má formu uvádzania do omylu resp. využitia omylu. Na druhej strane, ale pri každom prípade vidíme iný spôsob konania podozrivej osoby a to v podobe internetovej komunikácie, písomného či telefonického kontaktu, ako aj „face to face“ jednanie či dokonca spolužitia. Z hľadiska kvality môžeme posudzovať konanie na veľmi širokej škále od neoveriteľná/ťažko uveriteľná podvodná informácia až po overiteľná/overená dôveryhodná avšak podvodná informácia. Taktiež môžeme pozorovať prítomnosť osôb odborne spôsobilých - konateľ spoločnosti,¹² cez osoby obzvlášť zraniteľné¹³, či osoby emočne citlivé.

V zásade a vo všeobecnosti platí, že páchatelia zneužívajú či už bezbrannosť (vyvolanú alebo využitú), naivitu, prípade ziskuchtivosť poškodených osôb a kvalitu vlastného podvodného konania prispôsobujú úrovni obete. Zároveň platí, že páchatelia musia zvoliť taký (minimálny) spôsob, ktorý im umožňuje dosiahnuť z protiprávnej činnosti majetkový prospech. Aj uvedené musíme mať na pamäti pri posudzovaní trestnosti skutku¹⁴.

V spomenutých prípadoch A – E však nemožno na základe zákonných a jednotných kritérií určiť, či sa jedná o trestnoprávny podvod resp. civilnoprávny spor. Máme za to, že schematické poukazy na formálne chápanie jazykového výkladu skutkovej podstaty trestného činu; prehnaného poukazovania na obvyklú mieru opatrnosti či zásadu ultima ratio nevyhovujú zákonným nárokom na posúdenie konania¹⁵. Rozhodnutie o skutku totiž musí prihliadnuť na všetky jemné detaily, každého individuálneho prípadu zvlášť. Takýmto rozhodnými detailmi sa môže zdať napríklad upozornenie odberateľa v prípade D, že požadovaná objednaná akosť musí dosahovať štandardy ISO, inak bude požadovať zľavu resp. tovar bude vrátený; v prípade A sa môže javiť rozhodnou skutočnosť, že fotografie na profile podozrivej osoby nezobrazujú tú istú osobu resp. samotný

¹² § 135a Obchodného zákonníka „Konatelia sú povinní vykonávať svoju pôsobnosť s odbornou starostlivosťou a v súlade so záujmami spoločnosti a všetkých jej spoločníkov. Najmä sú povinní zaobstarat' si a pri rozhodovaní zohľadniť všetky dostupné informácie týkajúce sa predmetu rozhodnutia, zachovávať mlčanlivosť o dôverných informáciách a skutočnostiach, ktorých prezradenie tretím osobám by mohlo spoločnosti spôsobiť škodu alebo ohroziť jej záujmy alebo záujmy jej spoločníkov, a pri výkone svojej pôsobnosti nesmú uprednostňovať svoje záujmy, záujmy len niektorých spoločníkov alebo záujmy tretích osôb pred záujmami spoločnosti.“

¹³ § 2 ods. 1 písm. c) bod 2 zákona o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých predpisov („osoba staršia ako 75 rokov)

¹⁴ Autor má za to, že aj samotný „pomerný rozdiel“ medzi kvalitou páchanej trestnej činnosti a kvality úrovne v ktorej sa ešte poškodený mohol ubrániť podvodnému konaniu, ako aj pochopenie minimálneho podvodného konania, ktoré vystačí páchatel'ovi k majetkovému prospechu, je pre posúdenie vyhodnocovaných okolností relevantný.

¹⁵ SRHOLEC M. „Autor má za to, že podozrenie z trestného činu, môže mať z trestnoprávneho hľadiska relevanciu jedine, ak takého podozrenie má OČTK resp. súd, teda tí na ktorých sa viaže zásada *ex offo*... Naopak podozrenie zo strany OČTK musí byť dôvodné a to na základe posúdenia jednotlivých informácií, skutkového a právneho stavu, osoby oznamovateľa, páchatel'a a pod.„*podozrenie musí byť odôvodnené konkrétnymi skutočnosťami zistenými v trestnom konaní*“ [5], teda sa musí jednať aspoň o overiteľnú domnienku. Kvalifikované podozrenie preto nemôže byť totožné so subjektívnym podozrením či názorom. Naopak toto kvalifikované podozrenie musí mať určitú kvalitu, aspoň v podobe dôvodného podozrenia štátneho orgánu...“ bližšie vid' <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a688-trestnopravny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-8>

profil bol nedôsledne vyplnený a zriadený krátko pred kontaktom; prípad C sa nám môže javiť v inom svetle v prípade, ak obdobných obálok týkajúcich sa výhry, poškodený obdržal za niekoľko rokov desiatky alebo v prípade B, že podozrivá osoba takto naraz „chodila“ s ďalšími 3 osobami od ktorých týmto spôsobom vylákala finančné prostriedky či hodnotné dary resp. naopak, že sa v danom prípade jedná o klasický prípad ohrdnutého partnera a pod.

Podľa nás, je podvodné konanie natoľko všeobecné, že nie je možné schematické vyznačenie presnej línie medzi podvodom v trestnoprávnom a civilnoprávnom/správnomprávnom zmysle. Presné vyznačenie tejto línie je síce možné, ale jedine a výhradne v individuálnom prípade a v konkrétnom rozhodnutí. Kvalita tohto rozhodnutia nemá a ani nemôže stáť na miere opatrnosti obete či netýkavosti trestného konania, ale na zrozumiteľnom vysvetlení všetkých okolností (teda aj formy konania páchatel'a), ktoré v danom prípade napovedajú, že sa už nejedná len o podvodné konanie ale o kriminálnu činnosť.

Podvodné konanie, z hľadiska svojej šírky ako aj hĺbky konaní páchatel'ov a stavu obetí, si pre zákonné rozhodnutie v individuálnych prípadoch vyžaduje vnútorné pojmológické rozvrstvenie tak, aby bolo možné jednak správne popísanie a taktiež zákonné aplikovanie všeobecnej právnej normy na každý individuálny prípad.

Máme za to, že neexistuje žiadna skratka ku kvalitnému posúdeniu podvodného konania bez zohľadnenia všetkých rozhodných okolností, každého individuálneho prípadu. Pochopivší prístup si vyžaduje zodpovedné označenie rozhodných okolností, ktoré majú dosah na výsledok konkrétneho rozhodnutia. Zhodnotenie a výber rozhodných okolností nemá mať intuitívnu, náhodnú alebo arbitrárnu povahu, ale musí pochádzať z odborného predporozumenia problematiky podvodného konania, následného starostlivého vyhodnotenia jadra problematiky a prihliadnutia na podstatné detaily či štruktúry, ktoré zásadne posúvajú konkrétnu kauzu do trestnoprávneho spektra posudzovania prípad.

Pre kvalifikované vyhodnotenie či konkrétna situácia je podozrením z trestného činu alebo prípadom klasickej medziľudskej lži, či nemimoriadnym porušením zmluvných podmienok je nevyhnutné podrobné vyhodnotenie všetkých rozhodných skutočností a ich „umiestnenie“ na pomyselnú právnu os, ktorá prechádza od civilného podvodného konania až po páchanie podvodov kvalifikovanou formou. Do posuvu kauzy na takto popísanej právnej osi následne vstupujú viaceré zásady trestného konania ako napr. zásada hospodárnosti trestného konania¹⁶, ktorá najmä v súvislosti s určitými typmi podvodných konaní vystupuje do popredia a ďalej inštitúcie, a právne inštitúty či procedúry, napr. že o trestnosti skutku rozhoduje jedine príslušný súd.

Zhrnutie:

Podľa nás, je posudzovanie podozrenia so spáchania skutku podľa § 221 TZ nevyhnutné posudzovať striktne individuálne. Uvedený postup je nutný z dôvodu vágnosti normatívneho vyjadrenia ako aj všeobecnej skutkovej podstaty. V príslušnom posudzovaní či rozhodovaní je nevyhnutné posudzovať všetky rozhodné okolnosti podvodného konania, ktoré je potrebné dôsledne špecifikovať (overiteľné nepravdivé informácie; hrubo skresľujúce údaje; neoveriteľné údaje apod.), ako aj vzťahy či statusu podvedenej či poškodenej osoby, spôsobu konania páchatel'a a ďalších skutočností, ktoré vo vzájomných súvislostiach a v celosti umožňujú jednak uchopenie danej kauzy a jej následné zodpovedné vyhodnotenie v právnych a inštitucionálnych medziach¹⁷ a umožňujú tak prijatie kvalifikovaného záveru, či podvodné konanie subsumovateľné pod

¹⁶ <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a750-trestnopravny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-10>

¹⁷ Uvedené právno-teoretické vymedzenie spôsobu vyhodnocovania podvodného konania, je všeobecné a samo o sebe nechráni pred nevhodným výkladom v individuálnom prípade. Naopak pri dobromyseľnom prístupe k meritu veci, môže napomôcť k zákonnosti a udržateľnosti rozhodnutia, či je alebo nie je posudzovaná kauza trestným činom podvodu.

skutkovú podstatu trestného činu § 221 TZ podvod, nabralo pre rozhodné okolnosti kriminálny rozmer v podobe naplnenia všetkých obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu¹⁸.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Práca sa zaoberá výkladom skutkovej podstaty trestného činu podvod. V úvode autor približuje súčasné vektory výkladu a aplikačných prístupov. Následným poukazom na individualizáciu posudzovania jednotlivých okolností prípadov autor argumentačne vyvažoval schematické prístupy k výkladu práva.

Resumé (v anglickom jazyku)

The work deals with the interpretation of the factual nature of the crime of fraud. In the introduction the author describes the current vectors of interpretation and application approaches. Subsequent reference to the individualization of the assessment of individual circumstances of cases, the author balanced the schematic approaches to the interpretation of law.

Zoznam bibliografických odkazov:

BLAŽEK, R. Povinná miera opatrnosti – kedy áno, kedy nie. Zo súdnej praxe, 5/2017

ČENTES, J. a kol. Trestný zákon, Veľký komentár, Bratislava: Eurokodex. 2020. 1024 s. ISBN 978-80-8155-0966

ČENTÍK, T. Kde sú hranice aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve?; dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a405-kde-su-hranice-aplikacieprincipu-ultima-ratio-v-trestnom-prave>

HAMRANOVÁ, D. Trestný čin podvodu v zmysle rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov; dostupné na [file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/online-afi-1-2020-hamranov%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/online-afi-1-2020-hamranov%20(2).pdf)

ŠAMKO, P. Trestný čin podvodu, komentár s judikatúrou, Bratislava: Iura edition, 2012. 288 s. ISBN 978-80-8078-553-6

ŠAMKO, P. Podvod, miera opatrnosti poškodeného, predmíchovská judikatúra; dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a78-podvod-miera-opatrnosti-poskodeneho-predmichovska-judikatur>

ŠAMKO, P. Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

ŠAMKO, P. Trestné činy poškodzujúce veriteľov, Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 370 s. ISBN 978-80-571-0113-0

ŠAMKO, P. Základné východiská princípu ultima ratio; dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>

Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty Bratislava: UK, 2016, 267 s. ISBN 978-80-7160-436-5

Kontaktné údaje:

kpt. JUDr. Miroslav Srholec
vyšetrovateľ

¹⁸ Autor upriamuje pozornosť na skutočnosť, že každé trestné konanie je nutné vyhodnocovať individuálne. Vyššiu mieru individualizácie je potrebné vyžadovať práve pri všeobecných skutkových podstatách. Z množiny všeobecných skutkových podstát autor ozrejmoval práve trestný čin podvodu ako „učebnicový“ príklad nevyhnutnosti zákonného vyhodnocovania aj netrestnoprávných súvislostí prípadu.

OR PZ Košice - okolie
Odbor kriminálnej polície
2. oddelenia vyšetrovania na
Trieda SNP č. 35, Košice
t. č. 09619 268 46
e-mail: miroslav.srholec@minv.sk

HRY, STÁVKY A POHĽAD NA AKTUÁLNU PRÁVNÚ ÚPRAVU A MOŽNÚ APLIKAČNÚ PRAX

JUDr. Ján ŠANTA PhD., LL.M., MBA

Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava

Katedra trestného práva

Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Bc. Matúš KROŠLÁK

Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre

***Anotácia:** V predkladanom príspevku sa jeho autori zameriavajú na priblíženie témy, ktorá je v odbornej literatúre Slovenskej republiky málo frekventovaná a spracovaná. Hry a stávky charakterizujú nielen z hľadiska právnej úpravy, ale aj z hľadiska teórie hier tak, ako ich charakterizujú medzinárodne uznávaní autori. Zameriavajú sa tiež na analyzovanie jednotlivých obligatórnych znakov skutkových podstát trestných činov prevádzkovania nepoctivých hier a stávok a nepovolenej prevádzky lotérií a iných podobných hier. Naznačujú aj možné aplikačné problémy a ich riešenie.*

***Kľúčové slová:** hry, stávky, škoda, povolenie, licencia, pravidlá, zákon o hazardných hrách.*

***Annotation:** In the given article, the authors focus on analyzing the topic not thoroughly analyzed in Slovak literature. Games and bets are analyzed not only from legal perspective, but also from the perspective of game theory, as assessed by various international authors. As a part of their work, they also focus on analyzing unfair games and illegal operation of lotteries and other similar games. They also point to possible application problems and their solutions.*

***Keywords:** games, bets, damage, allowance, license, rules, law concerning hazardous games.*

Úvod

Hazardné hry sú súčasťou života ľudstva od nepamäti. Slovo hazard pochádza z arabčiny, kde termín „az - zahr“ znamená „kocky“. Výnosy z kociek predstavovali významný podiel štátnej pokladnice už v starovekom Ríme. Stávky v kockách dosahovali hodnoty, o ktorých sa bežnému obyvateľovi ani nesnívalo. V starovekej Číne boli panovníci ochotní riskovať aj celú krajinu v tejto hre a herne boli na tomto území rozšírené už tisíc rokov pred naším letopočtom.

So vznikom hazardu sa začalo vyvíjať aj jeho zakazovanie. Počas stredoveku boli hazardné hry povolené v niektorých krajinách, napr. v Nemecku, Francúzsku, Španielsku alebo v Holandsku. Počas panovania Ľudovíta IX., francúzskeho kráľa, boli hazardné hry zakázané z náboženských dôvodov. V období križiackych výprav mali hazardné hry dovolené hrať iba rytieri a vyššie postavená časť obyvateľstva.

V súčasnosti prichádzajú hazardné hry do stavu novej kvality i kvantity. Analytici však nepredpokladajú nárast výnosov z hazardných hier do takého rozsahu, aký bol zaznamenaný počas minulých rokov. Zákonodarcovia v poslednom čase sprísnilí jedny z najdôležitejších aspektov prevádzkovania hazardných hier na Slovensku, ktorými sú teritoriálne obmedzenia.

Charakteristika hry a stávky

Hru možno chápať v rovine rôznych vedných disciplín, predovšetkým v rovine filozofickej, antropologickej, biologickej, psychologickej, ekonomickej, trestnoprávnej, občianskoprávnej, historickej a inej. Z filozofického hľadiska sa problematika hry pohybuje na hranici medzi metafyzikou, ontológiou a epistemológiou.¹ Žiadny samostatný vedný odbor však nedokáže poskytnúť odpovede na všetky súvisiace otázky, nakoľko má táto činnosť interdisciplinárny charakter.²

¹ NOSEK, J. (ed.). Hra, veda a filosofie. Praha: Filosofia 2006, s. 42

² PRUNNER, P. Psychologie, gamblérství aneb Sázka a štěstí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 25

Pojem hra je všeobecne známa a nevyžaduje si rozsiahle vysvetľovanie, pričom existuje aj relatívne presná predstava o tom, čo znamená pojem hazardná hra, ktorá je v svojej podstate stereotypná. Reflektuje určité jadro hier typu ruleta, kartové hry alebo výherné hracie prístroje. Konvenčné myslenie nenúti zamýšľať sa nad obsahom pojmu hazardná hra. Medzi najvýznamnejšie pojmy hazardných hier patria:

- Materiálne hľadisko v podobe straty vkladu a možnosti hmotnej výhry,
- Uplatnenie prvku náhody s prihliadnutím na fakt, že výsledok hry nesmie byť nikomu známy a nesmie byť predvídateľný,
- Kolektívnosť.

Kumulatívna prítomnosť všetkých znakov u akejkoľvek hernej aktivity vedie k záveru, že sa jedná o hru hazardnú. Hazardná hra býva označovaná predovšetkým ako hra náhody. Viac prevláda predstava o náhodnosti spojennej so schopnosťami a skúsenosťami hráča. Pre ilustráciu je možné uviesť hru kocky ako pravú hru založenú na náhode a ako kontrast možno uviesť hru backgammon, ktorá je založená na náhode, ale aj na schopnostiach hráča. Z tohto dôvodu je nutné zvažovať, či je potrebné naplniť všetky tieto znaky a či sa má pripisovať rovnaká vážnosť týmto znakom pri určovaní pojmu hazardná hra. V tomto poňatí možno uvažovať, či môže existovať hazardná hra aj bez prvku náhody.

Pozitívny výsledok hry s viacerými účastníkmi spravidla vyžaduje istú formu odmeny. Hrá sa vždy o niečo. Táto odmena môže byť symbolická v podobe samouznania, či uznania zo strany inej osoby, prípadne viacerých osôb. J. Huizinga tvrdí: „v prvej a poslednej inštancii sa zápasí a hrá o víťazstvo samé.“³ V tomto tvrdení však nemôžeme hovoriť o hre hazardnej. K účasti na hazardných hrách láka možnosť materiálna, nie však ideálna alebo symbolická výhra. Samotný fakt víťazstva, či možnosť ukázať priazeň osudu, má nepochybne svoju hodnotu. Pokiaľ by však neexistoval prvok výhry, málokto by chcel hazardnú hru, resp. činnosť, ktorá je jej náplňou uskutočňovať. Čím viac posilníme prvok náhody, tým viac musíme zdôrazniť riziko prehry a výhry, pretože inak by nešlo o aktívnu činnosť.

Materiálna výhra môže mať podobu peňažnej alebo podobnej výhry. Pri typicky kartových hrách môže byť materiálny prvok vylúčený a hra prestáva byť hazardnou. Naopak hra nehazardná sa uvedením prvku výhry môže stať hazardnou. Z tohto vyplýva, že možnosť materiálnej výhry je dôležitým faktorom pri posudzovaní pôsobnosti zákona o hazardných hrách. Aby išlo o plne hazardnú hru, musí sa výhra vytvárať čiastočne alebo úplne z vložených stávk ostatných účastníkov hry. Materiálnym prvkom nemusí byť vždy výhra, môže sa jednať tiež o nejaký druh služby, zdržania sa konania alebo zhotovenie diela.⁴ Možnosti výhry sú neohraničené.

Problematikou hazardných hier sa po prvý krát zaoberal R. Callois. Dokonca jednu z kapitol svojho diela nazval: „Dôležitosť hazardných hier“. Sám pripája stávkovanie a hazardné hry k novej oblasti hier a zdôrazňuje rozmanitosť hazardných hier.⁵

Definícia hazardných hier sa často obmedzuje na prítomnosť prvku náhody. O výsledku výhry alebo prehry má rozhodovať náhoda. G. Reith uvádza, že náhodou sa v 21. storočí rozumie integrálna zložka sveta zakotvená v pravidlách teórie pravdepodobnosti, kvantovej mechaniky a teórie chaosu.⁶ Tento teoretický pohľad predstavuje vyvrcholenie procesu oddiaľovania fenoménu náhody od širokého vnímania božej prozreteľnosti a osudu. J. Krčmár poukazuje na vyjadrenie F. von Zeillera, podľa ktorého sa náhodou myslí udalosť zakotvená vo fyzických zákonoch neživej prírody a sám k tomu dodáva, že ide o udalosť vymykajúca sa slobodnému konaniu.⁷

³ HUIZINGA, J. Homo ludens: o pôvode kultúry v hre. Praha, Mladá fronta, 1971, s. 53

⁴ WOLFF, K. In. Klang, H. a kol. Kommentar zum Allgemeinen Borgerlichen Gesetzbuch. 3. zväzok, Wien: Druck und Verlag der Osterreichischen Staatsdruckerei, 1932, s. 898

⁵ CALLOIS, R. Hry a ľudia. Praha: Nakladateľstvo Ypsilon, 1988, s. 31

⁶ REICH, G. The Age of Chance. Gambling and Western Culture. London: Routledge, 2002, s. 13

⁷ KRČMÁŘ, J. Právo občianske. III. Právo obligátorne, 2. vyd. Praha: Spolok českosl. právnikov, Všehrd, 1932, s. 310, 311

Kde teda leží hranica náhody? Ide o jednu z najťažších otázok kladených v súvislosti s vymedzovaním hazardných hier. Musíme sa preto v tejto súvislosti zaoberať tým, či je náhoda podstatným prvkom hazardných hier. Výsledok športovej udalosti, napríklad futbalového zápasu sa odvodzuje do telesnej zdatnosti a skúseností jednotlivcov a od výkonu celého tímu. Avšak individuálne rozpoloženie účastníkov zápasu môže a nemusí byť pre širokú verejnosť známy, pre danú širokú verejnosť sa preto udalosť stáva náhodnou. V prípade športového stávkovania ovplyvňuje mieru rizika pre stávkujúceho kurzová ponuka. Samotná výška finančnej výhry a prehry je tak ovplyvňovaná vo väčšej miere náhodou. Prvok náhody je posilňovaný stanoveným kurzom.

Existujú faktory ktoré ovplyvňujú teóriu náhody. Napríklad hodenie mince - v tomto prípade by mala byť možnosť výhry 50 na 50. Avšak existujú faktory, ktoré jednu stranu preferujú pred druhou. Sú nimi: metóda vyhodenia mince, klimatické podmienky alebo aj dizajn mince. Tieto nedokonalosti a špecifiká môžu vyústiť k tomu, že jedna strana mince štatisticky padá viac ako druhá. Využitím týchto informácií môžeme teóriu náhody nakloniť v náš prospech.⁸

Samotná odchýlka od kurzu favorizovaného výsledku nie je väčšinou spôsobená náhodou, ale iba výkonom, aj keď výkon je oproti očakávaniu zhoršený. Niekedy sa v bežnej komunikácii konštatuje, že výhra v zápase bola náhodná iba preto, že bola výnimočná, a teda neopakovateľná. V prípade stávk na športové výsledky môžeme navyše diferencovať mieru náhody, ktorá sa uplatňuje v samotnom zápase a náhodu subjektívnu pri jednotlivom stávkovaní. Stávkovanie na výsledok hry je riskantnejšie pre osobu, ktorá nemá žiadne znalosti o kvalite oboch tímov, ich zázemí a aktuálnej forme.⁹ Potom tento jednotlivец vyhráva alebo prehráva na základe náhody, ktorá je určená výkonom.

Napriek tomu, že väčšina hazardných hier z veľkej časti závisí na náhode, môžu existovať hry, pri ktorých šikovnosť a skúsenosť dokážu náhodu prikloniť na stranu hráča. Ako hlavný dôvod považovania kurzového stávkovania za hazardnú hru, je treba brať objektívnu neistotu výsledku a neistotu naplnenia materiálneho prvku výhry. Nemožno vylúčiť šancu na výhru a riziko straty bez ohľadu na ich pravdepodobnosť. Náhoda sa uplatňuje iba niekedy, alebo čiastočne, avšak neistota je prítomná vždy. Neistota sa často zamieňa s náhodou. Napríklad R. Callois tvrdí, že výsledok súperenia je nevyhnutne neistý a musí sa paradoxne približovať efektu náhody.¹⁰ Takéto myšlienkové smerovanie vytvára nezhody medzi správnym určovaním hazardných a nehazardných hier. Rozhodujúce pre prívlastok hazardná v prípade kurzových stávk je materiálne riziko. Neistota je vždy prítomná, jej rozsah však môže byť premenlivý. V závislosti od osoby stávkujúceho ju možno minimalizovať, nie však odstrániť. Z tohto vyplýva že nejde o konštantu daného zápasu, ale o subjektívnu veličinu.

R. Callois jednoznačne spája hazardnú hru s náhodou. Podľa tohto autora pojem hazardná hra obsahuje poukaz na podstatnú vlastnosť dobre definovaného okruhu hier. Či už sa jedná o lotériu, ruletu, alebo kartové hry, hráč zaujíma pasívny prístup, teda čaká na rozhodnutie osudu. R. Callois dáva do protikladu hry hazardné a súťaživé.¹¹ Medzi hazardné hry radí aj športové stávkovanie, preto mu možno oponovať, nakoľko športové stávkovanie si vyžaduje intenzívnu aktivitu účastníkov, či už intelektuálnu, alebo fyzickú.

Pre F. Wittlicha sú hazardné hry tiež výlučne náhodné, keď uvádza, že „na rázcestí medzi typom strategickej a hazardnej hry je hra backgammon. Výlučne hazardnou hrou sú kocky“.¹²

⁸ <https://fairbetquery.com/theory-probability-sports-betting/>

⁹ CASEY, S. The Effects of Informed Bettors on Bookmaker Behavior, Northwestern University, 2014, s. 31

¹⁰ CALLOIS, R. Hry a ľudia, Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998, s. 39

¹¹ CALLOIS, R. Hry a ľudia, Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998, s. 33

¹² WITTLICH, R. In Európske lotérie a hry. Praha: Olympia, ed. Sazka, 1998, s. 160

J. H. Frey sa skôr zameriava na posudzovanie za akých podmienok možno označiť hru ako náhodnú. Jedna z pomôcok, ktorú využívali súdy v Spojených štátoch amerických pri svojej rozhodovacej činnosti, je test prevahy. Na pomyselnéj priamke si na jednej strane musíme predstaviť úplnú náhodu a na strane druhej úplnú šikovnosť. V momente, ak by skúmaná hra začala prevažovať na niektorú zo strán, vyhodnotí sa buď ako hazardná, aj keď obsahuje prvky oboch. Týmto spôsobom však dospievajú súdy k rôznym rozhodnutiam v rovnakých oblastiach činnosti.¹³

O. Scholz sa vymedzením pojmu hazardná hra zaoberal predovšetkým v súvislosti s vtedy platným Trestným zákonom č. 117/1852 r. z. Vzťahoval sa iba na „hazardnú alebo úplnú hru odvahy“. Podľa O. Scholza mal zákon na mysli hry, pri ktorých výhra alebo strata závisí výlučne od náhody. Poukazuje na tento výklad, na rozumnú hazardnú, i tzv. zmiešanú hru, pri ktorej výsledok závisí od náhody prevažne, nie výlučne, takže výpočet, skúsenosť a sila účastníkov majú význam podradný.¹⁴

P. Collins dokonca tvrdí, že neexistujú hry založené výhradne iba na náhode alebo šikovnosti. Prekvapivo to platí aj pre číselné lotérie, druh hry reprezentujúci výsostne náhodné hry. Napríklad si možno vylepšiť šance na výhru vylúčením čísla 19 pri tipovaní v lotérii, pretože štatisticky väčšina ľudí na svete je narodená práve v 19. deň mesiaca a ľudia majú tendenciu tipovať dátumy narodenia. Tým že toto číslo tipuje veľa ľudí, v prípade výhry sa bude deliť medzi viacerých a samotná výhra bude nižšia. P. Collins tiež tvrdí, že pri herných prístrojoch s náhodným generátorom čísel, ktorý zaručuje prevádzkovateľom určitú percentuálnu časť vkladu, niektorí opatrnejší hráči dlhodobo prehrávajú menej ako iní. Keby všetko záležalo len od šťastia, títo autori by nemali čo vierohodne písať.¹⁵

V prípade *Zenatti*, kde Európsky súdny dvor rozhodoval o predbežnej otázke, v ktorom jeden z účastníkov tvrdil, že príjem stávk na športové zápasy nie je možné prirovnávať k lotériám hlavne preto, lebo stávky nie sú úplne hazardnou hrou, ale sú to hry, v ktorých stávkujúci výsledok určuje miera zbehlosti a šikovnosti. Európsky súdny dvor zohľadnil, že stávky na športové zápasy, napriek tomu, že ich nemožno pokladať za úplne náhodné, ponúkajú rovnako ako hazardné hry oproti zaplatať vkladu nádej na finančnú výhru. Vzhľadom k veľkosti čiastok, ktoré možno vybrať a k ziskom, ktoré hráči môžu vyhrať, obsahujú tieto stávky taktiež riziká kriminality a môžu mať škodlivé následky na jednotlivca a spoločnosť.¹⁶ Otázku prívlastku hazardnej hry súd nevyriešil. Z vyjadrenia „nie sú to hry úplne hazardné“ by bolo možné dedukovať, že sú čiastočne hazardné. Z vyjadrenia „ponúkajú rovnako ako hazardné hry“ by bolo možné vydedukovať, že o hazardné hry nejde, ale uplatňuje sa analogicky rovnaká úvaha. Je zjavné, že vnímanie hier ako hazardných nie je rozhodne ustálené.

V rozsudku *Anomar* používa Európsky súdny dvor spojenie „hry šance alebo hazardné hry“. Toto konštatovanie je však zrejme treba chápať nie ako dva rôzne pojmy, ale ako zopakovanie toho istého. V rozsudku *Anomar* teda súd za hazardné považuje hry šance. Literatúra pojem hazard s náhodou často nerozlučne spájala. Takéto spojenie je vytvorené v mysliach väčšiny ľudí. Na základe tohto sa javí ako presvedčivejšie tvrdenie, že jedným z definičných znakov hazardnej hry je namiesto náhody neistota ohľadne výsledku, teda výhry alebo prehry. Neistota je na rozdiel od prvku náhody príznačná pre všetky hry. Náhodu je treba vnímať ako charakteristický rys, a nie ako definičný znak. Voči prvku náhody preto smerujú rozsiahle výhrady.

Pomerne vyhranený názor má už zmieňovaný R. Callois, ktorý expresívne prehlasuje „náhoda nie je len frapantný prejav nespravodlivosti nezaslúžene a lacno získanej výhody“. Náhoda je tiež „výsmechom práci trpezlivej a usilovnej námahe, šetrnosti, uskromňovania sa s ohľadom na budúcnosť, skrátka všetkým cnostiam nevyhnutným vo svete oddanom zväčšovania

¹³ FREY, J. H. In CABOT, A. N. a kol. *Federl Gambling Law*. Las Vegas: Trace Publications, 1998, s. 29

¹⁴ SCHOLZ, O. In *Slovník veřejného práva československého*. Zväzok I, s. 707

¹⁵ COLLINS, P. *Gambling and the Public*. Westport: Praeger Publishers, 2003, s. 18

¹⁶ C-67/68, *Zenatti*, 21. októbra 1999, ECLI:EU:C:1999:514

majetku“. Z rozličných herných princípov jedine súťaž s pravidlami má spoločenský prínos. Ostatné princípy sú nebezpečné a musia byť kontrolované.¹⁷ Okrem veľmi vzácných výnimiek, ako je v dnešnej dobe napríklad výber členov poroty v súdnictve. „práva, schopnosť a zásluhy a nie rozmar hodenej kocky sú základom nevyhnutnej spravodlivosti a šťastného rozvoja kolektívneho života“. R. Callois tiež poukazuje na to, že inštitút dedičstva býva často z princípu spochybňovaný.¹⁸

K prvku náhody na základe súdnej praxe v Slovenskej republike (napr. rozhodnutie NS SR sp. zn. 2 Co 87/1996 z 21. 10. 1996) možno dodať, že zákonná požiadavka náhodilosti výhry alebo prehry tipujúcim podaného tiketu zostáva zachovaná a rešpektovaná aj vtedy, ak tipujúci v záujme zvýšenia svojich šancí zníži, ba až úplne vylúči náhodilosť svojho úspechu alebo neúspechu (zisku alebo straty) v hre tým, že sa jedného jej kola (stávkového týždňa) zúčastní viacerými tiketmi, prípadne aj vyplnenými podľa určitého logického kľúča alebo rozpisu. Rozhodujúci je totiž prvok neistoty výhry alebo prehry v rámci jednej zmluvy, uzavretie ktorej je potvrdené prijatím jedného tiketu stávkovou kanceláriou, nie však prvok istoty zisku alebo straty tipujúceho v hre ako celku, ktorej sa zúčastňuje podaním viacerých tiketov (uzavretím viacerých zmlúv).

Pri hazardných hrách sa tiež predpokladá, že ich dokážu prevádzkovatelia realizovať jedine medzi viacerými subjektami. Všetky doposiaľ známe príklady hazardných hier túto skutočnosť napĺňajú alebo vo vzťahu hráč-hráč, alebo hráč-prevádzkovateľ. J. Huizinga tvrdí, že pokiaľ je kartová hra hazardná, zostáva svojou náladou a duševnou činnosťou blízka hre kociek a je nevhodná pre vytváranie klubov a verejných podujatí. Kartové hry, vyžadujúce kombinačné úsilie napriek tomu takýto vývoj pripúšťajú.¹⁹ Zdá sa, že autor považuje za hazardné iba tie kartové hry, ktoré sú založené úplne na náhode. Väčšina kartových hier hraných o peniaze však kombinačné úsilie vyslovene vyžadujú. Aj tieto kartové hry je treba považovať za hazardné. Vo vzťahu k socializačným funkciám, R. Callois tvrdí, že hazardné hry majú väčšiu príťažlivosť davu, pretože sa navyšuje miera „rozochvenia“. Hráči uprednostňujú tlačenicu, ktorá zaplavuje dostihovú dráhu alebo kasíno namiesto využívania stávkovania prostredníctvom telefónu.²⁰ V najbližších rokoch však budeme možno svedkami prevahy online stávkovania a využívania tzv. hand held devices, nakoľko každoročne sa zvyšuje podiel práve online hazardných hier.²¹

Stávkové hry predstavujú rôzne druhy hazardných hier, pri ktorých hráč tipuje výsledok udalosti. Udalosti môžu byť napríklad športového charakteru, akými sú futbal, hokej, hádzaná apod. alebo nešportového charakteru, ako sú súťaže MISS krásy, televízne talentové súťaže, voľby a mnohé iné. Pri uvedených udalostiach predmetom tipovania v rámci stávkových hier nesmie byť tipovanie na výsledky lotérie založenej na žrebovaní čísel (číselnej lotérie).

Stávky môžu byť prijímané prostredníctvom siete kamenných zberníc, napr. prevádzok, a to prevádzok s terminálom, ktorý vyžaduje prítomnosť obsluhy, alebo s využitím samoobslužných terminálov. U samoobslužných terminálov musia byť napojené na server prevádzkovateľa rovnako ako je to u bežnej stávkovej kancelárie s obsluhou a nesmú umožňovať hranie iného druhu hier ako stávkových hier, a to v súlade s udelenou licenciou. Stávky sa môžu prijímať aj cez internetové portály alebo na to slúžiace rôzne aplikácie.

Stávkové hry sa rozdeľujú z hľadiska systému určovania výhier na dva základné typy:

- a) Stávky s pevnými kurzami, ako sú kurzové stávky - ide o hry, pri ktorých výška výhry závisí priamo úmerne od výšky stávky a kurzu, v ktorom bola daná stávka prijatá (uzavretá) a výška výhry za predpokladu uhádnutia správneho výsledku je hráčovi vopred známa, pričom počet hráčov, či výška prijatej stávky nemá vplyv na výšku výhry.

¹⁷ CALLOIS, R. Hry a ľudia, Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998, s. 174

¹⁸ CALLOIS, R. Hry a ľudia, Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998, s. 174

¹⁹ HUIZINGA, J. Homo ludens: o pôvode kultúry v hre. Praha, Mladá fronta, 1971, s. 179-180

²⁰ REITH, G. The Age Of Chance. Gambling and Western Culture. London: Routledge, 2002, s. 96-97

²¹ Internetový zdroj: <https://www.egba.eu/eu-market/>

- b) Stávky totalizátorového typu - sú hry, pri ktorých výška výhry závisí od sumy prijatej stávky a počtu výhercov a celková suma na výhry (výherná istina) sa určuje ako podiel zo stávky alebo ako fixná suma. Všetky výhry jedného poradia musia mať rovnakú výšku.

Osobitným typom stávkovej hry sú dostihové stávky. Vychádzajú z princípu výhry pri stávkovaní totalizátorového typu. Momentálne sa z pohľadu kvalitnejšieho sledovania navrhuje, aby sa dostihové stávky na dostihy konali v SR tak, že stávky by prijímal len subjekt s licenciou, ktorá môže byť udelená len štátnemu podniku a so súhlasom Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Zároveň sa navrhuje povoliť prijímanie kurzových stávok na dostihy, ktoré sa konajú na území SR len pre uvedený subjekt, nakoľko voľný prístup k uzatváraniu stávok na dostihy v SR by mohol znížiť záujem o tieto stávky priamo v areáli závodiska.

Finančné ukazovatele vývoja kurzových stávok zaznamenávajú v posledných rokoch v SR významné medziročné prírastky, pričom pri prehľade rôznych rokov je vidieť rapidný nárast. Vývoj tohto nárastu súvisí najmä s výrazne rastúcim podielom prevádzkovania kurzových stávok s využitím internetu a s rozširujúcou sa ponukou tzv. „live“ stávok, tzn. stávok, uzatváraných tesne pred a/alebo počas trvania stávkovej udalosti, stávok na výsledky virtuálnych športových podujatí (napr. počítačové animácie dostihov, či dostihov vysielaných z databázy, pretekov áut, motoriek, virtuálny tenis, futbal a pod.) alebo stávok na e-športy (organizované súťaže v hraní počítačových hier), stávok typu „Stávkovanie hráčov proti sebe“, „Vzájomné stávkovanie“, Fantasy športy, „Stávkovanie so spoločným fondom v zahraničí“, atď. Vzhľadom na dynamický vývoj segmentu stávkových hier je možné predpokladať ich postupné doplnenie do ponuky licencovaných prevádzkovateľov.

Pri stávkovaní hráčov proti sebe nestávkuje hráč voči prevádzkovateľovi, ale systém je založený na princípe stávkovania dvoch hráčov proti sebe. Prevádzkovateľ stávkových hier je v tomto prípade iba sprostredkovateľ, resp. poskytovateľ platformy, ktorý za svoju aktivitu vyberá poplatok/províziu (podobný systém ako Texas Holdem Poker).

V prípade Fantasy šport sa jedná o hru, ktorá nemá výlučný charakter stávkovej hry. V tejto hre hráči súťažia medzi sebou počas určitej formy imaginárnych (fiktívnych) tímov vo vybraných športových odvetviach (napr. futbal, hokej). Hráči Fantasy športov po zaplatení poplatku /stávky/ dostanú k dispozícii „fiktívny“ rozpočet na nákup hráčov do imaginárneho tímu. Takéto tímy dostávajú počas sezóny (ligy, turnaja) body na základe toho, ako hráči tímu v skutočnosti hrajú. Napríklad „imaginárny“ futbalový tím, ktorý dostane najviac bodov za vyhlásené obdobie, získa výhru v podobe peňazí alebo tovaru. Stávky (poplatky) hráčov tvoria fond, z ktorého organizátor na základe schválených pravidiel vypláca hráčom výhry (ako podiel z vytvoreného fondu alebo fixnú sumu). Vzhľadom na charakter tvorby výhry je možné túto hru považovať za stávkovú hru totalizátorového typu.

Zákon č. 30/2019 Z. z. v platnom znení o hazardných hrách

Ťažiskovou právnou normou, na základe ktorej možno vyvodit' trestnú zodpovednosť za ďalej analyzované trestné činy prevádzkovania nepoctivých hier a stávok podľa § 229 Trestného zákona a najmä nepovolenej prevádzky lotérii a iných podobných hier podľa § 230 Trestného zákona je zákon č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách v znení poslednej novely – zákona č. 287/2020 Z. z.

Tento zákon upravuje podmienky prevádzkovania hazardných hier a podmienky propagovania hazardných hier, podmienky používania technických zariadení určených na prevádzkovanie hazardných hier, práva a povinnosti prevádzkovateľa hazardnej hry, dozorovaného subjektu a hráča, postavenie a pôsobnosť národnej lotérieovej spoločnosti, vznik a pôsobnosť Úradu pre reguláciu hazardných hier a pôsobnosť Ministerstva financií Slovenskej republiky v oblasti hazardných hier, pôsobnosť obcí v oblasti hazardných hier, štátny dozor nad prevádzkovaním hazardných hier, propagovaním hazardných hier a nad súvisiacimi činnosťami v rozsahu vymedzenom týmto zákonom. Účelom tohto zákona je vo verejnom záujme vytvoriť podmienky na ochranu verejného poriadku pri prevádzkovaní hazardných hier a zabezpečenie

spoločenskej kompenzácie rizík vyplývajúcich z prevádzkovania hazardných hier a účasti na nich. Tento zákon sa vzťahuje na hazardné hry dostupné na území Slovenskej republiky.

V intenciách tohto zákona prevádzkovateľom hazardnej hry sa rozumie právnická osoba, ktorej udelil úrad individuálnu licenciu, alebo právnická osoba, ktorá splnila podmienky všeobecnej licencie vydananej úradom a podala zákonom požadované oznámenie, prevádzkovaním hazardnej hry je vykonávanie alebo zmluvné zabezpečenie vykonávania činností potrebných na realizáciu hazardnej hry, pravidlami hazardnej hry sa rozumejú podmienky účasti na hazardnej hre, spôsob určenia výsledku hazardnej hry, výhercov, výhry a jej výšky, hráčom je fyzická osoba, ktorá splnila podmienky účasti na hazardnej hre a pod licenciou je potrebné rozumieť ďalej špecifikovanú individuálnu licenciu alebo všeobecnú licenciu.

Podľa § 4 citovaného zákona hazardnou hrou je hra, v ktorej hráč po úhrade vkladu a vložení stávky, ak zákon neustanovuje inak, môže získať výhru, ak splní vopred určené podmienky. Hazardnou hrou je aj hra, pri ktorej vklad do hry predstavuje rozdiel medzi cenou volania, cenou krátkej textovej správy alebo cenou multimediálnej správy určenou pre účasť na tejto hre a cenou volania, cenou krátkej textovej správy alebo cenou multimediálnej správy určenou poskytovateľom elektronickej komunikačnej služby pre odchádzajúce volania, odosielanie krátkych textových správ a odosielanie multimediálnych správ na telefónne čísla účastníkov pevnej alebo mobilnej siete, vrátane ceny za volanie alebo za odosielanie krátkej textovej správy alebo multimediálnej správy, ktorá je potvrdením účasti v hre. Výsledok hazardnej hry závisí úplne alebo čiastočne od náhody alebo od vopred neznámeho výsledku určitej okolnosti alebo udalosti. Výsledok okolnosti alebo udalosti, ktorá určuje výsledok hazardnej hry, nesmie byť vopred nikomu známy a nesmie byť nikým ovplyvniteľný a nesmie byť v rozpore s pravidlami hazardnej hry.

Hazardnými hrami sú lotériové hry, charitatívne lotérie, stolové hry, stávkové hry, hazardné hry na výherných prístrojoch, hazardné hry na termináloch videohier, hazardné hry na technických zariadeniach obsluhovaných priamo hráčmi, hazardné hry na iných technických zariadeniach, hry, ktoré nie sú takto vymedzenými hazardnými hrami, ak spĺňajú ďalšie zákonné podmienky. Hazardné hry možno prevádzkovať len na základe udelennej alebo vydannej licencie, za podmienok ustanovených týmto zákonom a určených v licencií a pri dodržaní povinností podľa schváleného herného plánu vrátane pravidiel hazardnej hry. Hazardné hry možno prevádzkovať len na území obce, na ktorom ich prevádzkovanie nie je obmedzené všeobecne záväzným nariadením obce.

Prevádzkovať hazardnú hru a propagovať hazardnú hru, na ktorú nebola udelená alebo vydaná licencia, sa zakazuje. Na území Slovenskej republiky sa zakazuje aj jednotlivý predaj žrebov vrátane sprostredkovania tejto činnosti osobou, ktorá bez licencie prevádzkuje hazardné hry, a pri ktorých sú stávky uhrádzané do zahraničia.

Stávkové hry sú podľa § 8 citovaného zákona hazardné hry, pri ktorých výhra závisí od uhádnutia výsledku športovej stávkovej udalosti alebo nešportovej stávkovej udalosti alebo súvisiacej okolnosti. Športová stávková udalosť je športové podujatie, a to aj virtuálne, vrátane dostihov, aj keď nie je prístupné verejnosti, na ktorú sa prijímajú stávky. Nešportovou stávkovou udalosťou je spoločenská, politická alebo iná udalosť verejného záujmu, ak neodporuje dobrým mravom, na ktorú sa prijímajú stávky; popis nešportovej stávkovej udalosti je súčasťou herného plánu. Stávková udalosť musí mať najmenej dva rôzne výsledky, na ktoré prevádzkovateľ stávkovej hry nemá žiadny vplyv. Stávky je možné prijímať nielen pred začatím stávkovej udalosti, ale aj počas jej priebehu. Stávkové hry sú najmä totalizátor, kurzové stávky a dostihové stávky.

Prevádzkovateľ hazardnej hry je povinný počas platnosti licencie dodržiavať podmienky prevádzkovania hazardných hier ustanovené týmto zákonom, podmienky zodpovedného hrania ustanovené týmto zákonom, podmienky určené v licencií, ustanovenia bezpečnostného projektu, ustanovenia herného plánu a ostatné povinnosti ustanovené týmto zákonom. Zodpovednosti za porušenie tejto povinnosti sa prevádzkovateľ hazardnej hry nemôže zbaviť.

Licencie podľa tohto zákona rozdeľujeme na všeobecné licencie a individuálne licencie, ktorými sú licencie na prevádzkovanie lotériových hier, licencie na prevádzkovanie štátnej lotérie, licencie na prevádzkovanie charitatívnej lotérie, licencie na prevádzkovanie stávkových hier, ktorými sú dostihové stávky a totalizátor, licencie na prevádzkovanie kurzových stávok v herni a v prevádzkach, licencie na prevádzkovanie hazardných hier na technických zariadeniach obsluhovaných priamo hráčmi v herni, licencie na prevádzkovanie hazardných hier na výherných prístrojoch v herni, licencie na prevádzkovanie hazardných hier na termináloch videohier v herni, licencie na prevádzkovanie hazardných hier na iných technických zariadeniach v herni, licencie na prevádzkovanie hazardných hier v kasíne, licencie na prevádzkovanie hazardných hier v kasíne a internetových hier v internetovom kasíne, licencie na prevádzkovanie hazardných hier na výherných prístrojoch, hazardných hier na termináloch videohier, hazardných hier na technických zariadeniach obsluhovaných priamo hráčmi a hazardných hier na iných technických zariadeniach v herni a internetových hier v internetovom kasíne, licencie na prevádzkovanie kurzových stávok v herni, v prevádzkach a v internetovej herni, licencie na prevádzkovanie kurzových stávok v internetovej herni, licencie na prevádzkovanie internetových hier v internetovom kasíne, licencie na prevádzkovanie hazardných hier podľa § 4 ods. 2 písm. i) tohto zákona. Licenciu možno udeliť alebo vydať len pre právnickú osobu so sídlom na území Slovenskej republiky alebo so sídlom v inom členskom štáte. Ak ide o právnickú osobu so sídlom na území Slovenskej republiky so zahraničnou majetkovou účasťou, licenciu možno udeliť alebo vydať len pre právnickú osobu so zahraničnou majetkovou účasťou osôb so sídlom alebo s trvalým pobytom v inom členskom štáte alebo v členskom štáte Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj.

Trestné činy v oblasti hazardných hier

Trestného činu prevádzkovania nepoctivých hier a stávok podľa § 229 ods. 1 Trestného zákona sa dopustí ten, kto prevádzkuje peňažnú alebo inú podobnú hru alebo stávku, ktorej pravidlá nezaručujú rovnaké možnosti výhry všetkým účastníkom.

Páchateľom tohto trestného činu je prevádzkovateľ, nie účastník, pretože ten je v tomto prípade poškodeným. Peňažnej hry sa zúčastňuje osoba odlišná od prevádzkovateľa.²² Môže ním byť fyzická, alebo právnická osoba.²³ K uplatneniu znaku „prevádzkuje inú podobnú peňažnú hru alebo stávku“ nie je nutné, aby prevádzkovateľ fakticky uzavrel stávku s niektorým z hráčov, alebo aby bolo dokonca preukázané, že túto stávku vyhral. Spomínaný znak je naplnený už tým, že obvinený možnosť zapojenia do hry ponúkal predchádzajúcim osobám.²⁴ U prevádzkovateľa nepoctivej hry sa vyžaduje, aby úmyselne porušil zákon alebo ohrozil záujem na poctivom a rovnom prevádzkovaní hier. Predpokladaný spôsob zavinenia je, že prevádzkovateľ vedome prevádzkuje hry a stávky, pri ktorých sú vylúčené rovnaké možnosti výhry všetkým účastníkom.

Pri používaní pojmov peňažná hra, iná podobná hra a stávka nemožno primárne aplikovať zákon o hazardných hrách. Vychádza z nenaplnení základných pojmových znakov hazardných hier v zmysle ustanovenia § 4 ods. 1 citovaného zákona. Tieto znaky sú v zákone vymenované kumulatívne a jedná sa o zapltenie vkladu, s výnimkou participácie v „lotérií pokladničných dokladov“; účasť výlučne fyzických osôb, dobrovoľnosť, nezaručenie návratnosti vkladu; závislosť výhry a prehry len od náhody, neistota výsledku okolnosti alebo udalosti.²⁵ Hoci pri typických hrách podľa § 229 Trestného zákona sú niektoré znaky prítomné, absentuje prvok náhody a neistota výsledku okolnosti alebo udalosti ako obligatórne znaky. Okrem nenaplnenia obligatórnych znakov v zmysle ustanovenia § 4 ods. 1 zákona o hazardných hrách, nemožno tiež

²²STIFFEL, H. a kol. Trestný zákon: Stručný komentár, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 523,

²³ § 3 zákona 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

²⁴ PRÁDLEROVÁ, B. Rigorózna práca, Trestnoprávne aspekty lotérií, hier a stávok, Univerzita Karlova v Prahe, 2010

²⁵ Zbierka rozhodnutí a stanovísk súdov Slovenskej republiky, č. 6 – 7, ročník 1998, s. 357 a nasl.

uplatniť ustanovenie § 5 ods. 15 tohto zákona, pretože trestnoprávna definícia nepoctivej hry obmedzuje podmienku rovnakých možností účastníkov iba na rovnaké možnosti výhry, ktoré musia byť zakotvené v pravidlách hry.²⁶ Nepredpokladá sa, že pri peňažných hrách, iných podobných hrách a stávkach bude vydaný oficiálny herný plán, nakoľko tento plán v zmysle zákona o hazardných hrách schvaľuje úrad. Neoficiálne oboznámenie s herným plánom alebo pravidlami hry, napríklad podľa Občianskeho zákonníka, nebude v tomto prípade postačujúce. O výhre za takejto situácie rozhodujú dve podmienky – kontinuita hry a jej objektívna neohraničenosť. Prvá základná podmienka spočívajúca v kontinuite hry, je subjektívne ovplyvniteľná, nezávisí od náhody a ani od vopred neznámeho a neovplyvniteľného výsledku určitej okolnosti alebo udalosti vopred určenej prevádzkovateľom v hernom pláne.²⁷ V prípade, ak by boli účastníci hry uvedení do omylu v otázke herných pravidiel, vrátane pravdepodobnosti výhry, a vznikla im škoda rovnajúca sa vkladu, vec bude posudzovaná ako trestný čin podvodu podľa § 221 Trestného zákona.

Zákonodarcia taktiež pri formulovaní znenia zákona o hazardných hrách nedefinoval pojem „peňažná alebo iná podobná hra alebo stávka“. Má sa za to, že tak bolo stanovené účelovo, nakoľko skutková podstata trestného činu prevádzkovania nepoctivých hier a stávok je obsahovo užšia. Typickými nepoctivými hrami alebo stávkami sú reťazové alebo pyramídové hry, pri ktorých počet účastníkov rastie geometrickým radom.

Zaradenie skutkovej podstaty trestného činu prevádzkovania nepoctivých hier a stávok podľa pôvodného § 250a do skôr platného Trestného zákona č. 140/1961 Zb. si vynútila spoločenská realita.²⁸ Touto realitou bol rozmach pyramídových hier po nežnej revolúcii. Vo vzťahu k občanom Slovenskej republiky boli implementované podvodné praktiky zo západných krajín, ktoré sa v tomto období už s nimi legislatívne vysporiadali. Prevádzkovaním v zmysle § 250a pôvodného Trestného zákona sa považuje buď priamo prevádzkovanie takejto hry alebo stávky (napr. činnosť bankára pri škrupinkách alebo placičkách), alebo i širšej činnosti spočívajúcej v organizovaní, zriaďovaní, prevádzkovaní a inej realizácii takej nepoctivej hry alebo stávky, ktorá vyžaduje spoluúčasť viacerých osôb.

Východiskom pre výklad nepoctivých hier a stávok bolo uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 1237/2009 z 19. 11. 2009, podľa ktorého pri skúmaní, či sa jedná o hru so znakom peňažnej alebo inej podobnej hry pri trestnom čine podľa § 250b Trestného zákona ČR č. 140/1961 Sb. je nutné vychádzať zo všeobecných kritérií ustanovenia § 845 a § 846 Občianskeho zákonníka. V tomto prípade ide o druh stávky, ktorá je príslubom plnenia pod podmienkou, že dôjde k určitej udalosti, alebo že sa určité tvrdenie ukáže ako pravdivé a pri ňom je plnenie závislé na výsledku hry, ktorá má svoje pravidlá. Za takejto situácie pojem hra nemožno opierať o ustanovenie § 1 zákona ČR č. 202/1990 Sb. o lotériách a iných podobných hrách, ktorý lotérie a iné podobné hry vymedzuje konkrétnymi pravidlami odlišnými od všeobecnej úpravy a taktiež od trestnoprávnej úpravy v zmysle § 250b Trestného zákona. Jeho znakom je práve to, že ide o nepoctivé hry a stávky, teda také, ktorú sú prevádzkované mimo podmienok zákona č. 202/1990 Sb.

Výhrou podľa § 845 Občianskeho zákonníka je plnenie, ku ktorému sa prevádzkovateľ hry zaviazal a ktoré je predmetom tejto hry.²⁹ Účasť na stávke smeruje k výhre. Výhry z hier alebo stávok nemožno vymáhať okrem prípadov, ak prevádzkovateľ hry alebo stávky je výherný podnik, ktorý prevádzkuje štát alebo ktorý bol riadne povolený podľa zákona č. 30/2019 Z. z. v platnom znení o hazardných hrách.

Škodou podľa odsekov 1 až 4 v prípade trestného činu prevádzkovania nepoctivých hier a stávok rozumieme sumarizované vklady všetkých poškodených, ktorými môžu byť fyzické alebo právnické osoby. Podľa ustanovenia § 845 ods. 1 Občianskeho zákonníka výhry zo stávok a hier

²⁶ DUDZÍKOVÁ, D.: Lotérie, hry a stávky. Justičná revue, 53, 2001, s. 309

²⁷ DUDZÍKOVÁ, D.: Lotérie, hry a stávky. Justičná revue, 53, 2001, s. 310

²⁸ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie, Eurokódex, 2018, s. 481

²⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie, Eurokódex, 2018, s. 482

nemožno vymáhať. Také výhry a pohľadávky nemožno ani platne zabezpečiť. Podľa ustanovenia § 846 Občianskeho zákonníka, ustanovenie § 845 sa nevzťahuje na hazardné hry podľa osobitného predpisu. Tieto ustanovenia neregulujú režim hier a stávkov prevádzkovaných štátom alebo podnikom, ktorý je úradne povolený. Nároky na výhry zo stávkov a hier prevádzkovaných štátom alebo podnikom, ktorý bol úradne povolený, sa posudzujú tak, ako iné právne nároky. Stávka má zmluvný základ, ide o záväzok založený na tom, že sa sľubuje plnenie závislé od nejakej skutočnosti, ktorá úplne alebo čiastočne závisí od náhody, ktorá je mimo dosahu pôsobenia účastníkov zmluvy.³⁰

Znáмым z minulosti je prípad Eva ARVAYOVÁ ml. & Samo SEMAN. Kauza sa odvíjala od pyramídovej hry bardejovského Astran Klubu, do ktorého sa okolo roku 1997 zapojilo viac ako 26 000 ľudí. ASTRAN Klub Bardejov bol založený ako občianske združenie. Zodpovední za jeho činnosť boli traja členovia správnej rady, ktorý mali zabezpečovať svojím členom duchovný progres s cieľom úspechu v osobnom a pracovnom živote. Klub mal pobočky po celom území Slovenskej republiky. Členstvo bolo viazané vkladom 44 tisíc korún (1.460 Eur). Zapojenie do tejto hry nezaručovalo rovnakú možnosť výhry alebo návratnosť vkladu. Ak osoba, ktorá žiadala o členstvo nemala dostatok finančných prostriedkov, bola jej poskytnutá pôžička. Jej splátky mali byť uhrádzané z členských príspevkov nových členov, ktorých sa osoba zaviazala vyhľadať. Podpisom tejto zmluvy bol prisľub veľkého zisku a zároveň aj dohoda o mlčanlivosti. Porušením zmluvy hrozila pokuta vo výške 100 000 korún (3.300 Eur). Táto zmluva bola de iure neplatná. Po zverejnení tejto informácie v médiách polícia získala viac ako 100 trestných oznámení od poškodených. Okresný súd Stará Ľubovňa vydal v danej veci odsudzujúci rozsudok pre trestný čin prevádzkovania nepoctivých hier a stávkov.

V zmysle § 230 ods. 1 Trestného zákona nepovolenej prevádzky lotérií a iných podobných hier sa dopustí ten, kto bez povolenia prevádzkuje lotériu alebo inú podobnú hru.

Primárnym objektom tohto trestného činu je riadne a prehľadné prevádzkovanie lotérií a iných podobných hier. Sekundárnym objektom je cudzí majetok. Na rozdiel od prevádzkovania nepoctivých hier a stávkov podľa § 229 Trestného zákona, sa k nepovolenej prevádzke lotérií a iných podobných hier podľa § 230 Trestného zákona vzťahuje zákon o hazardných hrách. Objektívna stránka spočíva v prevádzkovaní loterie alebo inej podobnej hry bez povolenia.³¹ Subjektom je fyzická alebo právnická osoba³² ktorá prevádzkuje lotériu alebo podobnú hru bez povolenia. Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmysel, ktorý musí zahŕňať i znak neoprávnenosti.³³ Pri posudzovaní zavinenia sa od páchatel'a nevyžaduje, aby mal o právnych skutočnostiach uvádzaných v skutkovej podstate tohto trestného činu, z ktorých vyplýva aj protiprávnosť činu, presné právne znalosti, ale postačuje laická predstava (znalosť príslušných právnych predpisov).³⁴ Vyžaduje sa teda prevádzkovanie loterie a inej podobnej hry, ktorá má charakter podnikania, alebo súvisí s podnikaním, pretože sa tiež vyžaduje, aby sa jej zúčastňovalo, alebo mohlo zúčastniť viacero hráčov, a to spôsobom, ktorý je charakteristický podľa § 4 ods. 1 zákona o hazardných hrách. Dĺžka takéhoto prevádzkovania je v tomto prípade z hľadiska trestnosti nepodstatná, a teda je relatívne jedno, či napríklad podozrivý prevádzkoval výherný automat jeden deň alebo po dlhšiu dobu. Tento fakt však má vplyv závažnosť činu a na posudzovanie kvalifikovanej skutkovej podstaty.

³⁰ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. ÚS 239/05-10 z 24. 8. 2005

³¹ BURDA E., Čentěš J., Kolesár J., Záhora J. a kol. Trestný zákon. Komentár II. diel Osobitná časť, C. H. Beck, 2010, s. 568

³² § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

³³ R 21/1968

³⁴ BURDA E., Čentěš J., Kolesár J., Záhora J. a kol., Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár, I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 114

Ustanovenie o nepovolenom prevádzkovaní lotérií a iných podobných hier vychádzalo z trestných činov neoprávneného podnikania a podvodu. Neoprávnené podnikanie práve popisuje pojem „neoprávnené“, resp. nepovolene. S poukazom na komentár k Trestnému zákonu možno uviesť: „Podnikanie je neoprávnené, ak je vykonávané bez živnostenského oprávnenia alebo bez splnenia iných zákonných predpokladov na podnikanie, v rozpore so živnostenským oprávnením (i nad jeho rámec) alebo v rozpore so zákonom (R 46/1978). Charakter podnikania (výrobné, obchodné, poskytovanie služieb), resp. inej zárobkovej činnosti majúcej črty podnikania podľa § 2 ods. 1 ObZ, nie je rozhodujúci.“³⁵ V prípade lotérií a iných podobných hier možno analogicky aplikovať dané ustanovenie, pričom za neoprávnenú prevádzku považujeme prevádzku bez povinnej všeobecnej alebo individuálnej licencie, prípadne bez splnenia oznamovacej povinnosti vyplývajúcej zo zákona o hazardných hrách. Ťažiskovými pojmami citovaného § 230 Trestného zákona sú lotéria a iná podobná hra prevádzkovaná bez povolenia. Samotný Trestný zákon ďalej tieto pojmy nevysvetľuje, preto je nutné pre aplikáciu týchto a ďalších súvisiacich pojmov aplikovať už uvádzaný zákon č. 30/2019 Z. z. v platnom znení o hazardných hrách.

V samotnom aktuálnom zákone o hazardných hrách však pojem „lotérie a iné podobné hry“ zahrňuje iba frakciu všetkých známych hazardných hier. Lotériové hry sú obsiahnuté v § 5 tohto zákona a im podobné hry sa dajú chápať ako hry, ktoré spĺňajú niektoré funkčné znaky lotérií. Táto terminológia siaha k pôvodnému zákonu č. 194/1990 Zb. o lotériách a iných podobných hrách zo 17.5.1990, v ktorom bola v § 2 tohto zákona dôkladne definovaná. Od tohto času prešiel príslušný zákon mnohými novelizáciami a 16.3.2005 ho nahradil nový zákon č. 171/2005 Z. z. o hazardných hrách. V tomto zákone bol prvýkrát zakotvený pojem „hazardné hry“, ktorý mal v Trestnom zákone nahradiť pojmy „lotérie a iné podobné hry“. To sa však nestalo a 2.8.2019 bol zákon č. 171/2005 Z. z. nahradený v súčasnosti platným zákonom č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách. Trestný zákon však na zmeny správnych predpisov nereagoval, čo môže v aplikačnej praxi priniesť niektoré aplikačné problémy.

Pri analýze § 230 Trestného zákona je vhodné začať jeho predchádzajúcim znením, ktorým bol § 250b Trestného zákona č. 140/1961 Zb. (jeho číslovanie sa postupne novelizáciami menilo až po § 250h, podobne ako u už uvádzaného § 250a až po § 250g). Uvedený Trestný zákon bol novelou č. 177/1993 Zb. v § 250b priamo naviazaný na správnu normu, toho času platný zákon č. 194/1990 Zb. o lotériách a iných podobných hrách. Zákon o lotériách rozoznával tzv. oficiálne a neoficiálne hry.³⁶ Lotériou a inou podobnou hrou sa rozumela hra, ktorej sa dobrovoľne zúčastňuje každá fyzická osoba, ktorá zaplatí vklad, ktorého návratnosť sa účastníkovi nezaručuje. O výhre alebo prehre rozhoduje náhoda, alebo dopredu neznáma okolnosť, alebo udalosť uvedená prevádzkovateľom v dopredu určených herných podmienkach. Nezáleží na tom, či sa hra vykonáva pomocou mechanických, elektronických, alebo podobných zariadení.³⁷ Z toho dôvodu, že sa prevádzkovanie lotérií a iných podobných hier bez požadovaných povolení vymykalo spoločenským záujmom a znamenalo značný únik príjmov štátu, bolo nutnosťou implementovať špeciálnu právnu normu. Dovtedy úlohu trestnoprávnej normy v oblasti hazardu plnili ustanovenia trestných činov podvodu alebo neoprávneného obohatenia.

Z trestnoprávneho hľadiska je trestný čin neoprávneného prevádzkovania lotérií a iných podobných hier podľa § 230 Trestného zákona špeciálnym ustanovením voči trestnému činu neoprávneného podnikania podľa § 251 Trestného zákona. Z povahy veci je vylúčený jednočinný súbeh s trestným činom skrátenia dane a poisťného podľa § 276 Trestného zákona.³⁸

Skutková podstata trestného činu nepovolenej prevádzky lotérií a iných podobných hier podľa § 230 Trestného zákona priamo nadväzuje na citovaný zákon č. 30/2019 Z. z. v platnom znení o hazardných hrách. Účelom tohto zákona je vytvoriť vo verejnom záujme podmienky na

³⁵ ČENTĚŠ, J. a kol. Komentár k § 251 TZ, 2019, s. 256

³⁶ DUDZÍKOVÁ, D.: Lotérie, hry a stávky. Justičná revue, 53, 2000, s. 299

³⁷ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár 4. aktualizované vydanie, Eurokódex, 2018, s. 478

³⁸ HRUBÝ, A. Metodická pomucka – status poškozeného v trestním řízení u trestného činu neoprávneného provozování hazardní hry dle § 252 Trestního zákoníku, 2018

ochranu verejného poriadku pri prevádzkovaní hazardných hier a zabezpečenie spoločenskej kompenzácie rizík vyplývajúcich z ich prevádzkovania a účasti na nich. Hoci doslovná definícia lotérií a iných podobných hier sa nachádzala v § 1 ods. 1 a ods. 3 zákona č. 194/1990 Zb. o lotériách a iných podobných hrách, súčasná právna norma upravuje celú škálu hazardných hier. V terajšej právnej norme sú lotérie (lotériové hry) súčasťou § 4 ods. 2 tohto zákona spolu s užšie vymedzenými charitatívnymi lotériami. Samotný pojem lotérie sa v súčasnom zákone nenachádza, možno ho nájsť iba v § 4 pod označením „lotériové hry. Iné podobné hry by teda logicky mali byť hry, podobné lotériovým, a nemali by sme pod nimi chápať hazardné hry ako celok, pretože špecifiká lotérií, a napríklad aj stávkových hier, sú veľmi odlišné. Zákonodarca či už vedome, alebo z praktických dôvodov sformuloval § 4 ods. 2 písm. i) takto “hry, ktoré nie sú hazardnými hrami podľa písmen a) až h), ak spĺňajú podmienky ustanovené v odseku 1“. Práve toto ustanovenie môžeme použiť univerzálne pre všetky hazardné hry, ktoré spĺňajú všeobecné podmienky ustanovené v § 4 ods. 1. Kategorizácia hazardných hier v § 4 ods. 2 zákona o hazardných hrách skôr slúži pre potreby správneho práva pri udeľovaní licencií a iných úkonov súvisiacich s legálnym prevádzkovaním hazardných hier. Pre potreby trestného práva je teda elementárna práve definícia hazardných hier v § 4 ods. 1.

Hazardné hry, ako to už bolo uvedené, možno prevádzkovať iba na základe vydannej alebo udelennej všeobecnej alebo individuálnej licencie podľa zákona o hazardných hrách za podmienok splnených v tomto zákone. Zákon vyžaduje tiež dodržiavanie splnených podmienok počas celého trvania platnosti licencie. Prevádzkovať hazardné hry možno iba v katastrálnom území obce, ktorá takéto prevádzkovanie neobmedzila všeobecne záväzným nariadením. Zákon tiež upravuje podmienky propagácie hazardných hier na území obce. Licencie (povolenie) v trestnoprávnom zmysle vydáva Úrad pre reguláciu hazardných hier v intenciách svojej miestnej príslušnosti, a obec vo svojej vymedzenej pôsobnosti. Úrad je tiež orgánom štátneho dozoru v danej oblasti. Obce sú v oblasti hazardných hier správcom odvodov do rozpočtu obce.

Prevádzkovateľom hazardnej hry je podľa § 2 písm. d) zákona právnická osoba, ktorej udelil úrad individuálnu licenciu alebo právnická osoba, ktorá splnila podmienky všeobecnej licencie vydannej úradom a splnila si oznamovaciu povinnosť. Prevádzkovaním hazardnej hry sa rozumie vykonávanie, alebo zmluvné zabezpečenie vykonávania činností potrebných na realizáciu hazardnej hry.³⁹ Prevádzkovaním rozumieme vedomé a aktívne vytváranie podmienok, vonkajšia údržba, výplata výhier a vyberanie finančných prostriedkov zo zariadenia a priamy finančný záujem na riadnej a efektívnej prevádzke.⁴⁰

Prevádzkovaním hazardnej hry bez povolenia, ako naplnenie základného znaku skutkovej podstaty analyzovaného trestného činu, možno vyložiť ako argumentum a contrario riadneho a zákonného prevádzkovania lotérie a iných podobných hier.⁴¹

Dôvodným je pripomenutie, že pri tomto trestnom čine podľa § 230 ods. 2, 3 alebo 4 je obligatórnym uložením trestu prepadnutia majetku v zmysle § 58 ods. 2 Trestného zákona.

Poškodeným môže byť fyzická osoba alebo aj právnická osoba, a to tak v súkromnoprávnom, ako aj v trestnoprávnom vzťahu. V prípade porušenia predpisov v oblasti správnych poplatkov môže byť poškodeným tiež Slovenská republika. V tomto prípade má štát rovnaké procesnoprávne postavenie ako hociktorý iný účastník. Orgánom verejnej moci, ktorý uplatňuje práva poškodeného, by mal byť správny orgán, alebo iný štátny orgán, ktorému je zákonom, alebo na základe zákona zverená pôsobnosť v oblasti správy takýchto poplatkov. Do úvahy v takomto prípade prichádza Úrad pre reguláciu hazardných hier, obec, alebo Ministerstvo financií SR.

³⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie, Eurokódex, 2018, s. 479

⁴⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky č. 1 As 207/2018 – 32 zo dňa 22. 11. 2018

⁴¹ ŠANTA, J. Trestný čin nepovolenej prevádzky lotérií a iných podobných hier podľa § 230 Trestného zákona- aplikačné problémy a skúsenosti dozorového prokurátora, Bratislava: Akadémia PZ Katedra vyšetrovania, Zborník vedeckých prác, 2017, s. 253

Vzniknutá škoda je v danom ustanovení o nepovolenej prevádzke lotérii a iných podobných hrách kvalifikačným a v aplikačnej praxi problémovým znakom. Škodou podľa § 124 ods. 1 Trestného zákona rozumieme ujmu na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo je to iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom. Z analogickej judikatúry vyplýva, že do vzniknutej škody nemožno zahrnúť miestne dane a poplatky za prevádzkovanie hazardných hier. U tohto trestného činu pri definovaní škody je potrebné vychádzať z poslednej vety tohto ustanovenia, podľa ktorého škodou sa rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Pri zisťovaní, či páchatel' trestného činu spôsobil takýmto činom väčšiu, značnú škodu alebo škodu väčšieho rozsahu, nemožno do získaného prospechu zahrnúť náklady, ktoré v rámci nepovolenej prevádzky lotérii a iných podobných hier dôvodne vynaložil, ani odmenu primeranú hodnote účelne vynaloženej práce (upravené znenie R 1/1990).“

Záver – medzinárodné aspekty, hry a lotérie budúcnosti

Aktuálnym problémom, ktorým sa zaoberajú zákonodarcovia vo svete sú mikrotransakcie a tzv. „loot boxy“. Diskusia na túto tému spočíva v tom, či táto vnútorná mechanika videohier spadá pod reguláciu hazardných hier alebo pod bežný obeh tovarov a služieb.

Mikrotransakcie predstavujú možnosť kúpy za reálne peniaze abstraktného tovaru. Tento tovar možno využiť spravidla iba v danej hre, avšak v niektorých prípadoch ho možno aj speňažiť. Spravidla sa jedná o sumy neprevyšujúce vklad 3 eur, z toho plynú názov mikrotransakcia. Celosvetovo v roku 2018 dosiahol celkový obrat v tomto segmente 30 miliárd dolárov (približne 25 miliárd eur) a predpokladá sa, že v roku 2022 celkový obrat prekročí 50 miliárd dolárov (približne 42 miliárd eur). Cieľovou skupinou sú maloleté osoby, ktoré nedovŕšili vek 18 rokov života. Napriek tomu, že nie je dokázaná korelácia medzi participáciou na mikrotransakciách v mladosti a patologickým hráčstvom v dospelosti, začali sa niektoré krajiny zaoberať legálnou definíciou danej problematiky.

Podľa Griffithsa delí hazard od iného riskantného správania týchto 5 špecifických charakteristík:

- výmena peňazí za niečo hodnotné
- budúca okolnosť určuje výsledok tejto výmeny; výsledok tejto udalosti nie je vopred známy pred vložením vkladu
- výsledok z časti záleží na náhode
- prehre sa dá jednoducho vyhnúť tým, že účastník nebude hrať
- víťaz získava na úkor prehrávajúceho.

Táto definícia sa nápadne podobá legálnej definícii hazardných hier podľa slovenských právnych predpisov, v ktorej hráč po úhrade vkladu a vložení stávky môže získať výhru, ak splní vopred určené podmienky. Výhra je suma finančných prostriedkov alebo iná nepeňažná hodnota, ktorú môže hráč získať v hazardnej hre. Výsledok hry závisí úplne alebo čiastočne od náhody alebo od vopred neznámeho výsledku určitej okolnosti alebo udalosti. Výsledok okolností alebo udalostí nesmie byť vopred nikomu známy.

Loot boxy umožňujú hráčom zaplatiť za jeho otvorenie a získať vopred kvalitatívne a kvantitatívne neznámy tovar. Príkladom môže byť prípad z Veľkej Británie, kde bol súdom uložený peňažný trest dvom konateľom spoločnosti prevádzkujúcej internetový portál Futgalaxy.com za nelicencované sprostredkovanie hazardných hier. Na internetovom portáli bolo možné zakúpiť „FUT coin“ za reálne peniaze. Tieto FUT coins plnili úlohu internetovej meny slúžiacej ako vklad pri otváraní Loot boxov. Loot boxy obsahovali neznámych hráčov videohry FIFA s možnosťou následnej výmeny hráča za FUT coins. Trhová hodnota hráčov záležala od jeho kvalitatívnych vlastností. Pre participáciu na hre sa nevyžadovalo preukázanie svojej totožnosti, ale iba emailová adresa a platná bankomatová alebo debetná karta. Možnou obhajobou bol fakt, že neexistovala prehra v pravom slova zmysle. Hráč za svoj vklad „vyhrál“ jemu neznámy

tovar za každých okolností. Skúmaním zadržanej výpočtovej techniky bolo zistené, že možná výhra pozostávala z tzv. unikátnych a bežných tovarov. Náhodný generátor čísel rozdeľoval unikátne a bežné tovary v pomere 5:95. Účelom výhry však nebol bežný tovar, ale ten unikátny. Unikátny tovar predstavoval navýšenú hodnotu, ktorá mohla byť následne speňažená.

V zmysle slovenskej legislatívy je online hazard upravený nasledovne. Zahraniční prevádzkovatelia online hazardných hier, ktorých sa zúčastňujú osoby z územia Slovenskej republiky de lege priamo podliehajú regulácii v zmysle zákona o hazardných hrách. To znamená predovšetkým povinnosť týchto prevádzkovateľov online hazardných hier získať licenciu na prevádzkovanie príslušnej online hazardnej hry.⁴²

Prevádzkovať hazardnú hru a propagovať hazardnú hru, na ktorú nebola udelená alebo vydaná licencia, sa zakazuje. Na území Slovenskej republiky sa zakazuje aj jednotlivý predaj žrebov vrátane sprostredkovania tejto činnosti osobou, ktorá bez licencie prevádzkuje hazardné hry, a pri ktorých sú stávky uhrádzané do zahraničia.⁴³

Právnickej osobe, ktorá má sídlo na území iného členského štátu, možno licenciu udeliť alebo vydať, ak má zaregistrované svoje zahraničné zastúpenie na základe zápisu do zoznamu zahraničných zastúpení v zmysle vyhlášky č. 60/2019 Z. z. ktorou sa ustanovuje obsah a rozsah údajov zapisovaných do zoznamu zahraničných zastúpení a náležitosti žiadostí týkajúcich sa zoznamu zahraničných zastúpení. Takýto zahraničný subjekt musí pred udelením všeobecnej alebo individuálnej licencie vytvoriť na území Slovenskej republiky svoje zahraničné zastúpenie. Z tohto vyplýva, že aj prevádzkovatelia z ostatných krajín Európskeho spoločenstva podliehajú povinnostiam vyplývajúcim z vnútroštátneho predpisu Slovenskej republiky.

K medzinárodným aspektom prevádzkovania lotérii a hier je dôvodným poukázať na rozsudok Európskeho súdneho dvora číslo C-470/11 zo dňa 19. 7. 2012, podľa ktorého: „Článok 49 ES sa má vykladať v tom zmysle, že nebráni takej vnútroštátnej právnej úprave členského štátu, o akú ide v konaní vo veci samej, ktorá priznáva miestnym orgánom širokú mieru voľnej úvahy, keď im dovoľuje zamietnuť licenciu na otvorenie kasína, herne alebo sály na bingo vzhľadom na „podstatný zásah do záujmov štátu a obyvateľov dotknutej správnej oblasti“, pokiaľ predmetom tejto právnej úpravy je skutočne znížiť príležitosti na hru a koherentne a systematicky obmedziť činnosti v tejto oblasti alebo zabezpečiť verejný poriadok a pokiaľ sa voľná úvaha príslušných orgánov vykonáva transparentne, umožňujúc kontrolu neustrannosti postupov udeľovania licencií, pričom vnútroštátnemu súdu prináleží, aby to overil.“

Čo sa týka prevádzkovateľov z tzv. tretích krajín, ich ponuka sa na území Slovenskej republiky absolútne zakazuje. Právnická osoba so sídlom v inom členskom štáte, ktorá má záujem prevádzkovať hazardné hry na základe individuálnej licencie alebo všeobecnej licencie (ďalej len „zahraničný žiadateľ“), musí pred podaním žiadosti o udelenie individuálnej licencie na prevádzkovanie hazardných hier alebo zaslaním oznámenia o zámere prevádzkovať hazardné hry na základe všeobecnej licencie vytvoriť na území Slovenskej republiky svoje zahraničné zastúpenie na základe zápisu do zoznamu zahraničných zastúpení (ďalej len „zoznam zastúpení“).⁴⁴ O zápise do zoznamu zastúpení rozhoduje úrad. V súčasnosti podľa registra vydaných licencií Úradom pre reguláciu hazardných hier sa v SR nenachádza žiaden zahraničný prevádzkovateľ hazardných hier.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA E., Čentěš J., Kolesár J., Záhora J. a kol., Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár, I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010,

CALLOIS, R. Hry a ľudia. Praha: Nakladateľstvo Ypsilon, 1988,

⁴² § 36 zákona č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách

⁴³ § 4 ods. 4 zákona č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách

⁴⁴ § 49 ods. 1 zákona č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie, Eurokódex, 2018
DUDZÍKOVÁ, D.: Lotérie, hry a stávky. Justičná revue, 53, 2001,
HUIZINGA, J. Homo ludus: o pôvode kultúry v hre. Praha, Mladá fronta, 1971,
KRČMÁŘ, J. Právo občianske. III. Právo obligátorne, 2. vyd. Praha: Spolok českosl. právnikov,
Všehrd, 1932,
NOSEK, J. (ed.). Hra, veda a filosofie. Praha: Filosofia 2006,
PRUNNER, P. Psychologie, gamblérství aneb Sázka a štěstí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008,
REICH, G. The Age of Chance. Gambling and Western Culture. London: Routledge, 2002,
STIFFEL, H. a kol.. Trestný zákon: Stručný komentár, Bratislava: IURA EDITION, 2010,
ŠANTA, J. Trestný čin nepovolenej prevádzky lotérie a iných podobných hier podľa § 230
Trestného zákona- aplikačné problémy a skúsenosti dozorového prokurátora, Bratislava:
Akadémia PZ Katedra vyšetrovania, Zborník vedeckých prác, 2017,
WOLFF, K. In. Klang, H. a akol. Kommentar zum Allgemeinen Borgerlichen Gesetzbuch. 3.
zväzok, Wien: Druck und Verlag der Osterreichischen Staatsdruckerei, 1932,

Kontaktné údaje:

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Katedra trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e – mail: jan.santa@genpro.gov.sk

Bc. Matúš Krošlák
Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre
e – mail: matus.kroslak@minv.sk

NOVÁ HRANICE VÝŠE ŠKODY V TRESTNÍM PRÁVU ČR

JUDr. Radomíra VESELÁ, PhD. LL.M.

Ústav environmentální bezpečnosti
Fakulty logistiky a krizového řízení
Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Anotace: Cílem příspěvku je analyzovat hranici výše škody způsobené trestnými činy v právu ČR. Hranice škody způsobené trestnými činy jsou upravené v ust. § 138 odst. 1 trestního zákoníku, které bylo novelizováno z. č. 333/2020 Sb. Citovaná novela s účinností od 1. 10. 2020 hranice škody způsobené trestným činem zdvojnásobila. Uvedená změna reaguje na růst minimální a průměrné mzdy v ČR. Příspěvek vysvětluje aktuální právní úpravu, popisuje historii vývoje výše škod v ČR jako následku v trestním právu a srovnává právní úpravu v ČR a SR.

Klíčová slova: novelizace, trestní právo, trestní zákoník, trestní odpovědnost, majetkový trestný čin, přestupek, hranice výše škody, kategorizace škod, výpočet, mzda.

Annotation: The aim of the paper is to analyze the limit of the amount of damage caused by criminal offenses in the law of the Czech Republic. The limits of damage caused by criminal offenses are regulated in the provisions of Section 138, Paragraph 1 of the Criminal Code, which was amended by Act No. 333/2020 Coll. With effect from 1 October 2020, the cited amendment doubled the limits of the damage caused by the crime. This change responds to the growth of the minimum and average wage in the Czech Republic. The paper explains the current legislation, describes the history of the development of damages in the Czech Republic as a consequence of criminal law and compares the legislation in the Czech Republic and Slovakia.

Keywords: amendment, criminal law, criminal code, criminal liability, property crime, misdemeanor, limits of the amount of damage, categorization of damages, calculation, wage.

Úvod

Hranice výše škody způsobené trestným činem má v trestním právu významnou roli, neboť odlišuje trestné činy od přestupků a zároveň je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby. Samotný pojem škoda však není pro účely trestního práva definován. Hranice škody způsobené trestnými činy jsou v právu ČR upraveny v ust. § 138 odst. 1 z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále „TZk“). Zákonodárce s účinností od 1. 1. 2002 zakotvil přesné (pevné) peněžité částky vyjadřující rozsah škody způsobené trestným činem přímo do trestního zákona z roku 1961. Současně zrušil mimotrestní předpis rozhodný pro výpočet škody způsobené trestným činem. Tento princip převzal v nezměněné podobě i aktuálně platný trestní zákoník - z. č. 40/2009 Sb.

1. Aktuální právní úprava v ČR

Samotný pojem „škoda“ není v platné trestní legislativě definován. V ust. § 138 odst. 1 TZk jsou vymezeny odstupňované hranice výše škody způsobené trestnými činy, tzn., že jsou zde stanoveny jednotlivé druhy škod. Jde o kvalifikaci výše škody způsobené trestným činem, a to nejen na věci, která je předmětem útoku, ale též na jiné majetkové hodnotě a jiném majetkovém právu.¹

Aktuálně platný trestní zákoník rozlišuje těchto pět kategorií škod:

- škodu nikoli nepatrnou,
- škodu nikoli malou,
- škodu větší,
- škodu značnou,
- škodu velkého rozsahu.

Do TZk bylo ust. § 138 odst. 1 převzaté ze zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále „TZ“) v novelizovaném znění z roku 2002, podle něhož byla právní úprava hranice výše škody

¹ DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník: Komentář. 1. díl.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 1568 s. ISBN 978-80-7478-790-4. s.840.

obsažená v ust. § 89 odst. 11 TZ, podle kterého „škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč, škodou nikoli malou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 25 000 Kč, větší škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 50 000 Kč, značnou škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 500 000 Kč a škodou velkého rozsahu se rozumí škoda dosahující nejméně částky 5 000 000 Kč. Těchto částek se užije obdobně pro určení výše, nákladů k odstranění následků poškození životního prostředí prospěchu a hodnoty věci nebo jiné majetkové hodnoty“.²

Ust. § 138 odst. 1 TZk definovalo do 30. 9. 2020 hranice výše škody tak, že „pro účely tohoto zákona se rozumí

- a) škodou nikoli nepatrnou škoda dosahující částky nejméně 5000 Kč,
- b) škodou nikoli malou škoda dosahující částky nejméně 25000 Kč,
- c) větší škodou škoda dosahující částky nejméně 50000 Kč,
- d) značnou škodou škoda dosahující částky nejméně 500000 Kč a
- e) škodou velkého rozsahu škoda dosahující částky nejméně 5000000 Kč“.³

Podle odst. 2 citovaného ustanovení TZk „částek uvedených v odst. 1 se užije obdobně pro určení výše prospěchu, nákladů k odstranění následků poškození životního prostředí, hodnoty věci a jiné majetkové hodnoty“.⁴

Vyjádření pevných peněžitých částek přímo v trestním zákoníku je třeba považovat za správné a odůvodněné, a to zejména z hlediska uplatnění principu „nullum crimen sine lege scripta a nullum crimen sine lege certa“, z nichž vyplývá požadavek, aby právní úprava byla jasná, srozumitelná a aby zákonodárce co nejpřesněji stanovil podmínky trestní odpovědnosti. Uvedeným principům lépe odpovídá pojetí, při kterém jsou v zákoně uvedeny pevné peněžité částky vyjadřující rozsah té které kategorie škody, než předchozí koncepce odkazující na mimotrestní podzákonnou normu.⁵

Ve Sbírce zákonů byla pod č. 333/2020 Sb. publikovaná novela trestního zákoníku ze dne 22. 7. 2020, která mimo jiné zvyšuje hranice škody způsobené trestným činem, a to ve všech případech na dvojnásobek. Novela je platná od 6. 8. 2020 a účinná od 1. října 2020, a tudíž je od uvedeného data kategorizace škod v trestním právu ČR následující.

Kategorizace hranic výše škod před a po novele TZk		
Kategorie škod	Stav před novelizací	Stav po novelizaci
škoda nikoli nepatrná	nejméně 5.000,- Kč	nejméně 10.000,- Kč
škoda nikoli malá	nejméně 25.000,- Kč	nejméně 50.000,- Kč
škoda větší	nejméně 50.000,- Kč	nejméně 100.000,- Kč
škoda značná	nejméně 500.000,- Kč	nejméně 1.000.000,- Kč

² Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁵ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2019. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 199.

škoda velkého rozsahu	nejméně 5.000,000,- Kč	nejméně 10.000.000,- Kč
-----------------------	------------------------	-------------------------

Tabulka č. 1: Kategorizace hranic výše škod před a po novele TZk

Zdroj: vlastní

Zákonodárce shora uvedenou novelizací reagoval na skutečnost, že po dobu téměř 18ti let nedošlo ke zvýšení částek jednotlivých kategorií škod.

Stav před novelizací byl v odborných kruzích kritizován, a to kvůli nízkým hodnotám kategorií škod, které nebyly od roku 2002 měněny, ač došlo ke zvyšování cen, a dále k navyšování příjmů obyvatelstva.

K této problematice se mj. vyjádřil soudní znalec Křístek⁶, když na základě dat Českého statistického úřadu porovnával průměrnou měsíční mzdu od roku 2001 do roku 2017 a také hranici škody nikoli nepatrně – 5.000 Kč zvýšenou v příslušných letech o inflaci (1,8 % - 2,5 %). Na základě těchto dat dospěl znalec k závěru, že hodnota peněz se v průběhu let zmenšila o 36 %. Naopak průměrná mzda byla skoro dvojnásobná, když došlo ke zvýšení průměrné hrubé mzdy z 15.908,- Kč na 31.646,- Kč, což znamená, že ceny rostou pomaleji, než lidé bohatnou.⁷ Důsledkem toho bylo neúměrné rozšiřování působnosti trestního zákoníku a zpříšňování trestů za majetkovou trestnou činnost.

Spodní hranicí škody u majetkových trestných činů se také zabýval Ústavní soud, který na základě podání Okresního soudu v Liberci z prosince 2018 na zrušení ust. § 138 odst. 1 TZk v souvislosti s trestním řízením proti obviněné, která se měla dopustit krádeže, a tím způsobit škodu na cizím majetku ve výši cca 8 tisíc korun českých.

Podle podatele se v důsledku konstantní výše hranic škody v TZk fakticky zpříšnil trestní postih za trestné činy, když trestní odpovědnost tehdy dopadala i na jednání, která svou závažností a důsledky pro poškozené osoby odpovídala činům, které byly dříve posuzovány jako přestupek, popř. byly mírněji trestné. Ústavní soud tento názor podatele nepopřel, nicméně shledal, že mu nepřisluší, aby posuzoval šíři hranic trestněprávní kriminalizace určitých typů jednání, nemá-li nahrazovat ústavní roli zákonodárského orgánu.⁸

S odůvodněním nálezu Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2020 pod Pl ÚS 46/18 nesouhlasil soudce Jaroslav Fenyk, podle jehož názoru měl Ústavní soud konstatovat, že neshledává ústavní rovnu ve stanovení majetkových hranic ani ve způsobu jejich určení, neboť tyto otázky náleží především úvaze zákonodárce a jeho trestní politiky, což také Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňoval,

Odlišné stanovisko vyjádřili i soudci Ústavního soudu Kateřina Šimáčková a Pavel Šámal, kteří sice souhlasili s navrhovatelem i s plenární většinou v tom, že ustrnutí trestněprávní úpravy v otázce nastavení hranic jednotlivých kategorií škod ve spojení s vývojem ekonomiky vede k postupnému zpříšňování trestní represe, nicméně nesouhlasili s

tím, že odůvodnění jasně neuvádí, zda a případně za jakých podmínek může změna společenské či ekonomické situace vést k zásahu Ústavního soudu, je-li v důsledku změn kriminalizované jiné jednání než původně zamýšlené zákonodárcem. Dále odůvodnění nálezu vytýkali, že dostatečně nereflektuje dopady takových změn na aplikaci zásady subsidiarity trestní represe.

V té době již byla v Poslanecké sněmovně předmětem jednání legislativní iniciativa skupiny poslanců v podobě návrhu novely trestního zákoníku, který byl projednáván (Poslanecká sněmovna 2019, tisk č. 466) a jenž směřoval mj. právě ke zvýšení stávajících hranic majetkových škod u všech kategorií, a to na dvojnásobnou hodnotu. Sněmovna vládní novelu schválila dne 19. 6. 2020 a dne 28. 7. 2020 zákon č. 333/2020 Sb. ze dne 22. 7. 2020 podepsal prezident republiky Miloš Zeman.

⁶ JUDr. Ing. Lukáš Křístek, MBA (*1971)

⁷ KRÍSTEK L., *Škoda v trestním právu a zvyšování cen*, Česká justice [online] 19. 9. 2018. [cit. 2021-3-16] Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/skoda-trestnim-pravu-zvysovani-cen/>

⁸ Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2020 pod sp. zn. Pl ÚS 46/18

Podle důvodové zprávy k návrhu bylo hlavním motivem uvedené legislativní iniciativy právě vzdálení stanovených hranic od ekonomické reality, čímž docházelo k výraznému zostření trestní represe.

V tomto ohledu šlo o první novelu trestního zákoníku z roku 2009. Zvýšení hranic pro klasifikaci způsobené škody či získaného prospěchu však odborná veřejnost vesměs uvítala.

Podle vyjádření místopředsedy České advokátní komory, advokáta JUDr. Tomáše Sokola, má změna svoji logiku a své opodstatnění, zejména ve vztahu k reálným příjmům na straně jedné, a cenovým relacím na straně druhé. Podle jmenovaného advokáta jde o změnu akceptovatelnou, bez dramatických vedlejších efektů. Změny v právní kvalifikaci se nejčastěji týkají následujících trestných činů:

- krádeže podle § 205 TZk,
- zpronevěry podle § 206 TZk,
- podvodu podle § 209 TZk,
- pojistného podvodu podle § 210 TZk,
- legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 TZk,
- zatajení věci podle § 219 TZk,
- poškození cizí věci podle § 228 TZk,
- poškození spotřebitele podle § 253 TZk,
- pytláctví podle § 304 TZk.

Novelizace trestního zákoníku v tomto směru znamená, že došlo-li ke spáchání trestného činu v době po 1. 10. 2020, posuzuje se skutek bez dalšího podle trestního zákoníku ve znění novely. Stejná úprava se uplatní i v případě pokračujícího trestného činu, přestože byly některé jeho dílčí útoky spáchány do 30. 9. 2020, a trvajících či hromadného trestného činu, byly-li dokončeny, resp. ukončeny až po nabytí účinnosti novely.

Pokud byl trestný čin spáchán před 1. říjnem 2020, je nutno v rámci zvažování jeho právní kvalifikace vyhodnotit, zda je aplikace § 138 odst. 1 trestního zákoníku ve znění předmětné novely pro pachatele příznivější či nikoli. Kritérium použití zákona příznivějšího se použije pouze tehdy, pokud je to výhodnější pro konkrétního pachatele v konkrétní trestní věci. Do úvahy pak může přicházet dvojí důsledek. Buď se může jednat

- pouze o změnu právní kvalifikace jednání pachatele (mírnější kvalifikace trestného činu), nebo
- o zánik trestnosti činu.

Nejčastěji přichází v úvahu změna právní kvalifikace z trestného činu na přestupek, ale v úvahu může přicházet i úplný zánik trestní odpovědnosti pachatele, a to tehdy, pokud skutkové podstatě trestného činu, jehož se měl pachatel dopustit, nebude odpovídat žádná skutková podstata přestupku. Vzhledem k tomu, že příprava trestného činu je trestná pouze u některých zvláště závažných zločinů, je také možné, že zmírnění právní kvalifikace v důsledku novely povede k zániku trestnosti přípravy daného jednání a toto tak zůstane zcela bez postihu.

Uvedené důsledky novelizace vyvolávají i kritické hlasy, podle kterých se v důsledku přijaté změny hranice pro výši škody způsobené trestnými činy v právu ČR pouze uměle sníží trestná činnost, respektive dojde ke zvýšení počtu majetkových přestupků, které budou muset vyřizovat obce, což povede k jejich nepřiměřenému zatížení. Takové stanovisko vyjádřil mj. i předseda Svazu měst a obcí ČR Mgr. František Jukl, MPA, který požadoval analýzu, ze které by bylo zřejmé, o jaký počet trestných či protiprávních činů se jedná a jaké náklady tato změna trestního zákoníku přinese, aby změna hranice výše škody neznamenal pouze odlehčení soudům a věznicím.

2, Historie vývoje výše škod v ČR jako následku v trestním právu

Trestní zákon z roku 1961 původně nevyjadřoval rozsah následku – škody jako znaku příslušné skutkové podstaty majetkového trestného činu pevnými peněžitými částkami, jako je tomu v platné právní úpravě, ale používal obecných hodnotících termínů, např. „značná škoda“, „škoda velkého rozsahu“. Tyto pojmy přesněji řečeno jejich konkrétní obsah a rozsah, byly

vyloženy judikaturou. Judikatura však rigidně setrvala na jednom přijatém výkladu těchto pojmů po několik desítek let a to bez ohledu na změnu společenských podmínek. To vedlo s postupujícími změnami cenových hladin k faktickému zostřování trestní represe. Tak např. obsah pojmu „značná škoda“ byl téměř třicet let vykládán tak, že tento znak je naplněn již při škodě okolo 20. 000,- Kč a to bez ohledu na skutečnost, že během těchto třiceti let ceny zboží zvýšily.

Novela trestního zákona z roku 1990 zavedla nový dosud v trestním zákoně nepoužitý způsob vyjádření obsahu a rozsahu škody na majetku způsobené trestným činem. V příslušných skutkových podstatách zůstal rozsah škody vyjádřen obecným hodnotícím pojmem, (např. pojmem značná škoda), ale konkrétní finanční rozsah tohoto pojmu stanovilo vykládací pravidlo uvedené v ust. § 89 v obecné části tr. zákona. Toto pravidlo určilo, že základem od kterého se výpočet škody provede, je minimální měsíční mzda stanovená obecně závaznými právními předpisy. Jednotlivé obecné hodnotící pojmy pak byly různými násobky této minimální měsíční mzdy.

Předpokládalo se, že takové řešení, tj. zavedení pružného ekvivalentu umožní aktuálně reagovat na pohyb cen a mezd ve společnosti promítajících se v životních nákladech. Očekávalo se také, že takové řešení může přihlížet k míře inflace a odstraní negativní zkušenosti s dřívější nežádoucí stabilitou judikatury, která za 20 let nedokázala adekvátně reagovat na ekonomický vývoj a strnule vykládala obecné hodnotící pojmy obsažené v trestním zákoně.

Vykládací pravidlo pro rozsah škody způsobené trestným činem obsažené v ust. § 89 i obecně závazné právní předpisy, na které odkazovala novela tr. zákona z roku 1990, prošly různými legislativními peripetemi.

Minimální měsíční mzda pro účely trestního zákona byla původně stanovena na částku 1.600,- Kč (nařízení vlády ČSFR č. 258/1990 Sb.), později na částku 2.000,- Kč (nařízení vlády ČSFR č. 464/1991 Sb.), která zůstala nezaměněna až do 31. 12. 2001. V roce 1993 (z. č. 290/1993 Sb.) zákonodárce reagoval na všeobecný cenový růst tak, že novelou vyjádřil v nové podobě vykládací pravidlo tak, že obecné hodnotící pojmy se počítaly dvojnásobkem příslušné minimální měsíční mzdy.

Situace se paradoxně vrátila k nežádoucímu stavu jako před rokem 1990. Částka rozhodná pro výpočet škody způsobené trestným činem zůstávala delší dobu nezměněna bez ohledu na sociálně-ekonomickou situaci. Tím opět fakticky docházelo ke zostřování trestní represe, tedy ke kriminalizaci deliktů stíhaných dříve jako přestupky. Navíc zvolené řešení neodpovídalo přesně principům „nullum crimen sine lege scripta a nullum crimen sine lege certa“, neboť takovému pojetí by lépe odpovídala koncepce, při které by pevné peněžité částky byly uvedeny přímo v trestním zákoně. Při stávajícím pojetí tak fakticky o rozsahu trestní odpovědnosti rozhodoval orgán výkonný (a tedy nikoliv zákonodárný, jak by tomu mělo být, ba ani soud, jak tomu bylo před rokem 1990, a výkonný orgán rozhodoval o trestní odpovědnosti normou nižší právní síly).

Koncepce založená na vyjádření škody obecným hodnotícím pojmem a mimotrestním, podzákoným předpisem nesplnila ani očekávání, že pomůže trestně právní poměry stabilizovat, protože novelizací nebude třeba zasahovat do trestního zákona, ale postačí změnit příslušný mimotrestní předpis nižší právní síly.

Samotná praxe však ukázala, že ke změnám trestního zákona dochází, aniž by byl měněn mimotrestní předpis rozhodný pro výpočet škody způsobené trestným činem.⁹

Historický vývoj výše škod v ČR							
kategorie škod (Kč)	do 30.6. 1990	od 1.7.1990	od 29.11.1991	od 1.1.1994	od 1.1.2002	od 1.1.2010	od 1.10.2020
nikoli nepatrná	-	800,-	1.000,-	2.000,-	5.000,-	5.000,-	10.000,-

⁹ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2019. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 198.

nikoli malá	-	4.800,-	6.000,-	12.000,-	25.000,-	25.000,-	50.000,-
Větší	5.000,-	16.000,-	20.000,-	40.000,-	50.000,-	50.000,-	100.000,-
Značná	20.000,-	80.000,-	100.000,-	200.000,-	500.000,-	500.000,-	1.000.000,-
velkého rozsahu	100.000,-	400.000,-	500.000,-	1.000.000,-	500.000,-	5.000.000,-	10.000.000,-

Tabulka č. 2: Historický vývoj výše škod v ČR

Zdroj: vlastní

3. Srovnání právní úpravy ČR s právní úpravou v SR

Srovnání hranic škody v trestním právu ČR a s trestním právem SR má nízkou vypovídací hodnotu, neboť po dobu trvání společného státu se sice ČR a SR sblížovaly jak po stránce ekonomické, tak i právní (z. č. 140/1961 Sb.), nicméně další samostatný vývoj obou zemí znamenal rozdílný ekonomický vývoj, ale také rozdílné pojetí trestní politiky.

Podle § 125 odst. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. (dále „STZ“) se „škodou malou rozumí škoda převyšující sumu 266 eur. Škodou větší se rozumí suma dosahující nejméně desetinásobek této sumy. Značnou škodou se rozumí škoda dosahující nejméně stonásobek této sumy. Škodou velkého rozsahu se rozumí suma dosahující nejméně pětisetnásobek takové sumy. Tyto hlediska se použijí rovněž na určení výše prospěchu, hodnoty věci a rozsahu činu“.¹⁰

Podle § 125 odst. 2 STZ „pokud není ve skutkových podstatách uvedeno jinak, vyžaduje se k trestnosti v takovém případě způsobení škody alespoň malé“.¹¹

Finanční částky v rozmezí od 5.000,- Kč do 5.000.000,- Kč byly součástí trestněprávní úpravy kategorizace škod v ČR od 1. 1. 2002. Po novelizaci je rozsah jednotlivých kategorií škod od 10.000,- Kč do 10.000.000,- Kč.

Při porovnání spodní hranice odlišující trestní a správní odpovědnost zjišťujeme, že v SR činí podle aktuálního přepočtu 6.969,- Kč (266,- Euro), a nejvyšší hranice, kterou počíná nejvyšší rozpětí způsobené škody je v SR 3.484.000,- Kč (133.000,- Euro). Tzn., že spodní hranice škody je tedy v SR stanovena přibližně o jednu třetinu výše než v ČR před novelizací a přibližně o jednu třetinu níže než v ČR po novelizaci. Horní hranice byla o jednu třetinu nižší než v ČR již před novelizací.

Srovnání hranic výše škody v trestním právu ČR s právní úpravou v SR			
Kategorie škod	Stav před novelizací TZk (Kč)	Stav po novelizaci TZk (Kč)	Škoda podle STZ (€/Kč)
škoda nikoli nepatrná	nejméně 5.000,-	nejméně 10.000,-	266,-/ 6 969,-
škoda nikoli malá	nejméně 25.000,-	nejméně 50.000,-	
škoda větší	nejméně 50.000,-	nejméně 100.000,-	2.660,-/69 692,-
škoda značná	nejméně 500.000,-	nejméně 1.000.000,-	26. 600,-/696 920,-
škoda velkého rozsahu	nejméně 5.000.000,-	nejméně 10.000.000,-	133.000,-/3 484 600,-

Tabulka č.3: Srovnání hranic výše škody v trestním právu ČR s právní úpravou v SR

¹⁰ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

¹¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Zdroj: vlastní

Resumé

S účinností od 1. 10. 2020 došlo v trestním právu ČR z. č. 333/2020 Sb. ze dne 22. 7. 2020, mj. ke změně ust § 138 odst. 1 TZk, v němž se změnila hranice jednotlivých kategorií (rozsahu) škod způsobených trestným činem tak, že se částky jednotlivých kategorií zdvojnásobily. Škodou nikoli nepatrnou se tedy nyní rozumí škoda dosahující částky nejméně 10.000,- Kč (dříve 5.000,- Kč), přičemž škoda velkého rozsahu musí činit nejméně 5.000.000,- Kč.

Odborná veřejnost změnu hranice jednotlivých kategorií škod způsobených trestným činem vesměs přivítala, přičemž poukazovala zejména na vývoj ekonomiky. Úskalím této změny může být postihování jednání se škodou do 10.000,- Kč. Taková jednání by měla být nově řešena ve správním řízení u věcně a místně příslušných správních úřadů, kde by v důsledku nárůstu agendy mohlo dojít k personálním i odborným problémům. Novela bude mít podstatné dopady i ve vztahu k poškozeným, neboť náhrady způsobené škody ve výši nižší než 10.000,- Kč nebudou moci být vymáhány v trestním řízení, ale pouze občanskoprávní cestou, tj. prostřednictvím civilní žaloby.

Seznam bibliografických odkazů:

DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník: Komentář. 1. díl*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 1568 s. ISBN 978-80-7478-790-4.

JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2019*. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3.

KŘÍSTEK L., *Škoda v trestním právu a zvyšování cen*, Česká justice [online] 19. 9. 2018. [cit. 2019-6-11] Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/skoda-trestnim-pravu-zvysovani-cen/>

POKORNÝ M., *Spodní hranice škody u trestných činů se má posunout na deset tisíc korun*, Právní rádce [online] 6. 11. 2018. [cit. 2019-6-11] Dostupné z: <https://pravnicadce.ihned.cz/c1-66327820-spodni-hranice-skody-u-trestnych-cinu-se-ma-posunout-na-deset-tisic-korun-uedl-knezinek>

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

Kontaktní údaje:

JUDr. Radomíra VESELÁ, PhD. LL.M.
Ústav environmentální bezpečnosti
Fakulty logistiky a krizového řízení
Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně
Studentské náměstí 1532
686 01 Uherské Hradiště
t.č. 775 614 214
e-mail: rvesela@utb.cz

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

VÝVOJ ÚNIOVEJ JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH

Prof. Dr. Jozef BALGA, PhD.

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia:** Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti garantuje základné práva upravené v Charte základných práv Európskej únie. Justičná spolupráca v trestných veciach je neoddeliteľnou súčasťou priestoru spravodlivosti. Vývoj uvedenej justičnej spolupráce má štyri základné etapy obsahujúce stránku legislatívnu, inštitucionálnu, vecnú a finančnú. Pre pochopenie súčasného postavenia spomenutej spolupráce v systéme Európskej únie je dôležité charakterizovať jednotlivé etapy vývoja tejto formy justičnej spolupráce. Zároveň je dôležité stanoviť systém prameňov práva Európskej únie a európskeho práva, ktoré upravujú formy, metódy a prostriedky realizované a aplikované kompetentnými subjektami v rámci justičnej spolupráce v trestných veciach.*

***Kľúčové slová:** justičná spolupráca v trestných veciach, etapy vývoja a pramene európskeho práva upravujúce justičnú spoluprácu v trestných veciach, subjekty justičnej spolupráce v trestných veciach, schengenské acquis*

***Annotation:** The area of freedom, security and justice guarantees the fundamental rights enshrined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Judicial cooperation in criminal matters is an integral part of the area of justice. The development of this judicial cooperation consists of four basic stages, that contains the legislative, institutional, material and financial aspects. To understand the current position of the mentioned cooperation in the European Union system, it is important to characterize the individual stages of the development of this form of judicial cooperation. At the same time, it is important to establish a system of sources of European Union law and European law governing the forms, methods and means implemented and applied by the competent bodies in the framework of judicial cooperation in criminal matters.*

***Keywords:** judicial cooperation in criminal matters, stages of development and sources of European law governing judicial cooperation in criminal matters, subjects of judicial cooperation in criminal matters, the Schengen acquis*

Úvod

Justičná spolupráca v rámci Európskych spoločenstiev a následne Európskej únie má nespochybniteľné postavenie pri budovaní priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Samotná justičná spolupráca má dva subsystemy medzi ktoré patrí justičná spolupráca v občianskych veciach a justičná spolupráca v trestných veciach. V ďalšej časti príspevku sa budeme zaoberať vývojom justičnou spoluprácou v trestných veciach po súčasnosť.

Spolupráca v oblasti justície a vnútorných vecí bola implementovaná do európskeho práva Maastrichtskou zmluvou ako tretí pilier Európskej únie. Nadobudnutím platnosti Amsterdamskej zmluvy sa časť spolupráce ako vízová politika, azylová politika, imigračná politika a iné politiky súvisiace s kontrolou na vonkajších hraniciach presunula do komunitárneho práva. Spolupráca v oblasti justície bola ponechaná ako súčasť únievého práva.¹

V súčasnosti chápeme justičnú spoluprácu v trestných veciach ako systém činností kompetentných subjektov realizačného a aplikačného charakteru smerujúceho k naplneniu cieľov Európskej únie v oblasti boja proti trestnej činnosti ktorých formy a metódy sú explicitne stanovené v primárnych a sekundárnych prameňov práva Európskej únie.

Vývoj justičnej spolupráce v trestných veciach delíme do štyroch etáp. Prvá etapa sa datuje od druhej polovice 70. rokov minulého storočia do konca roka 1992. Druhá etapa trvala od roku 1993 do 30.4.1999. Tretia etapa sa odvíjala od platnosti Amsterdamskej zmluvy od 1.5.1999 do 30.11.2009. Posledná štvrtá etapa sa začala nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy od 1.12.2009 a trvá po súčasnosť.

¹ Tichý, L., et.al. Evropské právo, 1. vydanie. Praha: C.H. Beck 1999. 676 s.

Systém justičnej spolupráce v trestných veciach

Systém justičnej spolupráce v trestných veciach má svoju legislatívnu, inštitucionálnu, finančnú a vecnú stránku. Štruktúru legislatívnej stránky tvorí systém materiálnych, formálnych a gnozeologických prameňov práva Európskej únie (ďalej len EÚ). Materiálne pramene predstavujú určitý stav európskej občianskej spoločnosti, jej kvantitatívnu a kvalitatívnu úroveň, ďalej úroveň sociálnu, ekonomickú, kultúrnu, vzdelanostnú, morálnu, technickú, technologickú a informačnú. Odzrkadľuje taktiež očakávania spoločnosti pre realizácii cieľov politik a základných funkcií EÚ jej inštitúciami. Uvedené je formulované predovšetkým v plánoch, programoch, správach, oznámeniach a záveroch vypracovaných kompetentnými inštitúciami EÚ za spolupráce aj občanov EÚ. Formálne pramene delíme na primárne a sekundárne. Primárnymi prameňmi, ktoré upravujú predmetnú problematiku je Zmluva o EÚ a Zmluva o fungovaní EÚ. Osobitne je nutné uviesť Chartu základných práv EÚ, ktoré upravujú práva a slobody občanov EÚ pretože formy a metódy justičnej spolupráce v trestných veciach zasahujú do uvedených predmetov ochrany poskytovanej chartou. Sekundárne pramene tvoria dôležitú súčasť prameňov práva EÚ upravujúcu predmetnú problematiku a radíme sem rozhodnutia, smernice či rámcové rozhodnutia. Osobitným subsystémom prameňov práva v pertraktovanej oblasti sú rozsudky Súdneho dvora ako napríklad Vec C-584/19 alebo Vec-510/19. Gnozeologické pramene tvoria rôzne vedecké či odborné publikácie zaoberajúce sa predmetnou problematikou a taktiež výstupy z výskumných projektov, ktorých objektom je uvedená spolupráca. Inštitucionálnu stránku uvedenej formy justičnej spolupráce tvoria subjekty, ktoré realizujú a aplikujú uvádzanú spoluprácu. Patria sem inštitúcie EÚ ako aj štátne orgány a inštitúcie členských štátov kompetentné vykonávať činnosti v tejto oblasti. Finančná stránka v sebe zahŕňa realizáciu štandardne nastavených programov a fondov, ktoré je možné zo strany predovšetkým štátnych orgánov a inštitúcií členských štátov realizovať za účelom skvalitnenia systému justičnej spolupráce. Vecná stránka obsahuje konkrétne formy, metódy a prostriedky, ktorými sa aplikuje táto justičná spolupráca. Implicitne musia byť tieto prvky uvedené predovšetkým v sekundárnych prameňoch práva EÚ.

Etapy vývoja úniovej justičnej spolupráce v trestných veciach

Prvá etapa je z hľadiska skúmania vývoja spolupráce zaujímavá z dôvodu propedeutického. Ovplyvnená bola spoluprácou členských štátov Európskych spoločenstiev v rámci Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach,² ktorý upravuje systém poskytovania pomoci v rámci doručovania písomností a súdnych rozhodnutí, dožiadania či poskytovanie informácií z registra trestov. Európsky dohovor však nezodpovedal v plnej miere predstavám niektorých inštitúcií Európskych spoločenstiev o aplikácii systému justičnej spolupráci v trestných veciach z dôvodu zdĺhavosti realizácie niektorých inštitútov upravených v dohovore.

Koncom roka 1975 prijala Európska rada na zasadnutí v Paríži koncept zameraný na ochranu záujmov jednotlivcov označený ako rozhodovanie čo najbližšie občanovi. Okrem iného týmto začala diskusia o oblasti justície, ktorá sa mala stať predmetom záujmu spoločenstva. Uvedené nadväzovalo na započatú spoluprácu medzi jednotlivými členskými štátmi v oblasti vnútorných vecí a justície. V roku 1975 bola vytvorená skupina justičnej spolupráce nazvaná TREVI, ktorá mala tri skupiny zaoberajúce sa terorizmom, policajnými technikami a bojom proti organizovanému zločinu. Tieto skupiny vykonávali činnosti v rámci tretieho piliera EÚ.³ Následne v roku 1985 sa začal vytvárať Schengenský systém, ktorý predovšetkým v rámci Vykonávacej dohody z roku 1990 upravoval základné formy, metódy a prostriedky justičnej spolupráce v trestných veciach. Teritoriálna platnosť uvedeného systému obmedzovala aplikovať uvedené prvky justičnej spolupráce v rámci celého Európskeho spoločenstva. Uvedená justičná spolupráca obsahovala vzájomnú spoluprácu v trestných veciach, zákaz dvojitého trestu, problematiku

² Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 550/1992 Zb.

³ Tichý, L., aj. Evropské právo, 1. vydanie. Praha: C.H. Beck 1999. 677 s.

vydávania osôb, výkon trestných rozsudkov a spoluprácu na úseku omamných a psychotropných látok.

Následná druhá etapa je dôležitá z hľadiska explicitného vyjadrenia obsahu justičnej spolupráce v trestných veciach, ktorá sa stala súčasťou tretieho piliera EÚ. Bola sprevádzaná nadobudnutím platnosti Zmluvy o EÚ, ktorá v VI. hlave obsahovala ustanovenia o spolupráci v oblasti justície a vnútorných vecí. So zámerom dosiahnuť ciele EÚ pri rešpektovaní právomoci Európskeho spoločenstva pokladali členské štáty za veci spoločného záujmu aj oblasti boja proti podvodom, spoluprácu súdov v trestných veciach ako aj boj proti drogovým závislostiam. Koordinačnú funkciu na dosiahnutie cieľov v tejto oblasti vykonával zriadený Koordinačný výbor, ktorý okrem iného podávala stanoviská Rade na jej žiadosť alebo z vlastnej iniciatívy a prispieval k príprave rokovaní Rady v oblastiach stanovených v hlave VI.⁴ Vypracovaná Amsterdamská zmluva ponechala justičnú spoluprácu v trestných veciach v treťom pilieri avšak oproti právnej úprave predmetnej problematiky v Zmluve o EÚ z roku 1992 obsahovala spoločnú činnosť pri justičnej spolupráci v trestných veciach.

Z dôvodu naplnenia cieľov uvádzaných v Amsterdamskej zmluve bol následne prijatý Akčný plán Rady a Komisie o najlepších spôsoboch vykonávania ustanovení Amsterdamskej zmluvy o vytvorení priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti 3. decembra 1998. Akčný plán vo svojej časti C bod II. Súdna spolupráca v trestných veciach medzi opatrenia uvádza účinné vykonávanie a rozvíjanie európskej súdnej siete, posilnenie boja proti praniu peňazí alebo skúmanie spôsobov prípadného pôsobenia príslušných súdnych orgánov na území iného členského štátu. Uvedené opatrenia mali byť realizované do dvoch rokov. Do piatich rokov mali byť realizované v rámci súdnej spolupráce v trestných veciach opatrenia dotýkajúce sa lepšieho vecného a formálneho konania o vydávaní, uľahčenie cezhraničnej spolupráce medzi ministerstvami a súdnymi orgánmi v oblasti trestného konania ako aj možnosti rozšíriť výmenu informácií o trestnom registri a prípadne ju formalizovať.⁵

Zaujímavou sa stáva tretia etapa začínajúca platnosťou Amsterdamskej zmluvy. Pre ďalší rozvoj justičnej spolupráce v trestných veciach v zmysle Amsterdamskej zmluvy mal zásadný vplyv Tamperský program prijatý v roku 1999. Tento program vyhlásil, že vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí a rozsudkov a potreba aproximácie právnych predpisov uľahčia spoluprácu medzi orgánmi a súdnu ochranu práv jednotlivcov a že zásada vzájomného uznávania by mala byť základným kameňom justičnej spolupráce aj v trestných veciach. V rámci posilnenia boja proti kriminalite Európska rada súhlasila s vytvorením Eurojustu a vyzvala členské štáty, aby v plnom rozsahu zaistili vzájomnú právnu pomoc pri vyšetrowaní a stíhaní závažnej hospodárskej trestnej činnosti. Zvýšenú pozornosť program venoval osobitným opatreniam proti praniu špinavých peňazí ako napríklad opatrenia k vysledovaniu, zmrazeniu, zaisteniu a zabaveniu výnosov z trestnej činnosti.

Zmluva o EÚ v zmysle čl. 31 upravila spoločný postup v oblasti súdnej spolupráce v trestných veciach medzi iným zjednodušením a urýchľovaním spolupráce medzi príslušnými ministerstvami a súdnymi orgánmi členských štátov v rámci konania a pri výkone rozhodnutia. Medzi ďalšie spoločné postupy patrí uľahčenie extradície medzi členskými štátmi a predchádzaniu sporov o právomoc medzi členskými štátmi. Spoločný postup zahŕňa zabezpečovanie zlučiteľnosti predpisov platných v členských štátoch v miere nevyhnutnej na zlepšenie tejto spolupráce. Posledná problematika v tejto oblasti obsahovala postupné prijímanie opatrení zavádzajúcich minimálne predpisy týkajúce sa hlavných znakov skutkových podstat trestných činov a trestov v oblasti organizovanej trestnej činnosti, terorizmu a obchodovaniu s ľuďmi. Na tento účel mohla Rada jednomyseľne na podnet členského štátu alebo komisie prijímať spoločné stanoviská, rámcové rozhodnutia, rozhodnutia a vypracúvať dohovory. Okrem uvedeného Rada

⁴ Strážnická, V. Zmluva o Európskej únii s úplným znením Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Bratislava : SAP, s.246-247

⁵ Pikna, B. Evropské právo se zaměřením na justici a vnitřní věci. Praha: Policajní akademie České republiky, 2000, s.189-192

určovala podmienky a obmedzenia, za ktorých mohli príslušné orgány pôsobiť na území členského štátu v spojení a v zhode so štátnymi orgánmi tohto štátu. Zaujímavá bola právna skutočnosť, že rámcové rozhodnutie a rozhodnutie nemali priamy účinok. Každý členský štát mohol vyhlásením uznať právomoc vtedajšieho Súdneho dvora rozhodovať o predbežných otázkach za podmienok stanovených v článku 35 ods.1.

Dôležitým medzníkom vo vývoji justičnej spolupráce v trestných veciach bolo prijatie Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie z 29. mája 2000.⁶ Účelom Dohovoru je doplnenie ustanovenia a uľahčiť medzi členskými štátmi EÚ uplatňovanie dohovorov a zmlúv explicitne uvedených v článku 1. Predmetom dohovoru sú právne vzťahy súvisiace s poskytovaním vzájomnej pomoci, vybavovaním žiadostí o právnu pomoc, výmenou informácií, odpočúvaním telekomunikačnej prevádzky či ochranou osobných údajov.

Zmluva o EÚ v znení Zmluvy z Nice v hlave VI si dala za cieľ užšiu spoluprácu súdnych orgánov členských štátov vrátane spolupráce prostredníctvom Agentúry Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (ďalej len Eurojust). Poskytnutie vysokej úrovne ochrany v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti občanom EÚ sa malo dosiahnuť predchádzaním a bojom proti organizovanej alebo inej trestnej činnosti, najmä proti terorizmu, obchodovaniu s ľuďmi a trestným činom páchaným na deťoch, obchodovaniu s drogami a zbraňami, korupcii a podvodu. V článku 31 ods.2 sa Rada zaviazala podporovať spoluprácu prostredníctvom Eurojustu, tým že umožní uvedenej inštitúcii prispievať k riadnej koordinácii medzi orgánmi členských štátov činnými v trestnom konaní. Ďalšou oblasťou podpory Eurojustu mala byť účasť na vyšetrowaní prípadov závažnej cezhraničnej trestnej činnosti, predovšetkým v prípade organizovanej trestnej činnosti, zohľadňujúc pritom najmä analýzy Europolu. Posledná podpora smerovala k uľahčovaniu úzkej spolupráce medzi Eurojustom a Európskou súdnou sieťou, najmä s cieľom zjednodušiť vybavovanie žiadostí o právnu pomoc a žiadosti o extradíciu.⁷ Pre uvedenú oblasť sa zaviedol Zmluvou z Nice v zmysle článku 40, 40a, 40b právny inštitút užšej spolupráce cieľom ktorej bolo umožniť EÚ stať sa rýchlejšie priestorom slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.

Dôležitým dokumentom pre ďalší rozvoj justičnej spolupráce v trestných veciach sa stal Haagsky program: Posilňovanie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii (ďalej len Haagsky program).⁸ V časti 3.3 sa predsavzalo dosiahnuť odstránenie existujúcich právnych prekážok a posilnenie koordinácie vyšetrowania. Osobitná pozornosť sa mala venovať možnosti sústredenia trestného stíhania v cezhraničných prípadoch s viacerými stranami v jednom členskom štáte. Mal sa vytvoriť komplexný program opatrení na vykonávanie zásady vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí v trestných veciach, ktoré zahŕňali súdne rozhodnutia vo všetkých etapách trestného konania alebo vzťahujúce sa na ne inak, ako je zhromažďovanie a prípustnosť dôkazov, spory o právomoc, zásada "ne bis in idem" a výkon právoplatných rozsudkov odňatia slobody alebo iných (alternatívnych) trestov. Rada mala do konca roku 2005 prijať rámcové rozhodnutie o európskom rozkaze na získanie dôkazov. Uvedené právne vzťahy boli upravené až v roku 2008 prijatím rámcového rozhodnutia Rady 2008/978/SVV o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach. V neposlednej rade program zdôraznil nutnosť spolupráce Eurojustu a Europolu v rámci sústredeného trestného stíhania cezhraničnej organizovanej a inej závažnej trestnej činnosti a terorizmu. K materiálnemu a formálnemu naplneniu Haagskeho programu bol vypracovaný akčný plán Rady a komisie, ktorý obsahoval konkrétne opatrenia právneho, organizačného, inštitucionálneho a finančného charakteru pre naplnenie programu kompetentnými inštitúciami EÚ.⁹

⁶ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 572/2006 Z. z.

⁷ Siman, M., Slašťan M. Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva v znení Zmluvy z Nice a Zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky a ostatných štátov k Európskej únii. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela 2004. 33-35 s.

⁸ Ú. v. ES C 53, 3.3.2005, s.1-14

⁹ Ú. v. EÚ C 198, 12.8.2005, s.1-22

Trend EÚ zblížovať a spružniť súdnu spoluprácu v trestných veciach nadobudol nový rozmer prijatím rozhodnutia o rámcovom programe pre policajnú a súdnu spoluprácu v trestných veciach z roku 2002. Cieľom programu bolo rozvíjať, vykonávať a vyhodnocovať európsku politiku v tejto oblasti. Taktiež podporovať a posilňovať tvorbu sietí, vzájomnú spoluprácu vo všeobecných otázkach spoločného záujmu členských štátov, výmenu a šírenie informácií, skúseností a správnych postupov, miestnu a regionálnu spoluprácu a skvalitňovať a adaptovať vzdelávanie a vedeckotechnický výskum. V neposlednej rade povzbudzovať členské štáty, aby vystupňovali spoluprácu s kandidátskymi krajinami, inými tretími krajinami a príslušnými regionálnymi a medzinárodnými organizáciami. Z programu boli podporované projekty v oblastiach súdnej spolupráce a spolupráce donucovacích orgánov. Cieľovými skupinami rámcového programu sa stali predovšetkým príslušníci právnických povolání (napríklad sudcovia, štátni zástupcovia, advokáti, vyšetrovatelia, súdni znalci atď.) a osoby vymáhajúce právo (policajti).¹⁰

Súčasná posledná štvrtá etapa vývoja justičnej spolupráce v trestných veciach je charakteristická svojou univerzálnosťou a unifikačno-harmonizačnou charakteristikou. Nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy sa oblasť justičnej spolupráce implementovala do Zmluvy o fungovaní EÚ.¹¹ V 4 kapitole IV. hlavy Zmluvy o fungovaní EÚ sa upravili právne vzťahy súvisiace s aplikáciou justičnej spolupráce v trestných veciach. Uvedená kapitola v článku 82 stanovuje už uvedenú zásadu vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a upozorňuje na aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov v takých oblastiach ako je predchádzanie sporov o právomoc medzi členskými štátmi, podpora vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov, uľahčovanie spolupráce medzi justičnými orgánmi v rámci trestného stíhania a výkonu rozhodnutí. Rada a Európsky parlament môžu v súlade s riadnym legislatívnym procesom prostredníctvom smerníc ustanoviť minimálne pravidlá pre vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí, ktoré majú cezhraničný rozmer. Tieto minimálne pravidlá však musia zohľadňovať rozdiely medzi právnymi tradíciami a právnymi systémami členských štátov. Do predmetu vzájomného uznávania rozsudkov patrí vzájomná prípustnosť dôkazov, práva jednotlivcov v trestnom konaní a práva obetí trestných činov. V ďalších osobitných aspektov trestného konania rada určuje svojim rozhodnutím, ktoré schvaľuje jednomyseľne po udelení súhlasu Európskeho parlamentu. Taktiež Rada a Európsky parlament môžu opäť v súlade s riadnym legislatívnym postupom prostredníctvom harmonizačnej právnej normy - smernicami - vymedziť trestné činy a sankcie v oblastiach obzvlášť závažnej trestnej činnosti ako terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne zneužívanie žien a detí, nedovolené obchodovanie s drogami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, pranie špinavých peňazí, korupcia, falšovanie platobných prostriedkov, počítačová kriminalita a organizovaná trestná činnosť. V závislosti od vývoja trestnej činnosti môže Rada prijať rozhodnutie určujúce ďalšie oblasti trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom alebo z osobitnej potreby bojovať proti nim na spoločnom základe. Prijat' však takéto rozhodnutie môže len jednomyseľne po udelení súhlasu Európskeho parlamentu. V rámci realizácie justičnej spolupráce v trestných veciach môže aspoň deväť členských štátov nadviazať aj posilnenú spoluprácu.

Pre naplnenie ducha Lisabonskej zmluvy bol v roku 2010 prijatý Štokholmský program - otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich (ďalej len Štokholmský program).¹² V časti 3. Uľahčenie života občanom: Európa práva a spravodlivosti bola zdôraznená potreba v boji proti cezhraničnej trestnej činnosti vyvinúť väčšie úsilie na zefektívnenie justičnej spolupráce. Vzájomné uznávanie sa malo rozšíriť na všetky typy rozsudkov a rozhodnutí justičnej povahy, ktoré môžu mať v závislosti od právneho systému trestný alebo správny charakter. V súvislosti s trestnou činnosťou v oblastiach mimoriadne závažnej trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom sa mali ustanoviť spoločné vymedzenia trestných činov a spoločná

¹⁰ Pikna, B. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policajní a justiční spolupráce). Praha: LINDE, 2003 s.296-297

¹¹ Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016 s.79-83

¹² Ú. v. EÚ C 115, 4.5.2010, s.1-38

minimálna výška najvyšších trestných sadzieb. Prioritne sa malo zamerať na terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, nedovolené obchodovanie s drogami, sexuálne zneužívanie žien a detí, detskú pornografiu a počítačovú kriminalitu. Posilnenie medzinárodnej prítomnosti EÚ v oblasti trestného práva sa malo sústrediť na rokovania o dohodách o vzájomnej pomoci a vydávaní. Mala sa vytvoriť politika zameraná na vypracovanie dohôd o medzinárodnej justičnej spolupráci s tretími krajinami, ktoré sú predmetom záujmu alebo v rámci medzinárodných organizácií. Pri rozhodovaní o prioritných krajinách sa malo prihliadať na také kritériá ako strategický vzťah, existujúce dvojstranné dohody, dodržiavanie ľudských práv a slobôd, spolupráca krajiny s EÚ a priority v oblasti presadzovania práva a justičnej spolupráce. Následne bol vypracovaný Akčný plán na implementáciu Štokholmského programu,¹³ ktorý v prílohe obsahoval akcie, zodpovedné strany a časový plán naplnenia programu.

Medzi základné formy realizácie justičnej spolupráce v trestných veciach zaraďujeme napríklad spoločné vyšetrovacie tímy a Európsku justičnú sieť.

Osobitnou formou justičnej spolupráce v trestných veciach je vzájomné uznávanie pričom sem nepatria všetky vnútroštátne rozhodnutia, ale len európsky zatýkací rozkaz, príkaz na zaistenie majetku a dôkazov, vzájomné uznávanie peňažných sankcií, príkaz na konfiškáciu, rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahrňujúce pozbavenie osobnej slobody, európsky príkaz na zabezpečenie dôkazov, európsky ochranný príkaz, európsky vyšetrovací príkaz a rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi EÚ.¹⁴ Za metódy justičnej spolupráce v trestných veciach pokladáme vybavovanie žiadostí o právnu pomoc, spracovanie procesných písomností, výmeny informácií, vylúčky formou videokonferencie, kontrolované dodávky, utajené vyšetrovanie a odpočúvanie telekomunikačnej prevádzky. Do systému prostriedkov justičnej spolupráce v uvedenej oblasti radíme technické, informačné a bezpečnostné systémy používané pri aplikácii právnych noriem upravujúcich činnosť kompetentných subjektov pri naplňaní cieľov pre budovanie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Z pohľadu teritoriálneho pôsobenia príslušných orgánov členských štátov je dôležité ustanovenie článku 89, ktorý stanovuje Rade možnosť ustanoviť podmienky a obmedzenia pre uvedené orgány v prípadoch zásahu na území iného členského štátu v spojení a so súhlasom orgánov tohto štátu. Rada uvedené vykonáva v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom pričom sa uznáva jednomyselne po porade s Európskym parlamentom.

Inštitucionálny rámec justičnej spolupráce v trestných veciach

Z hľadiska inštitucionálneho zabezpečenia justičnej spolupráce v trestných veciach delíme subjekty na realizujúce a aplikujúce. Medzi realizujúce subjekty patrí Európska rada, Rada, Európsky parlament a Komisia. Tieto subjekty vykonávajú formou riadneho alebo mimoriadneho legislatívneho postupu prijímanie sekundárnych prameňov práva EÚ ako sú nariadenia, smernice a rozhodnutia. Osobitné postavenie má Súdny dvor EÚ, ktorý svojimi rozsudkami predovšetkým v rámci prejudiciálneho konania aplikuje interpretačné pravidlá napríklad pri charakterizovaní pojmov (súdny orgán, vydávajúci orgán, vykonávajúci súdny orgán atď.) alebo ustanovení sekundárnych prameňov práva EÚ upravujúce predmetnú spoluprácu.

Aplikujúce subjekty sú tie, ktoré svojou činnosťou aplikujú sekundárne pramene práva EÚ. Sú to predovšetkým také inštitúcie EÚ ako Eurojust, OLAF (Európsky úrad boja proti podvodom) či Európska prokuratúra. Na strane druhej aplikujúcimi subjektami sú aj justičné orgány alebo rovnocenné orgány členských štátov vykonávajúce činnosti v rámci trestného stíhania alebo výkonu rozhodnutí.

Mandát Eurojustu sa vzťahuje na formy závažnej trestnej činnosti uvedené v prílohe I. Nariadenia o Eurojuste a jeho mandát je rozšírený aj o súvisiace trestné činy, t. j. trestné činy

¹³ KOM(2010) 171 v konečnom znení

¹⁴ Marková, V., Balún, L. Európsky vyšetrovací príkaz ako nástroj efektívnej spolupráce členských štátov Európskej únie. In. Vyšetrovanie - zákonný a spravodlivý postup. Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2018. 167 s.

spáchané s cieľom získať prostriedky na páchanie trestných činov patriacich do pôsobnosti Eurojustu, s cieľom uľahčiť alebo zo zámerom spáchať takéto trestné činy alebo s cieľom zabezpečiť beztrestnosť tých, ktorí páchajú tieto trestné činy. Eurojust však odo dňa, keď Európska prokuratúra prevezme svoje úlohy v oblasti vyšetrovania a stíhania nebude vykonávať svoju právomoc v súvislosti s trestnou činnosťou, na ktorú sa vzťahuje právomoc Európskej prokuratúry s výnimkami uvedenými v čl. 3 ods. 1 Nariadenia o Eurojuste. Európska prokuratúra má vyšetrovacie právomoci a je nezávislou a decentralizovanou prokuratúrou EÚ, pričom jej úlohou je vyšetrovať, stíhať a (prostredníctvom vnútroštátnych súdov) podať obžalobu v prípade trestných činov, ktoré poškodzujú rozpočet EÚ. Vecná príslušná je v kategóriách podvodov, prania špinavých peňazí, aktívnej a pasívnej korupcie a sprenevery verejného činiteľa, poškodzujúca finančné záujmy EÚ. OLAF uskutočňuje administratívne vyšetrovanie s cieľom bojovať proti podvodom, korupcii a akýmkoľvek protiprávnym činom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ. Vyšetovania môžu zahŕňať rozhovory a inšpekcie priestorov a môžu sa vykonávať formou interného vyšetrovania, externého vyšetrovania alebo koordinačné prípady. V prípadoch keď Európska prokuratúra vedie vyšetrovanie trestného činu, OLAF nezačne žiadne súbežné administratívne vyšetrovanie pre tie isté skutky.¹⁵ Z uvedených vecných kompetencií jednotlivých inštitúcií je zjavné, že sa prekrývajú a poukazujú na skutočnosť, že racionálne riešenie inštitucionálnej stránka justičnej spolupráce v trestných veciach je z hľadiska kvalitatívneho a kvantitatívneho len na začiatku svojho vývoja.

Záver

V rámci charakteristiky jednotlivých etáp vývoja justičnej spolupráce v trestných veciach sa uvádzali len pramene práva Európskych spoločenstiev a práva EÚ, ktoré zásadne ovplyvnili vznik a rozvoj tejto formy justičnej spolupráce. Nebolo možné uviesť všetky sekundárne pramene práva, ktoré v súčasnosti upravujú právne vzťahy v uvedenej oblasti. Dôležité pre ďalší rozvoj úniovej justičnej spolupráce v trestných veciach je skúmanie jednotlivých stránok a samotnej právnej charakteristiky uvádzanej spolupráce.

Dôležité z hľadiska vývoja sú materiálne pramene práva, ktoré obsahovali predovšetkým základné subsystemy spolupráce a stanovovali priority v činnosti inštitúcií EÚ, ktoré boli a sú kompetentné vykonávať legislatívnu činnosť v zmysle primárnych prameňov práva EÚ ako je Zmluva o fungovaní EÚ. V súčasnosti sa skúmanie justičnej spolupráce v trestných veciach sústreďuje predovšetkým na aplikačnú stránku, ktorá je závislá na úrovni interpretácie jednotlivých formálnych prameňov práva EÚ pracovníkmi bezpečnostných orgánov a inštitúcií členských štátov.

Zoznam bibliografických odkazov:

CHRENŠŤ, J., NESVADBA, A. Právo Európskej únie, 1. vydanie, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020. ISBN 978-80-8054-867-4.

MARKOVÁ, V., BALÚN, L. Európsky vyšetrovací príkaz ako nástroj efektívnej spolupráce členských štátov Európskej únie. 1. vydanie. In. Vyšetovanie - zákonný a spravodlivý postup. Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2018. ISBN 978-80-8054-757-8.

PIKNA, B. 2003. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policajní a justiční spolupráce). 1. vydanie. Praha: LINDE, ISBN 80-7201-449-8

PIKNA, B. Evropské právo se zaměřením na justici a vnitřní věci. 1. vydanie, Praha: Policajní akademie České republiky, 2000, ISBN 80-7251-039-8.

¹⁵ Chrenšť, J., Nesvadba, A. Právo Európskej únie, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020. 304-310 s.

SIMAN, M., SLAŠŤAN M. 2004. Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva v znení Zmluvy z Nice a Zmluvy o prístupí Slovenskej republiky a ostatných štátov k Európskej únii. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela 2004. ISBN 80-969093-5-5.

STRÁŽNICKÁ, V. Zmluva o Európskej únii s úplným znením Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. 1. vydanie, Bratislava : SAP, ISBN 80-88908-21-3.

TICHÝ, J., aj. 1999. Evropské právo. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck. ISBN 80-7179-113-X.

Kontaktné údaje:

Prof. Dr. Jozef Balga, PhD.

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v BratislaveS

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: jozef.balga@akademiapz.sk

VÝVOJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH V EURÓPSKEJ ÚNII

JUDr. Juraj DRUGDA, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Autor sa v príspevku venuje najdôležitejším aspektom vývoja spolupráce v trestných veciach v Európskej únii. V súlade s jedinečnými právnymi a integračnými podmienkami, ktoré sú vlastné každej vývojovej etape Európskej únie sú analyzované a komparácii podrobené významné oblasti vývoja justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach. Autor taktiež približuje aj legislatívnu činnosť vrcholových orgánov Európskej únie na poli spolupráce v trestných veciach prostredníctvom definovania osobitostí legislatívnych nástrojov používaných počas jednotlivých období vývoja Európskej únie.

Kľúčové slová

spolupráca v trestných veciach, justičná spolupráca, policajné spolupráca, Maastrichtská zmluva, Amsterdamská zmluva, Lisabonská zmluva, priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti

Annotation

Author of the article is describing the most important aspects of development in the area of cooperation in criminal matters in the European Union. Important domains for the judicial and police cooperation in criminal matters are analyzed and compared in accordance with the unique legal and integration conditions inherent in each stage of development of the European Union. The author also describes legislative activities of the chief institutions of the European Union in the field of cooperation in criminal matters by defining the specifics of the legislative instruments used during the various periods of development of the European Union.

Keywords

cooperation in criminal matters, judicial cooperation, police cooperation, Maastricht Treaty, Treaty of Amsterdam, Treaty of Lisbon, area of freedom, security and justice

Úvod

Európsku úniu môžeme definovať ako ekonomické, politické a hospodárske zoskupenie 27 členských štátov za účelom integrácie v právnej, menovej, hospodárskej a politickej oblasti, ktorá sa prejavuje hlavne spoluprácou členských štátov smerujúcou k zjednoteniu najdôležitejších aspektov zabezpečenia spoločného stabilného a bezpečného fungovania modernej Európy.

Za oficiálny vznik EÚ môžeme pokladať prijatie Zmluvy o EÚ alebo Maastrichtskej zmluvy, ktorá nadobudla platnosť 1. novembra 1993. Zmluva o EÚ bola niekoľkokrát významne revidovaná. Prvá úprava prebehla 2. októbra 1997 v podobe Amsterdamskej zmluvy, ďalej 26. februára 2001, kedy bola prijatá Zmluva z Nice a posledné, aktuálne znenie má formu Lisabonskej zmluvy z 13. decembra 2007, ktorá EÚ priznala právnu subjektivitu, čím odstránila spory ohľadom právnej povahy a medzinárodnoprávnej subjektivity EÚ.

Vzniku EÚ predchádzal dlhý proces postupnej integrácie európskych krajín, ktorý začal na ekonomickom základe. Idea zjednotenej Európy vyjadrená v Schumanovej deklarácii z 9. mája 1950 skoncipovanej francúzskym ministrom zahraničných vecí Robertom Schumanom a jeho spolupracovníkom Jeanom Monetom priniesla nové partnerstvo Francúzska a Spolkovej republiky Nemecko v oblasti výroby uhlia a ocele, ku ktorému sa zanedlho pripojili aj ďalšie Európske štáty, ako Belgicko, Holandsko, Taliansko a Luxembursko. Efektívna ekonomická spolupráca stále viacerých krajín vyústila do vzniku troch Európskych spoločenstiev a to Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (ESUO), Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (EURATOM). Pôvodne čisto ekonomická spolupráca smerujúca k vytvoreniu jednotného spoločného trhu sa postupne rozširovala aj o integráciu v politicko-právnych oblastiach. Právny poriadok Európskych spoločenstiev a následne EÚ neustále rozširoval pole svojej pôsobnosti, s čím priamo súvisela nevyhnutnosť spoločnej právnej úpravy mnohých právnych odvetví, v neposlednom rade aj trestného práva. Počiatky tohto procesu boli v mnohých smeroch komplikované hlavne z dôvodu nejasností v otázkach právnej povahy ES a dlhšej doby aj EÚ. „Najlepšie snád“ vystihuje nie celkom jednotnú právnu povahu ES označenie

medzinárodnej supranacionálnej organizácie.¹ Čo znamená, že členské štáty preniesli určitú časť svojich zvrchovaných práv v prospech ES na báze vertikálneho rozdelenia právomocí.

Spolupráca v trestných veciach pred vznikom EÚ

Zmluvy, na základe ktorých boli založené Európske spoločenstvá sa venovali z veľkej časti ekonomickej spolupráci členských štátov, bezpečnostné a trestnoprávne otázky boli zanedbané, napriek tomu na globálny vývoj bezpečnostných rizík a faktorov kriminality vtedajšej doby reagovali dotknuté štáty uzatváraním medzinárodných dohôd o vzájomnej spolupráci vo veciach s trestnoprávnym charakterom. Pozorovateľné bolo aj zakladanie prvých inštitúcií a pracovných skupín, ktorých náplňou bolo iniciovanie spoločného boja členských štátov proti negatívnym kriminálnym a bezpečnosť ohrozujúcim fenoménom s medzinárodným prvkom, akými sú napríklad terorizmus, pranie špinavých peňazí, organizovaná kriminalita ale aj oblasti týkajúce sa priamych záujmov členských štátov Európskych spoločenstiev, medzi ktoré môžeme zaradiť trestnoprávne aspekty schengenskej spolupráce a výkon cudzích trestných rozsudkov.

V 70. rokoch minulého storočia zasiahla Európu nebývalá vlna teroristických útokov, ktorú malo na svedomí formovanie extrémistických a separatistických skupín ako severoírskara IRA, baskická ETA a talianska Anni di Piombo, ktoré mali na svedomí niekoľko tisíc teroristických útokov zanechávajúcich mnohých mŕtvych a zranených počas celých 70. rokov minulého storočia.² Odpoveďou bolo sformovanie inštitúcií akými boli Bernský klub zriadený v roku 1971, ktorý pozostával z riaditeľov spravodajských služieb členských štátov za účelom vzájomnej spolupráce v boji proti terorizmu a skupina TREVI. Vytvorenie skupiny TREVI v roku 1975, ktorými členmi bolo 12 vtedajších členských štátov ES malo za účel boj proti terorizmu pomocou spoločného koordinovania policajnej spolupráce medzi štátmi ES založeného na medzivládnej spolupráci, ktorá neumožňovala zásahy hlavných orgánov ES do jej činnosti. Skupina TREVI sa skladala z piatich pracovných skupín, z ktorých každá mala na starosti určenú oblasť. TREVI 1 sa zaoberala bojom proti terorizmu, TREVI 2 vedecko-technickej modernizácií v oblasti policajného výcviku a verejnému poriadku, TREVI 3 riešila bezpečnostné aspekty civilnej leteckej dopravy, boj proti organizovanému zločinu a drogovej kriminalite, TREVI 4 sa starala o zabezpečenie jadrových zariadení a dopravy a TREVI 5 mala za úlohu vytvoriť núdzové opatrenia na riešenie mimoriadnych udalostí, akými sú napríklad prírodné katastrofy alebo požiare.³ Význam pôsobenia skupiny TREVI môžeme pozorovať hlavne v jej úlohe v začiatkoch procesu europeizácie trestného práva, taktiež v nej môžeme vidieť určitý základ pre zriadenie európskej policajnej jednotky, ktorý bol neskôr realizovaný prostredníctvom založenia Europolu. Skupina TREVI, jej činnosť a organizačná štruktúra bola začlenená do tretieho piliera Maastrichtskej zmluvy.

Stále zblížovanie členských štátov ES v ekonomických a hospodárskych oblastiach prinieslo nielen potrebu zabezpečenia voľného pohybu tovaru, ktorý sa realizoval vytvorením jednotného spoločného trhu, ale následne aj zabezpečenie voľného pohybu osôb. Prijatím Schengenskej dohody 14. júna 1985 za účelom postupného odstraňovania kontrol na spoločných hraniciach signatárskych štátov a následného prijatia Schengenského vykonávacieho dohovoru z 19. júna 1990, ktorým bola táto dohoda priamo realizovaná bolo tejto požiadavke vyhovené. Dôsledky schengenských dohôd sa prejavujú v realizácii štyroch slobôd, voľného pohybu tovaru, služieb, kapitálu a osôb prostredníctvom postupného rušenia kontrol na vnútorných hraniciach členských štátov. Netreba zabudnúť na fakt, že priznanie takto širokého spektra slobôd malo aj svoje negatívne stránky prejavujúce sa hlavne v umožňovaní voľného pohybu páchatel'ov trestnej činnosti, zjednodušeniu pašovania zakázaných komodít a legalizácie nelegálne nadobudnutých

¹ POLÁK, P.: Úprava medzinárodnej právnej pomoci v trestných veciach v rámci Európskej únie s prihliadnutím k ochrane jej finančných zájmov. Brno : Masarykova univerzita, 2003. s. 72

² Charted: Terror attacks in Western Europe from the 1970s to now [online]. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <https://qz.com/558597/charted-terror-attacks-in-western-europe-from-the-1970s-to-now/> (prekl. aut.)

³ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 63 - 64

finančných prostriedkov v iných štátoch. Schengenský vykonávací dohovor preto zavádza rad kompenzačných opatrení, ktorých účelom je minimalizovanie rizika spojeného s nekontrolovaným pohybom. Toto obdobie so sebou prinieslo podstatné posilnenie policajnej spolupráce prostredníctvom vymedzenia právneho základu zabezpečujúceho výkon určitých právomocí policajta jedného zmluvného štátu na území druhého zmluvného štátu, čo sa prejavovalo hlavne pri spoločných pátracích akciách a v oblastiach prevencie a boja proti trestnej činnosti. Väčší dôraz sa rovnako kladie na činnosti a úlohy styčných policajných dôstojníkov a na cezhraničnú výmenu trestnoprávne relevantných informácií medzi policajnými orgánmi jednotlivých členských štátov. Za významný krok v oblasti výmeny informácií môžeme pokladať zavedenie Schengenského informačného systému ako spoločnej informačnej platformy fungujúcej v podobe databázového systému obsahujúceho všetky potrebné informácie pre zabezpečovanie bezpečnosti na hraniciach schengenského priestoru.⁴ Právotvorná dôležitosť schengenských dohôd sa prejavuje v zosúladiení právnych predpisov členských štátov za účelom posilnenia bezpečnosti vonkajších hraníc a snahy o zblížovanie vízových politik členských štátov. „Z hľadiska bezpečnostného je zreteľné, že prijaté opatrenia majú sťažiť možnosť zneužívania slobody pohybu ku kriminálnym aktivitám.“⁵

Pozitívny vývoj v tomto období môžeme pozorovať aj v oblasti spolupráce justičných orgánov v trestných veciach. Týka sa hlavne postupného rozširovania vzájomnej pomoci v trestných veciach realizovanej vydávaním osôb na účely zabezpečenia priebehu trestného konania, predávanie odsúdených osôb, zavedenie priameho doručovania písomností na účely trestného konania osobám nachádzajúcich sa na území iných členských štátov a v neposlednom rade umožňovanie priameho styku medzi justičnými orgánmi členských štátov. Tiež sa pozitívnym smerom posunula i cezhraničná ochrana obete trestného činu.⁶

Obdobie do vzniku EÚ prinieslo úvod do posilňovania integračných snáh v oblastiach verejnej bezpečnosti, rozšírenia slobôd občanov Európy a oblasti justičnej a policajnej spolupráce prostredníctvom naplňania záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spolupráci v trestných veciach.

Vznik EÚ a spolupráca v trestných veciach

Vznik samotnej EÚ môžeme datovať od 7. februára 1992 podpísaním Zmluvy o Európskej únii, inak nazývanej Maastrichtská zmluva s účinnosťou od 1. novembra 1993. Oblasť spolupráce v trestných veciach bola zaradená do III. piliera, ktorý sa nazýval spolupráca v oblasti justície a vnútra alebo „otázky vnútornej a verejnej bezpečnosti členských štátov.“⁷ Hlavným cieľom tejto spolupráce bolo rozvíjanie úzkej spolupráce v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí, ktorej obsah je podrobnejšie vymedzený v hlave VI. Zmluvy o EÚ v článku K. a nasledujúcich, kde nájdeme deväť oblastí spoločného záujmu, ktorých účelom je dosiahnutie legitímneho fungovania inštitútu voľného pohybu osôb a eliminovanie všetkých nezákonných aktivít, ktorých páchanie bolo zjednodušené z dôvodu otvorenia vnútorných hraníc.

Medzi dané oblasti zaradujeme:

- azylovú politiku,
- pravidlá upravujúce prekračovanie vonkajších hraníc členských štátov a prevádzanie kontrol na nich,
- prísťahovalecká politika týkajúca sa štátnych príslušníkov tretích krajín,

⁴ VLASTNÍK, J.: *Institucionální rámec spolupráce v trestních věcech v EU*. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 27

⁵ PIKNA, B.: *Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce)*. Praha : Linde, 2007. s. 38

⁶ KRÁSNÁ, P., ŠIŠULÁK, S.: *Obet trestného činu, poškodený a restoratívna justícia v kontinuite*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021, s. 18.

⁷ PIKNA, B.: *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva s prizmatem Lisabonské smlouvy*. Praha : Linde, 2010. s. 33

- boj proti drogovým závislostiam,
- boj proti podvodom v medzinárodnom rozsahu,
- justičná spolupráca v občianskoprávných veciach,
- justičná spolupráca v trestných veciach,
- colná spolupráca a
- policajná spolupráca.

V procese europeizácie trestného práva bola v tomto období diskutabilná hlavne právna vynútiteľnosť zabezpečenia naplňovania stanovených cieľov, s čím priamo súvisí potreba zavedenia účinných právnych nástrojov, ktoré umožnia následnú realizáciu prijatých legislatívnych aktov. Legislatívny proces v tomto období mal podobu výlučnej legislatívnej iniciatívy členských štátov v rámci ktorej diskusia a hlasovanie prebiehalo na pôde Rady EÚ, pričom prijatie určitého legislatívneho aktu bolo podmienené jednomyseľnosťou hlasovania všetkých členských štátov.

ZEÚ mala vo svojom III. pilieri jedinečný systém legislatívnych nástrojov v rámci ktorého mohla Rada EÚ:

- zaujať jednotnú pozíciu,
- prijať jednotnú akciu alebo
- vypracovať dohovor.

Dôležité je poznamenať, že sa jedná o právne akty sekundárneho práva EÚ. Zaujatím jednotnej pozície vyjadrovala Rada EÚ podporu vhodných foriem a postupov zabezpečujúcich spoluprácu členských štátov za účelom uskutočňovania cieľov EÚ. Išlo o formu akéhosi budovania jednotnosti členských štátov EÚ. Prijatie jednotnej akcie Radou EÚ malo za účel preferovanie dosahovania cieľov spoločným postupom členských štátov na úrovni EÚ, pretože v niektorých oblastiach bol týmto spôsobom dosiahnutý želanejší efekt lepšie, ako samostatným postupom jednotlivých členských štátov. Rada EÚ taktiež odporúčala právnu záväznosť jednotných akcií za každých okolností. Neopomenuteľný je fakt, že pomocou jednotnej akcie bolo v tomto období prijatých najviac legislatívnych aktov z oblasti trestného práva. Vypracovanie dohovoru Radou EÚ plnilo odporúčaciu funkciu spočívajúcu v jeho prijatí členskými štátmi v súlade s ich ústavnými predpismi.⁸

Prínos Maastrichtskej zmluvy sa prejavuje hlavne v prijatí viacerých dôležitých právnych aktov zblížujúcich trestné právo členských štátov, ktoré definujú neustále užšiu spoluprácu v trestných veciach prejavujúcu sa aj prostredníctvom vzniku prvých inštitúcií koordinujúcich túto spoluprácu. Vznikom Europolu bol vytvorený „základný úniový rámec pre výmenu styčných sudcov a využívanie styčných policajných dôstojníkov.“⁹ Rozsah činností Europolu pozostával hlavne zo zbierania a analýzy trestnoprávne relevantných informácií na účely ich poskytovania členským štátom, ale aj súboru aktivít smerujúcich k zvyšovaniu dôvery medzi bezpečnostnými zložkami členských štátov vo forme podporných programov pre vzdelávanie a výcvik zástupcov trestnej justície. V tomto období vznikla taktiež aj nová európska inštitúcia justičnej spolupráce, konkrétne sa jedná o Európsku justičnú sieť, ktorej aktivity sa prejavovali hlavne v snahách o stále zlepšovanie justičnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ, ale aj v boji proti cezhraničnej trestnej činnosti páchanej organizovanými skupinami s nadnárodnou pôsobnosťou. Ďalšie pokroky v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach sa prejavili v prepracovaní a zjednodušení vydávacieho konania medzi členskými štátmi EÚ fungujúceho na základe princípu vzájomnej dôvery, ktorým sa podarilo zmierniť viaceré princípy procesu vydávania, najmä obmedzením

⁸ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 70 - 73

⁹ VLASTNÍK, J.: Inštitucionální rámec spolupráce v trestních věcech v EU. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 31

zásady obojstrannej trestnosti, prekonaním zásady nevydávania vlastných občanov a zrušením pojmu politický trestný čin. Určitý posun bol viditeľný aj v otázkach vzájomného poskytovania právnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi, ktorý sa týkal hlavne správnych postupov pri vybavovaní žiadostí o vzájomnú pomoc v trestných veciach, zdieľaní výsledkov týchto postupov a úprave postupov pri zasielaní žiadostí o pomoc iným členským štátom.¹⁰

Nedostatky Maastrichtskej zmluvy sa prejavili v pokračovanom používaní inštrumentov medzinárodného práva, ktoré členské štáty často uprednostňovali pred novo zavedenými inštitútmi legislatívneho procesu v EÚ pri riešení konkrétnych trestnoprávných otázok. Sporné bolo taktiež postavenie Rady EÚ v legislatívnom procese, kde podmienka jednomyselnosti pri rozhodovaní nezriedka bránila v prijímaní dôležitých právnych aktov, ktorých následná ratifikácia sa aj bez toho vyznačovala pomalým tempom. „V nejednom prípade proces ratifikácie trval roky, čo znamenalo oneskorenie realizácie noriem dohovorov.“¹¹ Rada EÚ mala pri vydávaní nových legislatívnych nástrojov často krát nejednoznačný výklad ich právnej záväznosti. Situáciu neľahčovali ani samotné členské štáty EÚ, ktoré neboli príliš ochotné presúvať kompetencie v citlivej oblasti akou je trestné právo a jurisdikcia na úniuvú úroveň. Pre členské štáty bolo problematické priznávať možné zásahy do svojej zvrchovanosti a suverenity týkajúcej sa oblastí politiky, práva, súdnictva, silových rezortov ale aj osobnej sféry svojich občanov prejavujúcej sa možnými zásahmi do ich práv a povinností. Vývoj trestného práva EÚ však dokázal, že obavy týkajúce sa prílišného zasahovania do suverenity členských štátov sú neopodstatnené, pretože mechanizmami aproximácie právnych predpisov sa podarilo kompenzovať rozdiely medzi národnými právnymi úpravami.

Celkovo však môžeme konštatovať, že Maastrichtská zmluva svoj účel splnila hlavne tým, že konkretizovala a pomenovala ciele, ktorými sú podpora voľného pohybu osôb zároveň so zachovaním bezpečnosti a ochrany občanov EÚ a ďalšie rozvíjanie justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach aj pomocou prvotných inštitúcií nadnárodnej úrovni.

Vplyv prijatia Amsterdamskej zmluvy na spoluprácu v trestných veciach

Prijatiu Amsterdamskej zmluvy predchádzal dlhodobý proces jej formovania v rámci ktorého bolo absolvovaných viacerých medzivládnych konferencií predstaviteľov členských štátov v zložení pozostávajúcom hlavne s predsedov vlád a ministrov zahraničných vecí. Schválenie finálneho dokumentu prebehlo 2. októbra 1997 v Amsterdame, pričom vstup do platnosti Amsterdamskej zmluvy datujeme na 1. máj 1999.

Amsterdamská zmluva ako právny dokument revidujúci Zmluvu o založení EÚ vytýčil celý rad nových cieľov a udal smer a tempo ďalšieho politického a právneho smerovania EÚ neprehliadnuc od viacerých zmien v oblasti spolupráce v trestných veciach. Dôležitosť záujmu ďalšieho rozvíjania spolupráce v trestných veciach dokazuje aj zmena názvu III. piliera EÚ zo Spravodlivosť a vnútorné veci na Policajná a justičná spolupráca v trestných veciach. Významné zmeny nájdeme v hlave VI. Amsterdamskej zmluvy, ktorá má kompletne pozmenené znenie oproti svojej predchodkyni Maastrichtskej zmluvy. Hlavný cieľ tejto hlavy ale zostáva nezmenený a je ním stále zachovávanie voľného pohybu, bezpečnosti a práv občanov členských štátov, rozdielny je ale spôsob dosiahnutia tohto cieľu a „ako nový bol zavedený cieľ bojovať proti rasizmu a xenofóbii.“¹²

„Oproti Maastrichtskej zmluve AZ systematicky oddeľuje policajnú spoluprácu a justičnú spoluprácu v trestných veciach a upravuje ich v dvoch samostatných článkoch, ktoré taxatívnym spôsobom vymedzujú oblasti, v ktorých môžu byť prijímané opatrenia orgánmi ES.“¹³ Z čoho

¹⁰ FENYK, J. – SVÁK, J.: Europeizace trestního práva. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 50 - 51

¹¹ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKÓDEX, 2013. s. 73

¹² HURNÁ, L.: Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii. Bratislava : EKONÓM, 2005. s. 30

¹³ VLASTNÍK, J.: Institucionální rámec spolupráce v trestních věcech v EU. Praha : Univerzita Karlova, 2008. s. 36

vyplýva, že môžeme pozorovať zvýšenú požiadavku na využívanie spoločných postupov členských štátov pri aplikovaní policajnej a justičnej spolupráce na účely boja proti novo zadaným spoločným záujmom v prevencii a eliminácii vybraných druhov závažnej a cezhraničnej kriminality a ďalším protiprávnym konaniam zasahujúcich do základných ľudských práv a slobôd.

Medzi spomínané protiprávne konania zaraďujeme:

- rasizmus a xenofóbiu,
- organizovanú kriminalitu,
- terorizmus,
- obchodovanie s ľuďmi,
- trestnú činnosť páchanú na deťoch,
- korupciu,
- podvody,
- nezákonné obchodovanie s drogami a
- nezákonné obchodovanie so zbraňami.

Tieto okruhy protispoločenských činností môžeme pokladať za predchodcu dnešnej definície európskych trestných činov. V úvodných ustanoveniach hlavy VI. Amsterdamskej zmluvy sú taktiež vymenované prostriedky na dosahovanie cieľov týkajúcich sa kontroly a potlačovania vymenovaných protiprávných konaní.

Týmito cieľmi pritom sú:

- budovanie spolupráce medzi orgánmi ozbrojených zborov členských štátov prostredníctvom Europolu,
- zužovanie spolupráce justičných orgánov členských štátov a
- aproximácia vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov v oblastiach spoločného záujmu.

Revízia sa dotkla aj oblasti justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach, pričom v rámci policajnej spolupráce sa kladie dôraz na spoločný postup príslušných orgánov členských štátov. Rámec spoločného postupu je vymedzený hlavne:

- operatívnu spoluprácou orgánov činných v trestnom konaní za účelom prevencie, odhaľovania a vyšetrovania trestných činov,
- zdieľania trestnoprávne relevantných informácií prostredníctvom Europolu a
- rozvíjania spoločných aktivít pri vyšetrovaní a odhaľovaní závažných foriem trestnej činnosti, ktoré budú docielené kooperáciou pri vzdelávaní a výmenou styčných dôstojníkov.

Zvýšený dôraz na rozvoj policajnej spolupráce vyzdvihuje aj päť ročný plán rozvoja Europolu zvyšujúci právomoci tejto agentúry a jej postavenie pri koordinácii spoločného vyšetrovania záujmových skupín trestnej činnosti. Plán sa zameriava na zjednodušenie a podporu realizácie špecifických vyšetrovacích činností príslušných orgánov členských štátov pomocou rozvoja operatívnych činností spoločných tímov zložených zo zástupcov Europolu, novú možnosť podávania podnetov orgánom činným v trestnom konaní členských štátov na vyšetrovanie špecifických prípadov trestnej činnosti spolu s rozvíjaním odborných znalostí a kontaktov medzi OČTK členských štátov pri boji proti organizovanej trestnej činnosti a cezhraničnej kriminalite. Okrem iného sa Europol taktiež zaviazal, že bude viesť výskum, dokumentáciu a štatistiky o vývoji týchto snáh.

Rozvoj v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach je viditeľný zavedením spoločných postupov členských štátov za účelom zefektívnenia spolupráce medzi ministerstvami a justičnými orgánmi členských štátov týkajúcej sa súdneho konania a výkonu rozhodnutí vyplývajúcich z tohto konania, zjednodušenia postupu extradície medzi členskými štátmi a postupnej eliminácie sporov o príslušnosť medzi justičnými orgánmi členských štátov pomocou zlučovania vnútroštátnych právnych predpisov nevyhnutných na zlepšenie tejto spolupráce a zavádzanie konceptu minimálnych pravidiel týkajúcich sa znakov skutkových podstat trestných činov a trestov v oblastiach organizovaného zločinu, terorizmu a obchodu s drogami.

V rámci európskej integrácie je významné zedefinovanie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, ktorého priamu realizáciu ustanovoval komplexný politicko-právny dokument s názvom Viedenský akčný plán vypracovaný Radou EÚ a Európskou komisiou. Rada a komisia pri jeho vypracovávaní vychádzali z úmyslu privedenia ideí interinštitucionálnej spolupráce prameniacej z Amsterdamskej zmluvy do reality. Čím „došlo k zlepšeniu v tvorbe politik v oblasti tretieho piliera spolu s tuctami nových prijatých legislatívnych aktov a značným počtom legislatívnych podnetov.“¹⁴ Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti zaručujúci voľný pohyb osôb je prepojený s celým spektrom bezpečnostných opatrení súvisiacich s ochranou vonkajších hraníc, bojom proti zločinu a riešeniu otázok azylu a prisťahovalectva. Opatrenia realizované za účelom zachovávanía bezpečnosti európskych občanov prostredníctvom zamedzovania ilegálnej migrácie museli dodržiavať podmienku rešpektovania zásad ochrany základných ľudských práv a slobôd. „Tieto kroky potvrdili liberalizáciu pohybu osôb v Európskej únii.“¹⁵

Definovanie významu pojmov sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť je dôležité pre chápanie esencie okolo ktorej bolo postavené budovanie tohto priestoru. Sloboda založená na voľnom pohybe osôb v priestore EÚ na báze Schengenu a jej zachovanie bolo aj stále zostáva jedným zo základných cieľov EÚ. Význam pojmu sloboda však nekončí len pri voľnom pohybe osôb, rovnako ju tvorí aj sloboda života v spoločnosti, ktorá rešpektuje dodržiavanie zákonov a práva spolu s vedomosťou účinnej represie zo strany orgánov verejnej moci voči jednotlivcom a skupinám, ktoré túto slobodu popierajú alebo zneužívajú. Ďalší význam slobody sa dostáva do popredia v súvislosti s podobou dnešnej modernej digitálnej a informačnej éry spoločnosti a s ňou spojenou dôležitosťou ochrany súkromia a osobných údajov. Rozvoj justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach so sebou priniesol aj formovanie širokého spektra informačných systémov a databáz uchovávajúcich a zdieľajúcich informácie a osobné údaje občanov členských štátov, pričom inštitúcie a orgány disponujúce týmito informáciami musia rešpektovať a zachovávať rovnováhu medzi udržiavaním bezpečnosti a ochranou súkromia jednotlivcov. V neposlednom rade sloboda občanov EÚ môže byť zachovaná jedine dodržiavaním systému základných ľudských práv a slobôd.¹⁶

Pojem bezpečnosť „obsahuje opatrenia zamerané na potláčanie trestnej činnosti, najmä terorizmu a všetkých foriem organizovanej trestnej činnosti.“¹⁷ Priestor bezpečnosti vychádza z myšlienky spoločného prostredia a územia, kde sa obyvatelia členských štátov cítia bezpečne, pričom vyššia forma bezpečnosti je zachovávaná jednotnými postupmi všetkých donucovacích orgánov pri postupoch odhaľovania, objasňovania a postihovania trestnej činnosti. V praxi je to viditeľné napríklad posilnením právomocí Europolu pri operatívnych činnostiach a počas vyšetrovania.

Koncepcia priestoru spravodlivosti má za úlohu vytvorenie spoločnej predstavy o práve v celej EÚ pre jej občanov jednak pomocou priblíženia odlišností jednotlivých vnútroštátnych právnych systémov členských štátov, ale aj ozrejením nových spoločných postupov justičnej kooperácie za účelom zvýšenia efektivity v občianskych alebo trestných konaniach pred

¹⁴ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKÓDEX, 2013. s. 75

¹⁵ HURNÁ, L.: Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii. Bratislava : EKONÓM, 2005. s. 27

¹⁶ BALGA, J.: Systém Schengenského acquis. Bratislava : VEDA, 2009. s. 51

¹⁷ HURNÁ, L.: Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii. Bratislava : EKONÓM, 2005. s. 8

justičnými orgánmi. Hlavnými cieľmi bolo dosiahnutie stavu právnej istoty a rovnakého prístupu k spravodlivosti, čo podporovali opatrenia umožňujúce priame určenie príslušného súdu spolu s označením použiteľného práva, rýchlosť a spravodlivosť konania a účinnosť postupov zabezpečujúcich výkon rozhodnutí. Medzi ďalšie priority EÚ v tejto oblasti zaraďujeme zjednodušenie odovzdávania spisov a informácií, eliminovanie jazykových bariér a zlepšovanie systému právnej pomoci v cezhraničných právnych záležitostiach.¹⁸

Do okamihu platnosti Amsterdamskej zmluvy bol vývoj Schengenského priestoru a jeho právnej úpravy oddelený od európskeho integračného procesu a fungoval na princípe dobrovoľného pristupovania štátov po splnení určitých podmienok materiálneho a funkčného zabezpečenia realizácie všetkých atribútov na ktorých tento priestor funguje. „Amsterdamskou zmluvou sa schengenské *acquis* začlenilo do rámca EÚ, čím nadobudlo inštitucionálny a právny rámec a stalo sa súčasťou *acquis* Spoločenstva.“¹⁹ Schengenský protokol ako súčasť Amsterdamskej zmluvy zaväzoval kandidátske štáty EÚ implementovať schengenský *acquis* do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov, pričom o úplnom začlenení členského štátu do Schengenského priestoru rozhodovala Rada EÚ spolu s hodnotiacou komisiou expertov na základe miery pripravenosti uplatňovania schengenského *acquis* vo všetkých podstatných oblastiach. V procese prijímania členských a kandidátskych štátov do Schengenského priestoru existuje rad výnimiek. Jedná sa o štáty, ktoré sú v osobitnom postavení voči právu EÚ, ako napríklad Dánsko a štáty, ktoré nie sú členmi EÚ, napr. Nórsko, Švajčiarsko a Island. Schengenský priestor ovplyvňuje mnoho vonkajších aj vnútorných faktorov, ktoré môžu vo veľkej miere narúšať bezpečnosť EÚ, preto je potrebné priebežné kontrolovanie dodržiavania schengenského právneho rámca, ktorého narušanie v podobe nedostatkov hlavne v oblasti ochrany vonkajších hraníc má za následok vyvodzovanie zodpovednosti.

Pozícia trestného práva sa prijatím Amsterdamskej zmluvy výrazne posilnila, čo znamená že v tomto období môžeme pozorovať viditeľný nárast prijímania nových hmotnoprávných aj procesných legislatívnych aktov v primárnom aj sekundárnom práve EÚ. Systém legislatívnych nástrojov a spôsob ich prijímania prešiel významnou revíziou. Tvorba nových právnych aktov trestného práva už nespádala len pod legislatívnu iniciatívu členských štátov, rozšírila sa aj o iniciatívu zo strany Európskej komisie, pričom Rada EÚ ostala v postavení orgánu prijímajúceho právne akty. Taktiež zachovaná zostala aj požiadavka jednomyselnosti pri hlasovaní.²⁰

Rada EÚ bola oprávnená prijímať aktualizovaný zoznam legislatívnych aktov, jednalo sa o :

- spoločné pozície,
- rámcové rozhodnutia,
- rozhodnutia a
- dohovory.

Spoločná pozícia vyjadruje jednotnosť názorov členských štátov EÚ na problematiku oblasti, ktorú by mala upravovať. Tento legislatívny nástroj treba posudzovať skôr ako určité stanovisko ohľadom budúcej politickej stratégie EÚ v dotknutých otázkach, než ako záväzný právny akt. Výrazná je podobnosť so svojim predchodcom, ktorým je spoločné stanovisko, legislatívny nástroj Maastrichtskej zmluvy.

Najčastejšie používaný trestnoprávny legislatívny nástroj bolo rámcové rozhodnutie, ktoré slúžilo na aproximáciu vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov. Absenciu priameho účinku rámcových rozhodnutí na vnútroštátne právne poriadky členských štátov nemôžeme

¹⁸ BALGA, J.: Systém Schengenského *acquis*. Bratislava : VEDA, 2009. s. 54

¹⁹ TURÁKOVÁ, V. - IVANOVÁ-ŽILÁKOVÁ, D.: Schengenské *acquis* Európskej únie. Bratislava : EUROIURIS, 2010. s. 14

²⁰ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 75

pokladať za kontraproduktívnu, pretože ich právna záväznosť týkajúca sa zamýšľaných efektov zjednotenia právnych poriadkov členských štátov zostala zachovaná, pričom právotvorným orgánom členských štátov bola ponechaná voľnosť vo formách a metódach dosiahnutia povinných spoločných cieľov. Právne účinky rámcových rozhodnutí sa prejavovali prevzatím a implementovaním ich ustanovení formou prijímania nových právnych predpisov alebo novelizáciou platných trestných kódexov členských štátov. Rámcové rozhodnutia ovplyvňovali hmotnoprávnu aj procesnú oblasť trestného práva. V hmotnoprávnej sa prejavili harmonizáciou skutkových podstát vybraných trestných činov a sankcií za ich spáchanie a postupným zavádzaním trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb a v procesnej podporovaním legalizácie nových spoločných nástrojov a postupov v justičnej spolupráci. Avšak implementácia rámcových rozhodnutí v praxi sa často krát ukazuje ako problematický proces z viacerých dôvodov. Absencia donucovacích prostriedkov zo strany EÚ v tomto smere poskytovala členským štátom priestor na nulovú alebo prípadne svojvoľnú implementáciu rámcových rozhodnutí súvisiacu s mylným výkladom noriem rámcových rozhodnutí a pochybení pri dodržiavaní vytýčených termínov implementácie. Dôležité je poznamenať, že náhrada inštitútu rámcových rozhodnutí smernicami zavedenými Lisabonskou zmluvou sa nedotkla ich právnych účinkov, čo znamená že stále zostávajú platné a právne záväzné.²¹

Rada EÚ prijíma rozhodnutia na účely dosahovania rozličných cieľov justičnej a policajnej spolupráce s výnimkou zblížovania zákonov členských štátov. Rozhodnutia disponujú právnu záväznosťou bez ich priameho účinku. Ich súčasťou frekventovane bývajú aj rôzne opatrenia zabezpečujúce ich prevedenie na Úniovú úroveň. Podstatou rozhodnutí je rozhodným spôsobom ustanoviť formy a prostriedky ich aplikácie členskými štátmi, preto sa im z toho dôvodu neponecháva možnosť voľby pri ich prijímaní.²²

Dohovory ako odporúčacie legislatívne akty v oblasti justičnej a policajnej spolupráce vydávané Radou EÚ stanovujú členským štátom lehotu na ich prijatie do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov, pričom ich platnosť nastáva okamihom ich prijatia v aspoň polovici členských štátov EÚ a platnými zostávajú len v štátoch, ktoré ich prijali.

Amsterdamská zmluva priniesla výrazné posilnenie spolupráce v trestných veciach, ktoré bolo podporené viacerými dokumentami podávajúcimi širší výklad doterajšej koncepcie spolupráce a jej budúceho rozvoja. Z tohto dôvodu je dôležité aspoň odkázať na dané dokumenty, ktorými sú Tamperský program, Haagsky program, Zmluva z Nice a Štokholmský program.

Takisto nemožno vynechať ani stručné vytýčenie najvýznamnejších úprav, ktoré priniesli a to:

- zavedenie európskeho registra trestov,
- posilnenie zásady *ne bis in idem* v trestnom konaní,
- založenie Eurojustu koordinujúceho spoluprácu členských štátov pri trestnom stíhaní cezhraničnej kriminality,
- významný rozvoj na poli vzájomného uznávania justičných rozhodnutí,
- zjednodušenie mechanizmu posilnenej spolupráce a
- neustále prehlbovanie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v EÚ.

Lisabonská zmluva a jej odraz na spolupráci v trestných veciach

Posledné významné doplnenie a rozšírenie zakladajúcich zmlúv EÚ sa nazýva Zmluva o fungovaní EÚ alebo Lisabonská zmluva prijatá 13. decembra 2007 so vstupom do platnosti 1.

²¹ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 76 - 79

²² PIKNA, B.: Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce). Praha : Linde, 2007. s. 101

decembra 2009. Zásadný vplyv na legislatívnu oblasť prinieslo zakotvenie právnej subjektivity EÚ, zrušenie trojpilierovej štruktúry, sprehľadnenie fungovania inštitúcií EÚ spolu so systémom hlasovania a posilnenie pozície Európskeho parlamentu a národných parlamentov. Revízia neobišla aj oblasť spolupráce v trestných veciach, ktorá sa z pôvodného III. piliera EÚ presunula do hlavy V. ZFEÚ s novým názvom priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti do ktorej boli opätovne začlenené oblasti vízovej, azylovej a imigračnej politiky.

Významnou súčasťou Lisabonskej zmluvy je zakomponovanie Charty základných ľudských práv a slobôd do primárneho práva EÚ ako „právne záväznej prílohy, ktorá má rovnakú právnu hodnotu a záväznosť ako obe zmluvy ZEU a ZFEU.“²³ Dôležitosť zachovávanía a dodržiavania základných ľudských práv a slobôd pre EÚ sa prejavila hneď v úvodných ustanoveniach ZFEÚ, čl. 2 vyzdvihuje, že „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práva osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“

Nový význam dostali aj spoločné ciele EÚ vytýčené Lisabonskou zmluvou. Za všeobecný cieľ môžeme považovať presadzovanie mieru, demokratických hodnôt a zabezpečovanie blaha európskych národov. Nové ciele agendy súvisiacej so spoluprácou v trestných veciach sú vymedzené v čl. 3 ods. 2 ZFEÚ nasledovne: „Únia ponúka svojim občanom priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb spolu s príslušnými opatreniami týkajúcimi sa kontroly na vonkajších hraniciach, azylu, prisťahovalectva a predchádzania trestnej činnosti a boja s ňou.“

Lisabonská zmluva vypracovala taxatívny výpočet trestnoprávných zásad členským štátom vlastným a prameniách z vývojových právnych dokumentov a judikatúry Európskeho Súdneho dvora. Patria medzi ne:

- „zásada trvalo udržateľného rozvoja,
- zásada lojálnej spolupráce,
- zásada prenesenia právomocí,
- zásada subsidiarity,
- zásada proporcionality,
- zásada rovnosti občanov,
- demokracia,
- právny štát,
- univerzálnosť a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd,
- zachovávanie ľudskej dôstojnosti,
- rovnosť a solidarita a dodržiavanie zásad Charty OSN a medzinárodného práva,
- zásada otvorenosti,
- zásada non-refoulement,
- zásada vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí.“²⁴

Politika EÚ v oblasti trestného práva založená na spolupráci medzi orgánmi a inštitúciami EÚ a príslušnými orgánmi členských štátov priniesla širšie rozdelenie kompetencií a úloh medzi

²³ PIKNA, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva s prizmatem Lisabonské smlouvy. Praha : Linde, 2010. s. 62

²⁴ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 91

spomínanými subjektmi za účelom efektívnejšieho dosahovania spoločných cieľov. Zavedenie systému nových legislatívnych aktov umožnilo rozdelenie úloh a kompetencií v určených oblastiach medzi jednotlivé inštitúcie EÚ.

Európskemu parlamentu, ktorý môžeme definovať ako zastupiteľský orgán EÚ s funkciami v legislatívnej a rozpočtovej sfére priznala Lisabonská zmluva rozšírené právomoci pri prijímaní legislatívnych nástrojov EÚ, čo mu umožňuje v spolupráci s Radou EÚ ovplyvňovať nové smerovanie justičnej a policajnej spolupráce.

Na poli justičnej spolupráce sa riadnym legislatívnym postupom prijímajú:

- opatrenia vymedzujúce princípy a metódy zabezpečujúce vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí,
- opatrenia na riešenie sporov o právomoc členských štátov v trestnom konaní s cezhraničným prvkom,
- opatrenia umožňujúce vymieňanie praktických skúseností prostredníctvom rozširovania vzdelania sudcov a justičných pracovníkov,
- opatrenia pre podporovanie spoločných aktivít členských štátov týkajúcich sa prevencie trestnej činnosti a
- opatrenia na celkové zjednodušovanie spolupráce medzi justičnými orgánmi členských štátov pri trestnom stíhaní a výkone rozhodnutí.

„Trestné právo je celkom prirodzene od samého začiatku najväčšou oblasťou, na ktorú sú zamerané dokumenty Rady Európy.“²⁵ Európsky parlament a Rada EÚ prijímajú smernice za účelom ustanovenia minimálnych pravidiel v oblastiach justičnej spolupráce v trestných veciach spolu s aktivitami smerujúcimi k dosiahnutiu aproximácie právnej úpravy skutkových podstat a trestov vybraných trestných činov organizovaného, obzvlášť závažného a cezhraničného charakteru, s ktorými členské štáty potrebujú bojovať spoločne a koordinovane. Za posledný aktualizovaný legislatívny nástroj považujeme nariadenia, ktorými Európsky parlament a Rada EÚ ustanovujú zloženie, funkcie, pôsobnosť a úlohy Eurojustu.

Oblasť policajnej spolupráce je upravovaná pomocou opatrení vymedzujúcich postup pri zdieľaní trestnoprávne relevantných informácií medzi bezpečnostnými orgánmi členských štátov, školení a zvyšovaní odbornosti a výmeny odborného personálu a rozvoja kriminalistického výskumu zahŕňajúceho používanie spoločných vyšetrovacích techník za účelom vypátrania a potrestania vybraných druhov trestnej činnosti. Prijímaním nariadení sa ovplyvňuje zloženie, funkcie, pôsobnosť a úlohy Europolu. „V súčasnosti sú materiálnymi prameňmi závery a správy orgánov EÚ, obsahujúce ďalšie smery rozvoja policajnej spolupráce.“²⁶

Európska rada zložená prevažne z predsedov vlád členských štátov sa Lisabonskou zmluvou zaradila do inštitucionálneho rámca EÚ, čím sa posilnilo jej postavenie v úlohách, ktoré sa týkajú hlavne politického smerovania a priorít EÚ. V trestnoprávnej sfére sa Európska rada podieľa na zabezpečovaní rozvíjania priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti prostredníctvom vydávania strategických usmernení pre legislatívne a operačné plánovanie týkajúce sa tejto oblasti.

Európsku radu môžeme taktiež pokladať za rozhodujúci orgán v situáciách, kedy sa členský štát pri prijímaní legislatívnych aktov rozhodne použiť inštitút záchranej brzdy. Mechanizmus záchranej brzdy môžeme chápať ako určité kompenzačné riešenie rozdielnych názorov členských štátov jednak na rýchlosť integračného procesu v oblasti policajnej a justičnej spolupráce, ale aj ako možnosť riešenia problémov a odlišností vznikajúcich pri aproximácii právnych predpisov členských štátov v problematike vzájomného uznávania justičných rozhodnutí, minimálnych pravidiel pre vymedzenie trestných činov a sankcií, inštitútu európskeho

²⁵ FENYK, J. – SVÁK, J.: Europeizace trestního práva. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 89

²⁶ BALGA, J.: Systém Schengenského acquis. Bratislava : VEDA, 2009. s.178

verejného žalobcu a policajnej spolupráce. Členským štátom je umožnené rozhodnúť sa, či budú pokračovať alebo sa zdržia prijímania opatrení v spomínaných oblastiach. Zvláštnosť tohto inštitútu spočíva v tom, že je stále zachovaná podmienka jednomyselnosti pri rozhodovaní spolu so slobodou voľby, pri ktorej sa môže členský štát rozhodnúť, že nechce prijať príslušný návrh smernice, nariadenia alebo opatrenia. Napriek tomu, ak najmenej deväť iných členských štátov má stále záujem o prijatie príslušného legislatívneho nástroja, ich ďalší postup sa realizuje formou posilnenej spolupráce so znakmi špeciálneho zrýchleného charakteru, hlavne pre problematiku policajnej a justičnej spolupráce.²⁷

Rada Európskej únie úzko spolupracuje s Európskym parlamentom, najmä pri prijímaní legislatívnych nástrojov. Zloženie REÚ pozostáva z jedného zástupcu každého členského štátu na ministerskej úrovni, pričom „existuje desať zložení REÚ, ktoré zastrešujú všetky politiky Únie a problematika trestného práva spadá pod Radu zvanú Spravodlivosť a vnútorné veci.“²⁸ Zákonodarné právomoci REÚ a Európsky parlament realizujú formou prijímania smerníc a nariadení týkajúcich sa oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí.

Konkrétne sa jedná o:

- možnosti rozširovania druhov trestných činov, pre ktoré bude potrebná harmonizácia ich právnej úpravy platná pre všetky členské štáty,
- prijímanie opatrení podporujúcich spoločné aktivity členských štátov pri prevencii trestnej činnosti,
- prijímanie nariadení určujúcich zloženie, funkcie, pôsobnosť a úlohy Europolu a Eurojustu a prostredníctvom mimoriadneho legislatívneho procesu pretransformovať Eurojust na Európsku prokuratúru a
- koordinácia operatívnej spolupráce medzi orgánmi členských štátov, ktoré presadzujú právo spôsobom odhaľovania a vyšetrovania trestnej činnosti.

„Európska komisia je orgánom, ktorý nezávisle na členských štátoch obhajuje záujmy európskej integrácie.“²⁹ Má postavenie exekutívneho orgánu EÚ z ktorého vyplýva právomoc navrhovania a predkladania legislatívnych aktov Európskemu parlamentu a REÚ, čím sa začína proces ich prijímania. V trestnoprávnej sfére komisia vykonáva svoje exekutívne právomoci prostredníctvom predkladania návrhov opatrení upravujúcich hodnotiaci proces vykonávania politik EÚ v oblasti slobody, bezpečnosti a spravodlivosti a proposíciami legislatívnych aktov upravujúcich justičnú spoluprácu v trestných veciach, minimálne pravidlá týkajúce sa trestného konania a vymedzenia trestných činov a sankcií. Európska komisia má taktiež postavenie kontrolného orgánu, jednak ako strážca zmlúv, ale vykonáva aj kontrolu aplikácie právnych aktov sekundárneho práva a kontrolu procesu transpozície legislatívnych aktov členskými štátmi.

„Úniové právo realizujú na vnútroštátnej úrovni orgány členských štátov. Pri absencii zvláštnych právnych predpisov práva EÚ tak konajú v rovnakom inštitucionálnom a procesnom rámci, ako pri realizácii práva vnútroštátneho.“³⁰

Lisabonská zmluva zaviedla široké spektrum zmien v hmotnoprávnej a procesnej oblasti trestného práva. Právna úprava trestného práva hmotného na úrovni EÚ vychádza z prijímania legislatívnych nástrojov za účelom unifikácie vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov, ktorých podstatou je harmonizácia skutkových podstát trestných činov a trestov

²⁷ PIKNA, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva s prizmatem Lisabonské smlouvy. Praha : Linde, 2010. s. 204

²⁸ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKODÉX, 2013. s. 107

²⁹ POLÁK, P.: Úprava mezinárodní právní pomoci v trestních věcech v rámci Evropské unie s přihlédnutím k ochrane jejich finančních zájmů. Brno : Masarykova univerzita, 2003. s. 75

³⁰ BOBEK, M. – BŘÍZA, P. – KOMÁREK, J.: Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie. Praha : C.H. Beck, 2011. s. 271

postihujúcich vybrané druhy kriminality s cezhraničným prvkom. Článok 83 ods. 1 ZFEÚ taxatívne vymedzuje spomínané trestné činy nasledovne:

- „terorizmus,
- obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí,
- nedovolené obchodovanie s drogami,
- nedovolené obchodovanie so zbraňami,
- pranie špinavých peňazí,
- korupcia,
- falšovanie platobných prostriedkov,
- počítačová kriminalita a
- organizovaná trestná činnosť.“

V ZFEÚ majú osobitné postavenie aj ochrana životného prostredia prostredníctvom trestného práva a ochrana finančných záujmov EÚ. Sledovanie vývoja a miery spoločenskej nebezpečnosti trestnej činnosti môže mať za následok rozšírenie tohto zoznamu trestných činov, ktoré sa môže realizovať jednomyselným rozhodnutím REÚ. Právna úprava tohto procesu v ZFEÚ sa nazýva aj evolutívna klauzula. Monitorovanie postupu procesu harmonizácie skutkových podstát vybraných trestných činov zo strany EÚ sa realizuje prostredníctvom flexibilnej klauzuly, ktorej účel je zabezpečenie aspoň minimálnych spoločných pravidiel zabezpečujúcich účinné uskutočňovanie trestnoprávnej politiky EÚ.

Zmeny v oblasti trestného práva procesného sa prejavujú hlavne vo zvyšovaní spolupráce členských štátov pri uznávaní rozsudkov a iných justičných rozhodnutí trestnoprávneho charakteru, čo môžeme chápať ako rešpektovanie právoplatnosti rozhodnutia vydaného justičným orgánom jedného členského štátu prostredníctvom jeho priameho vykonania ďalším členským štátom bez širšieho preskúmania.

Procesná úprava justičnej spolupráce v trestných veciach dáva REÚ a Európskemu parlamentu právomoci:

- prijímať opatrenia zabezpečujúce minimálne pravidlá pre uznávanie všetkých foriem rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí v celej Únii,
- vyvíjať aktivitu podporujúcu predchádzanie sporom o právomoc medzi členskými štátmi a riešenie už vzniknutých sporov,
- zintenzívňovanie spoločných vzdelávacích aktivít sudcov a justičných pracovníkov a
- uľahčovanie spolupráce medzi justičnými orgánmi a ostatnými orgánmi členských štátov podieľajúcimi sa na trestnom stíhaní a výkone rozhodnutí.³¹

REÚ a Európsky parlament prijímaním smerníc stanovujú súbor minimálnych pravidiel, ktorých účelom je zjednodušovanie vzájomného uznávania rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí a realizovanie policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach s cezhraničným prvkom.

Oblasti, ktoré sú upravené minimálnymi pravidlami sú nasledovné: vzájomná prípustnosť dôkazov medzi členskými štátmi, práva jednotlivcov v trestnom konaní a práva obetí trestnej činnosti. Práva obetí trestnej činnosti, tak ako aj restoratívna justícia sa formovali postupne, najväčší rozmach však nastal v 20. storočí, kedy sa systém právnych noriem začal intenzívnejšie

³¹ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUKÓDEX, 2013. s. 116-117

doplňať o humánný mechanizmus, ktorý kladie dôraz na posilnenie práv a ochranu obetí a ich odškodnenie.³²

V oblasti policajnej spolupráce REÚ a Európsky parlament prijímajú opatrenia zabezpečujúce výmenu a používanie trestnoprávne relevantných informácií medzi členskými štátmi, uľahčovanie spoločného vzdelávania a výmeny personálu, spolu s rozvojom výskumu kriminalistických techník týkajúcich sa spoločného vyšetrovania trestnej činnosti. REÚ a Európsky parlament taktiež ustanovujú opatrenia upravujúce operačnú spoluprácu policajných a ďalších relevantných orgánov.

Lisabonská zmluva so svojim novým prístupom a prioritami v oblasti justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach stále kladie dôraz na citlivosť tejto problematiky pre jednotlivé členské štáty, preto nemá záujem v ďalšom budovaní svojej superiority v legislatívnej a politickej stránke tejto sféry. Právne zásahy do oblasti justičnej a policajnej spolupráce môžeme aj naďalej považovať za spoločné vyjadrenie nadštátneho a medzivládneho hľadania konsenzu vo všetkých rovinách tejto problematiky, ktoré potrebujú dosiahnuť určitý stupeň kooperácie, aby bol dosiahnutý účel ich zjednotenia. „Zmluva nezavádza žiadne prevratné novinky. Skôr zjednocuje do jedného celku predošlú úpravu, ktorá sa nachádza v primárnych zmluvách a taktiež v judikatúre Európskeho súdneho dvora.“³³

Záver

Vývoj justičnej a policajnej spolupráce a stále signifikantnejší nárast dôležitosti zjednocovania viacerých odvetví trestného práva ako výsledok alebo významný a neoddeliteľný vedľajší produkt európskej integrácie môžeme prirovnávať k určitému druhu evolúcie. Čo začalo ako hospodárska a ekonomická spolupráca hŕstky pokrokových a vizionárskych štátov sa za niekoľko desaťročí pretransformovalo na môžeme odvážne, ale slobodne tvrdiť najpokrokovejšie ekonomické a politicko-právne únievé spoločenstvo takmer všetkých štátov najrozvinutejšieho kontinentu na svete. Európy. Súbor benefitov, ktoré prináša členstvo v EÚ však musí byť vyvažovaný participáciou na spoločných aktivitách prispievajúcich k zachovávaniu statusu slobody, bezpečnosti a práva pre všetkých obyvateľov EÚ.

Zoznam bibliografických odkazov:

BALGA, J. 2009. Systém Schengenského acquis. Bratislava : VEDA, 2009. 224 s. ISBN 978-80-224-1058-8

BOBEK, M. – BŘÍZA, P. – KOMÁREK, J. 2011. Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie. Praha : C.H. Beck, 2011. 633 s. ISBN 978-80-7400-377-6

Charted: Terror attacks in Western Europe from the 1970s to now [online]. [cit. 2020-03-04]. Dostupné na internete: <https://qz.com/558597/charted-terror-attacks-in-western-europe-from-the-1970s-to-now/>

FENYK, J. – SVÁK, J. 2008. Europeizace trestního práva. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. 233 s. ISBN 978-80-88930-88-1

HURNÁ, L. 2011. Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii. Bratislava : EKONÓM, 2005. 90 s. ISBN 978-80-225-3364-5

³² KRÁSNÁ, P.: Odškodňovanie obetí trestných činov v Slovenskej republike na základe kontinuity medzinárodných záväzkov. In MARKOVÁ, V. (ed.): AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO PRÁVA V TEÓRII A PRAXI 7. ročník. Zborník príspevkov zo 7. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, s. 181.

³³ PIKNA, B.: Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva s prizmatem Lisabonské smlouvy. Praha : Linde, 2010. s. 64

IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. 2013. Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1

KRÁSNÁ, P. 2019. Odškodňovanie obetí trestných činov v Slovenskej republike na základe kontinuity medzinárodných záväzkov. In MARKOVÁ, V. (ed.): AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO PRÁVA V TEÓRII A PRAXI. 7. ročník. Zborník príspevkov zo 7. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, s. 181-190. ISBN 978-80-8054-812-4.

KRÁSNÁ, P. - ŠIŠULÁK, S. 2021. Obet' trestného činu, poškodený a restoratívna justícia v kontinuite. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021. 141 s. ISBN 978-80-8054-882-7

PIKNA, B. 2010. Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva s prizmatem Lisabonské smlouvy. Praha : Linde, 2010. 422 s. ISBN 978-80-7201-813-0

PIKNA, B. 2007. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce). Praha : Linde, 2007. 511 s. ISBN 978-80-7201-686-0

POLÁK, P. 2003. Úprava mezinárodní právní pomoci v trestních věcech v rámci Evropské unie s přihlédnutím k ochrane jejich finančních zájmů. Brno : Masarykova univerzita, 2003. 203 s. ISBN 80-210-3088-7

TURÁKOVÁ, V. - IVANOVÁ-ŽILÁKOVÁ, D. 2010. Schengenské acquis Európskej únie. Bratislava : EUROIURIS, 2010. 745s. ISBN 978-80-89406-09-8

VLASTNÍK, J. 2008. Institucionální rámec spolupráce v trestních věcech v EU. Praha : Univerzita Karlova, 2008. 284 s. ISBN 978-80-87146-04-0

Kontaktné údaje:

JUDr. Juraj Drugda, PhD.

Katedra vyšetovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: juraj.drugda@akademiapz.sk

EVROPSKÝ ZATÝKACÍ ROZKAZ

Mgr. Dominik FOJT

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Anotácia: *Trestní právo Evropské unie, resp. evropské trestní právo se stalo neodmyslitelnou součástí trestní práva jako takového. V dnešní době si již téměř nelze představit tuto trestní oblast bez nějakého ovlivňování či zavádění nových institutů od výše uvedené nadnárodní organizace. A evropský zatýkací rozkaz je toho právě zářivý příklad. Jedná se o institut, bez kterého si v dnešní bezhraniční Evropě nelze představit trestní řízení. Rozhodně se jedná o velice prospěšný nástroj. Je ale bezchybný nebo ideálně koncipovaný? Ve svém článku tak představím stručnou historii evropského zatýkacího rozkazu, představím jeho současnou podobu, podrobně zanalyzuji jeho vymezení, uvedu dle mého problematické body, kdy se pokusím navrhnout ideálnější řešení a v samotném závěru poté nastíním, jakým způsobem je implementován do českého právního řádu.*

Klíčové slová: *evropský zatýkací rozkaz, trestní právo, evropské trestní právo, trestní právo Evropské unie, český právní řád*

Annotation: *Criminal law of the European Union, resp. European criminal law has become an integral part of criminal law as such. Today, it is almost impossible to imagine this criminal area without any influence or introduction of new institutes from the above-mentioned supranational organization. And the European arrest warrant is a shining example of this. It is an institute without which criminal proceedings cannot be imagined in today's borderless Europe. It is definitely a very useful tool. But is it flawless or ideally designed? In my article I will present a brief history of the European Arrest Warrant, I will present its current form, I will analyze its definition in detail, I will mention my problematic points when I try to propose a more ideal solution and in the very conclusion I will outline how it is implemented in the Czech legal system.*

Keywords: *European arrest warrant, criminal law, European criminal law, criminal law of the European Union, Czech legal system*

Úvod

Myšlenka nahradit klasické formální extradiční řízení zjednodušeným předáváním osob v rámci státu Evropské unie se poprvé objevila již v dokumentu Corpus Juris jako jeden z elementů Evropské justiční oblasti.¹ Evropský zatýkací rozkaz je jeden z klíčových prvků budovaného prostoru svobody, bezpečnosti a práva, coby jednoho z cílů evropské integrace. Význam tohoto institut dokladují i slova Valsamise Mitsilegase, že: „Evropský zatýkací rozkaz zásadně změnil stávající dohody o spolupráci při extradiaci a vytvořil silný precedent pro uplatňování vzájemného uznávání v trestních věcech v rámci Evropské unie.“² Preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy (dále jen „rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu“) poté zmiňuje že: „zavedení zjednodušeného systému předávání odsouzených nebo podezřelých osob za účelem trestního řízení nebo výkonu soudních rozhodnutí ve věcech trestních umožňuje (resp. má umožnit) odstranit složitost a možné prodlení spojené se stávajícími postupy vydávání.“³ Ovšem mechanismus evropského zatýkacího rozkazu je značně kontroverzním institutem evropské integrace, který v sobě kombinuje prvky evropského práva, vnitrostátního ústavního i „běžného“ práva, ale i neprávní politické a symbolické znaky.⁴ Evropský zatýkací rozkaz je také revoluční v tom smyslu, že zrušuje rozhodovací pravomoci ústředního správního orgánu (ve většině států Evropské unie je jím ministerstvo spravedlnosti), prolomuje zásadu oboustranné trestnosti a zásadu nevydávání vlastních občanů.⁵

¹ Polák, P. Evropský zatýkací rozkaz. Právní fórum. 2004, č. 2, s. 79.

² Mitsilegas, V. EU Criminal Law. Oxford – Portland: Hart publishing, 2009, s. 120.

³ Bod 5 preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy.

⁴ Šlosarčík, I. Evropský zatýkací rozkaz. Europeum. 2004, č. 3, s. 21.

⁵ Vantuch, P. Evropský zatýkací rozkaz. Právní rádce. 2004, č. 4, s. 61.

Nelze si nevšimnout, že evropský zatýkací rozkaz byl realizován poměrně rychle oproti jiným takto zásadním projektům. Obzvláště zajímavé se to jeví právě v porovnání s výše uvedeným dokumentem Corpus Juris, na němž, resp. na projektu evropského veřejného žalobce se všichni představitelé Evropské unie nemohou dohodnout dodnes, a tak existuje prozatím pouze ve formě posílené spolupráce. K rychlosti přijetí také značnou měrou pomohla politická podpora Evropské rady v otázkách nahrazení extradičních procedur předáváním. Vznik evropského zatýkacího rozkazu tak vyústil ze tří hlavních důvodů.

Prvním byl plán vybudování evropského prostoru svobody, bezpečnosti a práva tak, jak jej předpokládala Amsterodamská smlouva a Niceská smlouva. Druhým důvodem byla omezená úspěšnost dosavadní spolupráce založené na mezinárodních smlouvách – v rámci III. pilíře Evropské unie nebo jiných mezinárodních struktur zejména s ohledem na neuspokojivý počet ratifikací.⁶ V neposlední řadě byly také významným katalyzátorem přijetí události z 11. 9. 2001 a předávání se jevílo jako jedno z mnoha dalších opatření v boji proti světovému terorismu.⁷

Zajímavostí taktéž je, že přijetí evropského zatýkacího rozkazu se podařilo v tak krátkém čase, resp. že se vůbec podařilo prosadit, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že u předchozích dvou extradičních smluv vypracovaných v rámci Evropské unie se objevily značné problémy s ratifikací (konkrétně se pak jedná o Úmluvu o zjednodušeném vydávacím řízení mezi státy EU z 10. 3. 1995 a Úmluvy o vydávání mezi členskými státy EU z 27. 9. 1996). Zdá se, že použití zcela nového, přestože radikálnějšího systému je pro členské státy přijatelnějším řešením než významné zásahy do institutu extradice.⁸

Výsledkem jednání bylo přijetí rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu. Úprava extradice a evropského zatýkacího rozkazu se zásadně liší v několika prvcích. Evropský zatýkací rozkaz je oproti extradici charakterizován:

- aplikací principu vzájemného uznávání, která se projevuje v obecné povinnosti členských států evropskému zatýkacímu rozkazu vyhovět, pokud se nejedná o některý z obligatorních nebo fakultativních důvodů pro odmítnutí;
- přímou spoluprací justičních orgánů členských států;
- kratšími lhůtami pro předání;
- výrazným oslabením požadavku oboustranné trestnosti;
- vydáváním vlastních občanů;
- zapojením dalších orgánů jako je Europol, Evropská justiční síť, Schengenský informační systém.⁹

Základní zásady

Z preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu lze vyvodit hned několik výchozích principů, na kterých je postaven.

Základním stavebním kamenem evropského zatýkacího rozkazu je bezesporu princip vzájemné důvěry. Jednotlivé státy mají důvěřovat ve strukturu a fungování justičních systémů ostatních členských států Evropské unie a ve schopnost všech členských států zajistit spravedlivý proces (fair trial).¹⁰ Ostatně tento princip vyjádřil ve svém rozsudku i Soudní dvůr Evropské unie, který konstatoval: „Členské státy mají vzájemnou důvěru ve své systémy trestní justice a každý

⁶ Mitsilegas, V. EU Criminal Law. Oxford – Portland: Hart publishing, 2009

⁷ Craig, P., De Búrca, G. EU law: text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2011, s 949.

⁸ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 76.

⁹ Jelínek, J., Gřivna, T., Herczeg, J., Navrátilová, J., Syková, A. et al. Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014, s. 233

¹⁰ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 76

z nich uznává trestní právo účinné v jiném členském státě, i když by při aplikaci vlastního práva dospěl k jinému výsledku.¹¹ Princip vzájemné důvěry vyzdvihuje samo rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu již ve své preambuli, kde mluví o „vysoké úrovni důvěry mezi členskými státy“.¹² O bezpodmínečném dodržování této zásady ovšem je nutno pochybovat. Členské státy ji spíše proklamují, než aby se dle ní skutečně řídily.¹³

Jedná se o vůbec první konkrétní institut realizující princip vzájemného uznávání v oblasti trestního práva.¹⁴ Tento princip je velice důležitý a revoluční, jelikož v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti zavedeného Amsterodamskou smlouvou směřuje k nahrazení tradičních vztahů založených na spolupráci, které doposud převažovaly, systémem volného pohybu rozhodnutí justičních orgánů v trestních věcech, a to jak rozhodnutí ve věci samé, tak i všech ostatních.¹⁵ Zásada vzájemného uznávání se snaží odrazit a reflektovat fakt, že rozhodování justičních orgánů se může dostatečně pružně přizpůsobit podmínkám volného pohybu osob jen tehdy, když na volný pohyb osob naváže také volný pohyb rozhodnutí, tedy vzájemné uznávání rozhodnutí.¹⁶

Když hovoříme o evropském zatýkacím rozkazu, mluvíme současně de facto i o jednotném státním území. Jedná se o určitý druh fikce, protože justiční orgán jednoho členského státu rozhoduje o výkonu rozhodnutí justičního orgánu jiného členského státu, které je na jeho území bez dalšího účinné, a na základě jeho rozhodnutí, které je vázáno pouze na právně definovaná kritéria a je oproštěno od politických a administrativních prvků, dochází k předání osoby z území jednoho svrchovaného členského státu na území jiného pro účely trestního řízení nebo výkonu trestu. Fikce jednotného státního území je ovšem omezena účelem evropského zatýkacího rozkazu. Jednotlivé členské státy Evropské unie i nadále zůstávají samostatnými suverénními státy a předání na základě evropského zatýkacího rozkazu je v podstatě postaveno na stejných základech jako extradice. Je ovšem modifikováno principem vzájemné důvěry, o kterém jsem psal dříve.

Dalším důležitým principem je zásada justiční kontroly. Ta se projevuje jednak v tom, že evropský zatýkací rozkaz je rozhodnutím justičního orgánu, a jednak v tom, že podle odstavců 8 a 9 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu musí rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu podléhat dostatečné kontrole, která je zaručena tím, že rozhodnutí o předání činí justiční orgány státu, v němž byla požadovaná osoba zatčena, přičemž role ústředních orgánů je omezena pouze na praktickou a administrativní pomoc.¹⁷

Odstavce 12 a 13 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu poté odráží neopomenutelný princip ochrany lidských práv. Konkrétně se jedná o zásady zakotvené v čl. 6 Smlouvy o Evropské unii, které jsou ovšem vyjádřeny i v Listině základních práv Evropské unie, zejména v kapitole IV. Princip ochrany lidských práv se u evropského zatýkacího rozkazu primárně odráží v ustanovení o právu na obhájce, lhůtách pro předání a v tom, že je vyloučeno předání do státu, v němž hrozí vážné nebezpečí, že předaná osoba bude vystavena trestu smrti, mučení nebo jinému ponižujícímu či nelidskému zacházení nebo trestu.¹⁸ Žádné ustanovení rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu přitom nelze vykládat tak, že je zakázáno odmítnutí předání osoby v případě, že jsou na základě objektivních elementů dány důvody věřit, že evropský zatýkací rozkaz byl vydán za účelem trestního stíhání a potrestání osoby z důvodu

¹¹ Rozsudek soudního dvora Evropské unie ze dne 11. 2. 2003 ve spojené věci C-187/01 a C-385/01. Dostupné na <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-187/01&language=cs>

¹² Bod 10 preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy

¹³ Blíže Filanová, Provazník. Praxe evropského zatýkacího rozkazu: Můžeme si v Evropě věřit?

¹⁴ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 76

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. Trestní právo Evropské unie, s. 233.

¹⁷ Ibidem, s. 234.

¹⁸ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 76.

jejího pohlaví, rasy, náboženství, etnického původu, národnosti, jazyka, politických názorů, sexuální orientace, nebo že postavení této osoby může být z těchto důvodů zhoršeno.¹⁹ Otázka možného porušování základních lidských práv a svobod v souvislosti s užíváním evropského zatýkacího rozkazu je stále velice aktuální a je na ní reagováno mnoha odbornými články či komentáři.²⁰

Poslední, ne však méně důležitý, z výchozích principů evropského zatýkacího rozkazu je princip ochrany osobních údajů, který stále více proniká i do oblasti mezinárodní právní pomoci v trestních věcech v širším smyslu.²¹

Vymezení evropského zatýkacího rozkazu

Jeho definice je uvedena v čl. 1 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu, podle kterého je evropský zatýkací rozkaz soudní rozhodnutí, které vydal některý členský stát proto, aby jiný členský stát zatkl a předal vyžádanou osobu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojené s odnětím svobody. To ovšem neznamená, že evropský zatýkací rozkaz vydaný jedním justičním orgánem členského státu je automaticky vykonatelný na území jiného členského státu.²² Není tak možné, aby pouze na základě vydaného evropského zatýkacího rozkazu byl někdo zatčen a bez dalšího vnitrostátního rozhodnutí předán do členského státu, který evropský zatýkací rozkaz vydal. Právě z výše zmíněného principu justiční kontroly vyplývá, že soudní orgán členského státu, ve kterém byla hledaná osoba zatčena, musí vždy přijmout rozhodnutí o jejím předání.²³

Srovnáme-li evropský zatýkací rozkaz s extradicí, definovanou jako "přesun osoby z jedné jurisdikce do jiné za účelem jejího trestního stíhání nebo výkonu trestu, který jí byl uložen", přestává tato definice extradiice vyhovovat, neboť i předání na základě evropského zatýkacího rozkazu, které není ničím jiným než právě přesunem osoby z jedné jurisdikce do jiné za uvedeným účelem, pod tuto definici spadá. Je to způsobeno tím, že předmětná definice popisuje v obecné rovině až samotný mechanismus extradiice, aniž by zmiňovala, co je jeho podkladem a jaký postup mu předchází. Předání na základě evropského zatýkacího rozkazu se od klasické extradiice v obecné rovině kromě rozdílného uplatnění některých hmotněprávních zásad liší právě převážně v tomto směru.²⁴

Jednotlivé členské státy jsou tak povinny vykonávat evropský zatýkací rozkaz nejen v souladu s ustanoveními rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu, ale také na základě zásady vzájemného uznávání. Pokud justiční orgán členského státu vydá evropský zatýkací rozkaz, tak jej sám může předat příslušnému justičnímu orgánu jiného státu. To je samozřejmě ale možno učinit pouze tehdy, pokud ví, kde se nachází místo pobytu vyžadované osoby. V případě, že jej příslušný vykonávající justiční orgán druhého státu nezná, provede potřebné pátrání, včetně prostřednictvím kontaktních míst Evropské justiční sítě²⁵. Kromě toho může justiční orgán požadující předání osoby učinit záznam do Schengenského informačního

¹⁹ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. Trestní právo Evropské unie, s. 234 a 235.

²⁰ Např. Hinarejos, A. Recent Human Rights Developments in the EU Courts: The Charter of Fundamental Rights, the European Arrest Warrant and Terror Lists. Human Rights Law Review. Published by Oxford University Press, 2007.

²¹ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 77.

²² Plachta, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? 11 European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2003, Vol. 11/2, s. 180.

²³ Kloučková, S. Evropský zatýkací rozkaz. Státní zastupitelství. 2004, č. 1, s. 3.

²⁴ Polák. Evropský zatýkací rozkaz, s. 77.

²⁵ Evropská justiční síť je síť kontaktních míst členských států, jejímž cílem je zlepšit spolupráci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie jak na právní, tak praktické úrovni, zejména pak proti závažné trestné činnosti (organizovaný zločin, korupce, obchod s drogami, terorismus, atd.) Více o Evropské justiční síti dostupné na https://e-justice.europa.eu/content_ejn_in_criminal_matters-22-cs.do

systému podle čl. 95 Schengenské prováděcí úmluvy²⁶. Takto vytvořený záznam je postaven na roveň evropskému zatýkácímu rozkazu. Kromě těchto jmenovaných způsobů jej lze doručit také prostřednictvím bezpečného telekomunikačního systému Evropské justiční sítě, nebo, nelze-li využít Schengenského informačního systému, prostřednictvím Interpolu.²⁷

Evropský zatýkácí rozkaz již sám o sobě při svém vydání vyvolává určité bezprostřední účinky. Pouze a jen na jeho základě může dojít k zatčení požadované osoby. Ovšem o tom, zda bude požadovaná osoba předána do státu, který jej vydal, bude rozhodovat justiční orgán vykonávajícího státu ve lhůtách a za podmínek stanovených v evropské legislativě.

I když podstata mechanismu předání zůstává tedy stejná jako u extradice, v obou případech jde o přesun osoby z jedné jurisdikce do jiné za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu, představuje předání podstatně jednodušší a rychlejší postup, neboť tím, že evropský zatýkácí rozkaz vyvolává přímé účinky v jiném členském státě a je předáván přímo nebo způsobem, který je rychlý a efektivní, odpadají prostředníci v podobě ústředních orgánů spolu s řadou dalších administrativních překážek.²⁸

Hmotněprávní účinky evropského zatýkácího rozkazu

Reciprocita hraje stále zásadní roli. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu je na ní postaveno stejně, jako byly extradiční smlouvy. Jejím jasným znakem jsou principy vzájemné důvěry a vzájemného uznání, ve kterých je vyjádřena a o kterých bylo pojednáno již dříve.²⁹

Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu stanovuje, na které trestné činy se vztahuje. Podle jeho čl. 2 odst. 1 lze evropský zatýkáčím rozkaz vydat jen při jednání, která lze podle práva vystavujícího členského státu potrestat trestem odnětí svobody nebo ochranným opatřením s odnětím svobody s horní hranicí sazby v délce nejméně 12 měsíců, nebo byl-li již rozsudkem uložen trest nebo nařízeno ochranné opatření, v případě trestu nebo ochranného opatření v délce nejméně čtyř měsíců.³⁰ Stejnými hranicemi trestní sazby odnětí svobody či výměry trestů jsou takové bagatelní trestné činy vyloučeny i z extradice podle Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957.³¹ Je tu ovšem jeden podstatný rozdíl. Podle této úmluvy musela být podmínka výše horní hranice trestu odnětí svobody splněna jak ve státu dožadujícím, tak ve státě dožadovaném. V rámcovém rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu tomu tak není. V tomto ohledu se tedy jeví podstatně radikálnější, než je tomu u klasické extradice. To představuje i skutečnost, že z aplikace evropského zatýkáčím rozkazu nejsou vyloučeny trestné činy politické, vojenské a fiskální, které jsou tradiční překážkou extradice. Díky tomu se tedy poměrně široce rozrůstá počet trestných činů, na které se vztahuje evropský zatýkáčím rozkaz a existuje u nich možnost předání.³²

Jak jsem psal výše, oboustranná trestnost nemusí být dána u trestných činů, u kterých je stanovena horní hranice trestu odnětí svobody nejméně jeden rok podle práva státu, který evropský zatýkáčím rozkaz vydává. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu jde ovšem v prolamování zásady oboustranné trestnosti ještě dále oproti extradiční.³³ Ve svém čl. 2 odst. 2 tak uvádí třicet dva druhů trestné činnosti, u nichž za podmínky, že právo členského státu, jehož

²⁶ Plné znění Schengenské prováděcí úmluvy dostupné na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:42000A0922(02))

²⁷ Tomášek, M. et al. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 343.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Polák. *Evropský zatýkáčím rozkaz*, s. 77.

³⁰ Tomášek et al. *Europeizace trestního práva*, s. 344.

³¹ Polák. *Evropský zatýkáčím rozkaz*, s. 77.

³² Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. *Trestní právo Evropské unie*, s. 236.

³³ Plachta. *European Arrest Warrant: Revolution in Extradition?*, s. 185.

justiční orgán evropský zatýkáci rozkaz vydal, za ně stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně tři roky, nebude při předání na základě evropského zatýkáciho rozkazu vyžadována oboustranná trestnost skutku.³⁴ Tento seznam nemusí být konečný. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkáci rozkazu umožňuje Radě EU jednomyslným rozhodnutím po konzultaci s Evropským parlamentem tento seznam kdykoliv rozšířit o další trestné činy.³⁵ Kromě terorismu a dalších jednání s ním spojovaných (což byl jeden z primárních důvodů přijetí rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáci rozkazu) se v této dvaatřicetce nacházejí i další trestné činy, které stojí v centru zájmu Evropské unie jako je obchodování s lidmi, pohlavní zneužívání dětí, obchod s drogami a psychotropními látkami, korupce, podvod atd. Zahrnuta je také násilná trestná činnost, jako je trestný čin vraždy, loupeže, znásilnění atd.³⁶

K tomuto je nutno poznamenat, že absence oboustranné trestnosti jednání uvedených v čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáci rozkazu byla již řešena před Soudním dvorem Evropské unie. Belgickými soudci byla v roce 2007 vznesena předběžná otázka, zda absence oboustrannosti trestných činů je slučitelná s čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii (ve znění Niceské smlouvy) a především se zásadou legality v trestních věcech, jakožto i se zásadou rovného zacházení a zásadou zákazu diskriminace. Soudní dvůr Evropské unie následně konstatoval, že čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáci rozkazu neporušuje zásadu legality v trestních věcech ani zásadu rovného zacházení. K tomuto závěru jej vedla velmi jednoduchá a logická úvaha. Podotkl, že čl. 2 odst. 2, uvádějící seznam trestných činů nevyžadujících ověření oboustranné trestnosti činu, je toliko výčtem, který má význam pouze pro procesní účely.³⁷ Jinými slovy „definice těchto trestných činů a použitelné tresty vyplývají z práva členského státu vystavení“. Nejedná se tak v žádném případě o harmonizaci trestního práva hmotného a princip legality tak není nijak dotčen.³⁸

U ostatních druhů trestné činnosti, než jsou vyjmenovány konkrétně a taxativně v analyzovaném právním aktu Evropské unie, může být předání vázáno na podmínku, že jednání, pro které byl evropský zatýkáci rozkaz vydán, je ve vykonávajícím státu také trestným činem.³⁹

Odmítnout výkon evropského zatýkáciho rozkazu je možná jen z důvodů, které rámcové rozhodnutí stanoví. Argumentem a contrario tedy můžeme dovodit, že obecně jsou členské státy povinny vyhovět evropskému zatýkáci rozkazu vydaného justičním orgánem jiného členského státu a hledanou osobu předat dožadujícímu státu.

Důvody pro obligatorní odmítnutí evropského veřejného rozkazu rámcové rozhodnutí taxativně vyjmenovává ve svém čl. 3. Podle tohoto ustanovení justiční orgán členského státu, který má evropský zatýkáci rozkaz vykonat, odmítne jeho výkon v těchto případech:

- pokud se na trestný čin, pro který je zatýkáci rozkaz vydán, vztahuje ve vykonávajícím členském státě amnestie, pokud byl tento stát příslušný ke stíhání tohoto trestného činu podle svého vlastního trestního práva,
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzená za stejný čin členským státem za předpokladu, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva členského státu, ve kterém byl vynesena rozsudek, ho již nelze vykonat,

³⁴ Polák. Evropský zatýkáci rozkaz, s. 77.

³⁵ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. Trestní právo Evropské unie, s. 237.

³⁶ Vantuch. Evropský zatýkáci rozkaz, s. 61.

³⁷ Sarmiento, D. European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence. Oxford University Press and New York University School of Law, 2008, s. 174.

³⁸ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 3. 5. 2007 ve věci C-303/05. Dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&num=C-303/05>

³⁹ Polák. Evropský zatýkáci rozkaz, s. 78.

- pokud osoba, na niž byl evropský zatýkací rozkaz vydán, není podle práva vykonávajícího státu vzhledem ke svému věku trestně odpovědná za jednání, pro které je zatýkací rozkaz vydán.⁴⁰

Ač se takovéto podmínky na první pohled zdají poměrně jednoznačné, při hlubší analýze narazíme na některé otázky, kterou mohou být problematické. Netvrdím, že se jedná o věci, které generálně rozloží institut evropského zatýkacího rozkazu a učiní jej tak nepoužitelným, ale rozhodně je možno se s nimi v praxi setkat.

Hned v případě prvního obligatorního odmítnutí je potřeba vymezit si pojem „amnestie“, kde rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu na tuto otázku nikde nedává odpověď. Je zde tak přípustný extenzivní výklad, a zda se tedy tento důvod vztahuje i na případy individuálně udílených milostí, tj. individuálních abolicí, agraciací či rehabilitací?

Provazník a Filanová se ve svém článku domnívají, že tomu tak být nemá, jelikož v takovém případě by evropský normotvůrce nutil jeden členský stát respektovat prezidentský prerogativ, zatímco zákony, jakožto akty přijímané zákonodárným sborem, nikoliv.⁴¹

Naproti tomu Jarolím má za to, že je možné pod pojem „amnestie“ zahrnout právě i milost, jelikož se jedná o individuální odpuštění či zmírnění trestu nebo zastavení trestního stíhání konkrétního subjektu. Z této speciality je tak zřejmý ještě důraznější zájem státu na nepředání subjektu do zahraničí, nežli je tomu u hromadné amnestie.⁴²

Osobně poté souhlasím s Jarolímem. Pokud evropští zákonodárci zavedli obligatorní možnost odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu tím, že se na konkrétní čin vztahuj amnestie, rozhodně se vztahuje i na milosti. To je dle mého dáno tím, že amnestie jako taková je určité „plošné řešení“, kdy ten, kdo amnestii vydává, sám přesně a explicitně neví, na jaké trestné činy a jaké pachatele se tento jeho akt vztahuje. Jedná se tak do značné míry o „neurčitý akt s neurčitými dopady“. Nedávalo by tak nejmenší smysl, kdyby evropští zákonodárci povolili nějaký hromadný akt, který může mít vliv i na osoby, na které to nebylo původně zamýšleno, ale zároveň by bylo zakázáno této možnosti využít při individuální milosti, kdy je osoba ji vydávající obeznámena s celým případem, s pachatelem, se všemi důležitými skutečnostmi a má určité důvody, pohnutky a motivaci, proč zrovna vůči této osobě uplatňuje tuto svoji pravomoc, které poté i vysvětlí. Tento závěr lze odvodit tedy argumentem a maiori ad minus.

Druhým obligatorním důvodem je v podstatě potřeba vyhovět požadavkům zásady ne bis in idem. Aby tento důvod mohl být poté správně uplatněn, je nutno si definovat pojmy „stejný čin“ a „výkon trestu“. Soudní dvůr Evropské unie ve svém rozsudku C-469/03 ze dne 10. 3. 2005 dovodil, že stejný čin je autonomní pojem práva Evropské unie.⁴³ Ten poté spočívá v totožnosti činu bez ohledu na jeho právní kvalifikaci a přisuzovaný právem chráněný zájem daným členským státem. Různost kvalifikací a označených chráněných zájmů dvěma členskými státy nezakládá překážku uplatnění zásady ne bis in idem. To není žádný překvapivý závěr, i když dle české vlády mělo jít o totožnost právem chráněného zájmu a totožnost právní kvalifikace činu, a nikoli skutku.⁴⁴ Stejně tak Soudní dvůr Evropské unie jasně definoval i výkon trestu, kdy podle něj může nastat až po meritorním rozhodnutí.⁴⁵ Nedá se tak za něj tedy považovat vazba ani jiné krátkodobé zadržení, jelikož jde o úkony předběžného charakteru. Je tak nutno souhlasit s Jarolímem, že vazba vykonaná v souvislosti se stejným činem v jiném členském státě musí být započtena do výkonu

⁴⁰ Tomášek et al. *Europeizace trestního práva*, s. 345.

⁴¹ Filanová, Provazník. *Praxe evropského zatýkacího rozkazu: Můžeme si v Evropě věřit?*, s. 399.

⁴² Jarolím, J. *Tři a jeden nepsaný důvod k povinnému odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu*. *Právní rozhledy*. 2020, s. 13–14.

⁴³ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 10. 3. 2005 ve věci C-469/03.

⁴⁴ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. 3. 2006 ve věci C-436/04

⁴⁵ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 18. 7. 2007 ve věci C-288/05.

trestu v členském státě, který evropský zatýkací rozkaz vystavil a osobu převzal, odsoudil a potrestal.⁴⁶

U třetího obligatorního důvodu je nutno se pouze vyjádřit k tomu, jak se bude postupovat v případě osob mladistvých. Všichni víme, že v České republice je osoba trestně odpovědná od 15 let. Ovšem mezi patnáctým a osmnáctým rokem se jedná o období, kdy případná trestní odpovědnost je řešena speciálním zákonem.⁴⁷ Mohla by tak vyvstat otázka, zda na základě evropského zatýkacího rozkazu se hodnotí čistě věková stránka (tedy pokud bylo pachateli již 15 let, tak se automaticky předá do vyžadujícího státu) nebo zda má vykonávající stát hodnotit i rozumovou a mravní vyspělost, což je aspekt pevně spojen právě s dosaženým věkem, a který je pro trestní odpovědnost mladistvého taktéž klíčový.

I touto otázkou se ovšem Soudní dvůr Evropské unie již zabýval a uvedl, že justiční orgán vykonávajícího členského státu nesmí odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu z jakéhokoliv jiného důvodu, nežli je jeho věk.⁴⁸ Jeho rozumová a mravní vyspělost tak nemá na případné odmítnutí či uplatnění evropského zatýkacího rozkazu žádný vliv. Otázka zní, zda je takovýto závěr správný. Zkoumání rozumové a mravní vyspělosti dítěte zabere určitě nějaký čas, což není žádoucí, protože evropský zatýkací rozkaz byl jakožto institut přijat primárně proto, aby se předávání urychlilo a odpadly byrokratické kroky, které celý proces zdržovaly. Celý jeho smysl je také vystavěn na vzájemné důvěře. Vykonávající stát tak pravděpodobně musí důvěřovat vyžadujícímu státu, že posouzení takové okolnosti jako je dostatečná rozumová a mravní vyspělost u osoby mladších osmnácti let v případě jejího trestního stíhání provádí taktéž.

Toto se může zdát jako taxativní výčet obligatorních důvodů nevykonání evropského zatýkacího rozkazu. Jenže v nedávné době k nim přibyl ještě jeden. Pravděpodobně všichni čtenáři vědí, co se v současnosti děje v Polsku, jaké změny probíhají, jak je narušována nezávislost justice atd. Oberlandesgericht Karlsruhe rozhodl o nepředání polského občana na základě evropského zatýkacího rozkazu do Polské republiky, přičemž v první větě uvedl, že evropský zatýkací rozkaz musí být odmítnut, pokud existuje vysoká pravděpodobnost, že předání osoby bude v současné době nepřijatelné. Blíže poté specifikoval, že v daném případě jde o porušení práva na spravedlivý proces v Polsku. Změny tam zavedené v rámci reformy soudního systému mohou narušit nezávislost soudnictví a zpochybnit tak podstatu základního práva na spravedlivý proces každé stíhané osoby.⁴⁹ Výkon polských evropských zatýkacích rozkazů je tak dle judikatury Oberlandesgericht Karlsruhe pozastaven, dokud se Polská republika opět nestane státem schopným garantovat právo na spravedlivý proces.⁵⁰

Toto své poměrně zajímavé rozhodnutí vyvozuje především z bodu 12 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu, které stanoví že: „Toto rámcové rozhodnutí nebrání členskému státu v tom, aby uplatňoval své ústavní zásady týkající se práv na spravedlivý proces, svobody sdružování, svobody tisku a svobody projevu v jiných sdělovacích prostředcích.“ Z toho tak vyvodil, že nemůže předat osobu do členského státu, který není schopen garantovat právo na spravedlivý proces. Důvody nepřijatelnosti výkonu evropského zatýkacího rozkazu, a tedy rovněž důvody jeho povinného odmítnutí, jsou limitovány právě zněním bodu 12 jeho preambule, přičemž zde nemusí být jistota, ale postačí pravděpodobnost, že výkonem evropského zatýkacího rozkazu by se stát podílel na porušení vlastních ústavních zásad týkajících se práva na spravedlivý proces, svobodu sdružování, svobodu tisku nebo svobody projevu.⁵¹

Osobně si myslím, že výše zmíněné rozhodnutí bude mít ještě dohru, protože dle mého názoru takovýto závěr není možný. Všichni se pravděpodobně shodneme na tom, že současná

⁴⁶ Jarolím. Tři a jeden nepsaný důvod k povinnému odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu, s. 503.

⁴⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“).

⁴⁸ Rozsudek soudního dvora Evropské unie ze dne 23. 1. 2018 ve věci C-367/16.

⁴⁹ Rozsudek Oberlandesgericht Karlsruhe ze dne 17. 2. 2020, sp. zn. Ausl 301 AR 156/19.
<https://www.rechtsportal.de/>.

⁵⁰ Jarolím. Tři a jeden nepsaný důvod k povinnému odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu, s. 507.

⁵¹ Jarolím. Tři a jeden nepsaný důvod k povinnému odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu, s. 507.

situace v Polsku není dobrá. A Evropská unie se snaží prakticky všemi nástroji, kterými disponuje, tlačit, aby tento vývoj zvrátila. To ovšem nejde aplikovat generálně a neměly by se tak chovat všechny orgány a instituce všech ostatních členských států.

Bod 12 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu dle mého nejde užít generálně, ale toliko pouze individuálně. De facto jde o další obligatorní důvod odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu, ale je limitován oním konkrétním případem a jeho okolnostmi. Soudy by musel mít alespoň nějaké indicie, že v daném konkrétním trestním řízení hrozí, že nebude dodrženo právo na spravedlivý proces. Mohlo by se tak jednat o určité politické či jinak citlivé kauzy. Ale pokud by šlo např. o „prostý“ trestný čin vraždy nebo podvodu, tak dle mého tato obava ztrácí smysl. Ad absurdum tak můžeme říci, že žádný stát není schopný stoprocentně garantovat právo na spravedlivý proces, protože čas od času k jeho porušení v rámci minima případů dojde. Ale to je zcela běžná soudní praxe. Nikdo není neomylný. A nemůžeme generálně říci, že veškeré soudní procesy v Polsku jsou v současné chvíli zmanipulovány či zpolitizovány. Dle mého názoru tak postačí pravděpodobnost, že v onom konkrétním případě by mohlo dojít k porušení práva na spravedlivý proces, ale vykonávající stát k tomu musí mít nějaké důkazy. Obecná pravděpodobnost či možnost nestačí.

Můžeme tak uzavřít, že důvody pro obligatorní odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu uvedeny v čl. 3 nejsou taxativní, ale rozhodně nemohu souhlasit, že bod 12 preambule rámcového rozhodnutí může sloužit jakožto stopka k jeho výkonu v rámci celého státu. Pokud by stát takového zásady negarantoval a šel by proti nim, rozhodně by byl vyloučen z mezinárodních společenství jako je Rada Evropy a vlastně i Evropská unie, jelikož se jedná o zásady, které musí dle jejich filozofie garantovat.

Kromě výše uvedených obligatorních důvodů odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu, existují i důvody fakultativní, které jsou uvedeny v čl. 4.⁵² Podle tohoto ustanovení může vykonávající justiční orgán odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu:

- pokud v některém z případů uvedených v čl. 2 odst. 4 nepředstavuje jednání, pro které byl vydán evropský zatýkací rozkaz, trestný čin podle práva vykonávajícího členského státu; avšak v případě daní, poplatků, cel nebo měny nelze odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu z toho důvodu, že právo vykonávajícího členského státu neukládá tentýž druh daní, poplatků nebo cel nebo neobsahují stejnou úpravu, pokud jde o daně, poplatky, cla a měny, jako právo vystavujícího státu,

- pokud osoba, na niž se vztahuje evropský zatýkací rozkaz, je ve vykonávajícím členském státě stíhána za stejný čin, jako je trestný čin, pro který byl evropský zatýkací rozkaz vydán;
- pokud justiční orgány vykonávajícího členského státu rozhodly buď nezačít stíhání kvůli trestnému činu, pro který byl evropský zatýkací rozkaz vydán, nebo zastavit takové řízení, nebo byl-li v členském státě vynesena proti vyžádané osobě za stejné jednání pravomocný rozsudek, který zamezuje dalšímu trestnímu stíhání;
- jsou-li trestní stíhání vyžádané osoby nebo výkon trestu podle práva vykonávajícího členského státu promlčeny a jednání spadá do pravomoci tohoto členského státu na základě jeho vlastního trestního práva;
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzena za stejný čin třetím státem, za podmínky, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva státu, který vynesl rozsudek, ho již nelze vykonat;
- byl-li evropský zatýkací rozkaz vydán za účelem výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody, vyžádaná osoba se zdržuje ve vykonávajícím členském státě, je jeho státním příslušníkem nebo zde má trvalé bydliště a tento stát se zaváže provést výkon trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody v souladu se svým vnitrostátním právem;

⁵² Plachta. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition?, s. 187.

- vztahuje-li se evropský zatýkací rozkaz na trestné činy, které buď byly podle práva vykonávajícího členského státu spáchány zcela nebo zčásti na území vykonávajícího členského státu nebo na místě, které se za toto území považuje, nebo byly spáchány mimo území vystavujícího členského státu a právo vykonávajícího členského státu neumožňuje stíhání za stejné trestné činy, byly-li spáchány mimo jeho území.⁵³

Řízení o předání na základě vydaného evropského zatýkacího rozkazu

Rámcové rozhodnutí zcela nechává na právních řádech jednotlivých členských států, aby si určily justiční orgány, které budou oprávněné vydat evropský zatýkací rozkaz, a justiční orgány, které budou oprávněné jej vykonávat.⁵⁴ Stejně tak si určí jeden či více ústředních orgánů, které jim budou v dané věci nápomocny. Stát tuto informaci poté musí oznámit sekretariátu Rady.

Evropský zatýkací rozkaz se může podat výhradně na připraveném formuláři, který je součástí daného legislativního aktu Evropské unie. V tomto formuláři jsou tak předepsány veškeré náležitosti, které musí obsahovat. Kromě toho jsou též taxativně vyjmenovány v čl. 8 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu.⁵⁵

I když úředními jazyky Evropské unie je všech dvacet čtyři, kterými se hovoří v jednotlivých členských státech, tak evropský zatýkací rozkaz musí být přeložen do úředního jazyka vykonávajícího státu nebo do jiného jazyka akceptovaného tímto státem. Je to v celku logické, jelikož by se mělo co možná nejvíce ulehčit práci justičním orgánům dožadovaného státu.

V případě, že je vyžadovaná osoba zatčena, vykonávající justiční orgán má povinnost ji informovat o evropském zatýkacím rozkazu a jeho obsahu. Na základě tohoto oznámení může tato osoba souhlasit se svým předáním vystavujícímu justičnímu orgánu. Vyžadovaná osoba, pokud je zatčena v souvislosti výkonu evropského zatýkacího rozkazu, má právo, kromě výše uvedených informací, také na tlumočnicka a právního zástupce.⁵⁶

Justiční orgán vykonávajícího státu rozhoduje o udělení vazby vydávané osobě podle svého vnitrostátního práva. Požadovaná osoba může být podle práva vykonávajícího státu z vazby podmíněně propuštěna, jestliže příslušný orgán vykonávajícího státu učiní příslušná opatření, aby nikam neuprchla. Doba, kterou strávila ve vazbě v souvislosti s evropským zatýkacím rozkazem, je nutno následně započítat do celkové doby vazby nebo trestu odnětí svobody ve státě, který evropský zatýkací rozkaz vydal.⁵⁷

Kromě výše uvedených zásad se v řízení o předání uplatňuje ještě jedna velice významná, a to zásada speciality.⁵⁸ Podle čl. 27 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu nemůže být daná osoba trestně stíhána, odsouzena nebo jinak zbavena osobní svobody pro jiný trestný čin spáchaný před jejím předáním než pro ten, pro který byl evropský zatýkací rozkaz vydán.⁵⁹ Tato zásada má ovšem nějaké výjimky. Toto pravidlo se nepoužije tedy v případech:

- neopustila-li vyžádaná osoba území členského státu, kterému byla předána, ve lhůtě do 45 dnů od svého konečného propuštění, i když k tomu měla příležitost, nebo vrátila-li se na území tohoto státu poté, co ho opustila;
- trestný čin nelze potrestat trestem odnětí svobody nebo ochranným opatřením spojeným s odnětím osobní svobody;
- trestní řízení nevede k uplatnění opatření omezujícího osobní svobodu;

⁵³ Tomášek et al. *Europeizace trestního práva*, s. 346.

⁵⁴ Polák. *Evropský zatýkací rozkaz*, s. 78.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. *Trestní právo Evropské unie*, s. 240.

⁵⁷ Polák. *Evropský zatýkací rozkaz*, s. 78.

⁵⁸ Plachta. *European Arrest Warrant: Revolution in Extradition?*, s. 189.

⁵⁹ Polák. *Evropský zatýkací rozkaz*, s. 78.

- mohl-li by osobě být uložen trest nebo opatření, které nezahrnují odnětí osobní svobody, zejména peněžitý trest nebo opatření místo tohoto trestu, i když tento trest nebo opatření mohou omezit její osobní svobodu;
- pokud osoba souhlasí s předáním a popřípadě se současně zřekla uplatnění zásady speciality podle článku 13;
- pokud se osoba po svém předání výslovně zřekla nároku na zásadu speciality, pokud jde o určité trestné činy spáchané před jejím předáním. Prohlášení o zřeknutí se musí být učiněno před příslušnými justičními orgány vystavujícího členského státu a zaznamenáno do protokolu v souladu s vnitrostátním právem tohoto státu. Prohlášení o zřeknutí se musí být vyjádřeno takovým způsobem, aby bylo zřejmé, že ho tato osoba učinila dobrovolně a s plným vědomím důsledků. Za tímto účelem má tato osoba právo na právního zástupce;
- dá-li vykonávající justiční orgán, který osobu předal, svůj souhlas v souladu s čl. 27 odst. 4 rámcového rozhodnutí.⁶⁰

Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu stanovuje pro rozhodnutí justičního orgánu vykonávajícího státu o výkonu evropského zatýkacího rozkazu i pro následné předání požadované osoby lhůty. Obecně lze říci, že evropský zatýkací rozkaz se projednává a vykonává jakožto neodkladná záležitost. Pokud vyžádaná osoba souhlasí se svým předáním, rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu by mělo být přijato do deseti dnů od tohoto souhlasu. V ostatních případech je pak stanovena lhůta 60 dnů od zatčení vyžádané osoby.⁶¹ Pokud v těchto lhůtách nelze evropský zatýkací rozkaz vykonat, mohou být prodlouženy o dalších 30 dnů, ale musí být uvědomen vystavující justiční orgán s uvedením důvodů prodloužení.⁶²

Stejně tak rámcové rozhodnutí stanovuje lhůty pro předání osoby. Vyžádaná osoba by měla být předána co možná nejdříve v den, na kterém se justiční orgány dohodnou. Nejpozději osoba má být předána do deseti dnů od přijetí pravomocného rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu. Lhůty na předání opět mohou být prodlouženy a to v případech, kdy v předání brání okolnosti, které jsou mimo kontrolu členských států nebo ze závažných humanitárních důvodů. V takovýchto případech justiční orgány dohodnou nové datum a požadovaná osoba má být předána nejpozději do deseti dnů od stanovení nového data. Pokud tomu tak není, požadovaná osoba musí být z vazby propuštěna na svobodu.⁶³

Hodnocení evropského zatýkacího rozkazu

Celkově lze shrnout, že evropský zatýkací rozkaz se v rámci členských států střetl s poměrným úspěchem. Evropská komise opakovaně poukázala, že se jedná o úspěšný nástroj vzájemného uznávání.

Z dat uveřejněných na https://e-justice.europa.eu/content_european_arrest_warrant-90-cs.do je evidentní, že v současné době se v rámci evropského zatýkacího rozkazu pracuje se zcela jinými čísly než v době, kdy byl tento institut vytvořen. A to primárně u vykonaných evropských zatýkacích rozkazů. Počet vydaných se za uvedených třináct let prakticky ztrojnásobil, ale počet vykonaných je prakticky osminásobný. Což je rozhodně pozitivní vývoj. Nicméně již není tak veselý pohled na poměr vydaných ku vykonaných. Obecně lze říci, že posledních sedm let je vykonán každý třetí vydaný evropský zatýkací rozkaz. Takováto čísla rozhodně nejsou ta, s jakými se počítalo, když byl celý institut přijímán a zaváděn. Je to také de facto v rozporu se zásadou vzájemné důvěry, na které je prakticky založena celá justiční spolupráce v trestních věcech, kdy

⁶⁰ Tomášek et al. *Europeizace trestního práva*, s. 347.

⁶¹ Novotná, J. *Evropský zatykač – významný mezník mezinárodní spolupráce v trestních věcech*. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 10. s. 305.

⁶² Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. *Trestní právo Evropské unie*, s. 241.

⁶³ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. *Trestní právo Evropské unie*, s. 241.

je evidentní, že jednotlivé státy nechtějí automaticky své občany vydat k trestnímu stíhání či výkonu trestu do jiného členského státu Evropské unie.

Zajímavý je i pohled na průměrnou dobu předání. Ta v roce 2017 činila v případě předání osoby, která s tím souhlasila, 15 dnů. U osob, které se svým předáním do vyžadujícího státu nesouhlasily, poté trvala 40 dnů.

Z dat pod výše uvedeným odkazem také můžeme vyčíst, že prakticky nejvíce evropských zatýkacích rozkazů vydávají ty největší státy v Evropě v čele s Německem a Francií. Poměrně zajímavé je, že druhé místo zaujímá Polsko, kde by člověk spíše očekával Španělsko nebo Velkou Británii v závislosti na počtu obyvatel. Obecně postsovětské země tohoto institutu využívají poměrně nad mé očekávání.

Co se týče České republiky, tak je možno konstatovat, že počet vydaných a vykonaných evropských zatýkacích rozkazů každý rok roste a jejich poměr je cca polovina, což oproti dalším státům není vůbec malé číslo.

Obecně je uznáváno, že se jedná o institut efektivní. O tom svědčí také skutečnost, že v roce 2006 byla podepsána Dohoda mezi Evropskou unií a Islandskou republikou a Norským královstvím o postupu předávání mezi členskými státy Evropské unie a Islandem a Norskem.⁶⁴ Ještě v tomtéž roce byl ale systém předávání na základě evropského zatýkacího rozkazu nahrazen předáváním na základě tzv. nordického zatýkacího rozkazu. Je také poměrně vzácné, že se i právní vědecká obec shodla na prospěšnosti takového nástroje. Apap a Carrera jsou toho názoru, že evropský zatýkací rozkaz představuje základní vývoj v oblasti boje proti přeshraniční trestné činnosti v rámci celé Evropské unie.⁶⁵ Fletcher, Lööf a Gilmore jej považují za vlajkovou loď v kontextu vzájemného uznávání soudních rozhodnutí.⁶⁶ Mitsilegas poukázal, že přijaté rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu představuje okázalý rozvoj trestního práva Evropské unie, které následovalo přijetí řady dalších opatření postavených na vzájemném uznávání.⁶⁷

Jak jsme se ale již během života a v rámci právní vědy naučili, nic není zcela dokonalé. Ani institut evropského zatýkacího rozkazu. Jeden ze zásadních problémů je dle mého názoru vymezení třiceti dvou trestných činů tak, jak jsou uvedeny v čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu, na které se nevztahuje podmínka oboustranné trestnosti.

Postup je tedy takový, že pokud vystavující členský stát vydá zatýkací rozkaz na určitou osobu pro spáchání některého z těchto vymezených trestných činů, a takovýto čin je možno potrestat trestem odnětí svobody s horní hranicí v délce nejméně tří let, vykonávající členský stát není oprávněn zkoumat, zda je trestný i podle jeho vnitrostátního práva. Jenže vymezení této „dvaatřicítky“ je dosti obecné, až téměř lakonické či volné. Profesor Šámal je označil toliko za pouhý kriminologický označení vystihující podstatu trestného jednání.⁶⁸ Nelze je tak vnímat jako ostře vymezené právní kategorie, které jsou typické pro jednotlivé skutkové podstaty trestných činů ve vnitrostátním právu ve struktuře obsahující přesně vymezený objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku tak, aby nedocházelo k porušování zásady *nullum crimen sine lege certa, stricta*. Pouze takové kategorie či skupiny, za které ona kriminologická označení lze jistě považovat, nám tak neposkytují žádné bližší informace o tom, které konkrétní trestné činy pod každou jednotlivou z nich spadají. K této subsumpci poté rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu neposkytuje ani žádný bližší návod či vysvětlení. Je tak možné pouze odtušit,

⁶⁴ Ivor, J., Klimek, L., Záhora, J. Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 564.

⁶⁵ Apap, J. et Carrera, S. European Arrest Warrant: A Good Testing Ground for Mutual Recognition in the Enlarged EU? Brussels: Centre for European Policy Studies, 2004, s. 16.

⁶⁶ Fletcher, M., Lööf, R. et Gilmore, B. EU Criminal Law and Justice. Cheltenham – Northampton? Edward Elgar Publishing, 2008, s. 11.

⁶⁷ Mitsilegas. EU Criminal Law, s. 115,

⁶⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4245.

proti jakému objektu mají mířit činy, které materiálně naplňují obsah těchto dvaatřiceti kategorií. Nejde přitom ani o označení, jejichž obsah by byl v kriminologii nebo v trestním právu konsenzuálně přijímán či intuitivně vnímán tak, že by hranice jejich dosahu byly tak jasné, že by nebylo potřeba je nijak formálně vymezovat.⁶⁹ Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu neobsahuje ani žádný odkaz na jiný právní předpis Evropské unie či nějakou mezinárodní smlouvu či úmluvu, ve které by tyto kategorie byly blíže definovány nebo by v ní bylo vyčleněno, jaká veškerá jednání lze pod jednotlivé skupiny podřadit.

Je nutno si uvědomit, že toto není pouze nějaká vědecká či teoretická otázka, ale jedná se opravdu o reálnou věc, která může způsobovat nemalé problémy. Samozřejmě, že ne všechny kategorie musí automaticky vzbuzovat komplikace a jejich vymezení je více méně jasné, ale např. co spadá pod kategorie jako je „terorismus“ či „počítačová kriminalita“ už není úplně zřejmé, jelikož uchopení těchto pojmů může být velice různorodé a kreativní. Navíc jsou mezi nimi i takové, které např. právní řád české republiky vůbec nezná jako třeba nedovolený obchod s kulturními statky, včetně starožitností a uměleckých děl nebo obchod s odcizenými vozidly. Obě tyto kategorie by tak nejspíše spadaly pod skutkovou podstatu podvodu podle § 209 trestního zákoníku (a to nelze navíc říci generálně, vždy bude záležet na konkrétním skutkovém stavu), kdy ovšem ten je vymezen jakožto samostatná kategorie v rámcovém rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu.

I přesto, že se evropské státy vždy silně ovlivňovaly a vznikaly na stejných nebo alespoň podobných myšlenkách, k určitým otázkám zastávají nejrozličnější názory. A to se právě projevuje v rovině trestního práva a konkrétně pak při uplatňování evropského zatýkacího rozkazu. Za nejzářivější příklady lze považovat např. otázka potratů v Polsku a v Irsku, eutanázie v zemích Beneluxu či úprava nakládání s marihuanou v Nizozemí. Lze si tak představit situaci, kdy státní příslušník České republiky, lékař, provede v Irsku potrat *de lege artis* a odcestuje zpět do své domoviny. Poté na něj bude vydán evropský zatýkací rozkaz a to pro trestný čin, který by byl v kategorii čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu zařazen pod bod vraždy, přičemž český soud by nebyl oprávněn vůbec zkoumat, zda irský soud takovýto čin správně podřadil a musel by lékaře vydat k trestnímu stíhání, i když v České republice by se o žádný trestný čin nejednalo. Stát tak *de facto* předává své obyvatele k trestnímu stíhání za činy, které nepovažuje za trestné a tím pádem ani za společensky škodlivé. Neumožnění českému soudu v takové situaci odepřít výkon evropského zatýkacího rozkazu by vedlo k poměrně manifestnímu porušení závazku státu zcela jasně vymezit vůči svému obyvatelstvu penzum jednání, ve vztahu k němuž hrozí riziko, že stát podnikne kroky rezultující v jeho potenciální potrestání.⁷⁰

Nemluvě o tom, že evropský zatýkací rozkaz může být právě díky tomu poměrně jednoduše zneužitelný. Lze si tak představit situaci, kdy stát chce stíhat cizího občana za nějaký trestný čin, který uměle zařadí pod jednu ze třiceti dvou vymezených kategorií jen proto, aby vykonávající stát neměl možnost posoudit, zda je tento čin trestný i podle jeho práva či zda odpovídá takovému zařazení, jelikož pokud by tak činil, tak by porušoval jednu ze základních zásad, na kterých je evropský zatýkací rozkaz, resp. celá justiční spolupráce postavena, a to zásada vzájemné důvěry, o které jsem psal výše.

Poměrně dosti problematická je také otázka hranice způsobené škody, aby takové jednání bylo považováno za trestný čin. Součástí třiceti dvou kategorií jsou totiž i některé majetkové trestné činy (podvod, praní špinavých peněz, obchod s odcizenými vozidly). V kontinentální Evropě je ovšem běžné spojovat jejich trestnost s výší způsobené škody. Je tak nabílední otázka, do jaké míry jednotlivé trestní zákony členských států si navzájem odpovídají.

⁶⁹ Filanová, S., Provazník, J. Evropský zatýkací rozkaz: „Nedotknutelná dvaatřicítka“ aneb *fide, sed cui fidas, vide*. Právník, č. 9, 2015, s. 733.

⁷⁰ Filanová, S., Provazník, J. Evropský zatýkací rozkaz: „Nedotknutelná dvaatřicítka“ aneb *fide, sed cui fidas, vide*, s. 741.

V rámci českého právního řádu se vyžaduje, aby pachatel způsobil škodu nikoli nepatrnou, což podle § 138 odst. 1 trestního zákoníku nově činí 10 000 Kč (do nedávna 5 000 Kč). Prakticky totožnou úpravu má poté slovenský zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, dle kterého se pachatel dopustí trestného činu podvodu podle jeho § 221, pokud způsobil alespoň malou škodu, což činí 266 eur.⁷¹ Dle německého trestního zákoníku je ovšem např. podvod trestný bez ohledu na výši způsobené škody.⁷² Podobně tomu je i u polského trestního zákoníku.⁷³ Jedná se tak opět o již výše nastolenou otázku, zda je dobře, že určitý stát bude vydávat svého obyvatele k trestnímu stíhání za čin, který on sám nepovažuje za trestný a nemohl by tak sám využít oprávnění svého státního příslušníka potrestat. Nelogičnost zařazení takového druhu trestné činnosti k automatickému užívání evropského zatýkacího rozkazu poté ještě umocňuje skutečnost, že všech třicet dva kategorií má představovat mimořádně závažnou trestnou činnost s přeshraničním prvkem. V řadě případů tak může jít o poměrně běžnou trestnou činnost, i když závažnost alespoň trochu ohraničuje horní sazba trestu odnětí svobody tří let, ale zcela jistě ne dostatečně, jelikož v rámci českého právního řádu je zcela běžnou věcí, aby za daný skutek mohl být uložen mnohem vyšší trest, aniž by šlo o mimořádně závažnou trestnou činnost.

Na druhou stranu je zcela legitimní očekávat od lidí, kteří cestují do jiných zemí, že se budou řídit tamními zákony a nařízeními. Pokud tomu tak nebude, tak mohou očekávat, že budou za své jednání potrestáni, bez ohledu na to, zda jejich domovský stát takové jednání toleruje, resp. jej nezakazuje. Nikomu z nás by se nelíbilo, kdyby k nám do obydlí přišla návštěva a chovala se tak, jak je zvyklá u sebe doma a my bychom to museli strpět, i když bychom s takovýmto jednáním nesouhlasili.

Na základě výše uvedeného je tak zřejmé, že tak, jak je rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu koncipováno v současné době, není zcela ideální. Dle mého skromného názoru nelze aplikovat tak zásadní nástroj v rámci trestního řízení a vzájemného uznávání jako je evropský zatýkací rozkaz v případech, kdy není zcela jasně vymezeno, na jakou trestnou činnost se vztahuje. Obzvláště pak, když sama evropská legislativa stanoví, že musí existovat dostatečná justiční kontrola, která je u této dvaatřicítky de facto vyražena. Bylo by tak vhodné, buď aby v konkrétním rámcovém rozhodnutí byla přesně stanovena jednání obsahující striktně vymezený objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku, pro které lze vydat evropský zatýkací rozkaz bez oboustranné trestnosti nebo aby v takových případech alespoň odkazovala na jiné právní akty, které se harmonizací těchto skutkových podstat týkají. Stejně tak nevidím důvod, proč v rámcovém rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu není nikde ustanovena alespoň možnost konzultace s orgánem, který jej vydal, pokud by vykonávající orgán měl např. pochybnosti o správném zařazení skutku pod jednu ze třiceti dvou kategorií trestných činů uvedených výše, což je v dalších institutech jako např. při vykonávání konfiskačního příkazu, zajišťovacího příkazu nebo vyšetřovacího příkazu zcela běžnou praxí, a zároveň by se tak eliminovala případná svévole vydávajícího justičního orgánu, před kterou jsem již výše varoval.

Evropský zatýkací rozkaz v České republice

Jelikož rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu bylo přijato v roce 2002, musela Česká republika implementovat evropský zatýkací rozkaz na základě svého přistoupení jakožto součást *acquis* Evropské unie. Protože rámcové rozhodnutí je nástroj mezivládní spolupráce ve III. pilíři Evropské unie, který musí být přijat jednomyslně všemi členskými státy, které musí schválit vnitrostátní prováděcí legislativu, byla Česká republika povinna tak učinit k datu svého přijetí, tedy k 1. 5. 2004. Rámcové rozhodnutí jako takové nemá přímý účinek. Jeho účelem je sblížení právních předpisů jednotlivých členských států. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu bylo závazné pro členské státy co do výsledku, kterého se má

⁷¹ Dostupné na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300#cast2>

⁷² § 263 Strafgesetzbuch. Dostupný na https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_263.html

⁷³ Art. 286 Kodeks karny. Dostupný na <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683/art-286>

dosáhnout, přičemž bylo ponecháno na jednotlivých státech, jakou formu a prostředky k tomuto účelu zvolí.

Implementace evropského zatýkacího rozkazu do českého právního řádu ovšem vyvolala vášnivou politickou debatu, kvůli které nebyla novela trestního zákona a trestního řádu přijata ke dni přistoupení České republiky do Evropské unie, tedy k 1. 5. 2004, ale až o 6 měsíců později, tedy k datu 1. 11. 2004. Novelu k tomuto datu byly přijaty i proti vetu prezidenta republiky, který argumentoval jejich protiústavností. S tím nesouhlasila ani skupina poslanců a senátorů, která podala stížnost k Ústavnímu soudu. Ta se tímto způsobem snažila zrušit některá novelizovaná ustanovení trestního zákoníku a trestního řádu. Zajímavostí je, že ve Spolkové republice Německo byl zákon provádějící rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu také předmětem ústavní stížnosti.⁷⁴ Spolkový ústavní soud stížnosti vyhověl a zrušil zákon o evropském zatýkacím rozkazu, na základě čehož musel být přijat zcela nový zákon, který nabyl účinnosti až 2. 8. 2006.⁷⁵ Případnou protiústavností se zabýval i polský Ústavní soud.⁷⁶

Podle navrhovatelů byla napadená úprava českého trestního zákona a trestního řádu v rozporu s čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, podle kterého „občan nesmí být nucen k opuštění své vlasti“, a s čl. 39, podle kterého „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné jeho újmy na právech nebo majetku, lez za jeho spáchání uložit.“

V závislosti na implementování rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu vláda také navrhla doplnění Listiny základních práv a svobod o nový čl. 14 odst. 5, tak aby navrhované změny v trestním zákoníku a trestním řádu byly s ní v souladu. Čl. 14 odst. 5 měl mít následující znění: „Občan může být vydán členskému státu Evropské unie k trestnímu stíhání nebo k výkonu trestu odnětí svobody, pokud to vyplývá ze závazků České republiky jako členského státu Evropské unie, které nelze omezit ani vyloučit.“⁷⁷ Takováto novelizace nakonec nebyla přijata. Tomu ovšem předcházela velice bouřlivá diskuse poslanců.⁷⁸

Plénum Ústavního soudu návrh na zrušení novelizovaných ustanovení ve svém nálezu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 66/04, zamítlo. V odůvodnění bylo poté uvedeno, že z čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), ve spojení s principem spolupráce, stanoveným čl. 10 Smlouvy o Evropském společenství, vyplývá ústavní princip, podle něhož mají být domácí právní předpisy, včetně Ústavy, interpretovány v souladu s principy evropské integrace a spolupráce komunitárních orgánů a orgánů členského státu. Jestliže tedy existuje několik interpretací Ústavy, jejíž součástí je i Listina základních práv a svobod, přičemž jen některý z nich vede k dosažení závazku, který převzala Česká republika tím, že vstoupila do Evropské unie, je nutno zvolit výklad, který podporuje realizaci tohoto závazku a nikoli výklad, který tuto realizaci znemožňuje.⁷⁹

Dle konstatování Ústavního soudu není opodstatněné tvrzení navrhovatelů, že vnitrostátním přijetím evropského zatýkacího rozkazu by byl porušen čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, podle něhož nesmí být občan nucen k opuštění své vlasti. Ústavní soud argumentoval, že i během trvání trestního řízení v jiném členském státu, tento občan i nadále zůstává občanem České republiky a tedy pod ochranou České republiky. Evropský zatýkací rozkaz

⁷⁴ Rozsudek Ústavního soudu SRN ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. 2 BvR 2236/04. Dostupné z:

http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20_050718_2bvr223604en.html

⁷⁵ Jelínek, Gřivna, Herczeg, Navrátilová, Syková et al. Trestní právo Evropské unie, s. 242. Blíže též Filip, J.

BVerfG – eurozatýkač ano, ale právněstátně transponovaný. Právní zpravodaj. 2005, roč. 5, č. 9, s. 15.

⁷⁶ Blíže např. Komárek, J. European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limite of „contrapuntal principles“. Common Market Law Review. 2007, roč. 44, s. 11.

⁷⁷ Vantuch. Evropský zatýkací rozkaz, s. 61.

⁷⁸ Blíže k argumentům pro změnu Listiny základních práv a svobod i proti změně viz Vantuch. Evropský zatýkací rozkaz.

⁷⁹ Komárek. European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limite of „contrapuntal principles“, s. 26.

pouze umožňuje časově omezené předání občana k jeho trestnému stíhání v jiném členském státu Evropské unie pro konkrétně vymezený skutek. Další důležitý fakt je, že po skončení tohoto řízení mu nic nebrání vrátit se zpět na území České republiky. Občan má i nadále právo bránit se proti opatřením orgánů činných v trestním řízení, při předání podle evropského zatýkacího rozkazu i opravnými prostředky, nevyjímaje z toho ani případnou ústavní stížnost.⁸⁰

Znění čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod zcela znemožňuje vyloučit českého občana ze společenství občanů České republiky. Čistě z jazykového výkladu ovšem nelze říci, zda a nakolik omezuje časové omezení předání občana do členského státu Evropské unie pro tam probíhající trestní řízení. Ústavní soud tak využil řadu dalších výkladů. Poukázal mimo jiné na historické motivy přijetí Ústavy a tedy na historický výklad. Historický výklad naznačuje tomu, že Listina základních práv a svobod měla zabránit obdobné situaci, kdy za komunistického režimu byly nepohodlné osoby nuceny opustit Českou republiku. Historický výklad tedy naznačuje, že toto ustanovení Listiny se nikdy netýkalo extradice.

Ani z teleologického výkladu Listiny základních práv a svobod není tento přístup možný. Současná realita Evropské unie je založena na vysoké mobilitě občanů v rámci celého unijního prostoru. Z tohoto pohledu tak není možné, aby čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod neumožňoval ani časově omezené předání občana do jiného členského státu za účelem trestního řízení o trestném činu spáchaném tímto občanem v tomto státě, pokud je garantováno, že po skončení trestního řízení bude, na vlastní žádost, převezen do České republiky k případnému výkonu trestu. Časově omezené předání občana k trestnímu řízení, probíhajícímu v jiném členském státě Evropské unie, podmíněné jeho následným předáním do vlasti, tedy není a nemůže být nucením k opuštění vlasti ve smyslu výše zmiňovaného čl. 14 odst. 4. K porušení by ovšem došlo, pokud by byl občan předán k trestnímu řízení do státu, kde by standardy trestního řízení nespĺňovaly požadavky kladené na trestní řízení českým ústavním pořádkem, např. v situaci, kdy by bylo reálně ohroženo právo na spravedlivý proces, případně by občan mohl být vystaven mučení nebo jinému nelidskému zacházení. Tomu tak ovšem v žádné z členských zemí Evropské unie není, jelikož všechny státy jsou signatáři Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁸¹

Ústavní soud se neztotožnil ani s argumentací navrhovatelů, že novela trestního řádu v § 412 odst. 2 je v rozporu s čl. 39 Listiny základních práv a svobod (nyní § 207 zákona č. 104/2013 Sb., zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů [dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech“]). Navrhovatelé argumentovali tím, že tato úprava nijak nedefinuje trestné činy, které nevyžadují oboustrannou trestnost. Ústavní soud oponoval tím, že pokud by se jednalo o hmotněprávní předpis zakotvující trestnost jednání způsobem, jakým to činila výše zmíněná novela trestního řádu, tedy jen jeho pojmenování bez jakékoliv zákonné definice, došlo by v tomto k rozporu. Jedná se ovšem o ustanovení procesně právní a ne hmotněprávní. Samotné předání podle evropského zatýkacího rozkazu ještě není uložením trestu ve smyslu čl. 39 Listiny základních práv a svobod. Osoby podezřelé za spáchání trestného činu a předané podle evropského zatýkacího rozkazu nebudou stíhány pro trestnou činnost podle výše zmíněného § 412 odst. 2 trestního řádu (nyní § 207 zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech), ale trestní řízení bude vedeno pro trestné činy vymezené v hmotném právu vyžadujícího státu. Tento výčet trestných činů tak slouží pouze a jen k procesnímu postupu soudu. Pokud orgán vyžadujícího státu označí v evropském zatýkacím rozkazu chování předávané osoby jako jedno z jednání uvedených v § 412 odst. 2 trestního řádu (nyní v § 207 zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech, resp. v čl. 2 odst. 2

⁸⁰ Tomášek et al. *Europeizace trestního práva*, s. 352.

⁸¹ Komárek. *European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limites of „contrapunctal principles“*, s. 27.

rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu), nezjišťuje tak český soud trestnost takového činu podle práva České republiky.⁸²

V rámci českého právního řádu je institut evropského zatýkacího rozkazu, resp. předání upraven v § 202 až 221 zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech. Dle této legislativy je tak v České republice pověřen státní zástupce tím, aby provedl předběžné šetření na základě přijatého evropského zatýkacího rozkazu a po něm navrhl danému soudu, aby rozhodl o předání osoby do vyžadujícího státu.

Obecně lze říci, že znění zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech odpovídá požadavkům evropské legislativy. Při hlubší analýze ovšem můžeme najít nějaké rozpory či změny.

Největším rozdílem oproti evropské úpravě je absence fakultativních důvodů pro možné odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu. Český právní řád tak nedává možnost vykonávajícímu justičnímu orgánu odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu, ale veškeré zařazuje mezi obligatorní. Česká republika tímto garantuje hlubší ochranu osobám, proti kterým byl evropský zatýkací rozkaz vydán. Jejich vydání je tak zakázáno přímo zákonem a není tak v moci justičních orgánů, které by každý případ mohly posoudit odlišným způsobem.

Pokud se poté dobře podíváme do zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech, resp. do jeho § 205 odst. 2 a porovnáme jej se zněním evropské legislativy, zjistíme, že Česká republika uvádí mnohem větší počet důvodů pro odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu. Např. v jeho § 205 odst. 2 písm. b) je stanoveno, že se osoba do vyžadujícího státu nepředá, pokud je státním občanem České republiky nebo občanem jiného členského státu s trvalým pobytem na území České republiky, evropský zatýkací rozkaz byl vydán za účelem předání k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody, jsou splněny podmínky pro uznání a výkon rozhodnutí, kterým byl uložen takový trest nebo takové ochranné opatření, na území České republiky a tato osoba před soudem do protokolu prohlásí, že nesouhlasí s výkonem tohoto trestu nebo ochranného opatření ve vyžadujícím státu. Dle mého názoru je toto ale v rozporu se smyslem evropského zatýkacího rozkazu, resp. s rozporem rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu. Ten jasně uvádí taxativní výčet důvodů pro odmítnutí jeho výkonu. Nikde není uvedeno, že členské státy mohou tyto důvody rozšířit. Šlo by tak de facto o nějaké výjimky, které by opět snižovaly účinnost daného institutu. Pokud by tak učinil každý členský stát, mohlo by se stát, že se evropský zatýkací rozkaz nebude téměř využívat, protože nikdo by nechtěl v nezbytně nutných případech předat svého občana k trestnímu stíhání či výkonu trestu do jiného státu, a proto si stanovil se největší počet důvodů k odmítnutí.

Záver

Institut evropského zatýkacího rozkazu byl na úrovni Evropské unie přijat rámcovým rozhodnutím, tedy nástrojem mezivládní spolupráce ve III. pilíři Evropské unie, podmíněný jednomyslným přijetím všemi členskými státy, a z toho právě vyplývají problémy, které evropský zatýkací rozkaz přinesl. Jedná se o konkrétní aplikační problémy se zaměřením na zásadu oboustranné trestnosti. Ukazuje se, že některé trestné činy jsou vymezeny příliš široce (např. počítačová kriminalita), že při implementaci do národních právních řádů dochází k rozdílnému vymezení jednání, které nevyžaduje oboustrannou trestnost. Tento jen jistě dokládají výše zmíněny nálezy ústavních soudů některých členských států, včetně České republiky.

Do budoucna lze navíc předpokládat, že jeho vývoj v rámci celé Evropské unie bude pokračovat a že půjde podobným směrem jako tzv. nordický zatýkací rozkaz. Ten je postaven na stejných principech a má podobnou strukturu jako evropský zatýkací rozkaz. Oproti němu ovšem v sobě spojuje několik „výhodnějších“ prvků. Jedná se zejména o efektivnější pravidla pro

⁸² Ústavní soud tak vycházel z rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 3. 5. 2007 ve věci C-303/05, o které jsem se zmiňoval již výše.

vydávání, redukuje výčet možností pro nevydání osoby a administrativní fáze spojená se lhůtami k vyřízení je kratší než v dosavadní právní úpravě. Zcela revolučním aspektem však je to, že nordický zatýkací rozkaz nepožaduje oboustrannou trestnost již u žádných skutků. Myslím si, že takováto evoluce nejde poté správným směrem a to z důvodů, které jsem uvedl již dříve.

Na druhou stranu je potřeba zmínit, že celý institut je postaven na zásadě vzájemné důvěry mezi členskými státy, že jsou demokratickými společnostmi, které trestně stíhají pouze tak závažné skutky, které jsou celospolečensky nebezpečné a je na nich nějaká „obecná shoda“ napříč jednotlivými členskými státy.

Osobně považuji přijetí evropské zatýkacího rozkazu jako krok správným směrem, jelikož volný pohyb osob umožňuje i „volný pohyb trestné činnosti“, která má být bezesporu stíhána a proces extradice byl zbytečně zdouhavý a komplikovaný, přičemž ve velkém množství případů ani nebyl úspěšný. Jak jsem ovšem výše nastínil, celý projekt není bezvadný. Evropská unie by se tak do budoucna měla zaměřit na odstranění těchto nedostatků, jelikož se jedná o poměrně zásadní institut a byla by nanejvýš škoda, aby na základě nějakých odstranitelných důvodů došlo k nějakým pochybnostem v něj.

Zoznam bibliografických odkazov:

- APAP, J. et CARRERA, S. *European Arrest Warrant: A Good Testing Ground for Mutual Recognition in the Enlarged EU?* Brussels: Centre for European Policy Studies, 2004.
- CRAIG, P., DE BÚRCA, G. *EU law: text, cases and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- FILANOVÁ, S., PROVAZNÍK, J. *Evropský zatýkací rozkaz: „Nedotknutelná dvaatřicítka“ aneb fide, sed cui fidas, vide*. Právník. 2015, č. 9, s. 720-749.
- FILANOVÁ, S., PROVAZNÍK, J. *Praxe evropského zatýkacího rozkazu: Můžeme si v Evropě věřit?* In: Právník. 2015, č. 5, s. 394-407.
- FLETCHER, M., LÖÖF, R. et GILMORE, B. *EU Criminal Law and Justice*. Cheltenham – Northampton? Edward Elgar Publishing, 2008.
- HINAREJOS, A. *Recent Human Rights Developments in the EU Courts: The Charter of Fundamental Rights, the European Arrest Warrant and Terror Lists*. Human Rights Law Review. Published by Oxford University Press, 2007.
- IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013.
- JAROLÍM, J. *Tři a jeden nepsaný důvod k povinnému odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu*. Právní rozhledy. 2020, s. 13 – 14, s. 501-508.
- JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., HERCZEG, J., NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014.
- KLOUČKOVÁ, S. *Evropský zatýkací rozkaz*. Státní zastupitelství. 2004, č. 1, s. 2-9.
- KOMÁREK, J. *European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limite of „contrapuntal principles“*. Common Market Law Review. 2007, roč. 44, s. 9- 18
- MITSOLEGAS, V. *EU Criminal Law*. Oxford – Portland: Hart publishing, 2009.
- NOVOTNÁ, J. *Evropský zatykač – významný mezník mezinárodní spolupráce v trestních věcech*. Trestněprávní revue. 2002, roč. 1, č. 10. s. 297-306.
- PLACHTA, M. *European Arrest Warrant: Revolution in Extradition?* 11 Eur. J. Crime Crim. L. & Crim Just. 2003
- POLÁK, P. *Evropský zatýkací rozkaz*. Právní fórum. 2004, č. 2, s. 76-83.
- SARMIENTO, D. *European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence*. Oxford University Press and New York University School of Law, 2008.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013.

ŠLOSARČÍK, I. Evropský zatýkací rozkaz. *Europeum*. 2004, č. 3, s. 20-26.
TOMÁŠEK, M. et al. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009.
VANTUCH, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní rádce*. 2004, č. 4, s. 61 a násl.

Kontaktné údaje:

Mgr. Dominik Fojt

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

e-mail: fojt.dominik@gmail.com

PREZUMPCIA NEVINY Z POHLĀDU JUDIKATÚRY SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE

JUDr. Jakub CHRENŠŤ, PhD.

Katedra verejnoprávných vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: V príspevku sa autor v úvode zameriava na všeobecné aspekty právnej úpravy prezumpcie neviny v právnom poriadku Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Tá je reprezentovaná predovšetkým všeobecnými právnymi zásadami, ustanoveniami Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta ZP“) a Smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (ďalej len „Smernica 2016/343“). Hlavná časť príspevku bude venovaná práve tejto smernici a vybraným aspektom prezumpcie neviny v nej obsiahnutých. Prvým je povinnosť neoznačovať osobu za vinnú verejných vyhláseniach orgánov verejnej moci ani v súdnych rozhodnutiach, okrem rozhodnutí o vine. Druhým aspektom je právo odoprieť výpoveď a právo nevypovedať vo vlastný neprospech. V príspevku je tiež zohľadnená judikatúra Súdneho dvora Európskej únie týkajúca sa uvedených aspektov prezumpcie neviny.

Ľúčové slová: Prezumpcia neviny, justičná spolupráca v trestných veciach, priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, Európska únia, smernica o prezumpcii neviny, zásady trestného práva, Charta základných práv Európskej únie, európske trestné právo.

Annotation: In the introduction of this paper, the author focuses on general aspects of the legislation on the presumption of innocence in the legal order of the European Union ("EU"). It is represented mainly by general principles of law, the provisions of the Charter of Fundamental Rights of the European Union ("the Charter") and Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9th March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings ("Directive on the presumption of innocence"). The main part of the paper will be devoted to this directive and selected aspects of the presumption of innocence contained in it. The first is the obligation not to find a person guilty in the public statements made by public authorities and even in judicial decisions, other than those on guilt. The second aspect is the right to remain silent and right not to incriminate oneself. The paper also includes the relevant case law of the Court of Justice of the European Union on these aspects of the presumption of innocence.

Keywords: Presumption of innocence, judicial cooperation in criminal matters, area of freedom, security and justice, European Union, Directive on the presumption of innocence, principles of criminal law, Charter of Fundamental Rights of the European Union, European criminal law.

Úvod

Prezumpcia neviny je jedným z oporných kameňov moderného trestného konania. Myšlienka, že osoby obvinené z trestných činov by mali byť považované za nevinné, kým nie je dokázaná ich vina bez závažných pochybností, je základnou zásadou trestného práva. Túto zásadu nachádzame v tých najdôležitejších dokumentoch na medzinárodnej úrovni. Ide najmä o garancie dodržiavania tejto zásady zakotvené v článku 6 ods. 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹ (ďalej len „EDLP“), v článku 14 ods. 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach² (ďalej len „MPOPP“) a v článku 11 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv.³

Podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“) je justičná spolupráca v trestných veciach v EÚ založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí. Uplatňovanie uvedenej zásady vychádza z predpokladu, že členské štáty majú vzájomnú dôveru v svoje systémy trestného súdnictva. Rozsah zásady vzájomného uznávania

¹ EDLP, článok 6 ods. 2: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.“

² MPOPP, článok 14 ods. 2: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným postupom preukázaná jeho vina“

³ Všeobecná deklarácia ľudských práv, článok 11 ods. 1: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo byť považovaný za nevinného, kým nie je dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom mu boli dané všetky záruky nevyhnutné na jeho obhajobu.“

závisí od viacerých parametrov, medzi ktoré patria mechanizmy ochrany práv podozrivých a obvinených osôb a spoločné minimálne normy potrebné na uľahčenie uplatňovania uvedenej zásady. Hoci členské štáty sú zmluvnými stranami EDLP a MPOPP, skúsenosti ukazujú, že táto skutočnosť sama osebe nezabezpečuje vždy dostatočný stupeň dôvery v systémy trestného súdnictva iných členských štátov.

V príspevku sa zameriame na vybrané aspekty právnej úpravy prezumpcie neviny z pohľadu práva Európskej únie. V prvom rade je potrebné poukázať, že Európska únia plne rešpektuje zásadu prezumpcie neviny tak ako je stanovená vo vyššie uvedených medzinárodných dokumentoch. Na úrovni EÚ sú základné záruky dodržiavania zásady prezumpcie neviny sú obsiahnuté v prameňoch primárneho a sekundárneho práva EÚ.

Historicky možno tieto záruky spájať s **všeobecnými právnymi zásadami**, ktoré predstavujú nepísaný prameň primárneho práva EÚ a sú dodnes považované za plnohodnotný prameň ochrany základných práv v EÚ. Základné práva sú označené za všeobecné právne zásady práva EÚ v článku 6 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len „ZEÚ“): „*Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.*“⁴ Preto aj prvé prípady, kedy sa v judikatúre Súdneho dvora poukazuje na niektoré aspekty prezumpcie neviny, vychádzali z všeobecných právnych zásad.

Súdny dvor Európskej únie potvrdil prezumpciu neviny v súvislosti s právom nesvedčiť vo svoj neprospech, a to v rozhodnutiach *Orkem proti Komisii* (vec 374/87) a *Solvay a Cie proti Komisii* (vec 27/88), ako aj v súvislosti s právom vyjadriť sa k dôkazom v rozhodnutí *Emesa Sugar* (vec C-17/98)⁵

Na úrovni písaného **primárneho práva EÚ** garantuje prezumpciu neviny **Charta ZP** vo svojom článku 48. Charta ZP zaručuje, že „*každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.*“ V princípe ide o veľmi podobné záruky v porovnaní s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach.⁶ Navyše v súlade s článkom 52 ods. 3 Charty ZP má toto právo rovnaký význam a rozsah pôsobnosti ako právo zaručené EDLP.

S rozvojom justičnej spolupráce v trestných veciach postupne silnela vôľa legislatívnych orgánov EÚ prijať právnu úpravu prezumpcie neviny aj na úrovni **sekundárneho práva EÚ**. Výsledkom bola **Smernica 2016/343**. Účelom tejto smernice je posilniť právo na spravodlivý proces v trestnom konaní, a to stanovením spoločných minimálnych pravidiel týkajúcich sa určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na súdnom konaní. Zavedením spoločných minimálnych pravidiel ochrany procesných práv podozrivých a obvinených osôb si táto smernica kladie za cieľ posilniť vzájomnú dôveru členských štátov v svoje systémy trestného súdnictva, a tým uľahčiť vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach. Takéto spoločné minimálne pravidlá môžu tiež odstrániť prekážky voľného pohybu občanov na území členských štátov.

Prezumpcia neviny podľa Smernice 2016/343

Predmetom Smernice 2016/343 sú spoločné minimálne pravidlá týkajúce sa určitých aspektov prezumpcie neviny v trestnom konaní a práva byť prítomný na súdnom konaní v trestnom konaní čomu zodpovedá aj názov a obsah druhej a tretej kapitoly tejto smernice. Pre účely tohto príspevku sa zameriame na len jej druhú kapitolu „Prezumpcia neviny“.

⁴ Zmluva o Európskej únii, článok 6 ods. 3

⁵ KLIMEK, L., *Základy trestného práva Európskej únie*, 2017, s. 129.

⁶ KLIMEK, L., *Prezumpcia neviny a právo na tlmočenie a preklad v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie*, In: *Trestné právo Európskej únie v teórii a praxi: zborník vedeckých príspevkov so zameraním na teoretické a praktické otázky trestného práva Európskej únie, vrátane judikatúry Súdneho dvora Európskej únie*, 2020 s. 684

Rozsah pôsobnosti Smernice 2016/343 je **obmedzený iba na trestné konanie**. Uplatňuje sa vo všetkých štádiách trestného konania, a to od momentu, keď je osoba podozrivá alebo obvinená zo spáchania trestného činu alebo údajného trestného činu, až po nadobudnutie právoplatnosti konečného rozhodnutia o tom, či táto osoba predmetný trestný čin spáchala. Druhým obmedzením pôsobnosti je aplikovanie smernice iba v prípadoch, trestného stíhania vedeného proti **fyzickým osobám**. Zámerom Európskeho parlamentu bolo rozšíriť pôsobnosť tejto smernice aj na právnické osoby⁷. V platnom znení Smernice 2016/343 je pôsobnosť explicitne vymedzená iba na fyzické osoby.⁸

Pojem prezumpcia nevinoty je v Smernici 2016/343 chápaný extenzívne a zahŕňa v sebe aj ďalšie práva a povinnosti. Členské štáty tak musia zabezpečiť, aby sa podozrivé a obvinené osoby považovali za nevinné, kým sa zákonným spôsobom nepreukáže ich vina. Ďalšie aspekty prezumpcie nevinoty sa týkajú verejných vyhlásení o vine, prezentácie podozrivých a obvinených osôb, dôkazného bremena a práva odoprieť výpoveď a nevypovedať vo vlastný neprospech.

Verejné vyhlásenia o vine - Členské štáty musia prijať potrebné opatrenia, aby sa zabezpečilo, že pokiaľ sa zákonným spôsobom nepreukáže vina podozrivej alebo obvinenej osoby, táto osoba sa vo verejných vyhláseniach orgánov verejnej moci ani v súdnych rozhodnutiach, okrem rozhodnutí o vine, nebude označovať za vinnú. Nie sú tým dotknuté úkony prokuratúry, ktoré majú za cieľ dokázať vinu podozrivej alebo obvinenej osoby, ani predbežné rozhodnutia procesnej povahy (napríklad väzba), ktoré prijímajú justičné alebo iné príslušné orgány a ktoré sú založené na podozrení alebo usvedčujúcich dôkazoch.⁹

Pod pojmom „verejné vyhlásenia orgánov verejnej moci“ by sa mali rozumieť všetky vyhlásenia, ktoré odkazujú na trestný čin a ktoré pochádzajú od orgánu zapojeného do trestného konania týkajúceho sa daného trestného činu, ako sú justičné orgány, polícia a iné orgány presadzovania práva, alebo od iného orgánu verejnej moci, ako sú ministri a iní verejní činitelia, pričom nie sú dotknuté vnútroštátne právne predpisy o imunite.

Povinnosť neoznačovať podozrivú alebo obvinenú osobu za vinnú nebráni orgánom verejnej moci v zverejňovaní informácií o trestnom konaní, ak je to potrebné výhradne z dôvodov týkajúcich sa vyšetrovania trestného činu alebo vo verejnom záujme.¹⁰ Takýmto prípadom môže byť napríklad zverejnenie videozáznamu alebo fotografie údajného páchatel'a trestného činu s cieľom jeho identifikácie a vypátrania.¹¹

Prezentácia podozrivých a obvinených osôb – V nadväznosti na povinnosť zdržanlivosti pri verejných vyhláseniach o vine je ďalšou povinnosťou štátu **prezentovať podozrivé a obvinené osoby tak, aby neboli na verejnosti prezentované ako vinné**. Podľa článku 5 Smernice 2016/343 musí štát zabezpečiť aby sa podozrivé a obvinené osoby na súde ani na verejnosti neprezentovali ako vinné tým, že sa v ich prípade použijú fyzické obmedzujúce opatrenia. Táto povinnosť nie je absolútna, smernica pripúšťa možnosť uplatňovať fyzické obmedzujúce opatrenia, ktoré sa vyžadujú z osobitných dôvodov v danom prípade a týkajú sa bezpečnosti alebo majú za cieľ zabrániť úteku podozrivých alebo obvinených osôb alebo zabrániť ich kontaktu s tretími osobami. Aj tu je potrebné brať do úvahy individuálne okolnosti každého prípadu. V každom prípade je nevyhnutné aby príslušné orgány v súlade so zásadou proporcionality posúdili či, fyzické obmedzujúce opatrenia, ako sú putá, sklené ochranné kabíny, klietky či putá na nohách, skutočne v danom prípade sú vyžadované z osobitných dôvodov, buď

⁷ Bližšie: Report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821–C7-0427/2013–2013/0407(COD))

⁸ SAKOWITZ, A., *The Right to Silence in the EU Directive 2016/343 on the Strengthening of Certain Aspects of the Presumption of Innocence from the Perspective of Polish Criminal Proceedings*. In: Review of European and Comparative Law 2020/2; p.62

⁹ Smernica 2016/343, článok 4 ods. 1.

¹⁰ Smernica 2016/343, článok 4 ods. 3.

¹¹ NAGY, A., *The Presumption of Innocence and of the Right to be present at Trial in Criminal Proceedings in Directive (EU) 2016/343*, In: *European Integration Studies*, 1/2016, p. 7.

v záujme bezpečnosti, a to aj s cieľom zabrániť podozrivým alebo obvineným osobám, aby neublížili sebe či iným osobám či aby nepoškodili majetok, alebo v záujme prevencie útoku podozrivých alebo obvinených osôb či ich kontaktu s tretími osobami, napríklad so svedkami alebo obeťami. Keď je to možné, príslušné orgány by mali takisto upustiť od predvádzania podozrivých alebo obvinených osôb na súde alebo na verejnosti vo väzenskom oblečení, aby sa nevytváral dojem, že tieto osoby sú vinné. Možnosť uplatňovať fyzické obmedzujúce opatrenia neznamená, že príslušné orgány majú prijať nejaké formálne rozhodnutie o použití takýchto opatrení. Za primerané môže byť považované aj to ak je použitie obmedzujúcich opatrení výsledkom ústne podaného príkazu kompetentného orgánu vzhľadom na potrebu zaistenia bezpečnosti v danom čase.¹²

Dôkazné bremeno - Pri zisťovaní viny podozrivých a obvinených osôb musí dôkazné bremeno spočívať na prokuratúre. Tým nie je dotknutá povinnosť sudcu ani príslušného súdu hľadať usvedčujúce aj oslobodzujúce dôkazy ani právo obhajoby predkladať dôkazy v súlade s platným vnútroštátnym právom. Zároveň platí zásada *in dubio pro reo* – v prípade akýchkoľvek pochybností o vine sa rozhodne v prospech podozrivej alebo obvinenej osoby, a to aj vtedy, keď súd posudzuje otázku, či by daná osoba mala byť oslobodená.¹³

Právo odoprieť výpoveď a právo nevypovedať vo vlastný neprospech – Podozrivé a obvinené osoby majú právo odoprieť výpoveď v súvislosti s trestným činom, zo spáchania ktorého sú podozrivé alebo obvinené. Právo odoprieť výpoveď je dôležitým aspektom prezumpcie neviny a malo by slúžiť ako ochrana pred výpoveďou vo svoj neprospech. Tieto osoby tiež majú právo nevypovedať vo vlastný neprospech. Uvedené dve práva by sa však mali vzťahovať len na otázky, ktoré súvisia s trestným činom, zo spáchania ktorého je osoba podozrivá alebo obvinená, a nie napríklad na otázky, ktoré sa týkajú totožnosti podozrivej alebo obvinenej osoby. Uplatnenie práva nevypovedať vo vlastný neprospech nebráni príslušným orgánom v získavaní dôkazov, ktoré možno zákonne získať použitím zákonných donucovacích prostriedkov a ktoré existujú nezávisle od vôle podozrivých alebo obvinených osôb, ako je napríklad materiál získaný na základe súdneho príkazu, materiál, ktorý sa musí podľa zákona uchovávať a predložiť na požiadanie, vzorky dychových skúšok, krvi alebo moču a tkanív na testy DNA. Uplatnenie práva odoprieť výpoveď alebo práva nevypovedať vo vlastný neprospech podozrivými a obvinenými osobami sa proti nim nepoužije a nepovažuje sa za dôkaz, že spáchali predmetný trestný čin. Členské štáty môžu povoliť, aby ich justičné orgány zohľadnili pri rozhodovaní o treste ochotu podozrivej a obvinenej osoby spolupracovať.

Otázka verejných vyhlásení o vine v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie

Jednotlivé aspekty prezumpcie neviny boli za pomerne krátku dobu uplatňovania¹⁴ Smernice 2016/343 predmetom viacerých prejudiciálnych konaní pred Súdny dvorom. Prvý prípad, ktorý si v rámci toho príspevku priblížime sa týkal verejných vyhlásení o vine.

V Prípade *AH a i. (Prezumpcia neviny)*¹⁵. Osoby AH, PB, CX, KM, PH a MH boli stíhaní z dôvodu ich údajnej príslušnosti k organizovanej zločineckej skupine od novembra 2014 do novembra 2015, ktorá pôsobila v Sofii (Bulharsko). Cieľom tejto skupiny bolo obohacovať sa výrobou falšovaných úradných dokladov alebo falšovaním obsahu týchto dokladov, t. j. preukazov totožnosti a vodičských preukazov pre motorové vozidlá. Obžaloba tvrdí, že týchto šesť osôb sa spojilo do organizovanej zločineckej skupiny a pridelovalo si úlohy s cieľom dosiahnuť spoločný zločinecký zámer. Jedna z týchto osôb, konkrétne **MH, vyjadrila želanie uzavrieť s prokurátorom dohodu**, v ktorej uznala svoju vinu výmenou za nižší trest. Ďalších päť

¹² DE HOYOS SANCHO, M., GUERRERO PALOMARES, S., *Directive 2016/343 on the Strengthening of certain Aspects of the Presumption of Innocence in Criminal Proceedings*, In: Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons in Criminal Proceedings: Good Practices Throughout the European Union, 2021, p. 71-72

¹³ Smernica 2016/343, článok 6.

¹⁴ Transpozičná lehota uplynula v zmysle článku 14 ods. 1 Smernice 2016/343 1. apríla 2018.

¹⁵ C-377/18, *Specializirana prokuratura proti AH a i.*, ECLI:EU:C:2019:670.

obvinených osôb dalo „procesný súhlas“ s uzavretím takej dohody medzi MH a prokurátorom, pričom výslovne uviedli, že to neznamená, že uznávajú svoju vinu a vzdávajú sa svojho práva trvať na svojej nevine. v dohode uzatvorenej medzi prokurátorom a MH vyplýva, že MH bol členom organizovanej zločineckej skupiny s piatimi obvinenými osobami. **Všetky obvinené osoby sú v nej označené** rovnako, t. j. ich krstným menom, menom odvodeným od otcovho mena, priezviskom a ich vnútroštátnym identifikačným číslom. Jediný rozdiel v spôsobe, akým sú tieto osoby označené, spočíva v skutočnosti, že MH je okrem iného označený jeho dátumom a miestom narodenia, adresou, štátnou príslušnosťou, etnickou príslušnosťou, rodinným stavom, ako aj predchádzajúcimi súdnymi záznamami. V v texte dohody predmetnej vo veci samej je päť obvinených osôb, ktoré neuzavreli túto dohodu a pre ktoré sa vec prejednáva v riadnom trestnom konaní, jasne a výslovne uvedených ako členovia organizovanej zločineckej skupiny a tieto osoby sú označené vyššie uvedenými identifikačnými údajmi.

Na jednej strane podľa ustálenej vnútroštátnej judikatúry musí **text dohody presne zodpovedať textu obžaloby, v ktorom sú všetky obvinené osoby označené ako spolupáchatelia trestného činu.** Okrem toho uvedenie spolupáchateľov trestného činu môže mať veľký vplyv na to, aby boli naplnené **podstatné znaky dotknutého protiprávneho aktu,** pretože v súlade s bulharským právom sú na vytvorenie organizovanej zločineckej skupiny potrebné najmenej tri osoby.

Na druhej strane, článok 4 ods. 1 Smernice 2016/343 zakazuje súdu označiť obvinenú osobu za vinnú v inom rozhodnutí než v rozhodnutí o vine.

Súdny dvor mal zodpovedať otázku položenú vnútroštátnym súdom: *„Je vnútroštátna judikatúra vyžadujúca, aby sa v texte dohody (uzatvorenej v rámci trestného konania) za páchatel'a predmetného trestného činu označila nielen obvinená osoba, ktorá pri uvedenom trestnom čine uznala svoju vinu a uzatvorila túto dohodu, ale taktiež ostatné obvinené osoby, spolupáchatelia trestného činu, ktoré túto dohodu neuzatvorili, neuznali svoju vinu a proti ktorým sa vo veci postupuje v riadnom trestnom konaní, avšak ktoré súhlasia s tým, aby táto prvá obvinená osoba dohodu uzatvorila, v súlade s článkom 4 ods. 1 prvou vetou smernice 2016/343 v spojení s prvou vetou odôvodnenia 16 a s odôvodnením 17 tejto smernice?“*

V rozsudku sa Súdny dvor odvolával na vlastnú predchádzajúcu judikatúru¹⁶ a na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva¹⁷ (ďalej len „ESLP“). Súdny dvor uviedol, že v komplexných trestných konaniach, v ktorých je viacero podozrivých, o ktorých nemožno rozhodnúť spoločne, sa môže stať, že vnútroštátny súd nevyhnutne musí pri posudzovaní viny obvinených uviesť účasť tretích osôb, o ktorých sa možno bude ďalej rozhodovať osobitne. Spresnil však, že ak musia byť predložené skutočnosti týkajúce sa účasti tretích osôb, dotknutý súd by mal zabrániť oznamovaniu väčšieho množstva informácií, než je potrebné, na analýzu právnej zodpovednosti osôb postavených pred tento súd. Okrem toho Súdny dvor zdôraznil, že odôvodnenie súdnych rozhodnutí musí byť formulované tak, aby sa vylúčilo vydanie prípadného predčasného rozhodnutia týkajúceho sa viny dotknutých tretích osôb, ktoré by mohlo ohroziť spravodlivé preskúmanie skutočností, ktoré sú im kladené za vinu, v rámci samostatného konania. V súlade s uvedeným, Súdny dvor napokon rozhodol, že článok 4 ods. 1 Smernice 2016/343 sa má vykladať v tom zmysle, že **nebráni tomu, aby sa v dohode,** v ktorej obvinená osoba uzná svoju vinu výmenou za nižší trest a ktorú musí schváliť vnútroštátny súd, ako spolupáchatelia predmetného trestného činu **výslovne uviedli nielen osoba, ktorá túto dohodu uzavrela, ale aj iné obvinené osoby, ktoré svoju vinu neuznali** a ktoré sú stíhané v samostatnom trestnom konaní, pod podmienkou, že **ich uvedenie je jednak nevyhnutné na kvalifikáciu právnej zodpovednosti osoby, ktorá uvedenú dohodu uzavrela,** a jednak že v tej istej dohode **sa jasne uvedie, že tieto ostatné osoby sú stíhané v rámci samostatného trestného konania a že ich vina nebola zákonným spôsobom preukázaná.**

¹⁶ C-310/18 PPU, *Milev*, EU:C:2018:732; C-235/17, *Komisia proti Maďarsku*, EU:C:2019:432.

¹⁷ *Karaman v. Nemecko; Navalnyy a Ofitserov v. Rusko*

Otázka práva odoprieť výpoveď a právo nevyповeдаť vo vlastný neprospech v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie

Druhým aspektom prezumpcie nevinu, ktorý si v rámci tohto príspevku priblížime, z pohľadu judikatúry Súdneho dvora, bude právo odoprieť výpoveď a právo nevyповeдаť vo vlastný neprospech. Ide o prípad C-467/19 PPU, *Trestné konanie proti QR*¹⁸. Podobne ako v prvom prezentovanom prípade, aj tu pôjde o trestné konanie týkajúce sa trestných činov spáchaných organizovanou skupinou. Specializirana prokuratúra (Špecializovaná prokuratúra, Bulharsko) začala trestné stíhanie proti štyrom osobám, a to QR, YM, ZK a HD, a podala obžalobu na vnútroštátny súd. **QR bol stíhaný za vedenie organizovanej zločineckej skupiny**, ktorej cieľom bolo páchať trestné činy úžery a vydierania. Ostatné tri osoby boli stíhané z členstva v tejto organizovanej zločineckej skupine. **QR priznal svoju vinu** vo všetkých bodoch obžaloby. Jeho **obhajca a prokurátor uzavreli písomnú dohodu**, na základe ktorej mu bude uložený miernejší trest, než aký stanovuje zákon. **QR s touto dohodou súhlasil** a prokurátor, QR a jeho obhajca ju podpísali. YM a jeho obhajkyňa s uzavretím tejto dohody nesúhlasili a podali proti nej námietku. ZK a jeho obhajkyňa zastávali názor, že je zbytočné udeliť alebo odmietnuť udeliť súhlas s uzavretím tejto dohody, pretože námietka YM bráni jej uzavretiu. HD a jeho obhajca neurobili v tejto súvislosti žiadne vyhlásenie. Vnútroštátny súd objasnil, že ak je takáto **dohoda uzavretá počas trestného konania pred súdom a za okolností, keď je stíhaných viacero osôb, môže byť príslušným súdom schválená až po získaní súhlasu všetkých účastníkov konania**. V tejto súvislosti spresňuje, že táto **požiadavka vychádza z vnútroštátnej judikatúry**. Vnútroštátny súd zastáva názor, že ak obvinený udelí súhlas na to, aby spoluobvinený uzavrel dohodu o vine a treste, zvyšuje to pravdepodobnosť, že konanie vedené proti tejto osobe skončí výrokom o jeho vine. Vnútroštátny súd po prvé uviedol, že uzavretím takejto dohody sa zo spoluobvineného stáva svedok v konaní, ktorý môže vypovedať na ujmu ostatných obvinených. Po druhé z časti vnútroštátnej judikatúry vyplýva, že sa takáto dohoda považuje za súdny akt vo vzťahu k všetkým obvineným, ktorým sa s konečnou platnosťou rozhoduje vo veci samej.

Z týchto dôvodov preložil vnútroštátny súd Súdneho dvora prejudiciálnu otázku v znení: *„Je judikatúra, o akú ide v prejednávanej veci, vzťahujúca sa na vnútroštátny zákon o rozhodovaní súdu o schválení dohody o vine a treste, ktorú uzatvorili prokurátor a obhajca, stanovujúca, že podmienkou schválenia takejto dohody je súhlas ostatných obvinených a že uvedený súhlas je potrebný len vo fáze hlavného pojednávania, v súlade s článkom 7 ods. 4 smernice 2016/343, článkami 47 a 52 Charty a so zásadami efektivity a rovnosti?“*

Pre posúdenie predbežnej otázky bolo podstatné posúdenie článku 7 ods. 4 Smernice 2016/343. Článok 7 Smernice 2016/343 stanovuje určité spoločné pravidlá, ktorými sa upravuje právo odoprieť výpoveď a právo nevyповeдаť vo vlastný neprospech. Práve v tomto kontexte je v ods. 4 tohto článku 7 uvedené, že členské štáty môžu povoliť, aby ich justičné orgány zohľadnili pri rozhodovaní o treste ochotu podozrivej a obvinenej osoby spolupracovať. Posledné uvedené ustanovenie teda v súvislosti s právom odoprieť výpoveď a právom nevyповeдаť vo vlastný neprospech umožňuje členským štátom len to, aby svojim justičným orgánom **umožnili zohľadniť** v rozsudku, ktorým sa ukladá trest, spoluprácu obvinených osôb. Keďže toto ustanovenie **neukladá členským štátom žiadnu povinnosť** zabezpečiť, aby tieto orgány túto spoluprácu zohľadnili, nepriznáva ani obvinenej osobe právo na uloženie miernejšieho trestu v prípade spolupráce s justičnými orgánmi, napríklad uzavretím dohody s prokurátorom, v ktorej táto osoba priznáva svoju vinu. Článok 7 ods. 4 smernice 2016/343 navyše nespresňuje pravidlá a podmienky, ktoré upravujú prípadnú možnosť súdnych orgánov zohľadňovať v odsudzujúcom rozsudku to, či obvinení spolupracovali, pričom tieto pravidlá a tieto podmienky spadajú výlučne do oblasti vnútroštátneho práva.

Súdny dvor na základe uvedeného vo svojom uznesení rozhodol, že článok 7 ods. 4 Smernice 2016/343 sa má vykladať v tom zmysle, že **neupravuje otázku, či v prípade takej dohody o vine a treste, o akú ide vo veci samej, uzavretej medzi osobou obvinenou z údajného**

¹⁸ C-467/19 PPU, *Trestné konanie proti QR*, ECLI:EU:C:2019:776.

členstva v zločineckej skupine a prokurátorom, **môže alebo nemôže byť jej schválenie sudcom podmienené udelením súhlasu ostatných osôb obvinených z členstva v tejto zločineckej skupine s uzavretím tejto dohody.**

Záver

Právna úprava prezumpcie nevinu na úrovni Európskej únie bola spočiatku prijímaná v určitou opatrnosťou, či dokonca odstupom. Existujú tiež názory, že ústavné garancie prezumpcie nevinu v členských štátoch EÚ spoločne s garanciami poskytnutými medzinárodným právom vytvárajú dostatočný právny rámec pokrývajúci túto oblasť ochrany práv osôb v trestnom konaní. Prínos Smernice 2016/343 pre trestnoprávnu prax v členských štátoch sa však čoraz viac ukazuje najmä v pribúdajúcich prejudiciálnych konaniach týkajúcich sa rôznych aspektov prezumpcie nevinu. Zároveň treba pripomenúť, že pre mnohé členské štáty EÚ význam prijatia Smernice 2016/343 nespočíval v rozširovaní záruk prezumpcie nevinu, ale vo vybudovaní dostatočného stupňa dôvery v systémy trestného súdnictva iných členských štátov. Táto skutočnosť môže uľahčiť vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach a spoločné minimálne pravidlá pomáhajú eliminovať prekážky voľného pohybu občanov na území členských štátov.

Zoznam bibliografických odkazov

DE HOYOS SANCHO, M., GUERRERO PALOMARES, S., *Directive 2016/343 on the Strengthening of certain Aspectsof the Presumption of Innocence in Criminal Proceedings*, In: *Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons in Criminal Proceedings: Good Practices Throughout the European Union* (eds. Coral Arangüena Fanego, Montserrat de Hoyos Sancho, Alejandro Hernández López), Cham: Springer International Publishing 2021, 84 p. ISBN 978-3-030-61177-4.

KLIMEK, L., *Prezumpcia nevinu a právo na tlmočenie a preklad v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie*, In: *Trestné právo Európskej únie v teórii a praxi: zborník vedeckých príspevkov so zameraním na teoretické a praktické otázky trestného práva Európskej únie, vrátane judikatúry Súdneho dvora Európskej únie*. Brno: Tribun EU, 2020. 958 s. ISBN 978-80-263-1563-6.

KLIMEK, L., *Základy trestného práva Európskej únie*, Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 266 s. ISBN 978-80-8168-601-6.

NAGY, A., *The Presumption of Innocence and of the Right to be present at Trial in Criminal Proceedings in Directive (EU) 2016/343*, In: *European Integration Studies*. vol. 12, 1/2016, p. 5-9. ISSN 1588-6735.

SAKOWITZ, A., *The Right to Silence in the EU Directive 2016/343 on the Strengthening of Certain Aspects of the Presumption of Innocence from the Perspective of Polish Criminal Proceedings*. In: *Review of European and Comparative Law*, vol. XLI, 2020/2; p.55 – 80. e-ISSN 2545-384X.

Charta základných práv Európskej únie (Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 389 – 405).

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 65, 11.3.2016, s. 1 – 11).

Zmluva o fungovaní Európskej únie (konsolidované znenie) (Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 13 – 388).

C-377/18, *Specializirana prokuratura proti AH a i.*, ECLI:EU:C:2019:670.

C-467/19 PPU, *Trestné konanie proti QR*, ECLI:EU:C:2019:776.

Kontaktné údaje:

mjr. JUDr. Jakub Chrenšť, PhD.

odborný asistent

Katedra verejnoprávných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

t. č. 09610 57125

e-mail: jakub.chrenst@akademiapz.sk

KONCEPT OBRÁTENÉHO DŔKAZNÉHO BREMENA V TRESTNOM KONANÍ

kpt. JUDr. Richard KOLLAROVÍČ

vyšetrotateľ PZ, OR PZ Trnava

doktorand, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok prezentuje zamyslenie sa nad zásadou prezumpcie nevinoty, ktorá by v odôvodnených prípadoch mohla byť modifikovaná na prezumpciu viny a s ňou súvisiaci koncept obráteného dôkazného bremena, kde povinným dokazovať určité skutočnosti by bol obžalovaný a v prípade jeho neúspechu by s neunesením dôkazného bremena právo spájalo právne účinky.

KLúčové slová: dôkazné bremeno, obrátené dôkazné bremeno, trestné konanie, prezumpcia nevinoty, prezumpcia viny

Annotation: The paper presents a reflection on the fundamental presumption of innocence, which in justified cases could be adapted to the presumption of guilt and the related concept of reversed burden of proof, where the obligor to prove certain facts would be accused in case of failure. effects.

Key words: burden of proof, reverse onus, criminal proceedings, presumption of innocence, presumption of guilt

1 Úvod

Účelom trestného konania je, tak, ako to vyplýva aj z § 1 zákona č. 301/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný poriadok“), aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté.¹ Objasňovanie trestných činov a ich náležité zisťovanie možno stotožniť s pojmom zisťovania skutkového stavu, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti. Preto pre orgány činné v trestnom konaní vyplýva požiadavka, aby v trestnom konaní postupovali tak, aby dospeli do skutkového stavu, ktorý bude umožňovať zákonné a spravodlivé rozhodnutie. Ide o vyšetrovací princíp, ktorý je charakteristický pre trestné konanie. Pri vyšetrovacom princípe platí, že v trestnom konaní sa nemožno uspokojiť s iba pravdepodobným zistením skutkového stavu, o ktorom by pretrvávali dôvodné pochybnosti, pretože v takom prípade by bolo potrebné vykonať ďalšie dôkazy a tým tieto pochybnosti rozptýliť, alebo ak by sa to nepodarilo, bolo by potrebné vydať rozhodnutie v súlade so zásadou *in dubio pro reo*.² Vyšetrovací princíp úzko súvisí so zásadou dôkazného bremena a so zásadou prezumpcie nevinoty, čo znamená, že orgány štátu sú zodpovedné za to, aby znášali bremeno objasňovania trestných činov a ten, voči komu je trestné konanie vedené, túto povinnosť nemá, teda nemusí dokazovať svoju nevinu.

Uvedenými princípmi teda štát napĺňa svoju trestnú politiku. Trestná politika je súčasť všeobecnej politiky, špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprevádzajúcich, či inak súvisiacich sociálno-patologických javov. Nástrojom jej tvorby je využívanie poznatkov získaných vedeckými metódami a postupmi, osobitne kriminologickým výskumom a taktiež priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi, vrátane snáh o zjednotenie tejto aplikačnej praxe.³ Naprieč plynúcemu času vidíme rôzne zmeny v trestno-právnych kódexoch, ktoré reagujú na zmeny v spoločnosti. Pátranie po tom „najlepšom recepte“ však nie je vôbec jednoduché. Niektorí vidia liek v zostrovaní trestnej represie (kriminalizácia nových foriem nežiaducich konaní, sprísňovanie trestných sankcií, využívanie všetkých dostupných foriem postihu), iní v humánnejšom zaobchádzaní s páchatelmi (napr. ich zapájanie do rôznych rehabilitačných programov). V poslednom období však silnejú i hlasy hovoriace o kríze

¹ Odčerpánie výnosov z trestného konania bolo do Trestného poriadku zavedené zákonom č. 312/2020 Z. z.

² KALVODOVÁ, V., HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. s. 75

³ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 9 – 10.

prevládajúcej koncepcie tzv. odplatnej trestnej spravodlivosti a o potrebe nájsť jej vhodnú náhradu.⁴ Inšpiráciu pre uvedené zmeny však nemusíme čerpať len zo spoločenského diania, avšak môže ísť aj o zmeny, ktoré zaviedli iné štáty v trestnej politike a potom je aj našou úlohou, aby sme tieto zmeny komparatívnou metódou analyzovali z pohľadu nášho trestného práva.

V nedávnej minulosti sa nám dostal do pozornosti prielom do klasického ponímania trestného práva, pre ktorý sú charakteristické princípy ako napr. dôkazné bremeno na strane štátu, prezumpcia nevinu, zásada nedokázaná vina je to isté ako dokázaná nevina a zásady in dubio pro reo. Tento prielom spočíva v koncepte obráteného dôkazného bremena v trestnom konaní. Preto sa vynára otázka, či existujú v trestnom práve prípady, v ktorých by bolo uplatňovanie konceptu obráteného dôkazného bremena žiaduce a ak áno, o aké prípady by išlo? Ak kladne odpovieme na túto otázku, zároveň vyvstáva aj ďalšia otázka, či by bolo možné predstaviť si tento koncept aj v našich podmienkach? Alebo naopak, uplatňovanie tejto zásady by viedlo k návratu prvkov inkvizičného procesu, ktorého uplatňovanie viedlo k nespravodlivému výkonu trestného súdnictva.

Tieto otázky si kladieme aj v súvislosti s novelou Trestného poriadku, ktorý sa snaží zavádzať prvky boja proti výnosom z trestnej činnosti. Je nevyhnutné zamyslieť sa nad tým, čo ak by práve v tomto prípade bolo možné, aby dôkazné bremeno spočívalo na „pleciach“ osoby, voči ktorej je trestné stíhanie vedené a v prípade, ak by ho neuniesla, boli by jej výnosy z trestnej činnosti odčerpané v podobe, v akej sa táto právna konštrukcia začala využívať napríklad v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (zavedené právnym predpisom s názvom Criminal Finances Act 2017)⁵? Bol by takýto postup vhodný, alebo by išlo len o ústavne nekonformný spôsob, ktorým by štát „posväcoval“ prostriedky na dosiahnutie účelu, ktorý nedokáže dosiahnuť v takej miere, v akej by si predstavoval?

Položené otázky nás budú sprevádzať analýzou tohto konceptu. Budeme sa teda snažiť dospieť k záveru, či koncept obráteného dôkazného bremena by bolo možné zaviesť do trestného práva v podmienkach Slovenskej republiky, či by bol takýto koncept ústavne konformný a či by mohol viesť k zvýšeniu efektívnosti trestného konania.

2 Charakteristika dôkazného bremena

Dôkazné bremeno nie je legálnym pojmom, pracuje s ním však teória trestného práva. Historickou analýzou a názormi dobových trestno-právnych teoretikov však môžeme tento pojem skúmať. Teoretickému vymedzeniu dôkazného bremena sa venoval v minulosti autor rakúskeho trestného poriadku z roku 1873 **Julius Glaser**. Rozlišoval tri podoby, v ktorých sa dôkazné bremeno uplatňuje. Podstatu formálneho dôkazného bremena videl v riziku straty sporu v prípade, že jeho nositeľ nepodloží svoje tvrdenia zodpovedajúcimi dôkazmi. Podľa Glasera dôkazné bremeno v tejto podobe v trestnom procese nemá význam. S materiálnym dôkazným bremenom sa oproti tomu spája len čiastkové riziko subjektu, ktorým tvrdená skutočnosť zostane neobjasnená. Uplatnenie tejto formy dôkazného bremena má v trestnom procese svoje opodstatnenie za predpokladu, že objasnenie skutočností rozhodných z hľadiska viny je povinnosťou obžaloby. V neposlednom rade taktiež rozlišoval faktické dôkazné bremeno, s ktorým spájal faktický záujem strany, aby súd nevzal nepriaznivé skutočnosti pre jej nedostatočnú dôkaznú aktivitu za preukázané. Stranu tak k dôkaznej aktivite nenúti procesná povinnosť ale vlastný faktický záujem.⁶

⁴ SOĽANÍKOVÁ S. Trestná politika po vstupe do Shengenu. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011. s. 15

⁵ Criminal Finances Act. Dostupné online : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/22/contents/enacted>

⁶ GLASER, J. *Handbuch des Strafprozesses*, Leipzig: Duncker und Humblot, 1883, s. 364-365.

Zaujímavým je taktiež pôsobenie dôkazného bremena, ktorému sa venoval **Andrej Januarjevič Vyšinskij** v sovietskom trestnom práve. Vo svojej práci odkazoval na všeobecnú zásadu, podľa ktorej je povinný dokazovať ten, kto je pôvodcom tvrdenia vyžadujúceho dôkaz. Prokurátor je tak povinný dokazovať tvrdenia obsiahnuté v obžalobe. Pokiaľ sa mu to podarí, pričom obvinený poukazuje na okolnosti vyvrátenia obvinenia, dôkazné bremeno sa presúva na obvineného, ktorý je povinný svoje tvrdenia dokázať.⁷ Výnimkou je tá situácia, kedy je taký dôkaz ľahko prístupný aj pre obžalobu. Autor však zdôrazňuje, že sovietske právo odmieta formálnoprávny postoj k procesným vzťahom, pričom v istých prípadoch postihuje povinnosť viesť ex officio dôkaz tiež samotný súd.⁸

Názory **Františka Storch** k dôkaznému bremenu sú vyjadrené spôsobom, že inštitút formálneho dôkazného bremena má svoje miesto výlučne v civilnom sporovom konaní, v ktorom je možné, aby bolo rozhodnutie súdu založené na formálnom základe, teda na dôkazoch, ktoré vzišli z procesnej aktivity sporových strán. Zásadný rozdiel je podľa neho treba vidieť v povahe práv, ktoré sú predmetom civilného a trestného konania. Zatiaľ čo v prípade civilného konania sa jedná o práva subjektívne, vo veciach trestných štát uplatňuje právo na ochranu právneho poriadku, ktorého prejavom je povinnosť štátu chrániť právne hodnoty a statky vyplývajúce z práva hmotného.⁹ Je preto podľa neho vylúčené, aby súd v trestnom konaní rezignoval na objasňovanie skutkového stavu veci v situácii, kedy strany o rozhodnej skutočnosti opomenuli označiť dôkaz alebo sa im ho nepodarilo vykonať.¹⁰ Storch označuje zásadu materiálnej pravdy za najvyššiu zásadu trestného konania.¹¹

Antonín Růžek odmietol aplikáciu dôkaznej povinnosti a dôkazného bremena v trestnom procese. Aj napriek tomu, že prokurátor má povinnosť v obžalobe uviesť zoznam navrhovaných dôkazov a tiež ostatné strany môžu činiť návrhy, nejde podľa jeho názoru o obdobu dôkaznej povinnosti uplatňujúcej sa v civilnom sporovom konaní. Vzhľadom k povinnosti súdu objasňovať všetky okolnosti prípadu aj bez návrhu strán nemá nesplnenie dôkaznej povinnosti žiadne procesné dôsledky. Povinnosť sudcu zistiť objektívnu pravdu vyplývajúcu zo zásady oficiality, ktorá bola vo vzťahu k dokazovaniu konkretizovaná vyhládavacou zásadou, nemohla byť označená za dôkazné bremeno. V prípade prokurátora by išlo len o vyjadrenie zásady in dubio pro reo iným spôsobom, teda v pochybnostiach v neprospech obžaloby. Nemožno teda hovoriť o tom, že by prokurátor v prípade oslobodenia spod obžaloby v spore prehral. Ak nebola vina bezpečne preukázaná, nejde o rozhodnutie, ktoré by zaťažovalo štát. Opačný prístup by bol v rozpore s povinnosťou obžaloby postupovať v trestnom konaní objektívne. Už vôbec by potom nebolo možné hovoriť o dôkaznom bremene v prípade obvineného, ktorý má právo, avšak nie povinnosť sa obhajovať.¹²

K formálnemu dôkaznému bremenu sa skepticky vyjadril aj **Jaroslav Fenyk**, ktorý zdôrazňuje, že dôkazné bremeno je v kontinentálnom právnom prostredí predovšetkým inštitútom práva súkromného a nie verejného. V civilnom procese dôkaznému bremenu predchádza povinnosť tvrdenia a bremeno tvrdenia, na ktoré nadväzuje dôkazné bremeno ako procesná zodpovednosť za výsledok dokazovania. Tieto povinnosti korešpondujú s podstatou prejednávacej zásady, podľa ktorej samy strany musia vniesť do procesu skutočnosti, aby mohli byť prejednané a podporiť ich príslušnými dôkazmi. Aktívne vyhládavanie či vnášanie nových skutočností zo

⁷ Ako príklad uvádza pristihnutie obvineného pri pytliactve. Ak obvinenému boli preukázané všetky znaky trestného činu pytliactva a obvinený tvrdí, že je držiteľom povolenia k lovu, je povinný toto svoje tvrdenie dokázať.

⁸ VYŠINSKIJ, A. J. *Theorie soudních důkazů v sovětském právu*. Přeložil KONEČNÝ, J.; TARABRIN, E. Praha: Mír, 1950, s. 263-266.

⁹ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 5-6.

¹⁰ Tamtiež, s. 75.

¹¹ Tamtiež, s. 19.

¹² RŮŽEK, A. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. In SOLNAŘ, V. *Stát a právo : Problémy dokazování*. Praha: Academia, 1967, sv. 13, s. 121.

strany súdu by potom predstavovalo zásah do rovného postavenia účastníkov konania. Výsledkom dokazovania a základom pre rozhodnutie súdu sú tak skutočnosti, ktoré strany sporu považujú za pravdivé, pričom súd musí takto zistený skutkový stav akceptovať, aj keby je presvedčený o opaku. Ide o tzv. formálnu pravdu. Fenyk zdôrazňuje, že toto nie je možné v trestnom konaní vzhľadom k uplatneniu zásady prezumpcie nevinoty a zásady *ne bis in idem*. Zároveň však pripúšťa, že v modifikovanej podobe sa nachádza v civilných procesoch, teda aj v českom. Aj napriek tomu je však presvedčený, že na rozdiel od formálneho dôkazného bremena reflektuje materiálne dôkazné bremeno všetky zatiaľ uznávané základné zásady dokazovania v trestnom konaní, najmä zásadu materiálnej pravdy, vyhľadávaciu zásadu, zásadu voľného hodnotenia dôkazov a takisto aj princíp prezumpcie nevinoty. Pokiaľ nie je sudca po vyčerpaní dôkazných prostriedkov pri uplatnení zhora uvedených zásad presvedčený o vine, postupuje podľa zásady *in dubio pro reo*.¹³

Dôkazné bremeno a jeho znášanie možno badať aj v medzinárodných dokumentoch a to konkrétne pri zodpovednosti za riadne objasnenie skutkového stavu z hľadiska podanej obžaloby na štátneho zástupcu resp. prokurátora. Uvedené požiadavky boli vyjadrené pod bodom 10 pokynov venujúcich sa roli štátneho zástupcu (Guidelines on the Role of Prosecutors), ktoré boli prijaté na 8. kongrese OSN, zamerané na prevenciu kriminality a prístup k páchatelom trestnej činnosti. Na túto požiadavku nadväzuje konštatovanie nutnosti aktívnej role štátneho zástupcu v rámci trestného stíhania. Ten má prihliadať k všetkým relevantným skutočnostiam, nech už sú v prospech obžaloby či obhajoby.¹⁴

V neposlednom rade takisto požiadavka, aby dôkazné bremeno zaťažovalo štátneho zástupcu, resp. prokurátora, vyplýva aj zo smernice Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie zo dňa 9.3.2016 č. 2016/343 zameranej na posilnenie určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný pri prejednaní trestnej veci v konaní pred súdom. Dátum implementácie bol stanovený k 1.4.2018. Smernica v čl. 6 (Dôkazné bremeno) ods. 1 uvádza, že *Členské štáty zabezpečia, aby dôkazné bremeno pri zisťovaní viny podozrivých a obvinených osôb spočívalo na prokuratúre. Tým nie je dotknutá povinnosť sudcu ani príslušného súdu hľadať usvedčujúce aj oslobodzujúce dôkazy ani právo obhajoby predkladať dôkazy v súlade s platným vnútroštátnym právom*.¹⁵

Dôkazné bremeno prezentované z pohľadov rôznych autorov sa vo všetkých prípadoch stotožňovalo v tom, že v trestnom konaní platí zásada materiálnej pravdy a zásada formálnej pravdy je charakteristická pre civilné konanie. Materiálna pravda teda znamená, že v trestnom konaní by mal byť dokázaný stav čo najviac približujúci sa pravde a jeho zistenie má byť úlohou štátu, ku ktorej by mohla prispievať aj osoba, proti ktorej je vedené trestné konanie, avšak toto by nemala byť jej povinnosť ale právo. Ak by po vyčerpaní dôkazných prostriedkov došlo k tomu, že vina nie je nepochybná ale je sporná, musela by sa uplatňovať zásada *in dubio pro reo* a nebolo by spravodlivé, aby sa v prípade dôkaznej núdze povinnosť prenášala na osobu, proti ktorej by sa viedlo trestné konanie. Z pohľadu autora príspevku ide nepochybne o relevantné pohľady, ktoré možno využiť pri úvahách, či je v našich podmienkach možné dôkazné bremeno preniesť čiastočne na osobu, proti ktorej sa vedie trestné konanie.

¹³ FENYK, J. Důkazní břemeno a trestní řízení. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67-74.

¹⁴ United Nations. Guidelines on the Role of Prosecutors [online]. Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Cuba: Havana, 1990 [cit. 12. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/guidelines-on-the-role-of-prosecutors/>

¹⁵ Fair Trials International. Legal Experts Advisory Panel. EU Directive on the Presumption of Innocence. Implementation Toolkit [online], 2017 [cit. 28. 8. 2018], s. 22. Dostupné z: https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/06/Presumption-of-Innocence-Toolkit_2.pdf

3. Dôkazné bremeno v slovenskom právnom poriadku

Trestný poriadok účinný od 01.01.2006 priniesol odstránenie vyšetrovacej zásady zo súdneho konania, s čím je spojené dôkladné uplatnenie zásady zodpovednosti prokurátora za dokázanie viny obžalovaného, teda zásady „dôkazného bremena“. Vykonávanie dôkazov v súdnom konaní, ktoré strany nenavrhli alebo nezabezpečili, je podľa aktuálnej právnej úpravy možnosťou, nie však už povinnosťou súdu. Prijatím tejto úpravy sa trestné konanie ako spor obžaloby a obhajoby približuje civilnému konaniu, ktorého je dôkazné bremeno žalobcu charakteristickou črtou. Ide teda o podstatnú zmenu oproti predchádzajúcemu Trestnému poriadku, kde v zmysle § 10 ods. 1 Trestného poriadku sa za orgány činné v trestnom konaní považujú už len policajti a prokurátor. Súd teda nie je zaradený medzi orgány činné v trestnom konaní, ale jeho úloha vyplýva z nestrannosti a nezávislosti súdov, ktoré vykonávajú súdnictvo (§ 10 ods. 2 Trestného poriadku).

Dôkazné bremeno, ktoré znáša štát ako zásada trestného konania, nie je výslovne ustanovená v hlavných zásadách Trestného poriadku, vyplýva však z § 2 ods. 10 Trestného poriadku, podľa ktorého *Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.*

Je preto nepochybné, že zákonodarca dôkazné bremeno preniesol na štát, pretože štát disponuje rozsiahlym aparátom oprávnení, ktoré môže využiť pri dokazovaní. Nepochybne by bolo veľmi zložitou situáciou, ak by štát preniesol dôkazné bremeno pri dokazovaní viny resp. jej vyvracaní, na osobu, proti ktorej by bolo vedené trestné konanie. Štát má personálny ale aj materiálny substrát pre zabezpečovanie činností, ktoré vyplývajú z jeho úloh, a ktoré zároveň môže využívať pri dokazovaní. Osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, je v nerovnom postavení, pretože týmito prostriedkami nedisponuje. Preto vzájomná nevyváženosť v postavení v trestnom konaní musí byť vyvážená inými prostriedkami, z ktorých za najdôležitejšie považujeme, že orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Teda nie je úlohou orgánov činných v trestnom konaní dokazovať vinu, avšak dokazovať objektívny skutkový stav a čo najbližšie sa priblížiť pravde. Ďalšou vyvažujúcou zásadou je prezumpcia nevinoty, ktorá má slúžiť na to, aby štát v prípade, že nedokáže zhromaždiť dostatok dôkazov, znášal dôsledky nepotrestania páchatel'a (vyjadrenie zásady, ktorá je premietnutá v tom, že štát bude „radšej tolerovať“ nepotrestanie páchatel'a ako potrestanie nevinného človeka) a v neposlednom rade aj právo obstarávať dôkazy (aj keď v obmedzenej miere) a právo navrhovať dôkazy. Nejde však o jeho povinnosť, ale o právo, čo znamená, že osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, nemusí počas trestného konania vyvíjať žiadnu činnosť smerujúcu k dokazovaniu jej nevinoty (prípadne viny), táto činnosť spočíva na orgánoch činných v trestnom konaní.

Koncept obráteného dôkazného bremena, kedy dôkazné bremeno spočíva na osobe, proti ktorej sa vedie trestné konanie, a ktorá sama musí dokazovať určité skutočnosti, v podmienkach Slovenskej republiky, nejestvuje. Ako bolo uvedené aj v predošlej časti príspevku, osoba, proti ktorej je vedené trestné konanie, má právo navrhovať ale aj predkladať dôkazy, avšak v prípade, že tak neučiní, nemožno hovoriť o „neunesení dôkazného bremena“, pretože toto bremeno znáša výlučne štát prostredníctvom svojho zástupcu (prokurátora). Závisí však len od osoby, či toto právo využije a či sa bude brániť aktívne, teda preukazovaním svojej nevinoty alebo pasívne, čo znamená, že bude pasívnym spôsobom figurovať v trestnom konaní (nebude vypovedať, nebude predkladať dôkazy, ani navrhovať vykonanie dôkazov apod.). Téza, ktorá vyvodzuje z tvrdení obvineného povinnosť dokazovať správnosť svojich tvrdení, sa v trestnom konaní uplatňuje len čiastočne. Je teoreticky možné od obvineného požadovať, aby v prípade, ak niečo tvrdí, poskytol o tom dôkaz a preukázal tieto tvrdenia. Avšak z okolností, že obvinený tieto tvrdenia nevie, nemôže

alebo nechce preukázať, nemožno automaticky vyvodiť záver o tom, že tieto tvrdenia sú nepravdivé. Bud' záver o pravdivosti resp. nepravdivosti (prípadne o tom, že sa nepodarilo preukázať určité skutočnosti) musí mať orgán činný v trestnom konaní za preukázaný.

To isté platí aj v prípade, ak by obvinený nevypovedal vôbec. Vo všeobecnosti možno vnímať laické tendencie prikláňajúce sa k teórii, že ak obvinený nevypovedá, je vinný, pretože každý človek, ktorý je nevinný, vie o tom poskytnúť dôkaz. Tieto názory sú však nesprávne, nakoľko trestný proces je vystavaný na princípoch, pri ktorých platí, že nie obvinený ale štát je tu na znášanie dôkazného bremena. Preto aj v tomto prípade by platilo, že napriek pasívnej úlohe obvineného tieto skutočnosti nesmú mať za následok uznanie viny. V dôsledku tohto pravidla je obhajoba obvineného zvýhodnená v tom, že pokiaľ je úlohou obžaloby pri odsúdení preukázať vinu obvineného, pre svoje oslobodenie nemusí obvinený preukázať svoju nevinu, stačí, keď preukáže že jeho vina je sporná, že výsledky dokazovania sú neúplné, protirečia si a nevedú k jednoznačnému záveru o jeho vine.¹⁶

Možno preto zhrnúť, že dôkazné bremeno je v slovenskom právnom poriadku na strane obžaloby a jeho doplnením sú zásady, na ktorých trestné právo spočíva. Ide o zásady *in dubio pro reo*, prezumpcie nevinu a zásadu, že obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu. Tieto zásady vyplývajú z dlhoročného vývoja trestného práva na Slovensku, ktoré vyformovali trestný proces do podoby, v ktorej ho poznáme dnes.

Čo ak by ale povinnosť znášať dôkazné bremeno jestvovala v Trestnom poriadku v Slovenskej republike a pri určitých podstatných okolnostiach by sama osoba, proti ktorej by bolo vedené trestné stíhanie, musela znášať povinnosť znášania dôkazného bremena a teda aj povinnosť dokazovania?

4. Koncept obráteného dôkazného bremena

Dôkazné bremeno, ktoré by spočívalo na obvinenom, možno definovať ako koncept obráteného dôkazného bremena (v zahraničných právnych úpravách známe ako „*reverse onus*“). Obrátené dôkazné bremeno práve z dôvodu, že by bolo reverzným. Teda nie žalobca by mal povinnosť dokazovať vinu, avšak stačilo by, ak by predniesol dôvodné podozrenie zo spáchania činnosti, ktorá by mala trestno-právne relevantný následok a následne osoba, voči ktorej by bolo vyslovené dôvodné podozrenie, by musela vyvracať tvrdené skutočnosti. Tento koncept nie je nášmu trestnému právu známy, takisto sa o ňom nepremýšľalo ani v súvislosti s novozavedenými kódexami trestného práva v roku 2005.

Ide nepochybne o kontroverzné, avšak o to zaujímavejšie zamyslenie sa nad týmto konceptom. Ak si predstavíme situáciu, v ktorej by stačilo na odsúdenie neunesenie dôkazného bremena osobou, proti ktorej by bolo trestné stíhanie vedené, mohlo by ísť o skutočne nepriaznivý stav, ktorý by svojimi prvkami pripomínal inkvizičné konanie a bol by popretím všetkých zásad, na ktorých trestné právo spočíva. Preto sa domnievame, že v prípade preukazovania viny za spáchanie trestného činu by nebolo možné pripustiť, že by koncept obráteného dôkazného bremena mohol spočívať na ramenách osoby, proti ktorej by trestné stíhanie bolo vedené. Nebolo by však možné s načrtnutou zmenou v Trestnom poriadku¹⁷ uvažovať o tom, že by princíp obráteného dôkazného bremena existoval v prípade odčerpávania výnosov z trestnej činnosti? Premisa by bola jednoduchá, totižto ak by bolo zistené, že páchanie trestného činu generovalo príjmy, predpokladalo by sa, že aj ostatný majetok, ktorý je vo vlastníctve tejto osoby, by mohol pochádzať z trestnej činnosti. Na tieto účely by bol vypracovaný majetkový profil páchatel'a ako akýsi sumár majetku osoby, ktorý by dokázal určiť, ktorý majetok z neho vykazuje znaky nelegálnosti a ktorý možno považovať za legálny. V tomto štádiu po tom, ako by bolo prednesené podozrenie z nelegálnosti nadobudnutia majetku, osoba, ktorá by bola vlastníkom, by musela preukázať

¹⁶ KURILOVSKÁ L., Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. S. 123

¹⁷ § 1 zákona č. 301/2005 Z. z. účel, ktorý je vyjadrený tým, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté

zákonnosť nadobudnutia tohto majetku a v prípade, ak by to nedokázala, došlo by k jeho konfiškácii.

Uvedený model by však mohol narážať na viaceré otázky, ktoré súvisia s trestným právom. Domnievame sa, že by nebolo možné vytvoriť právnu konštrukciu, ktorá by na jednej strane pri dokazovaní viny za spáchaný trestný čin a súvisiacich skutkových okolnostiach ponechávala dôkazné bremeno na strane štátu a zároveň, pri ukladaní trestu prepadnutia veci alebo majetku, by v tom istom konaní používala úplne opačné princípy vzťahujúce sa k osobe páchatel'a. Teda na jednej strane by platili zásady ako prezumpcia viny, *in dubio pro reo*, zistenie skutkového stavu bez dôvodných pochybností a znášania dôkazného bremena na strane štátu a na druhej strane by už v otázkach týkajúcich sa odčerpávania výnosov z trestnej činnosti neplatili, ba práve naopak, platili by presne opačné princípy.

Podľa nášho názoru by nebolo ani v budúcnosti možné premýšľať o zavedení reverzného princípu dôkazného bremena v trestnom konaní, teda zaťažiť dôkazným bremenom osobu páchatel'a a to aj napriek tomu, že existuje spoločenská objednávka a verejný záujem na odčerpávaní výnosov z trestnej činnosti. Ako bolo uvedené aj v dôvodovej správe k zákonu č. 312/2020 Z. z.¹⁸, ktorým bol novelizovaný aj Trestný poriadok, „*Navrhovanou úpravou dochádza k rozšíreniu účelu trestného konania o riadne odňatie, resp. odčerpanie výnosov z trestnej činnosti, pričom ich odčerpávanie vychádza zo zásady sledovania výnosov (pochádzajúcich) z trestnej činnosti (in rem), ku ktorého uplatňovaniu zaväzujú Slovenskú republiku právne akty Európskej únie, medzinárodné dohovory ako aj rôzne hodnotenia na medzinárodnej úrovni. Je preto viac ako žiaduce aby úlohou orgánov činných v trestnom konaní bolo okrem odhaľovania trestných činov aj odčerpanie výnosov z trestnej činnosti, bez ohľadu na to, kde alebo u ktorej osoby sa tieto výnosy nachádzajú a následne zamerať pozornosť na spravodlivé potrestanie páchatel'a (in personam).*“ Samotný účel však nemôže „svätiť prostriedky“, teda aj napriek náročnosti dokazovania výnosov z trestnej činnosti by mal štát zaviesť také prostriedky, ktoré budú vedieť efektívne bojovať proti výnosom z trestnej činnosti.

Jediným možným východiskom v tejto oblasti by však mohlo byť, podľa nášho názoru, zavedenie princípu obráteného dôkazného bremena v civilnom konaní (teda nie v trestnom), ktorým je konanie podľa zákona č. 101/2010 Z. z. o preukazovaní pôvodu majetku. Inšpiráciou by mohli byť procesné postupy v zahraničí. Napríklad v Spojených štátoch amerických, kde platí základná premisa, ktorá určuje rozdiel medzi uvedenými inštitútmi. Tá spočíva v tom, že prvý inštitút je zameraný na osobu a jej previnenie (s následným trestnoprávnym následkom), v dôsledku ktorého dôjde k odčerpaniu nelegálne nadobudnutého majetku a v prípade druhého inštitútu je konanie zamerané na samotný majetok, teda nie na osobu, ktorá by sa previnila jeho nadobudnutím (jej konanie nemá trestnoprávne relevantný následok, teda aj pri zistení nelegálne nadobudnutého majetku v prípade „*civil forfeiture*“ nemusí dôjsť k trestnému konaniu, ale len k civilnému). Zároveň je rozdielnym aj ponímanie dôkazného bremena, ktoré sa v prípade *criminal forfeiture* prejavuje v zásade dôkazu viny „bez dôvodných pochybností“ a v prípade *civil forfeiture* v zásade „prevahy dôkazov“ (*preponderance of evidence*). Prvá zo zmienených zásad nepochybne prináša vyššiu mieru dôkazov a je zložitejšou na dokazovanie. V neposlednom rade je rozdielnou skutočnosť, kto znáša dôkazné bremeno. V prípade *civil forfeiture* je na vlastníkovi majetku, ktorý bol zaistený, aby dokázal, že majetok nadobudol legálne. Odlišným spôsobom je vymedzený subjekt, ktorý znáša dôkazné bremeno v prípade *criminal forfeiture*. V tomto prípade znáša dôkazné bremeno štát, ktorý disponuje najširším diapazónom oprávnení a je preto na ňom, aby dokázal vinu páchatel'a.¹⁹

Nadväzujúc na uvedené, civilné konanie vo všeobecnosti zahŕňa spor medzi dvoma stranami, často ide o spor o majetok alebo peniazmi ocenenú hodnotu, pričom trestné konanie je spor medzi štátom a osobou z dôvodu, že táto osoba sa dopustila konania, ktoré je štátom

¹⁸ Dôvodová správa. Dostupné online <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=482301>

¹⁹ KOLLAROVIC, R. Preukazovanie pôvodu majetku.

reprobované. K majetku, ktorý je skúmaný v civilnom alebo trestnom konaní, je postup rozdielny, výsledkom je však v oboch prípadoch jeho odňatie z dispozície osoby, ktorá ho má vo vlastníctve nelegálne. V prípade civilnej konfiškácie je majetok zaistený (predbežný inštitút, ktorý znemožňuje nakladanie s ním) na základe podozrenia nezákonného nadobudnutia bez toho, aby bolo dokázané zavinenie osoby a bez toho, aby bola akákoľvek forma rozhodnutia voči nej urobená (vznesené obvinenie, obžaloba). Inými slovami ide o spor medzi orgánom štátu a vecou samotnou, častokrát vyjadrenou *in rem*, čo znamená „proti veci“.²⁰

V kontraste s civilným postupom je postup zhabanie veci *in personam* znamenajúce „proti osobe“ v trestnom konaní. Tento postup sa deje v prípadoch, kedy sú vznesené obvinenia voči osobe v priamej spojitosti so spáchaným trestným činom alebo ako derivát spáchania trestného činu. Majetok je v tomto prípade predbežne zaistený a je zhabaný až po tom, ako je osoba právoplatne odsúdená za spáchanie trestného činu. V prípade nedokázania viny alebo dokázania nevinu musí byť tento predbežne zaistený majetok vrátený.

V oboch prípadoch existuje dôkazné bremeno, pričom je však ponímané odlišne. V prípade civilného konania je dôkazné bremeno vyjadrené zásadou „prevahy dôkazov“ a v prípade trestného konania ide o zásadu dôkazov, o ktorých nie sú dôvodné pochybnosti (rozsah dokazovania je teda väčší). Dôkazné bremeno v prípade civilného konania spočíva na vlastníkovi, ktorý musí preukazovať, že majetok nadobudol legálne a v prípade trestného konania na štáte, teda štát musí dokazovať, že majetok bol nadobudnutý nelegálne. V Spojených štátoch Amerických je civilné zhabanie využívané najmä preto, lebo ide o najľahšiu cestu pri konfiškácii prostriedkov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Alternatívne trestné konanie vyžaduje trestný proces a obvinenie z trestného činu. Ako uvádza Gerald E. McDowell „Bez civilnej konfiškácie by sme nemohli konfiškovať majetok drogových kartelov, ktorých lídri zostávajú mimo dosahu extradičného konania Spojených štátov Amerických, a nemôžu byť tým pádom postavení pred súd. Navyše, trestná konfiškácia má dosah len na majetok, ktorý je vo vlastníctve osoby, teda ide výlučne o jej majetok. Bez civilnej konfiškácie by napríklad lietadlo používané na prepravu drog nemohlo byť skonfiškované napriek tomu, že by bol pilot zadržaný, keďže nemusí byť nevyhnutne aj vlastníkom lietadla. Takisto by štátne orgány nemuseli mať dosah na konfiškáciu peňazí, ktoré by mal v držbe „drogový kuriér“, ak by mu nepatrili.“²¹ Nepochybne preto cesta civilnej konfiškácie môže byť inšpiráciou v súvislosti s dôkazným bremenom, ktoré by musela znášať osoba vlastniaca „sporný“ majetok. V prípade, ak by nepreukázala jeho legálne nadobudnutie, bol by jej skonfiškovaný. Táto koncepčná zmena v zákone č. 101/2010 Z. z. o preukazovaní pôvodu majetku s prenesením dôkazného bremena na vlastníka majetku, by nepochybne stála za úvahu a mohla by napomôcť efektívnosti odnímania majetku, ktorý by bol nadobudnutý nelegálne.

Súhrn

Koncept obráteného dôkazného bremena v trestnom konaní, spočívajúci v tom, že nie štát ale osoba, proti ktorej je vedené trestné konanie, by musela dokazovať žalobou tvrdené skutočnosti, je v našich podmienkach neznámym konceptom. V príspevku sme sa snažili aspoň v stručnosti načrtnúť všeobecnú charakteristiku dôkazného bremena a zásady z nej vyplývajúce ale takisto aj stručnú charakteristiku obráteného dôkazného bremena. Rovnako sme sa zamysleli aj nad tým, či by bolo možné v trestnom konaní modifikovať dôkazné bremeno o prípady, kedy by ho neznášal štát ale osoba, proti ktorej by bolo vedené trestné konanie. Naším cieľom nebolo vyčerpávacím spôsobom poskytnúť všetky odpovede, ktoré vyvstávajú z konceptu obráteného dôkazného bremena, avšak len v jednoduchosti načrtnúť jeho základné rysy. Takisto bolo našim

²⁰US Department of Justice (January 2013). "Types of federal forfeiture". United States Department of Justice. Retrieved October 14, 2014. ... (Source: A Guide to Equitable Sharing of Federally Forfeited Property for State and Local Law Enforcement Agencies, U.S. Department of Justice, March 1994).

²¹Gerald E. McDowell Chief, Asset Forfeiture & Money Laundering Section, Dept. of Justice (July 5, 1996). "Why Prosecutors Choose Civil Forfeiture (LtE)". The New York Times. Retrieved October 11, 2014. ...Prosecutors choose civil forfeiture not because of the standard of proof, but because it is often the only way to confiscate the instrumentalities of crime.

zámerom, aby sme v príspevku vyvolali otázky spojené so znášaním dôkazného bremena, pretože podľa nášho názoru platí, že len neustále odpovedanie na vynárajúce sa otázky a skúmanie nových možností môže viesť k pokroku, ktorý sa nepochybne premieta aj v rovine práva.

Dospeli sme k záveru, že aplikovanie reverzného dôkazného bremena v trestnom práve by bolo pravdepodobne spojené s popieraním základných zásad a princípov, na ktorých je trestné právo Slovenskej republiky vystavané a bolo by takisto popretím vývoja, ktorým sa trestné právo v našich podmienkach postupne uberalo. Zároveň sme sa však zamysleli nad tým, v rámci stručnej komparácie s právnou úpravou iného štátu, že civilné právo a zákon o preukazovaní pôvodu majetku, by boli možno práve tou oblasťou, kde by reverzné dôkazné bremeno mohlo fungovať, a kde by viedlo k zjednodušeniu boja s nelegálne nadobudnutým majetkom. Tento záver predpokladá hlbšiu právnú analýzu. Na účely tohto príspevku si však zatiaľ vystačíme aj s pravdepodobným záverom, ktorý, ako dúfame, bude neskôr skúmaný dôslednejšie.

Zoznam bibliografických odkazov

FENYK, J. *Důkazní břemeno a trestní řízení*. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67-74. ISBN: 978-80-7502-185-4.

GLASER, J. *Handbuch des Strafprozesses*, Leipzig: Duncker und Humblot, 1883, 756 s.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, 544 s. ISBN: 807-17-9813-4.

KURILOVSKÁ L., *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín : Heuréka, 2013, 141 s.

RŮŽEK, A. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. In SOLNARĚ, V. a kol. *Stát a právo: Problémy dokazování*. Praha: Academia, 1967, sv. 13, 227 s.

SOLANÍKOVÁ S. *Trestná politika po vstupe do Shengenu*. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011.

STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. a II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2011, I. díl 396 s., II. díl 691 s. ISBN: 978-80-7357-651-6.

VYŠINSKIJ, A. J. *Theorie soudních důkazů v sovětském právu*. Přeložil KONEČNÝ, J.; TARABRIN, E. Praha: Mír, 1950, 346 s.

Online zdroje

Fair Trials International. Legal Experts Advisory Panel. EU Directive on the Presumption of Innocence : Implementation Toolkit [online], 2017 [cit. 28. 8. 2018]. Dostupné z: https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/06/Presumption-of-Innocence-Toolkit_2.pdf

United Nations. Guidelines on the Role of Prosecutors [online]. Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Cuba: Havana, 1990 [cit. 12. 11. 2018]. Dostupné z:

<https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/guidelines-on-the-role-of-prosecutors/>

Summary

The concept of the reversed burden of proof in criminal proceedings, consisting in the fact that not the state but the person against whom criminal proceedings are being conducted, would have to prove the facts alleged by the action, is an unknown concept in our conditions. In this paper, we have tried to outline, at least briefly, the general characteristics of the burden of proof and the principles arising from it, but also a brief description of the reverse burden of proof. We also thought about whether it would be possible to modify the burden of proof in criminal

proceedings for cases where it would not be borne by the state but by the person against whom the criminal proceedings would be conducted. Our aim was not to provide exhaustively all the answers that arise with the concept of the inverted burden of proof, but only to outline its basic features simply. It was also our intention to raise questions about bearing the burden of proof in the article, because in our view, only constantly answering emerging questions and exploring new possibilities can lead to progress, which is undoubtedly reflected in the field of law. We have come to the conclusion that the application of the reverse burden of proof in criminal law would probably be associated with a denial of the basic principles and principles on which the criminal law of the Slovak Republic is based and would also be a denial of the development of criminal law in our conditions. At the same time, however, we thought, in a brief comparison with the legislation of another state, that civil law and the law on proving the origin of property might be the area where the reverse burden of proof could work and where it would simplify the fight with illegally acquired property. This conclusion presupposes a deeper legal analysis. For the purposes of this paper, however, we will still suffice with a probable conclusion, which we hope will be analyzed in more depth later.

Kontaktné údaje:

kpt. JUDr. Richard Kollarovič
vyšetrovateľ PZ, OR PZ Trnava
externý doktorand
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail : richard.kollarovic@minv.sk

NOVELIZACE ČESKÉ DOHODY O VINĚ A TRESTU A JEJÍ MOŽNÉ DOPADY

Mgr. Jakub KUČERA

asistent soudce Nejvyššího soudu ČR

Anotace: Tento článek se podrobně věnuje první novelizaci české dohody o vině a trestu s účinností od 1. 10. 2020 a jejími možnými dopady. Zejména stran otázky využívání tohoto právního institutu v českém trestním řízení a potenciálnímu naplnění deklarovaných cílů při začlenění tohoto institutu do právního řádu v roce 2012, a to zvláště rychlosti a hospodárnosti trestního řízení.

Klíčová slova: dohoda o vině a trestu, novelizace, rychlost trestního řízení, hospodárnost trestního řízení

Annotation: This article is dedicated to the first amendment of the Czech guilty plea, that came into effect on 1 October 2020 and its possible impacts. Especially on the factual usage of this juridical institute in the Czech criminal proceeding and the potential fulfillment of declared objectives in establishing this institute, in particular the objective of speed and economy of the criminal proceeding.

Key words: guilty plea, novel, speed of the criminal proceeding, economy of the criminal proceeding

Úvod

Dohoda o vině a trestu byla zákonem č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. 9. 2012, včleněna do šestého oddílu desáté hlavy třetí části trestního řádu, konkrétně do ustanovení § 175a a § 175b. Navazující řízení o schválení dohody o vině a trestu je pak vymezeno v ustanoveních § 314o až § 314s trestního řádu. Jedná se tak o relativně nový institut našeho procesního práva trestního, jehož hlavním cílem bylo zjednodušení a hospodárnost trestního řízení, jakožto i snížení počtu věcí projednávaných v klasickém hlavním líčení. Doplňujícím přínosem pak mělo být zabránění sekundární viktimizaci poškozených spočívající zejména v nutnosti znovu prožívat detaily trestného činu prostřednictvím výpovědi u hlavního líčení.¹

Tento deklarovaný cíl se však veskrze minul účinkem, neboť dohoda o vině a trestu jako odklon v širším slova smyslu² byla od účinnosti shora uvedené novely využívána pouze sporadicky. Ze statistik Ministerstva spravedlnosti se podává, že dohoda o vině a trestu byla před okresními soudy za období od ledna do konce září roku 2020 (před účinností první novelizace o vině a trestu – viz níže), tedy v osmém roce existence tohoto institutu, schválena pouze ve 104 případech. V roce 2019 pak byla schválena celkem ve 130 případech, v roce 2018 v 90 případech a v roce 2017 v 76 případech.³ Ačkoliv tak lze spatřovat jistý nárůst schvalovaných dohod o vině a trestu před okresními soudy, v němž svou roli nepochybně hrálo i Memorandum o součinnosti ze dne 7. 12. 2018 uzavřené mezi Nejvyšším státním zastupitelstvím a Českou advokátní komorou, a v němž se obě strany dohodly na zásadách vzájemné komunikace s cílem zlepšit vzájemnou interakci při využívání odklonů a při uzavírání dohod o vině a trestu,⁴ v žádném případě nelze hovořit o úspěšném začlenění dohody o vině a trestu do každodenní praxe trestního řízení.

Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. 10. 2020 (dále jen „novela“), přinesl celou řadu změn v předpisech hmotného i procesního trestního práva, mj. však také zásadní změny institutu

¹ Srov. bod 22 důvodové zprávy k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

² ŠÁMAL, odk. 3

³ Dostupné v přehledu agendy soudů pod kódem S_AS_12 in: <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-agend.html>

⁴ Kompletní znění Memoranda o spolupráci je k dispozici na: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/MEMORANDUM_NSZ_CAK.pdf

dohody o vině a trestu. Ačkoliv důvodová zpráva k novele týkající se dohody o vině a trestu mlčí, jedná se nepochybně o reakci na minimální využívání tohoto odklonu. Těmto změnám a jejich případným dopadům do praxe se budu věnovat v následujících odstavcích svého článku.

Ke konkrétním bodům novely:

Jednou z nejvýraznějších změn dohody o vině a trestu, kterou novela přináší, je zrušení důvodu nutné obhajoby v ustanovení § 36 odst. 1 písm. d) trestního řádu, když právě tento důvod odborná veřejnost označovala za jeden z hlavních pro minimální využívání dohody o vině a trestu. Ačkoliv tak zákonodárce cílil na rychlost a hospodárnost řízení, institut nutné obhajoby, který do předchozí úpravy zakotvil v případě jednání o dohodě o vině a trestu ve snaze o zajištění ochrany práv obviněného⁵, způsoboval pravý opak. V případě, že státní zástupce uvažoval o dohodě o vině a trestu, musel obviněného vyzvat ke zvolení si obhájce a pakliže ke zvolení obhájce ze strany obviněného nedošlo, bylo třeba obviněnému obhájce ustanovit a to za situace, že jednání o dohodě o vině a trestu ještě nepočalo.⁶ Zejména ve zkráceném přípravném řízení tak bylo pro státního zástupce daleko hospodárnější a rychlejší využít trestního příkazu.⁷ Nově tak bude státní zástupce sjednávat dohodu o vině a trestu s obviněným s tím, že přítomnost obhájce bude nutná pouze v případě, že budou dány obecné důvody nutné obhajoby zakotvené v ustanovení § 36 trestního řádu. Ze stejného důvodu je pak vyžadován podpis obhájce na konečném vyhotovení dohody o vině a trestu pouze v případě, že se účastnil jednání o této dohodě. Důsledkem takové změny bude nepochybně vyšší motivace pro státní zástupce přistoupit k jednání o dohodě o vině a trestu, současně však nelze opomenout, že v případě řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní sazbou vyšší než pět let, musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení⁸. Fakticky tak komentovaná změna může dopadnout pouze na řízení o méně závažných trestných činech, kde však dohodě o vině a trestu nadále konkurují další existující odklony trestního řízení, zejména pak již zmíněný trestní příkaz, k němuž není třeba jakékoliv součinnosti mezi státním zástupcem a obviněným. Dopad této změny do praxe využívání dohody o vině a trestu proto podle mého názoru nebude příliš vysoký.

Druhou takovou významnou změnou dosavadní úpravy dohody o vině a trestu je odstranění nemožnosti uzavřít dohodu o vině a trestu v případě zvláště závažných zločinů v ustanovení § 175a odst. 8 trestního řádu. Jedná se o změnu, která dohodu o vině a trestu výrazným způsobem zvýhodní oproti ostatním odklonům trestního řízení a ve svém důsledku má potenciál dostat deklarovaným cílům zavedení předmětného institutu. Právě u zvláště závažných zločinů je možné dohodou zamezit rozsáhlému a složitému dokazování v rámci hlavního líčení a dosáhnout tak hospodárnosti a rychlosti trestního řízení. Současně je tak možné zamezit již zmíněné sekundární viktimizaci (typicky například kvalifikovaná forma znásilnění nebo obecně trestné činy spáchané na dětech). Ostatně na potenciál této změny dlouhodobě poukazovaly v rámci svých seminářů i Nejvyšší soud a Nejvyšší státní zastupitelství a opakovaně vyzývaly ke zrušení omezení v předmětném ustanovení.⁹ Je otázkou, zda negativem takovéto změny nemůže být pokles důvěryhodnosti ve spravedlnost z pohledu veřejnosti, zejména v případě mediálně známých kauz týkajících se např. politiků apod., neboť faktická rezignace na zjištění materiální pravdy v takových případech může (zejména z pohledu laické veřejnosti) vzbuzovat jistou míru pochybností.

Jediné řízení podle trestního řádu, v němž tak nadále nebude možné uzavřít dohodu o vině a trestu, zůstává řízení proti uprchlému. S ohledem na povinnost předvolat obviněného, jeho povinnost prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán, apod., považuji výslovný zákaz sjednání dohody o vině a trestu v takovém řízení za nadbytečný, neboť nemožnost takového postupu vyplývá z předchozích ustanovení. Pakliže má zákonodárce za to, že by jednání obviněného

⁵ ŠČERBA, odk. 4, s. 35

⁶ ŠÁMAL odk. 3

⁷ Trestní příkaz je nejvyužívanějším odklonem našeho trestního řízení, když pouze v loňském roce bylo prostřednictvím trestního příkazu vyřízeno přes 30 000 trestních věcí.

⁸ Srov. 36 odst. 3 trestního řádu

⁹ TOMÍČEK, odk. 5

při sjednávání dohody o vině a trestu mohlo být nahrazeno prostřednictvím obhájce na základě ustanovení § 304 odst. 1 věty druhé trestního řádu, podle kterého má obhájce v řízení proti uprchlému stejná práva jako obviněný, jeho názor nesdílím, neboť takový postup je zcela v rozporu se smyslem předmětného ustanovení, nehledě na základní práva zakotvená v ústavním pořádku České republiky. Bez ohledu na můj názor shora zákonodárce ještě „pro jistotu“ do ustanovení § 304 trestního řádu novelou přidal odst. 2, v němž výslovně zakazuje obhájci v řízení proti uprchlému sjednat se státním zástupcem dohodu o vině a trestu, ačkoliv tento zákaz již zcela zjevně vyplývá z ustanovení § 175a odst. 8 trestního řádu viz výše. Pro úplnost lze doplnit, že dohodu o vině a trestu pak stále nelze sjednat ani v řízení proti mladistvému, který v době konání trestního řízení nedosáhl věku 18 let.¹⁰

Nově bude také možné obviněného, který uzavře dohodu o vině a trestu podle ustanovení § 178a odst. 1 trestního řádu označit jako spolupracujícího obviněného. Výraznou výhodou pro takového spolupracujícího obviněného může být rychlost ukončení jeho věci, neboť z pravidla lze očekávat, že délka řízení při rozkrývání činnosti organizované skupiny bude trvat delší čas, a tím pádem má spolupracující obviněný možnost výrazným způsobem ušetřit za vlastní náklady obhajoby. Právě s ohledem na to, že v případě schválení dohody o vině a trestu soudem skončí jeho trestní řízení výrazně dříve než u ostatních spoluobviněných, jejichž trestnou činnost v rámci organizované skupiny pomáhá orgánům činným v trestním řízení rozkrýt, bylo potřeba do trestního řádu zakotvit jeho povinnost spolupráce až do skončení trestního řízení proti těmto ostatním obviněným. Za situace, že by tuto svou povinnost obviněný uzavírající dohodu o vině a trestu porušil, mohly by být v jeho případě dány důvody pro obnovu řízení.¹¹ Předmětné ustanovení je ryze praktického rázu, kterým si orgány činné v trestním řízení podrží spolupráci spolupracujícího obviněného až do ukončení celé věci. V této části je třeba podotknout, že ani spolupracující obviněný není (a z logiky věci nemůže být) zárukou za „úspěšné“ odsouzení spolupachatelů. V teoretické rovině tak může dojít k absurdním situacím, v nichž trestní řízení vůči jednomu obviněnému skončí schválením dohody o vině a trestu, v níž obviněný prohlásí, že spáchal (dosud zjištěný) skutek např. ve prospěch organizované skupiny, nicméně ostatní obvinění (tvrzení účastníci organizované skupiny) budou v hlavním líčení zproštěni obžaloby. S ohledem na to, že proti rozsudku schvalujícímu dohodu o vině a trestu lze využít mimořádný opravný prostředek obnovy řízení zakotvený v ustanovení § 277 a násl. trestního řádu, nabízí trestní řád i teoretické řešení pro takovouto situaci.

Novela rovněž do trestního řádu zařadila nové ustanovení § 206b trestního řádu, jenž prolamuje dosavadní možnost uzavřít dohodu o vině a trestu pouze v rámci přípravného řízení. Pakliže předseda senátu s ohledem na okolnosti případu bude považovat za vhodné v projednávané věci uzavřít dohodu o vině a trestu, poučí obžalovaného o možnosti takového postupu a o důsledcích s tím spojených. Pokud budou obě strany (tedy jak obžalovaný, tak státní zástupce) ochotny k takovému jednání, předseda senátu jednání přeruší, případně je odročí a poskytne stranám možnost takového jednání, při němž je třeba postupovat přiměřeně podle ustanovení § 175a trestního řádu. V případě sjednání dohody mezi státním zástupcem a obžalovaným je posléze pokračováno v hlavním líčení s tím, že při procesu schválení dohody soud postupuje podle ustanovení § 314q odst. 3 až 5 a § 314r trestního řádu. S ohledem na systematické zařazení ustanovení § 206b za přednes obžaloby, ale před samotné dokazování, lze poukázat na snahu zákonodárce dostát již dříve deklarovaným funkcím institutu dohody o vině a trestu (zejména hospodárnosti a rychlosti řízení), neboť návrh k takovému jednání po provedeném dokazování (či ještě později) by byl pouze samoúčelným. Stejně s ohledem na změnu právní úpravy spatřuji možnost takového návrhu k jednání o dohodě o vině a trestu u hlavního líčení ze strany státního

¹⁰ srov. ustanovení 63 zákona č. 218/2013 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

¹¹ Tato změna pak byla následně zakomponována právě i do ustanovení týkající se důvodů pro obnovu řízení, srov. ustanovení § 278 odst. 5 trestního řádu.

zástupce či obžalovaného. Jedná se o zcela zjevnou snahu nabídnout možnost jednat o dohodě o vině a trestu podle nové úpravy všem subjektům, jejichž trestní řízení ještě neskončilo a současně za staré úpravy možnost jednat o dohodě o vině a trestu trestní řád v jejich případě vylučoval, neboť od účinnosti nové právní úpravy se v dosud neskončeném trestním řízení zásadně postupuje podle této nové úpravy.¹² Mám za to, že v průběhu následujících let dané ustanovení¹³ zcela pozbyde na významu a bude se využívat pouze sporadicky, v současné chvíli (šestý měsíc po účinnosti novely) by však právě tahle změna měla znamenat výrazné zrychlení trestních řízení, u nich už došlo k podání obžaloby ještě podle předchozí úpravy.

Bez ohledu na to, kdo jednání o dohodě o vině a trestu inicioval, pak v případě, že nedojde k jejímu schválení, soud pokračuje v hlavním líčení na podkladě původní obžaloby s tím, že k prohlášení viny obžalovaného a k obsahu dohody o vině a trestu soud nesmí přihlížet, ledaže obžalovaný požádá, aby na takové prohlášení bylo nahlíženo jako na prohlášení viny podle ustanovení § 206c trestního řádu.

Poslední změnou institutu dohody o vině a trestu je doplnění ustanovení § 314r odst. 3 trestního řádu. Soud dosud v případě, že nedošlo ke schválení dohody o vině a trestu v rámci veřejného zasedání ze zákonných důvodů stanovených v ustanovení § 314r odst. 2 trestního řádu, věc buďto usnesením vrátil do přípravného řízení, nebo oznámil své výhrady státnímu zástupci a obviněnému, aby mohli předložit novou dohodu o vině a trestu a za tímto účelem odročil veřejné zasedání. Nově budou moci státní zástupce a obviněný předložit dohodu o vině a trestu (patrně tak, aby v sobě reflektovala výhrady soudu) ihned, pokud budou takové dohody schopni. Jedná se tak ryze o další praktickou změnu, která v sobě reflektuje požadavek na rychlost a hospodárnost řízení a odstraňuje přílišnou formálnost zákona v případě pochybení při tvorbě samotné dohody. Samotná změna však s ohledem na její možnost uplatnění až v rámci jednání o návrhu na schválení o dohodě o vině a trestu nemá potenciál na zvýšení využívání tohoto institutu v rámci trestního řízení.

Závěr

Novela přináší celou řadu změn dohody o vině a trestu, které mají jednoznačný účel, a to zvýšit využívání předmětného institutu a tím dostát již dříve deklarovaným cílům, zejména rychlosti a hospodárnosti trestního řízení. Podle mého názoru má novela potenciál shora deklarovaných cílů dosáhnout, a to zejména v trestních řízeních o zvlášť závažných zločinech, kde trestní řád jinou možnost odklonu v účinné úpravě nenabízí. Stejně tak oceňuji snahu umožnit využití dohody o vině a trestu i v rámci aktuálně probíhajících hlavních líčení v řízení, kde dosud podle staré právní úpravy nemohla být využita. Výsledky této změny lze spatřovat i v mediálně známých kauzách probíhajících v současné chvíli.¹⁴ Nelze však očekávat, že by dohoda o vině a trestu mohla jakkoliv konkurovat ostatním odklonům u méně závažných trestných činů, kde je pro státního zástupce stále daleko jednodušší využít např. trestního příkazu, respektive návrhu na potrestání a vyhnout se tak složitým jednáním s obviněným, neboť hlavní zátěž právě při sjednávání dohody o vině a trestu leží na státním zástupci jako na dominus litis přípravného řízení.

Potenciál nárůstu využívání tohoto institutu lze spatřovat i pohledem na statistiku, neboť od účinnosti novely k 1. 10. 2020 bylo do konce roku (celkově tak za tři měsíce) před okresními soudy v ČR schváleno celých 267 dohod o vině a trestu, což je víc než v letech 2019 a 2018 dohromady, případně více než dvakrát tolik než bylo schváleno dohod o vině a trestu za prvních devět měsíců roku 2020. Tento výrazným způsobem narůstající trend pak jen potvrzuje statistika za měsíc leden tohoto roku, kdy bylo schváleno před okresními soudy dalších 129 dohod o vině a trestu. Za stejné období loňského roku bylo schváleno takových dohod pouze 9.

¹² MUSIL, odk. 2, str. 56

¹³ Srov. ustanovení § 206b odst. 1 věta poslední trestního řádu

¹⁴ Např. tzv. Velká daňová kauza v Brně viz <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zadeh-chce-v-danove-kauze-vyjednat-dohodu-o-vine-a-trestu/1966249>

Lze proto kvitovat, že zákonodárce (ačkoliv zcela zjevně se zpožděním, neboť osm let se jednalo o doslova vzácný jev trestního řízení) reagoval na nedostatky staré úpravy a dokázal v rámci novelizaci reflektovat námitky odborné veřejnosti, v tomto případě zejména semináře Nejvyššího soudu a Nejvyššího státního zastupitelství. Pozitivní dopady novelizace lze spatřovat už nyní, bude však stále zejména na státních zástupcích, jaké místo institut dohody o vině a trestu v našem právním řádu zaujme, neboť s ohledem na to, že jde o fakultativní prvek trestního práva, zaujme-li státní zástupce stanovisko, že dohodu sjednat nechce, nemá obviněný žádnou možnost přezkumu takového rozhodnutí.¹⁵

Seznam bibliografických odkazů:

1. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. vydání. Praha: Leges, 2020. 1358 s. ISBN 978-80-7502-395-7.
2. MUSIL, Jan, KRATOCHVÍL, Vladimír, ŠÁMAL, Pavel, *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2007. 1079 s. ISBN 80-7179-678-6.
3. ŠÁMAL, Pavel. *Odklony v justiční praxi* [online]. Právní prostor [cit. 9. 3. 2021]. Dostupné z: <https://pravni prostor.cz/clanky/trestni-pravo/odklony-v-justicni-praxi>
4. ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu*. Praha: Leges, 2012. 128 s. ISBN 978-80-87576-30-4
5. TOMÍČEK, Petr. *Nejsme spokojeni především s tím, jak pomalu se prosazuje dohoda o vině a trestu* [online]. Nejvyšší soud, 2019. Poslední změna 10. 4. 2019 [cit. 9. 3. 2021]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssih osoudu~Rostouci_podil_udelovanych_penezitych_trestu_je_dilcim_uspechem__musime_se_za merit_take_na_odklony_v_trestnim_rizeni__nejsme_spokojeni_predevsim_s_tim__jak_pomalu_se_prosazuje_dohoda_o_vine_a_trestu~

Kontaktní údaje:

Mgr. Jakub Kučera
asistent soudce Nejvyššího soudu
Nejvyšší soud
Burešova 20
657 37 Brno
Česká republika
e-mail: jakub.kucera@nsoud.cz

¹⁵ JELÍNEK, odk. 1, s. 940

KOMPARACE SPOLEČNÉHO TRESTNÍHO ŘÍZENÍ VEDENÉHO PROTI OBVINĚNÉ FYZICKÉ A PRÁVNICKÉ OSOBE V ČESKÉ A SLOVENSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ¹

JUDr. Jan MALÝ

Katedra trestního práva

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Anotace: *Společné trestní řízení není novum, které by se v právních řádech evropských zemí objevilo až se zakotvením trestní odpovědnosti právnických osob. společné trestní řízení vedené proti dvěma (či více) obviněným fyzickým osobám je institutem, který je historicky spjat s trestním právem procesním. společné trestní řízení vedené proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě je tak jistou modifikací již zavedeného, reflektující specifika právnické osoby jako takové, jakož i specifika, která vyvstávají, pokud je společné trestní řízení vedeno proti dvěma (či více) osobám, když povaha těchto osob je rozdílná.*

keywords in original language: *trestní odpovědnost právnických osob; společné trestní řízení; trestní řízení; česká právní úprava; slovenská právní úprava.*

Annotation: *Joint criminal proceeding is not a novelty that would appear in the legal systems of european countries only when the criminal liability of legal entities is enshrined. joint criminal proceedings against two (or more) accused natural persons is an institute that is historically connected with criminal procedural law. the joint criminal proceedings against the accused legal entity and the accused natural person is thus a modification of the already established reflecting the specifics of the legal entity as such, as well as the specifics that arise when joint criminal proceedings are conducted against two (or more) persons when the nature of these persons is different.*

Keywords: *criminal liability of legal entities; joint criminal proceeding; criminal proceeding; czech legislation; slovak legislation.*

Úvod

Společné trestní řízení není novinkou zanesenou do českého (ale ani do slovenského) právního řádu spolu s účinností zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**TOPO**“) (resp. zákona č. 91/2016 Z.z., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov (dále jen „**ZTZPO**“). Společné řízení je institut mnohem starší, upravený v § 20 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), (dále jen „**TR**“), (resp. upravený v § 18 zákona č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, v znení neskorších predpisov (dále jen „**TP**“). Z logiky věci je jasné, že zmíněný § 20 TR (§ 18 TP) upravuje společné řízení proti dvěma a více obviněným fyzickým osobám, jak vyplývá z jeho prvního odstavce: „*Proti všem obviněným, jejichž trestné činy spolu souvisí, o všech útocích pokračujícího nebo hromadného trestného činu a o všech částech trvajících trestného činu se koná společné řízení, pokud tomu nebrání důležité důvody. O jiných trestných činech se koná společné řízení tehdy, je-li takový postup vhodný z hlediska rychlosti a hospodárnosti řízení.*“ („*O všetkých trestných činoch toho istého obvineného a proti všetkým obvineným, ktorých trestné činy spolu súvisia, sa môže vykonat' spoločné konanie, ak to zrejme nebude brániť ukončeniu veci v primeranej lehote.*“)

Aby mohlo být zahájeno společné trestní řízení proti dvěma či více obviněným fyzickým osobám, musí být dána alespoň jedna z níže uvedených, teorií rozlišovaných základních souvislostí trestních věcí:

¹ Autor je doktorandem na katedře trestního práva Právnické fakulty MU a advokátem působícím ve Fiala, Tejkal a partneři, advokátní kancelář, s.r.o.

Tento příspěvek vznikl za podpory projektu "Interní grantová agentura Masarykovy univerzity" (reg. č.: CZ.02.2.69/0.0/0.0/19_073/0016943) financovaného z EFRR.

- a) subjektivní (v osobě) – téže osobě se klade za vinu spáchání více trestných činů (případy vícečinného souběhu),
- b) objektivní (ve věci) – trestné činy několika osob spolu souvisejí (zejména případy trestné součinnosti),
- c) kombinované (v osobě a ve věci).

Konání společného řízení při objektivní souvislosti je podle § 20 TŘ pravidlem, stejně jako při souvislosti subjektivní, pokud jde o dílčí útoky pokračujícího (§ 116 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TZ“) nebo hromadného trestného činu a o části trvajícího trestného činu. Výjimkou z uvedeného pravidla je situace, kdy společnému řízení brání důležité důvody (např. potřeba provést složité a rozsáhlé dokazování ohledně některého z dílčích útoků trestného činu). V takových případech je zcela legitimní rozdělení společného řízení na dvě či více samostatných řízení, resp. nezahájení společného řízení *apriori* a zahájení dvou či více trestních řízení od samého počátku.

U ostatních trestných činů se koná společné řízení, je-li takový postup vhodný z hlediska rychlosti a hospodárnosti řízení.²

Společné trestní řízení vedené proti obviněné fyzické a obviněné právnické osobě je tedy řízením od společného řízení uvedeného v § 20 TŘ odvozeným. I v tomto řízení je tedy nutné, aby byla dána některá z těchto souvislostí trestních věcí:

- a) subjektivní (v osobě) – téže osobě se klade za vinu spáchání více trestných činů (případy vícečinného souběhu),
- b) objektivní (ve věci) – trestné činy několika osob spolu souvisejí (zejména případy trestné součinnosti),
- c) kombinované (v osobě a ve věci).

1 Společné trestní řízení vedené proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě v české právní úpravě

Trestní řízení vedené proti obviněné právnické osobě je upraveno především v TOPO (*lex specialis*), podpůrně pak v TŘ a ještě podpůrněji pak v ústavních zákonech. Zmíněný TOPO, se kromě hmotněprávní problematiky, věnující se otázce trestní odpovědnosti právnické osoby, věnuje rovněž otázce postupů OČTŘ v řízení proti obviněné právnické osobě.

Institut trestní odpovědnosti právnické osoby je typický zejména pro anglosaské právo, českým vnitrostátním právním systémem byl dlouhou řadu let opomíjen. Dalo by se říci, že Česká republika dlouhou řadu let pojetí trestní odpovědnosti právnických osob odmítala a i dnes, několik let po přijetí TOPO, existuje celkem početná skupina odpůrců nejen TOPO, ale i myšlenky trestněprávní odpovědnosti právnické osoby jako takové. Důvodů pro kritiku je celá řada, jako příklad lze uvést názor, že přijetí této úpravy je ústupem od jedné z klíčových zásad kontinentálního právního systému na poli trestního práva – zásady individuální trestní

² O třech kategoriích souvislostí, které jsou nezbytným předpokladem pro konání společného řízení jak u dvou či více obviněných fyzických osob, tak pro konání společného řízení u obviněné právnické a obviněné fyzické osoby hovoří jak komentář k § 20 TŘ, tak komentář k § 31 TOPO:

ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 20 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 311. ISBN 978-80-7400-465-0.

GŘIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GŘIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

odpovědnosti, nebo že některé otázky této problematiky nebyly při přijímání TOPO a ani dnes nejsou řádně vysvětleny.³

Trestní řízení vedené proti právnické osobě je upraveno v části čtvrté TOPO, konkrétně se jedná o § 29 (resp. o dnes již zrušený § 28) až o § 41.

Zrušený § 28 TOPO zakotvoval zákaz, resp. neumožňoval trestní stíhání právnické osoby v případě, že o tomtéž skutku probíhalo řízení o správním deliktu:

zrušený § 28 odst. 1 a 2 TOPO:

(1) *Zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnické osobě probíhalo řízení o správním deliktu; to nevyklučuje uložení nucené správy nebo jiného nápravného opatření podle jiného právního předpisu.*

(2) *Trestní stíhání proti právnické osobě nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže právnické osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno.*

S účinností od 01.07.2017 došlo zákonem č. 183/2017 Sb. ke zrušení zmíněného paragrafu, neboť právě k tomuto datu nabyl účinnosti přestupkový zákon.

Společné řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě je upraveno v § 31 TOPO a je speciálním ustanovením k § 20 a k § 21 TŘ.⁴ Toto řízení se koná v případě, pokud spolu trestné činy obviněné právnické a obviněné fyzické osoby souvisejí. Věcně příslušným pro konání tohoto společného řízení je krajský soud, pokud je tento příslušný konat řízení alespoň o jednom z trestných činů. V případě kolize věcné příslušnosti je příslušným soudem pro celé společné řízení soud, který by byl příslušný konat řízení proti obviněné fyzické osobě.

Ustanovení § 31 TOPO generální úpravu společného řízení specifikuje mimo jiné tím, že stanovuje, že pravidlo o společném řízení při objektivní souvislosti platí i tehdy, jestliže spolu souvisejí trestné činy obviněné právnické a obviněné fyzické osoby (§ 31 odst. 1 TOPO věta první), že do procesního ustanovení se promítá hmotněprávní zásada o individuální trestní odpovědnosti (podle § 31 odst. 2 TOPO se trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby posuzuje samostatně) a že se zavádí pravidlo, že procesní úkony ve společném řízení proti právnické a fyzické osobě se provádějí nejprve ve vztahu k fyzické osobě (§ 31 odst. 3 TOPO).^{5, 6, 7}

Specifikem zakotveným v § 31 TOPO je institut tzv. společného řízení, jež může být vedeno za jeden trestný čin jak vůči obviněné právnické osobě, tak vůči obviněné fyzické osobě. Není divu, že existuje celá řada odpůrců tohoto ustanovení, kteří požadují jeho vypuštění, přičemž svou argumentaci zakládají především na zásadě *ne bis in idem*, známé již v římském právu. Při

³ FRANC, Martin. *Perspektivy institutu trestní odpovědnosti právnických osob v České republice* [online]. [cit. 19.08.2018]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/perspektivy-institutu-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-v-ceske-republice-98495.html>

⁴ GRIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

⁵ GRIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

⁶ K deskripci společného řízení vedeného proti obviněné fyzické a právnické osobě podle českého práva lze rovněž odkázat na FRYŠTÁK, Marek, JOZEF ČENTĚŠ a JAROSLAV ADAM SZCZECZOWICZ. *Corporate criminal liability: (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. Brno: Masaryk University, 2016. ISBN 978-80-2108382-0, s. 61- 62.

⁷ MALÝ, Jan. *Společné trestní řízení proti obviněné fyzické a právnické osobě a právo na spravedlivý proces*. Právní rozhledy, 2019, č. 18, s. 632-637.

povrchním prostudování oné problematiky by snad mohlo být příznivcům této teorie dáno za pravdu, nicméně při hlubším studiu institutu společného řízení docházíme k opačným závěrům.

Dle mého názoru je zejména individualizace trestu (hmotněprávní zásada o individuální trestní odpovědnosti, která je promítnuta do ustanovení § 31 odst. 2 TOPO), na kterou je ve společném řízení kladen důraz, dostatečným argumentačním podkladem pro tvrzení, že vedením společného řízení za jeden trestný čin jak vůči obviněné právnické osobě, tak vůči obviněné fyzické osobě nedochází k porušení zásady *ne bis in idem*, nýbrž že efektivním, úsporným a věcným způsobem dojde k rozdělení odpovědnosti za spáchaný trestný čin všem zúčastněným subjektům v té míře, v jaké je dělitelná.

Důvodem existence, jakož i smyslem společného řízení, je především procesní ekonomie, tedy důraz kladený na co největší možnou hospodárnost a rychlost řízení, přičemž jde především o to, aby soud mohl při subjektivní souvislosti uložit obviněnému trest a při objektivní souvislosti trest lépe individualizovat, zejména přihlídnout k míře zavinění jednotlivých obviněných, kteří se na trestném činu podíleli.⁸

Vzhledem ke skutečnosti, že trestní řízení vedené proti právnické osobě nemůže být zahájeno v jiné situaci, než že se konkrétního protiprávního jednání dopustí některá z fyzických osob, která je uvedena v § 8 TOPO (statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, popř. jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat, osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby a zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů), je důvod společného řízení vedeného proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě založený na procesní ekonomii o to zřetelnější.

Pokud by bylo zvlášť vedeno trestní řízení proti obviněné právnické osobě a zvlášť proti obviněné fyzické osobě, jednalo by se o dvě samostatná řízení, se dvěma spisovými značkami a pravděpodobně přidělené různým soudcům. Procesní ekonomie nespočívá jenom v tom, že se šetří „časem a papírem,“ procesní ekonomii v tomto případě lze chápat i tak, že soudce, který věc rozhoduje ve společném řízení, nastuduje společný spis a není tak nutné, aby dva soudci studovali dva spisy. Jako pozitivum společného řízení lze dle mého názoru rovněž označit skutečnost, že dokazování nebude muset být prováděno dvakrát. Kdyby byla obě řízení vedena zvlášť, muselo by být v jednom i druhém dokazováno jednání obviněné fyzické osoby – jednou jako protiprávní jednání způsobující trestní stíhání jí samotné a jednou jako protiprávní jednání jedné z osob uvedených v § 8 TOPO způsobující trestní stíhání právnické osoby.

Dalším negativem zvlášť vedených trestních řízení je skutečnost, že v řízení vedeném proti obviněné právnické osobě by bylo nutné posoudit otázku, zda se fyzická osoba dopustila protiprávního jednání, které lze přičítat právnické osobě, jako otázku předběžnou dle § 9 TŘ.⁹

Ze shora uvedených důvodů lze společné řízení označit jako pozitivum současné právní úpravy, nicméně i v něm se však najdou negativa, kterými se budu zabývat níže.

Společné řízení bývá pravidlem, nicméně existují i výjimky, kdy je procesně vhodnější či výhodnější řízení obviněné právnické a fyzické osoby rozdělit na dvě samostatná řízení, nicméně musí se jednat o objektivně důležité důvody, jež vedou OČTŘ k tomuto rozdělení. Kupříkladu lze uvést situaci, kdy je obviněná fyzická osoba z nějakého důvodu nedosažitelná. Může se jednat jak

⁸ ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob, 2. vydání: komentář*, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-592-3, s. 577.

⁹ Stejný názor k nutnosti posouzení daného problému jako předběžnou otázku zastává např. doc. Grivna: GRIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob, 2. vydání: komentář*, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, ISBN 978-80-7400-592-3, s. 574.

o prosté ukrývání stíhané fyzické osoby, tak o zdlouhavé extradiční řízení,¹⁰ které by probíhalo, byla-li by stíhaná fyzická osoba vydávána z té či oné země. V takovém případě se trestný čin obviněné fyzické a obviněné právnické osoby projednají v samostatných řízeních, neboť by hrozilo, že by se společné řízení neúměrně protahovalo, což by bylo v rozporu jak se zásadou procesní ekonomie, tak se zásadou rychlosti řízení a právem obviněné právnické osoby na projednání věci v přiměřené lhůtě.¹¹

V praxi může nastat situace, kdy bude po zahájení dvou samostatných oddělených trestních řízení zjištěno, že by bylo vhodné a účelné obě řízení spojit v řízení společné. Zahájené trestní řízení s obviněnou fyzickou osobou může být později spojeno s trestním řízením vedeným proti právnické osobě za splnění dvou kumulativních podmínek - vyjde-li v průběhu řízení najevo, že spolu obě řízení souvisejí a že jsou dány důvody pro vedení společného řízení dle § 31 TOPO. Na straně druhé, pokud bude po zahájení společného řízení zjištěno, že by bylo vhodnější k urychlení řízení nebo z jiných důležitých důvodů vést řízení oddělená (viz důvody uvedené výše jako např. ukrývání stíhané fyzické osoby, zdlouhavé extradiční řízení, či jiné důvody), je možné řízení o některém z trestných činů nebo proti některé obviněné osobě vyloučit ze společného řízení. Vzhledem k tomu, že TOPO vyloučení a spojení věci neupravuje, použije se v tomto případě, s ohledem na subsidiaritu TŘ, zakotvenou v § 1 odst. 2 TOPO, ustanovení § 23 odst. 1 TŘ k vyloučení věci ze společného řízení a ustanovení § 23 odst. 3 TŘ ke spojení dvou trestních řízení do společného řízení. Koneckonců stejný názor zastávají ve svých komentářích i doc. Grivna¹² či prof. Šámal.¹³

Problém nastává ve chvíli, kdy je po spojení věcí nebo po vyloučení věci nutno rozhodnout o příslušnosti soudu.

Otázka příslušnosti soudu u vyloučení věci je upravena v § 23 odst. 2 TŘ a zároveň je upravena i judikaturou. Pokud tedy soud, který je příslušný konat společné řízení, vyloučí podle § 23 odst. 1 TŘ věc ze společného řízení, zůstává podle § 23 odst. 2 TŘ jeho příslušnost zachována jak ve vztahu k původní věci, tak ve vztahu k vyloučené věci, nejde-li o případ, kdy krajský soud může vyloučenou věc postoupit okresnímu soudu.¹⁴

Otázka příslušnosti soudu u spojení věcí je implicitně upravena ve zmiňovaném § 23 odst. 3 TŘ, neboť toto ustanovení TŘ předpokládá, že samostatné obžaloby byly podány k témuž soudu, čímž příslušnost soudu zůstává zachována.¹⁵

Pokud samostatné obžaloby nebyly podány k témuž soudu, nezbývá, než dosáhnout spojení věcí dle § 23 odst. 3 TŘ odnětím věci ostatním soudům a příkázáním jednomu soudu postupem podle § 25 TŘ.¹⁶

Podstatně jednodušší otázka příslušnosti soudu nastává v situaci, kdy je společné řízení proti obviněné právnické a fyzické osobě již jako společné zahájeno od svého samého počátku. V takovém případě je soudem příslušným pro společné řízení (*forum connexitatis*) *krajský soud*,

¹⁰ *Trestní odpovědnost právnických osob, 2. vydání: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3, s. 574.

¹¹ *Trestní odpovědnost právnických osob, 2. vydání: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3, s. 574.

¹² GRIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

¹³ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 23 [Vyloučení a spojení věci]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. *Trestní řád I, II, III. 7. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 322. ISBN 978-80-7400-465-0.

¹⁴ K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu z 25. 9. 1997, 2 Cdon 439/97, resp. R 53/1998.

¹⁵ K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2001, sp. zn. 7 Nd 221/2001.

¹⁶ K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2001, sp. zn. 7 Nd 221/2001 či stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky Tpjf 36/81, resp. R 2/1983.

*je-li příslušný konat řízení alespoň o jednom z trestných činů. Jsou-li pachateli nejtěžšího trestného činu nebo nejtěžších trestných činů obviněná právnická osoba i fyzická osoba, koná společné řízení soud, který je příslušný konat řízení proti obviněné fyzické osobě.*¹⁷

Druhý odstavec ustanovení § 31 TOPO toliko konstatuje, že „*ve společném řízení vedeném proti právnické a fyzické osobě se trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby posuzuje samostatně.*“ Uvedeným ustanovením se do společného trestního řízení promítá především zásada individuální trestní odpovědnosti.¹⁸ Uvedeným ustanovením je zdůrazněno, že ačkoli se koná společné řízení proti obviněné právnické a proti obviněné fyzické osobě a některé specifické aspekty společného řízení se vykonávají pouze jednou (jako např. typicky dokazování), není možné rozhodnout o trestní odpovědnosti (prof. Fenyk v této souvislosti hovoří o vině¹⁹) právnické osoby a fyzické osoby dohromady.

Byť trestné činy obviněné právnické osoby a obviněné fyzické osoby spolu souvisejí, není možné *a priori* předjímat, že pokud bude jedna z obviněných osob shledána trestně odpovědnou, musí být nutně trestně odpovědná i osoba druhá. Existuje celá řada možností, proč by některá ze stíhaných osob nemusela být shledána vinnou, protože není možné rozhodovat o vině obou (popř. více) stíhaných osob. Z tohoto důvodu je nezbytné v každém případě posuzovat trestní odpovědnost všech osob stíhaných v trestním řízení samostatně, byť by konečná rozhodnutí u všech stíhaných osob byla totožná.

Třetí odstavec ustanovení § 31 TOPO konstatuje, že „*pokud mají být v průběhu společného řízení vedeného proti fyzické a právnické osobě prováděny úkony trestního řízení ve vztahu k oběma těmto osobám, provádějí se zpravidla nejprve ve vztahu k fyzické osobě.*“

Uvedené ustanovení je jedním z příkladů nerovného postavení fyzické a právnické osoby v trestním řízení.²⁰ TOPO neposkytuje žádnou bližší definici, z uvedeného lze tedy usuzovat na to, že u kteréhokoli úkonu ve společném trestním řízení má fyzická osoba přednost.

Citované ustanovení ovšem nelze chápat absolutně, a to s ohledem na slovo „*zpravidla,*“ které dává jazykovým, logickým i teologickým výkladem jasně najevo, že pokud budou ve společném trestním řízení prováděny

1. nějaké úkony trestního řízení,
2. pokud budou tyto prováděny vůči oběma obviněným osobám (fyzické i právnické),
3. tak budou „*zpravidla*“ (tj. ve většině případů, s největší pravděpodobností apod...)

prováděny „*nejprve ve vztahu k fyzické osobě.*“ Citované ustanovení tedy striktně nestanovuje OČTŘ povinnost ve společném řízení provést úkon vždy nejprve vůči fyzické osobě, ale nabízí jakýsi ideální scénář, jak má OČTŘ postupovat, nabízí jakýsi „*prostor, pro úvahu, zda ustanovení aplikovat nebo nikoli.*“²¹ Smysl a účel tohoto ustanovení je detailněji popsán níže. Uvedené ustanovení tak sice ve společném řízení upřednostňuje fyzickou osobu na straně jedné, nicméně nečiní tak absolutně.

¹⁷ K tomu srov. ustanovení § 31 odst. 1 TOPO, věta druhá a třetí.

¹⁸ GRÍVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRÍVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

¹⁹ FENYK, Jaroslav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 161. ISBN 978-80-7552-965-7.

²⁰ FENYK, Jaroslav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 162. ISBN 978-80-7552-965-7.

²¹ GRÍVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRÍVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

Výjimku z výše zmíněné neurčitosti tvoří § 37 odst. 1 TOPO, který stanoví, že „*koná-li se společné řízení proti právnické i fyzické osobě, vyslechne se při hlavním líčení a veřejném zasedání nejprve fyzická osoba a až poté zástupce právnické osoby.*“

Smyslem a účelem nastaveného pořadí je dle doc. Gřivny především samotná podstata fyzické osoby, která (na rozdíl od osoby právnické) je schopna samostatně (bez zastoupení) právně jednat a mohla by se o úkonu provedeném ve vztahu k právnické osobě dozvědět, pročež by mohla úkon samotný nebo jím sledovaný účel zmařit.²²

Dle mého názoru je ustanovení § 31 odst. 3 TOPO problematické hned ze dvou důvodů. V první řadě protěžuje obviněnou fyzickou osobu, aniž by uvedlo důvod, proč tomu tak je. Názor doc. Gřivny, že je tomu tak proto, že by se obviněná fyzická osoba mohla o provedeném úkonu dozvědět a tento úkon nebo jím sledovaný účel zmařit, je zcela legitimní a pochopitelný, nicméně nastíněná situace nutně nastat nemusí.

Za velký problém ovšem považuji skutečnost, že (až na výjimku danou ustanovením § 37 odst. 1 TOPO) je použití daného ustanovení odkázáno na skutečnost, zda se bude OČTŘ hodit či nikoli. Je zcela pochopitelné, že v některých případech, z různých důvodů, není možné provést úkon nejprve vůči obviněné fyzické osobě. S ohledem na předvídatelnost a právní jistotu by však nemělo být ponecháno na úvaze OČTŘ, zda ustanovení aplikovat či nikoli, ale mělo by být TOPO stanoveno, že úkony jsou prováděny nejprve ve vztahu k obviněné fyzické osobě (když už ji tedy upřednostňujeme), např. pokud tomu nebrání důležité důvody nebo by měl TOPO taxativně vyjmenovat důvody, kdy se úkony např. nesmějí provádět napřed vůči obviněné právnické osobě a ve všech ostatních případech můžou apod. Mým cílem není zcela bezchybně vyřešit daný problém, mým cílem je poukázat na nedostatek současné právní úpravy a přinutit čtenáře k přemýšlení, jak by se tento mohl vyřešit.

Osoby oprávněné jednat za právnickou osobu v průběhu trestního řízení, tedy v období od zahájení přípravného řízení až do skončení vykonávacího řízení, jsou specifikovány v § 34 a v § 35 TOPO. Výchozím odrazovým můstkem pro problematiku zastoupení právnické osoby v trestním řízení je § 34 odst. 1 TOPO, který stanovuje, že „*za právnickou osobu činí v řízení úkony ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle občanského soudního řádu. Tato osoba musí prokázat své oprávnění k činění úkonů za právnickou osobu.*“

2 Společné trestní řízení vedené proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě ve slovenské právní úpravě

Slovenská právní úprava společného řízení vedeného proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě je té české právní úpravě v mnoha ohledech velice podobná. Ačkoli „*Slovenská republika svým zákonem č. 224/2010 Zb. zavedla tzv. nepravou trestní odpovědnost právnických osob po vzoru Španělska nebo Švédska s účinností k 1. 9. 2010,*“²³ okamžikem účinnosti zákona č. 91/2016 Z.z., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov (dále také jako „**ZTZPO**“), je slovenská právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob rovněž založena na pravé trestní odpovědnosti.²⁴

²² GŘIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GŘIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

²³ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, č. 418/2011 Dz.

²⁴ K deskripci společného řízení vedeného proti obviněné fyzické a právnické osobě podle slovenského práva lze rovněž odkázat na FRYŠTÁK, Marek, JOZEF ČENTĚŠ a JAROSLAW ADAM SZCZECZOWICZ. *Corporate criminal liability: (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. Brno: Masaryk University, 2016. ISBN 978-80-2108382-0, s. 150.

I ZTZPO, obdobně jako český TOPO, zná institut společného řízení²⁵ vedeného proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě. Tento institut je upraven v ustanovení § 24 ZTZPO následovně:

- (1) *Proti obvinenej právnickej osobe a proti obvinenej fyzickej osobe uvedenej v § 4 ods. 1, ktorých trestné činy spolu súvisia, sa môže vykonať spoločné konanie, ak to zrejme nebude brániť ukončeniu veci v primeranej lehote. Spoločné konanie vykoná súd, ktorý je príslušný vykonávať konanie o najťažšom trestnom čine; ak je z najťažšieho trestného činu obvinená fyzická osoba aj právnická osoba, konanie vykoná súd, ktorý je príslušný vykonávať konanie proti obvinenej fyzickej osobe.*
- (2) *V spoločnom konaní vedenom proti právnickej osobe a fyzickej osobe sa trestná zodpovednosť právnickej osoby a fyzickej osoby posudzuje samostatne.*
- (3) *Ak majú byť v priebehu spoločného konania vedeného proti fyzickej osobe a právnickej osobe vykonávané úkony trestného konania vo vzťahu k obom týmto osobám, uskutočňujú sa spravidla najprv vo vzťahu k fyzickej osobe.*

Postavím-li českou a slovenskou úpravu vedle sebe a hledám-li odpověď na otázku, zdali je konání společného řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě možností či povinností, nezbývá než konstatovat, jak již ostatně bylo s odkazem na doc. Gřivnu²⁶ a prof. Fenyka²⁷ uvedeno výše v tomto příspěvku, že podle české právní úpravy je konání společného řízení povinností, pokud jsou splněny všechny podmínky pro takové řízení stanovené v TOPO²⁸ a pokud takovému řízení nebrání důležité důvody. Koneckonců konstatování „...se koná společné řízení...“ samo o sobě je i dle různých výkladů dostatečně jednoznačné k tomu, aby bylo vykládáno jako povinnost takové řízení konat. Dle mého subjektivní názoru je takto formulovaná úprava povinnosti konat společné řízení vhodná, neboť výše v tomto příspěvku byly uvedeny důvody, kterými vyjadřuji podporu pro právní úpravu společného trestního řízení proti obviněné právnické a fyzické osobě, přičemž pokud to je jen trochu možné, velice doporučuji konání takového řízení. Nekonání takového řízení totiž může mít neblahé důsledky spočívající například v zásahu do práva právnické osoby na spravedlivý proces.

Naproti tomu slovenská právní úprava povinnost konat společné řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě nezakotvuje a je v tomto ohledu rozhodně vágnější než úprava česká.

Slovenská právní úprava společného řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě chápe toto řízení jako jakousi alternativu či možná lépe řečeno jako jakousi sekundární možnost řešení.

Musím konstatovat, že slovenská úprava, nejen že nestanovuje povinnost konat společné řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě, nýbrž toliko jen možnost, ale dokonce tuto možnost konat toto řízení ještě v ustanovení § 24 odst. 1 ZTZPO podmiňuje slovy: „*sa môže vykonať spoločné konanie, ak to zrejme nebude brániť ukončeniu veci v primeranej lehote.*“ Z uvedeného je zřejmé, že slovenský zákonodárce tedy připouští konání a průběh společného řízení, na prvním místě však spatřuje právo obviněného na přiměřenou délku řízení, kterou nadřazuje nad konání společného řízení, čímž *de facto* nepřímou nadřazuje toto právo obviněného nad právo právnické osoby na spravedlivý proces.

²⁵ společného konania

²⁶ GŘIVNA, Tomáš. § 31 [Společné řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GŘIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 574. ISBN 978-80-7400-592-3.

²⁷ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav, BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2.*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, ISBN 978-80-7552-965-7, s. 159.

²⁸ Ustanovení § 31 odst. 1 TOPO

Závěr

V žádném případě nechci hodnotit, zdali je důležitější právo obviněného na přiměřenou délku řízení nebo právo obviněného na spravedlivý proces, ovšem nelze si nevšimnout skutečnosti, že konání společného řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě v každém případě, kdy jsou splněny určité předpoklady, ještě samo o sobě nezpůsobuje zásah do práva obviněného na přiměřenou délku řízení, což se v případě nekonání společného řízení tam, kde konáno být mělo a převzetí např. důkazů z trestního řízení vedeného proti obviněné fyzické osobě do trestního řízení vedeného proti obviněné právnické osobě bez dalšího, ve vztahu k právu právnické osoby na spravedlivý proces prostě říci nedá.

Závěrem ke komparaci se slovenskou právní úpravou tak nezbyvá než říci, že u této úpravy bych přivítal, pokud by explicitně zakotvovala povinnost konat společné řízení proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě v každém případě, kdy jsou splněny určité předpoklady. Koneckonců nebylo by na škodu, kdyby i česká právní úprava doznala určité změny, např. v tom rozsahu, že by bylo v TOPO explicitně uvedeno, že se společné trestní řízení vedené proti obviněné právnické a obviněné fyzické osobě se musí konat a nikoli pouze, že se koná.

Seznam bibliografických odkazů

LITERATURA

- FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav, BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2.*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, ISBN 978-80-7552-965-7;
- FRYŠTÁK, Marek, Jozef ČENTÉŠ a Jarosław Adam SZCZECZOWICZ. *Corporate criminal liability: (in the Czech Republic, Slovakia and Poland)*. Brno: Masaryk University, 2016. ISBN 978-80-2108382-0, s. 61- 62;
- ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GRIVNA, Tomáš, PÚRY, František, ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob, 2. vydání: komentář*, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-592-3;
- ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III. 7.vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 322. ISBN 978-80-7400-465-0.

PERIODIKA A OSTATNÍ

- FRANC, Martin. *Perspektivy institutu trestní odpovědnosti právnických osob v České republice* [online]. [cit. 19.08.2018]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/perspektivy-institutu-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-v-ceske-republice-98495.html>;
- MALÝ, Jan. Společné trestní řízení proti obviněné fyzické a právnické osobě a právo na spravedlivý proces. *Právní rozhledy*, 2019, č. 18, s. 632-637;
- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, č. 418/2011 Dz.

JUDIKATURA

- Usnesení Nejvyššího soudu z 25. 9. 1997, 2 Cdon 439/97, resp. R 53/1998;
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2001, sp. zn. 7 Nd 221/2001;
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2001, sp. zn. 7 Nd 221/2001 či stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky Tpjf 36/81, resp. R 2/1983.

Kontaktní údaje

JUDr. Jan Malý

advokát

doktorand, katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Veveří 70, 611 80 Brno, Česká republika

e.mail: jan.maly@law.muni.cz

t.č. (+420) 549 491 211

PROBLEMATIKA VYKONÁVANIA SKRÁTENÉHO VYŠETROVANIA S MEDZINÁRODNÝM PRVKOM

Mgr. Dominika MARR

Okresné riaditeľstvo Policajného zboru Šaľa

***Anotácia:** V predkladanom príspevku sa jeho autorka zaoberá aktuálnou problematikou vykonávania úkonov v skrátenej vyšetrovanej prečinových trestných vecí s medzinárodným prvkom, ku ktorých páchaniu prichádza na internete, pričom v tejto spojitosti hlbavo analyzuje trestno-procesný inštitút § 90 Trestného poriadku - Uchovanie a vydanie počítačových údajov a § 116 Trestného poriadku – Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke.*

***Kľúčové slová:** skrátenej vyšetrovanie, medzinárodný prvok, uchovanie a vydanie počítačových údajov, oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke.*

***Annotation:** In the submitted article, its author deals with the current issue of performing acts in the abbreviated investigation of criminal offenses with an international element, which are committed on the Internet, while in this connection thoroughly analyzing the criminal procedure § 90 of the Criminal Procedure Code - Preservation and issuance of computer data and § 116 of the Criminal Procedure Code - Notification of data on telecommunication traffic.*

***Key words:** abbreviated investigation, international element, preservation and issuance of computer data, communication of telecommunication traffic data*

Úvod

Predkladaným príspevkom jeho autorka reflektuje na aktuálny nesporný problém aplikačnej praxe, ktorým je vykonávanie procesných úkonov poverenými príslušníkmi Policajného zboru pri vykonávaní skrátenej vyšetrovanej prečinových vecí spáchaných na internete s medzinárodným prvkom. Možno konštatovať, že trend 21. storočia je typický práve rozmachom trestnej činnosti páchanej v kyberpriestore. Táto inovatívna forma trestnej činnosti je obzvlášť náročná vo vzťahu k jej odhaleniu pri rešpektovaní významnej zásady dokazovania – zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, implementovanej do ustanovenia § 2 ods. 10 Trestného poriadku. Prvotné indicie ako napríklad nickname, znalosť o vytvorení konte na sociálnej sieti a prípadne aj pravá fotografia podozrivého subjektu, na podklade ktorej je tento stotožniteľný, nie je vo väčšine prípadov postačujúca.

Načrtnutá problematika je najzložitejšou v prípadoch, ktoré vychádzajú z poznatkov operatívneho charakteru. Portfólio trestných činov, ku ktorých páchaniu dochádza na internete je značne rozmanité, možno sem zaradiť najmä zločinové veci ako napríklad „Výroba detskej pornografie“ podľa § 368 Trestného zákona, prečinové delikty ako napríklad „Nebezpečné prenasledovanie“ podľa § 360a Trestného zákona, známe tiež pod názvom „stalking“, ale aj tie prečiny, ktorých horná hranica trestnej sadzby nedosahuje stanovenú hornú hranicu pre využitie inštitútu „Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke“, čo v praxi najzásadnejšie sťažuje skrátenej vyšetrovanie.

Počítačový systém možno všeobecne definovať ako „zariadenie alebo skupinu vzájomne prepojených alebo súvisiacich zariadení, z ktorých jedno zariadenie alebo viaceré zariadenia vykonávajú automatizované spracúvanie údajov na základe programu“¹, pričom podrobnejšie analyzovanie daného pojmu je potrebné vykonať vychádzajúc z dôvodovej správy k Dohovoru o počítačovej kriminalite prijatého 23. novembra 2011 v Budapešti – Oznámenie č. 137/2008 Z. z. a z usmernenia č. 1 Výboru zmluvných strán predmetného Dohovoru z 5. decembra 2012. V zmysle vyššie uvedených dokumentov možno za počítačový systém označiť hardvér a softvér automaticky spracovávajúci digitálne údaje vrátane vstupných a výstupných zariadení a zariadení určených na uchovávanie dát. V zmysle vyššie uvedeného usmernenia možno za počítačový

¹ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký Komentár. 4 Aktualizované vydanie.* Bratislava: Euro kódex, 2019, s.513

systém označiť aj moderné mobilné telefóny, ako aj osobných digitálnych asistentov PDA. Výbor tiež konštatoval, že tieto zariadenia „fungujú ako počítačový systém, a teda definícia podľa Dohovoru zahŕňa aj rozvíjajúce sa formy technológií, ktoré presahujú tradičný rámec“². Možno sem teda zaradiť USB kľúče, externé disky, CD-ROM a podobne. Z uvedeného je zrejmé, „že spomínané zaistovanie dát z vyššie uvedených technických prostriedkov sa má vykonať postupom v zmysle ustanovenia § 90 Trestného poriadku, teda v zmysle Rozhodnutia Ústavného súdu č. 78/2019 a III.ÚS 68/2010.“³ (Pozn. autorky: Zákonodarca používa v Trestnom zákone aj v Trestnom poriadku pojem „počítačový systém“, ktorý Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV (Ú. v. EÚ L 218, 14. 8.2013) nepozná, táto používa pojem „informačný systém“, čo možno označiť za terminologickú nejednotnosť a transpozičný deficit zákonodarcu pri harmonizácii predpisov). Uvedené tvrdenie možno oprieť o zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v komparácii s pojmológiou v Trestnom zákone a Trestnom poriadku používa pojem „informačný systém“, pričom ide o pojem značne širší ako pojem „počítačový systém“, pričom je predmetná definícia odlišná od definície uvedenej vo vyššie spomenutej smernici. Pre úplnosť je vhodné na danú nejednotnosť poukázať citáciou relevantného ustanovenia predmetného právneho predpisu, v zmysle ktorého vyplýva, že informačným systémom sa rozumie „funkčný celok zabezpečujúci cielavedomú a systematickú informačnú činnosť prostredníctvom technických prostriedkov a programových prostriedkov“⁴.

Počítačové údaje možno definovať ako záznamy skutočností, pojmov, prípadne iných informácií v takej forme, ktorá je spôsobilá byť spracovaná počítačovým systémom, vrátane konkrétneho počítačového programu umožňujúceho počítačovému systému vykonať určitú činnosť. Na tomto mieste je potrebné pre úplnosť taktiež konštatovať, že pojem „počítačové údaje“ nie je v našej vnútroštátnej právnej úprave *expressis verbis* definovaný a vyššie uvedená definícia autorky vychádza z článku 1 písm. b) Dohovoru o počítačovej kriminalite z 23. novembra 2003 – Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 137/2008 Z. z. Obdobnú definíciu obsahuje v článku 2 písm. b) Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV (Ú. v. EÚ L 218, 14. 8.2013); predmetná definícia však nebola do vnútroštátneho právneho poriadku Slovenskej republiky transponovaná.

Súčasným trendom páchatel'ov je využívanie rôznych sociálnych sietí ako Instagram, Facebook, Whats-up, Signal, Threema a podobne. Doposiaľ používané formy páchania trestnej činnosti sa stávajú čoraz viac a viac prekonanými s nástupom nových technológií a k ich páchaniu prichádza čoraz častejšie prostredníctvom počítačových sietí.

Pre niektoré formy trestnej činnosti existujú tzv. záchytné mechanizmy. Vo vzťahu k trestným činom detskej pornografie možno ako príklad uviesť „Národné centrum pre stratené a zneužívané deti so sídlom v USA (National Center for Missing & Exploited Children)“⁵. Predmetné centrum je neziskovou organizáciou s rozpočtom dotovaným sumou približne štyridsať miliónov amerických dolárov ročne, ktorá sa zameriava na screening sociálnych sietí a identifikovanie škodlivého obsahu, pričom po jeho detekovaní „podá podnet FBI, ktoré ho zašle Prezídiumu PZ na území Slovenskej republiky – odboru počítačovej kriminality. Súčasťou správy

²ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký Komentár. 4 Aktualizované vydanie*. Bratislava: Euro kódex, 2019, s.513

³MARR, S.: Komparácia spravovacích režimov trestno-procesných inštitútov § 90 a § 116 Trestného poriadku . In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.195. ISBN 978-80-8054-859-9

⁴§ 2 ods. 2 zákona č. 95/2019 Z. z. Zákon o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵National Center for Missing and Exploited Children. [Online] 2021. <http://www.missingkids.com/home>

zaslanej prezídiu PZ je aj tzv. *CyberTipLine* správa, ktorej súčasťou sú identifikačné údaje, ktoré umožňujú páchatel'a odhaliť a identifikovať relevantné IP adresy“⁶.

Uvedené je však problémom nielen vo vzťahu k trestnej činnosti súvisiacej s detskou pornografiou, ale trestnej činnosti všeobecne, nakoľko takto doručené produkty cestou FBI majú operatívny charakter, ktorý je potrebné „*sprocesniť*“, pričom existencia tohto cudzieho prvku sa prejavuje v nutnom zabezpečovaní dôkazov zo zahraničia, čo zásadne predlžuje trestné konanie. Vykonávanie dôkazov, ktorých základ je v zahraničí, napríklad v USA, Mexiku alebo v krajinách uplatňujúcich angloamerický systém práva, je realizované Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky, čo predstavuje zásadný rozdiel oproti priamemu styku vo forme európskych zatýkacích rozkazov a žiadostí o právnu pomoc.

Vo vzťahu k USA pri právnej pomoci spočívajúcej v zabezpečení elektronických dôkazov je túto nutné vykonať v zmysle vyššie uvedeného Dohovoru o počítačovej kriminalite, teda v podobe dvoch na seba nadväzujúcich žiadostí, konkrétne žiadosti o uchovanie a vydanie počítačových údajov v zmysle ustanovenia § 90 Trestného poriadku a následne zaslanej žiadosti o právnu pomoc.

V tomto smere je relevantným postup, pri ktorom dožadujúca strana požiada inú stranu, „*aby nariadila alebo inak zabezpečila urýchlené uchovanie údajov uložených prostredníctvom počítačového systému umiestneného na území tej inej strany a vo vzťahu ku ktorému má dožadujúca strana záujem zaslať žiadosť o právnu pomoc týkajúcu sa prehliadky alebo podobného prístupu, zaistenia alebo podobného zabezpečenia alebo sprístupnenia údajov*“⁷.

Žiadosť spísaná v zmysle vyššie citovaného postupu je orgánom činným v trestnom konaní zasielaná Národnej ústredni Interpolu, pričom po spätnej väzbe od uvedeného recipienta o verifikovaní existencie dôkazu, respektíve jeho uchovaní, dochádza k následnému spracovaniu žiadosti cestou Generálnej prokuratúry ako ústredného justičného orgánu. V prípade USA musí následne federálny sudca zhodnotiť prípustnosť sprístupnenia dôkazu na Slovensko.

Postavenie Interpolu má medzi jednotlivými štátmi silnú pozíciu a je akceptovaný ako hodnoverný kanál, ktorého nespornou výhodou je početnosť národných ústrední a praxou overená komunikácia medzi nimi navzájom v kontexte informovanosti o vybavení dožiadania. Obdobne etablovanú pevnú pozíciu má aj útvar SIRENE pri vykonávaní právnej pomoci vo vzťahu k štátom využívajúcim Schengenský informačný systém II. „*Právnym základom v tomto smere je článok 74 Zmluvy o fungovaní Európskej únie týkajúci sa opatrení na zabezpečenie spolupráce medzi príslušnými útvarmi členských štátov. Schengenský informačný systém II (rozhodnutie 2007/533/SVV) je zabezpečený spôsob výmeny informácií medzi členskými štátmi Schengenského dohovoru.*“⁸ Pre úplnosť je potrebné uviesť, že Spojené kráľovstvo využíva v zmysle rozhodnutia Rady 2000/365/ES z 29. mája 2000 SIS rovnako ako Severné Írsko. „*Doplňujúce informácie sa vymieňajú prostredníctvom komunikačnej infraštruktúry Schengenského informačného systému špecifikované v rozhodnutí komisie zo 7. marca 2013 uverejnenom v Ú. V. EÚ (2013/158/EÚ). SIS II sa podľa tohto rozhodnutia v členských štátoch, ktoré aplikovali SIS I + all, začalo uplatňovať od 9. apríla 2013 (Vykonávacie rozhodnutie Komisie 2013/115/EÚ – príručka SIRENE).*“⁹

Osobitné špecifikum predstavujú cloudové úložiská, ktoré sú spravidla vo vzťahu k údajom fragmentované do viacerých štátov, pričom „*sprocesňovanie*“ v tomto smere so sebou prináša náročné zabezpečovanie príkazov v zmysle ustanovenia § 116 Trestného poriadku „*Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke*“, ktorým zase predchádza postup v zmysle ustanovenia § 90

⁶ŠAMIN, S.: *Problematika objasňovania trestných činov detskej pornografie*. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.248. ISBN 978-80-8054-859-9

⁷Čl. 29 ods.1 Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č.137/2008 Z. z.

⁸ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký Komentár. 4 Aktualizované vydanie*. Bratislava: Euro kódex, 2019, s.916

⁹Tamtiež

ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, nakoľko je potrebné zabezpečiť elektronické dôkazy. Takýto postup tripartície kompetentných orgánov verejnej moci je však enormne zdĺhavý, čo sa logicky prejavuje na dĺžke prípravného konania.

Záver

Vychádzajúc z doposiaľ uvedeného možno záverom konštatovať, že analyzovaná problematika páchanej trestnej činnosti je úzko spätá s digitalizáciou a rozmachom využívania sociálnych sietí a počítačových systémov najnovšej generácie.

Za nepochybné najzásadnejší problém aplikačnej praxe možno v tomto smere označiť páchanie trestných deliktov z územia mimo európskeho priestoru, ktorých skrátene vyšetrowanie spôsobuje zdĺhavý proces prejavujúci sa v značnom predĺžení prípravného konania. Rozdiel oproti bežnej právnej pomoci spočíva v tom, že množstvo produktov operatívneho charakteru je potrebné „sprocesniť“, čo je vo vzťahu ku krajinám ako USA alebo krajinám uplatňujúcim angloamerický systém práva realizované cestou Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, čo znova predstavuje zásadný rozdiel oproti priamemu styku vo forme európskych zatýkacích rozkazov a žiadostí o právnu pomoc.

Dvoma špecifickými kategóriami sú jednak cloudové úložiská, spravidla fragmentované do viacerých štátov, ktorých vyššie popísané „sprocesňovanie“ prináša náročné zabezpečovanie príkazov v zmysle ustanovenia § 116 Trestného poriadku „Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke“, ktorému predchádza postup v zmysle ustanovenia § 90 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, teda postup tripartície kompetentných orgánov verejnej moci, a jednak skrátene vyšetrowanie prečinových deliktov s hornou hranicou trestnej sadzby nedosahujúcej stanovenú hranicu minimálne troch rokov, pri ktorých ukončenie skráteneho vyšetrowania vydaním uznesenia o vznesení obvinenia je skôr fikciou než očakávaným výsledkom, práve z dôvodu takto vzniknutej dôkaznej núdze, ktorá sa prejavuje v podobe meritórnych rozhodnutí zohľadňujúcich nemožnosť aplikovania postupu v zmysle ustanovenia § 116 Trestného poriadku.

Za východiskové riešenie načrtnutej problematiky pokladá autorka nutnosť zvyšovania snáh o iniciovanie medzirezortných porád s prokurátormi aj na nižšej a strednej úrovni Policajného zboru, ktorých by sa zúčastňovali priamo poverení príslušníci a vyšetrowatelia a nie iba ich funkcionári. Rovnako významné je taktiež vykonávanie edukačného procesu vo vnútri Policajného zboru formou inštruktážno-metodických zamestnaní a odborných zhromaždení, na ktoré by boli prizývané významné osobnosti z oblasti práva a ktoré by v nemalej miere prispeli k vzájomnej výmene poznatkov a prehĺbenia vedomostí. V neposlednom rade je potrebné vyvíjať snahy o reflektovanie na danú problematiku aj akademickou obcou, ktorá by mohla pro futuro zabezpečovať špecializované kurzy v tejto, ako aj v iných aplikačnou praxou vyžadovaných oblastiach trestnej činnosti, a tak sa zasadiť o prehĺbenie edukačného procesu a zvýšenie erudície príslušníkov Policajného zboru.

Záverom príspevku si dovoľuje jeho autorka v rovine úvah *de lege ferenda* otvoriť otázku vhodnosti prípadného zníženia hornej hranice trestnej sadzby úmyselných trestných činov uvedených v ustanovení § 116 Trestného poriadku, tak aby sa tento trestno-procesný inštitút mohol aplikovať na skrátene vyšetrowanie širšej trestnej činnosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTĚŠ, J. a kol. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Bratislava : Eurokodex, ISBN: 978-80-8155-076-8.

ČENTĚŠ, J. a kol. 2019. Trestný poriadok. Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie. Bratislava : Eurokodex, ISBN: 978-80-8155-087-4.

MARR, S. 2020. Komparácia spravovacích režimov trestno-procesných inštitútov § 90 a § 116 Trestného poriadku. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.195 ISBN 978-80-8054-859-9

ŠAMIN, S. 2020. Problematika objasňovania trestných činov detskej pornografie. In: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23.10.2020. Bratislava. Akadémia Policajného zboru. s.248. ISBN 978-80-8040-859-9

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 137/2008 Z. z.

National Center for Missing and Exploited Children. [Online] 2021. [cit. 30.01.2021]. [s. ISBN]. Dostupné z: <http://www.missingkids.com/home>

Zákon č. 95/2019 Z. z. Zákon o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje:

Mgr. Dominika Marr

Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Šali

Staničná 23, 927 05 Šaľa

e-mail: dominika.marr@minv.sk

TROCHU JINÉ SLEDOVÁNÍ OSOB A VĚCÍ ANEB BIOMETRICKÉ ÚDAJE V PRAXI

Mgr. Veronika SKALICKÁ

Katedra trestního práva, Právnická fakulta
Masarykova univerzita v Brně

Anotace: Biometrické údaje provází každodenní život téměř každého člověka. Zřejmě si však neuvědomujeme, že se jedná o unikátní osobní údaj, jenž vyjadřuje unikátnost každého člověka. Většina z nás používá k odemykání mobilního telefonu nebo potvrzení finanční transakce jeden z biometrických údajů (otisk prstu, identifikaci tváří). Z biometrickými údaji se rovněž často setkáváme při cestování u cestovních dokladů. Nabízí se tak otázka, zda je možné sledovat osoby prostřednictvím biometrických údajů a jaké riziko představují tzv. CCTV kamery využívané zejména v Číně. Příspěvek tak nabízí ucelený úvod do problematiky týkající se problematiky biometrických údajů.

Klíčová slova: Sledování osob, biometrický údaj, biometrický podpis, bankovníctví, cestovní pasy, CCTV kamery, biometrika, rozpoznávání obličeje

Annotation: Biometric data accompanies the daily life of almost every person. However, we probably do not realize that this is a unique personal data that expresses the uniqueness of each person. Most of us use one of the biometric data (fingerprint identification, face identification) to unlock a mobile phone or confirm a financial transaction. We also often encounter biometric data when traveling with passport. This raises the question of whether it is possible to monitor people through biometric data and what is the risk of the so-called CCTV cameras used mainly in China. The conference paper thus offers a comprehensive introduction to the issues related to biometric data.

Keywords: Monitoring people, biometric data, biometric signature, banking, passports, CCTV cameras, biometrics face recognition

Úvod

Dennodenně se setkáváme s biometrickými údaji, aniž bychom si jejich přítomnost zvláště uvědomovali. Často však zapomínáme, že prostřednictvím biometrických údajů lze sledovat osoby a věci, přičemž není zapotřebí operativně pátracího prostředku sledování osob a věcí podle § 158d tr. ř.¹ V současné době používáme biometrické údaje téměř při každodenních činnostech a nevědomky se sami vystavujeme riziku sledování. Uvědomme si, že téměř většina z nás používá k odemykání mobilních telefonů Touch ID nebo Face ID, některé notebooky nebo tablety, např. od výrobce Apple, mají zavedenou možnost odemknutí zařízení rovněž prostřednictvím otisku prstů nebo rozpoznání obličeje. Upozaděna není ani oblast osobního mobilního finančního bankovníctví, u něhož může jako jedna z variant pro potvrzení dané operace sloužit biometrický údaj, např. otisk prstu. Další významnou oblastí, kde jsou využívány biometrické údaje, představují doklady – jednak cestovní pasy, řidičské průkazy, tak i občanské průkazy. Biometrické údaje nás provází rovněž v pracovním životě v souvislosti s docházkovými systémy. Z nejrůznějších filmů si každý z nás dovede vybavit scény, v nichž je znázorněno zabezpečení vstupů do přísně tajných místností prostřednictvím ověření identity osoby scanem sítnice oka, mapováním markantů hlavy či otiskem dlaně.

S exaktním pojmem biometrický údaj se v rámci českého právního řádu nesetkáme, neboť jej podřazujeme pod osobní údaj. Nezákonné nakládání s biometrickými údaji je v rámci českého právního řádu trestné, pojem osobního údaje obsahuje hned několik skutkových podstat.

Cílem příspěvku je vymezení hmotněprávního pojmu osobní údaj, potažmo biometrický údaj, pro potřeby nejen trestního práva. Rovněž dojde k představení trestné činnosti, při níž podstatnou roli sehrávají biometrické údaje, a nastínění situací, při nichž může docházet ke sledování osob a věcí mimo institut trestního práva procesního - sledování osob a věcí.

¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. ř.“)

Je možné sledovat osobu prostřednictvím veřejných kamer s vyhodnocením jejího pohybu na základě identifikace prostřednictvím biometrických údajů? Existuje databáze našich biometrických údajů? Na všechny uvedené otázky a mnohé další bude zodpovězeno v rámci příspěvku, který slouží jako úvod do problematiky sledování prostřednictvím biometrických údajů. Byť je sledování osob a věcí primárně záležitostí trestního práva procesního, nalezneme i určité hmotněprávní aspekty právě ve vztahu k biometrickým údajům.

Co se skrývá pod pojmem biometrický údaj?

Definici biometrického údaje bychom v českém právním předpisu hledali marně. Biometrický údaj představuje druh osobního údaje, který dříve definoval zákon o ochraně osobních údajů², jenž byl nahrazen nařízením GDPR³. V evropském měřítku jej v současné době definuje čl. 4 GDPR jako „*veškeré informace o identifikované nebo identifikovatelné fyzické osobě (dále jen „subjekt údajů“), identifikovatelnou fyzickou osobou je fyzická osoba, kterou lze přímo či nepřímo identifikovat...*“⁴ V minulosti byla právní úprava osobních údajů na evropské úrovni obsažena ve směrnici 95/46 ES v čl. 2 písm. a).⁵ Je tedy možno učinit závěr, že se jedná o **údaj dotýkající se fyzické osoby, jímž je osoba pak určena či určitelná, potažmo pomocí jednoho či více osobních údajů lze určit její identitu**. Oproti úpravě v zákoně o ochraně osobních údajů⁶ tak došlo ve své podstatě k zjednodušenému vymezení a větší míře obecnosti. Značný prostor je tak ponechán judikatuře⁷ a stanoviskům Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže.

Pojem biometrický údaj pochází z řeckého „bios“ (život) a „metron“ (změřit). Ve své podstatě se tak jedná o **biologické, tedy fyziologické a anatomické vlastnosti, a dále behaviorální charakteristiky**.⁸ Nařízení GDPR v čl. 4 odst. 14 definuje a právně upravuje biometrické údaje jako „*osobní údaje vyplývající z konkrétního technického zpracování týkající se fyzických či fyziologických znaků nebo znaků chování fyzické osoby, které umožňuje nebo potvrzuje jedinečnou identifikaci, například zobrazení obličeje nebo daktyloskopické údaje*“. Současně čl. 9 GDPR stanovuje existenci zvláštních kategorií osobních údajů, jimiž jsou osobní údaje vypovídající o rasovém, či etnickém původu, o politických názorech, náboženském vyznání, či filozofickém přesvědčení nebo členství v odborech, dále genetické údaje, *biometrické údaje*, pokud jsou zpracovány za účelem jedinečné identifikace fyzické osoby a údaje o zdravotním stavu či o sexuálním životě nebo sexuální orientaci fyzické osoby.⁹ Zpracováním nejen biometrických údajů se rozumí „*jakákoliv operace nebo soubor operací, které jsou prováděny s osobními údaji nebo soubory osobních údajů pomocí či bez pomoci automatizovaných postupů, jako je shromáždění, zaznamenání, uspořádání, strukturování, uložení, přizpůsobení nebo pozměnění,*

² § 4 písm. a) zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) (dále jen „GDPR“)

⁴ NULÍČEK, M. *GDPR - obecné nařízení o ochraně osobních údajů*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 73

⁵ KUČEROVÁ, A., NOVÁKOVÁ, L., FOLDOVÁ, V., NONNEMANN, F., POSPÍŠIL, D. *Zákon o ochraně osobních údajů: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2012. 536 s.

⁶ „...osobním údajem [se rozumí] jakákoliv informace týkající se určeného nebo určitelného subjektu údajů. Subjekt údajů se považuje za určený nebo určitelný, jestliže lze subjekt údajů přímo či nepřímo identifikovat zejména na základě čísla, kódu nebo jednoho či více prvků, specifických pro jeho fyzickou, fyziologickou, psychickou, ekonomickou, kulturní nebo sociální identitu.“ - § 4 písm. a) zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

⁷ V případě Breyer v. Deutschland, soud konstatoval, že za osobní údaj je nutno považovat i dynamickou IP adresu - Rozsudek ESD ve věci C-213/15 ze dne 19. října 2016 Patrick Breyer v. Spolková republika Německo

⁸ MAYHEW, S. *History of Biometrics*. 2018. [online]. Dostupné z: <https://www.biometricupdate.com/201802/history-of-biometrics-2>

⁹ Čl. 4 odst. 13, odst. 14 a čl. 9 odst. 1 GDPR

vyhledání, nahlédnutí, použití, zpřístupnění přenosem, šíření nebo jakékoliv jiné zpřístupnění seřazení či zkombinování, omezení, výmaz nebo zničení.¹⁰ Jedná se o demonstrativní výčet.

Na úvod je vhodné vymezit některé pojmy s biometrickými údaji, potažmo osobními údaji, pojící se. Nejprve si položíme otázku, co se skrývá pod zásadním pojmem *identifikovatelnost fyzické osoby*. Identifikovatelnost neboli určitelnost nastává tehdy, kdy je správce, či zpracovatel nebo kterákoliv jiná osoba schopna subjekt identifikovat bez ohledu na původ osobních údajů a je možné jej odlišit od ostatních osob.¹¹ V každém případě je však nutno chápat identifikaci jako dynamický prvek. Rovněž je podstatné si uvědomit, že na informaci jako součást osobního údaj lze nahlížet z různých pohledů - nejčastěji okruh obsahu, povahy a formátu informací. Ve vztahu k *obsahu informací* se jedná o všechny relevantní druhy informací vztahující se k fyzické osobě, tedy počínaje zcela soukromou sférou jednotlivce zahrnující jeho blízké vztahy až po informace dotýkající se jeho aktivního se podílení na ekonomické či pracovněprávní činnosti. Dalším z pojmů je *povaha informací*, která má subjektivní a objektivní rovinu. Objektivní rovina je určitým měřítkem, kterou je možno zprostředkovat určité výsledky (např. procento tuku v těle) a subjektivní rovina je již blíže spjata například s ideologií subjektu. *Formát informací* jako poslední podstatný pojem je představován médiem, jež figuruje jako nositel informací. Jedná se o celou řadu způsobů uchování informací, a to prostý text, čísla, kódy, šifry, obrazy, fotografie anebo zvuky.¹² A právě ve vztahu k formátu informací je možno poprvé hovořit o biometrickém údaji, o němž pojednává tento příspěvek.

Stran pojmů souvisejících s biometrickým údajem je rovněž nutné poukázat na vědní odbor nazývaný *biometrie*, jejímž cílem je analýza člověka z hlediska jeho charakteristických rysů. Biometrie se vztahuje k pojmu měřitelnosti, neboť udává měřitelné fyzikální a biologické vlastnosti člověka.¹³ Biometrika probíhá ve čtyřech důležitých fázích – rozpoznávání, ověření,

autentizace a identifikace. *Rozpoznávání* označuje termín rozpoznávání fyzické osoby podle tělesných vlastností. Ověření neboli *verifikace* umožňuje potvrdit totožnost jedince při užívání šablony, tedy již v minulosti sejmутým vzorkům (tzv. „one-to-one“ princip). *Autentifikace* zpravidla splývá s pojmem rozpoznávání, nicméně zde na konci procesu získává osoba určitý pozitivní nebo negativní status. A poslední pojem *identifikace*¹⁴ vyjadřuje v zásadě shodný obsah jako ověření s rozdílem toho, že se uplatňuje princip „one-to-many”.¹⁵ Ve vztahu k sledování pomocí biometrických údajů sehrává podstatnou roli biometrická autentizace, která tvoří pomyslný vrchol autentifikace. Umožňuje vstoupit do různých systémů bez nutnosti zapamatovat si složité kombinace slovních hesel, čísel, pinů či nosit neustále při sobě token¹⁶. Biometrika se zaměřuje na identifikátory založené na biometrických rysech, které se s ohledem na míru

¹⁰ Čl. 4 odst. 2 GDPR

¹¹ NULÍČEK, M. *GDPR - obecné nařízení o ochraně osobních údajů*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 78

¹² Pracovní skupina pro ochranu osobních údajů zřízená podle čl. 29. *Stanovisko č. 4/2007 k pojmu osobního údaje přijaté dne 20. června 2007*. Dostupné z: https://www.uoou.cz/files/wp29-stanovisko_4-2007.pdf

¹³ MORANDI, Emilio – TZOVARAS, Dimitros. Second Generation Biometrics: The ethical, Legal and Social Context. Dordrecht: Springer, 2011, s. 7 In: FIALOVÁ, E. Biometrické údaje ve zdravotních aplikacích. *Journal of Medical Law and Bioethics*. vol. 8, no 3, 2018, ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/174/145>

¹⁴ „Obecně lze fyzickou osobu považovat za ‚identifikovanou‘, jestliže je ve skupině osob odlišena ode všech ostatních příslušníků této skupiny. V souladu s tím je fyzická osoba ‚identifikovatelná‘, jestliže je možné ji identifikovat (přípona ‚-elná‘ vyjadřuje možnost), ačkoli dosud identifikována nebyla. Tato druhá alternativa proto v praxi představuje prahovou podmínku určující, zda informace vyhovuje definici osobního údaje.“

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 4 As 132/2013

¹⁵ ŠČUREK, R. *Biometrické metody identifikace osob v bezpečnostní praxi*. Ostrava, 2008. [online]. Dostupné z: http://www.rucnepsanypodpis.cz/PDF/biometricke_metody.pdf

¹⁶ Přístupový token (*přístupový token*) je klíč - kryptografický důkaz přístupových práv - typ autorizačního hesla. Můžeme se s ním setkat v počítačových sítích. Tokenizace se zde používá k zajištění bezpečnosti dat, která má spoustu společného s použitím blokových symbolů

jedinečnosti a stability těchto rysů dělí do tří kategorií: silné biometrické rysy (*strong biometrics*), slabé biometrické rysy (*weak biometrics*) a jemné biometrické rysy (*soft biometrics*).¹⁷ Biometrie se vztahuje k pojmu měřitelnosti, neboť udává měřitelné fyzikální a biologické vlastnosti člověka.

Co lze tedy běžně za biometrické údaje považovat? Jedná se především o stabilní údaje, mezi něž lze zařadit

- scan obličeje
- otisk prstu
- scan oční duhovky
- analýza sítnice (retinální scan)
- analýza markantů hlavy
- vzorek DNA
- pach těla
- geometrie ruky
- a jiné (např. tvar uší)

a dále pak dynamické údaje v podobě

- digitálního podpisu (a tím související rozpoznání stylu písma, jeho sklonu, rychlosti, křivkám, velikosti atd.)
- chůze
- hlasu (zabarvení)
- hladiny cukru v krvi
- srdečního tepu
- či úderů kláves (rychlost)¹⁸.

Biometrickým údajem jsou tak **osobní údaje vyplývající z konkrétního technického zpracování týkající se fyzických či fyziologických znaků nebo znaků chování fyzické osoby, které umožňují jedinečnou identifikaci.**

Zpracování biometrických údajů využívá princip automatizace. Prostřednictvím daných algoritmů jednotlivá technická zařízení rozpoznávají i sebemenší data napříč konkrétními typy dat na základě tzv. biomarkerů. Biomarker lze definovat, jako určitou charakteristiku, která je bez jakéhokoliv subjektivního zabarvení změřena a zhodnocena.¹⁹

Obecně platí a priori **zákaz zpracování biometrických údajů jako osobních údajů**, avšak nařízení GDPR explicitně stanovuje výjimky, jež jsou upraveny v čl. 9 GDPR. Jedná se například o výslovný souhlas²⁰, plnění povinností a výkon práv v oblasti sociálního zabezpečení a sociálního práva²¹, ochranu životně důležitých zájmů²², legitimní činnosti neziskových subjektů, nadací či sdružení, jejichž cíle jsou omezeny na politické, filozofické, náboženské nebo

¹⁷ MATEJKA, Ján, KRAUSOVÁ, Alžběta a Vojen GÜTTLER. Biometrické údaje a jejich právní režim. *Revue pro právo a technologie*. [online]. 2018, č. 17, s. 91-129. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/8801>

¹⁸ srov. např. Ministerstvo vnitra České republiky. Informatizace – dokumenty. Cestovní doklady s biometrickými prvky (CDBP). © 2020 Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cestovni-doklady-s-biometrickymi-prvky-cdbp.aspx>

¹⁹ KRAUSOVÁ A., HAZAN H., MATEJKA J., *Biometric Data Vulnerabilities: Privacy Implications*. [online]. Dostupné z: www.noveaspi.cz

²⁰ dle čl. 9 odst. 2 písm. a) GDPR je zapotřebí, aby subjekt explicitně deklaroval, že souhlasí s takovýmto zpracováním osobního údaje

²¹ dle čl. 9 odst. 2 písm. b) GDPR se jedná o zpracování povolené právem Evropské unie nebo členského státu nebo kolektivní smlouvou

²² dle čl. 9 odst. 2 písm. c) GDPR, s ochranou životně důležitých zájmů úzce souvisí náhlá neštěstí nebo katastrofy

odborové,²³ údaj zjevně zveřejněný subjektem²⁴, v souvislosti s určením, výkonem nebo obhajobou právních nároků a výkonem soudních pravomocí²⁵, koncept veřejného zájmu, a to na základě unijní nebo vnitrostátní právní úpravy²⁶, zdravotní a sociální péče²⁷, dále veřejný zájem v oblasti veřejného zdraví²⁸, archivaci vědeckého či historického výzkumu a statistiku²⁹.

Stran zpracování biometrických údajů je dále nutno rozlišovat mezi automatizovaným a neautomatizovaným zpracováním. Automatizované zpracování představuje proces, při němž dochází k zpracování zcela automatizovaně bez nutnosti lidského zásahu. K neautomatizovanému zpracování dochází zejména k manuálnímu řazení osobních údajů do příslušných evidencí.³⁰ V současné době dochází ke zpracování biometrických údajů především prostřednictvím výpočetní techniky, což se ovšem neobchází bez rizik, která se objevují zpravidla vůči jednotlivcům, jejichž data jsou shromažďována. Nejdůležitější a nejzásadnější roli představují ve své podstatě dva faktory, za prvé **monitorovací sensory** a za druhé **následné algoritmy**, které zpracovávají informace zjištěné těmito sensory.

Již z podstaty věci se podává, že čím více údajů je shromažďováno o dané fyzické osobě, tím častěji dochází k získávání rovněž nechtěných informací o dané fyzické osobě. A právě nechtěné získání dalších informací o daném uživateli vede k důvodným obavám z tzv. syndromu velkého bratra, tedy neustálého sledování každého vždy a všude.

Biometrické údaje vzhledem ke shora uvedeným skutečnostem mohou být zpracovávány ze dvou důvodů, buď **za účelem identifikace nebo verifikace**. *„Identifikaci lze stručně definovat jako zjištění identity (totožnosti) subjektu, které se provádí porovnáním osobních údajů nebo projevů osobní povahy fyzické osoby s jinými, které jsou obvykle zachyceny na nějakém nosiči, zatímco autentizaci jako ověření, že subjekt je tím, za koho se prostřednictvím této identity vydává.“*³¹ Pak však je možné ještě uvést třetí kategorii, která bohudík nebo možná bohužel, je využívána převážně v Číně, kdy dochází pomocí biometrických údajů výslovně ke sledování sledování osob, a to CCTV kamerami, jež dokáží rozpoznat a identifikovat obličej fyzické osoby³².

S biometrickými údaji úzce souvisí otázka uložení, tj. zda jsou data uchovávána v dosahu nebo mimo dosah subjektů, a současně existuje-li pouze jedno centrální uložení nebo jsou uloženy decentralizovaně. Decentralizované uložení znamená, že informace je rozdělena do několika částí, následně zašifrována a rozdělena například v rámci cloudu (dnes viz blockchain). Oproti tomu centrální uložení obsahuje celou informaci v rámci jedné databáze. Logicky tak decentralizované uložení poskytuje větší míru ochrany. Podle čl. 29 GDPR byla zřízena pracovní skupina pro ochranu osobních údajů, jež se explicitně vyjádřila v tom smyslu, že *„existuje riziko vytvoření centralizované databáze obsahující osobní údaje, zejména jednající se o biometrické údaje...“*³³

²³ dle čl. 9 odst. 2 písm. d) GDPR

²⁴ dle čl. 9 odst. 2 písm. e) GDPR osoba v rámci své publikační činnosti projevuje svůj názor ohledně své politické afiliace

²⁵ dle čl. 9 odst. 2 písm. f) GDPR přináší rovnováhu mezi právem na ochranu osobních údajů a právem osob na uplatnění nároků.

²⁶ dle čl. 9 odst. 2 písm. g) GDPR

²⁷ dle čl. 9 odst. 2 písm. h) GDPR hlavně pro účely poskytování zdravotních služeb

²⁸ dle čl. 9 odst. 2 písm. i) GDPR

²⁹ dle čl. 9 odst. 2 písm. j) GDPR

³⁰ European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. *Handbook on European data protection law 2018 edition* [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_02ENG.pdf

³¹ SMEJKAL, V. *Dynamický Biometrický Podpis a Nařízení GDPR*. [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/8282>

³² viz další část eseje

³³ Pracovní skupina pro ochranu osobních údajů zřízená podle čl. 29. *Opinion on Commission proposals on establishing a Framework for interoperability between EU information systems in the field of borders and visa as well as police and judicial cooperation, asylum and migration*. [online]. Dostupné z:

Jestliže má být osoba podle nějaké biometrické charakteristiky identifikovatelná, musí existovat databáze (seznam), v níž bude k určité biometrické charakteristice nebo souboru biometrických charakteristik přiřazen jednoznačný identifikátor konkrétní osoby.³⁴ Nařízení GDPR v čl. 4 odst. 6 definuje evidenci, kterou lze interpretovat jako uložení osobních údajů, nicméně nestanovuje doporučení ohledně toho, jakou formu užít, byť zmiňuje jak centralizovanou, tak decentralizovanou formu.

Biometrické údaje v praxi

a) bankovníctví

S rozvojem informačních technologií je umožněno využívání širšího spektra biometrických údajů v různých odvětvích. Z důvodu zvýšení komfortu klientů banky započaly využívat ověření a správu bankovních účtů prostřednictvím mobilního bankovníctví, potažmo internetové bankovníctví, kde je využíván zpravidla otisk prstu³⁵, který obecně může být pořízen dvěma způsoby – jako kompletní otisk prstu³⁶ nebo pouze jako několik charakteristických bodů³⁷ vkládaných do šablony³⁸ prostřednictvím matematických operací zpracovávaných do číselného vyjádření. Samotný otisk prstu již není v podobě volně čitelného nebo znovu rekonstruovatelného otisku.³⁹

V tomto případě fungují biometrické údaje ve formě prosté autentizace, na bázi porovnání získaných údajů ze vzorku s databází. Pro banky takový postup představuje nízkou míru odpovědnosti, jestliže dochází k aplikaci procesu autentizace na mobilním zařízení.⁴⁰ Otisk prstu je v takovém případě nahrán v samotném zařízení, zpravidla mobilním telefonem, v samostatné hardwarové enklávě⁴¹, jež způsobuje izolaci uloženého údaje od zbytku zařízení jednak po stránce hardware, tak i software. Přístup do takovéto enklávy si poté musí každá jednotlivá aplikace vyžádat, což představuje přednost takového způsobu ukládání. Nezbytné je však dále rozlišovat mezi pojmy přístupem a zpracováním. Zvolení přístupu k biometrickým údajům (otiskům prstů, autentizace obličeje) je v rukou banky nebo výrobce zařízení.⁴² V rámci autentizace obličeje, může být takový nahrán pouze jeden, ovšem v případě otisků prstů z logiky věci se může jednat až o 10 takových otisků, přičemž takto lze nastavit přístup více oprávněným osobám a může tak snáze docházet k neoprávněným platbám, přičemž banka má velmi slabou výchozí pozici prokázat, že její platbu provedl její klient, a nikoliv další osoba. Banka totiž **fyzicky nedisponuje databází biometrických údajů a ani konkrétním vzorkem**, který autorizoval platbu.

https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=624198

³⁴ SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. *Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část III. Právní prostor.* [online] 2019 – 2020. Dostupné z: www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr-cast-iii

³⁵ zpravidla v rámci dvoufázového ověření totožnosti - od uživatele se požaduje prokázání jeho totožnosti dvěma ze tří možných způsobů, tedy pomocí něčeho, co zná (heslo), co má (mobilní telefon) a čím je (otisk prstu, sken oční duhovky apod.) – srov. ČTK. Platba kartou Mastercard bude možné ověřit otiskem prstu nebo rozpoznáním obličeje. E15.cz. 12. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/platbu-kartou-mastercard-bude-mozne-overit-otiskem-prstu-nebo-rozpoznanim-obliceje-1358000>

³⁶ úplného biometrického údaje

³⁷ čtečka snímající otisky prstů vybere pouze některé rysy otisku a z nich vytvoří následně šablonu

³⁸ Úřad pro ochranu osobních údajů s účinností nařízení GDPR zařadil šablony otisků vyjádřené v číselných řadách do kategorie biometrických údajů, resp. do zvláštní kategorie osobních údajů.

³⁹ FIALA, O. Biometrika v docházkových systémech koliduje s výkladem GDPR. IT Systém, č. 9/2019, Dostupné z: <https://www.systemonline.cz/hrm-personalistika/biometrika-koliduje-s-narizenim-gdpr.htm>

⁴⁰ TOMÍŠEK, J. *Právní jednání biometrickými prostředky v elektronickém bankovníctví.* Právní rozhledy 5/2018 str. 160

⁴¹ platí zejména u značky Apple

⁴² MATEJKA, J., KRAUSOVÁ, A., GÜTTLER, V. *Biometrické údaje a jejich právní režim.* Revue pro právo a technologie 17/2018 str. 91

Využití biometrických údajů v bankovním sektoru v mobilním/internetovém bankovníctvím tímto nekončí. V současné době se začínají zpracovávat pilotní projekty a prototypy biometrických platebních karet obsahující čip a čtečku otisků prstů založený na obdobném způsobu využití a ochrany jako se nachází v mobilních telefonech.⁴³ Při předložení speciální platební karty u platebního terminálu držitel karty namísto zadání PIN kódu potvrdí platbu otiskem prstu. Biometrické ověření údajů by mělo fungovat zejména jako u NFC⁴⁴ plateb nebo běžným zasunutím platební karty do terminálu, ovšem stále je nutné vyřešit otázku nabíjení karet pro nahrání otisku prstů na kartu.⁴⁵ Rovněž však otázkou dále zůstává, zda v dnešní době má ještě smysl speciální karty zavádět, jestliže většina klientů může platit přímo mobilním telefonem nebo chytrými hodinkami, na nichž je v dané aplikaci platební karta nahrána a ke stvrzení úhrady slouží pak ověření jednotlivými biometrickými údaji (skenem obličeje, otiskem prstu). Většina smartphonů již disponuje NFC technologií, která takovýto postup umožňuje. V současné době klienti bank využívají stále ve větší míře aplikace Apple Pay nebo Google Pay. Jedná se zjednodušeně řečeno o elektronické peněženky, v nichž jsou nahrány platební a další karty uživatele. Představme si pro lepší ilustraci stvrzení platby na příkladu Apple Pay. Uživatel si v elektronické peněženke vybere platební kartu, jíž chce zaplatit, mobilní telefon nebo chytré hodinky přiloží k platebnímu terminálu, a následně podle vlastního nastavení účtu u dané banky, u níž je veden účet, k němuž byla karta vystavena, stvrdí úhradu některým z biometrických údajů, jehož vzor se již nachází v zařízení, jímž je platba prováděna.⁴⁶ Samozřejmě je možno stvrzení úhrady provést i zvoleným kódem skládající se ze znaků malých a velkých písmen, číslic, speciálních znaků atd. Nutno zdůraznit, že uvedený způsob stvrzení úhrady je možno považovat za bezpečnější než používání plastových kreditních, debetních nebo předplacených karet. Obchodníkovi není sdělováno číslo ani identita karty a čísla fyzických karet nejsou ukládána do zařízení ani na servery Apple. Podle vyjádření společnosti Apple, nemá tato přístup k číslům kreditních, debetních nebo předplacených karet, a ani si je neukládá, a proto nelze karty spojit s konkrétní fyzickou osobou.

S ohledem na shora uváděné skutečnosti, na jedné straně banky dokáží sledovat osobu na základě fyzicky provedené platby přes platební terminál. Banka uživatele shromažďuje informace o místě, čase i druhu platby a může čistě teoreticky vytrasovat pohyb fyzické osoby. Na druhé straně však nedisponuje biometrickými údaji, nejčastěji v podobě scanu obličeje (Face ID) nebo otisku prstu (Touch ID), kterými dochází ke stvrzení platby, jež jsou uložena v zařízeních, z nichž dochází k příslušnému potvrzení.

b) biometrické podpisy

Nejen vlivem pandemické situace a protiepidemických opatření vrostla obecně využitelnost biometrických podpisů⁴⁷, resp. tzv. dynamických biometrických podpisů, jež mají stejnou váhu jako běžně učiněný podpis v klasické papírové podobě⁴⁸. Nicméně právě takovýto

⁴³ standard je nazýván EMV (Europay Master Card Visa)

⁴⁴ tzv. Near Field Communication

⁴⁵ BURGESS, M. *Biometric bank cards are almost here*. Wired [online]. Dostupné z: <https://www.wired.co.uk/article/mastercard-biometric-card-testing-visa-gemalto-scanner-fingerprint-trial>

⁴⁶ srov. např. Podpora Apple. O Apple Pay. Copyright © 2021 Apple Inc. 7. 10. 2020. Dostupné z: <https://support.apple.com/cs-cz/HT201469>

nebo GPay. Lepší způsob placení od Google. Copyright © 2020 Google LLC. Dostupné z: https://pay.google.com/intl/cs_cz/about/

⁴⁷ např. při přijetí zásilky od přepravních služeb České pošty či PPL

⁴⁸ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 ze dne 23. července 2014 o elektronické identifikace a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES čl. C1. 25 (2)

elektronický podpis v sobě ukrývá širokou škálu informací o jeho vyhotoviteli.⁴⁹ Podle Úřadu pro ochranu osobních údajů bude biometrický podpis citlivým údajem.⁵⁰

V každém konkrétním případě však bude nezbytné posoudit, zda biometrickým podpisem dochází k verifikaci či identifikaci vyhotovatele. Dynamický biometrický podpis patří mezi metody, které mohou být použitelné pro vyjádření vůle osob, přičemž vyhodnocují chování člověka, resp. jeho projev určitým způsobem,⁵¹ a jsou exteriorizací interiorizovaných struktur člověka,⁵² protože při identifikaci dochází navíc k identifikování subjektu oproti jiným osobám, například zkoumání vrcholů, křivek, smyček, délkou podpisování, podnětu o tlaku, rychlosti atd.⁵³ V takovémto případě představuje riziko falzifika minimální.

Stran biometrického podpisu se zkoumá dynamická a statická část. Dynamický biometrický podpis vzniká snímáním vlastnoručního podpisu s využitím speciálního digitalizačního snímače, který zaznamenává data umožňující analyzovat statické a zejména dynamické vlastnosti podpisu, jež jsou spojena s typickým chováním podepisující osoby. Ve vztahu ke snímaným charakteristikám se posuzují body a křivky v jednotlivých částech podpisu, celková velikost podpisu, forma a tvar podpisu, délka a úhel čáry, oblouky a křivky, počet smyček, a dále pak tlak působící perem na podložku v různých dobách procesu podpisu, čas trvání podpisu, včetně trvání mezi jednotlivými tahy, rychlost při jednotlivých tazích, zrychlení, zpomalení. V rámci rastrové nebo vektorové grafiky dochází k vytvoření neviditelné řady údajů, která zpravidla ve formě vektoru představuje souřadnice určující místo bodu podpisu v čase t .⁵⁴ Zabezpečení tohoto biometrického údaje představuje okamžité zašifrování vektorových dat ihned po sejmutí některou z kryptografických metod ve snímacím zařízení (např. tablet, speciální pad), nikdy tak nejsou zobrazena v otevřeném tvaru.⁵⁵ Současně platí, že taková data jsou používána výlučně pro vytvoření podpisu, tedy nikoli pro identifikaci nebo autentizaci subjektu údajů, a k původním biometrickým údajům je možné se dostat až v rámci soudního sporu nebo trestního řízení.⁵⁶

⁴⁹ SMEJKAL, V. *Dynamický Biometrický Podpis a Nařízení GDPR*. [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/8282>

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ např. mimikou, chůzí, psaním, gestikulací, hlasem

⁵² [SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část I. Právní prostor. \[online\] 2019 – 2020. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr>](#)

⁵³ UOUU. *Stanovisko č. 2/2014* [online]. Dostupné z: https://www.uouu.cz/assets/File.ashx?id_org=200144&id_dokumenty=22532 či SIGNOSOFT. *Jak to funguje* [online]. Dostupné z: <http://www.signosoft.cz/biometrickepodpisy.php>

⁵⁴ [SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část I. Právní prostor. \[Online\] 2019 – 2020. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr>](#)

⁵⁵ „Na tento zabezpečený přenos biometrických dat ze snímače do počítače bezprostředně navazuje požadavek na jednoznačné a neprolomitelné spojení DBP s podepsovaným dokumentem (typicky šifrovaný přenos dat mezi PC a podložkou s použitím algoritmu AES 256 a výměnou šifrovacích klíčů použitím asymetrické kryptografie, např. RSA). Pro tyto účely je opět možné použít kryptografickou metodu, a to jak pro vytvoření hashe dokumentu, tak pro ochranu integrity podepsaného hashe standardním (kryptografickým) elektronickým podpisem nebo elektronickou pečeti. Podstatným rozdílem nicméně je, že použití asymetrické kryptografie (tedy vytvoření podpisu či pečeti pomocí soukromého klíče) není požadováno na straně klienta (uživatele), ale je otázkou řešení celého systému, tj. chová se z hlediska uživatele (podepisující osoby) jako „černá skříňka“ a nezatěžuje jej žádnými technickoorganizačními požadavky.“ - [SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část III. Právní prostor. \[online\] 2019 – 2020. Dostupné z: \[www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr-cast-iii\]\(https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr-cast-iii\)](#)

⁵⁶ „V takovém případě je třeba získat přístup ke klíči, kterým byla biometrická data zašifrována, což absolutní většina projektů řeší úschovou klíče u třetí osoby, obvykle u certifikační autority, která klíč střeží. Značně formalizovaným postupem, obvykle popsáním v podmínkách používání DBP (např. všeobecných obchodních podmínkách) a za účasti

V případě, že se zkoumá pouze srovnání obrazu jednoho podpisu s druhým podpisem, tj. pouze jeho statická část, nejedná se o biometrický údaj, na základě něhož by mohlo dojít identifikaci vyhotovitele, neboť se spoléhá na analýzu statických nebo geometrických charakteristik vizuálního podpisu⁵⁷ bez zohlednění dynamických charakteristik podpisu.

Jak již bylo uvedeno v úvodu eseje, centrální databáze biometrických údajů zatím zřízena není a vzhledem ke stanovisku pracovní skupiny pro ochranu osobních údajů by být ani neměla. Zatím tedy není legálně možné sledovat fyzickou osobu prostřednictvím biometrického podpisu, tedy vytvořit si databázi o dané fyzické osobě, kde se pohybovala, jaké dokumenty podepsala, co si objednala, atd., na základě jediného hacknutí databáze, tj. vniknutí do informačního systému zvenčí a případného jeho narušení a zneužití.⁵⁸

c) cestovní doklady

Široké a jedno z nejvíce zneužitelných využití biometrických údajů podle mého představují cestovní pasy obsahující čip, jež uchovává informace k identifikaci jeho držitele, tzv. biometrické pasy.

V rámci Evropské unie se jedná o běžný standart, jež je upraven nařízením Rady EU č. 2252/2004⁵⁹, o normách pro bezpečnostní a biometrické prvky v cestovních pasech a cestovních dokladech⁶⁰ vydávaných členskými státy⁶¹, a další státy takové cestovní doklady zpravidla také zavedly. V důsledku Schengenského prostoru se tak nejčastěji s pasem se zabudovaným médiem (zpravidla čipem) setkáváme na letištích, kde dochází ke scanu „plastové“ tvrzené části cestovního dokladu, kde je čip zabudován, na základě něhož je možno přejít k dalšímu nezbytnému kroku k vpuštění do dalšího prostoru letiště. Následně dochází ke snímání obličeje zabudovanou kamerou a porovnání obrazu obličeje uloženého na čipu pasu. V případě neúspěšného načtení biometrického pasu je osoba nucena dostavit se za příslušným úředníkem, který provede fyzickou kontrolu. Skutečnost využívání cestovních dokladů s čipem představuje zajisté urychlení odbavování cestujících, neboť nedochází k fyzické kontrole. Podle čl. 4 odst. 3 nařízení se biometrické prvky v cestovních pasech a dokladech použijí pouze k ověřování pravosti dokumentu (myšleno zřejmě cestovního pasu/dokladu) a totožnosti držitele pomocí přímo dostupných srovnatelných prvků v případech, kdy musí být cestovní pas nebo jiný cestovní doklad podle právních předpisů předložen. V rámci českého právního řádu nelze opomenout základní právní předpis, a to zákon o cestovních dokladech.⁶²

Nicméně podívejme se podrobněji na biometrický cestovní doklad trochu důkladněji. Čl. 1 odst. 2 shora uváděného nařízení stanovuje požadavek, aby cestovní pasy a doklady obsahovaly „*médium pro uchování údajů, které obsahuje zobrazení obličeje, jakož i otisky prstů*

notáře a soudního znalce je možné v takovém případě podpis extrahovat z konkrétního dokumentu a lze jej prověřit buď automaticky pomocí softwarového nástroje porovnávajícího podpisy mezi sebou, nebo předat písmoznalci.“ - Tamtéž

⁵⁷ RAFAJOVÁ, M. VÁRYOVÁ, L. Biometrické osobné údaje podľa GDPR (biometrický podpis, kamerový systém). Praha: Leges, 2019. s. 38

⁵⁸ V takovém případě dochází ke krádeži dat, informací a právě i biometrických dat.

⁵⁹ Od 1. 9. 2006, cílem bylo posílení ochrany před trestnou činností v Evropské unii

⁶⁰ Cestovním dokladem se rozumí veřejná listina, která opravňuje občana k překračování státních hranic ČR přes hraniční přechod, nestanoví-li jinak mezinárodní smlouva, již je ČR vázána. Jedná se o cestovní pas, diplomatický pas, služební pas, cestovní průkaz, náhradní cestovní doklad EU a jiný cestovní doklad na základě mezinárodní smlouvy.

⁶¹ Nařízení Rady (ES) ze dne 13. 12. 2004 č. 2252/2004, o normách pro bezpečnostní a biometrické prvky v cestovních pasech a cestovních dokladech vydávaných členskými státy. [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX%3A32004R2252>

⁶² Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů. Technické podmínky a postupy ohledně pořizování a zpracovávání biometrických údajů stanovuje vyhláška č. 415/2006 Sb., kterou se stanoví technické podmínky a postup při pořizování a dalším zpracovávání biometrických údajů obsažených v nosiči dat cestovního dokladu

v *interoperabilních formátech*.“ Nelze rozporovat požadavek, aby média byla dostatečně zabezpečena, měla dostatečnou kapacitu a schopnost zaručit neporušitelnost, pravost a utajení údajů. Jednotlivá pravidla neboli v tomto případě minimální bezpečnostní normy cestovních pasů/dokladů nalezneme v příloze 1, v níž jsou stanoveny minimální požadavky pro zabezpečení - použití materiálů, technické vyhotovování, tisk, ochrana proti kopírování, laserové rytí, atd.

Jak již ze shora uvedeného nepřímo vyplývá, biometrické pasy obsahují hned několik druhů biometrických údajů, jež jsou uchovány na předmětném médiu. Jedná se o fotografii obličeje, podpis a otisk prstu⁶³. Ve vztahu k fotografii je možno uvést, že se jedná o černobílou digitálně zpracovanou fotografii obličeje vypálenou laserem⁶⁴, přičemž za pomoci evaluace dochází k mapování jednotlivých prvků obličeje ve vzájemných souvislostech.⁶⁵ Fotografie se nachází jednak jako vizuální obraz v cestovním pase, tak je rovněž uložena i v mikročipu. Dále podpis držitele pasu, ten se porovnává s uloženým podpisovým vzorem, kde podstatnou roli sehrává zejména dynamika podpisu. A v neposlední řadě otisk prstu. *„Identifikace osob v oblasti daktyloskopie vychází z existence papilárních linií, které jsou vytvořeny na některých částech povrchu lidského těla. Klasifikace papilárních linií nám umožňuje rozdělení otisků prstů do podskupin. Identifikace osoby je pak prováděna na základě nalezení a porovnání takzvaných markantů, které papilární linie vytvářejí.“*⁶⁶ Na rozdíl od zbytku kůže celého těla vykazují dlaně rukou a chodidla nohou⁶⁷ zvláštní zvrásnění kůže, kterým říkáme papilární linie, jež jednoznačně slouží k jeho určení identity fyzické osoby, neboť průběhy papilárních linií jsou pro každého z nás jedinečné. Daktyloskopie, rozlišuje několik základních typů dermatoglyfů. Pro identifikaci osob jsou však důležité zejména drobné odchylky v dermatoglyfech (např. přerušování linií, ostrůvky, splývání linií...)⁶⁸.

O tom, že v případě poskytnutí otisků prstů pocítujeme ve vyšší míře zásah do práva na soukromí, vypovídá i neochota otisky prstů obecně poskytovat. V souvislosti s cestovním pasem a biometrickým údajem v podobě otisku prstu bylo rozhodováno už i Evropským soudním dvorem ve věci Michael Schwarz v. Stadt Bochum⁶⁹, podle něhož se nejedná o úkon intimní povahy, neboť otisky prstů jsou odebírány bez fyzické či psychické újmy a současně se jedná o část lidského těla, která je běžně viditelná. Evropský soudní dvůr mimo jiné dále konstatoval, že nedochází k nadměrnému zásahu do práva na soukromí, jestliže je na jednom nosiči současně zaznamenáno více biometrických údajů na jednu. Ve vztahu k ochraně osobních údajů se k tomuto problému vyjadřoval i Evropský soud pro lidská práva, který zaujal stanovisko k uchovávání otisků prstů v centrálním úložišti biometrických údajů s cílem zabránit krádeži identity, nicméně považoval jej za excesivní bez přiléhavých záruk, zřejmě nejen pro nositele předmětného biometrického údaje⁷⁰.

⁶³ Bylo však prokázáno, že otisk prstu je možno pomocí kvalitního otisku v plastelině oklamat snímací senzor – srov. KRUPÍKOVÁ, M. Cestování na otisk prstu: biometrické údaje mají brzy usnadnit další turistické služby. E15.cz, 2. 11. 2018. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/technologie-a-media/cestovani-na-otisk-prstu-biometricke-udaje-maji-brzy-usnadnit-dalsi-turisticke-sluzby-1353044#>

⁶⁴ Již není lepená v papírové formě, což zamezuje následné modifikaci

⁶⁵ Geometrie obličeje - např. položení očí, pozice nosu, úst atd.

⁶⁶ HEJDUK, M. Hejduk (Svobodní): Potřebujeme biometrické cestovní doklady? [online]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hejduk-Svobodni-Potrebujeme-biometrickecestovni-doklady-561791>

⁶⁷ V konečném důsledku je možno za biometrický údaj považovat i o tisk chodidla.

⁶⁸ DRAHANSKÝ, M., BŘEZINOVÁ, E., ORSÁG, F., HEJTMÁNKOVÁ, D. Dermatologické faktory ovlivňující snímání otisků prstů. Kriminalistika. č. 3, 2010. In: Ministerstvo vnitra České republiky. Informační servis. Časopisy. Kriminalistika. © 2020 Ministerstvo vnitra České republiky, Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/dermatologicke-faktory-ovlivnujici-snimani-otisku-prstu.aspx>

⁶⁹ Rozsudek ESD ve věci C-291/12 ze dne 17. října 2013 Michael Schwarz v. Stadt Bochum

⁷⁰ Pracovní skupina pro ochranu osobních údajů zřízená podle čl. 29. Opinion on Commission proposals on establishing a Framework for interoperability between EU information systems in the field of borders and visa as

Ve vztahu k cestovnímu pasu, jakož i ostatním cestovním dokladům, je možno učinit závěr, že v současné době není vytvořen žádný systém, nebo alespoň by v rámci Evropské unie a tedy i v České republice jako členském státě, by nemělo existovat centrální uložisko, kde by byly kumulativně a společně uchovávány biometrické údaje, minimálně současně podoba fyzické osoby (digitální fotografie), podpis a otisk prstu. Jestliže v rámci fotografie dochází pouze k porovnání laserově vypálené fotografie v cestovním pase a fyzicky stojící osoby na letišti, již snímá speciální kamera, pouze k ověření totožnosti osoby, data nejsou (neměla by být) přenášena do žádného systému. V rámci cestování po státech Evropské unie se s tím jako český občan nesetkáme, ovšem při vycestování například od africké Keni, jsou cestujícím při výstupu z letadla snímány i otisky prstů, které by následně měly být porovnány s nahraným otiskem prstu na mikročipu zabudovaném v tvrzené stránce cestovního pasu. Ve vztahu k otiskům prstů se nově začíná uplatňovat v rámci Schengenského prostoru Automatizovaný systém identifikace, který má nově kromě potvrzení identity osoby i osobu identifikovat pouze na základě otisku prstu.⁷¹ S porovnáváním podpisu ohledně cestovního pasu jsem se zatím nesetkala.

Na druhou stranu je nutné zmínit i další rozhodnutí Evropského soudního dvora⁷², v němž se soud vyslovil ve smyslu, že uchování dat pro pozdější účel je možné a stát tak činí v rámci své autonomie. Je tedy na každém členském státě, aby si stanovil povinnost, že takto zpracované biometrické údaje nebudou shromažďovány či zpracovávány k účelům jiným než k vydání pasu nebo jiného cestovního dokladu. A pro tento krok se aplikuje už i několikrát v eseji zmiňované nařízení GDPR.

Na závěr k cestovním dokladům bych ráda ještě uvedla, že „rozvoj využití biometrických údajů jak pro kriminalistické či bezpečnostní aplikace a systémy mohl nastat až ve chvíli, kdy došlo k možnosti jejich automatizovaného zpracování moderními technickými prostředky. Jedním z přelomových okamžiků, od kdy se začal klást větší důraz na využívání biometrických prvků v dokladech, nastal po teroristických útocích 11. září 2001 ve Spojených státech amerických. Po této události celá řada států ve snaze zabránit podobným útokům a ve snaze zajistit větší bezpečnost obyvatel, se snažila prosazovat pořizování biometrických údajů do cestovních dokladů. Biometrické údaje v cestovních dokladech byly v ČR zavedeny na základě požadavku zajištění zvýšené bezpečnosti a boje s terorismem“⁷³. Zavedením biometrických cestovních pasů mělo dojít zejména k zabránění krádeže identity, tzv. „identity theft“, neboť ta představuje moderní druh trestné činnosti. Samozřejmě může panovat důvodná obava, že v blízké budoucnosti bude možné sledovat osobu v rámci jejího pohybu po celém světě, jestliže by členské státy Evropské unie a státy mimo Evropskou unii sdílely v rámci bezpečnosti států, informace o fyzických osobách pohybujících se na území daného státu.

V oblasti trestního práva jsou biometrické údaje v cestovních pasech využitelné například i při kontrole trestu vyhoštění, kdy by mělo být tímto zabráněno k návratu odsouzeného na území České republiky.

d) veřejné (a soukromé) kamerové záznamy

Pokud bychom chtěli připustit, že veškerý náš pohyb je sledován a zaznamenáván, všichni snad budeme doufat ve sci-fi nebo vzdálenou budoucnost. Opak je však pravdou a s největší pravděpodobností jsou kamery monitorující veškerý pohyb každé osoby na základě zachycení

well as police and judicial cooperation, asylum and migration. [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=624198

⁷¹eu-LISA. AFIS for SIS II to be deployed this month 2. března 2018. [online]. Dostupné z: <https://www.eulisa.europa.eu/Newsroom/News/Pages/AFIS-deployment-March-2018.aspx>

⁷² Rozsudek ESD ve věcech C-446/12 až C-449/12 ze dne 16. dubna 2015

⁷³HEJDUK, M. Hejduk (Svobodní): Potřebujeme biometrické cestovní doklady? [online]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-voicum/Hejduk-Svobodni-Potrebujeme-biometrickecestovni-doklady-561791>

a rozpoznání obličeje prostřednictvím biometrických údajů velmi blízkou budoucností i v České republice. CCTV kamery (kamerový systém) umožňují získat online přístup v reálném čase, kdy uživatel může sledovat záznam pomocí aplikace z mobilního telefonu, tabletu nebo počítače. Moderní CCTV kamery navíc disponují infračerveným přísvitem, díky kterému lze mít přehled o dění i v nočních hodinách.

Čína je již takovýmto systémem proslulá a ani se netají výrazným zásahem do práva na soukromí svých občanů. Čína provozuje největší kamerový systém na světě, který aktuálně obsahuje asi 170 milionů CCTV kamer.⁷⁴ Po celé Číně můžeme nalézt shora uváděné CCTV kamery⁷⁵, jež sledují pohyb jednotlivých osob. Největší koncentrace kombinace kamer a rozpoznávání obličeje můžeme nalézt v Šen-čenu.⁷⁶ V Číně se systém sledování osob prostřednictvím biometrického údaje scanu obličeje dostal až na tak vysokou úroveň, že kamera je schopna nasnímat a rozpoznat stovky fyzických osob najednou, přiřadit jim ID číslo a prostřednictvím dalších kamer a biometrických údajů automaticky danou fyzickou osobu sledovat na každém kroku a zároveň ji identifikovat. V některých čínských městech není zapotřebí ani policejního orgánu a přestupky jsou zjišťovány a následně postihovány na základě rozpoznávání obličejů z CCTV kamer, tj. přejetí komunikace na červenou v Číně automaticky znamená pokutu, neboť CCTV kamera zaznamená fyzickou osobu porušující pravidla silničního provozu, ke scanovanému obličejí přidělí ID, které se následně spáruje s konkrétní fyzickou osobou, tj. dojde k její identifikaci, již je zaslán na adresu uvedenou v příslušném systému dokument s povinností uhradit pokutu za přechod na červenou.⁷⁷

Otázkou tak zůstává, zda biometrické údaje by nemohly vážně efektivně napomoci k odhalování trestné činnosti a dopadení pachatele. V Číně takto bylo zachráněno unesené dítě, kdy byl softwarem kamery rozpoznán obličej ženy, který ji identifikoval.⁷⁸ Čína tak bezpochyby provozuje největší kamerový systém na světě, který aktuálně obsahuje více jak 170 milionů CCTV kamer (viz níže přiložená tabulka). V instalaci dalších kamerových systémů umožňujících zaznamenání biometrických údajů a následnou identifikaci fyzických osob má být pokračováno a přibýt by tak mělo dalších 400 milionů CCTV kamer. Již samotný počet těchto kamer navozuje dojem neustálého sledování osob a dohledu nad každým pohybem fyzické osoby, natož když Čína napojila kamerový systém na svou databázi občanských průkazů, když již doslova mohou čínské úřady pomocí technologie rozpoznávání obličejů sledovat konkrétní osoby. Musím uznat, že ve výsledku se zdá, že v Číně vzniká opravdu neuvěřitelně propracovaný a chytrý systém sledování osob, což však v prostředí Evropské unie zatím „naštěstí“ není možné.

V kontextu zvyšujícího se počtu CCTV kamer a rozvoji nových technologií se objevuje dokonce názor spočívající ve skutečnosti, že do budoucna se plánuje nasazení umělé inteligence, která by dokázala předvídat zločiny. Uvedená „opatření“ čínské město Peking odůvodňuje jako nezbytnost kvůli zajištění bezpečnosti a ochraně před teroristickými útoky. Dále také zmiňuje potřebu potlačování nejrůznějších povstání, která mají na svědomí islamističtí extremisté.⁷⁹ V některých oblastech dokonce dochází k dvoufázovému ověřování identity, tedy dvojitému použití biometrických údajů, v podobě scanu obličeje a sejmutí otisků dlaně při vstupu do

⁷⁴ Svět chytře.cz. Čína během tří let přidá dalších 400 milionů kamer. Doseděl Tomáš. 22. 1. 2018. Dostupné z: <https://www.svetchytre.cz/a/it8KS/cina-behem-tri-let-prida-dalsich-400-milionu-kamer>

⁷⁵ KADERÁBKOVÁ M. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Flowee city. 23. 1. 2020. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

⁷⁶ iDnes.cz. Velký bratr vidí, když jdete na červenou. Sledování v Číně neuniknete. 6. 4. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/cina-velky-bratr-socialni-skore-kamery.A180405_120258_veda_dvz

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ DOSEDĚL. T. Svět chytře.cz. Čína během tří let přidá dalších 400 milionů kamer. 22. 1. 2018. Dostupné z: <https://www.svetchytre.cz/a/it8KS/cina-behem-tri-let-prida-dalsich-400-milionu-kamer>

⁷⁹ Tamtéž

pekingského metra, kdy je jízda metrem podmíněna poskytnutím těchto biometrických údajů.⁸⁰ Aplikace plošného sledování všech fyzických osob pomocí biometrických údajů se samozřejmě nelíbí lidsko-právním organizacím, což je naprosto důvodné, neboť Čína získaná data dále zpracovává například ke „skórování“ obyvatel⁸¹, kdy je zaváděn tzv. sociální kredit na základě osobního skóre v důsledku vyhodnocení pohybu osob.

Skutečnost, že čínský systém rozpoznávání obličejů představuje podle IHS Markit⁸² téměř polovinu celosvětového podnikání v oblasti rozpoznávání obličejů, lze podle mého názoru považovat za alarmující kvantum případů, kdy může docházet ke „zneužití“ technologií k zásahu do práva na soukromí. Vliv Číny je však pociťován i v dalších částech světa. Čínské technologie využívají nejen ugandské policejní složky, vězeňská služba v Mongolsku, nýbrž i Zimbabwe na letištích.⁸³ Nicméně velké konkurenty v těchto technologiích Číně v současné době představuje Izrael, Japonsko a USA⁸⁴, u nichž je odhadováno „pouze“ 50 milionu kamer.⁸⁵

Pro představu, v jakých městech, potažmo zemích, dochází k nejmarkantnějšímu sledování osob prostřednictvím kamerových systémů umožňující rozpoznávání obličeje osoby, přikládám tabulku (zařazena na konci příspěvku), která vychází z dat zpracovaných společností Comparitech⁸⁶, již vévodí čínská města. Na prvním místě město Čchung-čching na svém území v roce 2019 provozovalo 2 579 890 CCTV kamer, což v přepočtu na počet obyvatel znamenalo 168,03 kamer na 1000 obyvatel. Ve městě Šanghaj dokonce nalezneme téměř tři miliony CCTV kamer, ovšem na počet obyvatel byla jejich koncentrace nižší. Avšak v první desítce měst s největší koncentrací kamer na 1000 obyvatel se pro mě překvapivě objevil britský Londýn na 6. místě a na 10. místě „čínský triumf“ narušila Atlanta ve Spojených státech amerických. Je pravděpodobné, že většina čínských měst do zprávy shora uvedené společnosti zahrnuta nebyla, jestliže jiné shora citované zdroje hovoří o nadpolovičním výskytu všech kamer s možností rozpoznávání obličeje na území Číny. Praha v tomto ohledu obsadila 47. příčku, kde v roce 2019 připadalo 2,17 kamery na 1000 obyvatel. Nutno zdůraznit, že samotná zpráva společnosti Comparitech dodává, že v žádném případě neplatí rovnice mezi vyšším počtem kamer a vyšší mírou bezpečnosti. Celá zpráva v angličtině je pak dostupná na stránkách společnosti Comparitech.⁸⁷

Nicméně systém automatického rozpoznávání obličejů, čímž má docházet k automatizovanému sledování a zaznamenávání pohybu osob, chtělo využít i krajské ředitelství

⁸⁰XIN WEN. Beijong subway to get bio-ID systém. Chinadaily.com.cn. 19. 6. 2018. Dostupné z: <http://europe.chinadaily.com.cn/a/201806/19/WS5b283fc5a310010f8f59d7a8.html> In: KILIÁN K. V pekingském metru budou před vstupem snímat otisky a skenovat tváře. E15.cz. 17. 8. 2018. Dostupné z:

<https://www.e15.cz/magazin/v-pekingskem-metru-budou-pred-vstupem-snimat-otisky-a-skenovat-tvare-1349683>

⁸¹ iDnes.cz. Velký bratr vidí, když jdete na červenou. Sledování v Číně neuniknete. 6. 4. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/cina-velky-bratr-socialni-skore-kamery.A180405_120258_veda_dvz

⁸² Flowee city. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

⁸³ Financial times, Facial recognition: how Cjina cornered the surveillance market. Yuan Yang, in Beinng and Madhumita Murgia in London, December 6 2019. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/6f1a8f48-1813-11ea-9ee4-11f260415385>

⁸⁴ The New York Times. San Francisco Bans Facial Recognition Technology. Kate Corger, Richard Fausset and Serge F. Kovaleski. May 14 2019. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/05/14/us/facial-recognition-ban-san-francisco.html>

⁸⁵ iDnes.cz. Velký bratr vidí, když jdete na červenou. Sledování v Číně neuniknete. 6. 4. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/cina-velky-bratr-socialni-skore-kamery.A180405_120258_veda_dvz

⁸⁶ KADERÁBKOVÁ M.. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Flowee city. 23. 1. 2020. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

⁸⁷ BISCHOFF P. Surveillance camera statistics: which cities have the most CCTV cameras. Comparitech. 22. 7. 2020. Dostupné z: <https://www.comparitech.com/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities/>

policie v Praze.⁸⁸ Na fotbalových stadionech však byl tento systém Úřadem pro ochranu osobních údajů odmítnut⁸⁹, resp. technologie rozpoznávání obličejů, tzv. face recognition, neboť nebylo možné najít dostatečný právní důvod, protože uvedené podléhá podmínkám podle čl. 9 GDPR o zpracování zvláštních kategorií osobních údajů, kdy se „vyžaduje pro zpracování biometrických údajů i v případě významného veřejného zájmu výslovné zákonné zmocnění, které musí být přiměřené sledovanému cíli, musí dodržovat podstatu práva na ochranu údajů a poskytovat vhodné a konkrétní záruky pro ochranu základních práv a zájmů subjektu údajů.“

Lze podkládat za nezbytné si uvědomit, že systém identifikace lidských tváří (facial recognition system) umožňuje najednou rozpoznat tisíce obličejů konkrétních osob bez jejich vědomí. Kombinací CCTV kamer a softwarové nadstavby je vyvíjen způsob pro nekontrolovatelné sledování lidí ve velké míře. Současně bylo britskou detektivní agenturou⁹⁰ navrhováno, aby Praha rozšířila software „umožňující vyhledávání hledaných osob podle obličeje“, což by mělo zvýšit efektivitu při hledání pachatelů trestných činů či ztracených osob. Samozřejmě identifikace na základě rozpoznávání obličejů by v mnoha případech pomoc orgánům činným v trestním řízení k objasňování trestné činnosti, dopadení pachatelů a mnohým dalších úkonech v trestního řízení, nicméně zároveň by docházelo k nepřiměřenému zásahu do práva na soukromí. Zákon o Policii ČR⁹¹ jasně neříká, jak mohou bezpečnostní složky monitorovat veřejný prostor. V současné době se kamerových systémů využívá v dopravním prostředí, když dopravní kamery sledují vozidla, automaticky ukládají čas a místo průjezdu jednotlivých vozidel⁹², stejně jako fotografie řidiče a spolujezdce. Data jsou pak uchovávána až rok v návaznosti na příslušný kraj, kdy i počet kamerových systémů zaznamenávající pohyb vozidla a jeho SPZ se na území jednotlivých krajů liší. V České republice se tedy zatím automatizované kamerové systémy používají zejména ve vztahu ke sledování automobilů, když radar změří rychlost či rozpozná jízdu na červenou⁹³. Celý proces tak funguje tak, že kamerový

⁸⁸ iRozhlas Policie chce v Praze testovat sledování obličejů. Není důvod, jen chtějí hračku, oponují ochránci soukromí. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kamery-sledovani-praha-policie-zlocin-soukromi_1911200600_cib

⁸⁹ ÚHOZ. ÚOOÚ k biometrické identifikaci nežádoucích osob na fotbalových stadionech, 16. 8. 2019. Dostupné z: <https://www.uouu.cz/uouu-k-nbsp-biometricke-identifikaci-nezadoucich-osob-na-fotbalovych-stadionech/d-35541>

⁹⁰ Financial Times. How London became a test case for using facial recognition in democracies. Madhumita Murgia in London, August 1 2019. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/f4779de6-b1e0-11e9-bec9-fdcab53d6959>

⁹¹ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů

⁹² KULÍŠKOVÁ E., CIBULKA J. Dopravní kamery sledují všechna vozidla, záznamy o pohybu policie tají. *iROZHLAS*. 6. 4. 2016. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dopravni-kamery-sleduji-vsechna-vozidla-zaznamy-o-pohybu-policie-taji_201604061224_jcibulka

⁹³ Policie je oprávněna podle § 62 zákona o Policii ČR je-li to nezbytné pro plnění jejich úkolů, pořizovat zvukové, obrazové nebo jiné záznamy osob a věcí nacházejících se na místech veřejně přístupných a zvukové, obrazové nebo jiné záznamy o průběhu úkonu. Tedy provádět operativně pátrací činnost, jež se následně promítá i do trestního řádu do operativně pátracího prostředku sledování osoba. věci podle § 158d tr. ř. „Pořizování uvedených druhů záznamů je nezbytné zejména pro plnění úkolů Policie České republiky při zajišťování veřejného pořádku, pátrání po osobách a věcech a při odhalování a objasňování trestné činnosti. Účelem informačního systému AKV je zaznamenání údaje o registrační značce motorového vozidla, přičemž spolu s ním jsou dále uchovávány údaje o čase a prostoru zaznamenání konkrétní registrační značky. Pokud jsou zaznamenány i jiné údaje, například podoba osoby, jde pouze o jejich nahodilé zaznamenání. S ohledem na charakter úkolů Policie České republiky a možné využití pořízených záznamů pro jejich plnění jsou tímto systémem zaznamenány a po určitou dobu uchovávány i údaje o registračních značkách, u nichž v době zaznamenání nemusí být ještě známa konkrétní souvislost s úkoly tohoto bezpečnostního sboru. Policie České republiky zpracovává získané údaje pouze po dobu, která je nezbytná pro plnění jejich úkolů, přijala nezbytná technicko-organizační opatření k jejich ochraně a plní veškeré další povinnosti. S ohledem na charakter úkolů Policie České republiky jsou informačním systémem AKV po určitou dobu uchovávány údaje o všech zaznamenaných registračních značkách, tedy i o registračních značkách, u nichž není v momentě jejich zaznamenání známa souvislost s úkoly Policie České republiky“ In: VOKUŠ J. Automatická kontrola vozidel. Zveřejněné informace 2015. © 2020 Policie ČR, 25. 5. 2015. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/automaticka-kontrola-vozidel.aspx>, zpracování údajů Policií ČR jako správcem v současné době podléhá GDPR, ovšem oprávnění Policie ČR jinak zůstalo beze změny.

systém vozidlo i s řidičem vyfotí a software následně vyhledá jeho registrační značku v databázi a „vytiskne složenku“.⁹⁴

V rámci českého právního prostředí zatím například přecházení na červenou neopodstatňuje k tak rozsáhlému zásahu do soukromí jako v Číně, aby české úřady mohly pomocí scanování obličeje, nebo i jiného biometrického údaje⁹⁵, z veřejných kamer identifikovat konkrétní fyzickou osobu a automaticky uložit pokutu, neboť nejenže většina veřejných kamer neumožňuje rozpoznávání obličeje, tak v současné době neexistuje propojení případné markerů obličeje fyzické osoby s evidencí obyvatel. V prostředí letišť je však přítomnost pokročilých IT technologií samozřejmostí v podobě monitorování kamerovými systémy v souvislosti s bezpečností a rizikem potencionálního terorismu. „Systémy počítačového vidění dokážou obrazové signály z kamer zpracovat a informačně vytěžit. Zpracováním obrazu dokážeme například zjistit, že pasažér někde opustil své zavazadlo, systém na takové chování jednak upozorní bezpečnostní službu letiště, jednak dále sleduje osobu, která zavazadlo opustila.“⁹⁶ U běžných kamer monitorující veřejný prostor, ale i u soukromých kamer, s možností jednoznačně identifikovat fyzickou osobu bezpochyby závisí na technických možnostech kamery a dalších faktorech, např. nastavení snímání, její rozlišení, úhel snímání atd. Běžně se však na trhu dají pořídit kamerové systémy s vysokými standardy a technickými možnostmi pro soukromé využití například ochrany majetku. Je nutné si uvědomit, že kamerový systém může zaznamenávat jednak statický obraz a jednak dynamický záznam se zvukem i bez zvuku, a bez ohledu na to automaticky přidružovat informace ke snímanému obrazu, ať již rozpoznávání tváře – tzv. facial recognition, tak například i tělesnou teplotu.⁹⁷

Biometrické údaje a trestní právo hmotné

S biometrickými údaji se setkáváme i na poli trestního práva hmotného. Trestní zákoník zakotvuje hned několik trestných činů, u nichž skutková podstata obsahuje znak osobního údaje nebo které mohou být předmětem útoku. Vymezení osobního údaje, poažmo biometrického údaje, ovšem v trestním zákoníku explicitně nenalezneme. Komentáře⁹⁸ k trestnímu zákoníku, jakož i praxe, vycházejí z již neúčinného zákona o ochraně osobních údajů⁹⁹ a nově tak z nařízení GDPR a zákona o zpracování osobních údajů.¹⁰⁰ Rozsah pojmu osobního údaje, resp. i biometrického údaje, je dotvářen činností Úřadu pro ochranu osobních údajů. Jak již bylo shora uvedeno, biometrické údaje představují zvláštní druh osobních údajů, na základě nichž je možné konkrétním technickým zpracováním provést jedinečnou identifikaci na základě fyzických či fyziologických znaků nebo znaků chování fyzické osoby.

S biometrickými údaji se tak nejčastěji bude pojit trestný čin neoprávněné nakládání s osobními údaji podle § 180 odst. 1, odst. 2 tr. zákoníku, který je zařazen v hlavě II. v rámci

⁹⁴ DOSEDĚL T. Svět chytře.cz. Čína během tří let přidá dalších 400 milionů kamer... 22. 1. 2018. Dostupné z: <https://www.svetchytře.cz/a/it8KS/cina-behem-tri-let-prida-dalsich-400-milionu-kamer>

⁹⁵ např. scanu duhovky nebo analýzy oční sítnice

⁹⁶ např. více v rozhovoru NÝVLT V. Na nádražích a letištích kamerám neuniknete. Málokdo tuší, co vše umí. iDnes.cz, 2. 8. 2019 Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/technika/adel-rouz-fujitsu-kamery.A160726_152520_tec_technika_nyv

⁹⁷ V současné době v souvislosti s virem COVID-19 se takováto technická zařízení využívají ke změření tělesné teploty osob vcházející do prostor například soudů, kdy je zaměstnanec nebo návštěvník dané instituce povinen podrobit se kontrolnímu měření tělesné teploty bezkontaktně na základě senzorické kamery, jež by měla snímat pouze statický obraz a tělesnou teplotu. Na základě naměřených hodnot je následně osoba do budovy vpuštěna nebo nikoliv.

⁹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1790 – 1799 a DRAŠTÍK, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 3264 s.

⁹⁹ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů

¹⁰⁰ Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů

trestných činů proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství. Přečinu neoprávněného nakládání s osobními údaji se pachatel může dopustit ve své podstatě ve vztahu ke všem biometrickým údajům. K obdobnému závěru lze dospět i u přečinu neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči podle § 230 odst. 1 tr. zákoníku, potažmo i podle odst. 2 téhož ustanovení, jestliže daty budou zašifované biometrické údaje. Podstatný je však odst. 1, podle něhož je zakázáno překonávat bezpečnostní opatření, a tím neoprávněně získat přístup k počítačovému systému nebo k jeho části. Nutno si uvědomit, že pojem počítačový systém se musí chápat dostatečně široce a nelze úvahy o něm vztáhnout jen ke stolnímu počítači nebo notebooku. Počítačovým systémem se má na mysli zařízení nebo skupina propojených zařízení či periferní zařízení, tj. zařízení související¹⁰¹, z nich je zařízením/i prováděno automatické zpracování digitální dat na základě programu bez přímého lidského zásahu. Zároveň pod počítačový systém je nutno podřadit zařízení se síťovým připojením. Bezpečnostním opatřením se má na mysli každé opatření, jež je způsobilé plnit ochrannou funkci počítačového systému, čímž může být i zabezpečení pomocí identifikace či ověření biometrickými údaji.¹⁰² V případech, kde je počítačový systém zabezpečen například scanem sítnice zaměstnance, totéž otiskem dlaně či prstu, hlasem nebo pouhým rozpoznáním tváře dané fyzické osoby, a dojde k protiprávnímu překonání takového bezpečnostního opatření, a tím možnému získání přístupu k počítačovému systému, budou biometrické údaje podstatným znakem pro spáchání shora uvedeného přečinu. Souhrnně lze uváděný proces nazvat tzv. hackingem.

Biometrické údaje figurující jako potvrzující či ověřující prvek, např. na mobilním telefonu jako otisk prstu (Touch ID) nebo rozpoznání obličeje (Face ID), tj. místo běžného hesla skládajícího se z malých a velkých písmen, číslic a dalších znaků. V důsledku využití biometrických údajů v kyberprostoru tak může docházet naplnění znaků skutkových podstat tzv. počítačových trestných činů, u nichž dochází k zásahu do integrity a dostupnosti počítačových dat a systémů v hlavě V. tr. zákoníku. Konkrétně se tak může dále jednat např. o trestný čin opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat podle § 231 tr. zákoníku. Podstatnou roli v chápání a výkladu jednotlivých pojmů souvisejících s počítačovou kriminalitou nalezneme v Úmluvě o počítačové kriminalitě.¹⁰³

Stran některých biometrických údajů může pachatel spáchat i zločin neoprávněného odebrání tkání a orgánů podle § 164 odst. 1 tr. zákoníku - otisku prstů, otisku dlaně, scanu sítnice či duhovky oka. U citovaného zločinu bude nutné vycházet z jiných právních předpisů, neboť trestní zákoník definici tkáně, buňky nebo orgánu neobsahuje. Postupováno tedy bude především podle transplantčního zákona¹⁰⁴ a zákona o lidských tkáních a buňkách.¹⁰⁵ Orgánem se podle § 2 písm. a) transplantčního zákona rozumí *samostatná a životaschopná část lidského těla tvořená strukturovaným uspořádáním různých tkání, která má zachovány svoji strukturu, cévní zásobení a schopnost vykonávat fyziologické funkce s významnou mírou autonomie*. Pod pojmy tkáně a buňky podle písm. b) téhož ustanovení transplantčního zákona je nutno chápat *stavební součásti lidského těla včetně pozůstatků získaných při chirurgických operacích, dále krvetvorné buňky získané z kostní dřeně, z periferní a pupečnickové krve, s výjimkou orgánů, krve a jejích složek, pohlavních buněk, embryonálních a fetálních tkání a orgánů, vlasů, nehtů, placenty a odpadových produktů tělního metabolismu*. V případě oka, které lze podřadit pod lidský orgán (orgán zraku), by se ve vztahu k biometrickým údajům jednalo zřejmě jen o výjimku, kdy by pachatel musel odebrat oko a následně jej použít k verifikaci nebo identifikaci prostřednictvím

¹⁰¹ např. tiskárna, monitor, CD nebo DVD mechanika

¹⁰² DRAŠTÍK, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 3264 s.

¹⁰³ Úmluva o počítačové kriminalitě uveřejněná pod č. 104/2013 Sb. m. s.

¹⁰⁴ Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)

¹⁰⁵ Zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách)

retinálního scanu (scanu sítnice) nebo scanu duhovky. V případě otisku prstů je situace již reálnější, neboť k „odříznutí“ kůže (tkáň a buňky) na bříškách prstů může docházet častěji.

V krajním případě lze uvažovat i o tzv. krádeži identity (identity theft). Krádež identity není samostatným trestným činem a zpravidla se jedná o dvoufázové trestné jednání. Nejprve pachatel potřebuje získat citlivá data, například heslo, číslo občanského průkazu či podrobnosti o platební kartě, zašifrované biometrické údaje anebo jiné osobní údaje. K takovýmto údajům se může dostat jednak protiprávním jednáním, například prostřednictvím shora uváděného trestného činu neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči informací (§ 230 odst. 1 tr. zákoníku), trestným činem krádeže¹⁰⁶ (§ 205 tr. zákoníku), porušením dopravovaných zpráv (§ 182 tr. zákoníku), opatřením a přechováváním přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231 tr. zákoníku) nebo trestným činem poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti (§ 232 tr. zákoníku). Nebo se nedopustí žádného protiprávního jednání a potřebná osobní data získá zákonným způsobem, např. nalezne flash disk s uloženými zašifrovanými biometrickými údaji, nalezne ztracenou peněženku s doklady a platebními kartami, prohrabává se v odpadkovém koši, v němž jsou vyhozeny např. faktury atd. Zpravidla se však jedná o první alternativu a dochází k odcizení elektronických dat (hesla, přístupové údaje atd.), a to zpravidla neoprávněným kopírováním dat (skimming), lstivým vylákáním údajů (phishing) či nedovoleným vniknutím do cizího počítače (hacking).¹⁰⁷

Následně, v druhé fázi, dochází k podvodnému jednání ve smyslu § 209 tr. zákoníku. Obecně se podvodným jednáním rozumí uvedení v omyl nebo využití omylu, popř. zamlčení podstatných skutečností, které může směřovat nejen vůči poškozenému, ale i vůči jiné osobě a tím dojde obohacení pachatele nebo jiné osoby, čímž způsobí na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou. Ve vztahu k osobním, potažmo biometrickým, údajům páchá podvodné jednání ten, kdo se vydává za druhého člověka s cílem získat finanční prostředky, důležité informace nebo jiné výhody.¹⁰⁸

Tzv. identity theft se má na mysli nejen samotné odcizení osobních (identifikačních) údajů, nýbrž rovněž jejich používání bez svolení jejich uživatele. V praxi bývá problém stanovit okamžik, kdy se jedná o únik dat a kdy o krádež identity, neboť poškozený není schopen vypovědět, jakým způsobem byly či mohly být předmětné osobní údaje získány. Ústavní soud se krádeží osobní identity zabýval nepřímo např. u ruského občana Jevgenije Aleksandroviče Nikulina, jenž měl být

¹⁰⁶ Trestného činu krádeže se dopustí pachatel, jestliže si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní a splní další podmínky stanovené v odst. 1 nebo 2 (§ 205 tr. zákoníku). Trestní právo hmotné definici věci přímo *expressis verbis* neobsahuje. První větší zmínku o věci v právním smyslu nalezneme v ustanovení § 134 tr. zákoníku „*Věci se rozumí i ovladatelná přírodní síla. Ustanovení o věcech se vztahují i na živá zvířata a zpracované oddělené části lidského těla, nevyplývá-li z jednotlivých ustanovení trestního zákona něco jiného.*“ Součástí lidského těla jsou všechny jeho části, které od něho nejsou odděleny. Zde máme na mysli orgány, tkáň či buňky, tj. přirozené části lidského těla, současně však rovněž i umělé části lidského těla v podobě například umělých kloubů, protézy, plomb, kardiostimulátorů, jestliže jsou s lidským tělem spojeny pevným způsobem. Pro vymezení pojmu věc je nutné aplikovat i další právní předpisy, především si musíme vypomoci s vymezením věci v soukromém právu, konkrétně občanským zákoníkem. Ten vymezuje a definuje věc v ustanovení § 489 občanského zákoníku tak, že se jedná o „*vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“. Zašifrované biometrické údaje uložené v technickém zařízení, v databázi nebo obecně v počítačovém systému, tedy lze považovat za věc ve smyslu trestního práva hmotného.

¹⁰⁷ Bezpečný internet.cz. Krádež identity a jak se jí bránit. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/pokrocily/ochrana-prav/kradez-identity.aspx>

¹⁰⁸ podrobněji viz HOOFNAGKE, Ch. J. Identity Theft: Making the Known Unknowns Known. *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 21, Fall 2007, Dostupné z: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=704004065004021004083013076009087101050000093043060085030074096000065087030099089022028107099061116032008087125067080085018085102052030015033018102021071007064110072033049121018102080010127104031009084093079027068085121025094118074005099126097127091&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

vydán na základě mezinárodního zatykače vydaného Spojenými státy americkými, kdy o vydání k trestnímu stíhání požádala i Ruská federace¹⁰⁹, neboť byl Spojenými státy obviněn z hackerských útoků na servery různých amerických sociálních sítí (LinkedIn, Dropbox, Formspring).¹¹⁰ V judikatuře Nejvyššího došlo ve věci vedené pod zp. zn. 5 Tdo 799/2018 k definici „krádeže identity“ tak, že spočívá „v nedovoleném shromažďování a používání osobních údajů, pachatel se vydává za někoho jiného s pomocí jeho soukromých informací za účelem nezákonného získání neoprávněného finančního zisku či jiného prospěchu. Mezi nejčastější příklady patří úvěrové či platební podvody s využitím odcizených osobních dokladů.“¹¹¹ Za trestný čin „krádeže identity“ se podle usnesení Nejvyššího soudu považuje například prokázání se odcizenými doklady při překročení státní hranice.¹¹²

Stran skutečnosti, že zašifrované biometrické údaje lze považovat za věc z pohledu trestního práva hmotného, může být ve vztahu k tomuto zvláštnímu druhu osobních údajů páchána i další trestná činnost, v níž je předmětem útoku věc.

Závěr

Zpracování biometrických údajů i v současné době stále vzbuzuje určité nejasnosti a názory odborníků se mohou různit.¹¹³ Vzhledem ke shora uvedeným skutečnostem lze považovat za nesporné, že žijeme v době převratných změn a vzniku nových paradigmat, jež jsou podmíněna zejména technologickou podporou, ale dále také sociokulturní a socioekonomickou realitou. Jak uvedl i Güttler a Matejka, „úkolem práva, případně jeho aplikační praxe, je především dosáhnout stavu, kdy tradice a potřeba inovace mohou dlouhodobě koexistovat ve stabilní rovnováze“¹¹⁴. Biometrické údaje bezpochyby představují vysoce citlivou kategorii osobních údajů, jejichž využívání a zpracovávání je upraveno především na evropské úrovni nařízením GDPR, přičemž dílčí otázky následně upravují české právní předpisy napříč jednotlivými normativními akty, které se jednotlivých biometrických údajů alespoň částečně dotýkají, např. ve vztahu k daktyloskopii (otisk prstu), snímáním obličeje a markerů tváře (Face ID), biometrickému podpisu, scanu sítnice a duhovky, hlasu, chůzi, zaznamenávání srdečního rytmu, procentu tuku v těle, hladinu cukru krvi, geometrie dlaně atd. Biometrické údaje představují zvláštní druh osobních údajů, které se zpravidla během života člověka nemění, proto je možné učinit závěr, že se jedná o údaje zvláště unikátní, zranitelné a zneužitelné. V souvislosti s biometrickými údaji může docházet k zásahu do práva na soukromí, práva na lidskou důstojnost nebo práva pohybu, a proto je vždy nutné zvažovat jejich využitelnost, například na základě principu proporcionality. Rovněž s ohledem na situaci ohledně sledování osob v Číně jejími úřady, se nabízí otázka, zda bezpečností obyvatel neospravedlňujeme enormní zásah do lidských práv, zejména práva na soukromí, lidskou důstojnost a nedochází tak k omezování práva pohybu.

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. III. ÚS 1924/18 a usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. IV. ÚS 530/18

¹¹⁰ ČTK. Amaričané obvinili ruského hackera z napadení firem LinkedIn a Dropbox. iDnes.cz, 22. 10. 2016 Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/americky-soud-obvinil-ruskeho-hackera-zadrzeneh-v-praze.A161022_070704_zahranicni_jkk

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2018, sp. zn. 5 Tdo 799/2018

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. 11 Tcu 139/2012

¹¹³ srov. např. BEJŠOVEC P., ROLNÁ L. Nejasnosti ohledně zpracování biometrických údajů trvají, názory odborníků na jejich zpracování se různí. Právní noviny – dReport září 2019. Dostupné z: https://www.dreport.cz/wp-content/uploads/Legal_news_cz_09_2019.pdf a stanoviska Úřadu pro ochranu osobních údajů č. 2/2014, č. 1/2017, č. 3/2009, o nichž článek explicitně hovoří.

¹¹⁴ GÜTTLER V., MATEJKA J. K otázkám některých základních lidských práv a svobod v souvislosti s právní ochranou biometrických údajů. Právník. č. 12/2016, roč. 155, s. 1033 – 1056 Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/>

Za předpokladu, že by všechny nainstalované kamerové systémy jednak monitorující veřejný prostor, tak i soukromé zařízení disponující kamerou či mikrofonem, tedy i mobilní telefony se zabudovanou kamerou, mohly rozpoznat konkrétní osobu na základě biometrických údajů, zpravidla rozpoznání obličeje a hlasu, vznikl by systém tzv. božího oka. V případě, že by někdo dokázal „hacknout“ všechny relevantní mikrofony i kamery, a tím prolomit ochranu a zabezpečení jednotlivých biometrických údajů, jež shora uvedená zařízení dokáží snímat a rozpoznávat, ocitli bychom se v prostoru pod neustálou kontrolou a byl by sledován každý náš pohyb. Paradoxem však zůstává, že v již několikrát zmiňované Číně není zapotřebí ani osoby hackera a čínské úřady zcela legitimně sledují pohyb a činnost svých občanů na každém kroku. Dochází tak ke ztrátě svobody, která nám je zatím stále v České republice zachována.

30. Canberra	Austrálie	2 472	452 497	5.46
31. Bangkok	Thajsko	53 429	10 350 204	5.16
32. Čennaí	Indie	50 000	10 711 243	4.67
33. Madrid	Španělsko	29 000	6 559 041	4.42
34. Soul	Jižní Korea	37 883	9 962 393	3.80
35. Auckland	Nový Zéland	5 577	1 582 028	3.53
36. Budapešť	Maďarsko	6 000	1 763 913	3.40
37. Atény	Řecko	10 612	3 154 152	3.36
38. San Francisco	Spojené státy	2 753	897 536	3.7
39. Paříž	Francie	33 479	10 958 187	3.6
40. Lakhnaú	Indie	9 300	3 589 795	2.59
41. Salvador	Brazílie	7 300	2 857 329	2.55
42. San Diego	Spojené státy	3 600	1 453 775	2.48
43. Toronto	Kanada	14 955	6 139 404	2.44
44. Sofie	Bulharsko	3 000	1 276 937	2.35
45. Nice	Francie	2 145	941 800	2.28
46. Boston	Spojené státy	1 552	694 784	2.23
47. Praha	Česká republika	2 820	1 298 804	2.17
48. Cardiff	Wales	1 022	474 187	2.16
49. Kyjev	Ukrajina	620	2 950 819	2.10
50. Řím	Itálie	8 300	4 234 019	1.96

115

Seznam bibliografických odkazů:

a) Monografie

DRAŠTÍK, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 3264 s.

NULÍČEK, M. *GDPR - obecné nařízení o ochraně osobních údajů*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 73

¹¹⁵ KADERÁBKOVÁ M.. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Flowee city. 23. 1. 2020. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

Město	Země	Počet kamer	Počet obyvatel	Kamery na 1000 obyvatel
1. Čchung-čching	Čína	2 579 890	15 354 067	168.03
2. Šen-Čen	Čína	1 929 600	12 128 721	159.09
3. Šanghaj	Čína	2 985 984	26 317 104	113.46
4. Tchien-t'in	Čína	1 244 160	13 396 402	92.87
5. Ťi-nan	Čína	540 463	7 321 200	73.82
6. Londýn	Velká Británie	627 707	9 176 530	68.40
7. Wu-chan	Čína	500 000	8 266 273	60.49
8. Kanton	Čína	684 000	12 967 862	52.75
9. Peking	Čína	800 000	20 035 455	39.93
10. Atlanta	Spojené státy	7 800	501 178	15.56
11. Singapur	Singapur	86 000	5 638 676	15.25
12. Abu Dhabi	SAE	20 000	1 452 057	13.77
13. Chicago	Spojené státy	35 000	2 679 044	13.6
14. Urumči	Čína	43 394	3 500 000	12.40
15. Sydney	Austrálie	60 000	4 859 432	12.35
16. Bagdád	Irák	120 000	9 760 000	12.30
17. Dubaj	SAE	35 000	2 883 079	12.14
18. Moskva	Rusko	146 000	12 476 171	11.70
19. Berlín	Německo	39 765	3 556 792	11.18
20. Nové Dillí	Indie	179 000	18 600 000	9.62
21. Nan-čchang	Čína	50 400	5 463 538	9.22
22. Islámabád	Pákistán	9 950	1 095 064	9.9
23. Varšava	Polsko	13 935	1 775 933	7.85
24. Vídeň	Rakousko	14 141	1 915 338	7.38
25. Istanbul	Turecko	107 000	14 967 667	7.15
26. Hong Kong	Hong Kong	50 000	7 451 000	6.71
27. Čchang-ša	Čína	50 000	7 918 100	6.31
28. Washington, D.C.	Spojené státy	4 000	713 549	5.61
29. Petrohrad	Rusko	30 000	5 426 959	5.53

KUČEROVÁ, A., NOVÁKOVÁ, L., FOLDOVÁ, V., NONNEMANN, F., POSPÍŠIL, D. *Zákon o ochraně osobních údajů: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2012. 536 s.

RAFAJOVÁ, M. VÁRYOVÁ, L. *Biometrické psbné údaje podľa GDPR (biometrický podpis, kamerový systém)*. Praha: Leges, 2019. 116 s.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář, 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1790 – 1799

ŠČUREK, R. *Biometrické metody identifikace osob v bezpečnostní praxi*. Ostrava, 2008. [online]. Dostupné z: http://www.rucnepsanypodpis.cz/PDF/biometricke_metody.pdf

b) Články

BEJŠOVEC P., ROLNÁ L. Nejasnosti ohledně zpracování biometrických údajů trvají, názory odborníků na jejich zpracování se různí. *Právní noviny – dReport září 2019*. Dostupné z: https://www.dreport.cz/wp-content/uploads/Legal_news_cz_09_2019.pdf a stanoviska Úřadu pro ochranu osobních údajů č. 2/2014, č. 1/2017, č. 3/2009, o nichž článek explicitně hovoří.

BISCHOFF P. Surveillance camera statistics: which cities have the most CCTV cameras. Comparitech. 22. 7. 2020. Dostupné z: <https://www.comparitech.com/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities/>

BURGESS, M. *Biometric bank cards are almost here*. Wired [online]. Dostupné z: <https://www.wired.co.uk/article/mastercard-biometric-card-testing-visa-gemalto-scanner-fingerprint-trial>

ČTK. Platba kartou Mastercard bude možné ověřit otiskem prstu nebo rozpoznáním obličeje. E15.cz. 12. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/platbu-kartou-mastercard-bude-mozne-overit-otiskem-prstu-nebo-rozpoznanim-obliceje-1358000>

ČTK. Amaričané obvinili ruského hackera z napadení firem LinkedIn a Dropbox. iDnes.cz, 22. 10. 2016 Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/americky-soud-obvinil-ruskeho-hackera-zadrzeneh-v-praze.A161022_070704_zahranicni_jkk

DOSEDĚL. T. Svět chytře.cz. Čína během tří let přidá dalších 400 milionů kamer. 22. 1. 2018. Dostupné z: <https://www.svetchytre.cz/a/it8KS/cina-behem-tri-let-prida-dalsich-400-milionu-kamer>

DRAHANSKÝ, M., BŘEZINOVÁ, E., ORSÁG, F., HEJTMÁNKOVÁ, D. Dermatologické faktory ovlivňující snímání otisků prstů. Kriminální věda. č. 3, 2010. In: Ministerstvo vnitra České republiky. Informační servis. Časopisy. Kriminální věda. © 2020 Ministerstvo vnitra České republiky, Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/dermatologicke-faktory-ovlivnujici-snimani-otisku-prstu.aspx>

FIALA, O. Biometrika v docházkových systémech koliduje s výkladem GDPR. IT Systém, č. 9/2019, Dostupné z: <https://www.systemonline.cz/hrm-personalistika/biometrika-koliduje-s-narizenim-gdpr.htm>

FIALOVÁ, E. Biometrické údaje ve zdravotních aplikacích. Journal of Medical Law and Bioethics. vol. 8, no 3, 2018, ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/174/145>

GÜTTLER V., MATEJKA J. K otázkám některých základních lidských práv a svobod v souvislosti s právní ochranou biometrických údajů. Právník. č. 12/2016, roč. 155, s. 1033 – 1056. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/>

HEJDUK, M. Hejduk (Svobodní): Potřebujeme biometrické cestovní doklady? [online]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Hejduk-Svobodni-Potrebujeme-biometrickecestovni-doklady-561791>

HOOFNAGKE, Ch. J. Identity Theft: Making the Known Unknowns Known. Harvard Journal of Law and Technology, Vol. 21, Fall 2007, Dostupné z: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=704004065004021004083013076009087101050000093043060085030074096000065087030099089022028107099061116032008087125067080085018085102052030015033018102021071007064110072033049121018102080010127104031009084093079027068085121025094118074005099126097127091&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

KADEŘÁBKOVÁ M. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Flowee city. 23. 1. 2020. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

KRAUSOVÁ A., HAZAN H., MATEJKA J., *Biometric Data Vulnerabilities: Privacy Implications*. [online]. Dostupné z: www.noveaspi.cz

KRUPÍKOVÁ, M. Cestování na otisk prstu: biometrické údaje mají brzy usnadnit další turistické služby. E15.cz, 2. 11. 2018. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/technologie-a-media/cestovani-na-otisk-prstu-biometricke-udaje-maji-brzy-usnadnit-dalsi-turisticke-sluzby-1353044#>

KULÍŠKOVÁ E., CIBULKA J. Dopravní kamery sledují všechna vozidla, záznamy o pohybu policie tají. *iROZHLAS*. 6. 4. 2016. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dopravni-kamery-sleduji-vsechna-vozidla-zaznamy-o-pohybu-policie-taji_201604061224_jcibulka

MATEJKA, J., KRAUSOVÁ, A., GÜTTLER, V. Biometrické údaje a jejich právní režim. *Revue pro právo a technologie*. [online]. 2018, č. 17, s. 91-129. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/8801>

MAYHEW, S. *History of Biometrics*. 2018. [online]. Dostupné z: <https://www.biometricupdate.com/201802/history-of-biometrics-2>

MORANDI, Emilio – TZOVARAS, Dimitros. Second Generation Biometrics: The ethical, Legal and Social Context. Dordrecht: Springer, 2011, s. 7 In: FIALOVÁ, E. Biometrické údaje ve zdravotních aplikacích. *Journal of Medical Law and Bioethics*. vol. 8, no 3, 2018, ISSN 1804-8137. Dostupné z:

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/174/145>

NÝVLT V. Na nádražích a letištích kamerám neuniknete. Málokdo tuší, co vše umí. *iDnes.cz*, 2. 8. 2019 Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/technika/adel-rouz-fujitsu-kamery.A160726_152520_tec_technika_nyv

SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část I. *Právní prostor*. [online] 2019 – 2020. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr>

SMEJKAL, V.; MAISNER, M.; UŘIČAŘ, M. Je používání dynamického biometrického podpisu v rozporu s GDPR? – část III. *Právní prostor*. [online] 2019 – 2020. Dostupné z: www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/je-pouzivani-dynamickeho-biometrickeho-podpisu-v-rozporu-s-gdpr-cast-iii

SMEJKAL, V. *Dynamický Biometrický Podpis a Nařízení GDPR*. [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/8282>

TOMÍŠEK, J. *Právní jednání biometrickými prostředky v elektronickém bankovníctví*. *Právní rozhledy*, 5/2018, str. 160

ÚHOZ. ÚOOÚ k biometrické identifikaci nežádoucích osob na fotbalových stadionech, 16. 8. 2019. Dostupné z: <https://www.uoou.cz/uoou-k-nbsp-biometricke-identifikaci-nezadoucich-osob-na-fotbalovych-stadionech/d-35541>

VOKUŠ J. Automatická kontrola vozidel. Zveřejněné informace 2015. © 2020 Policie ČR, 25. 5. 2015. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/automaticka-kontrola-vozidel.aspx>

XIN WEN. Beijong subway to get bio-ID systém. *Chinadaily.com.cn*. 19. 6. 2018. Dostupné z: <http://europe.chinadaily.com.cn/a/201806/19/WS5b283fc5a310010f8f59d7a8.html> In: KILIÁN

K. V pekingském metru budou před vstupem snímat otisky a skenovat tváře. *E15.cz*. 17. 8. 2018. Dostupné z: <https://www.e15.cz/magazin/v-pekingskem-metru-budou-pred-vstupem-snimat-otisky-a-skenovat-tvare-1349683>

c) **Judikatura**

Rozsudek ESD ve věci C-213/15 ze dne 19. října 2016 Patrick Breyer v. Spolková republika Německo

Rozsudek ESD ve věci C-291/12 ze dne 17. října 2013 Michael Schwarz v. Stadt Bochum

Rozsudek ESD ve věcech C-446/12 až C-449/12 ze dne 16. dubna 2015

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 4 As 132/2013

Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. III. ÚS 1924/18

Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. IV. ÚS 530/18

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2018, sp. zn. 5 Tdo 799/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. 11 Tcu 139/2012

d) Právní předpisy

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách)

Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů

Úmluva o počítačové kriminalitě uveřejněná pod č. 104/2013 Sb. m. s.

Vyhláška č. 415/2006 Sb., kterou se stanoví technické podmínky a postup při pořizování a dalším zpracovávání biometrických údajů obsažených v nosiči dat cestovního dokladu

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 ze dne 23. července 2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES čl. Čl. 25 (2)

Nařízení Rady (ES) ze dne 13. 12. 2004 č. 2252/2004, o normách pro bezpečnostní a biometrické prvky v cestovních pasech a cestovních dokladech vydávaných členskými státy. [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX%3A32004R2252>

e) Další zdroje

Pracovní skupina pro ochranu osobních údajů zřízená podle čl. 29. *Stanovisko č. 4/2007 k pojmu osobního údaje přijaté dne 20. června 2007*. Dostupné z: https://www.uouu.cz/files/wp29-stanovisko_4-2007.pdf

Pracovní skupina pro ochranu osobních údajů zřízená podle čl. 29. *Opinion on Commission proposals on establishing a Framework for interoperability between EU information systems in the field of borders and visa as well as police and judicial cooperation, asylum and migration*. [online]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=624198

UUOU. *Stanovisko č. 2/2014* [online]. Dostupné z: https://www.uouu.cz/assets/File.ashx?id_org=200144&id_dokumenty=22532

Bezpečný internet.cz. *Krádež identity a jak se jí bránit*. Dostupné z: <http://www.bezpecnyinternet.cz/pokrocily/ochrana-prav/kradez-identity.aspx>

SIGNOSOFT. *Jak to funguje* [online]. Dostupné z: <http://www.signosoft.cz/biometrickepodpisy.php>

European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. *Handbook on European data protection law 2018 edition* [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_02ENG.pdf

Ministerstvo vnitra České republiky. *Informatizace – dokumenty. Cestovní doklady s biometrickými prvky (CDBP)*. © 2020 Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cestovni-doklady-s-biometrickymi-prvky-cdbp.aspx>

Podpora Apple. *O Apple Pay*. Copyright © 2021 Apple Inc. 7. 10. 2020. Dostupné z: <https://support.apple.com/cs-cz/HT201469>

GPay. *Lepší způsob placení od Google*. Copyright © 2020 Google LLC. Dostupné z: https://pay.google.com/intl/cs_cz/about/

eu-LISA. AFIS for SIS II to be deployed this month 2. března 2018. [online]. Dostupné z: <https://www.eulisa.europa.eu/Newsroom/News/Pages/AFIS-deployment-March-2018.aspx>

Svět chytře.cz. Čína během tří let přidá dalších 400 milionů kamer. Doseděl Tomáš. 22. 1. 2018. Dostupné z: <https://www.svetchytre.cz/a/it8KS/cina-behem-tri-let-prida-dalsich-400-milionu-kamer>

iDnes.cz. Velký bratr vidí, když jdete na červenou. Sledování v Číně neuniknete. 6. 4. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/cina-velky-bratr-socialni-skore-kamery.A180405_120258_veda_dvz

Flowee city. Která města nejvíc sledují své občany? Kromě těch čínských i Londýn a Atlanta. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/floweecity/smart-cities/7590-ktera-mesta-nejvic-sleduji-sve-obcany-krome-tech-cinskych-i-londyn-a-atlanta>

iRozhlas Policie chce v Praze testovat sledování obličejů. Není důvod, jen chtějí hračku, oponují ochránci soukromí. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kamery-sledovani-praha-policie-zlocin-soukromi_1911200600_cib

Financial times, Facial recognition: how Cjina cornered the surveillance market. Yuan Yang, in Beinng and Madhumita Murgia in London, December 6 2019. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/6f1a8f48-1813-11ea-9ee4-11f260415385>

Financial Times. How London became a test case for using facial recognition in democracies. Madhumita Murgia in London, August 1 2019. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/f4779de6-b1e0-11e9-bec9-fdcab53d6959>

The New York Times. San Francisco Bans Facial Recognition Technology. Kate Corger, Richard Fausset and Serge F. Kovalski. May 14 2019. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/05/14/us/facial-recognition-ban-san-francisco.html>

Kontaktné údaje:

Mgr. Veronika Skalická

Katedra trestního práva, Právnická fakulta

Masarykova univerzita v Brně

Veveří 70,

611 80 Brno, Česká republika

LEGISLATÍVNY PROCES Č. LP/2021/173 A JEHO VPLYV NA HUMANIZÁCIU PODMIENOK KOLÚZNEJ VÄZBY V SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Bc. Adam PETRUŠEK

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

***Anotácia:** Príspevok sa zaoberá interpretačnými a aplikačnými súvislosťami inštitútu kolúznej väzby v podmienkach Slovenskej republiky po novelizácii zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.*

***Kľúčové slová:** Kolúzna väzba, trestné konanie, nahradenie väzby, základné práva a slobody jednotlivca, nadkvalifikácia skutku*

***Annotation:** The paper deals with the interpretive and application context of the institute of collusive imprisonment in the conditions of the Slovak Republic after the amendment of Act no. 301/2005 Coll. Criminal procedure code.*

***Keywords:** Collusive imprisonment, criminal proceedings, replacement of imprisonment, fundamental rights and freedoms of the individual, overqualification of the act*

Úvod

Trestné právo ako ťažisková súčasť verejného práva má nezastupiteľné postavenie v slovenskom právnom poriadku. Vzhľadom na povahu jednotlivých inštitútov, ktorými trestné právo disponuje, je potrebné ho v celistvosti vnímať ako prostriedok ultima ratio, t. j. ako prostriedok, poslednej inštancie v prípadoch, keď inštitúty iných právnych odvetví nepredstavujú efektívne prostriedky ochrany voči širokému spektru protispoločenského konania. Uvedené možno pritom aplikovať aj vo vzťahu k jednotlivým prostriedkom, ktorými trestné právo disponuje, väzbu nevynímajúc. Väzba vo všeobecnosti predstavuje najzávažnejší zásah do ľudských práv a základných slobôd (závažnejší zásah ako samotný výkon trestu odňatia slobody), pričom kolúznu väzbu je potrebné za každých okolností vnímať ako prostriedok ultima ratio aj vo vzťahu k ostatným typom väzieb. Kolúznu väzbu možno teda interpretovať ako najcitlivejší zásah do individuálnych práv jednotlivca, kedy obvinení majú prísne regulované návštevy, telefonáty aj písomnú korešpondenciu a nie je nezvyčajné, že obvineným nie sú umožnené návštevy rodiny aj niekoľko mesiacov a to aj vtedy, ak tieto osoby s vecou nemajú nič spoločné.² Nemožno však opomenúť, že väzba nie je trestom a väzobne stíhané osoby sú až do meritórneho odsudzujúceho rozhodnutia formálne nevinné. Aj s ohľadom na vyššie v texte (demonštratívne) enumerované zásahy do osobnostných práv jednotlivca je preto na mieste de lege ferenda uvažovať ako o limitácii dĺžky trvania základnej lehoty kolúznej väzby, tak aj o možnostiach jej alternatívneho nahradzovania menej invazívnymi zásahmi do osobnostných práv.

Snahy humanizovať trestnoprávnu reguláciu kolúznej väzby nabrali reálne kontúry, pričom do legislatívneho procesu zákonodarcu bol predložený návrh novely zákona č. 301/2005 Z. z.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0791/20 „Zásady trestného práva hmotného vo vire času – 15 rokov od rekodifikácie trestných kódexov“.)

² R. Stoklasa, *Odborníci ocenili návrh na skrátenie základnej lehoty kolúznej väzby.*, dostupné online na adrese (<https://www.ta3.com/clanok/1208529/odbornici-ocenili-navrh-na-skratenie-zakladnej-lehoty-koluznej-vazby.html>) dňa 21.04.2021.

Trestný poriadok (ďalej ako „Trestný poriadok“). Predkladateľom novely Trestného poriadku č. LP/2021/173 (ďalej ako „novela“) je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Zámerom novely Trestného poriadku je úprava trvania základnej lehoty kolúznej väzby a taktiež explicitná úprava náležitostí návrhu na vzatie obvineného do väzby ako aj rozhodovania súdu v konaniach o vzatí, či nevzatí do väzby.³ Potreba zmeny právnej úpravy kolúznej väzby vychádza ako z neadekvátnych podmienok väzby, tak aj z mnohých interpretačných diskrepancií a problémov vyplývajúcich z aplikačnej praxe orgánov činných v trestnom konaní (ďalej ako „OČTK“). Pod najcitelnejšie zásahy do ľudskej osobnosti (a v konečnom dôsledku v prípade kolúznej väzby aj do ľudskej dôstojnosti) možno subsumovať okrem už uvedených aj absolútne obmedzenie pohybu (obvinený trávi v cele 23 hodín denne, pričom na zvyšnú 1 hodinu je mu sprístupnená vychádzka v koridore s celkovou výmerou podlahovej plochy 10m²)⁴, obmedzenie pohybových a vzdelávacích aktivít na kritické minimum (vzdelávacie aktivity sú limitované možnosťami väzenskej knižnice) a nedostatočný prístup k základnej hygiene (možnosť sprchovania sa teplou vodou maximálne 2x do týždňa).⁵

In concreto, pre účely tohto príspevku uvádzame i znenie návrhu novely Trestného poriadku zverejnené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, podľa ktorého:

„1. V § 71 ods. 1 sa za slová „len vtedy,“ vkladajú slová „ak vzhľadom na jeho osobu, povahu alebo závažnosť trestného činu, pre ktorý je trestne stíhaný, nie je v čase rozhodovania o väzbe možné väzbu podľa písmena a) alebo c) nahradiť podľa § 80 alebo § 81 a“.

2. V § 72 ods. 2 druhej vete sa na konci bodka nahrádza čiarkou a pripájajú sa tieto slová: „ktoré preukazujú dôvodnosť trestného stíhania a konkrétne skutočnosti, ktoré zakladajú dôvodnú obavu podľa § 71; v odôvodnení sa súd vysporiada aj s tým, prečo nenahradiť väzbu podľa § 80 alebo § 81. V prípade väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) musí výrok rozhodnutia o väzbe obsahovať aj zákonné ustanovenie o lehote podľa § 76 ods. 8 alebo ods. 9 a odôvodnenie rozhodnutia o väzbe aj uvedenie konkrétnych skutočností, ktoré zakladajú dôvodnú obavu, že obvinený bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo z ktorých je zrejmé, že tak obvinený už konal.“ a za tretiu vetu sa vkladá nová štvrtá veta, ktorá znie: „V prípade návrhu väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) musí návrh prokurátora obsahovať aj uvedenie konkrétnych skutočností, ktoré zakladajú dôvodnú obavu, že obvinený bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo z ktorých je zrejmé, že tak obvinený už konal.“.

3. V § 76 ods. 2 sa slová „Základná lehota“ nahrádzajú slovami „Ak nie je v odseku 8 ustanovené inak, základná lehota“.

4. V § 76 sa za odsek 7 vkladajú nové odsek 8 a 9, ktoré znejú:

„(8) Ak je obvinený vo väzbe z dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b) založeného na dôvodnej obave, že bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, väzba z tohto dôvodu môže trvať najviac päť mesiacov. Ak nebol obvinený, ktorý nie je vo väzbe súčasne aj z iného dôvodu, prepustený z väzby pred uplynutím lehoty podľa prvej vety, musí byť prepustený z väzby na slobodu písomným príkazom predsedu senátu a v prípravnom konaní prokurátora, ktorý musí byť primerane odôvodnený najneskôr v posledný deň tejto lehoty. Ak je obvinený vo väzbe súčasne aj z iného dôvodu, rozhodne o zmene dôvodov väzby najneskôr posledný deň lehoty podľa prvej vety súd a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie. Ak bolo zistené, že obvinený osobne alebo prostredníctvom iných osôb pôsobil na svedkov, spoluobvinených alebo

³ Správa Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 15.04.2021, dostupné online na adrese (<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3312>) dňa 21.04.2021.

⁴ Investigace.cz., *Nesnesiteľná večnosť slovenské kolúznej väzby.*, dostupné online na adrese (<https://www.investigace.cz/nesnesitelna-vecnost-slovenske-koluzni-vazby/>) dňa 21.04.2021.

⁵ M., Ribár., *Podmienky väzby a nutnosť zmeny ich právnej úpravy vo vzťahu k judikatúre ESLP.*, dostupné online na adrese (<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a947-podmienky-vazby-a-nutnost-zmeny-ich-pravnej-upravy-vo-vztahu-k-judikature-eslp>) dňa 21.04.2021.

znalcov alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, rozhodne o ponechaní obvineného vo väzbe nad lehotu podľa prvej vety v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie a po podaní obžaloby alebo návrhu na schválenie dohody o vine a treste súd.

(9) Ak je obvinený vo väzbe, pretože osobne alebo prostredníctvom iných osôb pôsobil na svedkov, spoluobvinených alebo znalcov alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo ak sa vedie trestné stíhanie pre trestný čin spáchaný organizovanou, zločineckou, alebo teroristickou skupinou, pre trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 Trestného zákona, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 Trestného zákona, alebo pre trestný čin, za ktorý je možné uložiť trest odňatia slobody na doživotie, ustanovenie odseku 8 sa nepoužije.“

Doterajšie odseky 8 až 10 sa označujú ako odseky 10 až 12.

5. V § 78 sa slová „8 až 10“ nahrádzajú slovami „10 až 12“.

6. Za § 567q sa vkladá § 567r, ktorý vrátane nadpisu znie:

„§ 567r

Prechodné ustanovenie k úpravám účinným od 1. augusta 2021

U obvineného, ktorý je k 1. augustu 2021 vo väzbe podľa § 71 ods. 1 písm. b) založenej na dôvodnej obave dlhšie ako päť mesiacov a u ktorého nebolo doposiaľ zistené, že osobne alebo prostredníctvom iných osôb pôsobil na svedkov, spoluobvinených alebo znalcov alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, vydá súd a v prípravnom konaní prokurátor príkaz na prepustenie z väzby 1. augusta 2021. V ostatných prípadoch rozhodne do 15. augusta 2021 súd a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie, či lehota väzby sa posudzuje podľa § 76 ods. 8 alebo ods. 9; ustanovenia § 76 ods. 2, 6 a 7 tým nie sú dotknuté.“

S poukazom na vyššie citované znenie novely Trestného poriadku máme za to, že je de lege ferenda potrebné načrtnúť určité interpretačné súvislosti, ktoré môžu mať značný vplyv najmä na aplikačnú prax OČTK.

K skráteniu dĺžky základnej lehoty kolúznej väzby a k možnosti jej náhrady

Pri úvahách o návrhu zmeny dĺžky základnej lehoty kolúznej väzby vychádzame obdobne, ako aj predkladateľ novely Trestného poriadku z úpravy kolúznej väzby v podmienkach Českej republiky.⁶ Z vyjadrenia hovorca Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vyplýva, že aktuálne je v podmienkach Slovenskej republiky vo výkone kolúznej väzby (v kombinácii s inými väzobnými dôvodmi) 155 osôb. Pre porovnanie v podmienkach Českej republiky sa jedná o 83 osôb vo väzbe z totožných dôvodov.⁷ Hoci vychádzame z totožného základu ako predkladateľ dochádzame k rozdielnemu záveru. Aj z dôvodu, že v podmienkach Slovenskej republiky je vo výkone kolúznej väzby (hoci aj v prípadoch kombinácie jednotlivých väzobných dôvodov) takmer dvojnásobný počet osôb⁸ máme za to, že zníženie maximálnej hranice základnej lehoty kolúznej väzby⁹ na 5 mesiacov nie je dostatočnou humanizáciou väzobného stíhania osôb. Takéto skrátenie základnej lehoty kolúznej väzby je stále neproporciálne podmienkam v akých je väzba

⁶ Vid'. správa Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 15.04.2021, dostupné online na adrese (<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3312>) dňa 21.04.2021.

⁷ Investigace.cz., *Nesnesiteľná večnosť slovenské koluzní väzby.*, dostupné online na adrese (<https://www.investigace.cz/nesnesitelna-vecnost-slovenske-koluzni-vazby/>) dňa 21.04.2021.

⁸ Pričom na tieto osoby je stále potrebné nazerať ako na nevinné.

⁹ aj to len ak obvinený nie je stíhaný pre trestný čin založenia a zosnovania organizovanej skupiny, alebo teroristickej skupiny, alternatívne trestný čin pri ktorom možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, a zároveň páchatel' sa kolúzneho konania nedopustil.

vykonávaná. Nech sa na predložené znenie novely pozeráme z akéhokoľvek uhľa pohľadu, za takýchto podmienok skracovania trvania väzobného stíhania osôb nie je možné hovoriť o vytváraní tlaku a kladení požiadavky na OČTK na prednostné prejednanie väzobných vecí urýchlene, resp. v najkratšom možnom čase (prirodzene za predpokladu, že za žiadnych okolností nemôže dochádzať k vynucovaniu si priznania väzobne stíhaných osôb). Výsledkom komparácie stavu de lege ferenda v Slovenskej republike s úpravou de lege lata v Českej republike¹⁰ je rozdiel dvoch mesiacov trvania obmedzenia osobnej slobody (v prospech úpravy Českej republiky), pričom možno podľa nášho názoru hovoriť o značne excesívnejšom zásahu (v prípade úpravy Slovenskej republiky).¹¹ V tejto súvislosti len pripomíname, že s ohľadom na tak závažný zásah do základných práv a slobôd, akým je obmedzenie osobnej slobody, je potrebné sa počas celého trvania takéhoto zásahu zaoberať jeho proporčnosťou.¹²

Navyše s ohľadom na základnú lehotu kolúznej väzby v Českej republike sa žiada upriamiť pozornosť na tú skutočnosť, že kolúzna aktivita obvineného je jediným väzobným dôvodom, ktorej sú OČTK schopné plne zamedziť ich postupom v trestnom konaní. Vystáva preto otázka, v čom je rozdiel medzi OČTK v podmienkach Slovenskej a Českej republiky, ak sú OČTK v Českej republike schopné takejto aktivity obvineného zamedziť v lehote výrazne kratšej? V prípade ak teda predkladateľ zmenou právnej úpravy kolúznej väzby ponúka, z nášho uhľa pohľadu stále dlhú, lehotu piatich mesiacov¹³ značí to z našej perspektívy istú mieru nedôvery predkladateľa v postup OČTK.

Máme za to, že ak v konkrétnom prípade absentuje kolúzne správanie obvineného OČTK musí stačiť skrátená lehota¹⁴ na to, aby zabezpečili úkony podstatné pre naplnenie účelu trestného konania. Uvedené by sa však podľa nášho názoru malo vzťahovať výlučne na tie úkony, pri ktorých existuje dôvodná obava z ich zmarenia obvineným. Vo svetle aktuálnej judikatúry Ústavného súdu vo väzobných veciach (najmä vo vzťahu ku kolúznej väzbe) nám nedá nespomenúť na závery obsiahnuté v náleze so sp. zn. III. ÚS 33/2021, podľa ktorého: „Ústavný súd konštatuje, že orgány činné v trestnom konaní, respektíve súdy musia byť schopné uviesť mená konkrétnych osôb, proti ktorým by mohlo smerovať kolúzne konanie sťažovateľa (obvineného, obžalovaného). Iba tak je možné dospieť k záveru o existencii dôvodu ďalšieho trvania väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) Tr. por. Ústavný súd uvádza, že ak vo väzobných rozhodnutiach súdov nie sú uvedené mená osôb, ktoré ešte neboli vypočuté, nie je v nich uvedený žiadny konkrétny dôvod kolúznej väzby a dôvody kolúznej väzby tak neexistujú. Ak by ústavný súd pripustil výklad, že na kolúznu väzbu postačuje samotný fakt, že kolúzne správanie je obsiahnuté v skutku, ktorý je trestným činom, pre ktoré je proti obvinenému vedené trestné stíhanie, potom by bol daný kolúzny dôvod väzby pri takýchto druhoch trestných činov vždy a to bez ohľadu na štádium trestného konania a bez ohľadu na to, že neexistujú žiadny svedkovia (napríklad preto, že už boli vypočutí), voči ktorým by sa mohol sťažovateľ dopustiť kolúzneho správania. Takýto výklad je neakceptovateľný.“¹⁵

¹⁰ s polovičným počtom väzobne stíhaných osôb v prípadoch, kde je prítomný aj kolúzny dôvod väzby.

¹¹ Ako sme už načrtli to platí v prípadoch ak existuje „len“ dôvodná obava z kolúzneho správania obvineného a väzobnému stíhaniu obvineného takéto jeho konanie nepredchádzalo.

¹² t. j. zaoberať sa jeho nevyhnutnosťou v demokratickej spoločnosti na zaistenie bezpečnosti štátu, osôb, zamedzeniu a predchádzaniu trestnej činnosti a v neposlednom rade na ochranu práv a slobôd iných osôb priznaných Ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými zmluvami.

¹³ tá sa navyše v aplikuje výlučne v prípadoch ak sa v konkrétnej veci konkrétny obvinený nedopustil kolúzneho správania, nejedná sa o trestný čin založenia a zosnovania organizovanej skupiny, alebo teroristickej skupiny, alebo ak nejde o trestný čin, za ktorý zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov umožňuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie.

¹⁴ Ku príkladu tak, ako je tomu v prípade Českej republiky 3 mesiace.

¹⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 33/2021, zo dňa 13.05.2021.

Záver Ústavného súdu vytykajúci všeobecným súdom nedostatočnú kvalitu ich rozhodovania vo väzobných veciach zjavne poukazuje na potrebu zmeny aktuálnej právnej úpravy. Pozitívom novely Trestného poriadku teda bezpochyby je, že aktuálny návrh zohľadňuje zvýšené požiadavky na kvalitu odôvodnenia ako návrhu prokurátora na vzatie obvineného do väzby, tak aj na samotné rozhodovanie o väzobnom stíhaní konkrétnej osoby¹⁶. V súlade s vyššie uvedeným nálezom Ústavného súdu teda už neobstojí ak sa všeobecný súd, či už pri predlžovaní lehoty trvania väzby, alebo pri „úvodnom“ vzatí obvineného do väzby obmedzí v odôvodnení len na strohé konštatovania typu „... s poukazom na druh, rozsah, závažnosť, či charakter trestnej činnosti, ktorá je obvinenému kladená za vinu...“ Je zrejmé, že takéto konštatovania nie sú spôsobilé potvrdiť dôvodnosť väzobného stíhania osoby, a to najmä s ohľadom na to, že takéto konštatovania nie sú schopné naplniť dispozície právnych noriem viažucich sa k materiálnej odôvodnenosti väzby in genere. Poľutovaniahodným faktom vo vzťahu k aplikačnej praxi OČTK však ostáva, že na tieto, z pohľadu ľudskoprávnej roviny, mimoriadne nebezpečné tendencie musel reflektovať až zákonodarca a to zmenou právneho predpisu, t. j. novelou Trestného poriadku. Ústavný súd teda správne pripomína, že inštitút väzby je potrebné vnímať s ohľadom na jej fakultatívnosť a nemožno teda väzbu, a to ani v prípade niektorých trestných činov, za žiadnych okolností ukladať obligatórne.

Po uplynutí vyššie spomínanej skrátenej lehoty je potom potrebné zohľadniť, že na obvineného bude pôsobiť riziko trestnoprávneho postihu pre naplnenie znakov skutkovej podstaty trestného činu marenia spravodlivosti v zmysle ustanovenia § 344 Trestného zákona. Ak by sme však pôsobenie trestnoprávnej regulácie trestného činu marenia spravodlivosti nepovažovali za dostatočnú záruku ochrany účelu trestného konania, tak na obvineného prepusteného z kolúznej väzby sa môžu vzťahovať aj rôzne náhrady kolúznej väzby. Jednotlivé náhrady, alebo ich kombinácie¹⁷ predstavujú podľa nášho názoru dostatočné záruky brániace obvinenému v kolúznom správaní.

Možnosť náhrady kolúznej väzby

Len pre úplnosť dodávame, že vo vzťahu k náhradám väzobného stíhania osôb sa vyjadril i Ústavný súd Slovenskej republiky, keď explicitne vyjadril, že záruka má vždy, t. j. za každých okolností prednosť pred pokračovaním väzby (rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I ÚS 100/04).¹⁸ Navyše vo vzťahu k náhrade kolúznej väzby stojí za zmienku taktiež pripomenúť záver vyplývajúci z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej ako „ESLP“) vo veci Caballero v. Spojené kráľovstvo zo dňa 08.02.2000, a síce ak by vnútroštátna úprava vylučovala nahradenie kolúznej väzby iným menej invazívnym spôsobom, tak takáto vnútroštátna úprava zakladá porušenie čl. 5 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd per se.¹⁹ Na do určitej miery až precedenčné rozhodnutie ESLP vo veci Caballero v. Spojené kráľovstvo, pritom prirodzene nadviazali i ďalšie rozhodnutia ESLP, z ktorých možno spomenúť aspoň veci Idalov v. Ruská federácia alebo Piruzyan v. Arménsko.

V súvislosti s novelou Trestného poriadku vnímame pozitívne taktiež zákonné vyjadrenie prednostnej aplikácie náhrady väzby pred väzobným stíhaním obvineného, pričom zákonodarca v prípadoch keď je väzobné stíhanie obvineného žiaduce zvyšuje požiadavky na kvalitu odôvodnenia takéhoto rozhodnutia.²⁰ V nadväznosti na vyššie v texte uvedené si však

¹⁶ Vid'. bod 2. novely Trestného poriadku citovaný v texte vyššie.

¹⁷ ukládanie rôznych povinností, dohľad probačného a mediačného úradníka, peňažná záruka, možnosť elektronického monitoringu pohybu obvineného, etc.

¹⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky so sp. zn. I. ÚS 100/04, zo dňa 09.06.2004.

¹⁹ Rozsudok ESLP Caballero v. Spojené kráľovstvo zo dňa 08.02.2000, S. B. C. c. Spojené kráľovstvo z 19. júna 2001.

²⁰ Vid'. bod 1. novely Trestného poriadku citovaný v texte vyššie.

konštruktívnu kritiku vyžaduje skutočnosť, že novela Trestného poriadku opätovne rieši možnosť náhrady väzobného stíhania osôb explicitne len vo vzťahu k tzv. preventívnej a útekovej väzbe. Ako sme už poukázali vyššie zastávame názor, že náhrada kolúznej väzby možná je. Zákonodarca však na uvedenú judikatúru ESĽP viažucu sa k možnosti nahradenia kolúznej väzby nereflektoval, a tak bude i po novele potrebné pristupovať k náhrade kolúznej väzby per analogiam.²¹ Navyše máme za to, že obdobne ako pri preventívnom, alebo útekovom dôvode je potrebné sa náhradou kolúznej väzby zaoberať prioritne a až v prípade ak by konkrétna náhrada väzby neposkytla dostatočnú záruku, že zo strany obvineného nedôjde k mareniu účelu trestného konania, tak je možné pristúpiť k väzobnému stíhaniu osoby.

K načrtnutej problematike poznamenávame, že hoci náhrady väzby, ako také predstavujú menej invazívny zásah do osobnej sféry jednotlivca je taktiež potrebné vziať na zreteľ, že sa jedná o zásah. Právna úprava náhrady väzby však na rozdiel od právnej úpravy väzby neobsahuje reguláciu dĺžky trvania tej-ktorej náhrady. Z toho dôvodu by podľa nášho názoru mala byť súčasťou predmetnej novely aj časová limitácia, resp. ohraničenie náhrady väzby a v rámci právnej úpravy de lege ferenda by bolo na mieste zaoberať sa aj touto problematikou. Navzdory uvedenému Ústavný súd Slovenskej republiky judikoval v uznesení so sp. zn. II. ÚS 184/2010 záver viažuci sa k limitácii trvania náhrady väzby, a síce: „Avšak záver, o ktorý sťažovateľ oprel svoju argumentáciu pri odôvodnení namietaného porušenia svojej slobody pohybu a pobytu, z ustanovení Trestného poriadku nevyplýva. Konštrukciu sťažovateľa o ohraničení trvania uložených povinností a obmedzení na trvanie lehoty prípadnej väzby ústavný súd považuje za nepresvedčivú. V Trestnom poriadku, resp. v žiadnom z jeho ustanovení týkajúcich sa tejto problematiky zákonodarca trvanie nahradenia väzby, a teda ani primeraných povinností alebo obmedzení neohraničil spôsobom, na ktorý poukazuje sťažovateľ, a nie je možné ich ohraničiť ani použitím ustanovení upravujúcich trvanie väzby. Momentom, ktorého dôsledkom musí byť ukončenie uložených povinností a obmedzení, je skončenie nahradenia väzby, v danom prípade s dohľadom probačného a mediačného úradníka, v dôsledku zániku väzobného dôvodu.“²²

V dôsledku uvedeného je teda možno vyvodit' záver, že dôvodnosť náhrady väzby trvá len do doby, pokiaľ je v konkrétnom prípade prítomný niektorý z dôvodov väzby v zmysle ust. § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Analogicky je preto možné aj na obmedzenia uložené na miesto väzby aplikovať interpretáciu viažucu sa k dôvodnosti väzby. V kontexte načrtnutého teda platí, že dôvodnosť väzby sa postupom vo vyšetrovaní oslabuje a dôkazná situácia posilňuje. Nie je možné sa domnievať, že po určitom čase ostáva dôkazná situácia v trestnom konaní nezmenená. Rovnako tak nie je možné tvrdiť, že postupom času sa dôvody väzby neoslabia, resp. že nezaniknú. Nepostačuje konštatovanie, že dôvod väzby (a aj jej nahradenie iným obmedzením) trvá až do doby pokiaľ súd nerozhodne o zrušení jej nahradenia. Len pripomíname, že tak ako v prípade materiálnej dôvodnosti väzobného stíhania, tak aj v prípadoch kedy je toto nahradené iným obmedzením je potrebné ich posudzovať v intenciách zásady primeranosti a zdržanlivosti. To platí najmä vo vzťahu k dĺžke zásahu do individuálnych práv a povinností jednotlivca. Na nahradenie väzby iným obmedzením sa preto primerane, už zo samotnej povahy nahradenia väzby (t. j. že sa jedná o zásah do základných práv a slobôd), musí aplikovať interpretačné pravidlo, že každý takýto zásah môže trvať len nevyhnutný čas. To platí ad maius, ak sa obvinený nedopustil, žiadneho takého konania, ktorým by dôvodnosť väzobného stíhania potvrdil. Z ústavnoprávneho hľadiska je teda neudržateľný názor, že nahradenie väzby iným obmedzením nie je žiadnym spôsobom ohraničené. Interpretačný limit teda predstavuje prítomnosť väzobných dôvodov.

²¹ Vo vzťahu k prípustnosti analógie v trestnom procese dávame do pozornosti taktiež uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky so sp. zn. II. ÚS 792/2014.

²² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, so sp. zn. II. ÚS 184/2010, zo dňa 08.04.2010.

Problém možnej nadkvalifikácie skutkov

Okrem už spomenutej možnej nedôvery v postup OČTK zo strany predkladateľa je potrebné upriamiť pozornosť aj na textáciu znenia novely Trestného poriadku obsiahnutú v bode 4. novely. Tá svojou povahou je spôsobilá zväztať OČTK k nadkvalifikácii skutkov. Nadkvalifikáciou by si tak OČTK dokázali, in concreto zabezpečiť pôvodnú lehotu siedmich mesiacov.²³ Z uvedeného dôvodu preto môže vyznievať až protirečivo ak je aktuálna situácia v oblasti justície nazývaná ako „očista“, pričom je všeobecne prijímaný názor, že OČTK majú „konečne“ rozviazané ruky a „konečne“ konajú tak ako im to právne normy prikazujú a súčasne je novelou ťažiskovej právnej normy (trestného poriadku) priznaný priestor na nadkvalifikáciu skutku. K uvedenej problematike nadkvalifikácie skutkov zaujal svoje stanovisko aj Ústavný súd vo vyššie spomínanom náleze so sp. zn. III. ÚS 33/2021, v ktorom k nadkvalifikácii uviedol: „Ústavný súd v súvislosti s názorom najvyššieho súdu o tom, že vo vzťahu ku kvalifikácii skutku bude ťažisko dokazovania pred súdom (zrejme tu už najvyšší súd prejedikuje podanie obžaloby), konštatuje, že ide o názor z ústavnoprávneho hľadiska neakceptovateľný. Ústavný súd zdôrazňuje, že súd, ktorý rozhoduje o väzbe, je povinný skúmať ako jednu z tzv. materiálnych podmienok dôvodov väzby aj to, či zistené skutočnosti, teda aj doposiaľ vykonané dôkazy, nasvedčujú tomu, že sa stal skutok, pre ktorý bolo vznesené obvinenie. Súdom preto nesmie vychádzať iba formálne z uznesenia o vznesení obvinenia, ale musí skúmať a hodnotiť dôkazy, ktoré k vzneseniu obvinenia viedli. Ak dokazovanie nepotvrďuje, že sa stal skutok uvedený v uznesení o vznesení obvinenia, nie je naplnená väzobná podmienka. Podstatná je právna kvalifikácia skutku, ktorý sa obvinenému kladie za vinu. Takéto skúmanie je podstatné práve z dôvodov, aby sa zabránilo tzv. účelovému nadkvalifikovaniu skutku zo strany polície, čo má za následok napríklad dlhšie trvanie väzby alebo prísnejšie podmienky pre prepustenie z väzby na slobodu. Ústavný súd konštatuje, že postupy polície, keď dôjde k účelovému nadkvalifikovaniu trestného činu, by nemali byť zo strany súdov tolerované. Nie je rozhodujúce, čo formálne vyplýva z uznesenia o vznesení obvinenia, ale to, čo reálne vyplýva z vykonaného dokazovania. Úlohou súdov pri rozhodovaní o väzbe je dohliadať na dodržiavanie zákonnosti v postupe orgánov činných v trestnom konaní a v prípade, ak k porušeniu zákona dôjde, z takéhoto postupu vyvodit' dôsledky, ktorými môže byť aj prepustenie obvineného z väzby.“²⁴

V spojitosti s už načrtnutým problémom nadkvalifikácie skutkov za účelom predlžovania dĺžky trvania základnej lehoty väzby taktiež nemožno opomenúť priet'ahovosť konaní. Takéto umelé predlžovanie väzobného stíhania má dva aspekty, ktoré sú z hľadiska ústavnej ochrany základných ľudských práv a slobôd rovnocenne nebezpečným fenoménom. Ad. 1) dochádza k rozporu s ustálenou praxou ESLP, ak je popieraná vyhľadávacia zásada tým, že OČTK a následne súd nezabezpečujú a nevyhodnocujú²⁵ všetky okolnosti spôsobilé potvrdiť, alebo vyvrátiť prítomnosť skutočného verejného záujmu, ktorý by dôvodil v prospech väzobného stíhania obvinenej osoby.²⁶ Ad. 2) osobitým prípadom odôvodňovania potreby kolúznej väzby je založenie jej potreby na základe výpovede tzv. kajúcnika v trestnom konaní obvineného. Problematika kajúcnikov je témou na osobitný príspevok a aj z toho dôvodu ju ďalej nebudeme na tomto mieste rozvíjať. Podstatnou z hľadiska problematiky materiálnej odôvodnenosti kolúznej väzby vo vzťahu ku kajúcnikom je otázka, či výpoveď kajúcnika skutočne naplňa materiálnu požiadavku väzobného stíhania, t. j. dôvodnosť trestného stíhania. Vo všeobecnosti možno uviesť, že v prípadoch väzobných stíhaní osôb sa v každom jednotlivom prípade postupom času a najmä

²³ Šamko, P., *Niekoľko kritických poznámok k návrhu ministerstva spravodlivosti o zmenách v trvaní kolúznej väzby.*, dostupné online na adrese (<http://www.pravnelisty.sk/zakony/a956-niekolko-kriticky-ch-poznamok-k-navrhu-ministerstva-spravodlivosti-o-zmenach-v-trvani-koluznej-vazby>) dňa 22.04.2021.

²⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 33/2021, zo dňa 13.05.2021.

²⁵ S osobitým ohľadom na prezumpciu nevinu väzobne stíhaných osôb.

²⁶ rozsudok ESLP vo veci *Toth v. Rakúska*, sťažnosť č. 11894/85.

postupom OČTK v trestnom konaní sa dôkazná situácia vyjasňuje, podozrenia sa potvrdzujú (ale i vyvracajú) a dôvodnosť väzby sa značne oslabuje. To platí ad maius v prípadoch ak jediným dôkazom v neprospech obvineného je výpoveď kajúcnika. Tá spočiatku síce môže adekvátne odôvodniť materiálne dôvody kolúznej väzby, avšak už z povahy veci vyplýva, že postupom „času“ nutne stráca svoj základ ak sa v trestnom konaní neobjaví nová skutočnosť (dôkaz).²⁷

Záver

Záverom si dovoľíme zosumarizovať a zhrnúť doposiaľ uvedené skutočnosti. Je nevyhnutné sa de lege ferenda zaoberať tým, či nová základná lehota kolúznej väzby, ktorú so sebou novela Trestného poriadku prináša je postačujúca pre humanizáciu podmienok výkonu kolúznej väzby. Pre účinnú zmenu smerujúcu k urýchleniu a humanizácii trestného konania je nevyhnutné ešte o čosi precíznejšia úprava inštitútu väzby. Rovnako tak by si spresnenie zaslúžila aj možnosť nahradenia väzobného stíhania a to najmä vo vzťahu k explicitnému zakotveniu možnosti náhrady kolúznej väzby, ako aj jej limitácia. Novela, hoci ju hodnotíme ako pozitívnu snahu o zmenu nelichotivých podmienok kolúznej väzby implicitne otvára priestor i na možnú nadkvalifikáciu skutkov. Máme za to, že načrtnuté myšlienky by mali byť pre zákonodarcu aj do budúcnosti smerodajné vo vzťahu k prehodnoteniu aj samotnej dĺžky trvania kolúznej väzby.²⁸ Úplným záverom tak len pripomenieme slová W. Churchill-a, ktorý vyslovil „Ukážte mi vaše väzenia a ja vám poviem aká je Vaša spoločnosť.“

Zoznam bibliografických odkazov:

Investigace.cz., Nesnesiteľná večnosť slovenské koluzní vazby., dostupné online na adrese (<https://www.investigace.cz/nesnesitelna-vecnost-slovenske-koluzni-vazby/>) dňa 21.04.2021.

Ľalík, T., Ad: Je možná kaucia pri kolúznej väzbe?, dostupné online na adrese (<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a950-ad-je-mozna-kaucia-pri-koluznej-vazbe>) dňa 21.04.2021.

Stoklasa, R., Odborníci ocenili návrh na skrátenie základnej lehoty kolúznej väzby., dostupné online na adrese (<https://www.ta3.com/clanok/1208529/odbornici-ocenili-navrh-na-skratenie-zakladnej-lehoty-koluznej-vazby.html>) dňa 21.04.2021.

Správa Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 15.04.2021, dostupné online na adrese (<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3312>) dňa 21.04.2021.

Ribár, M., Podmienky väzby a nutnosť zmeny ich právnej úpravy vo vzťahu k judikatúre ESLP., dostupné online na adrese (<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a947-podmienky-vazby-a-nutnost-zmeny-ich-pravnej-upravy-vo-vztahu-k-judikature-eslp>) dňa 21.04.2021.

Šamko, P., Niekoľko kritických poznámok k návrhu ministerstva spravodlivosti o zmenách v trvaní kolúznej väzby., dostupné online na adrese (<http://www.pravnelisty.sk/zakony/a956-niekolko-kriticky-ch-poznamok-k-navrhu-ministerstva-spravodlivosti-o-zmenach-v-trvani-koluznej-vazby>) dňa 22.04.2021.

Judikatúra:

²⁷ Rozsudok ESLP vo veci *Labita v. Taliansko*, sťažnosť č. 26772/95.

²⁸ V prípadoch dôvodnej obavy z kolúzneho správania obvinených.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky so sp. zn. I. ÚS 100/04, zo dňa 09.06.2004.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky so sp. zn. II. ÚS 184/2010, zo dňa 08.04.2010.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky so sp. zn. III. ÚS 33/2021, zo dňa 13.05.2021.

Rozsudok ESĽP Caballero v. Spojené kráľovstvo zo dňa 08.02.2000, S. B. C. c. Spojené kráľovstvo z 19. júna 2001.

Rozsudok ESĽP vo veci Labita v. Taliansko, sťažnosť č. 26772/95

Rozsudok ESĽP vo veci Toth v. Rakúsko, sťažnosť č. 11894/85.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Prodekan pre rozvoj

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Bc. Adam Petrušek

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

petrusek4@uniba.sk

PRÁVO OBĚTI TRESTNÉHO ČINU NA ODŠKODNĚNÍ

JUDr. Kristýna ŠTĚPÁNKOVÁ

Ústav veřejného práva,

Paneurópska vysoká škola v Bratislave

***Anotácia:** Oběť násilného trestného činu má za podmínek a v rozsahu ustanoveném zákonem o obětech trestného činu právo na odškodnění, které jí poskytne stát. Pokud jde o rozsah odškodnění, pak se v případech újmy na zdraví přiměřeně používá zvláštní předpis upravující poskytování náhrady za bolest a náhrady za ztížené společenské uplatnění. Jestliže byla trestným činem způsobena smrt, oběť násilného trestného činu má nárok na vyplacení odškodnění v částce pětinasobku minimální mzdy. Hlavní úlohou tohoto článku bude posouzení práva na odškodnění de lege lata a následně nastínění možných návrhů de lege ferenda, a to v rámci komparace právních úprav mezi Slovenskou a Českou republikou.*

***Klíčové slova:** oběť, odškodnění, peněžitá náhrada*

***Annotation:** The victim of a violent crime has, under the conditions and to the extent provided by the Act on Victims of Crime, the right to compensation provided by the state. As regards the extent of compensation, in cases of damage to health, a special regulation governing the provision of compensation for pain and compensation for difficult social use applies mutatis mutandis. If the crime was caused by death, the victim of a violent crime is entitled to compensation in the amount of five times the minimum wage. The main task of this article will be to assess the right to compensation de lege lata and then outline possible proposals de lege ferenda, in the comparison of legislation between Slovakia and the Czech Republic.*

***Key words:** victim, compensation, monetary compensation*

Úvod

Oběť trestného činu je osobou, který jiný zasáhl do života, a většinou vedle následků v podobě materiální škody, fyzické či psychické újmy, jí způsobil i další útrapy, s nimiž se musí vyrovnávat. Jako nositelem důkazu musí být zapojena do procesu trestního řízení, přičemž za újmu lze pokládat všechno, čím trpí oběť v důsledku spáchání trestného činu.

Smyslem a účelem ustanovení přiznávajícího poškozenému právo na náhradu škody je zajistit, aby mu v plné míře byla kompenzována především majetková škoda. V každém individuálním případě je proto třeba pečlivě porovnat majetkový stav poškozeného před vznikem škody a po uvedení do původního stavu, přičemž rozsah náhrady v penězích musí zohledňovat výši veškerých jím vynaložených prostředků nutných k obnovení původního majetkového stavu.¹

Právo na odškodnění

Oběť násilného trestného činu má za podmínek a v rozsahu ustanoveném zákonem o obětech trestného činu právo na odškodnění, které jí poskytne stát.

O odškodnění může požádat oběť násilného trestného činu, která je občanem Slovenské republiky, občanem jiného členského státu, anebo osobou bez státní příslušnosti, která má na území Slovenské republiky, anebo na území jiného členského státu trvalý pobyt, anebo cizí státní příslušník za podmínek a v rozsahu stanoveným mezinárodní smlouvou, která byla ratifikována a vyhlášena způsobem stanoveným zákonem, jestliže k újmě na zdraví došlo na území Slovenské republiky. O odškodnění může požádat i oběť násilného trestného činu, která má ve Slovenské republice udělený azyl doplňkovou ochranu, dočasně útočiště, pobyt anebo tolerovaný pobyt, jestliže k újmě došlo na území Slovenské republiky.

Odškodnění oběti násilného trestného činu nelze přiznat, jestli jí byla újma na zdraví plně uhrazena jinak, oběť násilného trestného činu, je zároveň pachatelem trestného činu podle § 2 odst. 1 písm. d) prvního bodu části věty za středníkem, v souvislosti se kterým se považuje za oběť

¹ Ústavní soud II. ÚS 22221/07 [58/2008 USn.]

násilného trestného činu, pokud nedala souhlas s trestním stíháním pachatele, anebo nemůže vykonávat oprávnění poškozeného podle trestního řádu.

Nárok na odškodnění oběti násilného trestného činu vzniká po nabití právní moci rozsudku, anebo trestního rozkazu, kterým byl pachatel uznán vinným ze spáchání trestného činu, kterým byla oběti násilného trestného činu způsobena újma na zdraví. Nárok na odškodnění oběti násilného trestného činu vzniká i tehdy, jestliže byl obžalovaný z obžaloby osvobozený pro nedostatek věku, anebo přičetnosti a újma na zdraví oběti násilného trestného činu nebyla plně uhrazená jinak.

Nárok na odškodnění oběti násilného trestného činu mimo výše uvedeného vzniká i tehdy, kdy dojde k přerušení nebo zastavení trestního stíhání z důvodů uvedených v trestním zákoně (přerušení v souvislosti s § 228 odst. 2 písm. a) až e) a zastavení trestního stíhání dle § 215 odst. 2 písm. a) trestního zákona), jestliže vyšetřování orgánu činných v trestním řízení nevyvolávají důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin stal a že jím byla způsobena újma na zdraví oběti násilného trestného činu.²

Oběť trestného činu sexuálního zneužívání nemá nárok na odškodnění, jestliže byl obžalovaný z obžaloby osvobozen, anebo jestliže došlo k zastavení trestního stíhání z důvodů, že obžalovaný nebo obviněný není trestně odpovědný pro nedostatek věku.

Podmínkou pro vznik nároku na odškodnění je uplatnění nároku na náhradu škody, která vznikla v důsledku újmy na zdraví ze strany oběti násilného trestného činu v trestním řízení. To neplatí, jestliže jde o újmu na zdraví způsobenou trestným činem obchodováním s lidmi, znásilnění, sexuálního násilí anebo sexuálního zneužívání.

Pokud jde o rozsah odškodnění, pak se v případech újmy na zdraví přiměřeně používá zvláštní předpis upravující poskytování náhrady za bolest a náhrady za ztížené společenské uplatnění. Jestliže byla trestným činem způsobena smrt, oběť násilného trestného činu má nárok na vyplacení odškodnění v částce pětinašobku minimální mzdy. V případě, že je více obětí násilného trestného činu, pak se tato částka mezi ně poměrně rozdělí rovným dílem.

Při trestném činu obchodování s lidmi, trestném činu znásilnění, trestném činu sexuálního násilí anebo trestného činu sexuálního zneužívání má oběť násilného trestného činu nárok i na vyplacení odškodnění za způsobenou morální škodu v částce desetinásobku minimální mzdy.

Oběti násilného trestného činu se v případě újmy na zdraví může poskytnout nad rámec odškodnění i finanční částka představující rozdíl mezi částkou za odškodnění podle zákona o obětech trestného činu a součtem všech finančních částek, které oběť násilného trestného činu již jako náhradu újmy na zdraví obdržela.

Pokud o náhradě újmy na zdraví bylo rozhodnuto pravomocným rozsudkem anebo trestním rozkazem, pak se při výpočtu a poskytnutí odškodnění v případě újmy na zdraví vychází z rozsahu způsobené újmy uvedeném v takovém rozsudku či trestním rozkazu. V takovém případě však oběti násilného trestného činu nemůže být přiznané odškodnění újmy na zdraví přesahující újmu na zdraví uvedené v pravomocném rozsudku či trestním rozkazu. Odškodnění může být přiměřeně sníženo, pokud oběť násilného trestného činu neuplatnila svoje práva tak, aby odškodnění získala od pachatele trestného činu, který ji újmu způsobil, či si újmu spoluzavinila.

K výše uvedenému je nutné konstatovat, že celková částka poskytnutá jako odškodnění nesmí přetáhnout pětinašobek minimální mzdy.

O poskytnutí odškodnění rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti na základě žádosti oběti násilného trestného činu. Žádost se podává do jednoho roka ode dne pravomocného rozsudku anebo trestního rozkazu. Po uplynutí doby jednoho roka nárok na odškodnění pro oběti násilného trestného činu zaniká.

Pokud v trestním řízení soud odkáže oběti násilného trestného činu s nárokem na náhradu škody, která vznikla v důsledku újmy na zdraví, na civilní proces, anebo na řízení před jiným

² § 11 odst. 2 Zákona o obětech trestných činů.

orgánem, pak se žádost podává do jednoho roku od nabytí právní moci rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o nároku oběti násilného trestného činu v civilním procese, anebo řízení před jiným orgánem. Uplynutím lhůty jednoho roku nárok na odškodnění opět zaniká.

Shora uvedené lhůty neplatí po čas civilního procesu ani exekučního řízení, ve kterém oběť násilného trestného činu uplatňuje svůj nárok na odškodnění újmy na zdraví přímo od osoby, který její újmu způsobila. Oběť násilného trestného činu může žádost o odškodnění podat i opakovaně, pokud to okolnosti výpočtu a poskytnutí odškodnění dovolují. I v tomto případě však platí, že celková výše nemůže přesáhnout pětinasobek minimální mzdy.

Uvedené lhůty jsou tedy prekluzivní, přičemž právo na odškodnění zaniká jejich uplynutím. Pokud oběť podá žádost po jejich uplynutí, odškodnění ji poskytnuto nebude. Pokud by k poskytnutí odškodnění po uplynutí lhůty došlo, jednalo by se o bezdůvodné obohacení na straně oběti. Pro dodržení lhůty je tedy podstatné, aby žádost došla nejpozději poslední den lhůty na Ministerstvo spravedlnosti.

Subjektivní lhůta začíná běžet od chvíle, kdy se oběť dozvěděla o vzniklé újmě a jejím druhu tak, aby své právo mohla reálně uplatnit. Oběť se musí o újmě dozvědět, nestačí pouhá možnost. Oběť nemusí znát přesnou výši újmy, postačí alespoň její přibližný rozsah, který by umožňoval uplatnit nárok na její náhradu.

Objektivní lhůta běží od spáchání trestného činu. Trestný čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Konkrétní dobou spáchání trestného činu je okamžik dokončení jednání. V tomto kontextu tak není rozhodující, kdy měl nastat následek nebo kdy přesně nastal.³

Žádost o odškodnění musí obsahovat jméno, příjemní, datum narození, bydliště a rodné číslo oběti násilného trestného činu pokud ji bylo přidělené. V žádosti je třeba uvést výši požadovaného odškodnění. Žádost se podává v písemné formě, jejíž vzor poskytuje Ministerstvo spravedlnosti. Přílohu žádosti musí tvořit pravomocný rozsudek anebo trestní rozkaz, či jiné rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, anebo soud, který ve věci naposledy jednal. Pokud oběť násilného trestného činu nemůže takové rozhodnutí doložit, je zapotřebí aby v žádosti označila orgány činné v trestním řízení, anebo soud, který v případ naposledy jednal. Dále je třeba k žádosti doložit doklad o újmě na zdraví, která byla oběti násilného trestného činu způsobena trestným činem, včetně rozsahu v jakém už byla uhrazená a v jakém rozsahu se lze domnívat, že bude uhrazená, anebo doklad o nevykonaných rozhodnutí o náhradě újmy na zdraví, ze kterého je zřejmé, jaká opatření oběť násilného trestného činu přijala, aby odškodnění získala od pachatele trestného činu, kterým byla újma způsobena. K žádosti oběť násilného trestného činu připojuje ještě doklad prokazující příbuzenský poměr a okruh oprávněných osob, pokud byla trestným činem způsobena smrt a doklad prokazující vyživovací povinnost zemřelého, anebo poskytování výživného zemřelou osobou, ke které měl tento vyživovací povinnost. Ministerstvo spravedlnosti je povinné rozhodnout o žádosti do šesti měsíců od doručení úplné žádosti.

Zaměstnanci Ministerstva spravedlnosti jsou při prověřování skutečností doložených v žádosti o odškodnění oprávněni nahlížet do příslušných trestních spisů. Stejně tak jsou oprávněni požadovat součinnost od orgánů činných v trestním řízení, soudů, či jiných státních orgánů a institucí, při získávání informací, které jsou nevyhnutelné na rozhodnutí o odškodnění.⁴

Oběť násilného trestného činu, které bylo poskytnuté odškodnění za újmu na zdraví podle zákona o obětech trestného činu je povinna vrátit Ministerstvu spravedlnosti finanční prostředky, které získala do pěti let od poskytnutí odškodnění podle tohoto zákona přímo od pachatele trestného činu, a které přesáhly jakékoliv nároky oběti násilného trestného činu vůči pachateli trestného činu vzniklé v důsledku spáchání trestného činu, který se nemůže odškodnit podle

³ JELÍNEK, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, 156-157 s.

⁴ § 17 odst. 1 Zákona o obětech trestného činu.

zákona o obětech trestného činu, a to do výšky odškodnění poskytnutého podle tohoto zákona. Tato povinnost zaniká, pokud stát svoje právo neuplatní ve lhůtě dvou let.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny informovat oběť násilného trestného činu, kterým byla způsobena újma na zdraví podle zákona o obětech trestného činu, o podmínkách odškodnění stanovených tímto zákonem. Stejně tak i Ministerstvo spravedlnosti je povinno zveřejnit informace o podmínkách odškodnění na svém webovém sídle.

Právo na odškodnění v české republice

Jedním z významných práv oběti trestného činu je právo na peněžitou pomoc od státu tzv. odškodnění. Za splnění zákonem stanovených podmínek vzniká oběti trestného činu právní nárok na poskytnutí peněžité pomoci, přičemž o splnění podmínek a povinnosti peněžitou pomoc poskytnout rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti. Podmínky pro přiznání nároku oběti trestného činu na peněžitou pomoc, včetně určení její výše jsou upraveny v § 24 až § 37 zákona č. 45/2013 Sb., Zákona o obětech trestných činů (dále jen „ZOTČ“).

Smyslem peněžité pomoci je jednorázové poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené oběti trestným činem. Peněžítá pomoc oběti spočívá v úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to bezprostředně po trestném činu. Peněžítá pomoc se poskytne, jestliže pachatele trestného činu, kterým byla způsobena škoda na zdraví nebo nemajetková újma, byl uznán vinným nebo zproštěn obžaloby pro nepřítetnost.

Peněžítá pomoc je poskytována občanovi České republiky, pokud má na jejím území trvalý pobyt nebo oprávněně obývá na území jiného členského státu Evropské unie a stal se obětí trestného činu na území České republiky, nebo cizinci s trvalým pobytem na území České republiky, nebo cizinci, který souladu s jiným právním předpisem pobývá nepřetržitě na území České republiky po dobu delší, než 90 dní a stal se obětí trestného činu na území České republiky, nebo cizinci, který se stal obětí trestného činu na území České republiky a požádal o mezinárodní ochranu na základě, které mu byl udělen azyl nebo doplňková ochrana na území České republiky. Cizincům se poskytuje peněžítá pomoc pouze za podmínek a v rozsahu stanoveném vyhlášenou mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána.

Okruh obětí s právem poskytnutí odškodnění je uveden v § 24 ZOTČ. Peněžítá pomoc oběti, která utrpěla újmu na zdraví, je tato poskytována, jestliže oběť utrpěla zranění, která dle bodového hodnocení dosahovala alespoň 100 bodů podle vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. „Právo na peněžitou pomoc má následující okruh žadatelů:

- a) oběť, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví,
- b) oběť, které byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví,
- c) osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), kterým vznikla nemajetková újma.“⁵

Ublížením na zdraví se rozumí takový stav odpovídající poruše zdraví nebo jinému onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje nejméně po dobu tří týdnů obvyklý způsob života oběti, a který současně vyžaduje lékařského ošetření.

„Těžkou újmou na zdraví se rozumí vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, přičemž se jedná zejména o následující újmy:

- a) zmrzačení,

⁵ § 23 ZOTČ.

- b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohyzdění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- h) mučivé útrapy, nebo
- i) porucha zdraví trvající nejméně po dobu 6 týdnů.“⁶

Rozdíl mezi ublížením na zdraví a těžkou újmou na zdraví spočívá v tom, že při těžké újmě na zdraví musí jít o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které oběť pociťuje jako citelnou újmu v obvyklém způsobu života a dále v tom, že porucha zdraví musí mít delší trvání. V praxi se jedná o hranici šesti týdnů mezi těžkou újmou a ublížením na zdraví, když vážná porucha zdraví trvá právě tuto dobu.

Ublížení na zdraví zpravidla nepříznivě ovlivňuje pracovní schopnost tím, že postižené vyřadí z pracovního procesu. Pracovní neschopnost je tedy důležitým kritériem při posuzování míry ublížení na zdraví, není však kritériem jediným ani rozhodujícím. Při posuzování ublížení na zdraví mají význam zejména skutečnosti týkající se povahy poruchy zdraví, jak byly tato způsobena, jakými příznaky se projevuje, který orgán a která funkce byla narušena, bolestivost poranění a její intenzita, zda a jaké ošetření vyžaduje a do jaké míry porucha zdraví narušila obvyklý způsob života oběti, přičemž tím je myšlena i pracovní neschopnost jedince. Minimální doba však není jednoznačně stanovena. Zpravidla se uvedená neschopnost jedince dokazuje čestným prohlášením s potvrzením osob, které se o dotyčnou osobu resp. oběť trestného činu starali, případně též potvrzením o dočasné pracovní neschopnosti vystavené ošetřujícím lékařem. Musí však jít o takovou poruchu zdraví, která znesnadňuje postižené osobě obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti, anebo má jiný vliv na obvyklý způsob života.

Peněžité pomoc spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky určené na překlenutí ztížené sociální situace oběti způsobené trestným činem. Peněžité pomoc se poskytne v případě, že nemajetková újma, škoda na zdraví nebo vzniklá škoda v důsledku smrti způsobené trestným činem nebyla plně hrazena. Újma může být nahrazena jak ze strany pachatele, tak ze strany jiného subjektu, například pojišťovny v rámci uzavřeného pojištění. Pokud újma nebyla nahrazena nebo byla nahrazena pouze částečně, poskytne Ministerstvo spravedlnosti takové oběti peněžitou pomoc. Podmínka neuhrazení újmy způsobené trestným činem by měla být splněna v době rozhodování o žádosti, kterým je byť částečná reparace újmy.

Předpokladem poskytnutí peněžité pomoci je existence nároku oběti na peněžitou pomoc za předpokladu, že nejsou důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný anebo v jeho důsledku byla oběti způsobena smrt, škoda na zdraví nebo nemajetková újma a současně pokud nejsou důvodné pochybnosti o tom, že byla oběť usmrcena, či jí bylo ublíženo na zdraví nebo jí vznikla nemajetková újma. Peněžitou pomoc lze poskytnout pouze na základě žádosti konkrétní oběti v souladu s jejími náležitostmi dle § 31 ZOTČ. Potvrzením nároku na peněžitou pomoc je skutečnost, že byl pachatel trestného činu pravomocně uznán vinným, nebo byl pro nepřičetnost zproštěn. Nárok oběti na peněžitou může náležet také v případech, kdy věc neskončila pravomocným rozhodnutím, jímž byl obviněný uznán vinným nebo byl pro svou nepřičetnost zproštěn za předpokladu, že byla věc odložena, protože se pachatele nepodařilo zjistit nebo je trestně neodpovědný pro jeho nepřičetnost, nebo bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu jeho nepřijatelnosti dle § 172 odst. 1 písm. d) nebo e) podle § 172 odst. 2 trestního řádu, nebo rozhodnutí podle § 26 odst. 1 ZOTČ nebylo dosud vyhlášeno nebo nenabylo právní moci (např. při neodhalení pachatele, či probíhajícího odvolací řízení).

„Odškodnění se poskytne na žádost oběti uvedené v:

⁶ § 23 ZOTČ.

a) § 24 odst. 1 písm. a) v paušální částce 10 000 Kč nebo ve výši, která představuje oběti prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela; peněžitá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 200 000 Kč,

b) § 24 odst. 1 písm. b) v paušální částce 50 000 Kč nebo ve výši, která představuje oběti prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela; peněžitá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 200 000 Kč,

c) § 24 odst. 1 písm. c) v paušální částce 200 000 Kč nebo, jde-li o sourozence zemřelého, v paušální částce 175 000 Kč, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela; peněžitá pomoc poskytovaná více obětem nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 600 000 Kč; pokud by peněžitá pomoc ve svém součtu přesáhla tuto částku, částka poskytovaná každé oběti se přiměřeně zkrátí,

d) § 24 odst. 1 písm. d) na úhradu nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to až do celkové výše 50 000 Kč, pokud jí nebyla peněžitá pomoc poskytnuta již podle písmene a) nebo b).

(2) Jestliže o náhradě škody nebo nemajetkové újmy bylo již rozhodnuto pravomocným rozsudkem, je výše způsobené škody nebo nemajetkové újmy zjištěná v rozsudku závazná pro stanovení peněžité pomoci v rozsahu, v jakém již bylo o náhradě škody nebo nemajetkové újmy rozhodnuto.

(3) Pokud se výše peněžité pomoci poskytované podle odstavce 1 písm. a) a b) určuje podle prokazované ztráty na výděлку, přihlédne se i k výděлку, který oběti ujde v budoucnosti. Prokázala-li oběť poté, co jí byla poskytnuta peněžitá pomoc podle odstavce 1 písm. a) a b), že jí vzniklá škoda je vyšší, než jaká byla podkladem pro poskytnutí peněžité pomoci, lze jí poskytnout na její žádost podanou ve lhůtě stanovené v § 30 peněžitou pomoc opětovně; přitom se přihlédne k částkám již vyplaceným.⁷

Peněžitá pomoc se obětem trestných činů poskytuje ve výši paušální částky stanovené zákonem, nebo ve výši, kterou oběť prokáže jako ztrátu na výděлку, náklady spojené s léčením nebo s poskytnutím odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to až do maximálně stanové peněžité částky dle § 28 odst. 1 ZOTČ. Pokud se oběť rozhodne uplatňovat peněžitou pomoc v prokázané výši ztráty na výděлку, nákladů spojených s poskytnutím odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, pak ustanovení zakotvuje limity a paušální částky určené pro výši peněžité pomoci.

Při určení ztráty na výděлку, k níž došlo při škodě na zdraví, se vychází z průměrného výděлку oběti, kterého dosahovala před vznikem této škody. Ztráta na výděлку je rovněž korigována ustanovením § 2962 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ministerstvo spravedlnosti je při určování výše poskytnuté peněžité pomoci vázáno pravomocným rozsudkem o náhradě škody nebo nemajetkové újmy, který určuje jejich výši. V tomto smyslu se může jednat jak o rozhodnutí soudu civilního, tak o rozhodnutí soudu trestního v rámci adhezního řízení. Vázanost ministerstva při rozhodování o peněžité pomoci plyne rovněž z § 159a zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád, kdy soud rozhodne o náhradě škody, či nemajetkové újmy, avšak povinná osoba dosud částku v plné výši neuhradila. Podle ustanovení § 28 odst. 3 ZOTČ je nutné vycházet rovněž z výděлку, který oběti trestného činu ujde v budoucnosti. V tomto kontextu půjde například o situaci, kdy oběť nebude schopna realizovat své závazky vzniklé z uzavřených smluv, před vznikne dané události. Pokud bude oběti poskytnutá nižší peněžní částka, než je škoda způsobená trestným činem, může oběť požádat o opětovné poskytnutí odškodnění. Žádost o opakované poskytnutí peněžité pomoci je nutné podat nejpozději do dvou let ode dne,

⁷ Viz. výše peněžní pomoci uvedená v § 28 ZOTČ.

kdy se oběť o újmě dozvěděla a nejpozději do pěti let od spáchání trestného činu. Uvedené subjektivní a objektivní lhůty zanikají jejich uplynutím tzn. jedná se o prekluzivní lhůty.

Stát neposkytne peněžitou pomoc ze tří následujících důvodů, jestliže je oběť stíhána jako spoluobviněná v trestním řízení či byla účastníkem takového trestného činu, nebo pokud nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele za předpokladu, že se jednalo o trestní stíhání se souhlasem poškozeného dle § 163 a násl. trestního řádu, nebo jej vzala zpět, anebo neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost, zejména tím, že nepodala oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody nebo nemajetkové újmy, nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď.

Peněžítá pomoc může být snížena nebo nepřiznána s ohledem na sociální situaci oběti a k tomu do jaké míry oběť vznik újmy spoluzavinila a zda oběť využila všech zákonných prostředků, aby uplatnila nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy na pachateli nebo jiné osobě, která je povinna škodu nahradit. Ministerstvo spravedlnosti je oprávněno peněžitou pomoc nepřiznat vůbec, přičemž jde o další důvody vedle těch, které jsou stanoveny v § 27 ZOTČ. Neodškodňují se oběti, jejich sociální situace je taková, že poskytnutí peněžité pomoci by bylo pouze zanedbatelné. U snížení peněžité pomoci dochází výjimečně, neboť nelze podrobně zkoumat sociální situaci oběti tak, aby mohlo být rozhodnuto co nejrychleji (tzn. ve smyslu zákona, který spočívá v rychlém poskytnutí peněžité pomoci).

Nárok na náhradu škody lze uplatnit v trestním řízení nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu a dále u civilního soudu v občanskoprávním řízení, přičemž za nevyužití všech zákonných prostředků k uplatnění svých nároků lze považovat zejména nepodání civilní žaloby před uplynutím promlčení práva na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v trestním řízení nejpozději v zákonem stanové lhůtě.

Pokud jde o posuzování žádosti o peněžitou pomoc, pak tuto žádost lze u Ministerstva spravedlnosti podat do dvou let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, nejpozději však do pěti let od spáchání trestného činu. Uvedené lhůty jsou prekluzivní, přičemž právo na peněžitou pomoc jejich uplynutím zaniká. Právo na peněžitou pomoc není vázáno na trestní stíhání pachatele, ale náleží osobě, která utrpěla újmu v důsledku trestného činu, jehož pachatele se například nepodařilo zjistit. Subjektivní lhůta tedy začíná běžet od chvíle, kdy se oběť dozvěděla o vzniklé újmě, jejím druhu a rozsahu. V případě nedodržení této lhůty je nutné postupovat ve prospěch oběti. Naopak objektivní lhůta běží od spáchání trestného činu, přičemž není rozhodující, kdy nastal anebo měl nastat následek. Konkrétní dobou spáchání trestného činu je okamžik dokončení jednání pachatele. Tyto lhůty jsou na sobě nezávislé, avšak konec jedné z těchto lhůt způsobuje zánik práva na odškodnění od státu.

Ministerstvo spravedlnosti má povinnost žádost přijmout a o nároku na peněžitou pomoc rozhodnout nejpozději do třech měsíců od spáchání trestného činu. Proces rozhodování o peněžité pomoci obětem trestných činů je správním řízením, na které se použije subsidiárně správní řád. Správní řízení o žádosti o poskytnutí peněžité pomoci je zahájeno dnem, kdy žádost došla na příslušné ministerstvo. Ministerstvo je povinno rozhodnout o žádosti do tří měsíců od zahájení řízení. Tato lhůta má charakter pořádkové lhůty, přičemž při jejím nedodržení se oprávněná osoba musí bránit prostředky proti nečinnosti orgánu ve správním řízení podle § 80 odst. 4 správního řádu. Pokud je i nadále správní orgán nečinný, může oběť podat žalobu proti nečinnosti podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Ministerstvo spravedlnosti jedná s obětí trestného činu primárně v českém jazyce. S oběťmi však může být jednáno rovněž v jazyce slovenském či anglickém. Pokud oběť neovládá ani jeden z uvedených jazyků má právo si na své náklady obstarat tlumočníka.

Ve správním řízení o žádost nelze podat řádný opravný prostředek. Řádným opravným prostředkem je ve správním řízení odvolání a rozklad. Rozhodnutí nelze přezkoumat ani

v přezkumném řízení. V tomto smyslu však není vyloučena možnost obnova řízení a vydání nového rozhodnutí podle § 100 a následujícího správního řádu⁸.

Proti pravomocnému rozhodnutí může žadatel podat žalobu podle soudního řádu správního. Žalobu může podat ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen. Zpravidla se jedná o případy, kdy Ministerstvo spravedlnosti odepře poskytnutí peněžité pomoci, či peněžitou pomoc oběti zkrátí. Příslušným soudem pro podání žaloby je Městský soud v Praze pro věci správní. Žalobu lze podat do dvou měsíců ode dne, kdy bylo žalobci rozhodnutí doručeno.

Pokud jde o náležitosti žádosti, pak je nezbytné, aby tato splňovala zákonem stanovené náležitosti. V žádosti je třeba uvést jméno a příjmení oběti, datum jejího narození a adresu bydliště. K žádosti se dále připojuje poslední rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení o trestném činu a jeho oznámení, nemá-li oběť takové rozhodnutí označit orgán v trestním řízení, který o trestném činu naposledy konal řízení a uvedl údaje o osobě podezřelé ze spáchání trestného činu, pokud je známa, dále uvede údaje o škodě nebo o majetkové újmě vzniklé v důsledku trestného činu a o jejím rozsahu, popřípadě rozsahu, v jakém již byla škoda nebo nemajetková újma nahrazena, a rovněž údaje o úkonech, které oběť učinila k vymáhání škody nebo nemajetkové újmy (například výzva k náhradě škody učiněná vůči pachateli, podání civilní žaloby, uplatnění nároku v trestním řízení, apod.), dále údaje o svých majetkových a výdělkových poměrech, a doklady, které má oběť k dispozici a které mohou dokázat výše uvedené údaje (například účetní doklady, kupní smlouvy, výpisy z katastru nemovitostí opis posledního daňového přiznání, potvrzení o výši důchodu, výpisy z účtů, apod.).

Každá oběť musí v žádosti uvést svoje identifikační údaje, připojit výše uvedené dokumenty a rovněž dále uvést, zda žádá o poskytnutí peněžité pomoci v paušální částce, nebo ve výši prokázaných nákladů. Majetkové a výdělkové poměry mohou být důvodem pro snížení nebo neposkytnutí peněžité pomoci, a to s ohledem na sociální situaci oběti, pokud by byla poskytnutá pomoc zanedbatelná. Doklady o majetkových a výdělkových poměrech mohou být podle ZOTČ nahrazeny čestným prohlášením oběti. Oběť k žádosti o peněžitou pomoc přiloží rovněž lékařskou zprávu, která obsahuje informace o povaze způsobené újmy na zdraví a předpokládanou dobu pracovní neschopnosti. Oběť je povinna Ministerstvo spravedlnosti bezodkladně informovat o všech skutečnostech, které mají vliv na změnu rozhodných skutečností pro posouzení žádosti. Pokud tedy například pachatel nahradí způsobenou škodu nebo nemajetkovou újmu, ve stádiu, kdy řízení o poskytnutí peněžité pomoci nebude skončeno, je oběť povinna o této skutečnosti ministerstvo informovat. Škoda je oběti nahrazena až poté, kdy dojde ke skutečné náhradě v penězích, nestačí tedy vykonatelné rozhodnutí o přiznání nároku.

Při řízení o poskytnutí peněžité pomoci vyjadřuje ZOTČ zásadu spolupráce všech subjektů s Ministerstvem spravedlnosti. Účelem této zásady je urychlený postup při rozhodování o poskytnutí peněžité pomoci a rovněž usnadnění ověřování skutečností rozhodných pro přiznání peněžité pomoci oběti trestného činu. Speciálně se tato vztahuje na právo úřední osoby Ministerstva spravedlnosti nahlížet do trestních spisů, přičemž orgány činné v trestním řízení jsou povinny nahlédnutí do trestních spisů umožnit.

Poskytnutím peněžité pomoci oběti přechází nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli na stát, a to v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci. Tento nárok přechází na stát v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci. Pro případ, že je poskytnutá peněžitá částka nižší, než je způsobená újma trestným činem, přechází z části nárok na Ministerstvo spravedlnosti, a ve zbytku náleží oběti trestného činu. Oběť však nemusí peněžitou pomoc vracet.

Peněžitá pomoc se poskytuje rovněž obětem trestného činu v přeshraničních případech s členskými státy Evropské unie. Jedná se o případy, kdy o poskytnutí peněžité pomoci rozhoduje příslušný orgán členského státu Evropské unie, na jehož území byl trestný čin spáchán,

⁸ zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád.

v případech, kdy obětí byla osoba, jež má místo trvalého pobytu nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu Evropské unie.

Ustanovení § 34 až 36 ZOTČ upravují poskytování peněžité pomoci obětem s mezinárodním prvkem. Nezbytnost poskytnout peněžitou pomoc obětem trestných činů v přeshraničních případech vyplývá ze směrnice Rady 2004/80ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodnění obětí trestných činů. Jejím cílem je spolupráce a usnadnění přístupu oběti k peněžité pomoci. V přeshraničních případech je oprávněným orgánem Ministerstvo spravedlnosti, jež plní roli rozhodovacího orgánu a asistenčního orgánu.⁹

Poskytování přeshraniční pomoci v případech s mezinárodním prvkem může být upraveno rovněž dvoustrannými nebo vícestrannými mezinárodními smlouvami. Možným důvodem pro neposkytnutí pomoci v přeshraničních případech může být skutečnost, že si oběť podala žádost ve více státech.

Vztahy mezi státem a obětí trestného činu upravuje šestý díl ZOTČ, a to v § 23 až § 37 tohoto zákona. Pro případ, že bude tímto zákonem stanoveno jinak, řídí se jím upravené vztahy občanským zákoníkem. V souladu s občanským zákoníkem bude potřeba vykládat určité pojmy, jakou jsou například náhrada škody a nemajetková újma, apod.

Komparace práva na odškodnění mezi českou a slovenskou právní úpravou

Podle slovenské právní úpravy náleží právo na peněžitou pomoc oběti pouze tehdy, je-li obětí násilného trestného činu, a to za podmínek a v rozsahu ustanoveném zákonem o obětech trestného činu. V tomto je mezi úpravami zásadní rozdíl, neboť odškodnění není poskytováno na příklad obětem nedbalostních trestných činů (například obětem dopravních nehod). O odškodnění pak může požádat oběť násilného trestného činu, která je občanem Slovenské republiky, občanem jiného členského státu, anebo osobou bez státní příslušnosti, která má na území Slovenské republiky, anebo na území jiného členského státu trvalý pobyt, anebo cizí státní příslušník za podmínek a v rozsahu stanoveným mezinárodní smlouvou, která byla ratifikována a vyhlášena způsobem stanoveným zákonem, jestliže k újmě na zdraví došlo na území Slovenské republiky. O odškodnění může požádat i oběť násilného trestného činu, která má na území Slovenské republiky udělený azyl doplňkovou ochranu, dočasné útočiště, pobyt anebo tolerovaný pobyt, jestliže k újmě došlo na území Slovenské republiky. V tomto jsou právní úpravy v zásadě srovnatelné.

Odškodnění násilného trestného činu podle slovenské právní úpravy nelze oběti přiznat, pokud byla újma na zdraví plně uhrazena jinak, oběť násilného trestného činu, je zároveň pachatelem trestného činu podle § 2 odst. 1 písm. d) prvního bodu části věty za středníkem, v souvislosti se kterým se považuje za oběť násilného trestného činu, pokud nedala souhlas s trestním stíháním pachatele, anebo nemůže vykonávat oprávnění poškozeného podle trestního řádu. Nárok na odškodnění oběti násilného trestného činu podle slovenské právní úpravy vzniká po nabití právní moci rozsudku, anebo trestního rozkazu, kterým byl pachatel uznán vinným ze spáchání trestného činu, kterým byla oběti násilného trestného činu způsobená újma na zdraví, jestliže byl obžalovaný z obžaloby osvobozený pro nedostatek věku, či přičetnosti a újma na zdraví oběti násilného trestného činu nebyla plně uhrazená jinak, pokud dojde k přerušení nebo zastavení trestního stíhání z důvodů uvedených v trestním zákoně (přerušení v souvislosti s § 228 odst. 2 písm. a) až e) a zastavení trestního stíhání dle § 215 odst. 2 písm. a) trestního zákona). Oběť trestného činu sexuálního zneužívání nemá nárok na odškodnění v případech, kdy byl obžalovaný z obžaloby osvobozen, anebo došlo k zastavení trestního stíhání z důvodů, že obžalovaný nebo obviněný není trestně odpovědný pro nedostatek věku. Důvody pro neposkytnutí peněžité pomoci jsou u obou právních úprav srovnatelné, ačkoliv slovenská právní úprava nad rámec české právní

⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, 167 až 171 s.

úpravy uvádí zvlášť ustanovení týkající se vzniku nároku obětí trestného činu sexuálního zneužívání a obchodování s lidmi.

Pokud jde o rozsah odškodnění, pak se v případech újmy na zdraví přiměřeně používá zvláštní předpis upravující poskytování náhrady za bolest a náhrady za ztížené společenské uplatnění. Slovenská právní úprava tedy nedisponuje implicitně stanovenou výší peněžité pomoci, jako je tomu v české právní úpravě. V případech, kdy byla trestným činem způsobená smrt, má oběť nárok na vyplacení odškodnění v částce pětinasobku minimální mzdy. Pokud existuje více obětí násilného trestného činu, pak se tato částka mezi ně poměrně rozdělí rovným dílem. Při trestném činu obchodování s lidmi, trestném činu znásilnění, trestném činu sexuálního násilí anebo trestného činu sexuálního zneužívání má oběť násilného trestného činu nárok i na vyplacení odškodnění za způsobenou morální škodu v částce desetinasobku minimální mzdy. Oběti násilného trestného činu se v případě újmy na zdraví může poskytnout nad rámec odškodnění i finanční částka představující rozdíl mezi částkou za odškodnění a součtem všech finančních částek, které oběť násilného trestného činu již jako náhradu újmy na zdraví obdržela.

Odškodnění lze podle slovenské právní úpravy rovněž přiměřeně snížit, pokud oběť násilného trestného činu neuplatnila svoje práva tak, aby odškodnění získala od pachatele trestného činu, který ji újmu způsobil, či si újmu spoluzavinila, avšak celková částka poskytnutá jako odškodnění nesmí přetáhnout pětinasobek minimální mzdy. V české právní úpravě výše peněžité pomoci nesmí přesáhnout částku 200.000,- Kč a u více obětí pak částku ve výši 600.000,- Kč, přičemž tato částka je o něco vyšší (přibližně se jedná o jednu třetinu, avšak záleží na kurzu konverze měn), než je stanovená hranice peněžité pomoci na Slovensku.

O poskytnutí odškodnění rozhoduje na základě žádosti oběti násilného trestného činu srovnatelný orgán, a to Ministerstvo spravedlnosti. Žádost však podle slovenské právní úpravy lze podat pouze do jednoho roku ode dne pravomocného rozsudku anebo trestního rozkazu. Uplynutím lhůty jednoho roku nárok na odškodnění zaniká, přičemž tato lhůta je o jeden rok kratší, než je lhůta stanovená v české právní úpravě. Oběť násilného trestného činu může žádost o odškodnění podat i opakovaně, pokud to okolnosti výpočtu a poskytnutí odškodnění dovolují. I v tomto případě však platí, že celková výše nemůže přesáhnout pětinasobek minimální mzdy. Podle české právní úpravy se při rozhodování o žádosti používá subsidiárně správní řád, tedy pokud podané žádosti není vyhověno, postupuje se dále v souladu se správním řádem, a to podáním odvolání proti rozhodnutí, rozkladu či žaloby podle soudního řádu správního. Oběť trestného činu podle české právní úpravy, však může podat další žádost o peněžitou pomoc, a to podle § 28 odst. 3 v případě, kdy prokáže, že způsobená škoda trestným činem byla vyšší, než jaká ji byla poskytnuta v podobě peněžité pomoci.

Podle slovenské právní úpravy musí žádost obsahovat nezbytné údaje, jimiž jsou jméno, příjemní, datum narození, bydliště a rodné číslo oběti násilného trestného činu, pokud ji bylo přidělené. V žádosti je třeba uvést výši požadovaného odškodnění. O žádosti pak rozhoduje rovněž Ministerstvo spravedlnosti, avšak ve lhůtě do šesti měsíců od doručení úplné žádosti. V tomto je evidentní zásadní rozdíl, když podle české právní úpravy má Ministerstvo spravedlnosti rozhodnout nejpozději do třech měsíců, a to od zahájení řízení. Lhůta určená pro rozhodování o žádosti je podle slovenské právní úpravy minimálně dvojnásobná. Pokud má být naplněn smysl peněžité pomoci spočívající v překlenutí zhoršené sociální situace, je žádoucí, aby tato lhůta byla co nejkratší.

Pokud jde o poskytnutí součinnosti, pak mají zaměstnanci Ministerstva spravedlnosti na Slovensku při prověřování skutečností doložených v žádosti o odškodnění oprávnění nahlížet do příslušných trestních spisů a jsou oprávněni požadovat součinnost od orgánů činných v trestním řízení, soudů, či jiných státních orgánů a institucí. Obdobně je tomu tak i podle české právní úpravy.

Slovenská právní úprava dále stanovuje, že je oběť násilného trestného činu, které bylo poskytnuté odškodnění za újmu na zdraví, povinna vrátit Ministerstvu spravedlnosti finanční prostředky, které získala do pěti let od poskytnutí odškodnění přímo od pachatele trestného činu,

a které přesáhly jakékoliv nároky oběti násilného trestného činu vůči pachateli trestného činu vzniklé v důsledku spáchání trestného činu, který se nemůže odškodnit podle zákona o obětech trestného činu, a to do výšky odškodnění poskytnutého. Tato povinnost zaniká, pokud stát svoje právo neuplatní ve lhůtě dvou let. Podle české právní úpravy je Ministerstvo spravedlnosti oprávněno požadovat poskytnutou peněžitou pomoc nebo její část zpět, pokud vyjde najevo, že nebyly splněny podmínky pro její poskytnutí v přiznané výši. Jde o případy, u kterých by došlo k částečné náhradě škody nebo nemajetkové újmy anebo bylo pravomocně soudně rozhodnuto, že skutek není trestným činem, nebo že se skutek vůbec nestal (např. případy rozhodnutí podle § 171 odst. 1, § 172 odst. 1 písm. a) nebo b) nebo podle § 226 písm. a) nebo b) trestního řádu). V takovém případě by bylo vydáno nové rozhodnutí, kterým by se původní rozhodnutí zrušilo. V tomto smyslu se jedná o speciální důvod k provedení nového řízení podle § 101 písm. e) zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu. Oproti slovenské právní úpravě, však ZOTČ ani správní řád nestanovuje žádné subjektivní či objektivní lhůty, ve kterých lze nové rozhodnutí vydat.

Závěr

Primárním problematikou je odškodňování obětí trestných činů. Právo na peněžitou pomoc oběti náleží pouze tehdy, je-li obětí násilného trestného činu, a to za podmínek a v rozsahu ustanoveném zákonem o obětech trestného činu.¹⁰ V tomto je zásadní rozdíl například s českou právní úpravou, podle které je odškodnění poskytováno všem obětem, tedy i nedbalostních trestných činů (například obětem dopravních nehod), přičemž pokládám za vhodné, aby právo na odškodnění náleželo všem obětem trestných činů, nikoliv pouze obětem násilných trestných činů. Domnívám se, že by oběť trestného činu neměla být ve svém nároku nijak omezována, pokud oprávněnost svých nároků dostatečně prokáže v předmětné žádosti. V tomto si dovoluji uvést, že by bylo vhodné prodloužit lhůtu například v souladu s lhůtou určenou k promlčení, a to alespoň na tři roky. Pokud je oběť hluboce zasažena, pak je lhůta k uplatnění nároku v podobě jednoho roku velmi krátká, neboť v této se oběť musí s újmou vyrovnat a obvykle nemá dostatek času na přemýšlení o záležitostech spojených s byrokracií a všech požadavcích vyplývajících z předmětné žádosti o odškodnění.

Pokud jde o problematiku náhrady újmy, pak byla v této práci otevřena problematika týkající se nadměrné byrokracie a nadměrné časové prodlevy ve vztahu k oběti trestného činu, kdy tato negativně ovlivňuje jeho život. Návrhem de lege ferenda je snížit lhůtu pro vyřizování žádostí o odškodnění, zrušit možnost pro vrácení již poskytnutého odškodnění a poskytovat peněžitou pomoc všem obětem trestných činů, nikoli jen obětem násilných trestných činů, neboť je třeba vzít v úvahu, že trestný čin má negativní následky do života oběti trestného činu a je neadekvátní, aby nezákonným zásahem do svém práv trpěla i po finanční stránce. I z tohoto důvodu je žádoucí, aby se útrapy oběti trestného činu nadále neprohlubovaly, neboť se nemá možnost adekvátně bránit. V tomto je nutno připomenout, že je oběť trestného činu trýzněna i po stránce psychické, přičemž tyto újmy se z praxe velmi často špatně prokazují, resp. neodškodňují vůbec. Zásada slušnosti je v tomto kontextu mnohdy opomíjena, přičemž je třeba do budoucna těmto situacím vždy předcházet, jelikož mají zásadní vliv do navazující kvality života obětí trestných činů.

Resumé

The primary issue is compensation to crime victims. The victim's right to financial assistance belongs only if he or she is a victim of a violent crime, under the conditions and to the extent provided by the Act on Victims of Crime. There is a fundamental difference in this, for example, with the Czech legislation, according to which compensation is provided to all victims, including negligent crimes (for example, victims of traffic accidents), and I consider it appropriate that the right to compensation belongs to all victims of crime, not only victims of violent criminal offenses. I believe that a victim of a crime should not be restricted in any way in his claim, provided that he

¹⁰ Zákon č. 274/2017, Z.z., Zákon o obětech trestného činu a o změně a doplnění některých zákonů.

sufficiently demonstrates the legitimacy of his claims in the application in question. In this, I would like to say that it would be appropriate to extend the period, for example in accordance with the limitation period, to at least three years. If the victim is deeply affected, then the one-year claim period is very short, as the victim has to deal with the damage and usually does not have enough time to think about bureaucratic issues and any demands arising from the claim in question.

As for the issue of compensation for damage, then in this work was opened the issue of excessive bureaucracy and excessive time lag in relation to the victim of the crime, when it negatively affects his life. The proposal *de lege feranda* is to reduce the time limit for processing claims, to abolish the possibility of reimbursing compensation already provided and to provide financial assistance to all victims of crime, not just victims of violent crime, as it must be borne in mind that the crime has negative consequences for the life of the victim of the crime and it is inadequate for them to suffer financially from interfering with their rights. For this reason too, it is desirable that the suffering of the victim of the crime should not continue to be exacerbated, as it is not possible to defend itself adequately. In this it is necessary to remind that the victim of a crime is also tortured from the mental point of view, while these damages are very often poorly proven in practice, respectively. do not compensate at all. The principle of decency is often neglected in this context, and these situations must always be prevented in the future, as they have a major impact on the follow-up quality of life of victims of crime.

Použitá literatura

JELÍNEK,, J a kol: *Zákon o obětech trestných činů*, Komentář s judikaturou 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014.

NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU, sp. zn. II. ÚS 22221/07 [58/2008 USn.]

ZÁKON č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok.

ZÁKON č. 45/2013 Sb., Zákona o obětech trestných činů.

ZÁKON č. 141/1961 Sb., Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád).

ZÁKON č. 274/2017, Z.z., Zákona o obětech trestného činu a o změně a doplnění některých.

ZÁKON č. 500/2004 Sb. Správní řád.

Kontaktné údaje

JUDr. Kristýna Štěpánková

Ústav veřejného práva,

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Tomášikova 20, Bratislava 821 02

Tel: 724 041 550

email: kris.stepankova@seznam.cz

APLIKAČNÁ STRÁNKA TEÓRIE DOKAZOVANIA

prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.

Katedra vyšetrovania
Akadémia PZ v Bratislave

JUDr. Jaroslav BLATNICKÝ, PhD.

Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

JUDr. Andrej VANÁK

Odbor železničnej polície
Krajské riaditeľstvo PZ v Trenčíne

***Anotácia:** Autori sa vo svojej vedeckej štúdií zamerali na analýzu vzťahu medzi teóriou a praxou v dokazovaní. Ich vzájomné prepojenie demonštrovali na konkrétnej kazuistike, ktorá tvorí súčasť obsiahleho vedeckého výskumu v dizertačnej práci doktoranda katedry vyšetrovania JUDr. Andrea Vanáka. Teoretická a aplikačná stránka teórie dokazovania sa vzájomne dopĺňajú, ovplyvňujú a prelínajú.*

***KLúčové slová:** aplikačná prax, dokazovanie, dôkazy, kazuistika, teória dokazovania, vyšetrovateľská prax*

***Annotation:** In their scientific study, the authors focused on the analysis of the relationship between theory and practice in evidence. Their interconnection was demonstrated on a specific case study, which forms part of an extensive scientific research in the dissertation of the doctoral student of the Department of Investigation JUDr. Andrej Vanák. The theoretical and applied aspects of the theory of evidence complement each other, influence and overlap.*

***Keywords:** application practice, proving, evidence, case study, theory of proving, investigative practice*

Úvod

Vzhľadom k osobitnému postaveniu vyšetrovateľa PZ, ktoré je dané jeho procesnou samostatnosťou a vybavenosťou oprávneniami neprislúchajúcimi žiadnej inej funkcii v Policajnom zbore, je tak teoretická ako aj praktická príprava na výkon tejto činnosti mimoriadne náročná a zodpovedná. Práca vyšetrovateľa je nemysliteľná bez dôslednej organizácie, systematičnosti a odbornej zdatnosti. Hlbšiu právnu orientovanosť a erudovanosť pri práci s dôkazmi môže vyšetrovateľ nadobudnúť jedine skĺbením teoretickej prípravy s každodennou vyšetrovateľskou praxou.

Je potrebné, aby vyšetrovateľská prax čerpala z teoretického poznania zákonitostí dokazovania. Bolo by chybou, keby sa izolovala od vytvorenej teórie. Ved' teória dokazovania vo vyšetrovaní vo svojej všeobecnej časti rozoberá charakteristiku predmetu, obsahu a systému teórie dokazovania, ako aj jej miesto v systéme vedeckého poznania. Ďalej sú tu vysvetľované právne a metodické základy teórie dokazovania a systém jednotlivých východiskových pojmov.

Nasledujú otázky cieľov a predmetu dokazovania, klasifikácie, relatívnosti a prípustnosti dôkazov, všeobecná charakteristika procesu dokazovania a jeho prvky, spôsoby hodnotenia dôkazov, úlohy a činnosť subjektov dokazovania.

V osobitnej časti sú rozoberané jednotlivé druhy dôkazov, etapy procesu dokazovania, dokazovanie jednotlivých skutkových podstat trestných činov a využiteľnosť dôkazov.

Platnosť záverov vytvorenej teórie dokazovania môže preveriť jedine konkrétna vyšetrovateľská prax.¹

¹ MESÁROŠ, M.: Nové výzvy odboru „Ochrana osôb a majetku“ v kontexte ochrany ľudských práv a chránených záujmov. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzná disciplína v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, s. 550.

Úlohou teórie dokazovania vždy bolo a aj je skúmať vyšetrovateľskú prax, pretože iba tak je možné:

- odhaliť tendencie rozvoja vyšetrovateľskej praxe, určiť možnosti vplyvu teórie dokazovania na túto prax,
- určiť potreby praxe a na základe nich stanoviť perspektívy rozvoja a zdokonaľovania teórie dokazovania, ktorá musí pokrývať tieto potreby,
- odhaliť formy a tendencie prejavu objektívnych zákonitostí vzniku, vyhľadávania, vykonávania, previerky, hodnotenia a využívania dôkazov, presvedčiť sa o nevyhnutnom, zákonitom a opakujúcom sa charaktere týchto prejavov,
- zhromaždiť pre analýzu, zovšeobecnenie a vytvorenie systému všeobecnej teórie dokazovania nevyhnutný empirický materiál. Uvedený materiál je možné získať najmä prostredníctvom štúdia vybraných vyšetrovacích spisov, rozhovormi s vyšetrovateľmi, pretože len na záveroch procesnej praxe je možné overiť si správnosť získaných teoretických znalostí, získať predstavu o najčastejších chybách, ktorých sa dopúšťa vyšetrovateľská prax, zdokumentovať ich príčiny a rozpracovať postupy ich prekonania.

Skúmanie praxe nesmie byť však nikdy samoúčelné. Získané údaje musia byť podrobené analýze, zovšeobecnené a na základe zistených poznatkov sa následne pristúpi k upresneniu a zdokonaľovaniu teórie dokazovania na základe údajov získaných z praxe.²

Pri formovaní teoretických východísk a zákonitosti procesu dokazovania vyšetrovateľská prax zohráva svoju úlohu najmä:

- v podobe výsledkov praktickej činnosti vyšetrovateľa s dôkazným materiálom, ktorú možno zovšeobecniť a vyvodiť z nej závery platné pre celý proces dokazovania,
- v organizácii a plánovaní procesu vyhľadávania, vykonávania, previerky a hodnotenia dôkazov,
- vo vzniku a praktickom využívaní nových metód a postupov zameraných na zhromažďovanie, preverovanie, vykonávanie a hodnotenie dôkazov,
- v hodnotení a preverovaní teoretických a vedeckých odporúčaní, ktoré môžu byť využité v dokazovaní,
- vo využívaní profesionálnej a životnej skúsenosti vyšetrovateľa,
- v používaní logických postupov v procese dokazovania.

Táto osobná skúsenosť sa prejavuje:

- v správnom chápaní svojich úloh a povinností ako subjektu dokazovania v procese odhaľovania a vyšetrovania trestných činov. Ďalej v poznaní života, psychológie ľudí, umení nájsť správny prístup k nim, v stanovení spôsobu kontaktu s tými, ktorí môžu prispieť k nájdeniu pravdy vo veci, alebo ktorých záujmy sú spojené s jej odhalením,
- v poznaní spôsobov spáchania trestných činov, v schopnosti určiť ich na základe zistených následkov, poznaní postupov a spôsobov utajovania trestných činov,
- v schopnosti vyhľadať, skúmať, vykonať a hodnotiť dôkazy, t.j. ovládať prácu s dôkazmi a v poznaní procesných podmienok a postupov tejto činnosti.

Je potrebné si uvedomiť, že teória dokazovania a konkrétna vyšetrovateľská prax sa vzájomne ovplyvňujú a dopĺňajú.

Bez teoretického rozpracovania základných pojmov dokazovania, ako je dôkaz, dôkazný prostriedok, predmet a rozsah dokazovania, kritéria hodnotenia dôkazov, vykonávanie a využívanie dôkazných informácií, bez poznania kompetencií subjektov dokazovania by nebolo možné realizovať konkrétnu prácu s dôkazmi. A naopak vyšetrovateľská prax ponúka teórii k zovšeobecneniu najčastejšie a najefektívnejšie postupy pri vyhľadávaní, vykonávaní, previerke a hodnotení dôkazov, upozorňuje na chyby, ktoré sa vo vyšetrovateľskej praxi vyskytujú

² KELEMEN, M.: Špecifické metodologické prístupy k vedeckým problémom ochrany osôb. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, s. 612, 613.

a naznačuje pre orgán činný v trestnom konaní správne a overené postupy, ktoré vedú k vierohodným záverom.

Vychádzajúc z uvedeného, len na základe štúdia a zovšeobecňovania vyšetrovateľskej praxe a konkrétnej práce s dôkazmi je možné formovať metodické odporúčania určené k odhaľovaniu a vyšetrovaniu jednotlivých druhov trestných činov.³

Dôležitosť praktickej, aplikačnej stránky dokazovania je možné priblížiť na konkrétnej kazuistike, ktorá potvrdzuje vzájomnú spätosť medzi teóriou a praxou dokazovania.

Prípadová štúdia nehody v železničnej doprave klasifikovaná ako trestný čin proti životu a zdraviu - železničná nehoda kvalifikovaná podľa § 149 Trestného zákona

Popis vzniku železničnej nehody

Dňa 7. 2. 2014 v čase o 19.00 h. došlo k usmrteniu jednej osoby v dôsledku pádu do koľajiska z idúceho vlaku R v žst. v meste N. v km 100,129 železničnej trate 120. K udalosti došlo po tom ako sa dvere vozňa, pri ktorých sa poškodený nachádzal, samovoľne otvorili pri prejazde vlaku cez výhybky.

Počiatočná etapa vyšetrovania

Predprípravné konanie

prijatie podnetu

- vlastným zistením hliadky Oddelenia sprevádzania vlakov v meste B. odboru železničnej polície Prezídia PZ nachádzajúcej sa vo vlaku,
- telefonicky oznámené na Oddelenie železničnej polície PZ v meste T.,

preverenie podnetu

- hliadkou Oddelenia železničnej polície PZ v T. na mieste udalosti,

neodkladné a neopakovateľné úkony

- poskytnutie prvej pomoci, privolanie RZP, vyzoznenie stálej služby, zistenie totožnosti svedkov udalosti (hliadka Oddelenia sprevádzania vlakov z mesta B. odboru železničnej polície Prezídia PZ bezprostredne po vzniku udalosti),
- u oboch svedkov udalosti vykonaná dychová skúška na prítomnosť alkoholu,
- vykonaná obhliadka miesta činu podľa § 154 Trestného poriadku - frontálne,
- geografická lokalizácia miesta obhliadky (poloha na trati a prístupové cesty),
- dokumentácia hmotných predmetov a stôp nachádzajúcich sa na mieste udalosti vzhľadom na základný bod merania,
- spracovaný náčrtok obhliadky miesta činu,
- miesto činu fotograficky zdokumentované (Oddelenie železničnej polície PZ v T.),
- vykonaná dodatočná obhliadka vozňa a jej fotodokumentácia, zistená totožnosť vlakovej čaty a jej vyťaženie k okolnostiam udalosti po zastavení vlaku v žst. Ž. (Oddelenie sprevádzania vlakov z mesta B. odboru železničnej polície Prezídia PZ),
- použiteľné stopy neboli zaistené.

³ BUZALKA, J.: Vedecké poznanie bezpečnostnej praxe a teória bezpečnostných rizík. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, s. 515, 516.

Prípravné konanie

právna kvalifikácia skutku

- prečin usmrtenia podľa § 149 ods. 1 Trestného zákona – skrátené vyšetrovanie realizované povereným príslušníkom Oddelenia železničnej polície PZ v T.,

rozhodnutia pred začatím trestného stíhania

- uznesenie o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku (vykonaním obhliadky miesta činu),

iné procesné úkony

- 2 x výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (spolucestujúci poškodeného) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh cesty vlakom z B. do mesta N.),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (obaja svedkovia uviedli, že poškodený vypadol z vlaku po tom čo sa dvere vozňa, o ktoré bol opretý samovoľne otvorili),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti.

Následná etapa vyšetrovania

Dokazovanie

- **zaist'ovacie úkony** - neboli vykonané,

výsluchy

- výsluch svedka – poškodeného podľa § 46 Trestného poriadku (matka poškodeného) zameraný na:
 - ✓ zistenie osobnostného profilu poškodeného,
 - ✓ zistenie okolností majúcich súvis s udalosťou (posledný kontakt, spôsob informovania o udalosti),
 - ✓ možný motív a príčinu udalosti ku ktorej sa nevedela vyjadriť,
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (príslušník Policajného zboru vykonávajúci službu vo vlaku R v čase udalosti) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh výkonu služby do zistenia udalosti),
 - ✓ popis okolností zistenia udalosti – (činnosť v čase udalosti a kým o nej bol informovaný),
 - ✓ popis okolností, ktoré nasledovali po udalosti a popis činností vykonaných po udalosti,
- 2 x výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (spolucestujúci poškodeného) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh cesty vlakom z B. do N.),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (obaja svedkovia uviedli, že poškodený vypadol z vlaku po tom čo sa dvere vozňa, o ktoré bol opretý samovoľne otvorili),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti otázky týkajúce sa zavinenia (či boli dvere vozňa používané pred udalosťou, či boli dvere otvárané počas jazdy vlaku, či boli dvere uzatvorené počas jazdy vlaku, ovplyvnenie kognitívnych a motorických funkcií prítomných osôb omamnými látkami v čase vzniku udalosti),
- 3 x výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (spolucestujúci poškodeného) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh cesty vlakom z B. do N.),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (svedkovia uviedli, že poškodený vypadol z vlaku po tom čo sa dvere vozňa o ktoré bol opretý samovoľne otvorili),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti,

- ✓ otázky týkajúce sa zavinenia (či boli dvere vozňa používané s pred udalosťou, či boli dvere otvárané počas jazdy vlaku, či boli dvere uzatvorené počas jazdy vlaku, ovplyvnenie kognitívnych a motorických funkcií prítomných osôb omamnými látkami v čase vzniku udalosti),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (rušňovodič vlaku R 705 vykonávajúci zamestnanie v čase udalosti) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh jazdy vlaku z B. do N., kde poukázal na opakované problémy s cestujúcimi, taktiež uviedol, že návesti vlakovej čaty boli dávané pri zavretých dverách čo vždy pri výprave skontroloval),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (vlak zastavil potom čo zaregistroval úbytok tlaku vzduchu v hlavnom potrubí),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti (po zaistení vlaku proti pohybu, vystúpil a šiel zistiť príčinu, pričom zistil, že na štvrtom vozni bola zatahnutá ručná brzda, následne sa od cestujúcich dozvedel, že niekto vyskočil z vlaku a potom čo toto začala preverovať prítomná hliadka polície vrátil sa na stanovište rušňovodiča, po obdržaní návesti a verbálneho súhlasu na odchod pokračoval v jazde vlaku),
 - ✓ otázky týkajúce možnej príčiny udalosti (menovaný sa z hľadiska charakteru pracovného zaradenia nevedel vyjadriť),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (sprievodca vykonávajúci zamestnanie vo vlaku R v čase udalosti) zameraný na:
 - ✓ otázky odbornej spôsobilosti na výkon činnosti,
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh výkonu zamestnania počas jazdy vlaku z B. do N., pričom menovaná poukázala na preplnené vozne a neustále problémy s cestujúcimi pod vplyvom alkoholu z dôvodu čoho požiadala o asistenciu hliadku PZ nachádzajúcu sa vo vlaku, taktiež uviedla, že všetky dvere boli po výprave vlaku zo žst. N. riadne uzatvorené),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (k udalosti sa nevie vzhľadom na neprítomnosť na mieste vyjadriť),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti (po zastavení vlaku vystúpila a snažila sa zistiť príčinu zastavenia, pričom spolu s rušňovodičom zistili, že na štvrtom vozni bola zatahnutá ručná brzda, následne sa od cestujúcich dozvedela, že niekto zatiahol ručnú brzdu a následne vyskočil z vlaku ako aj to, že ešte predtým údajne niekto vypadol z vlaku počas jeho prechodu cez výhybky, potom čo toto začala preverovať prítomná hliadka polície rozhodla po skúške brzdy vlakvedúca o výprave vlaku),
 - ✓ otázky týkajúce sa dôvodu výpravy vlaku bez vedomia príslušníkov PZ (mala vedomosť, že vo vlaku nie sú ešte príslušníci PZ ani niektorí cestujúci na čo upozornila vlakvedúca, ktorá napriek tomu rozhodla o jeho výprave),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (vlakvedúci vykonávajúci zamestnanie vo vlaku R v čase udalosti) zameraný na:
 - ✓ otázky odbornej spôsobilosti na výkon činnosti,
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh výkonu zamestnania počas jazdy vlaku z B. do N., pričom menovaná poukázala na preplnené vozne a neustále problémy s cestujúcimi pod vplyvom alkoholu z dôvodu čoho požiadala o asistenciu hliadku PZ nachádzajúcu sa vo vlaku, taktiež uviedla, že všetky dvere boli po výprave vlaku zo žst. N. riadne uzatvorené),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (k udalosti sa nevie vzhľadom na neprítomnosť na mieste vyjadriť),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti (po zastavení vlaku proti vystúpila a snažila sa zistiť príčinu zastavenia, pričom od rušňovodiča sa dozvedela, že na štvrtom vozni bola zatahnutá ručná brzda, následne sa od cestujúcich dozvedela, že niekto zatiahol ručnú brzdu a následne vyskočil z vlaku ako aj to, že ešte predtým údajne niekto vypadol

z vlaku počas jeho prechodu cez výhybky, potom čo toto začala preverovať prítomná hliadka PZ),

- ✓ otázky týkajúce sa dôvodu výpravy vlaku bez vedomia príslušníkov PZ (mala vedomosť, že vo vlaku nie sú ešte príslušníci PZ, ktorí prehládavali železničnú trať smerom do stanice N. avšak vzhľadom skutočnosť, že z ich strany nedostala žiadne pokyny a na rozporuplné informácie cestujúcich z ktorých sa nedalo jednoznačne určiť či k vypadnutiu osoby z vlaku došlo, rozhodla sa po dohode s dispečerom dopravy vlak vypraviť),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (spolucestujúca poškodeného) zameraný na:
 - ✓ okolnosti ktoré predchádzali vzniku nehodovej udalosti (priebeh cesty vlakom z B. do N.),
 - ✓ popis vzniku nehodovej udalosti – (svedkyňa uviedli, že poškodený vypadol z vlaku po tom čo sa dvere vozňa o ktoré bol opretý samovoľne otvorili),
 - ✓ popis činností vykonaných po nehodovej udalosti,
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (rodinný príslušník poškodeného) zameraný na:
 - ✓ okolnosti týkajúce sa priebehu udalostí po tom čo bol informovaný o udalosti (informácie ktoré získal od osôb, ktoré boli svedkami udalosti),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (výpravca žst. N.) zameraný na:
 - ✓ priebeh výkonu zamestnania pri výprave vlaku R (menovaný uviedol, že do vlaku nastupoval väčší počet osôb z ktorých niektoré boli pod vplyvom alkoholu, vlaková súprava bola plne obsadená a pri výprave vlaku boli zo strany nástupišťa všetky dvere riadne uzatvorené, pričom za samotnú výpravu vlaku má podľa platných predpisov zodpovednosť vlaková čata),
- výsluch svedka podľa § 127 Trestného poriadku (vlakvedúca vykonávajúci zamestnanie vo vlaku R v čase udalosti) – doplnenie výsluchu zamerané na:
 - ✓ spôsob kontroly vlakovej súpravy v stanici z ktorej vlak vychádzal (svedkyňa osobne kontrolovala funkčnosť dverí, ktoré boli v čase kontroly funkčné vrátane otvárania a zatvárania dverí),
 - ✓ priebeh jazdy vlaku so zameraním na otváranie dverí (počas výkonu zamestnania vo svojom úseku vlakovej súpravy upozorňovala cestujúcich na zákaz stáť v prechodovej plošine medzi vozňami, žiadne otváranie dverí však počas jazdy vlaku nezaznamenala, pri výprave zo žst. N. boli dvere uzatvorené a to aj na vozni č. 4, ktorý nemala pridelený),

pribratie znalca

- uznesením podľa § 142 ods. 1 Trestného poriadku (z odboru železničná doprava),
- spracovaný pitevný nález na základe telefonického dožiadania povereného policajta týkajúci sa toxikologického vyšetrenia (0,28 promile alkoholu v krvi poškodeného),
- spracovaný znalecký posudok vo veci konštrukcie, funkčnosti a technického stavu elektromagnetického blokovacieho zariadenia nástupných dverí vozňa, z ktorého poškodený vypadol zameraný na zistenie:
 - ✓ funkčnosti dverí v čase vzniku udalosti (uzamykací mechanizmus bol funkčný, elektromagnetické blokovacie zariadenie však bolo mimo prevádzky),
 - ✓ funkčnosti blokovacieho zariadenia dverí (zariadenie nebolo funkčné),
 - ✓ určenie možného spôsobu vyradenia blokovania dverí počas jazdy vlaku (vyradenie blokovacieho zariadenia je možné stlačením vylučovacieho tlačidla po odstránení plomby bezpečnostného krytu),
 - ✓ určenie možného spôsobu samovoľného otvorenia počas jazdy vlaku (riadne uzatvorené dvere sa nemohli samovoľne otvoriť),
 - ✓ určenie rýchlosti vlaku R v čase vzniku udalosti (70 km/h),
 - ✓ iných relevantných údajov (vozeň v súvislosti s periodicitou technických prehliadok spĺňal všetky požiadavky na prevádzku v zmysle platných predpisov),
- spracovanie doplnenia znaleckého posudku zamerané na zistenie:

- ✓ možnosti samovoľného otvorenia sa nedostatočne zatvorených dverí v rýchlosti ktorú dosahoval vlak v čase udalosti (závisí od spôsobu nedovretia dverí ktorý však nemožno spätne zistiť ako aj traťových pomerov),
- ✓ objasnenie vyjadrenia týkajúceho sa nedovoleného spôsobu odstraňovania poruchy blokovania dverí uvedeného v predchádzajúcom posudku (po návrate predmetného vozňa do domovskej stanice na druhý deň po udalosti bola vykonaná oprava blokovacieho zariadenia a z toho dôvodu nebolo možné znaleckým skúmaním zistiť rozsah poruchy, pričom však nebol zistený rozpor s platnými predpismi, tvrdenie o nefunkčnosti blokovacieho zariadenia v čase udalosti teda vyplýva hlavne zo skutočnosti, že bolo podľa záznamov po udalosti podrobené oprave),
- ✓ príčin samovoľného otvorenia dverí z hľadiska porušenia povinností zamestnancov ŽSR pri výprave vlaku, alebo iných porušení predpisov (znalec nie je kompetentný vyjadrovať sa k uvedenej otázke nakoľko nedisponuje príslušnou dokumentáciou),
- ✓ skutočnosti ako je možné, že ak boli dvere nedostatočne zatvorené, neotvorili sa už po rozjazde vlaku ako to vyplýva z predchádzajúceho znaleckého posudku v súvislosti s výpoveďami svedkov, ktorý tvrdili, že dvere boli v čase udalosti zatvorené (vzhľadom na rozporné stanoviská vo výpovediach prítomných osôb vo veci skutočnosti či bol poškodený o dvere opretý alebo stál mimo vyklápacej plošiny dverí nevedel znalec zaujať jednoznačné stanovisko),

listinný dôkaz

- ako podklad bola použitá Záverečná správa z vyšetrovania a o uzatvorení vážnej nehody kategórie A5 vypracovaná odborom bezpečnosti a inšpekcie Generálneho riaditeľstva Železníc Slovenskej republiky, ktorá je na základe dožiadania predkladaná orgánom Policajného zboru podľa § 99 ods. 3 zákona č. 513/2009 Z. z. o dráhach z ktorej vyplýva, že na vzniku nehody sa podieľali:
 - ✓ neznáma cudzia osoba tým, že jej správanie počas dopravy na dráhe nebolo primerané povahe prevádzky dráhy pre zachovanie bezpečnosti čím porušila:
 - § 16 ods. 3 písm. a), b), c) a ods. 4 písm. b) a f) zákona č. 514/2009 Z. z. o doprave na dráhach,
 - čl. A.4 ods. A.4.2 písm. b) a n) prepravného poriadku ZSSK,
 - ✓ Železničná spoločnosť Slovensko a. s. tým, že blokovacie zariadenie vozňa svojim technickým stavom nezabránilo neoprávnenej manipulácii so zariadením počas jazdy vlaku čím boli porušené ustanovenia „Dohovoru o výmene a používaní osobných vozňov v medzinárodnej doprave RIC“.

V rámci vypracovania správy dopravným vyšetrovacím orgánom boli vykonané:

- výsluchy zúčastnených osôb (rušňovodič a vlaková čata vlaku R, výpravcovia a dozorca výhybiek žst. N., regionálny a ústredný dispečer, cestujúci vo vlaku R),
- zisťovanie odbornej spôsobilosti zúčastnených osôb na výkon dopravných činností,
- preverenie organizácie vykonaných dopravných činností vzhľadom na zúčastnené subjekty (pred, počas a po nehodovej udalosti),
- technická prehliadka funkčnosti vozňa a preverenie jeho technickej dokumentácie,
- technická previerka infraštruktúry (telesa dráhy),
- previerka funkčnosti komunikačných zariadení a analýza ich záznamov,
- analýza elektronických rýchlomeru vlaku R.

Skončenie vyšetrovania

- **rozhodnutie vo veci**

- uznesenie o prerušení trestného stíhania podľa § 228 ods. 1 Trestného poriadku (zrušené uznesením okresnej prokuratúry Nové Mesto nad Váhom podľa § 230 ods. 2 písm. e) Trestného poriadku z dôvodu procesných nedostatkov,
- uznesenie o prerušení trestného stíhania podľa § 228 ods. 1 Trestného poriadku.⁴

Nedostatky, ktoré boli zistené výskumom pri analýze nehôd v železničnej doprave klasifikovaných ako trestné činy proti životu a zdraviu

Výskumom boli zistené nedostatky najmä pri neodkladných, neopakovateľných a zaisťovacích úkonoch, ktoré významným spôsobom následne komplikujú vyšetrowanie, resp. rozširujú rozsah dokazovania.

Celkovo je rozsah spracovanej obhliadky, ktorá je najdôležitejším úkonom v počiatočnej etape vyšetrowania nehôd v železničnej doprave a aj vzhľadom na závažnosť udalosti nedostatočný z dôvodu absencie zadokumentovania skutočností dôležitých nielen pre kvalifikáciu skutku ale predovšetkým pre následné dokazovanie, pričom je potrebné poukázať predovšetkým na:

- nevykonanie obhliadky nehody v železničnej doprave tak, aby bolo možné vykonať následne znalecké skúmanie, vyšetrovací pokus, prípadne rekonštrukciu železničnej nehody,
- vzhľadom na charakter udalosti bolo v predmetnom prípade vhodné do obhliadky zahrnúť aj prehliadku najbližšieho okolia a to predovšetkým možných prístupových ciest (predpoklad zaistenia stôp umožňujúcich určiť približnú trasu príchodu na miesto udalosti); aj keď sa už vlak pravdepodobne na mieste udalosti nenachádzal, bolo tiež vhodné aspoň dodatočne vykonať obhliadku vlakovej súpravy vzhľadom na predpoklad prítomnosti biologických stôp umožňujúcich čo najpresnejšie určiť mechanizmus spôsobených zranení (a tým zároveň napr. aj verifikovať údaje z výsluchu rušnovodiča),
- súčasťou vyšetrovacieho spisu by mala byť v záujme objektívneho zistenia skutkového stavu a vylúčenia všetkých pochybností o reálnom vzniku a priebehu udalosti aj „Správa o uzatvorení vážnej nehody kategórie A5“ prerokovaná a uzavretá na spoločnej operatívnej porade riaditeľa odboru bezpečnosti a inšpekcie Generálneho riaditeľstva Železníc Slovenskej republiky,
- vhodná je podrobnejšia obhliadka dráhových vozidiel, z ktorých pozostávala vlaková súprava a to predovšetkým hnacieho vozidla, zameraná na prítomnosť možných stôp, čo je dôležité z dôvodu neskoršej rekonštrukcie deja udalosti, napr. zdôvodnením ich umiestnenia s výpoveďou rušnovodiča prípadne závermi lekárskej správy,
- chýba tiež akákoľvek zmienka o možnosti zaistenia údajov zo zariadení na meranie rýchlosti a iných zariadení dokumentujúcich jazdu vlaku v reálnom čase (pravdepodobne zaisťované dopravným vyšetrovacím orgánom).

Záver

Teória dokazovania a konkrétna aplikačná prax sa vzájomne dopĺňajú a to nielen vo všeobecnej dokazovacej činnosti v rámci odporúčanej metodiky dokazovania, ale aj v konkrétnych prípadoch železničných nehôd v železničnej doprave klasifikovaných ako trestný čin proti životu a zdraviu. Dokazovanie jednotlivých druhov trestných činov je závislé od poznania praktickej, aplikačnej stránky dokazovania. Toto poznanie môže byť teórii dokazovania sprostredkované len prostredníctvom odborníkov a expertov z trestnoprocesnej praxe.

Zoznam bibliografických odkazov:

BUZALKA, J.: Vedecké poznanie bezpečnostnej praxe a teória bezpečnostných rizík. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, 912 s. ISBN 978-80-7380-440-4.

HOLCR, K., PORADA, V. a kol.: Policajné vedy. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2011, 242 s. ISBN 978-80-7380-329-2.

⁴ VANÁK, A.: Vyšetrowanie vybraných nehôd v železničnej doprave. Bratislava: Akadémia PZ, 2021.

IVOR, J. a kol.: Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha, Leges, 2017, 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.

MESÁROŠ, M.: Nové výzvy odboru „Ochrana osôb a majetku“ v kontexte ochrany ľudských práv a chránených záujmov. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, 912 s. ISBN 978-80-7380-440-4.

KELEMEN, M.: Špecifické metodologické prístupy k vedeckým problémom ochrany osôb. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, 912 s. ISBN 978-80-7380-440-4.

VANÁK, A.: Vyšetrovanie vybraných nehôd v železničnej doprave. Bratislava, Akadémia PZ, 2021.

VIKTORYOVÁ, J.: Teória dokazovania. Bratislava, Akadémia PZ, 2006, 120 s. ISBN 80-8054-367-4.

VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J.: Teória dokazovania – logika v dokazovaní. Bratislava, Akadémia PZ, 2015, 216 s. ISBN 978-80-8054-617-5.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoriová, PhD.

vedúca katedry

Katedra vyšetrovania

Akadémia PZ v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

t. č.: 0961057505

e-mail: jana.viktoryova@minv.sk

mjr. JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

odborný asistent

Katedra vyšetrovania

Akadémia PZ v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

t. č.: 0961057505

e-mail: jaroslav.blatnicky@minv.sk

pplk. JUDr. Andrej Vanák

riaditeľ

Odbor železničnej polície

Krajské riaditeľstvo PZ v Trenčíne

Jilemnického 1

911 42 Trenčín

Slovenská republika

t. č.: 0961202080

e-mail: andrej.vanak@minv.sk

EFEKTÍVNOSŤ A RÝCHLOSŤ TRESTNÉHO KONANIA AKO ASPEKT ZÁSADY RÝCHLOSTI KONANIA¹

JUDr. Filip VINCENT

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

JUDr. Stanislav MIHÁLIK, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Anotácia: Autori sa v predkladanom príspevku zameriavajú na zásadu rýchlosti trestného konania. V rámci výkladu venujú svoju pozornosť otázkam všeobecnejšej povahy, ktoré sa uvedenej zásady dotýkajú, tieto prepájajú do otázok špecifických, najmä s ohľadom na skúmanie vzájomného vzťahu rýchlosti trestného konania a efektívnosti trestného konania. Cieľom predmetného vedeckého príspevku je primárne posúdenie toho, či je prípustné vnímať rýchlosť trestného konania ako vhodný atribút pre posudzovanie efektívnosti trestného konania, prípadne či rýchlosť trestného konania vôbec spĺňa predpoklady kladené teóriou na takéto atribúty.

Kľúčové slová: zásada rýchlosti trestného konania, rýchlosť trestného konania, efektívnosť trestného konania, hodnotenie efektívnosti trestného konania, interné a externé prístupy k hodnoteniu efektívnosti trestného konania

Annotatio: In the presented paper, the authors focus on the principle of speed of criminal proceedings. In their interpretation, they pay attention to the issues of a more general nature which relate to that principle, linking them to specific issues, in particular with a view to examining the relationship between the speed of criminal proceedings and the effectiveness of criminal proceedings. The aim of this scientific paper is primarily to assess whether it is permissible to perceive the speed of criminal proceedings as a suitable attribute for assessing the effectiveness of criminal proceedings, whether the speed of criminal proceedings meets the assumptions of such attributes at all.

Keywords: principle of speed of criminal proceedings, speed of criminal proceedings, efficiency of criminal proceedings, evaluation of efficiency of criminal proceedings, internal and external approaches to the evaluation of effectiveness of criminal proceedings

Úvod

Zásada rýchlosti súdneho konania, z ktorej je vyvodzovaná zásada rýchlosti trestného konania s ohľadom na špecifickosť trestného práva procesného, je nesmierne dôležitou zásadou, ktorá ovplyvňuje systém trestného konania v Slovenskej republike. Predmetná zásada má podstatnú súvislosť s právom na prejednanie veci bez zbytočných priet'ahov, ktoré je pomerne obsiahlo judikované na pôde medzinárodných ako aj vnútroštátnych súdnych autorít.

Rýchlosť konania je zároveň pojmom obsahovo príbuzným s pojmom efektívnosť konania, a preto sa tiež javí ako nanajvyš účelné, aby sa obsah týchto pojmov interpretoval a skúsili sa definovať prvky, ktoré tieto dva pojmy spájajú.

1. Všeobecné východiská k zásade rýchlosti trestného konania

Rýchlosť trestného konania alebo rýchlosť súdneho konania sú pojmy, ktoré sú významne pertraktované naprieč právnou teóriou a aj súdnou judikatúrou súkromnoprávných alebo verejnoprávných odvetví. V rámci tejto časti príspevku by sme radi venovali pozornosť obsahu tohto pojmu, a teda tomu, čo je v ňom vlastne obsiahnuté, pričom za dôležité považujeme aj zasadenie tohto pojmu do kontextu trestného konania, resp. trestného práva procesného.

Rýchlosť trestného konania predstavuje otázku, ku ktorej sa svojim spôsobom vyjadril už aj taliansky filozof a právnik Cesare Beccaria žijúci v 18. storočí vo svojom diele *O zločinoch a trestoch*. K predmetnej otázke uviedol: „*O čo viac bude trest okamžitý a bližší k spáchanému zločinu, o to bude spravodlivejší a užitočnejší...Povedal som, že okamžitosť potrestania je*

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.“

*užitočnejšia, pretože o čo menšie je množstvo času, ktoré uplynulo medzi trestom a zločinom, o to silnejšia a trvácnejšia je v mysliach ľudí spojitosť týchto dvoch pojmov, a to zločinu a trestu, takže prirodzene sa jeden považuje za príčinu a druhý za zákonite nevyhnutný následok. Je dokázané, že spojenie medzi týmito pojmami je tmel, spájajúci celú stavbu ľudského intelektu, bez ktorého by radosť a bolesť boli len osamotenými pocitmi bez akéhokoľvek účinku...Rýchla následnosť trestu po zločine je teda výsostne dôležitá, ak chceme, aby sa v hrubých, neotesaných mysliach pri vábivej podobe nejakého výhodného zločinu okamžite vybavil s tým súvisiaci pojem trestu.*²

Požiadavka na rýchle súdne konanie je obsiahnutá vo viacerých právnych predpisoch majúcich medzinárodný, nadnárodný alebo vnútroštátny pôvod. Nepochybne jedným z najvýznamnejších medzinárodnoprávných dokumentov, z ktorých vyplýva požiadavka na rýchlosť súdneho konania, je Európsky dohovor o základných právach a ľudských slobodách. (ďalej len ako „**Dohovor**“). V prípade Dohovoru požiadavka na rýchlosť súdneho konania vyplýva konkrétne z časti jeho čl. 6 ods. 1: „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“³ Táto požiadavka týkajúca sa ochrany základných práv a ľudských slobôd je pomerne obsiahlo interpretovaná v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ako „**ESLP**“), ako aj vnútroštátnych súdov v Slovenskej republike či zahraničí. ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti stanovil kritériá, podľa ktorých posudzuje, či v jednotlivých prípadoch došlo k porušeniu práva na prejednanie veci bez zbytočných prietáhov. V rámci právnej vedy môžeme nájsť viacero vymedzení týchto kritérií od rozličných autorov, pričom pre účely tohto príspevku uvedieme tie, ktoré považujeme za významné.

Drgonec hovorí pri určení týchto kritérií o troch bodoch: 1. zložitosť prejednávanej veci z náhľadu skutkových okolností prípadu ako aj relevantnej právnej úpravy pre posudzovaný prípad; 2. správanie účastníka súdneho konania, pričom pri posudzovaní tohto kritéria nemôže byť účastník súdneho konania potrestaný len zato, že iba využíva oprávnenia dané mu právnym poriadkom, avšak na druhej strane za takéto správanie účastníka súdneho konania nemôže niesť zodpovednosť ani štát, ak takéto konanie účastníka súdneho konania spôsobí dôvodné prietahy v súdnom konaní (to však neplatí vtedy, keď sú v súdnom konaní prítomné súčasne aj zbytočné prietahy spôsobené konaním orgánov verejnej moci); 3. činnosť orgánov verejnej moci participujúcich na súdnom konaní, pričom zbytočné prietahy môžu vzniknúť nečinnosťou týchto orgánov alebo ich nesprávnym úradným postupom a toto kritérium je v judikatúre ESLP vykladané pomerne extenzívne (napr. za vznik zbytočného prietahu by bolo možné považovať aj nesprávne rozhodnutie sudcu vo veci samotnej, ktoré spôsobilo odvolacie konanie, alebo prietah spôsobený znalcom pri podávaní znaleckého posudku, ktorý bol prizvaný do súdneho konania za účelom podania znaleckého posudku).⁴

Záhora pri vymedzení kritérií vyplývajúcich z judikatúry ESLP hovorí o štyroch faktoroch, pričom samotnú primeranú dĺžku konania považuje za subjektívne kritérium vyplývajúce z konkrétnych okolností prípadu. Ako štyri zmienené faktory uvádza: 1. zložitosť prípadu z náhľadu skutkového (napr. potreba vypočutia väčšieho množstva svedkov alebo potreba prizvania znalca do súdneho konania) a z náhľadu právneho (napr. potreba v súdnom konaní uskutočniť dožiadanie týkajúce sa dokazovania do cudziny); 2. správanie sa účastníka súdneho konania, pričom obštrukcie zo strany účastníka súdneho konania ako napr. úmyselné sebapoškodenie, útek do cudziny alebo držanie hladovky sa musia pripísať na zodpovednosť účastníkovi súdneho konania a nie štátu; 3. prejednanie prípadu orgánmi verejnej moci, ktoré sa posudzuje z viacerých náhľadov, pričom štát nesie zodpovednosť za všetky orgány verejnej moci, ktoré na súdnom konaní participujú (nielen súdy, ktoré súdne konania riadia, ale aj orgány, ktoré zastupujú štát pred súdom, orgány vykonávajúce znalecké dokazovanie a orgány inak

² BECCARIA, C. 2009. *O zločinoch a trestoch*, s. 69-70.

³ Článok 6 odsek 1 Európskeho dohovoru o základných právach a ľudských slobodách.

⁴ DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 956-957.

participujúce na súdnom konaní), ba dokonca štát môže niesť zodpovednosť aj za skutočnosti, ktoré sa z pohľadu orgánov verejnej moci môžu javiť ako objektívne (napr. objektívna preťaženosť súdov alebo štrukturálne zmeny v spoločnosti), kým na druhej strane štát prostredníctvom svojej činnosti musí konať tak a vytvárať právny systém takým spôsobom, aby k bezdôvodným prietahom v súdnych konaniach nedochádzalo; 4. význam konania pre účastníka konania sa hodnotí v tom zmysle, že trestné konania by mali prebehnúť rýchlejšie ako súkromnoprávne súdne konania, pretože trestné konanie umožňuje vykonať najinvazívnejšie zásahy do základných práv a slobôd a jeho priebeh je spojený s výrazným spoločenským dopadom na osoby, voči ktorým sa trestné stíhanie vedie, a osobitne to platí pri trestných konaniach, v ktorých sa obvinený alebo obžalovaný nachádza vo väzbe.⁵

Mulák k rozhodovacej činnosti ESLP v súvislosti s porušením čl. 6 ods. 1 Dohovoru uvádza, že ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti nekonkretizoval všeobecne stanovenú lehotu, ktorej prekročenie znamená automaticky porušenie práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov. V rámci súvisiacej judikatúry sa porušenia práva na prejednanie veci bez zbytočných prietahov konštatuje spravidla pri trestných konaniach, ktoré trvajú dlhšie ako päť až šesť rokov. ESLP pri posudzovaní porušenia tohto práva porovnáva subjektívny záujem dotknutej osoby na prerokovaní veci bez zbytočných prietahov s všeobecným záujmom týkajúcim sa výkonu spravodlivosti. Mulák v rámci svojej vedeckej činnosti tiež uvádza štyri kritériá, ktoré sa dajú vyabstrahovať zo súvisiacej rozhodovacej činnosti ESLP, ale súčasne upozorňuje nato, že tieto kritériá musia byť vnímané len ako akési vodítka a nie je ich možné interpretovať absolútne, pretože porušenie práva na prejednanie veci bez zbytočných prietahov je vždy ovplyvnené konkrétnymi okolnosťami prípadu. Ako štyri dotknuté kritériá teda vymedzuje: 1. zložitost' veci po skutkovej stránke (napr. prejednávanie organizovanej kriminality), právnej stránke (napr. účinnosť novej právnej úpravy, ktorá je podstatná pre posúdenie trestnej činnosti, ktorá je prejednávaná) alebo po procesnej stránke; 2. správanie účastníka súdneho konania, pričom využívanie oprávnení vyplývajúcich z právneho poriadku samotným účastníkom súdneho konania mu nie je možné pričítať na zodpovednosť za spôsobenie prietahov s výnimkou zrejmych obštrukcií spôsobujúcich nedôvodné prietahy, avšak využívanie týchto oprávnení účastníkom konania tiež nie je možné automaticky pričítať na zodpovednosť štátu; 3. postup štátnych orgánov, resp. orgánov verejnej moci (hlavne v otázke, či je súdne konanie plynulé, a teda či nedošlo v posudzovaných prípadoch k dlhším prestávkam v súdnom konaní, pričom kratšie prestávky v súdnom konaní spravidla neznamenajú porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru). Vyvodzovanie takejto zodpovednosti je objektívne a týka sa priebehu súdneho konania, resp. trestného konania ako celku, a preto nie je podstatné, ktorý konkrétny orgán verejnej moci bezdôvodné prietahy spôsobil, pričom súčasne pri vyhodnocovaní otázky, či došlo k porušeniu tohto práva, sa však skúma, v ktorej fáze súdneho konania, resp. trestného konania k zbytočnému prietahu došlo; 4. význam súdneho konania pre účastníka konania, pretože je samozrejmé, že trestné konanie spôsobuje vážnejšie zásahy do základných práv a slobôd ako súkromnoprávne súdne konanie, pričom obzvlášť sú tie dopady trestného konania významné, keď je trestne stíhaná osoba vo väzbe alebo, keď je vedené trestné stíhanie voči mladistvému. Niektorí autori za piate kritérium pri posudzovaní porušenia čl. 6 ods. 1 Dohovoru považujú aj počet stupňov súdov, na ktorých bola vec prejednávaná, ale k tomuto názoru Mulák uvádza, že tento faktor síce ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti zohľadňuje, ale nepovažuje ho za kritérium rozhodovania ako predchádzajúce štyri uvedené.⁶

Záverom definovania týchto kritérií rozhodovacej činnosti ESLP považujeme za potrebné uviesť, že hoci bol vyššie uvedený prehľad zameraný primárne na porušovanie práva na prejednanie veci bez zbytočných prietahov vo vzťahu k súdnemu konaniu, tak sa týka primerane aj porušenia práva na prejednanie veci bez zbytočných prietahov v trestnom konaní. S ohľadom na špecifickosť trestného konania oproti typickým súkromnoprávnym súdnym konaniam (špecifická

⁵ ZÁHORA J. 2014. *Právo na prejednanie veci „bez zbytočných prietahov“*, s. 247-249.

⁶ MULÁK J. 2019. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*, s. 187-190.

je najmä existencia prípravného konania, ktoré je považované za súčasť trestného konania, avšak v prípade súkromnoprávných súdnych konaní prípravné konanie absentuje) je nutné v prípade trestného konania osobitne stanoviť začiatok plynutia lehoty, od ktorej začína plynúť začiatok prejednávania veci orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi. ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti za takýto začiatok plynutia lehoty považuje obvinenie osoby.⁷ Takéto obvinenie osoby je však potrebné chápať v osobitnom význame ako: „oficiálne oznámenie, ktoré príslušný orgán adresuje jednotlivcovi, obsahujúce tvrdenie, že spáchal trestný čin“.⁸ Za koniec plynutia lehoty, ktorá je relevantná pre posúdenie, či bolo rozhodnuté vo veci bez zbytočných prietáhov, sa podľa judikatúry ESLP považuje konečné meritórne rozhodnutie vo veci, avšak čo je konečné meritórne rozhodnutie vo veci závisí od konotácií vnútroštátneho práva (napr. v Slovenskej republike zato môžeme považovať právoplatné rozhodnutie odvolacieho súdu, ak vo veci neboli využité mimoriadne opravné prostriedky týkajúce sa súdneho konania).⁹

Požiadavku na prejednanie súdnej veci bez zbytočných prietáhov nenachádzame upravenú len v Dohovore, ale táto požiadavka kladúca dôraz na rýchlosť súdneho konania je obsiahnutá aj v základnom právnom predpise Slovenskej republiky – v ústavnom zákone č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „**Ústava SR**“). V zmysle čl. 48 ods. 2 Ústavy SR: „Každý má právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prietáhov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Verejnosť možno vylúčiť len v prípadoch ustanovených zákonom.“¹⁰ Za účel dodržania práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov sa považuje to, že bude dosiahnutý stav, kedy vecne a miestne príslušný orgán verejnej moci rozhodne o práve, ktoré si uplatňuje konkrétna osoba, v primerane racionálnom čase vyžadovanom na priebeh konania, v ktorom sa o danom práve rozhoduje.¹¹ K účelu tohto práva sa v rámci svojej rozhodovacej činnosti vyjadril aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len ako „**ÚS SR**“ alebo „**Ústavný súd SR**“) v Náleze, sp. zn. II. ÚS 26/95, zo dňa 25. 10. 1995: „Účelom práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov je odstránenie stavu právnej neistoty, v ktorej sa nachádza osoba domáhajúca sa rozhodnutia štátneho orgánu. Samotným prerokovaním veci na štátnom orgáne sa právna neistota osoby neodstráni. Až právoplatným rozhodnutím sa vytvára právna istota. Preto pre splnenie ústavného práva čl. 48 ods. 2 nestačí, aby štátny orgán vec prerokoval. Ústavné právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov sa splní až právoplatným rozhodnutím štátneho orgánu, na ktorom sa osoba domáha odstránenia právnej neistoty ohľadne svojich práv.“¹²

Právo na prejednanie veci bez zbytočných prietáhov kladie najmä požiadavku na rýchlosť konania súdov, resp. v prípade trestného konania aj orgánov činných v trestnom konaní. Je nutné podotknúť, že neskoro poskytnutá spravodlivosť v konečnom dôsledku nemusí znamenať poskytnutie žiadnej spravodlivosti. Zohľadňovanie tejto skutočnosti je obzvlášť významné v trestnom konaní, pretože dlhé vedenie trestného konania má výrazné dopady na osobu, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie (napr. na jej postavenie v spoločnosti alebo vyvolanie stavu psychickej neistoty), ale aj na osoby, ktoré boli poškodené trestným činom, lebo tie logicky očakávajú rýchle potrestanie páchatel'a za spáchanie trestného činu. Zo všeobecného náhľadu je možné tiež skonštatovať, že rýchlosť trestného konania je významne dôležitá aj s ohľadom na uplatňovanie preventívneho pôsobenia trestného práva voči spoločnosti, ako aj budovania dôvery spoločnosti voči orgánom činným v trestnom konaní a súdom, resp. systému trestnej justície. Obdobný názor môžeme nájsť aj v rozhodnutiach ÚS SR, konkrétne napr. v Náleze ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 55/02, zo dňa 24. 09. 2002: „Inými slovami, ústava vo svojom siedmom oddiele druhej hlavy

⁷ ZÁHORA J. 2014. *Právo na prejednanie veci „bez zbytočných prietáhov“*, s. 246.

⁸ GOMIEN D. 1999. *Krátky sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach*, s. 34.

⁹ ZÁHORA J. 2014. *Právo na prejednanie veci „bez zbytočných prietáhov“*, s. 247.

¹⁰ Článok 48 odsek 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

¹¹ DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 958.

¹² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 26/95, zo dňa 25. októbra 1995.

v rámci úpravy práva na súdnu ochranu osobitný význam pripisuje tomu, aby sa spravodlivosť nevykonávala s oneskorením, ktoré by mohlo ohroziť právo na súdnu ochranu vo svojej podstate, a tým ohroziť účinnosť a dôveryhodnosť justice. Ústava takto zaviazala predovšetkým súdy ako garantov spravodlivosti na prijatie príslušných opatrení umožňujúcich prerokovanie napadnutých vecí bez zbytočných prieťahov, a tým vykonanie spravodlivosti v primeranej lehote.¹³ Právo na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov nemožno tiež interpretovať ani tým spôsobom, že zakazuje vznik akýchkoľvek prieťahov, a teda dôvodné prieťahy sú spravidla prípustné (napr. vznikajúce v súvislosti s využitím procesných práv účastníka súdneho konania v dôsledku čoho sa z objektívnych príčin predĺži súdne konanie), čo je potvrdené aj rozhodovacou činnosťou ÚS SR, konkrétne napr. v Náleze, sp. zn. II. ÚS 52/99, zo dňa 08. 09. 1999: „*Ústava Slovenskej republiky nezaručuje osobám právo na konanie bez akýchkoľvek prieťahov. Oprávnená osoba má zaručené právo na taký postup štátneho orgánu, ktorý je zbavený zbytočných prieťahov. Preto Ústavný súd SR v konaní o podnete namietajúcom porušenie práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov vždy skúma, ako sa v okolnostiach konkrétneho prípadu rešpektuje účel práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov.*“¹⁴ Ako už bolo v predchádzajúcej časti článku spomenuté, tak právo na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov sa týka celého priebehu trestného konania, pričom vo vzťahu k trestnému konaniu treba predmetné právo interpretovať špecificky s ohľadom na to, že trestné konanie v porovnaní so súkromnoprávnymi súdnymi konaniami obsahuje prípravné konanie ako svoju špecifickú súčasť. Opätovne aj túto skutočnosť nachádzame vyjadrenú v rozhodovacej činnosti ÚS SR, konkrétne v Náleze ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 99/02, zo dňa 13. 11. 2002: „*Za zbytočný prieťah v konaní orgánu činného v trestnom konaní možno považovať dobu jeho nečinnosti alebo zjavne neefektívnej činnosti pri naplňaní účelu TP, predovšetkým požiadavky, aby trestné činy boli náležite zistené (§ 1 ods. 1 TP).*“¹⁵

Ústavný súd SR pri určení toho, či v konkrétnom súdnom konaní, resp. trestnom konaní, došlo k porušeniu práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov aplikuje hodnotiace kritériá, ktoré boli stanovené rozhodovacou činnosťou ESĽP.¹⁶ Táto skutočnosť je priamo obsiahnutá aj v rozhodnutiach ÚS SR, konkrétne napr. s poukazom na Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 28/01, zo dňa 13. 12. 2001: „*Ústavný súd si pri výklade „práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov“ garantovaného v čl. 48 ods. 2 ústavy osvojil judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva k čl. 6 ods. 1 dohovoru, pokiaľ ide o „právo na prejednanie vecí v primeranej lehote“, preto v obsahu týchto práv nemožno vidieť zásadnú odlišnosť.*“¹⁷ Súhrnne teda môžeme skonštatovať, že rozhodovacia činnosť ÚS SR a ESĽP je pri rozhodovaní o porušení práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov veľmi podobná a judikatúra ÚS SR má podklad v judikatúre ESĽP. Drgonec v rámci svojej vedeckej činnosti konštatuje, že ÚS SR pri posudzovaní predmetnej otázky rozhoduje podľa nasledujúcich štyroch kritérií: 1. dĺžka konania o subjektívnom práve; 2. zložitnosť vecí; 3. správanie účastníkov; 4. (ne)činnosť orgánu konajúceho vo veci.¹⁸ K predmetnému vymedzeniu kritérií rozhodovacej činnosti ÚS SR považujeme za potrebné uviesť, že aj pri vymedzení kritérií, ktoré boli uvedené vyššie, a podľa ktorých rozhoduje ESĽP, sa samozrejme zohľadňuje dĺžka samotného súdneho konania, resp. trestného konania, len predmetné vymedzenia pravdepodobne vychádzajú z inej kategorizácie týchto kritérií. Opätovne aj samotný Ústavný súd SR tieto kritériá interpretoval v rámci svojej rozhodovacej činnosti, napr. v Náleze, sp. zn. I. ÚS 156/02, zo dňa 17. 09. 2003: „*Judikatúra ústavného súdu sa ustálila v tom, že otázka, či v konkrétnom prípade bolo alebo nebolo porušené právo na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov garantované v čl. 48 ods. 2 ústavy, sa skúma vždy s ohľadom na konkrétne*

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 55/02, zo dňa 24. septembra 2002.

¹⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 52/99, zo dňa 08. septembra 1999.

¹⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 99/02, zo dňa 13. novembra 2002.

¹⁶ DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 964.

¹⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 28/01, zo dňa 13. decembra 2001.

¹⁸ DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 969.

okolnosti každého jednotlivého prípadu najmä podľa týchto troch základných kritérií: zložitosť veci, správanie účastníka konania a postup súdu (napr. I. ÚS 41/02). Ústavný súd pritom prihliada aj na predmet sporu (povahu veci) v posudzovanom konaní a jeho význam pre sťažovateľa (napr. I. ÚS 19/00, I. ÚS 54/02, II. ÚS 32/02).“¹⁹

Právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov kladúce požiadavku na rýchlosť trestného konania je zakotvené aj medzi hlavnými zásadami trestného konania vymedzenými v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „**Trestný poriadok**“ alebo „**TPor**“), konkrétne v § 2 ods. 7: „Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.“²⁰ Rýchlosť trestného konania je v zmysle vedy trestného práva procesného obsiahnutá v zásade práva na spravodlivý a rýchly proces, ktorá je vyjadrená v § 2 ods. 7 TPor. Rýchlosť trestného konania je pomerne diskutovaná naprieč vedeckou obcou a aj aplikačnou praxou, pretože z náhľadu generálnej a aj špeciálnej prevencie je potrebné, aby bol spravodlivý trest vynesený v primeranej lehote, a teda, aby v trestných konaniach nevznikali zbytočné prietahy. Rýchlosť trestného konania je dôležitá aj v dôsledku vnímania zásady primeranosti a zdržanlivosti v trestnom konaní, pretože k zásahom do základných práv a slobôd má dochádzať subsidiárnym spôsobom, len v odôvodnených prípadoch, majú trvať nevyhnutný čas a majú byť realizované v nevyhnutnej miere, pričom zároveň musí byť dodržaná korelácia medzi intenzitou zásahu do základných práv a slobôd a dôvodom realizácie tohto zásahu. V dôsledku tejto súvislosti je potrebné, aby trestné stíhanie voči osobe, voči ktorej sa trestné stíhanie vedie, prebehlo v primeranej lehote a bez zbytočných prietahov, pretože dochádza k právnej neistote tejto osoby a aj k pomerne intenzívnemu zásahu do jej základných práv a slobôd (najmä vo väzobných trestných veciach).²¹

Zásadu rýchlosti trestného konania je potrebné vnímať ako všeobecnú zásadu trestného konania uplatňujúcu sa naprieč všetkými jeho fázami, a, ktorá sa týka všetkých orgánov, ktoré sa na trestnom konaní podieľajú (vrátane súdov, policajtov a prokurátorov). Pri zásade rýchlosti trestného konania je špecifické to, že rýchlosť trestného konania môže byť rozličnými subjektmi trestného konania vnímaná rozdielne (napr. bežne obhajcovia majú iné vnímanie rýchlosti trestného konania ako orgány činné v trestnom konaní), pričom táto skutočnosť je spôsobená protichodnými záujmami týchto subjektov v trestnom konaní.²² To, aby trestné konanie prebehlo bez zbytočných prietahov predstavuje záruku riadneho objasnenia trestnej veci a tým pádom aj správneho a spravodlivého rozhodnutia v trestnej veci samotnej, pretože je možné skonštatovať, že vzniknuté prietahy v trestnom konaní a zároveň aj jeho samotná dĺžka negatívne ovplyvňujú kvalitu a aj kvantitu dôkazov, ktoré sa majú v trestnom konaní vyhľadať, zabezpečiť a vykonať.²³

Vo vede trestného práva procesného je možné nájsť zaujímavé nazeranie na obsah zásady rýchlosti trestného konania od Gřivnu. V rámci svojej vedeckej činnosti diferencuje zásadu rýchlosti na zásadu rýchlosti v užšom zmysle a na zásadu rýchlosti v širšom zmysle. Zásada rýchlosti v užšom zmysle má súvislosť so zásadou oficiality a zo zásady rýchlosti v užšom zmysle vyvodzuje požiadavku na čo najrýchlejšie prejednanie trestnej veci, ktorá je súčasne aj súčasťou zásady oficiality. Naopak zo zásady rýchlosti v širšom zmysle vyplýva právo na prejednanie veci v primeranej lehote. Chápanie zásady rýchlosti v užšom zmysle má súvis so samotným účelom trestného konania, resp. trestného práva procesného, pretože, aby bol naplnený samotný účel trestu, je potrebné, aby boli trestné sankcie vykonávané rýchlo a efektívne. Zásada rýchlosti

¹⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 156/02, zo dňa 17. septembra 2003.

²⁰ § 2 odsek 7 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

²¹ KURILOVSKÁ, L. 2013. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*, s. 54.

²² MULÁK J. 2019. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*, s. 182.

²³ ŠÁMAL, P. et al. 2013. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*, s. 28.

v širšom zmysle súvisí s právom konkrétnej osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie, aby bol čo najrýchlejšie odstránený stav právnej neistoty vyplývajúci z vedenia trestného stíhania voči nej.²⁴ Zásadu rýchlosti v užšom zmysle teda treba chápať ako objektívnu a primárnu kategóriu, kým zásadu rýchlosti v širšom zmysle treba interpretovať ako subjektívnu kategóriu.²⁵

2. Komparatívna analýza kategórie efektívnosti trestného konania a rýchlosti trestného konania (s dôrazom na ich vzájomný vzťah)

Pokiaľ sme sa v prvej časti predkladaného príspevku venovali analytickému rozboru zásady rýchlosti trestného konania, a teda možno hovoriť o určitom všeobecnom rámci problematiky, druhá časť príspevku bude predstavovať časť osobitnú, so zameraním sa na vzájomnú reláciu pojmov efektívnosť trestného konania a rýchlosť trestného konania. Na uvedené entity (ako určité aspekty zásady rýchlosti trestného konania) budeme nazerať primárne prostredníctvom obsahového kritéria, cieľom je práve vyslovenie záveru (prípadne záverov) o ich vzájomnom vzťahu, resp. vyslovenie záveru, že uvedené predstavujú vzájomne obsahovo prerývajúce sa pojmy.

Z hľadiska zvyčajného významu slov možno konštatovať, že kým rýchlosť je odbornou terminológiou výkladovo vnímaná ako miera pohybu alebo deja v pomere k istej časovej miere,²⁶ efektívnosť je spravidla vyjadrovaná prostredníctvom termínov účinnosť²⁷ či miera využitia, výkladovo ako veličina vyjadrujúca vzťah medzi vloženými prostriedkami a ich účinkami (z hľadiska hodnotenia ich výsledkov).²⁸ Už na uvedenom náčrte (z hľadiska gramatického) možno konštatovať, že termíny rýchlosť a efektívnosť nemožno stotožňovať, prostredníctvom metódy logického výkladu *a minori ad maius* to bude platiť aj pre pojmy rýchlosť trestného konania a efektívnosť trestného konania.

S ohľadom na znenie Trestného poriadku možno uviesť, že kým základným východiskom rýchlosti trestného konania (resp. vyjadrením zásady rýchlosti trestného konania) je § 2 ods. 7 TPor (primárne prostredníctvom spojenia „v primeranej lehote“²⁹), v predmetnom legislatívnom texte nemožno identifikovať zmienku o efektívnosti konania. Dôvod je pomerne jednoduchý, platí, že efektívnosť (aj v prípade trestného konania) nie je sama o sebe prostriedkom, ale skôr cieľom, účinkom, ktorý má byť dosiahnutý. Využitelnosť uvedeného aspektu je preto viazaná skôr na proces predchádzajúci vzniku legislatívneho textu, teda na proces normotvorby. Uvedené potom platí nie len vo vzťahu k príprave nových právnych predpisov (doteraz v právnom poriadku toho ktorého štátu neexistujúcich), ale aj vo vzťahu k novelizácii právnych predpisov už existujúcich. Práve v súvislosti s druhou líniou by mala byť (očakávaná) efektívnosť základným kritériom takejto normotvorby. Zákonodarca však bude nesporne korigovať maximálnu dosiahnuteľnú mieru efektívnosti ekonomickým kritériom.

²⁴ GRÍVNA, T. 2007. *Zásada rychlosti v trestním řízení, právo na projednání věci v přiměřené lhůtě a některé důsledky jejich porušení*, s. 18.

²⁵ MULÁK J. 2019. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*, s. 182.

²⁶ Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, výraz „rýchlosť“. [online]. Dostupné z: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=r%C3%BDchlos%C5%A5&s=exact&c=n726&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=bermolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>. Navštívené dňa: 26.3.2021.

²⁷ Na danom mieste je potrebné uviesť, že účinnosť má v oblasti práva špecifický význam v súvislosti s účinnosťou právnych noriem, a preto v uvedenom rámci je potrebné tieto pojmy prísne rozlišovať.

²⁸ Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, výraz „efektívnosť“. [online]. Dostupné z: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=efekt%C3%ADvnos%C5%A5&s=exact&c=r1e2&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=bermolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>. Navštívené dňa: 26.3.2021.

²⁹ Pre bližší výklad uvedeného pozri prvú kapitolu predkladaného príspevku.

Uvedenú odlišnosť pojmov rýchlosť a efektívnosť si v súvislosti s prípravou Trestného poriadku (resp. v súvislosti s rekodifikáciou trestného práva procesného) plne uvedomoval aj zákonodarca, čo možno konštatovať v súvislosti so samotným vymedzením základných cieľov rekodifikácie. Hneď v úvode všeobecnej časti dôvodovej správy k Trestnému poriadku je vymedzené, že: „Základným cieľom predkladanej rekodifikácie je zefektívnenie, zjednodušenie, zrýchlenie a zhospodárnenie trestného procesu, čím sa zabezpečí tak účinnejšia ochrana práv a oprávnených záujmov fyzických osôb a právnických osôb, ako aj ochrana celospoločenských záujmov.“³⁰ Predmetný dokument dokonca operuje s pojmami zefektívnenie a zrýchlenie (nie samotná efektívnosť a rýchlosť), a hoci to nie je explicitne vyjadrené, o zefektívnení či zrýchlení možno nesporne hovoriť v komparácii s dovtedy účinnou právnou úpravou (na základe čoho je potom zrejme takéto zrýchlenie alebo zefektívnenie aj kvantifikovateľné). Tu platí, že až s odstupom času (po účinnosti rekodifikovaného Trestného poriadku) bolo možné hodnotiť, či naozaj prostredníctvom predmetnej právnej úpravy aj došlo k efektívnejšiemu a rýchlejšiemu trestnoprávnemu postihu.

V ďalšej časti príspevku budeme na základe doteraz uvedeného vychádzať práve z toho, že efektívnosť trestného konania predstavuje určitý výsledok činnosti a nie samotný prostriedok na dosiahnutie tohto cieľa (pričom východiskom bude práve normotvorba). Pokiaľ sa v súvislostiach zameriavame špecificky na vzťah efektívnosti trestného konania a jeho rýchlosti, možno si položiť výskumnú otázku, či by práve rýchlosť konania (ako nesporne kvantifikovateľné kritérium) nemohla predstavovať atribút (kritérium), prostredníctvom ktorého by sme mohli hodnotiť efektívnosť právnej úpravy trestného konania.

Na strane druhej, s ohľadom na záujem o skúmanie efektívnosti práva (resp. právnej normy alebo právneho predpisu), sa vynára otázka, či je nevyhnutné, aby sme efektívnosť práva zadefinovali, prípadne či je dostatočné, pokiaľ vymedzíme základné kritériá (podmienky) jej poznania (poznávaní). Prikláňame sa skôr k druhému z načrtnutých postupov, nakoľko platí (a to nie len vo sfére trestného práva), že entity je možné skúmať a poznávať (na základe vymedzenia elementárnych podmienok) aj za predpokladu, že neexistuje ich jediná všeobecne akceptovaná definícia. Uvedené platí aj pre oblasť práva, príkladom môže byť napríklad koncept príčinnej súvislosti. Vymedzenie podmienok je preto potrebné vnímať ako primárny predpoklad skúmania efektívnosti (prakticky) akejkolvek množiny. V zmysle relevantnej literatúry preto platí, že: „*Ak chceme skúmať efektívnosť práva alebo akéhokoľvek systému musíme definovať nevyhnutne podmienky (predpoklady), ktoré umožňujú vôbec uvažovať o tom, že skúmanie efektivity systému ma vôbec nejaký zmysel.*“³¹ V zmysle teoretických poznatkov k skúmaniu efektívnosti určitej entity je vhodné dodať, že právo predstavuje vhodný prvok skúmania, nakoľko predstavuje dynamicky sa meniaci systém (s ohľadom na spoločenskú situáciu), nakoľko práve dynamika je atribútom, ktorý vytvára možnosti pre skúmanie, statický systém je možné len ťažko podrobiť skúmaniu z hľadiska jeho efektívnosti. Rovnako platí, že právo nie je systémom uzavretým, ani čo sa týka jednotlivých línií (právnych odvetví), nakoľko možno hovoriť ako o odvetvovej, tak aj medziodvetvovej interakcii. Navyše platí, že právo je klasickým zástupcom tzv. spoločenského systému,³² nakoľko je nie len ľuďmi vytvorený, ale aj upravovaný, modifikovaný, ovládaný. Práve s ohľadom na interreláciu prvkov systému je finálnym výstupom súbor výsledkov, je nesporné, že ako samotný systém, tak aj výsledok takéhoto systému je ovplyvnený ľudskou vôľou, činnosťou. Práve takýto výsledok (v oblasti práva pôjde o výsledok v rámci aplikácie práva) možno využiť ako prvok do komparácie s cieľom očakávaným, pričom vzniknutá miera nám definuje efektívnosť

³⁰Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Dôvodová správa. Všeobecná časť. [online]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-301-2005-Z-z.htm>. Navštívené dňa 25.3.2021.

³¹ ČENTĚŠ, J., VOJTUŠ, F. 2021. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In ČENTĚŠ, J. a kol. (ed.). *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, s. 29.

³² KNAPP, V. 1988. *Efektívnosť práva a efektívnosť národného hospodárstva*, s. 296.

toho ktorého systému. Cieľ očakávaný možno vnímať rovnako ako predpoklad efektívnosti systému,³³ v rámci spoločenských systémov je daný vždy vtedy, ak sú splnené zvyšné predpoklady determinujúce daný systém.³⁴ Efektívnosť vyjadruje tú časť množiny výsledkov pôsobenia systému, ktorá je spojená s výsledkami želanými, druhá množina predstavuje výsledky či už neželané alebo neočakávané (súhrnne ako výsledky iné, ako tie, ktoré boli očakávané). Atribút efektívnosti je v konečnom dôsledku znakom pôsobenia a je vnímateľný ako úspešnosť vo vzťahu k dosahovaniu účelu tohto pôsobenia.³⁵

V konečnom dôsledku je možné vnímať efektívnosť ako reláciu cieľu právnej normy a jej reálneho (aplikačného) dopadu, pôsobenia.³⁶ V dostupnej literatúre je preto možné badať nahrádzanie pojmu efektívnosť práva prostredníctvom spojenia efektívnosti pôsobenia práva,³⁷ čo však v konečnom dôsledku nemá vplyv na vnímanie veci samej. Nesporne platí, že „...*efektívnosť bude z praktických dôvodov v zásade vždy len nástrojom zrovnávania rôznych situácií, nie absolútnym popisom jedného izolovaného javu. Môže ísť pritom o porovnávanie jedného spoločenského systému pred a po určitej zmene, ako aj o zrovnávanie rôznych systémov navzájom...*“.³⁸ Prakticky teda komparáciou právnej normy v priebehu času z dôvodu legislatívnej činnosti, a to s ohľadom na kritériá cieľa očakávaného v porovnaní s konkrétnymi účinkami v rovine aplikácie práva.

S ohľadom na doteraz uvedené všeobecné východiská viažuce sa na koncept efektívnosti sa naskytuje otázka, či môže byť v podmienkach trestného práva prvkom pre posúdenie efektívnosti trestného konania atribút rýchlosti takéhoto konania. Domnievame sa, že práve uvedené kritérium, ktoré je možné za správnej špecifikácie kvantifikovať (tak aby nedochádzalo k zmiešavaniu nesúrodých prvkov), by mohlo predstavovať prvok pre hodnotenie efektívnosti trestného práva.

Pokiaľ vychádzame z nastolených predpokladov, aby sme vôbec mohli pristúpiť k hodnoteniu efektívnosti, základom je nie len existencia systému, resp. subsystému (teda v našom prípade práva, resp. trestného práva), ale aj danosť sledovaného účelu. Uvedené je v prípade Trestného poriadku potrebné odlišiť od účelu prijatia právnej normy (obsiahnutý v dôvodovej správe), ktorý sme uvádzali v texte vyššie, nakoľko tento skôr odôvodňuje potrebu prijatia takejto normy. Na danom mieste je potom potrebné sa zamyslieť nad tým, čo je účelom trestného konania, tento je nesporne potrebné vykladať v súlade (a v spojení) so základnými zásadami trestného konania. Určitým východiskom je § 1 Trestného poriadku, pričom prakticky hovoríme o zákonom upravenom postupe príslušných subjektov s cieľom páchatel'ov trestnej činnosti zistiť a náležite potrestať. Účelom zákonodarcu (a reštriktívne aj účelom trestného konania) by nemalo byť len samotné nastolenie dostatočne abstraktných pravidiel správania sa upravujúcich postup oprávnených subjektov, ale predovšetkým zabezpečenie toho, aby bol naplnený aspekt efektívnosti takéhoto postupu, a tým pádom aj účel trestného konania (nech to znie akokoľvek tautologicky). Možno napríklad konštatovať, že niektorí autori³⁹ prakticky stotožňujú účel

³³ Prakticky platí, že vlastným predpokladom je aj vnímanie účelu toho ktorého systému, v súvislosti s právom ako spoločenským systémom sa teda naskytuje stále nie jednotne vykladaná otázka, čo to vlastne je právo. Tu platí, ako v súvislosti s jednotlivými právnymi inštitútmi, že definícia práva záleží od nazerania autora, od kritérií, ktoré zvolil v rámci svojho nazerania, prípadne od miery ovplyvnenia právnou školou, historickým vplyvom, či od právneho odvetvia, v rámci ktorého realizoval príslušný autor svoj právny výskum. Stotožňujeme sa s názormi tých autorov, ktorý vnímajú z hľadiska posudzovania efektívnosti práva za najvhodnejšie nazeranie právno-pozitivistickéj školy (zástupcami ktorej sú napr. H. Kelsen, Š. Luby).

³⁴ ČENTÉŠ, J., VOJTUŠ, F. 2021. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In ČENTÉŠ, J. a kol. (ed.). *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, s. 30.

³⁵ Napr. v ČECHÁK, P. 2010. *Axiologické aspekty efektívnosti pôsobení práva*, s. 7-9.

³⁶ ČENTÉŠ, J., VOJTUŠ, F. 2021. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In ČENTÉŠ, J. a kol. (ed.). *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, s. 31.

³⁷ Pozri v ČECHÁK, P. 2010. *Axiologické aspekty efektívnosti pôsobení práva*, s. 10.

³⁸ BROULÍK, J., BARTOŠEK, J. 2015. *Ekonomický prístup k právu*, s. 56.

³⁹ Napr. v IVOR, J. et al. 2006. *Trestné právo procesné*, s. 22-23.

trestného konania s účelom trestného práva procesného ako celkom, opätovne s odkazom na už spomenutý § 1 Trestného poriadku.

Výsledkom činnosti trestného práva ako súčasti práva (ako spoločenského systému) je z hľadiska hodnotenia efektívnosti prakticky každé rozhodnutie, ktorým sa určité štádium trestného konania ukončuje, prípadne dochádza k prechodu do ďalšej fázy trestného konania (k potrebe rešpektovania jednotlivých fáz trestného konania v intenciách posudzovania jeho efektívnosti pozri text nižšie). Pritom platí, že spôsob rozhodnutia nie je podstatný, pokiaľ je v súlade so zákonom. Ciele trestnej politiky v oblasti trestného práva procesného (a *de facto* aj účel trestného konania) by mohli byť zjednodušene popísané tak, aby dochádzalo k prijímaniu zákonných rozhodnutí v čo možno najkratšom čase (v primeranej lehote, rešpektujúc zásadu rýchlosti trestného konania). Čo možno najkratšie dosiahnutie takéhoto stavu je potom z hľadiska hodnotenia efektívnosti jej kritériom. Závisí potom od zvoleného prístupu, čo bude základným predmetom skúmania. Takýto prístup môže byť prístupom izolovane v rámci trestného práva ako určitého systému, napríklad s ohľadom na právnu úpravu ako takú, na druhej strane prichádza do úvahy využitie tzv. externých prístupov. Azda najvýznamnejším prístupom je prístup sociologicko-právny, ktorý umožňuje zameranie sa na komparáciu skutočných a sledovaných (očakávaných) cieľov, rovnako tak prístup ekonomický (prostredníctvom ekonomickej analýzy práva), kde je základným východiskom už spomenutý proces minimalizácie nákladov za účelom maximalizácie dosiahnutých priaznivých výsledkov (na základe korelácie s očakávanými výsledkami). Prikláňame sa k názoru, že najvhodnejšie kritérium pre posudzovanie a hodnotenie efektívnosti trestného konania by bolo také, ktoré by bolo schopné poňať ako prvky prístupu interného, tak aj externého.

Opätovne si preto kladieme otázku, či takto nastavené podmienky na vhodné kritérium hodnotenia efektívnosti spĺňa atribút rýchlosti konania. V prvom rade platí, že ide o atribút, ktorý je numericky vyjadriteľný, prakticky od relevantného začatia trestného konania po jeho právoplatné skončenie. Rovnako prízvukujeme, že v súvislosti s trestným konaním je potrebné v spojitosti s hodnotením efektívnosti rozlišovať jednotlivé štádiá (v nadväznosti na § 10 ods. 14 Trestného poriadku), pričom hodnotiť efektívnosť je prakticky možné už aj v postupe pred začatím trestného stíhania (tzv. predprípravné konanie), nakoľko aj v danom je možné relevantne rozlíšiť jeho začiatok a skončenie (prípadne posun do prípravného konania ako ďalšieho štádia trestného konania).⁴⁰ Domnievame sa, že nakoľko je možné zreteľne identifikovať hranice jednotlivých štádií trestného konania (t.j. predprípravné konanie, prípravné konanie, súdne konanie), vzhľadom na vymedzenie ich začiatku a skončenia, do úvahy prichádza samostatné hodnotenie efektívnosti týchto štádií. Takýto prístup sa nie len že javí ako najvhodnejší, ale z hľadiska relevantnosti výsledkov aj najsprávnejší. Kombinované posudzovanie efektívnosti týchto štádií by nemalo z hľadiska prakticity žiadny význam, otázna je samotná možnosť ich kombinovaného posudzovania, predovšetkým vzhľadom na nekompatibilitnosť systémov príslušných subjektov.

Ak vnímame cieľ trestného práva procesného v rovine čo možno najrýchlejšej (a zákonnej) realizácie práv, rýchlosť konania môžeme vnímať ako vhodné kritérium pre posudzovanie efektívnosti trestného konania. Nie len vo vzťahu k efektívnosti trestného konania ako celku, ale primárne aj vo vzťahu k partikulárnym zmenám v právnej úprave (napr. s ohľadom na novelizáciu príslušných právnych inštitútov). Aj tu však platí, že pokiaľ vnímame trestný proces v spojitosti so základnými zásadami trestného práva procesného (resp. trestného konania), nachádzame hranicu, za ktorou by akékoľvek zrýchľovanie pôsobilo v negatívnom slova zmysle na dodržiavanie predmetných zásad, a preto rýchlosť konania nie je v súvislosti s hodnotením efektivity trestného konania kritériom *en bloc*. Konštatovať, že rýchlosť konania je nesporne významným prvkom v procese hodnotenia efektívnosti trestného konania, možno napriek vyššie uvedenému, že Trestný poriadok nepozná a nepracuje s pojmom efektívnosť, nakoľko ide o cieľ, nie prostriedok.

⁴⁰ Vychádzame z toho, že trestné konanie je konaním od prijatia podnetu vecne a miestne príslušným policajtom, pokiaľ je takýto podnet spôsobilý na vyvolanie postupu v zmysle Trestného poriadku.

Záver

Autori v rámci príspevku venovali náležitú pozornosť vymedzeniu zásady rýchlosti trestného konania, resp. zásady súdneho konania z náhľadu medzinárodného, z náhľadu ústavného práva ako aj z náhľadu trestného práva procesného. Zo zásady rýchlosti súdneho konania, resp. trestného konania vyplýva právo na prejednanie veci v primeranej lehote bez vzniku zbytočných prietáhov. V demokratickom a právnom štáte je nesmierne dôležité, aby osoby, voči ktorým je vedené trestné stíhanie, mali právo na to, aby o ich trestnej veci bolo rozhodnuté v primeranej lehote. Je možné skonštatovať, že zásada rýchlosti trestného konania je zásadou pomerne rozpracovanou, či už z pohľadu vedeckej doktríny ako aj súdnej judikatúry. Zásada rýchlosti súdneho konania, resp. trestného konania je precízne rozpracovaná v rámci rozhodovacej činnosti ESĽP, ktorú v podstate do svojej rozhodovacej činnosti prevzal aj Ústavný súd SR.

Rovnako možno záverom v súvislosti s vymedzením vzťahu efektívnosti a rýchlosti trestného konania konštatovať, že vzhľadom na teoretické vymedzenie východísk týkajúcich sa kritérií hodnotenia efektívnosti, práve rýchlosť konania sa javí ako kritérium najuniverzálnejšej povahy ponímajúce ako prístup interný, tak aj externý (najmä v súvislosti so sociologicko-právnym prístupom). Všeobecne platí, vychádzajúc z relevantnej literatúry, že tak ako nie je jednotný názor na to, čo je potrebné vnímať pod efektívnosťou práva (na základe nejakej ustálenej definície), tak nemožno ani s jednoznačnosťou uviesť, aké kritérium by malo byť prostriedkom takéhoto hodnotenia efektívnosti. Domnievame sa, hoci v súvislosti s hodnotením efektívnosti práva prichádza do úvahy využitie viacerých kritérií, že práve rýchlosť konania je kritériom najvšeobecnejšej povahy.

Súhlasíme s názorom, že hoci sa „...efektívnosť práva... nedá kvantitatívne merať vo všeobecnosti,... [to] nevylučuje možnosť kvantitatívne stanoviť mieru efektívnosti niektorých právnych noriem, resp. ich súborov (právnych inštitútov)...“.⁴¹

Zároveň platí, pokiaľ hovoríme o efektívnosti práva, že cieľom zákonodarcu by malo byť to, aby právna norma nie len že dosiahla maximálnu úroveň efektívnosti (resp. sa priblížila efektívnosti očakávanej) v čo možno najkratšom čase od svojej účinnosti, ale primárne aby si takúto úroveň aj dlhodobo udržala, resp. aby v prípade zmeny spoločenských pomerov v takomto dynamickom systéme došlo k náležitému novelizovaniu právnej úpravy, aby bolo vôbec možné sa opätovne miere očakávanej (z hľadiska dopadu právnej úpravy) priblížiť.

V neposlednom rade je potrebné si uvedomiť, že hodnotenie efektívnosti právnej úpravy (prípadne právnych noriem alebo ich celkov) nepredstavuje teoretický koncept *per se*, ale že primárne predstavuje podklad na prípadné vytvorenie metodík následného hodnotenia efektívnosti práva. Takáto metodika by mala svoj význam predovšetkým v legislatívnom procese, a to najmä za účelom preskúmania, či je tá ktorá novelizácia právnej úpravy vôbec potrebná, resp. či je ňou vôbec možné dosiahnuť zákonodarcom sledovaný efekt.

Zoznam bibliografických odkazov:

BECCARIA, C. 2009. *O zločinoch a trestoch*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o. 128 s. ISBN 978-80-8101-252-5.

BROULÍK, J., BARTOŠEK, J. 2015. *Ekonomický prístup k právu*. Praha: C. H. Beck. 216 s. ISBN 978-80-7400-573-2.

ČENTÉŠ, J., VOJTUŠ, F. 2021. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In ČENTÉŠ, J. a kol. (ed.). *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. 162 s. ISBN 978-80-7160-577-5. Dostupné z:

⁴¹ ČENTÉŠ, J., VOJTUŠ, F. 2021. *Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu*. In ČENTÉŠ, J. a kol. (ed.). *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, s. 38.

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Zborniky/2021-1-12-Zborni__k-z-medzina__rodnej-vedeckej-konferencie-APVV_01.pdf.

ČECHÁK, P. 2010. *Axiologické aspekty efektivity působení práva*. Disertační práce, Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 183 s.

DRGONEC, J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vyd. Bratislava: C. H. Beck. 1792 s. ISBN 978-80-89603-74-9.

Európsky dohovor o základných právach a ľudských slobodách. [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf. Navštívené dňa 28.03.2021.

GOMIEN, D. 1999. *Krátky sprievodca Európskym dohovorom o ľudských právach*. 3. upravené a rozšírené vyd. Bratislava: Informačné a dokumentárne stredisko o Rade Európy. 128 s. ISBN 80-967674-45.

GRÍVNA, T. 2007. *Zásada rýchlosti v trestnom řízení, právo na projednání věci v přiměřené lhůtě a některé důsledky jejich porušení*. In FENYK, J. a kol. (ed.). *Pocta Dagmar Cisářové k 75. narozeninám*. Praha: Lexis Nexis CZ. 166 s. ISBN 80-86920-25-9.

IVOR, J. et al. 2006. *Trestné právo procesné*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o. 993 s. ISBN 80-8078-101-X.

KNAPP, V. 1988. *Efektivnost práva a efektivnost národného hospodárství*. In Právnik, č. 4, roč. CXXVII. s. 293-309.

KURILOVSKÁ, L. 2013. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. 1. vyd. Šamorín: HEURÉKA. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.

MULÁK, J. 2019. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. 1. vyd. Praha: Leges. 337 s. ISBN 978-80-7502-387-2.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 26/95, zo dňa 25. októbra 1995.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 52/99, zo dňa 08. septembra 1999.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 28/01, zo dňa 13. decembra 2001.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 55/02, zo dňa 24. septembra 2002.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 99/02, zo dňa 13. novembra 2002.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 156/02, zo dňa 17. septembra 2003.

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, výraz „efektívnosť“. [online]. Dostupné z:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=efekt%C3%ADvnos%C5%A5&s=exact&c=r1e2&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>. Navštívené dňa: 26.3.2021.

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, výraz „rýchlosť“. [online]. Dostupné z: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=r%C3%BDchlos%C5%A5&s=exact&c=n726&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>. Navštívené dňa: 26.3.2021.

ŠÁMAL, P. et al. 2013. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck. 1920 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

ZÁHORA, J. 2014. *Právo na prejednanie trestnej veci „v primeranej lehote“*. In ZÁHORA, J. a kol. (ed.). *Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Zborník z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Praha: Leges. 384 s. ISBN 978-80-7502-030-7. Dostupné z: https://www.paneuromi.com/wp-content/uploads/2017/03/00-zbornik-akt_probl_pripr_konania_trestneho_tisk4_final.pdf. Navštívené dňa 28.03.2021.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Dôvodová správa. Všeobecná časť. [online]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-301-2005-Z-z.htm>. Navštívené dňa 25.3.2021.

Kontaktné údaje:

JUDr. Filip Vincent

Interný doktorand

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

filip.vincent@flaw.uniba.sk

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

Odborný asistent

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

POSTUP PRED ZAČATÍM TRESTNEHO STÍHANIA – QUO VADIS?¹

mjr. Mgr. Ing. František VOJTUŠ

národná kriminálna agentúra Prezídia PZ

externý doktorand, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta Univerzita Komenského Bratislava

***Anotácia:** Príspevok sa zaoberá rozborom problematiky postupu pred začatím trestného stíhania, ako jedného zo štádií trestného konania. Autor v príspevku rozoberá jeho funkcie, fázy a súčasnú právnu úpravu. Následne je vykonaná empirická analýza tohto štádia trestného konania so zameraním na postup podľa § 197 Trestného poriadku. V závere sú prezentované možné trendy vývoja tohto štádia trestného konania .*

***KLúčové slová:** postup pred začatím trestného stíhania, empirická analýza, § 197.*

***Annotation:** The paper deals with the analysis of the proceeding preliminary to the commencement of criminal prosecution as a one of the Slovak criminal procedure stages. In paper, author analysed the functions, phases and current legal regulation of this stage. The empirical analysis of this criminal procedure stage with emphasis on procedure according to section 197 of the Code of Criminal Procedure is performed consequently. At the conclusion, there are presented possible future trends of the proceeding preliminary to the commencement of criminal prosecution.*

***Keywords:** proceeding preliminary to the commencement of criminal prosecution, empirical analysis, section 197.*

Úvod

Trestné konanie definuje Trestný poriadok² v § 10 ods. 15 ako konanie podľa tohoto zákona, pričom ho systematicky delí na dve základne časti, a to predsúdne konanie a súdne konanie, ktoré sa ďalej delia na šesť štádií, z ktorých prvým štádiom trestného konania je obvykle postup pred začatím trestného stíhania. Obvykle preto, lebo toto štádium trestného konania je väčšinou autorov považované za štádium fakultatívne, a nie obligatórne.³ Čo sa týka samotnej úpravy postupu pred začatím trestného stíhania, tak táto je de lege lata „najskromnejšia“ zo všetkých štádií trestného konania. Táto „skromnosť“ sa na druhej strane odráža v tom, že toto štádium je zrejme najmenej zviazané formálnosťou úpravy slovenského trestného konania, je neflexibilnejšie a umožňuje v najvyššej miere využívať aj mimoprocesné postupy odhaľovania a objasňovania trestnej činnosti.⁴ Z hľadiska histórie môžeme pripomenúť, že ako také boli základy postupu pred začatím trestného stíhania v novodobej histórii československého a následne aj slovenského trestného práva položené prijatím zákona č. 141/1961 Zb..⁵

Cieľom nášho príspevku je analyzovať jednak súčasný stav postupu pred začatím trestného stíhania, ako štádia trestného konania, a následne rozobrať možné trendy vývoja z hľadiska tohto štádia trestného konania. Analýzu sme vykonali jednak na podklade právnej úpravy, ale aj na základe údajov vzťahujúcich sa k tomuto štádiu, ktoré pochádzali zo štatistiky odboru vyšetřovania Úradu kriminálnej polície Prezídia PZ.

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102 „Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.“.

² zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len ako „Trestný poriadok“)

³ Bližšie k tomu pozri VOJTUŠ, F. : Postup pred začatím trestného stíhania. In: *Policajná teória a prax*, 2019, Roč. XXVII., č. 3, s. 133 a násl.

⁴ K tomu pozri R 33/2019 – III posledný odsek

⁵ Bližšie k vývoju a histórii postupu pred začatím trestného stíhania pozri POLÁK, P. Historické súvislosti a súčasnosť úpravy postupu pred začatím trestného stíhania. In: Fedorovičová, I. (Ed.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Medzinárodná virtuálna interdisciplinárna vedecká konferencia. 23. november 2009. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2009, s. 116 – 134

Postup pred začatím trestného stíhania de lege lata

Legálnu definíciu postupu pred začatím trestného stíhania Trestný poriadok nezahrňuje, avšak zjednodušene môžeme povedať, že je to činnosť orgánov činných v trestnom konaní, ktorá je spojená s preskúmaním a vyhodnocovaním trestných oznámení a iných podnetov o trestnej činnosti.⁶

V štádiu postupu pred začatím trestného stíhania môžeme, podľa nášho názoru, hovoriť o troch jeho funkciách, a to o jednej primárnej funkcii a dvoch akcesorických. Primárnou funkciou tohto štádia je **verifikačná (filtračná)** funkcia, ktorej účelom je zabezpečiť, aby do štádia prípravného konania (vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania) prešli len tie skutky, vyplývajúce z oznámení (podnetov), u ktorých sú splnené kumulatívne aspoň nasledujúce dve podmienky vychádzajúce z § 119 odsek 1 Trestného poriadku, a to, že skutok sa stal a zároveň skutok je trestným činom.⁷ Verifikačná funkcia postupu pred začatím trestného stíhania vyplýva aj zo samotnej dikcie § 199 ods. 1 Trestného poriadku, z ktorej vyplýva, že trestné stíhanie začne policajt len ak nie je dôvod na postup podľa § 197 ods. 1 alebo ods. 2 Trestného poriadku, teda skončenie veci inak ako jej posunutím do ďalšieho štádia trestného konania.

Akcesorickými funkciami postupu pred začatím trestného stíhania sú **vyhľadávacia (zist'ovacia)** a **zaist'ovacia (fixačná)** funkcia. Tieto funkcie sa vzájomne prelínajú a majú v tomto štádiu trestného konania, v porovnaní s ich ponímaním v prípravnom konaní, zúžený obsah, ktorý je determinovaný najmä znením § 196 odsek 2 Trestného poriadku. Toto ustanovenie stanovuje základný všeobecný rámec spôsobu doplnenia trestného oznámenia, resp. iného podnetu. Úlohou **vyhľadávacej** funkcie v rámci postupu pred začatím trestného stíhania je napomôcť verifikačnej funkcii zistením informácií o preverovanom skutku, ktorý je predmetom trestného oznámenia, a súčasne je táto funkcia obmedzovaná rozsahom dôkazných prostriedkov, ktoré majú orgány činné v trestnom konaní k dispozícii na doplnenie trestného oznámenia. Samotné doplnenie trestného oznámenia je možné, okrem iného, aj vyžiadanim písomných podkladov, čím dochádza uplatneniu aj **zaist'ovacej** funkcie postupu pred začatím trestného stíhania. Zaist'ovacia funkcia zahŕňa opatrenia smerujúce k procesnému podchytieniu pomínuteľných dôkazov tak, aby sa predišlo ich zničeniu alebo poškodeniu.

Odklonná funkcia sa uplatňuje podľa nášho názoru výhradne až v ďalších štádiách trestného konania. Nestotožňujeme sa preto s názormi niektorých autorov, ktorí aj túto funkciu radia medzi funkcie tohto štádia trestného konania, argumentujúc najmä možnosťou vydania rozhodnutia o odovzdaní veci (podľa § 197 ods. 1 písm. a) alebo b) Trestného poriadku) alebo odložení veci (podľa § 197 ods. 2 Trestného poriadku).⁸ Využitie možnosti odovzdania veci alebo zastavenia pre neúčelnosť nie je však odklonom v trestnom konaní.⁹

⁶ K ďalším definíciám postupu pred začatím trestného stíhania pozri napr. BLAŽEK, R., TARABOVÁ, N.: Podozrivý a poškodený v postupe pred začatím trestného stíhania. In: *Justičná revue*, 2021, Roč. 73, č. 1, s. 50 a násl.

⁷ splnenie týchto podmienok vychádza aj z dikcie § 199 ods. 4 Trestného poriadku, ktoré ustanovuje obsahové náležitosti uznesenia o začatí trestného stíhania.

⁸ ROMŽA, S. Význam a miesto predprípravného konania v systéme trestného konania. In: Zahora, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016. Praha: Leges, 2016, s. 47

⁹ K problematike odklonov, ich definovaniu, účelu a jednotlivým inštitútom pozri napr. KLÁTIK, J. histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2008, Roč. XIV., č. 3, s. 25 - 29, ZEMAN, Š. Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v Praxi. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, Roč. XXII., č. 6, s. 24 – 34, ktorí odovzdanie veci podľa § 197 ods. 1 písm. a) alebo b) Trestného poriadku alebo odloženie veci podľa § 197 ods. 2 Trestného poriadku medzi odklony neradia. K problematike odklonov pozri aj ŠČERBA, F. Současná a budoucí koncepce právní úpravy odklonů v trestním řízení. In: Zahora, J. (Ed.) *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného 21.04.2008, Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 225 – 233

Postup pred začatím trestného stíhania je zo systematického hľadiska je upravený v prvej hlave druhej časti Trestného poriadku, a to v ustanoveniach § 196 až § 198 Trestného poriadku. Z tohto hľadiska ho možno definovať ako úsek trestného konania, ktorý sa začína prijatím neanonymného oznámením o skutočnostiach nasvedčujúcich tomu, že bol spáchaný trestný čin alebo iného relevantného podnetu o takýchto skutočnostiach a končí buď začatím trestného stíhania s prípadným súčasným vznesením obvinenia konkrétnej osobe alebo niektorým z rozhodnutí podľa § 197 Trestného poriadku, teda odovzdaním, odložením alebo odmietnutím veci.

Samotný postup pred začatím trestného stíhania je možné rozčleniť na tri fázy, z ktorých dve sú obligatórne a jedna fakultatívna. Obligatónymi fázami sú:

1. *prijatie trestného oznámenia* (podnetu)
2. *rozhodnutie o trestnom oznámení*

Fakultatívnou fázou je *doplnenie trestného oznámenia* postupom podľa § 196 ods. 2 Trestného poriadku.¹⁰

Oznámenie o skutočnostiach nasvedčujúcich, že bol spáchaný trestný čin (ďalej len „trestné oznámenie“) je povinný prijať každý prokurátor alebo policajt.¹¹ Podľa § 62 ods. 1 Trestného poriadku trestné oznámenie možno urobiť písomne, ústne do zápisnice, telegraficky, telefaxom alebo elektronickými prostriedkami s elektronickým podpisom podľa osobitného zákona,¹² alebo bez zaručeného elektronického podpisu. V prípade trestného oznámenia, ktoré je urobené telegraficky, telefaxom alebo elektronickými prostriedkami bez zaručeného elektronického podpisu treba toto potvrdiť písomne alebo ústne do zápisnice do troch pracovných dní, inak sa o takomto trestnom oznámení nekoná. Samotné podanie sa posudzuje podľa obsahu, aj keď je nesprávne označené, čo znamená pre orgány činné v trestnom konaní¹³(ďalej ako „OČTK“) povinnosť preskúmať každé podanie ohľadne toho, či neobsahuje skutočnosti nasvedčujúce tomu, že došlo k spáchaniu trestného činu. OČTK sú povinné sa zaoberať každým trestným oznámením s výnimkou podaní – trestných oznámení, ktoré neobsahujú údaje o totožnosti odosielateľa alebo obsahujú nepravdivé údaje o totožnosti odosielateľa (§ 62 ods. 3 Trestného poriadku). Ide o tzv. anonymné trestné oznámenia, ktorého obsah však OČTK musia preveriť z hľadiska toho, či z neho nevyplýva dôvodné podozrenie, že bol spáchaný trestný čin. Ak by takéto podozrenie vyplynulo, OČTK sa musia týmto podaním zaoberať a prípadne ho doplniť, aby mohli o ňom rozhodnúť buď postupom podľa § 197 alebo § 199 Trestného poriadku (§ 62 ods. 3 Trestného poriadku *argumentum a contrario*). V prípade, že OČTK nemajú povinnosť sa anonymným trestným oznámením zaoberať, tak o postupe ako s ním naložili spíšu záznam.¹⁴

Doplnenie trestného oznámenia predstavuje druhú, a svojou povahou, fakultatívnu fázu postupu pred začatím trestného stíhania. V prípade ak orgány činné v trestnom konaní po prijatí trestného oznámenia zistia, že samotné oznámenie aj s prípadnými prílohami doloženými oznamovateľom neumožňuje o ňom rozhodnúť postupom podľa § 197 alebo § 199 ods. 1 Trestného poriadku, vykonajú jeho doplnenie. Rovnako budú postupovať aj v prípade, ak je

¹⁰ Fakultatívnosť vyplýva zo znenia § 196 ods. 2 Trestného poriadku. Porovnaj „Ak prokurátor alebo policajt...“

¹¹ policajtom sa na účely tejto práce bude ďalej rozumieť policajt uvedený v ustanoveniach § 10 ods. 7 písm. a) až písm. h), ods. 8 a ods. 9 Trestného poriadku, ak nebude uvedené inak

¹² K tomu bližšie pozri nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES (Ú. v. EÚ L 257, 28.8.2014, s. 73)

¹³ Orgánmi činnými v trestnom konaní sa rozumie podľa § 10 ods. 1 Trestného poriadku policajt a prokurátor.

¹⁴ Otázka v tomto prípade je, či v prípade takého to postupu zo strany policajtov majú títo povinnosť vyrozumieť prokurátora o tom, ako anonymné trestného oznámenie vybavili, aby tento mohol prípadne preveriť ich postup. Sme toho názoru, že za súčasnej právnej úpravy im explicitne takáto povinnosť nevyplýva.

potrebné upresniť okolnosti dôležité pre určenie vecnej a miestnej príslušnosti.¹⁵ Trestný poriadok postupom podľa § 196 ods. 2 umožňuje vykonať doplnenie trestného oznámenia v prvom rade výsluchom oznamovateľa, a po novele Trestného poriadku vykonanej zákonom č. 224/2010 Z. z. s účinnosťou od 01.09.2010 aj výsluchom poškodeného.¹⁶ Novela Trestného poriadku vykonaná zákonom č. 491/2008 Z. z. priniesla aj možnosť výsluchu osoby, ktorá podľa trestného oznámenia alebo iného podnetu mala spáchať trestný čin.¹⁷ Ďalej je možné trestné oznámenie alebo podnet doplniť aj vyžiadanim písomných podkladov od oznamovateľa alebo inej osoby, či orgánu.¹⁸

Súčasná úprava postupu pred začatím trestného stíhania sa tak po novelách vykonaných zákonom č. 491/2008 Z. z. a zákonom č. 224/2010 Z. z. priblížila úprave zavedenej zákonom č. 247/1994 Z. z., kedy sa pred začatím trestného stíhania vykonávalo policajné preverovanie. Na druhej strane vzhľadom na množstvo trestných oznámení je v tejto novele možno vidieť snahu zákonodarcu vykonať v rámci tohto štádia akúsi filtráciu trestných oznámení, tak aby sa do štádia začatia trestného stíhania dostali len tie trestné oznámenia, kde je podozrenie zo spáchania trestných činov odôvodnené.¹⁹

Aj keď sa môže pri doslovnom výklade zdať, že ustanovenie § 196 ods. 2 Trestného poriadku ustanovuje limity možnosti doplnenia trestného oznámenia, z iných ustanovení Trestného poriadku možno odvodiť, že trestné oznámenie je možné doplniť aj inými úkonmi, ktoré samotné ustanovenie § 196 ods. 2 Trestného poriadku neuvádza.

Tieto možnosti vykonávania a získania dôkazov pred začatím trestného stíhania sa týkajú najmä použitia inštitútov zabezpečenia informácii upravených v piatej hlave Trestného poriadku, ale aj využitia niektorých inštitútov uvedených v štvrtom a šiestom diely štvrtej hlavy Trestného poriadku (teda niektorých úkonov radených medzi zaistovacie úkony). Aj keď § 196 ods. 2 Trestného poriadku výslovne neuvádza využitie týchto inštitútov, ako úkonov na doplnenie trestného oznámenia, táto možnosť vyplýva zo samotnej zákonnej úpravy týchto inštitútov. Táto úprava je vo vzťahu špeciality k ustanoveniu § 196 ods. 2 Trestného poriadku. Samotný § 196 ods. 2 Trestného poriadku tak predstavuje všeobecnú úpravu postupu pre doplnenie trestného oznámenia. Z úpravy osobitných trestno-právnych inštitútov totiž vyplýva, že možnosť ich

¹⁵ Nestotožňujeme sa s názorom prezentovaným v práci MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTEŠ, J.: *Predsúdne konanie a Trestný poriadok*. Žilina: Poradca s.r.o., 2005, s. 59, z ktorého vyplýva, že doplnenie trestného oznámenia môže vykonať iba vecne a miestne príslušný prokurátor (policajt). Niekedy sa bližšie okolnosti skutku nedajú zistiť inak ako podrobným výsluchom oznamovateľa, resp. poškodeného, ktorý podal len stručné trestné oznámenie (napr. poštou). Až na základe tohto výsluchu je častokrát možné správne právne kvalifikovať skutok a určiť tak vecnú príslušnosť orgánov činných v trestnom konaní a rovnako aj ich miestnu príslušnosť.

¹⁶ v tomto prípade zrejme zákonodarca reagoval na skutočnosť, že osoba oznamovateľa nemusí byť totožná s osobou poškodeného (k čomu síce dochádza v praxi zriedka) a informácie o trestnom čine môže mať takýto oznamovateľ iba sprostredkované, a tým aj skreslené. Cieľom je zabrániť začatiu trestného stíhania na základe neúplných a nepresných informácií (verifikačná funkcia). Rovnako je cieľom doplnenia trestného oznámenia výsluchom poškodeného aj zistenie prípadnej neprípustnosti trestného stíhania podľa § 9 ods. 1 písm. f) Trestného poriadku s poukazom na ustanovenie § 211 Trestného poriadku.

¹⁷ zákonodarca sa opätovne v tomto prípade slovným opisom vyhnul označeniu takejto osoby ako podozrivého. Ide zrejme o snahu vyhnúť sa difamačným účinkom označenia osoby za podozrivú.

¹⁸ § 196 ods. 2 druhá veta Trestného poriadku

¹⁹ V praxi sa často oznamovatelia podaním trestného oznámenia snažia riešiť rôzne občiansko-právne záležitosti alebo obchodné spory, buď pre nedostatok finančných prostriedkov alebo z vypočítavosti, a to najmä v oblasti ekonomickej trestnej činnosti. Častokrát sa v praxi možno stretnúť s trestnými oznámeniami, ktorých motívom je najmä získanie dôkazov na účely civilného sporového konania a neraz sa stávalo, že samotné trestné oznámenie bolo identické s návrhom na začatie konania, okrem označenia orgánu, ktorému je zaslané (prokuratúra namiesto súdu). Je potrebné si uvedomiť, že trestné právo a jeho inštitúty sú prostriedkom spoločnosti na ochranu práv a právom chránených záujmov jej členov alebo samotnej spoločnosti, ktorých použitie je *ultima ratio*, a teda ich použitie prichádza do úvahy iba v prípade, ak použitie iných prostriedkov, ktoré objektívne právo pripúšťa nie je možné, nakoľko nepostačujú na dosiahnutie ochrany práv a právom chránených záujmov spoločnosti a jej členov alebo ak závažnosť, význam, spôsob ako aj intenzita porušenia týchto práv a právom chránených záujmov dosahuje mieru alebo charakter ustanovený a predpokladaný normami trestného práva.

použitia zákonodarca naviazal na celé trestné konanie (nie len na úsek trestného stíhania) a u inštitútov zabezpečenia informácii pripustil možnosť vydania príkazu na ich nasadenie aj pred začatím trestného stíhania.²⁰

Vychádzajúc zo znenia § 196 ods. 2 a § 199 ods. 1 prvá veta je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní rozhodnúť o trestnom oznámení bez meškania, najneskôr však do 30 dní, ak je potrebné trestné oznámenie doplniť. Aj keď ide o lehotu zákonnú, nakoľko je ustanovená v zákone, svojou povahou sa jedná o poriadkovú lehotu, ktorá nemá za následok stratu práva alebo jeho oslabenie.²¹

Po prijatí trestného oznámenia, alebo po vykonaní jeho doplnenia musí policajt alebo prokurátor o trestnom oznámení rozhodnúť niektorým z následovných spôsobov:

- uznesením podľa § 199 ods. 1 začne trestné stíhanie,
- uznesením podľa § 197 ods. 1 písm. a) odovzdá vec príslušnému orgánu na prejednanie priestupku alebo iného správneho deliktu,
- uznesením podľa § 197 ods. 1 písm. b) odovzdá vec inému orgánu na disciplinárne konanie,
- uznesením podľa § 197 ods. 1 písm. c) vec odloží, ak je trestné stíhanie neprípustné alebo ak zanikla trestnosť činu
- uznesením podľa § 197 ods. 1 písm. d) vec odmietne.
- uznesením podľa § 197 ods. 2 môže vec odložiť, ak je trestné stíhanie neúčelne vzhľadom na okolnosti uvedené v § 215 ods. 2 Trestného poriadku.

Aj keď tento spôsob vybavenia nie je výslovne uvedený v Trestnom poriadku policajt alebo prokurátor vybaví (štaticky) trestné oznámenie aj tým, že ho postúpi na vybavenie vecne a miestne príslušnému policajtovi alebo prokurátorovi, o čom však nevydáva osobitné rozhodnutie, nakoľko ide len o administratívny úkon.

Empirická analýza postupu pred začatím trestného stíhania

V tejto časti príspevku sme na základe získaných dát vykonali empirickú (popisnú) analýzu vývoja využívania rozhodnutí podľa § 197 Trestného poriadku zo strany policajtov Okresných riaditeľstiev Policajného zboru (OR PZ) a Krajských riaditeľstiev Policajného zboru (KR PZ) v rámci postupu pred začatím trestného stíhania. Sledovaným obdobím bolo obdobie rokov 2006 - 2019. Ide teda o obdobie po prijatí nových trestných kódexov.

Zdrojom dát pre empirickú analýzu postupu pred začatím trestného stíhania boli štatistiky odboru vyšetrovania Úradu kriminálnej polície Prezídia PZ (ďalej len „ÚKP PZ“),²² ktoré sú bežne dostupné iba užívateľom majúcim prístup v rámci systémov Ministerstva vnútra SR – siete intranetu, a to vrátane autora príspevku. Vzhľadom k tomu sú údaje, z ktorých sme v práci vychádzali, a boli získané z predmetnej adresy, zhrnuté v tabuľke nachádzajúcej sa v prílohe príspevku. Štatistiky ÚKP PZ sa týkajú skráteného vyšetrovania a vyšetrovania vykonávaného policajtmí OR PZ a KR PZ v rámci Slovenskej republiky, kde primárnym zdrojom dát, z ktorého je pri ich tvorbe ÚKP PZ čerpané je evidenčno-štatistický systém kriminality (ďalej „EŠSK“) vedený Policajným zborom SR. Z EŠSK sú čerpané ÚKP PZ údaje o celkovom počte vecí (nápade spisov v danom roku) a spôsobe ich skončenia (napr. postupom podľa § 197 Trestného poriadku). Menšiu časť údajov ÚKP PZ získava zo systému DVS (denník vyšetrovacích spisov).

Skúmané dáta sa týkali výsledkov trestného konania vykonávaného poverenými príslušníkmi a vyšetrovateľmi PZ zaradenými na OR PZ a KR PZ v rámci SR. Zo získaných dát bol vypočítaný percentuálny podiel vecí (spisov) skončených postupom podľa § 197 Trestného

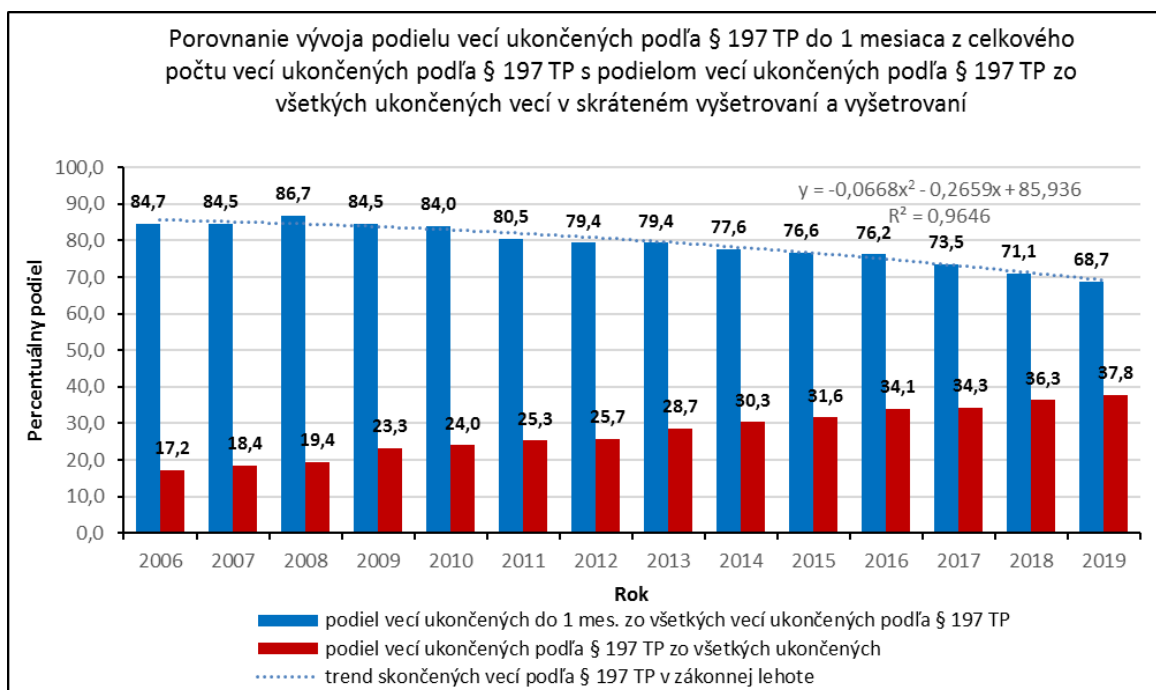
²⁰ Bližšie k možnostiam dopĺňania trestného oznámenia pozri R 33/2019 alebo VOJTUŠ, F.: Postup pred začatím trestného stíhania, 2019, ref. 3, s. 141 a násl.

²¹ pozri napr. PERHÁCS, Z. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. In: *Justičná revue*, Roč. 59, 2007, č. 11, s. 1402

²² dostupné na intranetovej adrese Ministerstva vnútra SR <https://info.minv.sk/ppz/ppz-ukp/ppz-ukp-ov/STATISTIKA%20VSV/Forms/AllItems.aspx>

poriadku zo všetkých vecí skončených v trestnom konaní (v jeho predsúdnej časti), ktoré je vykonávané policajtmi vyššie uvedených zložiek PZ. Dáta z ktorých sme vychádzali, a aj nami vypočítané hodnoty podielov sú uvedené v tabuľke č. 1 v prílohe. Z týchto údajov boli vypočítané aj charakteristiky polohy – aritmetický priemer a variability – minimálna, maximálna hodnota a variačný koeficient $v_x\%$, ktoré sú uvedené v texte.

Graf č. 1 zachytáva na úrovni SR za obdobie rokov 2006 – 2019 vzájomné porovnanie vývoja jednak podielu vecí ukončených postupom podľa § 197 Trestného poriadku (ďalej aj „Tr. por.“) z celkového počtu vecí ukončených policajtmi OR PZ a KR PZ v rámci SR, ako aj podielu vecí skončených v lehote do 30 dní (1 mesiaca) v prípade aplikovania postupu podľa § 197 Tr. por. (modré stĺpce).

Graf č. 1: Vývoj podielu vecí ukončených policajtmi OR PZ a KR PZ v rámci SR podľa § 197 Tr. por. do 1 mesiaca (30 dní) z celkového počtu vecí ukončených podľa § 197 Tr. por. za roky 2006 - 2019 v porovnaní s podielom vecí ukončených týmito policajtmi podľa § 197 Tr. por. zo všetkých ukončených vecí za uvedené obdobie.

Z grafu č. 1 vyplýva, že celkovo od roku 2006 stúpa podiel vecí ukončených v trestnom konaní policajtmi OR PZ a KR PZ postupom podľa § 197 Tr. por.. Za uvedené obdobie bolo v priemere ukončených týmto postupom 27,6 % vecí ($v_x\% = 24,4\%$). Najmenšia hodnota bola 17,2% v roku 2006 a najvyššia 37,8 % v roku 2019. Z hľadiska rešpektovania 30 dňovej lehoty ustanovenej Tr. por. pre trvanie tohto štádia je zrejmé, že celkovo za uvedené obdobie, naopak klesá podiel vecí kedy došlo k vydaniu rozhodnutia podľa § 197 Tr. por. v rámci zákonom stanovenej lehoty 30 dní. Za uvedené obdobie bolo v priemere 79,1 % vecí rozhodnutých postupom podľa § 197 Tr. por. do 30 dní, teda do 1 mesiaca ($v_x\% = 7\%$). Najmenšia hodnota pritom bola dosiahnutá v roku 2019 (68,7 %) a najvyššia v roku 2008 (86,7 %). Na základe týchto výsledkov je možné konštatovať, že oficiálne pri vydávaní rozhodnutí podľa § 197 Tr. por. je pomerne vo veľkej miere (3/4 vecí) rešpektovaná lehota ustanovená Trestným poriadkom. Z dát môžeme odhadnúť, že za sledované obdobie viac ako 75 % rozhodnutí podľa § 197 Tr. por., bolo vydaných v zákonnej lehote, avšak dlhodobý trend má klesajúcu úroveň. Z hľadiska reálneho (nie oficiálneho) je treba poukázať na to, že v praxi často dochádza k snahám o prispôbenie výsledkov, aby došlo k rešpektovaniu lehoty 30 dní, a to tým spôsobom, že trestné oznámenia sú najskôr zaevidované pod číslo písomnosti (Č. p.) a nie je im pridelené číslo vyšetrovacieho spisu (ČVS), čím nedochádza k ich evidovaniu v EŠSK. Následne sú pod Č. p. častokrát aj dopĺňané, resp. sú odstupované vecne a miestne príslušnému útvaru a až pred rozhodnutím je trestnému oznámeniu (spisu) pridelené ČVS. Tým dochádza ku skracovaniu reálnej doby, kedy sa

vecou policajti zaoberali. Preto sme pomerne skeptický k realnosti vyššie zistených výsledkov dĺžky konaní vo veciach, kde došlo k rozhodnutiu o trestnom oznámení postupom podľa § 197 Tr. por.

Záver alebo Quo vadis postup pred začatím trestného stíhania?

Z údajov a prezentovaného grafu možno dovodiť ako jeden z možných dôvodov klesajúceho trendu dodržiavania lehoty na rozhodnutie v prípadoch postupu podľa § 197 Tr. por., stúpajúci trend podielu vecí skončených rozhodnutím podľa § 197 Tr. por.. Uvedené sa deje napriek klesajúcemu počtu spisov (nápadu). Je teda zrejmé, že orgány činné v trestnom konaní v poslednom období začínajú vo zvýšenej miere aplikovať postup podľa § 197 Tr. por. v prípade podozrenia z trestnej činnosti. Je otázkou, či je to vyvolané stúpajúcim množstvom nedôvodných trestných oznámení alebo zvýšenou snahou o „zbavenie“ sa vecí už na počiatku trestného konania, najmä v prípadoch, ak nie je jasný páchatel', je dôvodne očakávať zastavenie trestného stíhania, resp. je nízky predpoklad úspešného skončenia trestného konania smerom k podaniu obžaloby. Preferencia tohto postupu môže vyplývať aj z nižšej formálnosti postupu pred začatím trestného stíhania oproti ostatným štádiám trestného konania, ako aj z faktu, že v tomto štádiu má možnosť zasahovať do činnosti policajta najmenšie množstvo subjektov (v podstate len prokurátor).

Na nárast počtu vecí rozhodnutých postupom podľa § 197 Tr. por. môžu mať vplyv aj zmeny ustanovenia § 196 ods. 2 Tr. por., ktoré priniesli možnosť doplnenia trestného oznámenia, po novele vykonanej zákonom č. 491/2008 Z. z. s účinnosťou od 15.12.2008, výsluchom osoby, ktorá podľa trestného oznámenia alebo iného podnetu mala spáchať trestný čin. Po novele vykonanej zákonom č. 224/2010 Z. z. s účinnosťou od 01.09.2010 možno trestné oznámenie doplniť aj výsluchom poškodeného.

Vzhľadom na súčasnú judikatúru Najvyššieho súdu SR týkajúcu sa možnosti začatia trestného stíhania vo vzťahu ku skutku, ktorý sa má stať v budúcnosti²³ je viac ako pravdepodobné, že v prípade určitého druhu trestných činov (najmä trestné činy korupcie, ale aj napríklad drogová trestná činnosť) bude vývoj smerovať k vykonávaniu väčšieho množstva úkonov trestného konania v štádiu pred začatím trestného stíhania, teda aj k nárastu počtu vecí skončených postupom podľa § 197, čo bude na druhej strane viesť k ďalšiemu poklesu vecí skončených v tomto štádiu v lehote 30 dní.

Súčasne s rastúcou tendenciou policajtov vybavovať veci postupom podľa § 197 Tr. por. a vyžadovaným dôkladným odôvodňovaním takýchto rozhodnutí, budú policajti (aj s ohľadom na judikatúru Najvyššieho súdu SR) vykonávať všetky do úvahy prichádzajúce úkony ešte v štádiu pred začatím trestného stíhania, čo bude mať logicky taktiež za následok predĺžovanie tohto štádia.

Záverom môžeme konštatovať, že nie legislatívne zmeny, ale skôr súdna prax Najvyššieho súdu SR značne ovplyvní do budúcnosti toto štádium trestného konania a jeho význam. Očakávame teda do budúcnosti narastanie významu štádia postupu pred začatím trestného stíhania, a to aj z hľadiska jeho dosahu na zabezpečovanie dôkazov v trestnom konaní.

Použitá literatúra a zdroje:

BLAŽEK, R., TARABOVÁ, N.: Podozrivý a poškodený v postupe pred začatím trestného stíhania. In: *Justičná revue*, 2021, Roč. 73, č. 1, s. 50 – 62, ISSN 1335-1370

KLÁTIK, J.: histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní, In: *Bulletin slovenskej advokácie*, Roč. XIV., 2008, č. 3, s. 25 - 29, ISSN 1335-1079

MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTEŠ, J.: *Predsúdne konanie a Trestný poriadok*. Žilina: Poradca s.r.o., 2005, 176 s. ISBN 80-89213-18-9

PERHÁCS, Z. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. In: *Justičná revue*, 2007, Roč. 59, č. 11, s. 1397 - 1413

²³ Pozri R 33/2019

- POLÁK, P. Historické súvislosti a súčasnosť úpravy postupu pred začatím trestného stíhania. In: Fedorovičová, I. (Ed.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Medzinárodná virtuálna interdisciplinárna vedecká konferencia. 23. november 2009. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2009, s. 116 – 134, ISBN 978-80-8054-493-5
- ROMŽA, S. Význam a miesto predprípravného konania v systéme trestného konania. In: Zahora, J. (Ed.) *Prípravne konanie – možnosti a perspektívy*. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016. Praha: Leges, 2016, s. 44 – 52, ISBN 978-80-7502-153-3
- ŠČERBA, F. Současná a budoucí koncepce právní úpravy odklonů v trestním řízení. In: Záhora, J. (Ed.) *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného 21.04.2008, Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 225 – 233, ISBN 978-80-89363-03-2
- VOJTUŠ, F. : Postup pred začatím trestného stíhania. In: *Policajná teória a prax*, 2019, Roč. XXVII., č. 3, s. 133 – 155, ISSN 1335-1370
- ZEMAN, Š. Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, Roč. XXII., č. 6, s. 24 – 34, ISSN 1335-1079
- R 33/2019
nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronicke transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES (Ú. v. EÚ L 257, 28.8.2014, s. 73)

Kontaktné údaje:

mjr. Mgr. Ing. František Vojtuš
Ministerstvo vnútra SR
Prezídium Policajného zboru
národná kriminálna agentúra, odbor Bratislava
Pribinova 2, 812 72 Bratislava
t. č. 09610 52 237
e-mail: frantisek.vojtus@minv.sk, frantisek.vojtus@gmail.com

Príloha

rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
celkový nápad vecí (spisov)	194 227	206 555	205 544	215 434	203 027	198 138	190 855
počet skončených vecí policajtmí v trestnom konaní	139 897	154 821	153 231	161 871	154 126	148 215	145 308
počet vecí ukončených podľa § 197 TP	24 117	28 521	29 738	37 639	37 006	37 516	37 351
počet vecí ukončených podľa § 197 TP do 1 mesiaca	20 420	24 101	25 782	31 808	31 084	30 190	29 639
podiel ukončených do 1 mesiaca z ukončených podľa § 197 TP (%)	84,7	84,5	86,7	84,5	84,0	80,5	79,4
podiel vecí ukončených podľa § 197 TP z ukončených vecí (%)	17,2	18,4	19,4	23,3	24,0	25,3	25,7
rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
celkový nápad vecí (spisov)	190 258	180 199	166 503	158 991	150 686	141 504	139 581
počet skončených vecí policajtmí v trestnom konaní	145 445	138 130	128 685	121 335	116 031	106 987	103 732
počet vecí ukončených podľa § 197 TP	41 678	41 916	40 705	41 325	39 778	38 871	39 199
počet vecí ukončených podľa § 197 TP do 1 mesiaca	33 093	32 542	31 181	31 479	29 242	27 635	26 943
podiel ukončených do 1 mesiaca z ukončených podľa § 197 TP (%)	79,4	77,6	76,6	76,2	73,5	71,1	68,7
podiel vecí ukončených podľa § 197 TP z ukončených vecí (%)	28,7	30,3	31,6	34,1	34,3	36,3	37,8

Tabuľka č. 1: Prehľad počtu vecí v skončených štádiu postupu pred začatím trestného stíhania postupom podľa § 197 Tr. por. za roky 2006 – 2019 na OR PZ a KR PZ v rámci SR, vrátane počtu vecí skončených podľa § 197 Tr. por. v lehote 30 dní (1 mesiaca).

AKTUÁLNE PRÁVNE OTÁZKY VO VZŤAHU K EURÓPSKEJ PROKURATÚRE

JUDr. Ivana ZELENÁKOVÁ

Externá doktorandka na Katedre trestného práva
Právnická fakulta Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

***Anotácia:** V tomto príspevku autorka načrtáva niektoré aktuálne právne otázky týkajúce sa nového inštitútu Európskej prokuratúry, ktorého proces tvorby ešte stále prebieha. Pozornosť upriamuje jednak na vzťah medzi Európskou prokuratúrou a štátmi ktoré sú jej súčasťou, ale poukazuje aj na jej vzťah s tzv. nezúčastnenými štátmi. Rovnako dáva do pozornosti aj niektoré otázky v súvislosti s jej pôsobnosťou a to všetko s poukazom na konkrétne ustanovenia právnych predpisov EÚ.*

***KLúčové slová:** Európska prokuratúra, pôsobnosť, nariadenie, členské štáty EÚ, právomoc*

***Annotation:** In this article, the author outlines some current legal issues concerning the new institute of the European Public Prosecutor's Office, whose creation process is still ongoing. It draws attention to the relationship between the European Public Prosecutor's Office and the states that are part of it, but also points to its relationship with the so-called non-participating countries. It also draws attention to some issues in relation to its competence, all with reference to specific provisions of EU law.*

***Keywords:** European Public Prosecutor's Office, scope, regulation, EU member states, competence*

Úvod

Cieľom tohto príspevku je poukázať na niektoré právne otázky, viaceré ešte stále nedoriešené, ktoré so sebou prináša nový inštitút Európskej prokuratúry. Pri vymedzení jej vzťahu k iným štátom je potrebné sa v prvom rade zamerať na Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej v tomto texte len ako „Nariadenie“), keďže práve predmetné Nariadenie nastavuje systém zdieľaných právomocí medzi Európskou prokuratúrou a vnútroštátnymi orgánmi.

Zriadenie Európskej prokuratúry (ďalej v tomto texte ako „EP“) bolo okrem iného jednou z priorit predsedníctva SR v Rade EÚ¹. Ako uvádza aj prvý zvolený európsky prokurátor za Slovenskú republiku Juraj Novocký², v aktuálnom období je riešená otázka, aby bol postup európskych delegovaných prokurátorov v jednotlivých členských štátoch rovnaký – t.j. aby nedochádzalo k tomu, že rovnaké trestné konanie by bolo posúdené rozdielne vo viacerých členských štátoch. Preto je podľa jeho názoru nevyhnutné v prvom rade nastavenie systému dovnútra tejto inštitúcie s cieľom jednotného európskeho riešenia.³

Mnohé časti predmetného Nariadenia však zostali zámerne nezodpovedané, aby ich mohli akceptovať viaceré členské štáty a tieto otázky vyriešili až v rámci činnosti dotvárania samotnej EP (najmä pri vytváraní jeho vnútorného rokovacieho poriadku) a tiež implementáciou Nariadenia na vnútroštátnej úrovni jednotlivých členských štátov.

Niektoré organizačné, ale aj významné procesné otázky, ktoré ostali sporné medzi členskými štátmi, sa preto odsunuli na riešenie vo vnútornom rokovacom poriadku Európskej prokuratúry. Takou ostala napríklad aj otázka počtu a zloženia stálych komôr, ako jedného

¹ Predsedníctvo Slovenskej republiky v Rade EÚ v druhom polroku 2016 od 1. júla do 31. decembra 2016 predstavovalo jednu z najvýznamnejších úloh vyplývajúcich z nášho členstva v EÚ.

² Diskusia (online): Európska prokuratúra: Pripravená plniť očakávania? Euractiv.sk Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/video/diskusia-europska-prokuratúra-pripravená-plniť-ocakávania/>

³ Tieto otázky je potrebné zodpovedať najmä nastavením interných právnych predpisov Európskej prokuratúry ako je napríklad rokovací poriadok, nastavenie podmienok ochrany osobných údajov, a pod..

z najvýznamnejších orgánov Európskej prokuratúry, ktoré majú rozhodovať o spôsobe skončenia trestného stíhania v každom jednotlivom prípade, o pridelení a zmene pridelenia vecí a pod.⁴

1. Vzťah Európskej prokuratúry a zúčastnených štátov

Aktuálne je súčasťou Európskej prokuratúry 22 členských štátov, pričom k týmto zúčastneným štátom patrí aj Slovenská republika.

Ak sa Európska prokuratúra rozhodne vykonávať svoju právomoc, v takom prípade príslušné vnútroštátne orgány svoje právomoci v súvislosti s tou istou trestnou činnosťou už nie sú oprávnené vykonávať.⁵

Európska prokuratúra je považovaná za nadnárodný orgán, ktorý v úzko vymedzenej oblasti nahradí vnútroštátne orgány a možno ho považovať za akéhosi čiastočného právneho nástupcu. Podľa tohto Nariadenia nie je právomoc EP výlučná, ale akonáhle EP začne konanie alebo sa rozhodne využiť svoje právo prevziať určitú vec, má de facto výlučnú právomoc pre príslušné vyšetrovanie.⁶

Nariadenie nezavádza vlastný samostatný právny režim vyšetrovania trestných činov a v mnohých svojich častiach sa odkazuje práve na vnútroštátne právne predpisy, čím svojim spôsobom vyplňa niektoré medzery, teda ustanovenia ktoré v Nariadení absentujú. V prípade ak je určitá záležitosť upravená v Nariadení a aj vo vnútroštátnom práve, prednosť má Nariadenie, no vnútroštátne právo sa bude uplatňovať vtedy, ak daná záležitosť nie je upravená v tomto Nariadení.

Práve **odkazy na vnútroštátne právne predpisy** by však mali umožniť aj bezproblémovú integráciu EP do systémov trestného súdnictva jednotlivých členských štátov. V tejto súvislosti by sa malo vziať do úvahy to, že EP nebude mať svojich vlastných vyšetrovateľov, ale bude sa spoliehať na vnútroštátne orgány, aby vykonali príslušné vyšetrovacie úkony. Ako uvádza Herrfeld⁷ v súlade s článkom 42 Nariadenia, vnútroštátne súdy budú ďalej zodpovedné za súdne preskúmanie procesných aktov EP a v konečnom dôsledku rozhodnú o veci (článok 36 Nariadenia). Zatiaľ čo odkazy na „vnútroštátne právo“ sa preto primárne týkajú „riadneho“ trestného procesného práva členských štátov, znenie príslušných ustanovení Nariadenia o EP nebráni členským štátom, aby v rámci svojho vnútroštátneho trestného práva vymedzili konkrétne ustanovenia, ktoré sa budú uplatňovať výlučne na vyšetrovania vedené EP.

Navyše v rámci vzájomnej spolupráce medzi EP a členskými štátmi je vhodné uviesť, že práve členské štáty budú najčastejšie tými, ktoré budú disponovať ako prvé informáciami o možnej trestnej činnosti namierenej proti rozpočtu EÚ. Je nepochybne dôležité aby si tieto štáty pri uplatňovaní predmetného Nariadenia pri svojej **oznamovacej povinnosti**⁸ nastavili systém, akým spôsobom budú tieto informácie EP nahlasovať.

Túto oznamovaciu povinnosť majú členské štáty voči trestným činom ktoré spadajú do pôsobnosti EP, pričom EP bude stíhať najmä trestné činy podvodu, korupcie a cezhraničných podvodov s DPH nad 10 miliónov eur. Oznamovacia povinnosť členských štátov je tu však už pri nižšej škode⁹, pričom táto požiadavka je odôvodnená tým, že škoda 10 miliónov eur sa posudzuje v rámci územnej pôsobnosti na celej európskej úrovni a až samotná Európska prokuratúra si bude vedieť konečnú výšku škody spočítať (škoda môže byť spáchaná vo viacerých členských štátoch EÚ a až spolu vo výsledku môže činiť stanovenú hodnotu 10 miliónov eur). Úlohou vyšetrovania

⁴ ONDREJOVÁ, A.: Európska prokuratúra – štruktúra a právomoc.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 24, č. 3 (2018), s. 26 - 33

⁵ Článok 25 Nariadenia

⁶ FRANSSEN, N.: ‘The future judicial cooperation between the EPPO and non participating Member States’ 9 New Journal of European Criminal Law (NJECL) 291, 295 (2018).

⁷ HERRNFELD, H.: ‘The EPPO’s Hybrid Structure and Legal Framework: Issues of Implementation – A Perspective from Germany’ European Criminal Law Associations’ Forum (eucrim), Issue 2018/2, 117-121.

⁸ V zmysle článku 24 Nariadenia

⁹ Diskusia (online): Európska prokuratúra: Pripravená plniť očakávania? Euractiv.sk Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/video/diskusia-europska-prokuratúra-pripravená-plniť-ocakavania/>

na úrovni EP je preto okrem trestnoprávneho postihu páchatel'a aj čo najefektívnejšie navrátenie spôsobenej škody do rozpočtu EÚ.

Trestné konanie sa bude riadiť zásadne **podľa právneho poriadku v štáte, kde konanie bude prebiehať**. V rámci EÚ totižto neexistuje žiadne spoločné európske právo. A to môže byť aj problém, pretože trestnoprávne predpisy sa naprieč členskými štátmi EÚ od seba navzájom veľmi líšia. Ako príklad si môžeme zobrať inštitút väzby a jeho podmienky za ktorých, môže byť obvinený vzatý do väzby. To môže spôsobiť, že za daných podmienok v jednom štáte môže skončiť vo väzbe, v inom pri rovnakých podmienkach a rovnakej právnej kvalifikácii ho do väzby vziať nemožno.

V praxi ďalší problém môže nastať v prípade **aplikácii rôznych právnych poriadkov**. Ako príklad možno uviesť český právny poriadok, kde v zmysle ustanovenia §160 zákona č. 141/1961 Sb. Trestní řád, môže podať proti uzneseniu o začatí trestného stíhania obvinený sťažnosť. Aj keď v zmysle slovenského trestného poriadku, proti takémuto uzneseniu sťažnosť nie je prípustná. V takýchto prípadoch v zmysle českého práva rozhoduje o sťažnosti nadriadený prokurátor, lenže v prípade pôsobnosti Európskej prokuratúry by bola takýmto orgánom stála komora v Luxemburgu, ktorá toto trestné stíhanie sama nariadila a tento postup by bol očividne nelogický. Je však otázne, ako budú tieto aplikačné problémy v súvislosti s právnymi poriadkami jednotlivých členských štátov – najmä s poukazom aj na rozličné trestné sadzby a podmienky - riešené v praxi.

Navyše takáto rozdielnosť v právnych poriadkoch členských štátoch môže predstavovať lákadlo pre zločincov, ktorý by hľadali nové spôsoby k tomu, ako tieto rozdiely v súdnych systémoch členských štátoch využiť vo svoj prospech a vyhnúť sa tak spravodlivosti.

Zásady a ich dodržiavanie ani v tomto prípade nemôžu zostať opomenuté, už v samotnom Nariadení je dané, že EP rešpektuje práva zakotvené v Charte a je viazaná **zásadami právneho štátu a proporcionality**. Jednotlivé zásady musia byť rešpektované v každej jej činnosti. Avšak určité oprávnenia stálej komory môžu vzbudzovať otázky o dodržiavaní týchto zásad. Pre poukázanie na túto skutočnosť, si pre príklad uveďme článok 26 ods. 5 Nariadenia, ktorý hovorí o tom, že stála komora môže rozhodnúť o zmene pridelenia veci, t.j. prideliť vec inému štátu a tak svojim spôsobom zasahovať do nezávislosti jednotlivých konaní, ale rovnako aj do spravodlivého súdneho konania a práva obvineného na vopred stanoveného „zákonného sudcu“.¹⁰ Stála komora tým, že stanoví svojim rozhodnutím ktorý štát má vo veci konať, stanoví aj trestné právo ktoré sa bude na danú vec aplikovať.

Veľmi diskutovanou otázkou je aj to, či bude mať Európska prokuratúra **oprávnenie zdržiavať ľudí** prostredníctvom vlastných policajných síl. Európska komisia zaujala k tejto otázke stanovisko, pričom konštatovala, že toto oprávnenie budú mať výlučne len vnútroštátne orgány na základe právomoci Európskej prokuratúry.¹¹ Európska prokuratúra bude môcť požiadať súdne orgány o zadržanie podozrivej osoby len v prípade, že to bude považovať za absolútne nevyhnutné pre vyšetrovanie, a ak rovnaký cieľ nebude možné dosiahnuť prostredníctvom menej radikálnych opatrení. V tomto prípade možno badať princíp proporcionality. Takéto žiadosti budú na základe vnútroštátnych právnych predpisov posudzovať a schvaľovať príslušné vnútroštátne súdne orgány. Je však len otázkou času a vývoja tohto nového nezávislého úradu Európskej prokuratúry, či takéto vlastné orgány nezriadi priamo vo svojej pôsobnosti. Momentálne je však priskoro zaujať konkrétny postoj k potrebe zriadenia vlastných policajných orgánov, keďže odpovede na tieto otázky sa vykryštalizujú až v priebehu jej samotného fungovania.

2. Vzťah Európskej prokuratúry a nezúčastnených štátov

Aj keď je právomoc Európskej prokuratúry obmedzená na zúčastnené členské štáty, bude spolupracovať s ostatnými nezúčastnenými členskými štátmi EÚ. V tejto súvislosti sa momentálne

¹⁰ ONDREJOVÁ, A.: Európska prokuratúra – komentár k nariadeniu rady EÚ, Wolters Kluwer:2017, s. 240

¹¹ Pracovný dokument útvarov komisie – Zhrnutie posúdenia vplyvu. Sprievodný materiál k dokumentu Návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry.

zvažujú vhodné návrhy na zabezpečenie účinnosti tejto súdnej spolupráce, keďže stopy jednotlivých trestných činov môžu viesť práve do týchto krajín. Je dôležité nastavenie vzťahov aj s týmito štátmi, ktoré zostali mimo činnosti Európskej prokuratúry, aby sa nestali akýmsi novým zázemím pre európsku finančnú kriminalitu.

Nezúčastnenými štátmi sú členské štáty Európskej únie ktoré sa doposiaľ nezúčastňujú na posilnenej spolupráci na účely zriadenia Európskej prokuratúry a to Dánsko, Maďarsko, Írsko, Poľsko a Švédsko¹².

Vzťah medzi EP a týmito štátmi je vyjadrený v kapitole X predmetného Nariadenia pod názvom Ustanovenia o vzťahoch Európskej prokuratúry s jej partnermi¹³. Článok 99 stanovuje v odseku 1 základnú zásadu spolupráce s EP, v odseku 2 právo EP na výmenu informácií a to v prípadoch pokiaľ je to potrebné na plnenie jej úloh. Na tieto účely môže EP uzavrieť dohody o spolupráci, pričom tieto majú mať technický alebo operatívny charakter a musia sa zameriavať najmä na uľahčenie spolupráce a výmeny informácií medzi ich stranami. Dohody o spolupráci nesmú tvoriť základ umožňujúci výmenu osobných údajov ani mať právne záväzné účinky pre Úniu alebo jej členské štáty.

Otázkou však je, **či majú tieto nezúčastnené štáty povinnosť poskytnúť súčinnosť** a spolupracovať s EP ak sa takejto spolupráce EP domáha.

Podľa niektorých názorov¹⁴ justičná spolupráca medzi EP a nezúčastnenými štátmi si v skutočnosti bude vyžadovať prijatie samostatného právneho nástroja alebo nástrojov, čo smeruje v prospech právnej istoty pre členské štáty, ktoré nemajú záujem stať sa členom EP. Do popredia sa však dostáva aj zásada lojálnej spolupráce v súlade s článkom 4 ods. 3 Zmluvy o európskej únii (ďalej v texte ako „ZEÚ“), čo naznačuje že nezúčastnené štáty majú zákonnú povinnosť spolupracovať s EP do istej miery bez ohľadu na prijatie akéhokoľvek samostatného právneho nástroja. Táto nezodpovedaná otázka si však môže vyžadovať usmernenie zo strany Súdneho dvora v Luxemburgu, ktorý by definoval rozsah lojálnej spolupráce v konkrétnom kontexte vo vzťahu k EP.¹⁵

Pri vyšetrowaní a stíhaní Európskou prokuratúrou a zároveň nezúčastnenými štátmi môže dôjsť ku **kolíziám** a teda, že budú vedené dve **súbežné konania**. V zmysle Nariadenia (článok 26 ods. 1) je EP prostredníctvom európskeho delegovaného prokurátora povinná začať vyšetrowanie a túto skutočnosť zaznamenať v systéme správy prípadov. Nariadenie však opomína situáciu, čo v prípade ak bol ten istý prípad vyšetrowaný vnútroštátnymi orgánmi nezúčastnených štátov. Napriek tomu, že nezúčastnené krajiny sa nepodieľajú na zriadení Európskej prokuratúry mali by v zmysle článku 310 ods.6 v spojení s článkom 325 ZEÚ spoločne bojovať proti podvodu a za týmto účelom spolupracovať medzi sebou s cieľom zabezpečiť vo všetkých členských štátoch účinnú ochranu a tak zabrániť zbytočným súbežným vyšetrowaniam. Cieľom Rámcového rozhodnutia Rady 2009/948/SVV o predchádzaní kolíziám pri výkone v trestných veciach a ich urovnaní je brániť porušovaniu zásady *ne bis in idem* a tento stanovuje aj určité princípy a postupy

¹² Švédsko však vyjadrilo svoj záujem pristúpiť k Európskej prokuratúre v apríli roku 2019.

¹³ Partnermi v zmysle nariadenia okrem uvedených nezúčastnených členských štátov sú v zmysle nariadenia inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, orgány tretích krajín a medzinárodné organizácie.

¹⁴ FRANSSSEN, N.,: ‘The future judicial cooperation between the EPPO and non participating Member States’ 9 New Journal of European Criminal Law (NJECL) 291, 295 (2018).

¹⁵ S poukazom na právnu nejasnosť, ako je možné najlepšie zabezpečiť optimálnu justičnú spoluprácu medzi EP a nezúčastnenými štátmi, Rada na svojom zasadnutí 8. júna 2017 výslovne vyzvala Komisiu, aby zvažila o predkladaní vhodných návrhov na zabezpečenie účinnej justičnej spolupráce v trestných veciach medzi EP a všetkými nezúčastnenými štátmi.

ako by mali tieto štáty postupovať.¹⁶ Bude potrebné však tieto konzultačné mechanizmy v týchto prípadoch vhodne nastaviť.

Tretie štáty nie sú viazané žiadnymi povinnosťami podľa nariadenia o EP, primárneho práva EÚ alebo smernice PIF. Čo sa týka tretích štátov v zásade tie nemožno nútiť, aby spolupracovali s EP. Platí všeobecné pravidlo, že zmluva nemôže zakladať povinnosti pre tretie štáty. Akákoľvek forma justičnej spolupráce Európskej prokuratúry s orgánmi tretích štátov bude preto závisieť od súhlasu tohto štátu.¹⁷

3. Otázka rozšírenia pôsobnosti Európskej prokuratúry

Viacere štáty riešili otázku, či nie je **potrebné zvýšiť hranicu výšky škody pri podvodoch s DPH** ktorá je stanovená na 10 miliónov Eur. Michal Kotlárík¹⁸ (generálny riaditeľ, Sekcia medzinárodného práva, Ministerstvo spravodlivosti SR) uviedol, že niektoré štáty boli vyslovene proti, aby vôbec DPH bolo v pôsobnosti Európskej prokuratúry, pričom rovnako odôvodňuje stanovenú hranicu tým, že práve väčšia časť z výberu DPH pripadá do rozpočtu členských štátov. Ak je celková škoda 10 miliónov eur, v priemere to predstavuje škodu na úrovni Európskej únie približne 10 tisíc Eur (keďže každý členský štát odvádza z výberu DPH do rozpočtu inú percentuálnu výšku).

Európska prokuratúra sa bude zaoberať trestnými činmi, ktoré boli spáchané po nadobudnutí účinnosti Nariadenia, teda po novembri 2017, čo deklaruje v jednom zo svojich článkov aj samotné Nariadenie. Nemôže sa tak zaoberať trestnými činmi spáchanými pred účinnosťou tohto nariadenia, keďže by to odporovalo zákazu retroaktivity.

Článok 120 odsek 2 Nariadenia: „Európska prokuratúra uplatňuje svoje právomoci v súvislosti so všetkými trestnými činmi, ktoré patria do rozsahu jej pôsobnosti, spáchanými po dni nadobudnutia účinnosti tohto nariadenia., teda bude sa zaoberať trestnými činmi ktoré spadajú do jej pôsobnosti ale až po nadobudnutí účinnosti nariadenia a nebude môcť vykonávať svoju pôsobnosť v skorších veciach.“

V neposlednom rade práve Európska prokuratúra by sa mohla stať účinným nástrojom pri vyšetrowaní, stíhaní a vynášaní rozsudkov **teroristických trestných činov** a súčasnému úsiliu v boji proti terorizmu dodať európsky rozmer.

V súvislosti s tým, Európsky parlament adresoval v novembri 2020 Komisii otázku, aby Komisia objasnila, aké konkrétne kroky prijala alebo plánuje prijať v krátkodobom horizonte na rozšírenie mandátu Európskej prokuratúry aj o trestné činy terorizmu, keďže Komisia ešte 12. septembra 2018 zverejnila oznámenie o rozšírení právomocí Európskej prokuratúry na cezhraničné teroristické trestné činy a vyzvala Európsku radu, aby pokračovala v tejto iniciatíve na neformálnom samite v Sibiu 9. mája 2019.¹⁹

V tomto svojom oznámení Komisia konštatuje, že práve Európska prokuratúra ako nový prístup EÚ by mohla odstrániť nedostatky pri vyšetrowaní cezhraničných trestných činov terorizmu v EÚ. Pričom za zistené nedostatky v tejto oblasti, ktorý by práve EP mala odstrániť považuje Komisia nasledovné:

- **Fragmentácia vyšetrowania teroristických trestných činov na vnútroštátnej úrovni**

¹⁶ Napríklad bod 4 Rámcového rozhodnutia: „Priame konzultácie by mali existovať medzi príslušnými orgánmi členských štátov s cieľom dosiahnuť konsenzus o akomkoľvek účinnom riešení s cieľom vyhnúť sa nepriaznivým následkom vyplývajúcim zo súbežných konaní a strate času a zdrojov dotknutých príslušných orgánov.“

¹⁷ European committee on crime problems. Legal opinion on the European Public Prosecutors Office and Council of Europes legal instruments on mutual assistance in criminal matters. Strasbourg: 25. november 2020, Prepared by CDPC Secretariat. Dostupné online: <https://rm.coe.int/fin-cdpc-2020-12-ILegal%20opinion%20by%20DLAPIL%20egal-opinion-on-the-european-public-prosecutors-offi/1680a161a3>

¹⁸ Diskusia (online): Európska prokuratúra: Pripravená plniť očakávania? Euractiv.sk Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/video/diskusie-europska-prokuratúra-pripravená-plniť-ocakavania/>

¹⁹ Parliamentary Question: Question for written answer E-006154/2020 12. November 2020. Dostupné online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-006154_EN.html

- EP by mala zlepšiť spoluprácu medzi orgánmi rôznych členských štátov a výmenu informácií pri vyšetrowaní trestného činu terorizmu s cezhraničným prvkom, ktorá aktuálne nie je dostatočná
- **Nedostatočné zdieľanie informácií**
 - získaním informácií priamo a nariadením alebo vyžiadanim zhromažďovania relevantných dôkazov môže mať Európska prokuratúra ústredné postavenie v reakcii na teroristické trestné činy v celej EÚ, ako aj v spolupráci s tretími krajinami alebo medzinárodnými organizáciami ako zodpovedným subjektom
- **Rozdielny prístup vo fázach vyšetrowania a trestného stíhania**
 - Európska prokuratúra by sa mohla stať takým ústredným orgánom, ktorý by umožňoval prepojenejší a koordinovanejší prístup k vyšetrowaniu a trestnému stíhaniu
- **Konflikt jurisdikcií**
 - niekoľko dotknutých členských štátov chce vykonávať jurisdikciu v súvislosti s rovnakým teroristickým trestným činom z rôznych dôvodov, napríklad podľa štátnej príslušnosti alebo územnej právomoci obete alebo páchatel'a
 - Európska prokuratúra by bola schopná zabezpečiť koherentný a efektívny prístup pri stíhaní teroristických trestných činov a vzhľadom na svoju povahu ako jediného aktéra na úrovni Únie, ktorý rozhoduje na základe objektívnych kritérií o tom, kam podať návrh na začatie konania, mohla Európska prokuratúra predchádzať možným konfliktom jurisdikcií alebo ich obmedziť, a zabrániť tak zbytočným sporom²⁰

Možno do úvahy časom bude vhodné postupné rozšírenie jej právomocí aj na ďalšie trestné činy, ktoré majú akési prepojenie s trestnými činmi PIF²¹, ako je napríklad finančná kriminalita, organizovaný zločin alebo počítačová kriminalita. Do úvahy tiež prichádza obchodovanie s ľuďmi či obchodovanie so zbraňami.

Záver

Je len otázkou blízkej budúcnosti aké bude smerovanie tohto nového inštitútu, koľko vecí zostalo v nariadení nedoriešených a čo nám prinesie aplikačná prax.

Európska komisia spočiatku navrhovala vytvorenie jednotného právneho priestoru, ktoré malo tvoriť územie členských štátov, členské štáty však tento návrh neprijali, možno až časom sa však bude aj tento inštitút harmonizovať smerom k jednotnému právnenému priestoru, aby Európska prokuratúra bola v tejto trestnej oblasti plne efektívna a rozdielnosť právnych poriadkov zúčastnených členských štátov nespôsobovali zbytočné priet'ahy a komplikácie pri vyšetrowaní trestných činov v jej pôsobnosti.

Navyše dobrá spolupráca medzi Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF) a EP by mohla prispieť k väčšiemu počtu úspešných odsúdení a lepšiemu vymáhaniu spreneverených finančných prostriedkov a priniesť tak efektívnejšie vyšetrowanie v boji proti finančnej kriminalite na európskej úrovni.

Vďaka činnosti Európskej prokuratúry sa viaceré procesy v trestnej oblasti zjednodušia a rovnako bude mať jedinečný prehľad o cezhraničnej trestnej činnosti v Únii aj mimo nej, čo patrí do rozsahu jej vecných, územných a osobných právomocí. Toto všetko môže prispieť k tomu aby Európska prokuratúra zakotvila novú spoločnú stratégiu vyšetrowania a trestného stíhania.

²⁰ JUSCZAK A., SASON E.: Fighting Terrorism through the European Public Prosecutors Office (EPPO)? What future for the EPPO in the EUs Criminal Policy? In: eucrim The European Criminal Law associations forum, 2019/1, ISSN:1862-6947, s.66-74 Dostupné online: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2019-01.pdf

²¹ Bližšie pozri: Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva známa pod skratkou PIF

Zoznam bibliografických odkazov:

- FRANSSEN, N.: 'The future judicial cooperation between the EPPO and non participating Member States' 9 New Journal of European Criminal Law (NJECL) 291, 295 (2018).

- HERRNFELD, H.: 'The EPPO's Hybrid Structure and Legal Framework: Issues of Implementation – A Perspective from Germany' European Criminal Law Associations' Forum (eucrim), Issue 2018/2, 117-121.

- JUSCZAK A., SASON E.: Fighting Terrorism through the European Public Prosecutors Office (EPPO)? What future for the EPPO in the EU's Criminal Policy? In: eucrim The European Criminal Law associations forum, 2019/1, ISSN:1862-6947, s.66-74 Dostupné online: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2019-01.pdf

- LUCHTMAN, M., VERVAELE J.. European Agencies for Criminal Justice and Shared Enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor's Office) (December 12, 2014). Utrecht Law Review, Vol. 10, No. 5, p. 132-150, December 2014, Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2552563

- NOVOCKÝ, J.: Európsky prokurátor - vznik a perspektíva.- In: Míľníky práva v stredoeurópskom priestore 2010.-Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011.- s. 801-810.

- ONDREJOVÁ, A.: Európska prokuratúra – štruktúra a právomoc.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 24, č. 3 (2018), s. 26 - 33

- ONDREJOVÁ, A.: Európska prokuratúra – nový subjekt, nové otázky (1. časť). Rozsah prokurátorského „dozoru“ – oprávnenie vykonávať vyšetrovacie a iné opatrenia.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 24, č. 4 (2018), s. 6-10

- ONDREJOVÁ, A.: Európska prokuratúra – nový subjekt, nové otázky (2. časť). Európska prokuratúra a cezhraničná právna pomoc.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 24, č. 5 (2018), s. 7-13

- Diskusia (online): Európska prokuratúra: Pripravená plniť očakávania? Euractiv.sk Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/video/diskusia-europska-prokuratura-pripravena-plnit-ocakavania/>

- European committee on crime problems. Legal opinion on the European Public Prosecutors Office and Council of Europe's legal instruments on mutual assistance in criminal matters. Strasbourg: 25. november 2020, Prepared by CDPC Secretariat. Dostupné online: <https://rm.coe.int/fin-cdpc-2020-12-ILegal%20opinion%20by%20DLAPIL%20egal-opinion-on-the-european-public-prosecutors-offi/1680a161a3>

- Pracovný dokument útvarov komisie: Zhrnutie posúdenia vplyvu. Sprievodný materiál k dokumentu Návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry.

- Rámcové rozhodnutie Rady 2009/846/SVV z 30. novembra o predchádzaní kolíziám pri výkone právomoci v trestných veciach a ich urovnávaní

- Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017 ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva

- Zmluva o fungovaní Európskej únie

<https://www.eppo.europa.eu/>

<https://ec.europa.eu/>

Kontaktné údaje:

JUDr. Ivana Zeleňáková

externá doktorandka na Katedre trestného práva

Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

Kováčska 26

040 75 Košice

e-mail: ivana.zelenakova1@student.upjs.sk

**SÚVISIACE VEDY,
VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY**

SPOLUPRÁCA POLÍCIE A INTERVENČNÝCH CENTIER PRI REALIZÁCIÍ VYKÁZANIA ZO SPOLOČNÉHO OBYDLIA PODĽA § 27a ZÁKONA NR SR Č. 171/1993 Z. Z. O POLICAJNOM ZBORE

Mgr. Michal DENSKÝ¹

Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre

Anotácia: Domáce násilie predstavuje vážny celospoločenský problém. Finančné škody s tým spojené, boli vyčíslené na 555,- € na jedného obyvateľa Európy. Omnoho vážnejšie škody predstavujú jeho následky v nemateriálnom vyjadrení, v podobe fyzickej, psychickej, či sociálnej ujmy. Dôležitú úlohu pri ochrane života a zdravia osôb ohrozených domácim násilím má štát. Prostredníctvom orgánov verejnej moci, zvlášť polície predstavuje pre obeť vstupnú bránu k pomoci. Inštitút vykázania zo spoločného obydla predstavuje dôležitý nástroj pre účinnú ochranu osôb ohrozených domácim násilím. Preventívnu funkciu však plní len vtedy, ak ruka v ruke s ním nasleduje psychologická, právna a sociálna pomoc odborníkov intervenčných centier.

Autor vo svojom príspevku približuje skúsenosti Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Nitre so spoluprácou s Centrom Slniečko, n.o. pri realizácii dohody o spolupráci v oblasti aplikácie inštitútu vykázania zo spoločného obydla. Skúsenosti z realizácie dohody poslúžili ako podklad pre legislatívnu úpravu, ktorej cieľom je vznik intervenčných centier spolupracujúcich s políciou.

KPúčové slová: polícia, domáce násilie, vykázanie, dohoda o spolupráci, krízové centrum

Annotation: Domestic violence represents serious problem all-over. It costs money that is calculated to five hundred and fifty-five euro per one European citizen. More serious fact than finances is that domestic violence results in physical, psychological, or social harm to the victims of domestic violence. The state itself plays an important role in protection of health and lives of victims of domestic violence. Public authorities, such as the police offer the first step in help to victims. Useful tool in protection of victims of domestic violence represents legal norm allowing to banish person from the household shared with the victim. This regulation fulfils its preventive function for the victim only if it is followed by psychological and socio-legal counselling from crisis intervention centres specialists.

The author of the abstract above describes joint action of The District Department of Nitra Police Force and The Crises Centre Slniečko, how they try to carry out cooperation agreement concerning implementation of legal norm allowing to banish person out from household shared with victim. Experiences from the cooperation agreement mentioned above have served as foundation for upcoming legislative regulation with the aim to support formation of new Crisis Centres collaborating with the police.

Keyword: police, domestic violence, expulsion, cooperation agreement, Crises Centres

Úvod

Násilie v rodine, alebo medzi blízkymi osobami je fenomén, ktorý sa v ľudskej spoločnosti objavil už od jej prvopočiatku. Symbolicky možno túto tému vystopovať skutočne „od Adama“. O jeho vzťahu s Evou sa toho síce veľa z biblie nedozvieme, hoci môžeme čo to tušiť. Veľavravná je jeho obhajoba po prvotnom hriechu. Nápadne sa ponáša na tú, ktorá často zaznieva z úst partnerov používajúcich násilie voči blízkej osobe: „za všetko môže ona (on)“... Ich syn Ábel v biblickom príbehu zomiera po násilnom útoku svojho brata Kaina. Motivovaní závišťou z nepriazne Boha, ktorý je predobrazom otcovského vzťahu, zavraždí brata. Predobraz domáceho násillia je tak v hrubých črtách na svete. Na tom svete, do ktorého bol človek stvorený ako jeho koruna.

Domáce násilie je v každom spoločenskom kontexte považované za problém. Napriek tomu, že medzi krajinami existujú rozdiely medzi prístupmi jeho potlačania, všetci sa zhodujú v tom, že sa jedná o nežiadúci jav, ktorý okrem ľudskeho utrpenia prináša obrovské spoločenské škody súvisiace, okrem iného, s negatívnym dopadom na generáciu detí vyrastajúcich v takýchto rodinách. Finančné vyčíslenie škôd spôsobených domácim násilím v Európe predstavuje odhadované ročné náklady vo výške 555,- € na jedného obyvateľa.²

¹ michal.densky@minv.sk

² IMPRODOVA, 2020 Dostupné z [https://improdova.eu/results/videos/index.php]

Závažnejšie skutky, ktoré zahŕňa táto kategória sú obsiahnuté v prvých troch hlavách osobitnej časti trestného zákona, to znamená že je potrebné pred nimi chrániť život a zdravie, slobodu, ľudskú dôstojnosť a tiež rodinu a mládež. „Pod pojmom domáce násilie sa rozumejú všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násillia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchatel má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt.“³

Vykázanie zo spoločného obydlija

Osobitnú úlohu pri ochrane pred domácim násillím majú orgány verejnej moci. Polícia je pre mnohé obeť domáceho násillia prvým kontaktom prostredníctvom ktorého prichádza pomoc a nádej na riešenie.

Jeden z dôležitých nástrojov na elimináciu domáceho násillia predstavuje inštitút vykázania zo spoločného obydlija obsiahnutý v § 27 písm. a zákona NR SR č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Policajnom zbore“). Jeho uplatnenie významným spôsobom chráni ohrozenú osobu od pokračovania útoku na jej život a zdravie.

Ohrozená osoba má v súčasnosti 10 dní a v navrhovanej novele zákona o Policajnom zbore⁴ 14 dní na to, aby sa rozhodla ako ďalej a či a v akej miere bude naďalej súčasťou jej života osoba vykázaná zo spoločného obydlija.

Štát takto (preventívne) vstúpi do konfliktného vzťahu, aby ohrozenej osobe dal možnosť spamätať sa a zároveň osobe, ktorá sa dopúšťa násillia ponúka priestor uvažovať o svojom konaní a o jeho možných následkoch.

Intervenčné centrá

Intervenciu štátu pri vykázaní možno však nazvať skutočne preventívnou len vtedy, pokiaľ ide vykázanie súbežne s nadväznou pomocou ohrozenej osobe.

Na Slovensku zatiaľ absentuje pomoc tzv. intervenčných centier, ktoré boli v Českej republike zriadené v roku 2006 v nadväznosti na inštitút vykázania zo spoločného obydlija. Po dlhých rokoch aplikácie tejto spolupráce nikto nespochybňuje význam tohto spôsobu pomoci.

Intervenčné centrum predstavuje „akreditovaný subjekt poskytujúci špecializovanú odbornú pomoc obetiam trestného činu domáceho násillia a môže pôsobiť ako intervenčné centrum, ktoré poskytuje krízovú intervenciu a odbornú pomoc v rozsahu udelennej akreditácie.“⁵

Domáce násillie má svoju paralelu v oblasti zdravotnej starostlivosti. Keď si ho predstavíme ako incident podobný infarktu, je tak, ako v medicíne prvoradá záchrana základných životných funkcií. V našom prípade to predstavuje samotné vykázanie. Následne je však potrebné nasmerovať zastabilizovaného pacienta k lekárovi. Špecialista mu následne nastaví liečbu, povie mu ako sa stravovať, aby sa ďalšiemu infarktu vyhol. Takáto pomoc v našom príklade predstavuje pomoc intervenčného centra.

Od informácie k informovanému súhlasu.

V konkrétnom prípade, ktorý sa udial na území okresu nitrianskeho kraja pravidelne dochádzala policajná hliadka riešiť situáciu s násillím páchaným na manželke a deťoch zo strany manžela s podozrením na psychiatrickú diagnózu. Prípad sa, aj z dôvodu neochoty ohrozenej osoby svedčiť v tejto veci, naťahoval a riešenie bolo v nedohľadne. Pri jednom takomto zásahu zo strany polície dal policajt ohrozenej osobe kontakt na Centrum Slniečko. Dotyčná nabrala v jednej

³ čl. 3 písm. b) Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu Istanbul, 2011 Dostupné z [http://mepoforum.sk/wp-content/uploads/2016/11/Istanbulsk%C3%BD-dohovor-2011-sk.pdf]

⁴ § 27 ods. 1 a 9 Vládneho návrhu č. 361

Dostupné z [https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=489449]

⁵ § 28a Vládneho návrhu č. 361

Dostupné z [https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=489449]

chvíli silu a odvahu a zavolała na ponúknuté telefónne číslo. Nasledovala návšteva v poradni centra, kde sa jej venovala právna poradkyňa a sociálna pracovníčka. Obe sa pre ňu stali ľuďmi o ktorých podporu sa mohla oprieť a naplánovať s ich pomocou kroky potrebné pre zvýšenie ochrany svojich detí i seba. Výsledok sa v relatívne krátkom čase dostavil, nasledovalo vyšetrovanie a súd. Osoba, ktorá spôsobovala príkorie členom rodiny je toho času vo výkone trestu.

Do tohto typu spolupráce sme vstúpili na základe pozitívnych skúsenosti z predošlých rokov spoločného vzdelávania policajtov prvého kontaktu, poverených príslušníkov a vyšetrovateľov v riešení problematiky domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch. Navyiac sme dohodu o spolupráci v tejto oblasti mohli uzavrieť s organizáciou s viac ako 20 ročnými skúsenosťami. Centrum Slniečko, n.o. ako nezisková organizácia pomáhajúca týraným, sexuálne zneužívaným, zanedbávaným deťom a obetiam domáceho násilia je akreditovaným subjektom na pomoc obetiam podľa zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach“), poskytujúcim ochranu a podporu obetiam trestných činov, zapísaným v registri subjektov poskytujúcich pomoc obetiam, na základe akreditácie udelenej Ministerstvom spravodlivosti SR. Organizácia týmto spĺňa všetky podmienky a požiadavky stanovené v tejto dohode o spolupráci a je oprávnená túto dohodu uzatvoriť a riadne plniť z nej vyplývajúce záväzky.

Dohoda o spolupráci

Dohoda⁶ bola uzavretá podľa § 3 zákona o Policajnom zbore. Predmetom tejto dohody je nadviazanie cieľavedomej spolupráce medzi stranami dohody podľa zákona o obetiach v súvislosti s aplikáciou inštitútu vykázania osoby zo spoločného obydľia podľa § 27a zákona o Policajnom zbore, vymedzenie podmienok vzájomnej spolupráce strán dohody a úprava s tým súvisiacich ďalších vzájomných práv a povinností strán dohody.

Ministerstvo vnútra SR, ako ústredný orgán štátnej správy, zastúpené krajským riaditeľom Policajného zboru v Nitre je oprávnené túto dohodu uzatvoriť a riadne plniť z nej vyplývajúce záväzky podľa § 3 ods. 5) a § 4 ods. 2) zákona o obetiach.

Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre sa zaväzuje zabezpečiť, že v prípade, ak príslušníci PZ útvarov v pôsobnosti Krajského riaditeľstva PZ v Nitre zrealizujú inštitút vykázania, do 24 hodín poskytnú Centru Slniečko, n.o., e-mailom na adresu poradna@centrumslniecko.sk informáciu obsahujúcu tieto údaje:

- a) názov útvaru PZ v pôsobnosti Krajského riaditeľstva PZ v Nitre, ktorý realizoval inštitút vykázania,
- b) meno, priezvisko a číslo telefónu ohrozenej osoby (ďalej len „obeť“),
- c) dátum vykázania.

Za účelom poskytnutia uvedených údajov pre Centrum Slniečko n.o., konajúci príslušník PZ informuje obeť o obsahu a rozsahu ponúkanej pomoci a požiada obeť o podpísanie informovaného súhlasu. V prípade, že obeť informovaný súhlas neudelí, konajúci príslušník uvedené informácie Centru Slniečko n.o., neposkytne. Vzor informovaného súhlasu je neoddeliteľnou súčasťou dohody ako jej príloha.

Centrum Slniečko n.o. sa zaväzuje do 72 hodín od poskytnutia uvedených údajov kontaktovať telefonicky obeť a poskytnúť jej pri zohľadnení odôvodnených potrieb obeť informácie o:

- a) právach a povinnostiach obeť v súvislosti s trestným konaním,
- b) postupoch týkajúcich sa spísania a podania návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia súvisiaceho s vykazaním osoby zo spoločného obydľia na príslušný súd,
- c) obsahu a rozsahu bezplatnej právnej pomoci
- d) ďalších opatreniach na ochranu záujmov obeť a postupoch súvisiacich s uplatnením nároku na náhradu škody v trestnom konaní.

⁶ Centrálny register zmlúv Dostupné z [https://crz.gov.sk/data/att/4441668_dokument1.pdf]

Ak obeť prejaví záujem o nejakú formu ponúknutej pomoci, Centrum Slniečko n.o., požadovanú pomoc obeti poskytne bezplatne v rámci svojich oprávnení daných získanou akreditáciou a príslušnými ustanoveniami zákona o obetiach.

Profesionalizácia policajtov pokračuje

Iniciatíva v podobe dohody o spolupráci v súvislosti s vykázaním predstavuje vyústenie niekoľkoročnej aktívnej spolupráce medzi oboma subjektami. Riešenie komplexnej problematiky, akou je domáce násilie, sa však pri pohľade z rôznych uhlov nazerania na problém, nejaví vôbec ako ľahká úloha. Každopádne môžeme konštatovať, že sme za viac ako 5 rokov prešli obrovským kus cesty. Ľady sa pohli, vzájomná komunikácia znížila úroveň predsudkov. Pozície súperov sa v mnohých prípadoch premenili na postoje spolupráce. Pri všetkej snahe však nebolo, ani nebude možné týmto prístupom vyhovieť každému, vždy a všade. Predstavy niektorých policajtov sú aj naďalej poznačené presvedčením, že najlepšie vedia ako sa majú pýtať obeť domáceho násillia na jednotlivé udalosti spojené so skutkami, pričom nerešpektujú aktuálnu úroveň poznania z oblasti viktimológie a nevenujú pozornosť rozvoju takých komunikačných stratégií v oblasti výsluchu, ktoré vypočúvanú osobu sekundárne neviktimizujú. Tento prístup je potrebné korigovať ako u policajtov prvého kontaktu, tak i u poverených príslušníkov PZ, či vyšetrovateľov. Potreba špecializácie policajtov na problematiku domáceho násillia sa tak ukazuje čoraz viac naliehavá.

Procesnú stránku realizovaných prípadov dozoruje prokuratúra, no ľudský prístup policajta dokáže okrem poškodenej osoby zhodnotiť jej splnomocnenec, či dôverník, ktorého služby spolupracujúca organizácia obetiam ponúka. Z takto blízkeho dohľadu však môžu vznikáť konflikty spôsobené nevhodným prístupom policajta, či už ide o netrpezlivú reakciu na výpoveď poškodenej osoby, predsudky voči pomáhajúcej organizácii alebo kombinácia týchto, či ďalších vplyvov. Aj preto je potrebné, aby sa v budúcnosti prenášalo ťažisko práce v oblasti domáceho násillia na tých policajtov, ktorí sa chcú v tejto oblasti vzdelávať a rozvíjať a majú na tento náročný druh násilnej kriminality aj osobnostné predpoklady, medzi ktoré patrí najmä empatia, asertivita, vysoká úroveň verbálnych aj neverbálnych zručností.

Problémy nielen u nás, ale i vo svete⁷ spôsobuje okrem iného aj rozličné videnie problematiky zástupcov oboch inštitúcií. Pre intervenčné centrum je koncentrácia odborníkov, tak povediac, „pod jednou strechou“ výhodou oproti polícii, ktorá do procesu prizýva znalcov najmä z oblasti psychológie, či psychiatrie. Z dôvodu ich nízkej dostupnosti a zaneprázdnenosti, sa čaká na vyhotovenie posudkov neúnosne dlho. Aj táto, ťažko ovplyvniteľná skutočnosť, predlžuje vyšetrovanie prípadov. Zatiaľ čo policajt rieši okrem domáceho násillia aj lúpeže, krádeže, podvody a iné skutky, pozornosť pomáhajúcich organizácií je špecializovaná a úzko zameraná na pomoc obetiam domáceho násillia. To môže spôsobovať netrpezlivosť na strane pracovníkov pomáhajúcich organizácií. Tí môžu vnímať zdĺhavosť procesu vyšetrovania, ako necitlivý prístup zo strany príslušného vyšetrovateľa.

„Odsúdení“ na spoluprácu

V našich podmienkach sa skupina policajtov, ktorí majú záujem vzdelávať sa v tejto problematike pravidelne stretáva už štvrtý rok. Každé tri mesiace si vymieňa skúsenosti a dopĺňa poznatky z oblasti kriminológie, viktimológie a psychológie. Tieto stretnutia sa realizujú spoločne so spolupracujúcou organizáciou, ktorá dokáže lektorsky zabezpečiť najmä problematiku psychológie obetí domáceho násillia, či detských obetí týrania, zanedbávania a sexuálneho zneužívania.

Je predpoklad, že dobrá a koordinovaná spolupráca polície a intervenčných centier podnieti aj v iných krajoch priestor pre takéto vzájomné stretnutia, ktoré sú jedinečnou príležitosťou

⁷ IMPRODOVA, 2020. Identifying Gaps and Bridges of Intra- and Inter-Agency Cooperation [online]. Dostupné z https://improdova.eu/pdf/IMPRODOVA_D2.4_Gaps_and_Bridges_of_Intra_and_Interagency_Cooperation.pdf?m=1585673383&

vzájomne porozumieť východiskám spolupracujúcich subjektov. Koordinácia spolupráce nie je jednoduchá, no napriek mnohým úskaliam prináša svoje ovocie v oblasti profesionalizácie polície v prístupe k obetiam domáceho násillia, zefektívňuje proces vyšetrovania a napomáha k objasňovaniu priestupkov a trestných činov spadajúcich do tejto kategórie.

Ako ďalej na Slovensku

Prijatie zákonov v oblasti ochrany obetí trestných činov často „postrčí“ vpred intenzívne medializovaná tragédia tzv. signálny prípad. U nás takéto prípady síce v minulosti vzbudili vlnu pozornosti médií, no zmena legislatívy išla svojou cestou, resp. stagnovala, akoby na tieto skutky nebolo treba reagovať inak, ako vyvodením zodpovednosti voči najnižšiemu článku v reťazci, teda voči policajtoví obvodného oddelenia, ktorý nevyhodnotil mieru rizika tak ako mal. Napriek zložitej situácii obetí domáceho násillia v čase pandémie ochorenia COVID-19 sa rok 2020 a 2021 zrejme stane na Slovensku dôležitým míľnikom v histórii boja proti “pandémii” domáceho násillia. Práve hrozivé štatistiky nárastu domáceho násillia vo svete otvorili v gescii ministerstva spravodlivosti a pod záštitou prezidentky Slovenskej republiky diskusie o zlepšení postavenia obetí trestných činov, vrátane obetí domáceho násillia.

Po rokovaníach so zástupcami polície a neziskových organizácií pripravilo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky návrh novely zákona o obetiach a zákona o Policajnom zbore. Vláda Slovenskej republiky na svojom 60. zasadnutí dňa 16. 12. 2020 prijala uznesenie č. 777⁸, ktoré poslanci Národnej rady Slovenskej republiky posunuli do druhého čítania. V čase prezentácie tohto príspevku bude tento návrh zákona prerokovaný a dúfajme aj schválený. Predmetom zákonnej úpravy sú najmä užitočné zmeny v súvislosti s odškodňovaním obetí a tiež legislatívne predpoklady vzniku intervenčných centier a ich spolupráca s políciou po realizácii vykázaní. Síce neskôr, ale predsa sa pomoc ohrozenej osobe rozšíri o aktívne oslovenie zo strany intervenčného centra, ktoré jej ponúkne komplex psychologických, právnych a sociálnych služieb.

Fakt, že spolupráca medzi políciou a intervenčnými centrami v Rakúska a Českej republike prináša už dlhodobo svoje ovocie, povzbudzuje aj slovenské úsilie o doplnenie tohto mimoriadne dôležitého prvku pomoci pre obe domáceho násillia. Ak sa navrhovaná právna úprava schváli v Národnej rade Slovenskej republiky, stane sa z nej účinný prostriedok boja za práva týchto obetí aj na Slovensku.

Záver

Od polície 21. storočia sa očakáva, že riešenie domáceho násillia bude rýchle, efektívne a charakterizované najvyšším štandardom poskytovanej pomoci. Nami realizovaná dohoda potvrdila význam spolupráce polície s „intervenčným centrom“. Ak je spoločným cieľom oboch subjektov pomoc ohrozenej osobe, synergický efekt takéhoto postupu môže priniesť lepší výsledok ako, síce intenzívna, no spoločne nekoordinovaná pomoc jednotlivých inštitúcií. Spolupráca tohto druhu, by nebola možná bez vzájomnej a častej komunikácie oboch strán. Jasné vymedzenie kompetencií, vzájomne rešpektovanie hraníc a dodržanie dohodnutých pravidiel je nutným predpokladom takéhoto úsilí. Nestačí nastaviť proces, treba ho udržiavať, podporovať a doladovať. Sme presvedčení, že spoločná iniciatíva, ktorá sa pretavila do novely zákona umožňujúceho vznik intervenčných centier, úzko spolupracujúcich s políciou, je dôkazom toho, že tento typ spolupráce má skutočne obrovský význam.

Zoznam bibliografických odkazov

Centrálny register zmlúv Dostupné z [https://crz.gov.sk/data/att/4441668_dokument1.pdf]

⁸ Uznesenie k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 231/2019 Z. z. a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov
Dostupné z [<https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18928/1>]

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu.
Dostupné z [<http://mepoforum.sk/wp-content/uploads/2016/11/Istanbulsk%C3%BD-dohovor-2011-sk.pdf>]

Identifying Gaps and Bridges of Intra- and Inter-Agency Cooperation, IMPRODOVA 2020

Dostupné z [https://improdova.eu/pdf/IMPRODOVA_D2.4_Gaps_and_Bridges_of_Intra_and_Interagency_Cooperation.pdf?m=1585673383&]

IMPRODOVA, 2020 Dostupné z [<https://improdova.eu/results/videos/index.php>]

Úrad vlády Slovenskej republiky, uznesenie č. 777/2020

Dostupné z [<https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18928/1>]

Národná rada Slovenskej republiky, vládny návrh č. 361

Dostupné z [<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=489449>]

Dostupné z [<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=489449>]

Kontaktné údaje:

kpt. Mgr. Michal Denský

služobný psychológ

Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre

Piesková 32

949 01 Nitra

t. č. 0961 30 2179

e-mail: michal.densky@minv.sk

POTENCIÁL RESTORATIVNÍ JUSTICE VE VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH – ZKUŠENOST Z KOLUMBIE

JUDr. Tereza DLEŠTÍKOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva Bezpečnostně právní fakulty
Policejní akademie České republiky v Praze

Anotácia: Príspevok prináša príklad dobrej praxe zavádzania restoratívnych programov a komunitnej sociálnej práce v oblasti Aguablanca, ktorá je jednou z marginalizovaných častí kolumbijského mesta Santiago de Cali, ktoré sa zároveň vyznačuje vysokou mierou kriminality pohybujúcej sa na škále od majetkovej po násilnú, ktorá plynie z ťažkej sociálnej situácie súvisiacej aj s drogovou závislosťou a je vo veľkej miere páchaná mladistvými páchatelmi a organizovaná v pouličných skupinách. Sociálna práca v duchu restoratívnej a komunitnej spravodlivosti vychádza z iniciatívy neziskovej organizácie Fundación Paz y Bien a beží pod jej záštitou už od roku 2000. Jej aktivity smerujú nielen k pomoci a podpore obetí trestnej činnosti, ale aj k vedeniu páchatel'ov k prijatiu zodpovednosti za spáchané činy a odčinenie ujmy spôsobenej nielen konkrétnej obete, ale aj celej komunite. Kľúčovým aspektom daných aktivít je akcent na dialóg a participáciu členov komunity pri riešení konfliktov a krízových situácií v duchu posilňovania ich väzieb, obnovy narušených vzťahov a budovanie tzv. "Kultúry mieru". V neposlednej rade je potrebné spomenúť aj štátne intervencie vo forme Casas de Justicia, ktorá v spolupráci so študentmi právnických fakúlt zainteresovaných univerzít a miestnych obyvateľ'ov ponúka bezplatný prístup k spravodlivosti v duchu alternatívneho riešenia sporov, ako je mimosúdne zmierovanie či mediácia. Táto skúsenosť z Kolumbie je často úspešným príkladom realizácie myšlienok restoratívnej spravodlivosti v praxi, ktorá dáva nádej, že takáto práca má zmysel a môže slúžiť ako vhodný inšpiračný zdroj pre posilnenie jednotlivých iniciatív aj u nás, a to (nie však iba) vo vylúčených resp. problémových lokalitách.

Kľúčové slová: Restoratívna justícia – restoratívne mesto - sociálna práca – vylúčená lokalita

Annotation: The paper provides an example of good practice in implementing restorative programs and community social work in Aguablanca District which is one of the marginalised areas of the colombian city Santiago de Cali and which is characterized by high crime rate on a scale from property crimes to violent ones; the main cause of the criminality consists in the difficult social situation and drug addiction and is mostly committed by juvenile offenders organized in street gangs. Social work based on restorative and community justice, as an initiative of the non - profit organization Fundación Paz y Bien, has been running by this one since 2000. The activities of the organization are focused not only on helping and supporting victims of crime, but also on leading offenders to accept responsibility for the committed acts and to repair the damage caused not only to a specific victim, but also to the whole community. A key aspect of the activities is the emphasis on dialogue and participation of community members in conflict resolution and crisis intervention based on strengthening and transforming their relationships and building Culture of Peace. Last but not least, there is a state institution called Casa de Justicia which offers a free access to justice based on alternative dispute resolution such as conciliation or mediation, and which cooperates with law students of interested universities and community members. This colombian experience is an example of successful implementation of the ideas of restorative justice into practice, which gives us hope that such work makes sense and could be an inspiration to strengthen such tendencies in our country, especially (but not only) in the excluded/problematic areas.

Keywords: Restorative justice – restorative city - social work – marginalized area

Úvod

Príspevok prináša, v rámci interdisciplinárneho a komparatívneho prístupu k trestní spravodlnosti, zahraničnú zkušenosť s fungovaním restoratívnych programů a komunitní sociální práce. Jedná se o iniciativu neziskové organizace *Fundación Paz y Bien* realizovanou v oblasti *Aguablanca*, jež je jednou z marginalizovaných čtvrtí kolumbijského města *Santiago de Cali* a jež se vyznačuje vysokou mírou kriminality a tíživou sociální situací. Aktivity vycházející z principu restoratívni a komunitní justice směřují nejen k pomoci a podpoře obětí trestné činnosti, ale i k vedení pachatelů k přijetí odpovědnosti za spáchané činy a odčinění ujmy způsobené nejen konkrétní oběti, ale i celé komunitě, přičemž při řešení konfliktů a krízových situací je kladen důraz na dialog a participaci členů komunity v duchu posilování jejich vazeb, obnovy narušených vztahů a budování tzv. „kultury míru“. Príspevok ďalej zmiňuje i státní intervenci v podobě *Casas de Justicia*, jež ve spolupráci se studenty právnických fakult zainteresovaných univerzít a místními

obyvateli nabízí bezplatný přístup ke spravedlnosti v duchu alternativního řešení sporů jako je mimosoudní conciliace či mediace.

Ve spojení trestní justice a sociální práce je spatřován velký potenciál, pokud jde o jak o prevenci kriminality, a to především kriminality mládeže, tak následnou reakci na její páchaní. Jedná se o poměrně nové možnosti řešení trestné činnosti s praktickým dopadem, jež přináší naději, že taková práce má smysl a jež může sloužit jako vhodný inspirační zdroj pro posílení takových tendencí i u nás, například pokud jde o práci ve vyloučených lokalitách.

Aguablanca – příklad dobré praxe

Distrito de Aguablanca zahrnující *comuny* 13, 14, 15 a 21, je jednou z nejchudších a nejnebezpečnějších čtvrtí kolumbijského města *Santiago de Cali*, jež je se svými asi 2,5 miliony obyvatel hlavním městem správní oblasti *Valle de Cauca*. *Distrito de Aguablanca* je tvořena převážně afro-kolumbijským etnikem z oblasti *Pacífico*, jež bylo odsud nuceně vysídleno zhruba v 70. letech 20. století, avšak vysídlování obyvatel stále pokračuje.¹ Vzhledem k tíživé sociální situaci způsobené značnou chudobou, vysokou nezaměstnaností a drogovou závislostí, se tato oblast vyznačuje vysokou mírou kriminality pohybující se na škále od majetkové po násilnou, jež je převážně páchaná místními „pouličními gangy“ složenými do značné míry z mladistvých pachatelů (*pandillas*). Projevem násilné trestné činnosti jsou jak mnohačetné vraždy, jež jsou v podstatě na denním pořádku, tak případy domácího násilí, jakož i sexuálně motivovaná násilná trestná činnost.

V této oblasti působí nezisková organizace *Fundación Paz y Bien*, jež se původně věnovala především krizové intervenci v těch sociálně nejslabších rodinách a jež se v roce 2000 rozhodla implementovat zkušenost ze Severního Irsku týkající se sociální práce s lokální komunitou v duchu restorativní justice. Organizace se orientuje především na prevenci, ale i krizovou intervenci v případě pouliční kriminality, intervenci v rodinách zahrnující komplexní pomoc a péči poskytovanou dětem a mladistvým, stejně jako na krizovou intervenci v případech domácího násilí, dále pak na práci orientovanou na překonání a zapracování traumat způsobených nuceným vysídlením obyvatelstva; dalšími oblastmi, kterým se organizace věnuje, jsou osvěta v oblasti sexuálního zdraví, solidární ekonomie a vzdělávání populace jako takové.² Obecně se organizace snaží o vytváření zdravých sociálních vazeb a podporu vzájemnosti mezi členy komunity ve světle budování kultury míru.

Výchovná práce s rodinami a poskytování poradenství (*Consejerías de familia*) je základem všech ostatních programů a aktivit, jimž se organizace věnuje. Poradkyně (*consejeras*) – terénní sociální pracovnice – jsou ženy přímo z dané komunity, jež se díky znalosti místních poměrů, snadno orientují v problematických situacích a dokáží pochopit příčiny nežádoucího chování a jevů a porozumět jejich následkům. Práce jak s oběťmi, tak pachatelé trestné činnosti se pak odehrává především v komunitních centrech - *Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza*, kde probíhají i tzv. restorativní kruhy, tj. restorativní procesy v podobě mediací mezi obětí a pachatelem trestného činu, rodinných konferencí či komunitních kruhů, jejichž cílem je vyřešení konfliktu ku prospěchu všech zainteresovaných. Základním stavebním kamenem organizace jsou její terénní sociální pracovníci (*tutores*), rekrutovaní ze samotných členů

¹ Nucené vysídlení (*desplazamiento forzado*) je zločinem proti lidskosti, k němuž dochází v souvislosti a v důsledku vnitřního ozbrojeného konfliktu v zemi. Tzv. vnitřně vysídlené osoby jsou nuceny nedobrovolně opustit svou vlast, migrovat v rámci země a hledat lepší podmínky k životu, které však často nenacházejí.

² BRITTO RUIZ, D. 2010. Justicia Restaurativa. Reflexiones sobre la experiencia en Colombia. Loja: Editorial de la Universidad Técnica Particular de Loja. ISBN 978-9942-00-891-6, str. 85

komunity, jež provádí jednak osvětu a aktivity preventivního charakteru, jednak intervenci, a jež pak v rámci restorativních procesů působí jako facilitátoři.³

Všechny aktivity organizace *Paz y Bien* vychází z konceptu restorativní justice, která je vnímána především jako justice komunitní.⁴ Spáchání trestného činu je pak v duchu tohoto přístupu považováno primárně za narušení mezilidských vztahů, a to nejen vztahu mezi obětí a pachatelem, ale vztahů v rámci soužití v komunitě, přičemž újma způsobená trestným činem je nahlížena nejen jako újma způsobená konkrétní oběti, ale jako újma způsobená komunitě jako celku, a takto musí být i odčiněna – náhrada způsobené újmy tedy neznamena jen náhradu škody, ale nápravu vztahů napříč celou komunitou za účelem (znovu) získání její podpory a důvěry. V souvislosti s řešením situace vzniklé spácháním trestného činu se nehovoří o sankcích či trestech, ale právě o reparaci, jejíž integrální součástí je i sebereflexe pachatele, aby si uvědomil, co svým činem způsobil, aby za něj přijal odpovědnost, aby změnil své chování do budoucna a následky toho, kterého se dopustil v minulosti, odčinil, a to jak vůči konkrétní oběti, zahrnující projev lítosti a žádost o odpuštění, ale i vůči celé komunitě, a to formou veřejně prospěšné činnosti či účasti na rozličných komunitních aktivitách. Je tedy kladen velký důraz na výchovnou práci s rodinami a sociálním okolím osob zainteresovaných na trestném činu, jakož i na resocializaci pachatele, jež spočívá nejen v jeho znovu začlenění do komunity, ale i v budování komunitní identity.⁵

Restorativní přístup je holistickým přístupem zahrnujícím jak práci s oběťmi a pachateli trestné činnosti zvlášť, a to v rovině psychologické, rodinné a komunitní, tak dohromady v rámci restorativních kruhů, jejichž cílem je vyřešení konfliktu a dosažení dohody ohledně nápravy jeho následků. Restorativní justice je vnímána jako proces budování mírového soužití, je pojímána nejen jako prostředek k budování komunity jako sítě podpory dávající tomuto přístupu legitimitu, ale i jako cíl samotný.⁶

Aktivity organizace *Paz y Bien* principiálně korespondují s ideou budování tzv. restorativního města, jež je místem, ve kterém jsou šířeny a podporovány restorativní hodnoty, jako je účast, respekt, odpovědnost či solidarita.⁷ V restorativním městě je veřejnost informována o potenciálu restorativních přístupů v rámci komunity, existují zde služby restorativního poradenství v rámci práce s oběťmi i pachateli trestných činů při řešení způsobené újmy, lidé se cítí být členy komunity a vytváří si v ní důvěru; žijí v bezpečném a klidném prostředí, váží si vztahů založených na vzájemném respektu, zájmu a úctě, chápou dopady svého chování, ať už jde o negativní či pozitivní, a přijímají za ně odpovědnost zahrnující nápravu případné újmy, mají prostor pro vyjádření svých názorů apod.⁸

Jednou z nejdůležitějších aktivit organizace je právě restorativní práce s mladistvými pachateli trestné činnosti organizovanými v pouličních ganzích a skupinách (*pandillas*), přičemž tato restorativní intervence se dělí do několika fází. V první fázi zvané *Restauración calle* dochází k osvětě a propagaci programu probíhající v terénu formou oslovování konkrétních jedinců, kdy

³ Fundación Paz y Bien. 2015. Justicia restaurativa y procesos restaurativos: Modelo Pedagógico de las Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza de la Fundación Paz y Bien en el Distrito de Aguablanca, Cali, Colombia. Cali: Procesos Digitales SAS. ISBN 978-958-57537-1-6, str. 67

⁴ Pod pojmem *komunita* se rozumí sociální systém tvořený relativně stálými vazbami a vztahy mezi lidmi, kteří obývají nějaké společné místo (dům, část obce) a dlouhodobě v něm žijí (HARTL, P. 1997. Komunita občanská a komunita terapeutická. Praha: Slon. ISBN 80-85850-45-1). Komunita je tedy chápána ve smyslu sociálního okolí člověka, jako síť společenských vazeb, dobrých vztahů a důvěry.

⁵ BRITTO RUIZ, D. 2010. Justicia Restaurativa. Reflexiones sobre la exeperiencia en Colombia. Loja: Editorial de la Universidad Técnica Particular de Loja. ISBN 978-9942-00-891-6, str. 96

⁶ Fundación Paz y Bien. 2015. Justicia restaurativa y procesos restaurativos: Modelo Pedagógico de las Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza de la Fundación Paz y Bien en el Distrito de Aguablanca, Cali, Colombia. Cali: Procesos Digitales SAS. ISBN 978-958-57537-1-6, str. 71 - 76

⁷ Restorativní město (Restorative city). [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/restorativni-mesta-restorative-city/>

⁸ About the “Whanganui: Towards a Restorative City-Honoa Ki A Rongo Ki Whanganui” vision. [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://restorativepracticeswhanganui.co.nz/the-restorative-city/>

jsou zároveň budovány vazby a vzájemná důvěra mezi sociálními pracovníky a jednotlivými osobami. V další fázi (*Asistencia*) jsou pak zájemcům o program nabízeny různé vzdělávací, kulturní a sportovní aktivity, přičemž těm, kteří se rozhodnou formálně a závazně vstoupit do programu, je pak v další fázi (*Atención*) poskytována pomoc a podpora zohledňující individuální situaci a potřeby konkrétního jedince, a to se zahrnutím i jeho rodiny a sociálního okolí. V této fázi, jež trvá zhruba dva roky, dochází k vytváření tzv. životního plánu (*Proyecto de Vida*), jež se soustředí na směřování jedince do budoucna, a to jak pokud jde o osobnostní rozvoj, tak o rozvoj kariérní či pracovní – zahrnuje možnost studia, rekvalifikace apod. Tato hlavní aktivita je pak doplněna aktivitami sportovními a obecně prospěšnou prací pro komunitu od úklidu veřejných prostor po účast na volnočasových akcích kulturního charakteru apod. Smyslem a účelem této fáze je nasměrování jedince do budoucna, identifikace jeho silných stránek, rozvíjení jeho potenciálu a talentu, jakož i budování zdravého vztahu jak se sebou samým, tak se svou rodinou a komunitou jako celkem; jde o významnou výchovnou a resocializační práci, kdy zásadní roli hraje nejen sebereflexe jedince, ale i přijetí svého dílu odpovědnosti za jeho jednání ze strany rodiny. Po této fázi je s jedincem ještě udržován kontakt, i když již ne tak častý a intenzivní, a to za účelem sledování, zda tento plní, co si předsevzal a stanovil v osobním projektu, a zda vede řádný život (fáze zvaná *Seguimiento*). Po ukončení programu by měl být jedinec integrován do společnosti a být tak její plnohodnotnou součástí, bez potřeby dalšího vedení a kontroly (*Egresado*); samozřejmostí je však i poskytnutí pomoci a podpory, kdykoli o ni osoba projeví zájem.⁹

Pokud jde o řešení následků spáchání trestného činu, toto probíhá na komunitním principu, v rámci restorativních kruhů, mezi něž patří mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu, rodinné konference a komunitní kruhy. Restorativní kruhy fungují na bázi dobrovolné účasti stran a jejich spolupráce, jejímž předpokladem je vstřícný přístup ze strany pachatele, tj. přijetí odpovědnosti za spáchaný čin a upřímná snaha po nápravě jeho následků. Takovýto přístup k řešení následků trestného činu akcentuje jeho mezilidskou rovinnost, vzájemný respekt a důvěru mezi stranami. Je pro něj typický rovný přístup ke stranám konfliktu a nestigmatizace pachatele – problematickým je shledávání trestný čin, nikoli jeho pachatel jako takový, přičemž se ptá po jeho motivech. Restorativní proces dává všem zúčastněným prostor vyjádřit se a je vystaven na principu konstruktivního dialogu, jehož prostřednictvím dochází k reflexi spáchaného trestného činu, jsou identifikovány jeho příčiny a následky a je hledáno nejlepší možné řešení.¹⁰ Kromě restorativních kruhů se organizace věnuje i pořádání kruhů komunitních či sousedských (*Círculos de vecinos*) spočívající ve volnočasových aktivitách kulturního, zvelebujícího, vzdělávacího či sportovního charakteru, jejichž cílem je sdružování a posilování komunity. Tzv. kruhy pravdy (*Círculos de verdad*) jsou pak zaměřeny na hledání konstruktivního řešení problémů rozličného charakteru pramenících z ozbrojeného konfliktu a násilného vysídlení s ním souvisejícího.¹¹

Restorativní kruhy orientované na řešení sporů v komunitě realizované organizací *Paz y Bien* pak doplňuje (již od roku 1995) státní instituce – lokální soud (*Casa de Justicia*) nabízející alternativní řešení konfliktů, jež je poskytováno bezplatně, čímž je tak všem zaručen přístup ke spravedlnosti. Jsou zde řešeny zejména občanskoprávní spory charakteru sousedských sporů, sporů ze smluv apod., spory rodinné týkající se výživného a péče o dítě, jakož i méně závažná

⁹ Fundación Paz y Bien. 2015. Justicia restaurativa y procesos restaurativos: Modelo Pedagógico de las Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza de la Fundación Paz y Bien en el Distrito de Aguablanca, Cali, Colombia. Cali: Procesos Digitales SAS. ISBN 978-958-57537-1-6, str. 44 - 61

¹⁰ Fundación Paz y Bien. 2007. Caja de Herramientas: Para la formación de la Comunidad [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: http://proyectos.javerianacali.edu.co/cursos_virtuales/pregrado/justicia_restaurativa/Mod%C3%BAlo%205/CajadeHerramientasJUSTICIARESTAURATIVA.pdf, str. 83

¹¹ Fundación Paz y Bien. 2015. Justicia restaurativa y procesos restaurativos: Modelo Pedagógico de las Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza de la Fundación Paz y Bien en el Distrito de Aguablanca, Cali, Colombia. Cali: Procesos Digitales SAS. ISBN 978-958-57537-1-6, str. 67

trestná činnost, a to formou smírného řešení - konciliace (*Conciliación en equidad*) a mediace. V případě, že se nepodaří spor vyřešit smírně, je věc postoupena k řešení klasickou soudní cestou.¹² *Casas de Justicia* jsou projevem efektivní decentralizace justice spočívající v řešení sporů přímo v dané komunitě, jsou výrazem snah státu učinit přístup ke spravedlnosti snadnějším, jakož i výrazem státní podpory neformálního a alternativního řešení sporů s cílem budování společenských vazeb za účelem mírového soužití.¹³ Kromě alternativního řešení sporů nabízí *Casas de Justicia* mimo jiné i bezplatné právní poradenství, jež poskytují studenti právnických fakult spolupracujících univerzit, či právní a psychosociální podporu rodin v případech domácího násilí.

V oblasti řešení sporů pak působí i tzv. smírčí soudci (*Jueces de paz*), jež se nejprve snaží konflikt vyřešit smírnou cestou, avšak pokud se strany nedohodnou, spor rozhodnou jako soud, tj. autoritativně sami.¹⁴

Záver

Zkušenost s implementací restorativní justice ve čtvrti *Aguablanca* nabízí konkrétní restorativní techniky a jasný plán intervence, zejména pokud jde o pomoc sociálně slabým rodinám a reakci na pouliční kriminalitu, za účelem zlepšení života v komunitě, jenž je aplikovatelný v podstatě na jakoukoli problémovou/marginalizovanou/sociálně vyloučenou lokalitu kdekoli na světě. Aktivity organizace *Paz y Bien* nabízí konkrétní řešení s konkrétními kroky, ať jde jak o prevenci kriminality, tak intervenci v případě kriminálního chování formou komunitní práce vycházející z myšlenek restorativní justice. Cílem všech těchto aktivit je především zlepšení kvality života v komunitě, jež s sebou nese mimo jiné snížení kriminality, domácího násilí a jiných konfliktů, na druhou stranu pak zvýšení pocitu bezpečí, zlepšení kvality vztahů, podporu pocitu náležitosti ke komunitě, vzájemné spolupráce a respektu, vzájemného naslouchání, solidarity a inkluze.

Velký důraz je v přístupu k trestné činnosti kladen na participaci komunity, jenž se projevuje jednak v rovině zapojení jejích členů jako terénních sociálních pracovníků, dobrovolníků apod., jednak v komunitním přístupu k řešení následků trestné činnosti, jakož i jiných sporů, a to s důrazem na dialog mezi obětí a pachatelem, se zahrnutím jejich rodin a sociálního okolí, důrazem na respekt k pachateli trestného činu, jeho sebereflexi, resocializaci a motivaci k řádnému životu do budoucna, jakož i na podporu a posílení oběti, nápravu újmy způsobené nejen konkrétní oběti, ale i komunitě jako celku, v duchu nápravy vztahů narušených nežádoucím chováním a jeho následky, a na budování zdravých sociálních vazeb a mírového a bezpečného soužití v komunitě...

...neboť „*síla, možnosti a kapacita komunity daleko převyšuje sílu, možnosti a kapacitu jednotlivce*“.¹⁵

Zoznam bibliografických odkazov:

BRITTO RUIZ, D. 2010. Justicia Restaurativa. Reflexiones sobre la experiencia en Colombia. Loja: Editorial de la Universidad Técnica Particular de Loja. ISBN 978-9942-00-891-6.

¹² Casa de Justicia de Aguablanca cumple 20 años al servicio de la comunidad. [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z:

https://www.cali.gov.co/seguridad/publicaciones/109187/casa_de_justicia_de_aguablanca_cumple_anos_al_servicio_de_la_comunidad/

¹³ VALENCIA DE LA ROCHE, R. 2014. Informe de gestión. Casa de Justicia Aguablanca Cali [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://metodosderesoluciondeconflictos.files.wordpress.com/2015/11/informe-de-gestion-cjdab-2014.pdf>

¹⁴ Smírčí soudce (*Juez de paz*) je součástí státní soudní moci, avšak působí v dané komunitě, kterou je i volen. Častým (a logickým) jevem je, že se tyto soudci rekrutují právě ze sociálních pracovníků a rodinných poradkyň v komunitě působících.

¹⁵ DICKINSON-GILMORE, E. J. & LA PRAIRIE, C. 2005. Will the circle be unbroken?: aboriginal communities, restorative justice, and the challenges of conflict and change. Buffalo: University of Toronto Press. ISBN 0-8020-8922-4, str. 5

DICKINSON-GILMORE, E. J. & LA PRAIRIE, C. 2005. Will the circle be unbroken?: aboriginal communities, restorative justice, and the challenges of conflict and change. Buffalo: University of Toronto Press. ISBN 0-8020-8922-4.

Fundación Paz y Bien. 2015. Justicia restaurativa y procesos restaurativos: Modelo Pedagógico de las Casas de Restauración Juvenil Francisco Esperanza de la Fundación Paz y Bien en el Distrito de Aguablanca, Cali, Colombia. Cali: Procesos Digitales SAS. ISBN 978-958-57537-1-6.

Fundación Paz y Bien. 2007. Caja de Herramientas: Para la formación de la Comunidad [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: http://proyectos.javerianacali.edu.co/cursos_virtuales/pregrado/justicia_restaurativa/Mod%C3%BAlo%205/CajadeHerramientasJUSTICIARESTAURATIVA.pdf

HARTL, P. 1997. Komunita občanská a komunita terapeutická. Praha: Slon. ISBN 80-85850-45-1.

VALENCIA DE LA ROCHE, R. 2014. Informe de gestión. Casa de Justicia Aguablanca Cali [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://metodosderesoluciondeconflictos.files.wordpress.com/2015/11/informe-de-gestion-cjdab-2014.pdf>

About the “Whanganui: Towards a Restorative City-Honoa Ki A Rongo Ki Whanganui” vision. [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://restorativepracticeswhanganui.co.nz/the-restorative-city/>

Casa de Justicia de Aguablanca cumple 20 años al servicio de la comunidad. [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: https://www.cali.gov.co/seguridad/publicaciones/109187/casa_de_justicia_de_aguablanca_cumple_anos_al_servicio_de_la_comunidad/

Restorativní město (Restorative city). [online]. [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/restorativni-mesta-restorative-city/>

Kontaktné údaje

JUDr. Tereza Dleščíková, Ph.D.

Akademický pracovník na Katedře trestního práva Bezpečnostně právní fakulty

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7

P.O.BOX 54

143 01 Praha 4

tel. +420733367183

email: dlestikova@polac.cz

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Tomáš HOREHÁJ

Ministerstvo spravodlivosti SR

***Anotácia:** Koncept restoratívnej spravodlivosti je tradične spätý s využitím tzv. restoratívnych programov (mediácie, rodinných konferencií, kruhov a.i.). Cieľom tohto príspevku je vnieŕ holistický pohľad na restoratívnu spravodlivosť a potenciálneho využitia jej myšlienok pri riešení trestnoprávných sporov na Slovensku, a to aj návrhom konkrétnych opatrení pre aplikačnú prax.*

***KLúčové slová:** restoratívna justícia, náprava, obeť, páchatel'.*

***Annotation:** The concept of restorative justice is traditionally retroactive using the so-called restorative programs (mediation, family conferences, circles, etc.). The aim of this paper is to bring a holistic view of restorative justice and the potential use of its concept in resolving criminal disputes in Slovakia, including a proposal for specific measures for application practice.*

***Key words:** restorative justice, reparation, victim, offender.*

Úvod

Je trest uložený súdom páchatel'ovi skutočne efektívnym prostriedkom zadost'učinenia v očiach obetí trestných činov? Túto otázku si dnes kladú mnohí kritici trestného práva, ktorí sa domnievajú, že potrestanie ako fundamentálny princíp, na ktorom stojí trestné právo už od nepamäti, je kontraproduktívne, neefektívne a zanecháva obeť, páchatel'ov a komunity nespokojné, zameriavajúc sa striktne formalisticky len na proces, v rámci ktorého sa posudzujú otázky viny a trestu, kde primárne poškodeným trestným činom je štát, a zabúdajúc pritom na potreby obetí a páchatel'ov, akými sú odpustenie, uzmierenie alebo odškodnenie. Na podnet tejto kritiky sa sformovala takzvaná restoratívna justícia, ako alternatíva k retributívnej (odplatnej) justícii.

Jadro restoratívnej justície tkvie v už jej samotnom názve, jej účelom má byť „uzdravenie“, „navrátenie vecí do pôvodného stavu“. Zameriava sa na nápravu ujmy spôsobenej trestným činom a riešenia konfliktu na osobnostnej úrovni medzi páchatel'om a obeťou v rámci takzvaných restoratívnych procesov. V rámci nich sa stretávajú osoby najviac zasiahnuté trestným činom (páchatel', obeť, prípadne blízka komunita) ako procesné strany za účasti vyškoleného profesionála. Obetiam sa tak poskytuje omnoho širší priestor na zodpovedanie otázok, ktoré rozhodne v súvislosti so spáchaným trestným činom majú (napr. „Prečo sa to stalo práve mne?“, „Kto mi poskytne ochranu a podporu?“, „Lutuje páchatel' svoj čin?“). Úspešným zavŕšením restoratívneho procesu by malo byť odpustenie páchatel'ovi za to, čoho sa dopustil zo strany obeť, úprimná ľútosť, prípadné ospravedlnenie páchatel'a obeť a ich vzájomné uzmierenie sa ako prvotný krok k ozdravnému procesu.

Našou snahou bude defínovať podstatu a ciele restoratívnej justície, popísať jej základné princípy, ktoré sú nevyhnutným predpokladom jej riadneho fungovania, predstaviť elementárne restoratívne programy, a v neposlednom rade, načrtnúť ich potenciálne uplatnenie v našom právnom poriadku.

Predmet a ciele restoratívnej justície

Čo to teda restoratívna justícia (ďalej len „RJ“) je? Za posledných zhruba štyridsať rokov, odkedy sa tento prevratný pohľad na trestné právo vžil, bolo napísaných nespočetné množstvo rôznych defínícií a koncepcií, ktoré v tomto príspevku z dôvodu kapacitných obmedzení nebudeme podrobnejšie analyzovať, a preto sa obmedzíme len na tie, ktoré sú z nášho pohľadu najrelevantnejšie.

Podľa príručky OSN „*Sprievodca restoratívnymi programami*“, možno RJ definovať ako akýkoľvek, dobrovoľný proces, ktorý ponúka obetiam, páchateľom a komunite alternatívnu cestu ku spravodlivosti. Takýmto prístupom sa má umožniť obetiam aktívna účasť pri riešení následkov spáchaného trestného činu a páchateľom možnosť prijať zodpovednosť za škodu, ktorú osobám poškodeným svojim činom spôsobili. Nosným pilierom je teda poznatok, že kriminalita nie je len porušením práva (konkrétne trestného), ale aj ujmu pre obeť a komunitu.¹

Z uvedenej definície možno uzavrieť, že elementárnymi aspektmi sú:

- ☒ Zameranie sa primárne na škodu spôsobenú trestným činom;
- ☒ Účasť na báze dobrovoľnosti osôb najviac dotknutých škodou; t. j. obetí, páchateľov a, v niektorých prípadoch, aj rodinných príslušníkov a podporovateľov z rady komunit;
- ☒ Príprava a vedenie procesu vyškoleným restoratívnym profesionálom;
- ☒ Aktívny dialóg medzi stranami, výsledkom ktorého má byť vzájomné porozumenie tomu, čo sa stalo a obojstranná dohoda na tom, čo by malo nasledovať;
- ☒ Podpora obetí pri ich zotavovaní sa a podpora páchateľov pri procese reintegrácie a prevencia ich recidívy.

V centre pozornosti RJ stojí obeť a jej ujma, ako dôsledok spáchaného trestného činu. Britská mediátorka Maria Liebmannová v tejto súvislosti tvrdí, že RJ usiluje o obnovenie blahobytu obetí, páchateľov, ako i komunit, a taktiež pôsobí pozitívne v rámci prevencie budúcej kriminality.² Je ale veľmi náročné reparať krivdy obetiam a obnoviť ich do predošlého stavu, v ktorom sa nachádzali pred spáchaním zločinu. Odhliadnuc aj od faktu, že týmto bola zo strany páchateľa poskytnutá náhrada škody (či už majetková, nemajetková alebo škoda na zdraví). Nádejou však môže byť dialóg medzi dvomi stranami, ktorý môže byť, v konečnom dôsledku, istou formou „katarzie“ a ozdravnou skúsenosťou tak pre obeť, ako i páchateľov.

Zástancovia RJ sa zhodujú na tom, že to, čo robí RJ takou unikátnou, sú morálne hodnoty, na ktorých stojí, a síce: pravda, spravodlivosť, telesná a duševná úroveň, inklúzia, posilnenie práv obetí a páchateľov, náprava, solidarita, rešpekt a dôstojnosť, ako i dobrovoľnosť a transparentnosť restoratívnych procesov.³ Na základe týchto hodnôt potom rozlišujeme nasledovné kľúčové ciele restoratívnej spravodlivosti:

1. *Podpora obetí, aktívne počúvanie ich príbehov, poskytnutie priestoru a strateného hlasu, zodpovedanie otázok a umožnenie im aktívne participovať pri riešení ich konfliktu za pomoci profesionálnej asistencie*

V priebehu posledných troch dekád a s nástupom viktimológie sa pozornosť trestného práva začala čoraz viac sústreďovať na práva a potreby obetí trestných činov. Za týmto účelom je restoratívny proces oveľa vhodnejší, keďže obeť už nie je viac v periférii, ale je aktívnym účastníkom, ktorý môže aktívne participovať a domáhať sa nápravy škôd a zadosťučinenia. Vďaka účasti na týchto procesoch majú obeť väčšie slovo pri rozhodovaní o akceptovateľnej dohode s páchateľom a zavŕšení pocitu zopnutia, navyše im to môže pomôcť pochopiť prečo sa páchateľ rozhodol trestný čin spáchať.

2. *Náprava vzťahov poškodených trestným činom a dosiahnutie vzájomného konsenzu pri hľadaní riešenia*

Ide o ďalší dôležitý aspekt, ktorý sa sústreďuje viac ako len na osobu páchateľa a spáchanie trestného činu. Primárnymi metódami na dosiahnutie spravodlivosti by malo byť konštruktívne riešenie sporov, znovubudovanie vzťahov, a ak je to možné, dosiahnutie uzmierenia nielen medzi obeťou a páchateľom, ale aj naprieč širšou komunitou. Samotný proces pritom môže byť

¹ United Nations Office on Drugs and Crime: *Handbook On Restorative Justice Programmes*, 2nd edition, 2020, s. 4.

² LIEBMANN, M.: *Restorative Justice - How it works?* London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 25.

³ Vid' napr.: Chapman, T., Törzs, E. (eds.): *Connecting People to Restore Just Relations: Practice guide on values and standards for restorative justice practices*, 2020. Leuven: European Forum for Restorative Justice: www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/efrj-values-and-standards-manual-to-print-24pp.pdf

nápomocný pri hľadaní príčin spáchania trestného činu, ako aj tvorení nových stratégií prevencie kriminality.

3. *Prijímanie zodpovednosti všetkými dotknutými stranami, predovšetkým páchatel'mi*

Účelom restoratívneho procesu je aj umožniť páchatel'om, aby mohli prevziať zodpovednosť za svoje správanie a konsekvencie. Oproti trestnému konaniu, v rámci ktorého sa primárne rieši otázka viny a trestu, je restoratívny proces sústredený viac na spôsobenú ujmu a spôsob jej nápravy, ako aj zamedzenie páchania ďalšej škody do budúcnosti. Všetky strany, ktoré boli aktérmi trestného činu, majú prevziať zodpovednosť za svoju úlohu, ktorú zohrali. To, akým spôsobom túto zodpovednosť prijímú, má byť predmetom samotného procesu RJ. V tom najlepšom možnom scenári môže byť tento proces a stretnutie sa zoči-voči obetiam nevšednou skúsenosťou kognitívneho a emocionálneho vnútorného prerodu, ako aj zlepšenia vzťahu s komunitou najbližších.

4. *Identifikácia restoratívnych záverov*

Namiesto zaoberaním sa otázkou porušenia práva a trestu, ktorý by mal byť páchatel'ovi uložený, restoratívny prístup zdôrazňuje dopad trestného činu a jeho škodlivý následok na obeť a komunitu. Snahou RJ pritom nie je poukazovať na problematiku trestu (najmä trestu odňatia slobody, ale aj iných druhov trestov), ale na vytváranie, alternatívnych, do budúcnosti orientovaných riešení pri predchádzaní ďalšieho páchania škody. Dáva možnosť páchatel'om poskytnúť obetiam zmysluplnú reparáciu a napraviť medziľudské vzťahy, ktoré boli trestným činom narušené.

5. *Prevencia individuálnej recidívy páchatel'ov a príprava na ich reintegráciu späť do komunity*

Nielen škoda, ktorú páchatelia spôsobili, je stredobodom záujmu RJ, ale aj budúce správanie sa páchatel'ov. Obete, ale i komunita, očakávajú od páchatel'a, že okrem nápravy spôsobenej ujmy, budú usilovať aj o nápravu samých seba, aby sa tak zabránilo páchaniu trestných činov v budúcnosti. Transformácia (resp. „vnútorný prerod“) páchatel'a skrz restoratívny proces je legitímnym cieľom, ako aj predchádzanie tomu, aby páchatel' recidivoval. Práve blízky rodinný okruh a podpora zo strany komunity zohrávajú pri dosahovaní tohto cieľa významnú rolu.

Na to, aby uvedené ciele mohli byť naplnené, musí RJ stáť na určitých nosných princípoch a hodnotách, ktoré v tejto podkapitole rozoberieme.

Princíp č. 1: Podpora obetí a odškodnenie je prioritou

Tento princíp je jedným z najvýznamnejších rozdielov, ktorý môžeme pozorovať, ak porovnáваме restoratívnu a retributívnu spravodlivosť. Totižto, väčšina formálnych trestno-právnych systémov sústreďuje svoju pozornosť predovšetkým na osobu páchatel'a. V podstate, celý priebeh trestného konania, počínajúc začatím trestného stíhania, obvinením, obžalovaním, súdením, a konečným potrestaním sa týka páchatel'a (podozrivého, obvineného, obžalovaného, odsúdeného) zanechávajúc druhú osobu, t. j. poškodeného trestným činom (obeť) kdesi v ústraní. A hoci si súčasné trestné právo začína uvedomovať potrebu aktívnejšieho zapojenia obetí do trestného konania (rôzne záujmové združenia na pomoc a podporu obetiam), i napriek tomu existuje hlboká nerovnováha v tomto smere. Kým obeť a ich potreby sú pre trestný proces periférne (náhrada majetkovej/nemajetkovej ujmy), pre restoratívnu spravodlivosť sú, naopak, centrálné.

Rozdiel spočíva aj v súvislosti s odškodnením, ako finančnej náhrady materiálnej, resp. nemajetkovej ujmy a symbolickou reparáciou. Táto môže v sebe zahŕňať: uznanie viny, ospravedlnenie sa, verejné priznanie sa ku spáchanej škode, odpracovanie si určitej služby pre verejnosť/charitu alebo dar. Toto je výhodou najmä pre nemajetných, resp. mladistvých páchatel'ov, ktorí nemajú dostatok finančných prostriedkov na náhradu škody obetiam, avšak týmito „gestami“ môžu významne prispieť k pocitu spravodlivosti, uzdravenia, a napokon, aj k samotnému uzmiereniu s obeťami.

Maria Liebmann, ktorá aktívne spolupracuje s obeťami, sa ich spýtala, čo by chceli

dosiahnuť ako prvé po spáchaní trestného činu. Väčšina odpovedala, že by chceli späť svoj pocit bezpečia, zodpovedať si otázku, prečo sa stali obeťami, informácie o tom, čo s nimi bude radšej než docieľať odškodnenie od páchatel'a a jeho potrestanie.⁴ Táto ich aktívna participácia je ďalším princípom.

Princíp č. 2: Aktívna participácia obeť na riešení trestnej veci

V prípade, ak je vec prejednaná v rámci konvenčného trestného procesu, ako primárne poškodeným trestným činom je štát, zastúpený prokurátorom. Obete tak *de facto* zohrávajú len pasívnu rolu a ich práva a potreby tak ostávajú nepovšimnuté. Aby sa dosiahlo určité zadosťučinenie obeťami, ktoré rozhodne majú na prejednaní trestnej veci osobný záujem, je nevyhnutné poskytnúť im priestor, kde by mohli aktívne participovať a nadobudnúť späť stratený pocit kontroly. Tento priestor sa im otvára v rámci procesov restoratívnej justície, kde profesionáli usilujú o to, aby obeť s páchatel'om viedla dialóg, do ktorého oni vstupujú, pokiaľ možno, čo najmenej. Ich prítomnosť na procese dokonca nie je povinná, je to na ich vôli, či sa ho zúčastnia. V prípade, ak áno, môžu procesným stranám poskytovať určité rady, pomoc, podporu, avšak je vylúčená ich dominancia, ako je to v prípade trestného procesu. Dokonca platí, že pred zahájením samotného stretnutia zainteresovaných strán, je od nich žiaduce, aby sa medzi páchatel'om a obeťou snažili vytvoriť určitý vzťah a informovali požiadavky a potreby jednej strane tej druhej.⁵

Princíp č. 3: Snaha o nápravu spôsobenej škody

Základná paradigma, z ktorej vychádza súdobé trestné právo, je predstava, že pokiaľ jedinec ako člen spoločnosti spácha závažný protiprávny skutok inému členovi, vytvára stav bezprávia (nespravodlivosti). Na to, aby sa misky váh opäť vyvážili, je nevyhnutné, aby páchatel' podstúpil bolesť a utrpenie za to, čo spôsobil. Inými slovami, aby bolo spravodlivosti učinené zadosť, musí si páchatel' formou trestu „odtrpieť“ to, čo svojím protiprávnym konaním spáchal, a až keď sa preukáže, že si uvedomil následky svojho konania, dochádza k obnoveniu ekvilibria a víťazstvu spravodlivosti nad nespravodlivosťou.

Tento zaužívaný model zmýšľania je však zástancami restoratívnej justície absolútne odmietaný. Súhlasia síce, že spáchaním trestného činu dochádza k stavu nespravodlivosti, ktorý je potrebné bezpodmienečne odstrániť, avšak, nie skrz vystavenie páchatel'a utrpeniu, ktoré je nepotrebné, a navyše, neefektívne. Ak chceme dosiahnuť permanentný stav spravodlivosti, zabezpečenie akéhosi „odtrpenia“ spáchaného skutku všeobecne zlyháva pri dosahovaní zaručenej a trvajúcej justície. Na to, aby došlo k naplneniu tohoto cieľu, je potrebné podstúpiť úplne odlišné kroky. Presnejšie povedané, škoda, ktorá bola spôsobená vzniká primárne ľudom, a na to, aby došlo k jej náprave, ľudia a medziľudské vzťahy musia byť odškodnení.⁶

V prvom rade je potrebné uvedomiť si, že spáchaním trestného činu trpia predovšetkým ich obeť, pretože fakt, prečo sa cítia byť poškodené je ten, že strácajú akúsi vieru v osobnú slobodu a autonómiu, ktorá k nim musí byť navrátená. Na to, aby došlo k náprave škôd, obeť potrebujú mať pocit určitej kontroly a potrebujú byť aktívne zapojené do riešenia vlastných prípadov. Okrem toho, obeť ostávajú často po trestnom čine plné otázok, ktoré im môžu zodpovedať jedine ich páchatelia a takisto potrebujú príležitosť vyjadriť emócie (ako bolesť, hnev, strach) nielen nepriamo, ale priamo osobe páchatel'a.⁷

Na druhej strane je kruciálne vziať do úvahy aj škody existujúce na strane páchatel'a.

Tieto by sme mohli rozdeliť na:

a) Škody, ktoré prispeli k spáchaniu trestného činu a

⁴ LIEBMANN, M.: *Restorative Justice – How it works?* London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 26.

⁵ STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2014. s. 130.

⁶ Tamtiež, s. 131.

⁷ Tamtiež, s. 134.

b) Škody, ktoré vznikli následkom spáchania trestného činu

Ad a): Treba si uvedomiť, že aj páchatelia boli v minulosti často obeťami (týrané, sexuálne zneužívané deti). Podľa psychiatricky Sandry Bloom nielen obeť, ale aj páchatelia prežívajú traumu zo spáchaného zločinu, a toto spáchanie môže byť reakciou na už skôr prežitú traumu, ktorá nebola dostatočne vyriešená. Väzenský psychiater, James Gilligan tvrdí, že akékoľvek násilie zo strany páchatel'ov je iba snahou o kompenzáciu nespravodlivosti, ktorá im v minulosti bola spôsobená (t. j. reakcia na predošlú viktimizáciu). Aj preto je potrebné uznať tento páchatel'ov (či už domnelý) pocit viktimizácie predtým, ako od neho možno očakávať úspešnú reintegráciu. Tým, že ho potrestáme, v ňom tento pocit iba umocňujeme. Síce obeť často na tieto skutočnosti neberú ohľad a cítia potrebu nápravy predovšetkým vlastných škôd, nemožno očakávať úspešné zavŕšenie restoratívneho procesu, pokiaľ nedôjde k uznaniu obojstranných škôd a k ich náprave.⁸

Ad b): Škody, ktoré vznikli následkom spáchania trestného činu môžu byť rôzne: môže ísť o škody fyzické (škoda na zdraví, na majetku), emocionálne (zahanbenie, potupa) či morálne (stigmatizácia). Páchatelia sú takisto poškodení svojím správaním, keďže to môže dosiahnuť efekt odcudzenia páchatel'a vlastnou komunitou (znemožňovanie mu prístupu k zamestnaniu, neschopnosť prijatia rodinou). Pokiaľ má byť táto škoda napravená, musí byť páchatel'om umožnený priestor na prejavenie skutočnej ochoty napraviť to, čoho sa dopustili. Jednou z týchto možností je i stretnutie páchatel'a so svojou obeťou, kde je im poskytnutý priestor vypočuť si ich, zodpovedať akékoľvek otázky, ktoré môžu mať, ospravedlniť sa a súhlasiť s rozumnou kompenzáciou, na ktorej sa dohodnú.⁹

Princíp č. 4: "Uvádžanie vecí do poriadku"

Ďalším princípom restoratívnej spravodlivosti je "obnova narušeného stavu" alebo aj "uvádzanie vecí do poriadku". Kľúčom k úspechu je aktívne vynaloženie úsilia od oboch zainteresovaných strán. Od páchatel'ov sa vyžaduje prijať zodpovednosť tak, ako je to len možné, uznať spáchanie trestného činu a podstúpiť potrebné kroky na nápravu škôd spôsobených obeťami. K tejto rozhodne náročnej úlohe má páchatel'ovi dopomôcť komunita, ktorá by mu mala poskytnúť podporu a povzbudenie.

Komunita je chápaná ako veľmi široký pojem. Komunita nemusí byť prioritne chápaná ako vymedzený okruh osôb, ale jej postavenie vyplýva z povahy prejednávaneho deliktu a vzťahu páchatel'a s obeťou. Obeť a páchatel' sú členmi komunity na niekoľkých úrovniach; ide o komunity založené na osobných vzťahoch (rodina, susedia, priatelia atď.), na lokálnych vzťahoch (t. j. mesto, okres, štát, kde obeť a páchatel' žijú) alebo z hľadiska ich sociálnej príslušnosti (profesijné vzťahy, vzdelanie atď.) Navyše, komunita môže byť rozhodujúcou pre restoratívne procesy a môže predstavovať určitý katalyzátor, respektíve fórum, na ktorom sa majú tieto potreby, zodpovednosti a očakávania bližšie prejednať. Uvádžanie vecí má teda dve dimenzie:

a) Pozornosť má byť venovaná škodám, ktoré boli spôsobené a

b) Pozornosť má byť venovaná príčinám týchto škôd, ako aj pridružených škôd

Preto, restoratívna justícia by mala začať s obeťami trestného činu, ale nezabúdať takisto na uzdravenie a reintegráciu tak páchatel'a, obeť, ako aj na blaho celkovej spoločnosti.¹⁰

Princíp č. 5: Ospravedlnenie ako jeden z primárnych princípov nápravy spôsobenej škody

Ospravedlnenie znamená stretnutie medzi dvomi stranami, kde jedna strana, páchatel',

⁸ Zehr, H., Gohar, A.: *The little book of restorative justice*. s. 29–30.

⁹ VAN NESS, W. D.: *Restorative justice (An introduction to restorative justice)*. Waltham: Newnes, 2013, s. 45.

¹⁰ STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne trendy v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Leges, 2014. s. 137-138.

uznáva svoju zodpovednosť za spáchanie trestného činu a vyjadruje hlbokú ľútosť alebo pokánie strane druhej, obeť. Toto ospravedlnenie je vždy individuálne a môže byť tak súkromné, verejné, písomné, verbálne a niekedy aj neverbálne. Podstatné je, že ospravedlnením páchatel' prejavuje (môže, ale nemusí) hanbu a/lebo vinu a jasný úmysel, že už znovu trestný čin nespácha a poskytne potrebné zadosťučinenie poškodenej strane.

V rámci procesov restoratívnej spravodlivosti musí byť páchatel' pripravený ospravedlniť sa. Obyčajné "prepáč" sa nepovažuje za postačujúce. Minimálne sa od neho vyžaduje faktické akceptovanie zodpovednosti za škodu a následky. Obeť takisto potrebuje byť pripravená na prijatie ospravedlnenia, berúc ohľad na to, že ospravedlnenie je len prvým krokom k "ozdravnému procesu" a nie je ekvivalentné odpusteniu zo strany obeť, ktorá naň musí byť pripravená.

Z uvedeného vyplýva, že podmienkou je empatia, ktorá musí byť prítomná u oboch strán. Pokiaľ totiž jej určitý stupeň absentuje (najmä v prípade mladistvých páchatel'ov s nedostatočnou mravnou a rozumovou vyspelosťou), nie je reálne možné prijať ospravedlnenie a dosiahnuť teda úspešný restoratívny proces.¹¹

Princíp č. 6: Uzmierenie ako záverečný akt

Podľa Ervina Stauba, uzmierenie možno definovať ako vzájomnú akceptáciu jednej skupiny druhou. Podstata uzmierenia je pozmenená psychologická orientácia k druhému. Inak povedané, obeť a páchatelia po uzmiernení nehľadajú na minulosť ako rozhodujúcu budúcnosť, ale jednoducho ako pokračovanie minulosti. To znamená, že dospeli do bodu, keď navzájom vidia ľudskosť jeden v druhom, akceptujú sa a majú perspektívu budúceho konštruktívneho vzťahu. Avšak, na to, aby bolo uzmierenie efektívne, sa musia strany stretnúť.¹²

V rámci stretnutia potom prebieha medzi stranami dialóg, ktorý zvyšuje možnosti pre vzájomnú výmenu informácií a pre uzmierenie sa. Tieto dialógy môžu mať rôznu podobu. Obeť sa môže s páchatel'om stretnúť sama, tvárou v tvár, no nie je to úplne ideálne pri všetkých formách trestnej činnosti. Inou alternatívou je, keď sa obeť aktívne nestretne s páchatel'om, ale komunikuje s ním prostredníctvom iného člena rodiny alebo tzv. sprostredkovateľa (mediátora), ktorý na stretnutí prezentuje názory obeť.

John Paul Lederbach tvrdí, že uzmierenie potrebuje vytvoriť naprieč širokým spektrom populácie zmysel participácie, zodpovednosti a prevzatia procesu stranami do vlastných rúk.¹³ To však nie je tak ľahko dosiahnuteľné vzhľadom na sterilné prostredie súdnych siení, kde sú trestné procesy často izolované (mentálne i priestorovo) od lokálnych komunít zasiahnutých trestným činom. Na to, aby mohlo byť uzmierenie efektívnym, musí sa začať na úrovni individuálnej, od suseda k susedovi, od domu k domu, a v neposlednom rade od komunity ku komunite.¹³

Na samotné uzmierenie medzi páchatel'om a obeťou nie je nevyhnutná prítomnosť komunity po celý čas, najmä pri vedení dialógu. Zdá sa, že uzmierenie je skôr len formalitou, ako vysvetlením potrieb a povinností. Je potrebné len, aby obeť a páchatel' podstúpili formálne kroky na to, aby znovu dosiahli blaho komunity. Na to je potrebné ospravedlnenie sa zo strany páchatel'a a odpustenie mu zo strany obeť. Až keď sa toto podarí dosiahnuť, strany sa môžu pohnúť vpred a proces restoratívnej justície je úspešne zavŕšený.

¹¹ LANGER, E.J., - Rodin, J.: *The effects of choice and enhanced personal responsibility for the aged: A field experiment in an institutional setting. Journal of Personality and Social Psychology* 34. 1976. s. 25.

¹² STAUB, E.: *Reconciliation after genocide, mass killing, or intractable conflict: Understanding the roots of violence, psychological recovery and steps toward a general theory. Political Psychology* 27. 2006. s. 867-874.

¹³ Lederbach, J. P.: *Beyond violence: Building sustainable peace. In: The handbook of interethnic coexistence*, ed. E. Weiner, 236-245. New York: Continuum, 1998. s. 241.

Restoratívne procesy

Proces RJ by sme mohli definovať ako akýkoľvek proces, pri ktorom sa obeť, páchateľ a, pokiaľ je to vhodné, členovia komunity stretávajú za účelom aktívneho vyriešenia následkov trestného činu za pomoci nestranej, tretej strany.¹⁴ Restoratívne procesy môžu mať rôznu podobu, v závislosti od techník a typov dialógov, ktoré používajú (v EÚ je najčastejšia mediácia, no vo svete sa často využívajú aj restoratívne konferencie alebo kruhy).

Charakteristickou črtou všetkých procesov RJ je naratív alebo dialóg, ako forma rozprávania príbehov, ako prostriedok na prezentáciu myšlienok a vyjadrenia pocitov medzi stranami. Tento špecifický typ komunikácie má povzbudiť strany, aby rozprávali úprimne „zo srdca“, ako aj „z hlavy“ a má ich tak zapojiť fyzicky, mentálne, ale aj intelektuálne a spirituálne do procesu.¹⁵

Ako úplne prvým, a v súčasnosti najčastejšie využívaným modelom, sa objavila **mediácia** medzi páchateľom a obeťou (*victim-offender mediation*). Ide o proces, v ktorom nestranne tretia strana pomáha obeti a páchateľovi v komunikácii, a to buď priamo (stretnutie zoči-voči) alebo nepriamo (prostredníctvom písomnej korešpondencie).¹⁶ Tento typ procesu je navrhnutý tak, aby reflektoval potrebu obetí na jednej strane, kým na strane druhej neopomenul na prevzatie zodpovednosti páchateľa. Mediáciu môže počas ktoréhokoľvek štádia trestného konania navrhnúť policajt, prokurátor, súd, ale možno ju začať aj na návrh obete alebo páchateľa. Proces mediácie dáva priestor obom stranám na vyjadrenie svojich pocitov, obetiam dáva pritom čo najväčší hlas pri hľadaní riešenia, nakoľko tieto môžu páchateľovi priamo adresovať, aký dopad mal pre ne trestný čin, napokon môže viesť k lepšiemu porozumeniu pre obe strany a niekedy aj k odškodneniu.¹⁷

Štyri základné kritériá musia byť však splnené, aby bola mediácia úspešne zavŕšená:

- Páchateľ musí prijať zodpovednosť za škodu, ktorú obeti spôsobil (resp. túto nepopierať);
- Obe strany sa zhodujú na základných faktoch o spáchanom trestnom čine;
- Obe strany sa dobrovoľne chcú procesu zúčastniť a chápať jeho podstatu a
- Obeť i páchateľ považujú samotný proces za bezpečný.

Mediácia (zmier ako forma odklonu)¹⁸ v podmienkach Slovenskej republiky je inštitútom, ktorý je neoddeliteľný od trestného konania a pokiaľ nie je daný súhlas predsedu senátu alebo samosudcu alebo v prípravnom konaní prokurátora, mediačný úradník ďalej mediáciu vykonávať nemôže. Zmier možno ale aplikovať len v konaní o prečinoch a len so súhlasom obete a páchateľa. Rovnako je otázna aj nestrannosť a nezávislosť probačného a mediačného úradníka, ktorý síce na jednej strane má záujem na úspešnom prejednaní mediácie, na strane druhej však zastupuje aj záujmy štátu, keďže je štátnym zamestnancom. Aj preto by sa malo prehodnotiť postavenie mediačného úradníka a začať uvažovať nad separáciou inštitútu trestnej mediácie od trestného konania ako je to v prípade tzv. civilnej mediácie.

Restoratívne konferencie (ktoré by sme mohli rozdeliť na rodinné skupinové konferencie a spoločenské konferencie) sú od mediácie distingvované tým, že zahŕňajú viac strán ako len obeť a páchateľov. Najčastejšie sú nimi rodinní príslušníci, blízki priatelia, ale aj príslušníci polície a iní profesionáli za účasti nestranej, tretej strany.

Rodinné skupinové konferencie (*Family group conferences*) – využívané najmä na

¹⁴ United Nations Office on Drugs and Crime: Handbook On Restorative Justice Programmes, 2nd edition, 2020, s. 5.

¹⁵ JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. *The meaning of restorative justice. In A restorative justice reader*. New York: Routledge, 2013. s. 17.

¹⁶ Tamtiež, s. 212-213.

¹⁷ Strémy, T., Kurilovská L., Vráblová M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. s. 52.

¹⁸ § 220 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Novom Zélande, Kanade, USA, ale už aj v ČR ako forma odklonu pri trestnom stíhaní mladistvých delikventov. Na nich sa stretáva dieťa spolu so svojou rodinou, obeť a vyškolený profesionál, ktorý využíva svoje skúsenosti, aby rodine poskytol potrebné informácie na vytvorenie plánu nápravy, ako zabrániť ďalšej recidíve ich dieťaťa a individuálnej prevencii kriminality. Ich zámerom je konfrontovať mladistvého páchatel'a s následkami spáchaného zločinu a podať pomocnú ruku rodičom, ktorí si nevedia dať rady a majú viac kontrolovať svoje dieťa a zabezpečiť tak jeho rehabilitáciu a potrebnú reparáciu.¹⁹

Spoločenské konferencie (*Community conferences*) – podobne ako rodinné skupinové konferencie slúžia ako forma odklonu. Sú organizované mimovládnyimi organizáciami a stretávajú sa na nich obeť a páchatelia a akákoľvek zainteresovaná verejnosť (napr. učitelia v prípade mladistvého páchatel'a, alebo zamestnávateľ v prípade zamestnanca). Majú podobný cieľ, t. j. zabrániť páchatel'ovi v ďalšom páchaní a monitorovať jeho správanie s tým rozdielom, že kontrolu vykonáva príslušná komunita.²⁰

Kruhy (*Peacemaking circles*) – adoptované z tradícií domorodcov, etnických komunit severnej Ameriky. Dôraz je kladený na komunitu, prítomné sú i obeť, páchatelia, ich rodiny, podporovatelia a zúčastniť sa môžu i akékoľvek zainteresované osoby, či už so znalosťou alebo neznalosťou spáchaného zločinu. Každý účastník má vlastný priestor sa vyjadriť, nesmie byť prerušovaný a keď skončí, slovo dostáva ďalšia strana, postupuje sa v smere hodinových ručičiek. Ich využitie môže mať silný potenciál v rámci väznenstva, či výkonu väzby na podporu reintegrácie prepustených späť do komunity.²¹ ě

Restoratívna justícia v aplikačnej praxi SR

V podmienkach právneho poriadku SR je pojem RJ spätý len nepriamo v rámci hmotnoprávnej úpravy trestného práva pri tzv. **alternatívnych trestoch** (napr. ESMO) a pokiaľ ide o trestné právo procesné, možno jej účinky badať v rámci už spomínaného zmieru, ako odklonu trestného konania. Inštitút zmieru (alebo aj tzv. "trestnej mediácie") je však obmedzený len pri riešení následkov menej závažných trestných činov (prečinov) a len za striktného splnenia všetkých zákonných podmienok. Okrem toho, ide o takmer nevyužívaný inštitút s klesajúcim potenciálom.

Restoratívne praktiky a ich reflektovanie v praxi by však, okrem už vyššie spomenutej mediácie a alternatívnych trestov, mohli byť využívané v omnoho širšej miere a to tak v rámci hmotnoprávnej, ako aj procesnoprávnej úprave a počas ktoréhokoľvek štádia trestného konania (t. j. v predsúdnom, súdnom konaní, ale aj v rámci penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti o odsúdených). Spomeňme len niekoľko:

- Rôznorodé probačné a sociálne programy a projekty pre páchatel'ov zamerané na riešenie bývania po prepustení z výkonu väzby/výkonu trestu odňatia slobody, podporu ich vzdelávania v oblasti finančnej gramotnosti, zadlženosti, nezamestnanosti, hľadania zázemia, poučenie o dopadu ich trestných činov na ich obeť a pod.;
- Rodinné skupinové konferencie – ako forma odklonu prípravného konania pri riešení trestnej činnosti (majetkovej, ale i násilnej) juvenilných delikventov, prevencia ich recidívy a vhodný spôsob odškodnenia pre obeť takýchto trestných činov za pomoci tretej strany (napr. probačného a mediačného úradníka alebo policajta/vyšetrovateľ'a);
- Legislatívne zakotvenie práva obetí na restoratívnu spravodlivosť v zákone č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých

¹⁹ JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. *The meaning of restorative justice. In A restorative justice reader.* New York: Routledge, 2013. s. 213-214.

²⁰ United Nations Office on Drugs and Crime: *Handbook On Restorative Justice Programmes*, 2nd edition, 2020, s. 29.

²¹ Masopust Šachová, P.: *Restoratívni justice v oblasti väzeňstvi: utopie, alebo výzva?* In: Časopis pro právní vědu a praxi, ročník XXIV. 2016. s. 21-26.

zákonov v znení neskorších predpisov – zohľadnenie primárnych záujmov a potrieb poškodených, zamedzenie druhotnej viktimizácie, ako aj ich preferované riešenie následkov kriminálneho správania páchatel'a a možnosť prehlásenia o dopade trestného činu na ich zdravie, majetok priamo páchatel'ovi.

Záver

V článku sa snažíme vnieť viac svetla na filozofiu restoratívnej justície, jej vybrané princípy (menovite princíp poskytnutia pomoci obetiam a ich odškodnenia, princíp aktívnej participácie obetí na riešení trestnej veci, princíp nápravy škody, princíp takzvaného uvádzania vecí do poriadku, princíp ospravedlnenia sa a princíp uzmierenia ako úspešného zavŕšenia restoratívneho procesu) a procesy (mediácia, restoratívne konferencie a kruhy). Restoratívna justícia je dnes nielen v kriminologických, ale aj trestnoprávných kruhoch veľmi skloňovaným termínom a jej uplatnenie môžeme za posledných tridsať rokov jej vývoja vidieť takmer po celom svete. Výnimkou nie je ani Slovensko, kde sa na akademickej pôde konala už nejedna konferencia. Je ale najvyšší čas pretaviť teoretické súvislosti do aplikačnej praxi SR. A hoci pôjde ešte o beh na dlhé trate, myslíme si, že niektoré restoratívne programy (najmä rodinné skupinové konferencie, ale aj ich legislatívne ukotvenie v zákone o obetiach) by mohli byť reálne zavedené i do nášho trestného práva a vzorom by nám mohla byť práve Česká republika a jej *Institut pro restoratívni justici* v Prahe, účelom ktorého je systémovo vzdelávať a presadzovať myšlienky restoratívnej spravodlivosti do oblasti trestnoprávnej justície.

In the article, we try to shed more light onto the philosophy of the restorative justice, its chosen principles (i.e. the principle of providing help to the victims and their compensation, the principle of restoration, the principle of active participation of the victims, the principle of repairing the harms, the principle of making things right, the principle of making an apology and the principle of reconciliation), its processes (victim-offender mediation, restorative conferences and peace-making circles). Now, more than ever, restorative justice is a very used term when it comes to criminology as well as criminal justice. We can see its versatility across the whole world over the last three decades. Slovak republic is no exception with numerous conferences organised at the academic ground. We should, however, push further the theoretical concepts by introducing them into the application practice of the criminal law (e.g. family group conferences, right of the victims to restorative justice in the Victim Act). As an ideal model, we could take Czech republic and its *Institute of restorative justice* in Prague, whose main goal is to systemically educate and promote the ideas of restorative justice across the criminal justice system.

LITERATÚRA

LANGER, E.J., - Rodin, J.. The effects of choice and enhanced personal responsibility for the aged: A field experiment in an institutional setting. *Journal of Personality and Social Psychology* 34. 1976. s. 8.

LEDERBACH, J.P.: Beyond violence: Building sustainable peace. In: *The handbook of interethnic coexistence*, ed. E. Weiner, 236-245. New York: Continuum, 1998. s. 653. ISBN 0-7879-5879-4.

LIEBMANN, M. *Restorative Justice - How it works?* London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. 476 s. ISBN 978 1 84310 074 4.

MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: *Restoratívni justice v oblasti väzeňstvi: utopie, alebo výzva?* In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, ročník XXIV. 2016. s. 21-26.

STAUB, E. Reconciliation after genocide, mass killing, or intractable conflict: Understanding the roots of violence, psychological recovery and steps toward a general theory. *Political Psychology* 27. 2006. s. 894. ISBN 0162-895X.

STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ L., VrÁBLOVÁ M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. s. 344. ISBN 978-80-7502-075-8

UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS NAD CRIME: *Handbook On Restorative Justice Programmes, 2nd edition*, 2020. s. 126.

Zehr, H., Gohar, A.: *The little book of restorative justice*. USA: Good Books, 2004. s. 74. ISBN 156-14-83761

Kontaktné údaje:

JUDr. Tomáš Horeháj

Ministerstvo spravodlivost SR

Račianska 71

813 11 Bratislava

e-mail: tomas.horehaj@akademiapz.sk

VYBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ ZNAKY PÁCHATEĽOV A OBETÍ MRAVNOSTNEJ KRIMINALITY S AKCENTOM NA SEXUÁLNE PARAFÍLIE

JUDr. Michaela JURISOVÁ, PhD.

Katedra kriminológie

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Predmetný príspevok upriamuje pozornosť na vybrané kriminologické znaky páchatel'ov a obetí mravnostnej kriminality. Poukazuje aj na stav a objasnenosť evidovanej mravnostnej kriminality v rokoch 2010 - 2020 v Slovenskej republike. Osobitný dôraz je kladený na vybrané sexuálne deviácie (parafílie) a s nimi spojené eventuálne protiprávne a protispoločenské konania. Sprievodnými znakmi tejto problematiky sú jej tabuizovanie a zároveň závažnosť, a práve z uvedeného dôvodu je na mieste zvyšovanie povedomia o nej.

KLúčové slová: Mravnostná kriminalita, sexuálna deviácia/parafília, porucha voľby sexuálneho objektu, páchatel', obeť.

Annotation: The article focuses on selected criminological features of moral crime offenders and victims. The text of the article also draws attention to statistics (state of crime) and crime detection during years 2010 - 2020 in the Slovak Republic. Special emphasis is focused on selected sexual deviations (paraphiles) and with them eventual connected criminal proceedings and anti-social proceedings. Covering characters about that topic are taboo and severity, therefore, it is necessary to raise awareness of this problem

Key words: Moral crime, sexual deviations/paraphiles, sexual object choice disorder, offender, victim.

Úvod

Oblasť mravnosti vyžaduje spoločenskú reguláciu viac ako ktorákoľvek iná oblasť života, pretože subjektívne kritéria, aké správanie sa je ešte tolerované a aké už nie je tolerované, sú naprieč spoločnosťou značne odlišné.

Mravnostná kriminalita¹ zasahuje do intímnej sféry človeka, je sprevádzaná vysokou pozornosťou médií či politiky a má značný sociálny dopad. Ide o činy, ktoré priamo súvisia s meniacimi sa spoločenskými podmienkami, najmä s nazeraním na sexuálne správanie sa z hľadiska jeho vhodnosti, nevhodnosti či až protizákonnosti. V prístupe k mravnostnej kriminalite sú zreteľné aj rozdiely medzi jednotlivými národmi. Tieto sú dané predovšetkým ich tradíciami, prevládajúcim vierovyznaním občanov, a samozrejme aj ich dominujúcou politickou orientáciou. V tejto súvislosti ide o dva protipóly: a) prísna regulácia sexuálneho správania sa vo fundamentalistických spoločnostiach; b) hlásanie sexuálnej slobody a voľnosti v liberálnych spoločnostiach.

Za **mravnostnú kriminalitu** môžeme označiť všetky sexuálne motivované správania sa, ktoré nie sú spoločensky tolerované ani akceptované.²

Mravnostnú kriminalitu tiež možno definovať aj ako *druh kriminality, ktorý tvorí:*

- *sexuálna delikvencia*, teda protispoločenské konanie so sexuálnou motiváciou alebo nejakým iným sexuálnym prvkom a

¹ *Sexuálna kriminalita / sexuálna trestná činnosť* je **pojmem** využívaný zväčša vedami o správaní sa. Kriminologické školy využívajú tiež pojem *mravnostná kriminalita*, ktorý je považovaný za širší. *Nemecká literatúra* využíva pojmy *sexualdelikte* (sexuálna kriminalita) a *sittlichkeitsdelikte* (mravnostná trestná činnosť), *anglosaská literatúra* využíva pojmy *sex crimes* alebo *sex-related crimes*. Všetky pojmy majú spoločné to, že označujú **krimálne správanie sa motivované sexuálnou potrebou**.

² GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 298.

- *sexuálna kriminalita* pozostávajúca zo sexuálnych trestných činov alebo iných trestných činov so sexuálnym prvkom^{3, 4}

Stav a miera objasnenosti mravnostnej kriminality v Slovenskej republike v rokoch 2010 - 2020

Mravnostné trestné činy tvoria iba minoritnú časť evidovanej trestnej činnosti (v Slovenskej republike, ako aj inde vo svete), avšak so značnou špecifickou závažnosťou. Sexuálna delikvencia je svojim spôsobom „problematická“ skupina kriminality, vzhľadom na neochotu poškodených či strach obetí spolupracovať na ich objasnení. Závažnosť tohto druhu kriminality podčiarkuje fakt, že zasahuje do ľudskej dôstojnosti, cti, osobnostných práv jednotlivca, osobitne žien a detí.⁵

Stav mravnostnej kriminality bol v roku 2020 v Slovenskej republike 1 112 evidovaných trestných činov. Pre porovnanie, údaje o stave mravnostnej kriminality za sledované obdobie rokov 2010 – 2020 sú uvedené v tabuľke a grafe nižšie.

Tabuľka 1 Stav a miera objasnenia mravnostnej kriminality v Slovenskej republike za obdobie rokov 2010 – 2020

ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Počet evid. TČ ⁶	678	1041	841	804	851	828	950	1078	1122	1097	1112
Počet obj. TČ ⁷	513	717	633	575	673	648	687	714	735	730	606
Počet obj. TČ v %	75,66	68,88	75,27	71,52	79,08	78,26	72,32	66,23	65,51	66,55	54,50

Zdroj: vlastné spracovanie z EŠSK⁸.

Z uvedených údajov je zrejmé, že „význam“ mravnostnej kriminality nespočíva v jej početnosti, ale v stupni jej spoločenskej závažnosti, najmä vzhľadom na časté celoživotne pretrvávajúce psychické následky u obetí.

Mravnostná kriminalita teda predstavuje najmenej početný druh kriminality, ktorý tvorí aj najnižší podiel na celkovej kriminalite.⁹ Je však na mieste upriamiť pozornosť aj na fakt, že výskyt mravnostnej trestnej činnosti je v skutočnosti podstatne vyšší, pričom poškodení a obeť ju často nenahlásia – *mravnostná kriminalita je vysoko latentná*.¹⁰

Graf 1 Stav a miera objasnenia mravnostnej kriminality v Slovenskej republike za obdobie rokov 2010 – 2020

³ *Kriminalita* (zločinnosť) predstavuje súhrn trestných činov, ktoré spáchali, či už úmyselne alebo z nedbanlivosti, trestnoprávne zodpovední jedinci, na istom mieste, za isté obdobie. **Delikvencia** predstavuje pojem širší ako kriminalita. Zahrňuje aj trestné činy, ktoré spáchali osoby, ktoré nie sú trestne zodpovedné. Patria sem aj činy hrubo porušujúce ustanovenia občianskeho či rodinného práva alebo iných noriem.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016, *Kriminológia*, s. 19 a nasl.

⁴ POLÁK, P., TITTLOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminológie*, s. 57.

⁵ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 298 a nasl.; HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, s. 261 a nasl.; DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, s. 259; VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. 2019. *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 424 a nasl.

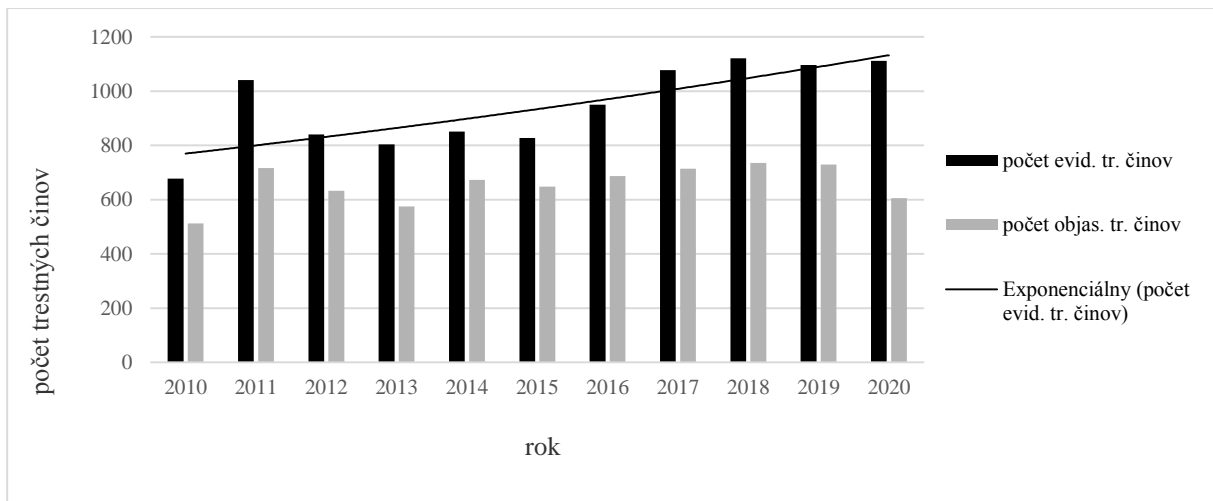
⁶ Počet evidovaných trestných činov.

⁷ Počet objasnených trestných činov.

⁸ Evidenčno-štatistický systém kriminality.

⁹ Napríklad v roku 2020 bol stav celkovej evidovanej kriminality 54 244 TČ, t. j. evidovaná mravnostná kriminalita tvorila podiel na celkovej evidovanej kriminalite približne 2 %.

¹⁰ POLÁK, P., TITTLOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminológie*, s. 57; DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016, *Kriminológia*, s. 255; HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, s. 264 a nasl.

Zdroj: vlastné spracovanie z EŠSK.

Objasnenosť mravnostnej kriminality je relatívne vysoká. V sledovanom období sa pohybovala v rozmedzí približne 54 – 80 %. Pričom v rámci sledovaného obdobia bola v roku 2014 úroveň objasnenosti najvyššia - takmer 80 % a v roku 2020 najnižšia – približne 54 %.

Vybrané kriminologické aspekty páchatel'ov mravnostnej kriminality

Mnohí páchatelia mravnostnej kriminality majú podobné črty, charakteristiky, ale predsa sa nestretávame s jednotnou typológiou vysvetľujúcou a opisujúcou všetkých páchatel'ov tejto kriminality, a to práve kvôli rôznorodosti samotných páchatel'ov. Tiež niektorí páchatelia nespádajú iba do jednej kategórie, ale majú znaky z viacerých.

Jedna z možných, dostupných kategorizácií páchatel'ov mravnostnej kriminality pozná tieto druhy páchatel'ov:

a) Sexuálne nedevariantní páchatelia (resp. *páchatelia, ktorí, v rozpore s názorom laickej verejnosti, nie sú sexuálne úchylní*) – ide ale o osoby s poruchou osobnosti, psychosexuálne nezrelé osoby, osoby závislé od psychoaktívnych látok, prípadne duševne choré osoby (psychotici) či mentálne retardované osoby. Takéto osoby sa dopúšťajú páchania trestných činov ako znásilnenie, kupliarstvo, ohrozovanie mravnosti, súlož medzi príbuznými či sexuálne zneužívanie. Trestné činy, ktoré súvisia s prostitúciou či pornografiou, páchajú zvyčajne osoby bez príznakov duševnej poruchy so zisťnou motiváciou. *Môžu sa však medzi nimi vyskytnúť aj sexuálne úchylné osoby.*

b) Sexuálne deviantní páchatelia – ide o menej početnú skupinu v porovnaní s páchatel'mi sexuálne nedevariantnými. Stále častejšie sa pojem deviacia nahrádza termínom „*parafília*“¹¹ (preto aj „*parafilní páchatelia*“). Ide o sexuálne impulzy, fantázie alebo praktiky, ktoré sú neobvyklé, deviantné alebo bizarné.¹²

¹¹ Pojmy „*sexuálna deviacia*“ (resp. „*sexuálna odchýlka/úchylnka*“ alebo ešte staršie „*sexuálna/ perverzia*“) sa dnes čoraz častejšie nahrádzajú pojmami „*porucha voľby sexuálneho objektu*“ alebo „*parafília*“. WIKIPEDIA. ORG. [online]. Dostupné na internete: https://sk.wikipedia.org/wiki/Porucha_vo%C4%BEby_sexu%C3%A1lneho_objektu.

V kriminologickej literatúre sa najčastejšie stretávame s označením „*sexuálna deviacia*“, resp. „*sexuálna parafília*“. Pre účel príspevku sú tieto označenia ponímané synonymicky, a zároveň sú v texte využité viaceré z nich.

¹² HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, s. 265; GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 307.

Vek páchatel'ov sexuálnych činov je najčastejšie v rozmedzí 19 – 25 rokov. Zároveň, množstvo týchto páchatel'ov spáchalo alebo sa pokúsilo spáchať ich prvý deviantný sexuálny čin pred dosiahnutím osemnásteho roku veku¹³.

Vzdelanie páchatel'ov mravnostnej kriminality je zväčša základné (alebo žiadne). Často ide o osoby v minulosti netrestané^{14, 15}.

Sexuálne parafílie a protiprávne/protispoločenské konanie v kontinuite

Medzinárodná klasifikácia chorôb (MKCH 10 – 10. revízia) pod označením **F65 Poruchy voľby sexuálneho objektu**¹⁶ zahŕňa parafílie – konkrétne F65.0 Fetišizmus, F65.1 Fetišistický transvestitizmus, F65.2 Exhíbičionizmus, F65.3 Voyeurizmus, F65.4 Pedofília, F65.5 Sodomasochizmus, F65.6 Viacnásobná porucha sexuálneho zamerania, F65.8 Iné poruchy sexuálneho zamerania, F65.9 Nešpecifikovaná porucha sexuálneho zamerania.¹⁷

Kritériom sexuálnych deviácií je opakované prežívanie intenzívnej sexuálnej žiadostivosti a fantázií, ktoré sa týkajú neobvyklých objektov alebo aktivít, ktorým jedinec buď vyhovie alebo je nimi citel'ne obťažovaný, pričom uvedené sklony pretrvávajú minimálne šesť mesiacov.

Sexuálne úchylní jedinci páchajú svoje činy spravidla sériovo (opakovane), podľa veľmi podobného scenára, ktorý je daný práve ich typickou sexuálnou úchyľkou.¹⁸

Je nevyhnutné zamyslieť sa nad faktom, že nie všetky sexuálne deviácie sú sankcionovateľné trestným právom a nie všetci sexuálni devianti svojim sexuálnym správaním sa

¹³ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, s. 266 a nasl.

¹⁴ HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, s. 265.

¹⁵ Zaujímavý výskum v tejto oblasti uskutočnil aj Institut pro kriminologii a sociální prevenci („IKSP“). IKSP je výskumným a analytickým pracoviskom v oblasti kriminológie a trestnej justície, zriadeným Ministerstvom spravodlivosti Českej republiky. Bližšie k IKSP - IKSP. O nás. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ok.cz/iksp/index.html>.

Výskum sa konkrétne zaoberal násilnou sexuálnou kriminalitou v Českej republike. Vybrané výsledky tohto výskumu (so zameraním sa na páchatel'a) sú nižšie naznačené z dôvodu geografickej blízkosti Českej republiky k Slovenskej republike, a zároveň preto, že výskum bol realizovaný v nedávnej minulosti (v rokoch 2010 – 2015). *Niektoré fakty z výskumu:*

- výskumný súbor predstavovalo 610 trestných spisov, vedených o 796 násilných sexuálnych deliktoch, spáchaných 584 páchatel'mi (z toho 579 mužov a 5 žien);
- 95 % prípadov tvoril trestný čin znásilnenia;
- bola preukázaná prevaha individuálnych útokov;
- v polovici prípadov bol páchatel' v dobe činu pod vplyvom návykovej látky (v prevažnej väčšine alkoholu);
- vo viac ako štvrtine prípadov páchatel' pred sexuálnym útokom nejakým spôsobom obeť kontaktoval (oslovil, zoznámil sa s ňou);
- väčšinou malo konanie páchatel'a pred útokom prvky plánovitosti;
- tridsať percent páchatel'ov boli prvopáchatelia a jedna šestina špeciálni recidivisti; a i.

Bližšie k výsledkom výskumu IKSP - DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, s. 267 a nasl.

¹⁶ F65 ← patrí pod kategóriu *F60-F69 Poruchy osobnosti a správania dospelých* - Zahŕňajú škálu klinicky významných odchýlok a foriem správania, ktoré majú tendenciu pretrvávať a sú výrazom charakteristického životného štýlu jednotlivca a jeho vzťahov k sebe a k druhým. Niektoré z týchto odchýlok a foriem správania vznikajú počas individuálneho vývoja ako výsledok konštitučných faktorov a sociálnej skúsenosti, kým iné sa získavajú v neskoršom živote. ← Uvedené je súčasťou kategórie *Duševné poruchy a poruchy správania F00-F99*. DATA.NCZISK.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>.

¹⁷ F64 Poruchy sexuálnej identity zahŕňajú *Trassexualizmus, Transvestitizmus, Porucha sexuálnej identity v detstve*. F63 Poruchy návykov a impulzov zahŕňajú *Patologické hráčstvo, Patologické podpaľačstvo (pyrománia), Patologické kradnutie (kleptománia), Trichotilománia, Iné poruchy návykov a impulzov*. DATA.NCZISK.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>.

¹⁸ HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, s. 265.

porušujú kodifikované sociálne normy. Platí aj opačné tvrdenie, a síce, že nie všetky sexuálne trestné činy sú páchané sexuálnymi deviantmi.¹⁹

Zároveň, odlišenie sexuálne deviantných páchatel'ov od sexuálne nedevariantných páchatel'ov sexuálnej delikvencie je dôležitou úlohou odborníkov (znalcov z rôznych odvetví).²⁰

Všeobecne, trestnej činnosti sa budú dopúšťať tí sexuálni devianti, ktorých osobnosť obsahuje rysy charakteristické pre kriminálnu populáciu, t. j. *bezohľadnosť, nezodpovednosť, nezdržanlivosť* či *poruchovosť rozhodovacích procesov*.²¹

Jednotlivé **formy sexuálnych deviácií** je možné kategorizovať na *deviácie v aktivite* a *deviácie v objekte*:

- a) *Deviácie v aktivite* sú charakterizované ako poruchy v spôsobe dosahovania sexuálneho vzrušenia a uspokojenia – napríklad voyeurizmus, exhibicionizmus, fróterizmus, tušerstvo, patologická sexuálna agresivita, sadizmus, agresívny sadizmus či masochizmus.
- b) *Deviácie v objekte* sú kvalitatívne poruchy sexuálnej motivácie charakterizované neadekvátnym zameraním erotickej túžby – napríklad pedofília (heterosexuálna, homosexuálna, bisexuálna), hebefília/efebofília, fetišizmus, transvestitizmus, nekrofília, zoofília či pyrofília.²²

Iný uhol pohľadu kategorizuje **sexuálne úchyľky podľa ich spoločenskej nebezpečnosti** nasledovne:

- a) *menej nebezpečné* – napríklad fetišizmus; transvestitizmus; voyeurizmus; zoofília; statuofília; kandualizmus; mixakusis.
- b) *potenciálne nebezpečné (s možnosťou smerovania k spoločensky nebezpečným aktivitám a vzbudzujúce odpor)* – napríklad fetišistické prvky v rituáloch sadistov a agresívnych sadistov (napríklad latex či koža); myzofília, urofília, exkrementofília; exhibicionizmus; fróterizmus; pyrofília; telefónna skatofília; konsenzuálny sadomasochizmus; nekrofília.
- c) *nebezpečné* – napríklad patologická sexuálna agresivita; sadizmus, nekrofilný sadizmus (nekrosadizmus); pedofília.²³

Niektoré sexuálne parafílie môžu byť potenciálne spojené s heterogénnymi negatívnymi spoločenskými javmi, priestupkami, trestnými činmi alebo môžu byť etiologickým prvkom či kriminogénnym faktorom mravnostnej kriminality. K takýmto sexuálnym deviáciám patria napríklad tieto:

Patologická sexuálna agresivita – konanie páchatel'a smeruje k prekonávaniu odporu napadnutej neznámej ženy a k dosiahnutiu minimalizácie jej spolupráce pri čine. Deviantní sexuálni agresori ženu spravidla bez slova v pravom slova zmysle „lovia“, prepadajú, povalia, hrozia jej fyzickým atakovaním či zabitím a v niektorých prípadoch po nej vyžadujú aj klasickú súlož alebo styk do konečníka, či orálne alebo manuálne dráždenie penisu. Možné je aj náhle omráčenie alebo usmrtenie obete s následnou sexuálnou manipuláciou s ňou.

¹⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. 2019. *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 425.

²⁰ POLÁK, P., TITTOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminologie*, s. 60.

²¹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. 2019. *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 426.

²² GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 307 a nasl.

²³ POLÁK, P., TITTOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminologie*, s. 58.

Agresívny sadizmus – páchatel' svoju obeť znehybňuje, manipuluje s ňou a cieľavedome predlžuje jej fyzické aj psychické utrpenie. Páchatel' má potrebu znehybnenia objektu záujmu pred pohlavným stykom, počas neho či namiesto neho.

Pedofília²⁴ – erotické a/alebo sexuálne zameranie na objekty – maloletých (dievčatá alebo chlapcov), bez rozvinutých sekundárnych pohlavných znakov. Najčastejšie ide o osoby vo veku 5-12 rokov. U pedofilov nachádzame takzvaný pedagogicko-estetický komplex (t. j. trvalú inklináciu k detským aktivitám, vyhľadávanie atmosféry detského sveta, oduševnené venovanie sa deťom aj v rámci profesie). **Hebefília** znamená, že muži sú zameraní prioritne na mladé dievčatá/mlado vyzerajúce ženy a **efebefília**, že muži sú zameraní na dospievajúcich chlapcov.

Sadizmus – vzrušenie páchatel'a je dosahované dominanciou a totálnou kontrolou objektu. Sadista je vzrušovaný fyzickým a duševným utrpením obeť a pocitom, že obeť je plne v jeho moci. **Masochizmus** – vzrušenie páchatel'a je dosahované totálnym odovzdaním sa partnerovi, vlastným ponížením či utrpením.

Podľa MKCH 10 je **sadomasochizmom** uprednostňovanie sexuálnej aktivity, ktorá zahŕňa vyvolávanie bolesti, ponižovanie alebo spútanie. Ak osoba uprednostňuje prijímanie takejto stimulácie, ide o **masochizmus**, ak ju radšej vyvoláva, ide o **sadizmus**. Často ten istý jednotlivec zažíva sexuálne vzrušenie aj pri sadistických, aj pri masochistických aktivitách.

Algolagnia - úchylka, pri ktorej sa človek pohlavne uspokojuje spôsobovaním alebo predstavou bolesti (bolestivých trestov) sám sebe alebo iným (napríklad aj realizácia týchto trestov v rámci rôznych „hier“).

Piquerism²⁵ - nadšenci tejto úchylky sa vyžívajú v bodaní a rezaní partnera/partnerky pri súloží (ostrými a hranatými predmetmi).

Chremastistofília – osobu s touto deviáciou fascinuje alebo vzrušuje predstava, že ju niekto okráda. Vzrušenie je dosiahnuté prioritne z psychologického pocitu bezmocnosti.

Dippoldizmus – nebezpečná a extrémna úchylka, pri ktorej dochádza k vzrušeniu u človeka vykonávajúceho telesný trest na dieťati.

Zoofília – je preferencia zvierat ako sexuálnych objektov. Úchylka môže byť nenápadná a realizovaná v ústraní, ale môže mať aj trestno-právny dopad v podobe týrania alebo usmrtenia zvierat'a. Deviácia je často spájaná s nižšie vzdelanými osobami alebo osobami žijúcimi v prostredí vidieka.

Nekrofilia – vo svojej podstate predstavuje uprednostňovanie mŕtveho tela ako objektu sexuálneho vzrušenia – od prostej túžby byť v prítomnosti mŕtveho tela a fascinácie všetkým okolo pohrebov a mŕtvol až po aktivity zahŕňajúce bozkávanie, objímanie či súlož s mŕtvym telom.

Fetišizmus – predstavuje uprednostňovanie neživých predmetov alebo častí tela človeka, prípadne jeho výlučkov (**urofília** alebo **exkrementofília**) ako zdrojov a podmienok sexuálneho vzrušenia a uspokojenia. **Deformačný fetišizmus** – sexuálna preferencia osôb s telesným poškodením. Používanie nejakého neživého objektu ako dráždidla na sexuálne vzrušenie a sexuálne uspokojenie.

Podľa MKCH 10 mnohé fetiše sú v spojitosti s ľudským telom, napríklad časti odevu alebo obuvi. Iné časté materiály charakterizuje určitá štruktúra, ako je guma, plasty alebo koža. Fetiše majú pre rozličné osoby odlišný význam. V niektorých prípadoch slúžia len na zvýšenie sexuálneho vzrušenia dosahovaného normálnym spôsobom (napr. požiadavka, aby partner nosil určité šaty).

Pyrofilia – sexuálne vzrušenie je vyvolané ohňom. Úchylka je často spájaná so zakladaním ohňa. **Pyrománia** je chorobný sklon k podpaľ'ačstvu, neprekonateľná záľuba v ohni a výbušninách, **pyrolagnia** predstavuje túžbu vidieť alebo produkovať oheň.

²⁴ V zmysle MKCH: Pedofília - sexuálne uprednostňovanie detí, buď chlapcov alebo dievčat, prípadne aj chlapcov, aj dievčat, zvyčajne v predpubertálnom alebo skorom pubertálnom veku.

²⁵ Piquer – z franc. – pichať, bodáť, štípať,

Exhibicionizmus – vyznačuje sa odhaľovaním (spravidla) pohlavného údu pred neznámymi ženami či dievčatami, neraz spojené so súčasťou masturbáciou.

V zmysle MKCH 10 návratná alebo pretrvávajúca tendencia odhaľovať svoje genitálie pred cudzími (zvyčajne opačného pohlavia) alebo ľuďmi na verejných priestranstvách, bez zamerania na bližší kontakt. Obyčajne, ale nie vždy, býva sexuálne vzrušenie v čase odhalenia a po akte zvyčajne nasleduje masturbácia.

Kandualizmus – záľuba (zväčša mužov) v ukazovaní svojej nahej partnerky (prostredníctvom videa či fotografie) iným osobám (zvyčajne iným mužom).

Voyeurizmus – je návratná alebo pretrvávajúca náklonnosť pozorovať ľudí pri sexuálnom akte alebo v intímnych situáciách, napr. pri vyzliekaní. Uskutočňuje sa to bez vedomia pozorovanej osoby a zvyčajne vedie k sexuálnemu vzrušeniu a masturbácii^{26, 27}

V niektorých prípadoch je možné, že parafílie budú realizované v kontinuite s heterogénnymi protiprávnymi konaniami alebo dôsledkom praktizovania parafílie môže byť porušenie zákona (naplnenie skutkovej podstaty niektorého trestného činu). Primárna alebo sekundárna súvislosť parafílií a protiprávného konania môže naplňovať skutkové podstaty napríklad týchto trestných činov: § 145 TZ Vražda, § 147 TZ Zabitie, § 155 TZ Ublíženie na zdraví, § 179 TZ Obchodovanie s ľuďmi, § 188 TZ Lúpež, § 194 TZ Porušovanie domovej slobody, § 200 TZ Sexuálne násilie, § 208 TZ Týranie blízkej a zverenej osoby, § 212 TZ Krádež, § 367 TZ Kupliarstvo, § 371 TZ Ohrozovanie mravnosti, a i.²⁸

Komentár k TZ pri niektorých trestných činoch upriamuje pozornosť aj na vybrané parafílie. Ustanovenie § 371 TZ *Ohrozovanie mravnosti* poskytuje trestno-právnu ochranu mravnosti, ako aj dôstojnosti ľudí pred takou pornografiou, v ktorej sa prejavuje neúcta k človeku a násilie, ktorá zobrazuje sexuálny styk so zvieratom alebo ktorá zobrazuje iné sexuálne patologické praktiky.

Páchateľom uvedeného trestného činu môže byť nielen fyzická osoba, ale aj právnická osoba.

Pornografia, v ktorej sa prejavuje neúcta k človeku a násilie je pornografia, v ktorej je ponížená ľudská dôstojnosť a v ktorej sa súčasne okrem neúcty k človeku zobrazuje aj násilie, pričom sa rozumie len násilie páchané na človeku v súvislosti so sexuálnym správaním. Preto je potrebné tu zaradiť iba také pornografické dielo, ktoré je prejavom sadizmu (neronizmu²⁹, aktívnej algolagnie), masochizmu (pasívnej algolagnie) alebo sadomasochizmu (algolagnie).

²⁶ V zmysle MKCH 10 viacnásobnou poruchou sexuálneho zamerania je, ak sa niekedy u jednej osoby vyskytuje viacero abnormálnych sexuálnych zameraní a žiadne nie je prvoradé. Najčastejšia kombinácia je fetišizmus, transvestizmus a sadomasochizmus. Iné poruchy sexuálneho zamerania sú rozličné iné podoby sexuálneho zamerania a aktivity vrátane obscénnych telefonátov, sexuálneho dráždenia šúchaním sa o ľudí na preplnených verejných miestach, sexuálnej aktivity so zvieratami a používanie strangulácie (práv., lek. priškrtenie spôsobené vonkajším tlakom na hrdlo) alebo anoxie (t. j. nedostatok kyslíka v tkanivách, bezkyslíkaté prostredie) na zosilnenie sexuálneho vzrušenia (frotérstvo, nekrofilia).

²⁷ Bližšie k jednotlivým sexuálnym deviáciám (parafíliám) - GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 308; POLÁK, P., TITLOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminológie*, s. 58 a nasl; Slovník cudzích slov; WIKIPEDIA.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://www.wikipedia.sk>; DATA.NCZISK.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>.

²⁸ Trestný zákon.

²⁹ Neronizmus - násilie, krutosť, trýznenie iného človeka, pohlavná zvrátenosť.

Pornografia, ktorá zobrazuje sexuálny styk so zvieratom je pornografia, ktorá je prejavom zoofílie (bestiofílie³⁰, sodomie³¹). Zvieratá môžu byť buď masturbačným nástrojom, alebo libidonosným objektom.

Pornografia, ktorá zobrazuje iné sexuálne patologické praktiky je pornografia, ktorá je prejavom najmä gerontofílie³², nekrofilie, myzofílie³³. Medzi iné sexuálne patologické praktiky je možné zaradiť ďalšie sexuálne deviácie, napríklad statuofíliu, pluralizmus, triolizmus, transvetitizmus, exhibicionizmus, voyeurstvo, frotteurstvo, rôzne druhy fetišizmu, atď. *Nie každú pornografiu, ktorá zobrazuje tieto sexuálne deviácie, možno zaradiť pod § 371 TZ. Pre trestnosť je potrebné, aby tieto zobrazenia boli takého charakteru, ktorý hrubo uráža ľudskú dôstojnosť alebo ktorý je súčasne prejavom neúcty k človeku i násilia.*³⁴

V súvislosti s mravnostnou kriminalitou je často spomínaný aj **incest** – pohlavný styk s pokrvne blízkou osobou. *Incest nie je považovaný za sexuálnu deviáciu* a spravidla vylučuje pravú pedofíliu. Od „pravého“ incestu je nutné odlišovať takzvaný „pseudoincest“ – môže k nemu dochádzať v „doplnených“ rodinách, spravidla medzi otcom a jeho nevlastnou dcérou.³⁵

Vybrané kriminologické aspekty obetí mravnostnej kriminality

Obetiam uvedených parafílií môže byť ublížené fyzicky alebo psychicky. V najhoršom prípade môže ísť aj o fatálne ublíženie.

Všeobecne, *obetiam mravnostnej kriminality*, je venovaná menšia pozornosť ako jej páchatelom. V porovnaní s minulosťou sa však situácia neustále zlepšuje. V podmienkach Slovenskej republiky k pozitívnej zmene prispel aj *Zákon o obetiach trestných činov* (Zákon č. 274/2017 Z. z., účinný od 1. januára 2018).

Z hľadiska **pohlavia** sa obeťami mravnostnej kriminality častejšie stávajú *ženy*. Najčastejšími obeťami mravnostnej kriminality boli v roku 2020 *osoby vo veku*³⁶ *do 18 rokov* (tak muži ako aj ženy).

Vyplývajú z Evidenčno-štatistického systému kriminality bolo v roku 2020 v rámci mravnostnej kriminality evidovaných najviac obetí *TČ sexuálneho zneužívania zverenej osoby*, tak žien ako aj mužov - pričom z hľadiska veku boli najčastejšie obeťami osoby vo veku do 18 rokov, tak ženy ako aj muži.

Obeťami *TČ znásilnenia* sa v roku 2020 stali ženy vo vyše deväťdesiatich prípadoch. Pričom najpočetnejšou evidovanou skupinou (kategóriou) boli ženy vo veku do 18 rokov – vyše tridsať prípadov. O niekoľko menej žien ako obetí tohto trestného činu bolo evidovaných vo vekovej kategórii 31 – 60 rokov a 19 – 30 rokov.

TČ sexuálne násilie patrí v rámci mravnostnej kriminality tiež k pomerne frekventovaným. V roku 2020 bolo v Slovenskej republike evidovaných vyše päťdesiat obetí. Z hľadiska pohlavia

³⁰ Bestiofília - pohlavná úchylka s orientáciou na zvieratá.

³¹ Sodomia - pohlavná úchylka, pohlavný styk so zvieratami.

³² Gerontofília - sexuálna odchýlka prejavujúca sa náklonnosťou k starším/starým ľuďom, vyhľadávanie sexuálneho partnera so zjavnými známkami staroby.

³³ Myzofília – je zameraním devianta na nečistotu na tele partnera/partnerky. Vyhtonenou formou myzofílie je *urofília* či *exkrementofília* (koprofilia – patologická záľuba vo výkaloch). Teda sexuálne vzrušenie je dosahované prostredníctvom močenia a výkalov, resp. rôznorodými manipuláciami s nimi.

³⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon, Veľký komentár, s. 794.

³⁵ POLÁK, P., TITLOVÁ, M. 2018. *Kompendium kriminológie*, s. 59; VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. a kol. 2019, *Základy kriminológie a trestní politiky*, s. 434.

³⁶ EŠSK kategorizuje obeť (aj mravnostnej kriminality) z hľadiska veku do štyroch skupín: obeť do 18 rokov; obeť vo veku 19 – 30 rokov; obeť vo veku 31 – 60 rokov a obeť vo veku na 60 rokov.

sa stali obeťami častejšie ženy – najviac vo vekovej kategórii do 18 rokov (takmer dvadsať evidovaných obetí), a o niečo menej vo vekovej kategórii 31 – 60 rokov a 19 – 30 rokov.^{37,38}

Záver

Účinná *kontrola mravnostnej kriminality* (tak v podobe prevencie ako aj represie) nepochybne patrí k prioritám jednotlivých krajín a štátov.

Prevencia (mravnostnej či inej kriminality), má v systéme uplatňovania kontroly kriminality svoje opodstatnené miesto. Výhody jej uplatňovania pred represiou sú evidentné v mnohých oblastiach – napríklad v oblasti ekonomickej, humánnej či v možnosti zapojenia občanov do jej samotného vykonávania. Avšak, uplatňovanie prevencie (akéhokoľvek druhu kriminality) si častokrát vyžaduje trpezlivosť, vzhľadom na fakt, že ide o dlhodobjší proces, výsledky ktorého sú viditeľné po určitom čase – týždňoch, mesiacoch a často až aj po niekoľkých rokoch.

Podľa T. Gřivnu, M. Scheinosta a I. Zoubkovej uplatňovanie prevencie voči **sexuálnej kriminalite** bude odlišné pri deviantných a nedevariantných páchatel'och.

Pri **deviantných páchatel'och** sa uplatňujú tieto prístupy:

- a) *Farmakologický prístup* (resp. programy biologickej liečby) – je zameraný na užitie liekov a zníženie sexuálnej odozvy.
- b) *Kognitívno-behaviorálny prístup* – jeho podstatou je zmena vzorcov myslenia vzťahujúcich sa k sexuálnej trestnej činnosti.
- c) *Psychovzdelávací prístup* – jeho cieľom je zvýšenie empatie páchatel'ov vo vzťahu k obeťam. Učia sa prevziať zodpovednosť za svoje spáchané sexuálne činy.

Pri **nedevariantných páchatel'och** sa uplatňujú tieto prístupy:

- a) *Sociálna prevencia* – základom týchto opatrení je postoj spoločnosti k negatívnym javom a kriminogénnym faktorom, ktoré vedú k páchaniu sexuálnych trestných činov.
- b) *Situačná prevencia* – podstatou týchto opatrení je empiria, že k sexuálnym deliktom dochádza na určitom mieste – preto je vhodné kriminogénne faktory minimalizovať zvýšenou prítomnosťou policajtov či inštalovaním kamerových systémov.
- c) *Viktimačná prevencia* – základom týchto opatrení je poučenie (potenciálnych) obeť ako sa správať v rizikových situáciách.³⁹

V zmysle **represie**, môže byť v aplikačnej praxi *podnet trestného činu mravnostnej kriminality* prijatý **obvodným oddelením Policajného zboru**. V prípade, že pôjde o prečin, ktorého horná hranica trestnej sadzby neprevyšuje tri roky, OO PZ vykoná skrátené vyšetrovanie (§ 202 TP). V prípade, že pôjde o prečin, ktorého hranica trestnej sadzby prevyšuje tri roky (§ 10 TZ) alebo pôjde o zločin (§ 11 TZ) – vyšetrovanie vykoná *Okresné riaditeľstvo Policajného zboru* alebo *Krajské riaditeľstvo Policajného zboru* – konkrétne **oddelenie vyšetrovania odboru kriminálnej polície OR PZ / KR PZ** (§ 200 TP).⁴⁰

³⁷ Evidenčno-štatistický systém kriminality.

³⁸ V Českej republike výskum IKSP (Institút pro kriminologii a sociální prevenci) poukázal na fakt, že *obeť* sa vo viac ako dvoch tretinách prípadov mravnostnej kriminality *aktívne fyzicky bránila* pred páchatel'ovým útokom a v jednej štvrtine prípadov sa aktivita obeť obmedzila na *odpor verbálny*. DÍANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, s. 268.

³⁹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminologie*, s. 309.

⁴⁰ Podnety mravnostnej kriminality môžu byť prijaté aj na *odbore počítačovej kriminality úradu kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru*. OPK ÚKP PZ odstupuje tieto podnety na oddelenie vyšetrovania odboru kriminálnej polície okresného alebo krajského riaditeľstva PZ (a to podľa závažnosti trestného činu – vecná príslušnosť).

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon, Veľký komentár, 5. aktualizované vyd. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., 998 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

DATA.NCZISK.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>.

DIANIŠKA, G., T. STRÉMY, M. VRÁBLOVÁ, 2016. Kriminológia. 3. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

EVIDENČNO-ŠTATISTICKÝ SYSTÉM KRIMINALITY.

GŘIVNA, T., M. SCHEINOST, I. ZOUBKOVÁ a kol. 2019. Kriminologie. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 588 s. ISBN 978-80-7598-554-5.

HOLCR, K. a kol. 2008. Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.

IKSP. O nás. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ok.cz/iksp/index.html>.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2001. Kriminológia – osobitná časť, II. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 314 s. ISBN 80-8054-167-1.

POLÁK, P. a M. TITTLOVÁ. 2018. *Kompendium kriminológie*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 87 s. ISBN 978-80-8168-847-8.

SLOV-LEX. Právne predpisy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2017/274/20180101>.

ŠALING, S. – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z. 2008. Veľký slovník cudzích slov. 5. vyd. Prešov : Vydavateľstvo SAMO, 2008. 1184 s. ISBN 978-80-89123-07-0.

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. 2019. Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 585 s. ISBN 978-80-7400-732-3.

WIKIPEDIA. ORG. [online]. Dostupné na internete: https://sk.wikipedia.org/wiki/Porucha_vo%C4%BEby_sexu%C3%A1lneho_objektu.

WIKIPEDIA.SK. [online]. Dostupné na internete: <http://www.wikipedia.sk>.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Kontaktné údaje

JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

odborná asistentka

Katedra kriminológie

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

Tel.: 0961057113

E-mail: michaela.jurisova@minv.sk

ODSÚDENÝ AKO SUBJEKT TRESTNÉHO KONANIA - ÚČINNÉ ZNÍŽENIE RIZÍK SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA ODSÚDENÝCH - „ŠANCA NA NÁVRAT“¹

JUDr. Patrícia KRÁSNÁ, PhD., LL.M.

Katedra kriminológie

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Autorka, na základe informácií nadobudnutých počas riešenia projektu, ale aj s realizácie riadených rozhovorov, vo svojom príspevku popisuje sociálne vylúčenie odsúdeného a s tým súvisiace skutočnosti, ako sú pomery výkonu trestu odňatia slobody, sociálne vylúčenie, penitenciárne zaobchádzanie, penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť. Autorka tiež charakterizuje vo svojom príspevku národný projekt „Šanca na návrat“.

KLúčové slová: sociálne vylúčenie, odsúdený, penitenciárna starostlivosť, postpenitenciárna starostlivosť, Šanca na návrat

Annotation: The author, based on information obtained from the implementation of guided interviews, in her article describes the social exclusion of the convict and related facts, such as the conditions of imprisonment, social exclusion, penitentiary treatment, penitentiary and post-penitentiary care. In her contribution, the author also characterizes the national project "Chance to Return".

Keywords: social exclusion, prisoner, penitentiary care, post-penitentiary care, Chance to returntext

Úvod

V úvode nášho príspevku si dovoľíme poukázať na skutočnosť, prečo sme sa rozhodli spracovať práve danú problematiku. Komplex informácií spojených so sociálnym vylúčením odsúdených je veľmi široký a preto sme toho názoru, že si vyžaduje našu pozornosť. Sociálne vylúčenie odsúdeného je častým javom, ktorý podľa nášho názoru sprevádza väčšinu odsúdených po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Už len samotný trest odňatia slobody, (ďalej už len „TOS“) prináša so sebou súbor „nálepiek“, ktoré sprevádzajú odsúdeného či už počas samotného výkonu trestu (ďalej už len „VTOS“), alebo i po jeho ukončení. Odsúdený sa tak vyrovnáva s VTOS, ale aj so sociálnou situáciou, v ktorej sa ocitol. Kontextom nášho príspevku bude poukázanie na sociálne vylúčenie odsúdeného, ale aj na projekt, ktorý aktuálne prebieha na území našej krajiny - „Šanca na návrat“.

Predmetný príspevok sme sa rozhodli spracovať aj z dôvodu, že sme sa osobne zúčastnili na odbornom seminári v Omšeni, ktorého cieľom bolo predstaviť záujemcom špecializované resocializačné a výchovné vzdelávacie programy, ktoré sú určené pre odsúdené osoby vo výkone trestu odňatia slobody.²

VTOS je charakteristickou skutočnosťou typických psychologických zvláštností, ktoré pochádzajú práve zo skutočnosti zaobchádzania s odsúdeným počas VTOS. Dovoľíme si v našom príspevku poukázať aj na tento fenomén, resp. na skutočnosť prostriedkov programu zaobchádzania, ale aj na samotný program zaobchádzania, ktorý je podľa nášho názoru jeden z tých najdôležitejších prvkov, ktoré vplyvajú i na následné, možné, sociálne vylúčenie odsúdeného. Je zřejmé a jasné, že každý človek je jedinečnou bytosťou, ktorá je typická určitými znakmi, zvláštnosťami a špecifikami. Na túto skutočnosť je preto podľa nášho názoru veľmi dôležité prihliadať a následne podľa tejto skutočnosti i pracovať, keď je to potrebné, s každým človekom špecificky. Ešte viac žiaduce je to práve i pri odsúdených.

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.“

² Predmetné informácie sme získali po realizácii riadených rozhovorov s tvorcami a realizátormi daného projektu.

V našom príspevku by sme chceli taktiež poukázať na skutočnosť, že aj u odsúdených osôb je možné hovoriť o rôznych postojoch k VTOS, pretože odsúdený sa ocitne zrazu v situácii, v ktorej sa ešte nikdy pred tým nenachádzal. Odsúdený je „na, určitý, zákonom vymedzený časový úsek obmedzený na niektorých svojich právach a slobodách (podľa druhu trestu, ktorý mu bol uložený).“³ Samozrejme hovoríme o prvotrestancovi, ale v druhom rade tiež neopomenieme recidivistov, ktorí opakovane nastupujú na VTOS a to sa následne i podpisuje na ich správaní, či naopak na prispôbení sa programu zaobchádzania. Dovolíme si tiež povedať, že sociálne vylúčenie je tak príznačným znakom ako u prvotrestancov, tak aj u recidivistov.

Zaobchádzanie s odsúdeným, penitenciárne zaobchádzanie s odsúdeným, je celok činností, ktorými sa diferencovane zabezpečuje výkon práv a povinností, podporuje a rozvíja sa zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov, spoločenských noriem, pozitívne osobnostné faktory, úcta k iným, úcta k sebe samému, pozitívny vzťah k rodine a celkový cit odsúdeného k zodpovednosti. Účelom intenzívnej činnosti pri zaobchádzaní s odsúdeným je aj v čo možno najvyššej miere obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia.⁴

Následne v texte nášho príspevku sa budeme detailnejšie venovať pomerom VTOS, sociálnemu vylúčeniu, sociálnemu vylúčeniu odsúdených, penitenciárnej, postpenitenciárnej starostlivosti a projektu „Šanca na návrat“, (ďalej už len projekt).⁵

Pomery výkonu trestu odňatia slobody

Znalosť o prostredí samotného VTOS súvisí i so samotným názvom nášho príspevku, resp. s pochopením významu jeho názvu. Pokiaľ máme za cieľ poukázať na riziká, resp. dôvody sociálneho vylúčenia odsúdeného a na zníženie týchto rizík, je potrebné poznať aj okolnosti, ktoré s tým bezprostredne súvisia. Túto časť nášho príspevku sme si dovolili spracovať z dôvodu, že VTOS je typický aj zvláštnymi sociálnopsychologickými aspektmi. Pomery, prostredie a VTOS považujeme za dôležitý element, na ktorý je potrebné poukázať pri celkovom náhľade na nami zvolenú problematiku. Prostredie VTOS, je typické skutočnosťou, že sa v jeho štruktúre vykonáva určitý zásah do správania sa človeka. Práve z tohto dôvodu je potrebné účelne, efektívne a cielene nastaviť prvky pôsobenia, prvky zaobchádzania s odsúdeným. Uvedené je jednoducho vysvetliteľné tým, že skutočnosť sociálneho vylúčenia odsúdeného sa dá v podstatnej miere samozrejme ovplyvniť aj programom zaobchádzania počas VTOS.⁶ Dovolíme si tvrdiť, i v zhode s viacerými autormi, že TOS v tradičnej podobe je reálne trestom odňatia slobodného pohybu a príležitosti k uspokojeniu všetkých potrieb. Tento fakt, ale čo je dôležité poznamenať, aj skutočnosť o uvedomení si viny odsúdeného počas VTOS a v súvislosti s tým aj s pocitom oprávnenosti trestu je taktiež veľmi dôležité pri VTOS a pri vzniku možných rizík sociálneho vylúčenia odsúdeného po VTOS.

Izolácia od prostredia, v ktorom do času odsúdenia žil odsúdený, môže viesť k narušeniu vzťahov v rodine, rozpadu manželstva a k prerušeniu citových väzieb.⁷ Toto je tiež veľmi významný faktor, ktorý ovplyvňuje možné následné sociálne vylúčenie odsúdeného po prepustení z VTOS. Je preto bezpodmienečne dôležité, aby sa i v rámci programu zaobchádzania s odsúdeným dbalo, ak je to možné, na kontakt s rodinou a priateľmi. Na splnenie účelu zaobchádzania s odsúdeným určený pedagóg vypracuje pre odsúdeného program zaobchádzania,

³ DRUGDA, J. 2017. *Postavenie obetí trestných činov v práve EÚ*. In Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 219.

⁴ § 11 zákona č. 475/ 2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵ Príspevok bol spracovaný i z informácií, ktoré nám boli poskytnuté počas riadených rozhovorov od tvorcov projektu, ale aj od odborníkov, ktorí sa venujú penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti v aplikačnej praxi.

⁶ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. 1997. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, s. 58.

⁷ MAMOJKOVÁ, E., NOVÁK, I. 2015. *Základy penológie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 133.

ktorý sa vypracúva pre každého odsúdeného. Ak ide o odsúdeného so zvyškom trestu kratším ako deväť mesiacov, vypracujú sa tak krátkodobé ciele zaobchádzania. Program zaobchádzania je súhrn aktivít zameraných na rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu v súlade s právami a povinnosťami ustanovenými v tomto zákone a v iných všeobecne záväzných právnych predpisoch.

Program zaobchádzania ustanovuje tiež cieľavedomé, komplexné a štruktúrované pôsobenie na odsúdeného podľa jeho osobnostných vlastností, odborných vedomostí a stupňa vzdelania v súlade s účelom výkonu trestu.⁸

Človek je mysliaca bytosť schopná slobodného konania, avšak zároveň je bytosťou sociálnou, schopnou prežiť iba v rámci spoločenských, ktoré vytvára, teda v rámci určitej skupiny.⁹ Už pri nástupe do VTOS je odsúdený zaradený do určitej cely, do určitej skupiny odsúdených, do určitej pracovnej skupiny. Teda je potrebné, aby si zvykol na všetko okolo neho - prostredie, ľudí, podmienky, atď., pretože tie budú súčasťou jeho životného prostredia v najbližšej dobe. Je potrebné mať však na zreteli, že tieto skupiny odsúdených už majú svoj režim, svoje podmienky, normy, hodnoty a odsúdený, ktorý vstupuje do takejto skupiny sa musí s týmito pravidlami stotožniť v čo možno najvyššej možnej miere. Práve i tento fenomén sa v dnešnej dobe javí ako problém pri VTOS a to z dôvodu, že ostatní odsúdení sa snažia nad „novým“ odsúdeným získať kontrolu a snažia sa ho „prispôbiť si“ na takého človeka, ktorý vyhovuje im. Avšak tu nastáva problém, ktorý má podstatné dôsledky. Odsúdený začne samozrejme na dané reagovať a najčastejšie ide o obranné reakcie.

Celková deštruktívna orientácia a vplyv tejto neformálnej roviny pôsobenia na odsúdeného spôsobujú negatívny jav vo VTOS tzv. „druhý život odsúdených“. Dôležité je tiež poukázať na fakt súvisiaci s prípadným sociálnym vylúčením odsúdeného a tým je skutočnosť, kedy sa odsúdený môže dostať do skupiny odsúdených, ktorí sú často krát disocíálni a teda dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu. Ponímajúc spomínané i fakt o skutočnosti izolácie odsúdeného v špecifických podmienkach VTOS sú predurčujúce na to, že reintegrácia odsúdeného bude veľmi ťažká.

Úspešným krokom k tomu, aby odsúdený prežil bez akejkoľvek ujmy vo VTOS je prispôbenie sa skupine, resp. podmienkam, ktoré VTOS prináša. Prispôbenie sa odsúdeného je následne aj pozitívne pre jeho život vo VTOS, taktiež sa ale aj následne premieta v procese resocializácie či reintegrácie odsúdeného po VTOS.¹⁰ Adaptácia na pomery VTOS¹¹ je typická dvoma faktormi. Spomínanými faktormi sú inštitucionalizácia a ideologizácia. Následne by sme radi konkrétnejšie poukázali na tieto dva faktory, ktoré v konečnom dôsledku taktiež vplyvajú a majú dopad na zníženie rizík sociálneho vylúčenia odsúdeného po VTOS.

Inštitucionalizácia je ako proces prizonizácie typická úbytkom činorodosti a agility.¹² Inštitucionalizácia je prispôbenie sa organizácii a normám väzenského života, daným predpisom, jednoducho podmienkam VTOS.¹³ Avšak dobrá inštitucionalizácia nemusí vytvárať postačujúce faktory pre dobrú resocializáciu, resp. elimináciu sociálneho vylúčenia.¹⁴ So spomínaným faktorom považujeme za opodstatnené spomenúť aj pojem „syndróm dobrého väzňa“. „Syndróm dobrého väzňa“ je charakteristický tým, že odsúdený sa správa presne tak, ako

⁸ § 15 zákona č. 475/ 2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹ KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. Spravodlivý trest. In Právny obzor : teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 103, č. 4, 2020, s. 282.

¹⁰ BANSKÝ, J., KOPP, P., KAČÁNI, P. PŠENKO, M. 2016. *Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 51.

¹¹ Poznámka autora: tiež sa nazýva prizonizácia.

¹² ČÍRTKOVÁ, L. 2009. *Forenzná psychologie - 2. uprav. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 125. ISBN 978-80-7380-213-4.

¹³ HERETIK, A. 1994. *Základy forenzej psychologie*. Bratislava: SPN, 1994, s. 87.

¹⁴ ČORNÁK, I. 2016. *Trestné sankcie a ich výkon z pohľadu penitenciárnej psychologie*. In Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Zborník príspevkov z 13. sekcie medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2016. Bratislava: Právnická fakulta, s. 21.

od neho väzenský personál vyžaduje, teda vykonáva všetko to, čo mu je prikazované a v podstate prechádza do režimu, v ktorom sa riadi iba na základe niečích pokynov a príkazov, do režimu pasívnej rezistencie. Nevyvíja teda, ako bolo nami spomínané, žiadnu individuálnu aktivitu spojenú s jeho životom vo VTOS.

Dané svedčí o tom, že je dobré, aby bola inštitucionalizácia prítomná, avšak pre zníženie rizika sociálneho vylúčenia odsúdeného je potrebné, aby bola inštitucionalizácia relevantná do takej požadovanej miery, ktorá je pre odsúdeného efektívna a účelná. Toto nami uvádzané tvrdenie je spojené aj s relevantným faktom, kedy najmä u recidivistov dochádza k stavu, že síce sa bez akýchkoľvek problémov adaptujú vo väzenskom prostredí, ale nedochádza v ich prípade k žiadnej náprave. K uvedenému je podľa nášho názoru vhodné doplniť aj to, že u recidivistov, ktorí majú narušenú osobnosť nedochádza k uvedomeniu si viny, čo je veľmi dôležité, tak ako bolo už nami spomínané. To je podstatným znakom toho, že neakceptujú TOS, program zaobchádzania teda nič spojené s VTOS a preto sa podrobujú všetkému čo je potrebné, ale bez spätnej väzby, bez nejakého výsledku.¹⁵ Naopak v prípade prvotrestaných odsúdených dochádza najčastejšie k presnému opaku a síce, k odporu, ktorý je prirodzenou adaptačnou reakciou u prvotrestaných.

Ďalším faktorom, ktorý, okrem iných, vplyva na zníženie rizík sociálneho vylúčenia odsúdeného po VTOS je ideologizácia. Pri ideologizácii ide o adaptovanie sa na normy, hodnoty a postoje väzenskej subkultúry. Ideologizácia vytvára na odsúdeného často väčší tlak ako inštitucionalizácia. Ak sme pri inštitucionalizácii spomínali s ňou spojený „syndróm dobrého väzňa“, vplyvom ideologizácie vzniká „syndróm dobrého spoluväzňa“. „Syndróm dobrého spoluväzňa“ je stav, kedy v úvodnej fáze budú hodnoty a pravidlá, ktoré vládnu v neformálnej skupine odsúdeným iba prijímané, avšak neskôr dochádza k osvojovaniu si noriem skupiny. Podľa slov odborníkov z aplikačnej praxe väčšina väzňov však nepodlieha ideologizácii, ale ide skôr o solidárne súhlasenie s dianím v ich okolí. Nie je však možné povedať, že každý väzeň je zasiahnutý ideologizáciou alebo inštitucionalizáciou. Dané je možné potvrdiť aj znakmi, ktoré ovplyvňujú pravdepodobnosť či u odsúdeného dôjde k procesu prizonizácie. Týmito znakmi sú: inteligencia odsúdeného, stabilita osobnosti odsúdeného, stupeň disociality a demoralizácie odsúdeného, dĺžka trestu, formy a metódy výchovného pôsobenia, rozsah, druh extramurálnych vzťahov a ochota zúčastňovať sa na pozitívnych programoch.¹⁶

Pre potreby nášho príspevku si dovoľíme v stručných konotáciách uviesť aj vnútornú diferenciaciu odsúdených. Teda diferenciaciu na základe, ktorej je odsúdený zaradený do jednotlivých diferenciacných skupín v rámci stupňa strázenia.¹⁷ Odsúdený v súčasnej dobe v podmienkach Slovenskej republiky vykonáva TOS v diferenciacnej skupine „A“, „B“, „C“ alebo v špecializovanom oddiele; v špecializovanom oddiele, okrem oddielu doživotných trestov, sa diferenciacná skupina neurčuje.¹⁸ Je samozrejme potrebné spomenúť, že zaradenie odsúdeného do jednotlivých diferenciacných skupín nie je dané len na základe jedného rozhodnutia, ale na základe niekoľkých detailných rozhodnutí, ktoré v konečnom dôsledku dospejú k zaradeniu odsúdeného do jednotlivých diferenciacných skupín. Práve i zaradenie odsúdeného do diferenciacnej skupiny má vplyv na skutočnosť zníženia rizika sociálneho vylúčenia po VTOS.

Pri spojitosti prostredia VTOS a zníženia rizík sociálneho vylúčenia odsúdeného po VTOS nie je možné odhliadať aj od skutočností, že vo veľkej miere sú odsúdení ešte pred nástupom do VTOS v spoločnosti sociálne vylúčení a tento status si prenesú cez VTOS až po jeho ukončenie.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, s. 423.

¹⁶ ČEPELÁK, J. 1987. *Význam penitenciární psychologické diagnózy*. In *Prameny ke studiu penitenciární psychologie*. Praha: VŠ ZNB, s. 19.

¹⁷ TITTLVÁ, M. 2017. *Zákon o výkoně trestu odňatia slobody. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., s. 78.

¹⁸ Vyhláška č. 368/2008 Z. z. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody

Avšak je potrebné dbať na to, že i keď je možnosť, že bol odsúdený i pred nástupom do VTOS sociálne vylúčený po VTOS to tak byť nemusí.

Je potrebné preto urobiť všetko tak, aby to tak nebolo, resp. aj keď nebol sociálne vylúčený, aby sa ním nestal. Určitý vplyv na uvádzané má aj skutočnosť, že popri vnútornej diferenciacii, ktorá je daná sa odsúdený stáva aj súčasťou spomínaných neformálnych skupín, ktoré sú typické špecifickými normami, pravidlami, ale aj vzormi správania. Táto štrukturalizácia prebieha vnútri skupín tajne¹⁹ pred personálom väzenských zariadení.²⁰

Bolo by podľa nášho názoru naivné myslieť si, že prostredie VTOS a samotný VTOS neovplyvní odsúdeného preto sme aj názov nášho príspevku určili podľa daného, pretože vieme, že tie riziká existujú a preto je ich potrebné eliminovať, resp. v čo možno najvyššej možnej miere ich znížiť. Odsúdeného určite ovplyvní prostredie VTOS, dôležité však je do akej miery a v akom rozsahu. Pedagogovia, psychológovia, ale i samotní referenti režimu ovplyvňujú tak ako osobnosť odsúdeného počas VTOS, tak aj podmienky, v ktorých odsúdený existuje. Je nesmierne dôležité prihliadať na tento fakt a na fakt, že títo odborníci ovplyvňujú vo vysokej miere aj to, či odsúdení po VTOS budú sociálne vylúčení alebo nie. Tak ako bolo už nami spomínané v úvode nášho príspevku, pri zaobchádzaní s odsúdeným sa na splnenie cieľov programu zaobchádzania využívajú jednotlivé prostriedky programu zaobchádzania. Týmito prostriedkami sú formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť.²¹ Všetky tieto prostriedky sú realizované i nami spomínanými pedagógmi a psychológmi, práve preto sme si dovolili povedať, že veľký vplyv na odsúdeného, resp. na to, či bude sociálne vylúčený alebo nie budú mať práve oni.

Sociálne vylúčenie

Ako vyplýva zo samotného názvu nášho príspevku budeme sa zaoberať aj samotným pojmom „sociálne vylúčenie“, resp. tým, kto sa považuje za sociálne vylúčenú osobu. Je potrebné poukázať na skutočnosť, že charakteristika tohto pojmu je odlišná v interpretácii každého autora. My si dovoľíme uviesť špecifikáciu, kedy sa za sociálne vylúčeného človeka považujú aj odsúdení po VTOS.²² Otázka sociálneho vylúčenia je súčasťou úvah o legitimitate sociálneho poriadku a súdržnosti. Uvažovanie o tomto pojme, filozofický diskurz a otázka jeho používania práve v spojitosti s odsúdenými sa začala prezentovať práve súvislosti s presadzovaním myšlienky restoratívnej justície, resp. s odklonom od teórii distributívnej spravodlivosti. V zmysle, že v justícii, ale aj v spoločnosti ako takej sa diferencovane pristupuje k určitým skupinám ľudí.

Znakom pojmu sociálne vylúčenie, sociálne vylúčený jedinec, je skutočnosť, že daní jednotlivci, resp. skupina osôb sa nezúčastňujú rovnakou mierou na materiálnych a nemateriálnych zdrojoch spoločnosti. Práve táto skutočnosť následne vedie k tomu, že dané osoby sú sociálne izolované. Hlavný problém s definíciou sociálneho vylúčenia spočíva v tom, že je ťažké nájsť jednotiaci atribút všetkých jeho možných foriem.²³

Tak ako bolo už nami spomenuté, pojem sociálneho vylúčenia zahŕňa širokú škálu príčin sociálnych nerovností. Najčastejšie sa uvádzajú tieto dimenzie sociálneho vylúčenia:

- ekonomická - nedostatočný prístup na trh práce, nezamestnanosť,

¹⁹ Znakom tajnosti bol napríklad v minulosti aj špecifický jazyk odsúdených, tzv. väzenský argot.

²⁰ HERETIK, A. 2010. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, s. 329.

²¹ § 16 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²² Podľa Tematického informačného prehľadu európskeho semestra – Sociálne začlenenie sú osobami, ktoré sú najviac vylúčené zo spoločnosti bezdomovci, bývalí odsúdení, duševne chorí, ale aj osoby závislé od drog.

²³ PALOVIČOVÁ, Z. 2013. *Sociálne vylúčenie z pohľadu normatívnej teórie*. In FILOZOFIA, roč. 68, 2013, č. 7, Bratislava: Filozofický ústav, s. 596.

- politická - nedostatočný prístup k rozhodovacím procesom,
- morálna - stereotypy a predsudky o morálnych kvalitách menšín,
- kultúrna - vylúčenie zo spoločných kultúrnych zvyklostí v spoločnosti, tradične spojených s náboženstvom, jazykom a národnosťou,
- sociálna - nedostatok občianskych a sociálnych práv, nedostatočný prístup k zdravotnej, starostlivosti, vzdelávaniu, sociálnym službám.²⁴

Za sociálne vylúčeného sa považuje jedinec aj v prípade, že geograficky býva síce v spoločnosti, ale nemôže participovať na bežných činnostiach občanov danej spoločnosti, ale tiež vtedy, ak by sa rád na nich podieľal, ale bránia mu v tom faktory mimo jeho kontroly.²⁵ Na základe nami uvádzaného i s odkazom na definície ostatných autorov je možné konštatovať, že ľudí, ktorých považujeme za sociálne vylúčených, nie je možné považovať za homogénnu skupinu. Uvádzané je podmienené rôznymi faktormi, pre konkrétnejšiu ilustráciu si dovoľíme uviesť ako príklad odsúdeného, u ktorého sú napríklad osobnostné vlastnosti (syndróm dobrého spoluväzňa), životné udalosti (spáchanie trestného činu, odsúdenie na VTOS), rodinná súdržnosť (rodina s odsúdeným komunikuje, pomáha mu a podporuje ho). Odsúdený teda môže byť sociálne vylúčený z dôvodu, že si nevie nájsť prácu - vo výpise z registra trestov má uvedené, že bol odsúdený, nemá dostatočné vzdelanie a tak ide o ekonomickú dimenziu sociálneho vylúčenia, ale jeho rodina s ním komunikuje, je stále jej súčasťou. Takže pohľadom z jednej strany sociálne vylúčený je, pohľadom zo strany druhej nie je. Toto dimenzionálne ponímanie sociálneho vylúčenia predstavuje početné koncepčné a analytické ťažkosti pri definícii jeho podstaty, pretože je problematické určiť, koho máme a koho nemáme považovať za sociálne vylúčeného. Pre nás je však dôležité, že riziko sociálneho vylúčenia u odsúdeného existuje, otázkou však je v akej podobe vznikne a ako ho vieme znížiť. Preto je potrebné a účelné eliminovať rôznymi, nami spomínanými, faktormi tieto riziká.

Na konci tejto časti nášho príspevku si ešte dovoľíme uviesť najtypickejší príklad porovnania pojmov „sociálne vylúčený“ a „chudobný“. Urobíme tak práve z dôvodu, že z nášho poznania vyplýva skutočnosť, ktorá hovorí o tom, že široká verejnosť si najčastejšie mylí práve tieto pojmy dôsledkom nejasnosti a neprecíznosti pojmu „sociálne vylúčenie“.

V prípade, ak sa si skonfrontujeme pojem „sociálne vylúčenie“ a pojem „chudoba“, ktorý odkazuje na nerovnosti vo sfére materiálnych zdrojov, je možné povedať, že sociálne vylúčenie je oveľa menej precízny a jasný pojem. Sociálne vylúčenie sa však často zamieňa aj s inými pojmami, ako sú napríklad chudoba, segregácia²⁶ či marginalizácia²⁷.

Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť

V predchádzajúcom texte sme si dovoľili uviesť konkrétne k pomerom vo VTOS, k zaobchádzaniu s odsúdeným, k prvkom zaobchádzania, ale i k programu zaobchádzania s odsúdeným. Všetko už nami spomínané je tiež možné pomenovať aj penitenciárnou starostlivosťou, teda starostlivosťou o odsúdeného počas VTOS. Teraz si dovoľíme uviesť v stručnosti komplex postpenitenciárnej starostlivosti s prepojením na spomínanú penitenciárnou starostlivosť. Z už nami uvádzaných informácií je teda zjavné, že odsúdení sa neraz nachádzajú

²⁴ SEDOVÁ, T. 2010. *Návrat psychologizmu: Pandorina skrinka, alebo nové inšpirácie pre filozofiu?* In *Filozofia*, roč. 65, 2010, č. 8, s. 740.

²⁵ BURCHARDT, T., Le GRAND, J., PIACHAUD, D. 2002. *Degrees of exclusion: Developing a dynamic, multidimensional measure*. In *Understanding Social Exclusion*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 32.

²⁶ Segregácia poukazuje na právne a praktické delenie ľudí na základe statusu skupiny, ako je rasa, etnický pôvod, pohlavie, sexualita alebo národnosť.

²⁷ Marginalizácia je proces vylučovania jednotlivcov alebo komunit na okraj spoločnosti.

v ťažkej životnej situácii, kedy VTOS zanecháva v ich živote následky aj potom, keď už sú mimo VTOS.

Počas VTOS, tak ako sme už spomínali, zabezpečujú penitenciárnu starostlivosť o odsúdeného všetci tí, s ktorými prichádza počas VTOS do kontaktu. Ide teda o pedagógov, psychológov, referentov režimu, lekárov, kňazov, všetkých príslušníkov a zamestnancov Zboru väzenskej a justičnej stráže. Počas penitenciárneho zaobchádzania sa podieľajú spomínané subjekty na tom, aby sa v čo možno najvyššej miere zabezpečila komplexným a koordinovaným spôsobom resocializácia odsúdeného odpykávajúceho si trest vo VTOS. Skutočnosťou teda je, že úspešnú reintegráciu zaisťuje len efektívna resocializácia.²⁸

Postpenitenciárna starostlivosť je taktiež jeden zo základných prvkov, ktorý ovplyvňuje možné sociálne vylúčenie odsúdeného po VTOS. Postpenitenciárnou starostlivosťou sa o všeobecnosti chápe starostlivosť o osobu po prepustení z VTOS. Postpenitenciárna starostlivosť je upriamená na tvorbu adekvátnych predpokladov na resocializáciu osoby po VTOS s primárnym cieľom zabezpečiť vhodné pracovné uplatnenie, dočasné ubytovanie a prípadne aj ďalšiu pomoc, ktorú žiada. Pomoc však v takej podobe, ktorá napomôže bývalému odsúdenému pri začlenení a uplatnení sa v bežnom živote. Postpenitenciárna starostlivosť sa považuje podľa viacerých odborníkov za sociálno– preventívny inštitút a inštitút práva sociálneho zabezpečenia.²⁹

Postpenitenciárna starostlivosť je komplex veľmi zložitý, ktorý je potrebné riešiť tak ako na politickej, tak aj na aplikačnej úrovni. Keďže proces postpenitenciárnej starostlivosti a reintegrácie prináša so sebou veľké množstvo otázok, na ktoré je potrebné odpovedať je potrebné si vyčleniť aspoň tie základné a od nich sa následne vyvíjať. K hlavným úlohám reintegrácie u prepustených z VTOS patria: získavanie práce, rodinné problémy, nedostatočné vzdelanie, zdravotné problémy, sociálna rehabilitácia, bývanie,³⁰ ale pre nás podstatná úloha, podieľať sa na vzťahu spoločnosti k negatívnym postojom k osobám poznačeným kriminálnou minulosťou a teda znížiť riziko sociálneho vylúčenia odsúdeného po VTOS.

„Most“ medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou

Na posledné vety predchádzajúcej časti nášho príspevku nadviažeme skutočnosťou, že o zníženie rizika sociálneho vylúčenia bývalého odsúdeného sa pokúša aj projekt, ktorý vytvára „most“ medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou. Ako sme už niekoľko krát spomenuli prepojenie penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti je nesmierne dôležité. Má samozrejme aj neodškriepiteľne podstatný význam pri skutočnosti, či odsúdený po prepustení z VTOS bude alebo nebude sociálne vylúčený. Táto úloha je jednou z hlavných poslání väzenskej služby. Tak ako počas VTOS, tak aj po VTOS. V súčasnej dobe, ale aj v minulosti sa riešilo niekoľko projektov, ktoré by prepojili, spojili penitenciárnu a postpenitenciárnu starostlivosť o odsúdeného.

My si pre potreby nášho príspevku priblížime konkrétnejšie a podrobnejšie projekt, ktorého tvorcom je Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže a partnermi sú ústavy na výkon trestu odňatia slobody (10 z 18) a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.³¹

Zámerom daného projektu je zníženie rizika opakovaného páchania trestnej činnosti a obmedzenie vzniku možných krízových situácií v okolí osôb vracajúcich sa z VTOS. Hlavným cieľom projektu je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia

²⁸ MAŘÁDEK, V. 2000. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. Opava: Vavrla Pavel, s. 49.

²⁹ MAMOJKOVÁ, E., NOVÁK, I. 2015. *Základy penologie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 166.

³⁰ ČAVAROVÁ, J. 2002. *O postpenitenciárnej starostlivosti bývalých odsúdených a ich zamestnávaní*. In *Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže*, roč. 34, 2002, č. 1, Bratislava: GR ZVJS, s. 2.

³¹ Ide o národný projekt, ktorého hlavným cieľom je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. Jeho realizácia má byť ukončená v 9. mesiaci, v roku 2022.

a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. V rámci projektu sa vytvorí a vo výstupných oddieloch partnerských ústavov na výkon trestu odňatia slobody pilotne overí, inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených. Podľa nášho názoru je práve to podstatné, vyjadrené v predchádzajúcej vete. Komplexná podpora odsúdeného, či vo VTOS alebo po VTOS je veľmi dôležitá a potrebná. Daný projekt má preddispozície stať sa veľmi efektívnym a účelným z dôvodu jedinečného postavenia žiadateľa - orgán s celoštátnou pôsobnosťou vo veciach väznenstva.

Ďalším pozitívom je, že daný projekt prepojí oddelené politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, zníži riziká opakovaného páchania trestnej činnosti a obmedzí vznik možných krízových situácií v bezprostrednom okolí osôb vracajúcich sa z VTOS. Miestom realizácie projektu je menej rozvinutý región, teda všetky kraje Slovenskej republiky okrem Bratislavského samosprávneho kraja.³² Z hľadiska vecného zamerania, charakteru aktivít a geografického záberu bolo do národného projektu vybraných 10 ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Prostredníctvom týchto vybraných ústavov pokrýva národný projekt všetky skupiny väznených osôb, t. j. odsúdení muži, odsúdené ženy, odsúdení mladiství a zohľadňuje aj geografické a štrukturálno-kapacitné špecifiká. Zastúpené sú tiež všetky stupne stráženia, a to ústavy minimálneho, stredného a maximálneho stráženia.³³

Hlavnou projektovou aktivitou je resocializácia a aktívna podpora pri procese začlenenia občanov vo výkone trestu odňatia slobody do spoločnosti a na trh práce, ako aj zlepšenie ich prístupu k sociálnym službám. Primárnym zámerom projektu je vytvárať lepšie podmienky pre naplnenie troch základných funkcií výkonu trestu odňatia slobody:

- ochrannú funkciu, ktorá spočíva v samotnom bránení v páchaní ďalšej trestnej činnosti a chránení života, zdravia a majetku všetkých občanov;
- resocializačnú funkciu, a teda začlenenie odsúdených po prepustení do spoločnosti;
- preventívnu funkciu, ktorá zahŕňa využitie všetkých dostupných foriem penitenciárneho a postpenitenciárneho pôsobenia tak, aby bol jedinec schopný viesť riadny život občana bez nevhodného správania a návykov a predovšetkým, aby sa vyhol recidíve.

V rámci recidívy si dovoľíme uviesť, že od januára 2021 sa celoplošne používa v slovenskom väznenstve nástroj CRA (angl. Crime Risk Assessment) – nástroj na hodnotenie recidívy trestnej činnosti odsúdených osôb do dvoch rokov po prepustení z väzenského zariadenia. Na vývoji nástroja pracovali odborníci zo ZVJS od r. 2016 a špecializovaná časť nástroja určená pre osoby vo výstupných oddieloch. Už od roku 2020 však odborníci zo ZVJS pracovali na vývoji nástroja ROSH (angl. Risk of Serious Harm), ktorý na rozdiel od CRA zisťuje riziko vážnej ujmy pre majoritnú spoločnosť bezprostredne po prepustení (týka sa najmä násilnej kriminality).³⁴

Jedným z ďalších cieľov projektu je vytvorenie a realizácia štandardizovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov. Vďaka týmto programom si odsúdení obnovia, posilnia alebo získajú svoje schopnosti a zručnosti, ktoré sú potrebné pre úspešné začlenenie sa do života po prepustení. Práca s odsúdenými vo výstupných oddieloch sa bude realizovať prostredníctvom špecializovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov s názvami: „Zamestnanosť odsúdených osôb“, „Rodina a vzťahy odsúdených osôb“, „Závislosti odsúdených osôb“, „Finančná gramotnosť odsúdených osôb“, „Rizikové skupiny zo segregovaných komunit“ a „Násilie“.

Záver

Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť o odsúdeného plnia svojou podstatou základný element pre skutočnosť, aby sa v čo možno najvyššej možnej miere eliminovalo riziko sociálneho vylúčenia bývalého odsúdeného. Sociálne vylúčenie je z nášho pohľadu pre osobu,

³² ŠANCA NA NÁVRAT. 2021. [online]. [cit.2021.02.27.]. Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/>.

³³ Do projektu sú zapojené nasledovné ústavy - ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou, ÚVTOS a ÚVV Leopoldov, ÚVTOS Nitra – Chrenová, ÚVTOS Želiezovce, ÚVTOS a ÚVV Ilava, ÚVTOS Banská Bystrica – Kráľová, ÚVTOS pre mladistvých Sučany, ÚVTOS a ÚVV Košice, ÚVTOS Košice – Šaca, Oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove ÚVV a ÚVTOS Prešov.

³⁴ ŠANCA NA NÁVRAT. 2021. [online]. [cit.2021.02.27.]. Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/>.

ktorá bola vo VTOS veľmi nepriaznivým faktorom, ktorý sprevádza existenciu tejto osoby počas nasledujúceho života. V prípade, že sa človek nad uvedeným zamyslí, uvedomí si, že vlastne i to, či sa stane táto osoba recidivistom, či bude následne pokračovať v trestnej činnosti, súvisí so sociálnym vylúčením a s tým, aká bola danému človeku poskytnutá penitenciárna starostlivosť počas VTOS a postpenitenciárna starostlivosť po VTOS. Z nášho príspevku je však zrejmé, že nie len dané je dôležité, ale je primárne dôležité aj to, či sú tieto „dva piliere“ starostlivosti o odsúdeného, bývalého odsúdeného prepojené a teda, či je konsolidácia medzi nimi. Z uvádzaných skutočností sme sa preto v našom príspevku rozhodli poukázať okrem základných pojmov, základných súvislostí spojených so sociálnym vylúčením odsúdeného aj na projekt, ktorý vytvára spomínané prepojenie, „most“, medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou v tomto čase na území našej krajiny.

Dovolíme si v závere oceniť, samozrejme po nami získaných informáciách od tvorcov projektu, všetkých, ktorí sa na danom projekte podieľajú a to práve z dôvodu, že pre našu spoločnosť, pre spoločnosť, v ktorej je potrebné zavádzať prvky restoratívnej justície daný projekt má opodstatnenú hodnotu. Veríme, že i prostredníctvom nášho príspevku sme poskytli relevantné skutočnosti, ktoré sú dôležité pre ponímanie a uvedomenie si aktuálnej situácie v našej krajine spojenej s odsúdenými, resp. s tými, ktorí už sú po VTOS. Pretože tak ako trestná činnosť, tak tresty a teda aj odsúdený budú existovať v našej spoločnosti vždy. Je preto na všetkých nás to, aký k danému zaujmeme postoj a ako sa budeme snažiť znížiť riziká sociálneho vylúčenia odsúdených v našej spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BANSKÝ, J., KOPP, P., KAČÁNI, P. PŠENKO, M. 2016. Penitenciárna psychológia. 2. Prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-667-0.
- BURCHARDT, T., Le GRAND, J., PIACHAUD, D. 2002. Degrees of exclusion: Developing a dynamic, multidimensional measure. In Understanding Social Exclusion. Cambridge: Cambridge University Press.
- ČAVAROVÁ, J. 2002. O postpenitenciárnej starostlivosti bývalých odsúdených a ich zamestnávaní. In Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže, roč. 34, 2002, č. 1, Bratislava: GR ZVJS, s. 2.
- ČEPELÁK, J. 1987. Význam penitenciárnej psychologické diagnózy. In Prameny ke studiu penitenciárnej psychologie. Praha: VŠ ZNB. ISBN 80-902614-1-8.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2009. Forenzní psychologie - 2. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-213-4.
- ČORNÁK, Ľ. 2016. Trestné sankcie a ich výkon z pohľadu penitenciárnej psychológie. In Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Zborník príspevkov z 13. sekcie medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2016. Bratislava: Právnická fakulta. ISBN 978-80-7160-437-2.
- DRUGDA, J. 2017. Postavenie obetí trestných činov v práve EÚ. In Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 219-223. ISBN 978-80-8054-731-8.
- HERETIK, A. 1994. Základy forenzej psychológie. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-01870-4.
- HERETIK, A. 2010. Forenzná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva. ISBN 978-80-89447-22-0.
- KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. 2020. Spravodlivý trest. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 103, č. 4, 2020, s. 281-296. ISSN 0032-6984.
- MAMOJKOVÁ, E., NOVÁK, I. 2015. Základy penológie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-650-2.

- MAŘÁDEK, V. 2000. Lexikon klíčových pojmů z penologie. Opava: Vavrla Pavel. ISBN 80-238-6731-8.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. 1997. Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-177-6.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2013. Sociálne vylúčenie z pohľadu normatívnej teórie. In FILOZOFIA, roč. 68, 2013, č. 7. Bratislava: Filozofický ústav SAV. ISSN 2585-7061.
- SEDOVÁ, T. 2010. Návrat psychologizmu: Pandorina skrinka, alebo nové inšpirácie pre filozofiu?. Filozofia, roč. 65, 2010, č. 8. Bratislava: Filozofický ústav SAV. ISSN 2585-7061.
- TITTLOVÁ, M. 2017. Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o. ISBN 978-808168-654-2.
- VÁGNEROVÁ, M. 2002. Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0.
- Vyhláška č. 368/2008 Z. z. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.
- Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ŠANCA NA NÁVRAT. 2021. [online]. [cit.2021.02.27.]. Dostupné na internete: <https://sancanavrat.sk/>.

Kontaktné údaje:

JUDr. Patrícia Krásna, PhD., LL.M.

Katedra kriminológie

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: patricia.krasna@akademiapz.sk

REGRESNÝ NÁROK ŠTÁTU VOČI PÁCHATEĽOVI TRESTNÉHO ČINU V SÚVISLOSTI S NÁHRADOU ŠKODY

JUDr. Jozef MICHALKO

Okresný súd Banská Bystrica

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anotácia: Autor sa v príspevku venuje novým východiskám právnej úpravy vrátane nového inštitútu regresného nároku štátu voči páchatelovi trestného činu, ktorý nie je schopný plnenie poškodenému titulom náhrady škody uhradiť sám a za ktorého v takomto prípade plní náhradu škody štát v rámci novej právnej úpravy odškodňovania obetí trestných činov.

KLúčové slová: poškodený, páchatel' trestného činu, náhrada škody, regresný nárok

Anotation: The author deals with new starting points of legislation, including a new institute of state's recourse claim against the offender of the crime, who is unable to pay the aggrieved's compensation of harm and in which case the state pays harm compensation within the new legislation on compensation to crime victims.

Keywords: aggrieved, offender of the crime, compensation of harm, recourse claim

Úvod

Otázka faktického vymoženía náhrady škody poškodeným od páchatel'a trestného činu nie je v Slovenskej republike v súčasnosti vyriešená. Právny poriadok upravuje uplatnenie nároku na náhradu škody poškodeným v trestnom konaní vrátane zaistenia takéhoto nároku, neprináša však relevantnú odpoveď na otázku, čo s nárokom na náhradu škody v prípade, keď páchatel' trestného činu nevlastní žiadny majetok, ktorý by bol spôsobilý na jeho zaistenie v trestnom konaní, prípadne na samotný výkon súdneho rozhodnutia po právoplatnosti rozhodnutia o náhrade škody. Faktické vymoženie nároku na náhradu škody poškodeným je tak často v Slovenskej republike len ilúziou.

Problematika zabezpečenia nároku na náhradu škody v trestnom konaní nabera v súčasnosti nový rozmer, a to aj v súvislosti s prijatím zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje zaistenie majetku, v priamej súvislosti s uplatnením nároku na náhradu škody poškodeným v trestnom konaní.¹

Efektívne zaist'ovanie majetku v trestnom konaní je ale možné využiť len v prípadoch, kedy obvinený vlastní majetok, ktorý je spôsobilý na jeho zaistenie, a teda zároveň taký, ktorý môže byť po skončení trestného konania a po právoplatnosti rozhodnutia o náhrade škody speňažený a výťažok z neho použitý na uspokojenie nároku na náhradu škody poškodenému.²

V prípadoch, kedy obvinený majetok spôsobilý na zaistenie nevlastní alebo dokonca nemá žiadny zdroj príjmu, má poškodený len veľmi obmedzené možnosti skutočne sa domôcť náhrady škody spôsobenej trestným činom aj napriek existencii právoplatného rozhodnutia súdu. Prítom je potrebné zdôrazniť skutočnosť, že aj napriek tomu, že obvinený vlastní majetok, tento nemusí byť spôsobilý na jeho zaistenie a preto nemôže byť použitý na uspokojenie nároku na náhradu škody poškodeného.³

Trestný poriadok v ustanovení § 50 ods. 3 negatívne vymedzuje majetok obvineného, ktorý na účely zaistenia nároku poškodeného nemožno postihnúť. „Na zaistenie nároku nemožno

¹ Pozri § 1 zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

² ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2004. s. 173.

³ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 251.

*použiť veci, ktoré nemožno podľa občianskoprávných predpisov postihnúť výkonom súdneho rozhodnutia, ani pohľadávky obvineného na výplatu odmeny z pracovného pomeru alebo obdobného pomeru, pohľadávky na výplatu výživného a na výplatu dávok z nemocenského poistenia a dávok sociálneho zabezpečenia.*⁴

Trestný poriadok pritom v predmetnom ustanovení § 50 ods. 3 odkazuje na Exekučný poriadok, zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov, ktorý vo svojom ustanovení § 115 upravuje práve veci, ktoré nie je možné postihnúť výkonom rozhodnutia. *„Z vecí, ktoré sú vo vlastníctve povinného, sa nemôže exekúcia týkať tých, ktoré povinný nevyhnutne potrebuje na uspokojovanie hmotných potrieb svojich a svojej rodiny alebo na plnenie svojich pracovných úloh alebo na svoje podnikanie, ani iných vecí, ktorých predaj by bol v rozpore s morálnymi zásadami.*“⁵

Nespôsobilosť majetku obvineného v trestnom konaní na účely jeho zabezpečenia ako nároku poškodeného na náhradu škody v trestnom konaní, a teda faktická nemožnosť zaistiť takýto majetok indikuje, že aj prípadný výkon rozhodnutia voči odsúdenému ako povinnému exekučnom konaní bude zjavne neúspešný, bez ohľadu na to, či o nároku poškodeného bolo rozhodnuté v adhéznom alebo civilnom konaní.⁶

Poškodených bezúspešne sa domáhajúcich náhrady škody od odsúdených celé desiatky rokov žiaľ nie je málo a s ohľadom na súčasnú situáciu môžeme povedať, že ich nebude ubúdať. Právoplatné rozhodnutie súdu, ktorým súd rozhodol o vine obžalovaného za spáchaný trestný čin vrátane výroku o náhrade škody nie pre poškodeného žiadnou garanciou, že zo strany odsúdeného dôjde k plneniu náhrady škody či už dobrovoľne, alebo jej vymožením v rámci exekučného konania. Rovnaká situácia pre poškodeného nastáva aj v prípade, ak bola povinnosť nahradiť škodu uložená obvinenému trestným rozkazom.⁷

Ako pri samotnom trestnom čine, tak i v prípade faktického uplatňovania nároku na náhradu škody sa zdá, že osoba poškodeného ťahá za kratší koniec a v rámci štátu nie je tej autority, ktorá by jej dokázala účinne pomôcť. Odsúdený, ktorý nemá žiadny majetok a žiadny zdroj príjmu spôsobilý na výkon súdneho rozhodnutia bude môcť len s veľkými ťažkosťami plniť poškodenému peňažný nárok vyplývajúci z náhrady škody.

Čo ale v prípade, ak odsúdený nielenže majetok ani zdroj príjmu spôsobilý na výkon súdneho rozhodnutia nemá, ale ani sa dlhodobo nesnaží si takýto zdroj príjmu a majetok zabezpečiť? Aké možnosti má poškodený v takomto prípade? Odpoveď je žiaľ veľmi prozaická. Poškodený v Slovenskej republike nemá žiadne nástroje na skutočné vymoženie náhrady škody od odsúdeného. Poškodený sa môže spoliehať len na akúsi „láskavosť“ a „dobrú vôľu“ odsúdeného, že si tento počas svojho života zabezpečí legálny zdroj príjmu alebo majetok, ktorý by bol spôsobilý na výkon rozhodnutia v exekučnom konaní pri uspokojení náhrady škody poškodenému. V prípade, ak sa tak nestane, poškodený sa spravodlivosti v otázke náhrady škody nikdy nedovolá. *„Zákonná úprava práv obete smeruje predovšetkým k dosiahnutiu morálnej satisfakcie v podobe odsúdenia páchatel'a, ale tiež k dosiahnutiu náhrady majetkovej škody spôsobenej trestným činom a k odstráneniu konfliktného stavu medzi páchatel'om a obeťou a dosiahnutiu zmieru, ak je to v danej situácii možné.*“⁸ Vo vzťahu k obetiam trestných činov je potom takáto nemohúcnosť právnej úpravy viac ako nedôstojná.

Problematika sekundárnej viktimizácie poškodeného má v tejto súvislosti úplne nový rozmer, kedy poškodený napriek právoplatnému rozhodnutiu svoj nárok na náhradu škody

⁴ Pozri § 50 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v platnom znení.

⁵ Pozri § 115 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v platnom znení.

⁶ IVOR, J. A KOL. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 261.

⁷ KORGÓ, D. A KOL. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 133.

⁸ ČIRTKOVÁ, L. - VITOUŠOVÁ, P. - A KOL. *Pomoc obeťom (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada, 2007. s. 154.

nedokáže voči odsúdenému skutočne uplatniť, a teda ho fakticky vymôcť.⁹ Otázka efektívnej pomoci poškodeným a najmä odškodňovania obetí trestných činov štátom je preto stále aktuálna, pričom táto téma dostala priestor aj v rámci Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, aj keď vo veľmi zjednodušenej rovine: „*Vláda Slovenskej republiky prehodnotí doterajšiu úpravu odškodňovania obetí násilných trestných činov.*“¹⁰ Z uvedeného je ale zrejmé, že zákonná úprava sa bude týkať výlučne poškodených, ktorí boli obeťami násilných trestných činov, pričom nerieši otázku „odškodňovania“ poškodených vo všeobecnosti.

Odborná verejnosť už dlhodobo apeluje na Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky s riešením problematiky odškodňovania obetí trestných činov, ktoré podľa súčasnej právnej úpravy nie je dostatočné a množstvo poškodených sa skutočného zadosťučinenia v súvislosti s faktickým uspokojením ich nároku náhradu škody nikdy nestretne. Je preto namieste túto problematiku riešiť, a to aj priamym zapojením štátu ako garanta uspokojenia nároku poškodeného na náhradu škody v súvislosti so spáchaným trestným činom, kedy by štát priamo vstúpil do vzťahu poškodeného a odsúdeného, ktorý nie je schopný nárok poškodeného na náhradu škody uspokojiť.

Štát by mal tento nárok poškodeného fakticky uspokojiť v mene a na účet samotného odsúdeného. Poškodený by tak nemusel celé roky čakať, často bezúspešne, na faktické uspokojenie jeho nároku na náhradu škody zo strany páchatel'a trestného činu. Štát, ktorý plnil v mene a na účet odsúdeného náhradu škody poškodenému, by si toto plnenie uplatnil voči samotnému odsúdenému v rámci regresného nároku. Takáto právna úprava by sprístupnila faktické materiálne plnenie z nároku na náhradu škody veľkému okruhu poškodených v relatívne veľmi krátkom čase, pričom ale samotné vymáhanie tejto pohľadávky by zostalo na pleciach štátu.

Problematickým sa však môže zdať vymoženie takejto regresnej pohľadávky z titulu náhrady škody samotným štátom. Úspešnosť štátu pri regresnom vymáhaní je tiež veľmi otázna, keďže majetok odsúdeného by ani v tom prípade nebol spôsobilý na výkon súdneho rozhodnutia, pohľadávka by bola takpovediac nevyožiteľná.

Áno, môžeme si povedať, že je to v poriadku, veď predsa samotný štát nesie určitú mieru zodpovednosti za správanie svojich občanov, keďže dlhodobo toleruje skutočnosť, že v spoločnosti žijú sociálne vylúčené osoby, ktoré sa opakovane dopúšťajú páchania trestnej činnosti, pričom z povahy svojho materiálneho a sociálneho zázemia nie je možné od nich spravodlivo očakávať ich materiálnu zodpovednosť za spôsobenú škodu a túto fakticky poškodenému nahradiť. Pravdou však zostáva, že rezignáciou na uplatňovanie regresného nároku štátu voči odsúdenému by došlo len k ďalšej motivácii týchto osôb k pokračovaniu v páchaní trestnej činnosti. V konečnom dôsledku by nevyožiteľná pohľadávka štátu, zostala nielen na ťarchu daňových poplatníkov, ale celej spoločnosti.

Podľa nášho názoru je preto dôležité zaoberať sa nielen otázkou pomoci poškodeným a úlohou štátu ako autority, ktorá by uspokojovala nároky obetí trestných činov vyplývajúcich z nárokov na náhradu škody, ktoré nedokáže uspokojiť samotný páchatel' trestného činu, ale aj regresným nárokom štátu voči takémuto páchatel'ovi trestného činu, za ktorého štát plnenie titulom náhrady škody poškodenému poskytol. Je preto úlohou štátu, aby v rámci reformy odškodňovania obetí trestných činov pripravil spravodlivé nástroje na pomoc poškodeným a zároveň stanovil v právnom poriadku také inštitúty, ktoré by prípadný regresný nárok štátu voči páchatel'ovi trestného činu dokázali efektívne vymôcť.

Príkladom takýchto inštitútov môže byť exekúcia príkazom na zadržanie vodičského preukazu, ktorá je v súčasnosti využívaná podľa § 179a Exekučného poriadku výlučne v prípadoch, kedy sa jedná o exekúciu titulom neplatenia výživného, ktoré bolo stanovené na

⁹ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 241.

¹⁰ Pozri Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2020.

základe rozhodnutia súdu: „*Exekútor môže vydať príkaz na zadržanie vodičského preukazu tomu, kto nesplní výživné stanovené rozhodnutím súdu.*“¹¹

Rozšírenie možnosti vykonať exekúciu zadržaním vodičského preukazu okrem pohľadávok, ktoré vznikli titulom neplatenia výživného stanoveného súdnym rozhodnutím aj na pohľadávky, ktoré vznikli titulom náhrady škody spôsobenej trestným činom, by mohlo významne vplývať na dobrovoľné uhradenie takejto pohľadávky páchatelom trestného činu, a to či už priamo poškodenému alebo štátu v rámci regresného nároku. Myslíme si, že sa môže jednať o veľmi efektívny nielen represívny, ale najmä prevenčný nástroj, ktorý sa už v praxi osvedčil pri pohľadávkach, ktoré vznikli titulom neplnenia výživného stanoveného na základe rozhodnutia súdu.

Zaujímavým inštitútom v prípade regresného nároku štátu voči odsúdenému titulom plnenia náhrady škody poškodenému môže byť i povinnosť odsúdeného si hodnotu tohto materiálneho plnenia odpracovať. V prípadoch, kedy by náhrada škody nebola regresne uhradená štátu v určitej zákonom stanovenej lehote dobrovoľne alebo na základe výkonu súdneho rozhodnutia v exekučnom konaní, by bol odsúdený povinný si výšku skutočnej náhrady škody, ktorú plnil štát poškodenému na účet a v mene odsúdeného, odpracovať. V praxi by to znamenalo, že v prípade, ak štát plnil v mene odsúdeného a na jeho účet náhradu škody poškodenému, pričom by odsúdený toto plnenie v rámci regresného nároku štátu v primeranej lehote, nie kratšej ako päť rokov, štátu nevrátil, bol by odsúdený povinný si hodnotu tohto plnenia odpracovať v rámci výkonu verejne prospešných prác v mieste svojho bydliska. Hrozba povinnosti odpracovať si náhradu škody by mohla na odsúdeného pôsobiť ako významná prevencia, ktorá by ho mohla zároveň motivovať, aby tento regresný nárok uhradil štátu bez zbytočného odkladu, ak je to v jeho schopnostiach, prípadne aby určenú lehotu využil na zabezpečenie si príjmu alebo majetku, ktorý by bol spôsobilý na uhradenie tohto nároku.

Správou a vymáhaním pohľadávok štátu, ktoré vznikli na základe uhradenia náhrady škody obetiam trestných činov, by bol poverený novovznikajúci Úrad pre zaistenie a správu majetku, ktorému by tak vznikli ďalšie kompetencie, ktoré ale nepriamo súvisia s činnosťou tohto úradu podľa zákona č. 312/2020 Z. z.

Záver

Právna úprava odškodňovania obetí trestných činov vrátane právnej úpravy uspokojovania nárokov poškodených vyplývajúcich z náhrady škody štátom môže byť účinná a spravodlivá len za predpokladu, že v rámci takejto právnej úpravy vznikne inštitút regresného nároku štátu voči páchatelom trestnej činnosti, ktorí neboli schopní nárok poškodeného na náhradu škody sami fakticky uspokojiť.

V takom prípade by štát nemusel prevziať materiálnu zodpovednosť za plnenie náhrady škody pre poškodených len pre okruh násilných trestných činov, ale pre každý trestný čin, ktorého páchatel nie schopný nárok na náhradu škody vyplývajúci z takéhoto trestného činu sám uspokojiť.

Zoznam bibliografických odkazov

ČENTĚŠ, J. A KOL. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2004. 944 s. ISBN 978 -80-8155-021-8.

ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. – A KOL. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.

¹¹ Pozri § 179a zákona č. č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v platnom znení.

IVOR, J. A KOL. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

KORGO, D. A KOL. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 439 s. ISBN 978-80-7380-432-9.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2020

Zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v platnom znení

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v platnom znení

Zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení

Kontaktné údaje

JUDr. Jozef Michalko

vyšší súdny úradník Okresný súd Banská Bystrica

Skuteckého 28, 975 59 Banská Bystrica

externý doktorand na Katedre trestného práva,

kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Komenského 20

974 01 Banská Bystrica

e-mail: michalkojozo@gmail.com

DAŇOVÉ ÚNIKY

JUDr. Michaela PAVLOVČÁKOVÁ, PhD.

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Daňový únik je pojem, ktorý možno vo všeobecnosti vyjadriť ako čin, ktorým sa osoba pokúša znížiť svoju daňovú povinnosť. Pojem daňový únik nemá jednoznačnú definíciu. Mnohí považujú daňový únik za nelegálnu aktivitu v rozpore so zákonom a za snahu o minimalizáciu dane, ktorá sa snaží využívať všetky legálne možnosti, aj keď sú niekedy v rozpore s pôvodnou myšlienkou zákonodarcu. Je potrebné poukázať aj na to, z akého dôvodu sú daňové úniky páchané a že existujú hranice, ktoré môžu byť pre daňový subjekt neprekonateľné.*

Kľúčové slová: *Daň. Daňové právo. Porušenie. Povinnosť. Daňový únik.*

Annotation: *Tax evasion is a term that can generally be expressed as an act by which a person seeks to reduce his tax liability. The term tax evasion does not have a clear definition. Many see tax evasion as an illegal activity against the law and as an attempt to minimize the tax, which seeks to take advantage of all legal possibilities, even if they are sometimes contrary to the original idea of the legislator. It is also necessary to point out the reason why tax evasion is committed and that there are limits that can be insurmountable for a taxable person.*

Keywords: *Tax. Tax law. Violation. Duty. Tax evasion.*

Úvod

Moderná spoločnosť je organizovaná. Jednotlivec „odovzdal“ časť svojej autonómie štátu výmenou za to, že sa namiesto neho postará o veci verejného záujmu. Táto spoločenská dohoda však môže platiť len vtedy, keď má štát prostriedky na svoj chod. Tieto prostriedky získava rôznymi spôsobmi, najčastejším z nich je však daň. Daň platia členovia štátu, nech sa už na členstve podieľajú občianstvom alebo majetkovo. Týchto členov nazývame daňovými subjektmi. Daňové subjekty prispievajú do verejných rozpočtov nerovnomerne, napr. podľa výšky svojho platu, majetku alebo individuálnej miery čerpania verejných služieb. Tieto príspevky sú povinné a preto je neplatenie dane postihované. Za týmto účelom existujú daňové kontroly. Nie každé minimalizovanie dane je však postihované. Existuje aj také minimalizovanie dane, ktoré je zákonodarcom umožnené a zamýšľané. Týmto spôsobom zákonodarca rozvíja možnosť, ako znížiť majetkové rozdiely v spoločnosti. Zákonodarca zároveň predvída vplyv dane na spoločnosť, a preto ju priebežne upravuje, pretože výška peňažných prostriedkov, ktoré jednotlivcovi odoberie, nie je len príspevkom do verejného rozpočtu, ale aj motivačným prvkom. Daňové úniky majú reálny vplyv na financovanie a fungovanie štátu a teda prenesene aj na život jeho občanov. Trestná činnosť spojená s daňovými únikmi, inými slovami daňová kriminalita, je tak významná, že štát bol nútený vytvoriť sústavu špecializovaných orgánov, ktorých jediným účelom je odhaľovanie týchto únikov a trestanie tých, ktorí sa ich dopúšťajú. Dokonca aj z hľadiska trestnoprávnej teórie bola, v rámci delenia trestnej činnosti, vytvorená skupina trestných činov s názvom hospodárske, v rámci ktorých daňová kriminalita zaberá významný podiel.

Daňové úniky

Pre charakterizovanie inštitútu dane nemožno nájsť všeobecne uznávanú definíciu. Pojem daň sa navyše dotýka ako právnej, tak i ekonomickej oblasti a odborníci každej z nich na ňu „hľadajú“ rozdielne. Napríklad Široký uvádza: „*vymedzenie dane ako povinnej, zákonom vopred stanovenej sumy, ktorá na nenávratnom princípe odčerpáva daňovému subjektu časť nominálneho dôchodku.*“¹ A definícia Kubátovej: „*daň je definovaná ako povinná, nenávratná, zákonom určená platba do verejného rozpočtu. Je to platba neúčelová a neekvivalentná. Daň sa pravidelne opakuje v časových intervaloch alebo je nepravidelná a platí sa za určitých okolností.*“²

¹ ŠIROKÝ, J. Daně v Evropské unii. Praha: Linde, 2012. s.28

² KUBÁTOVÁ, K. Daňová teorie a politika. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 15

Tax avoidance alebo tiež vyhýbanie sa plateniu daní, predstavuje legálne aktivity, vedúce k minimalizácii zaplatenej dane. Takáto minimalizácia zaplatenej dane sa nazýva efektívna daňová optimalizácia. Táto optimalizácia je prostriedkom, ktorý sa využíva u všetkých dostupných zákonných ustanovení vrátane uplatnenia akýchkoľvek výnimiek a daňových úľav. Často sa využívajú medzery v daňových zákonoch a ich predpisoch. Tax evasion sa tiež inak nazýva daňový únik alebo tiež podvod, je považovaný za nelegálnu aktivitu a daňový subjekt za takú činnosť býva postihnutý.³

Pojem únik sa chápe ako uniknutie (unikanie), vyhnutie sa niečomu a v spojení s pojmom daň, možno daňový únik všeobecne definovať ako vyhnutie sa dávke vyberanej štátom na úhradu verejných potrieb. Akákoľvek uvalená daň odčerpáva časť disponibilného dôchodku ekonomického subjektu, a tento sa snaží dani vyhnúť, napríklad, že nevykonáva určitú činnosť, dáva prednosť voľnému času, aktivitu presúva na územie, kde nie je daň uvalená, atď.⁴ Týmito spôsobmi teda minimalizuje svoju daňovú povinnosť, tzn., uniká z daňovej povinnosti a realizuje tak „daňový únik.“ Daňový únik je teda minimalizácia, prípadne až „nulácia“ daňovej povinnosti, ktorá môže byť legálne (zákonná) alebo nelegálna (nezákonná).⁵ Táto minimalizácia (optimalizácia) daňovej povinnosti môže prebiehať vo forme daňovej úspory, vyhnutiu sa dani a daňového úniku. Existencia daňových únikov súvisí s mierou zdanenia, ktorá môže byť ekonomická alebo psychologická.⁶ Medzi legálne (zákonné) formy daňových únikov možno podradiť forme daňovej úspory a vyhnutiu sa dani a za nelegálny (nezákonný) daňový únik sa považuje taký daňový únik, kedy došlo k prekročeniu zákona.⁷

Pravdou ostáva, že daňové úniky sú paralelným javom daňovej povinnosti. Ak tá existuje, subjekty sa prirodzene snažia jej výšku eliminovať alebo sa jej úplne vyhnúť. V dnešnej dobe sa už platenie daní nepovažuje za čestné plnenie občianskej povinnosti, ale za ekonomickú záťaž s nepríjemnou príchuťou sklamaní, pretože sme neskôr veľmi často svedkami nezodpovedného a neefektívneho využívania takto odvedených peňazí. Dôvody daňových únikov sú teda predovšetkým ekonomické, ale napríklad sa uvádzajú i dôvody morálne alebo ideologické. Daňový delikt je podľa neho možným vyjadrením nesúhlasu s politickými rozhodnutiami, ako príklad uvádza protestné hnutie francúzskych živnostníkov v 50 rokoch. „*Daňový únik ako výsledok celkového ekonomického správania sa daňových subjektov orientovaného na zníženie daňovej povinnosti daňového subjektu (občana, živnostníka, podniku alebo firmy) voči štátu na legálnom alebo nelegálnom princípe.*“⁸ Podľa uvedeného princípu rozlišujeme dva druhy daňových únikov - legálny daňový únik (tax evasion) a nelegálny daňový únik (tax avoidance). Legálny daňový únik sa pohybuje v medziach zákona. Daňový subjekt využíva svoje vedomosti a v rámci platnej legislatívy, ktorá mu to umožňuje, a vhodného využitia účtovne-ekonomických postupov, znižuje alebo úplne eliminuje svoju daňovú povinnosť. Nelegálne daňový únik je za hranicami zákona a je v rozpore s platnými právnymi predpismi. Daňovým podvodom sa subjekt vyhýba svojej daňovej povinnosti. Paulíčková ich rozdeľuje na dva základné tvary: daňový únik na báze úplného zatajenia alebo len čiastočné priznanie príjmov na zdanenie. Zatajenie určitých skutočností môže mať teda podobu daňovej defraudácie (zatajenie určitej časti majetku daňového subjektu) alebo daňovej malverizácie (zatajenie príjmov).⁹ Ďalším spôsobom je nadhodnotenie

³ ŠIROKÝ, J. Daňové teorie: s praktickou aplikací. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 224

⁴ BONĚK, V. - BĚHOUNEK, P. - BENDA, V. - HOLMES, A. Lexikon – Daňové pojmy. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2001. s. 86.

⁵ Tamtiež, s. 89

⁶ GRŮŇ, L. Finanční právo a jeho instituty. Praha: Linde, 2009. s. 170.

⁷ ŠIROKÝ, J. Daňové teorie s praktickou aplikací. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 226.

⁸ PAULÍČKOVÁ, A. Daňové úniky a daňové raje ako osobitné finančno-právne problémy, Mezinárodní a srovnávací právní revue, 2005, roč. 5, č. 14, s. 27

⁹ PAULÍČKOVÁ, A. Daňové úniky a daňové raje ako osobitné finančno-právne problémy, Mezinárodní a srovnávací právní revue, 2005, roč. 5, č. 14, s. 25

odpočítateľných položiek od hrubého daňového základu. Niektorí autori, napríklad Dvořáček a Tyll rozlišujú iba daňovú optimalizáciu a daňový únik podľa nelegálneho daňového úniku. Snaha o elimináciu daňových únikov prebieha ako na národnej, tak i na medzinárodnej úrovni predovšetkým prostredníctvom zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia. Nenahraditeľné sú aj smernice Európskej komisie pre potieranie daňových únikov.¹⁰

Daňový únik je porušením daňovej povinnosti. Daňový subjekt minimalizuje svoju daň porušením zákona. Čo sa týka základného rozdielu medzi daňovým únikom a daňovou optimalizáciou, je ním zákonnosť. Sporným bodom môže byť vyhnutie sa dani. V situácii, keď zákonodarca umožňuje daňovým subjektom úľavy na dani, sa týmito výnimkami zároveň zneprehľadňuje zákon. Môže byť veľmi náročné určiť, čo je úľavou na dani a čo už vyhnutím sa dani. Aby daňový subjekt mohol určiť, o aký typ minimalizácie sa jedná, musel by poznať úmysel zákonodarcu. Skúmať úmysel zákonodarcu však môže byť mnohokrát komplikované a nie je to povinnosťou daňového subjektu, na rozdiel od dodržiavania zákona, ktorý tak zostáva jediným faktickým kritériom. Zostávajúce a ustálené kritériá, ktorými spornú daňovú minimalizáciu posudzuje finančný úrad, sú potom: motivácia daňového subjektu, neprirodzené použitie legislatívy a daňový zisk z príslušnej operácie.¹¹

Pri naplnení zdanenia je potrebné zohľadňovať ekonomickú i psychickú hranicu zdanenia v tuzemskom štáte, pretože rozsah daňových únikov úzko súvisí s oboma z hraníc. To, že daňový únik vôbec existuje, súvisí jednoznačne s mierou zdanenia. Pre vládu je veľmi zložitou úlohou stanoviť optimálnu hranicu zdanenia. Do ekonomickej hranice zdanenia môže byť zahŕňané zdanenie, aby pri jeho použití nedošlo k akejkoľvek ujme na výkonnosti ekonomiky krajiny. Môže sa tiež teoreticky povedať, že objem hrubého domáceho produktu je vlastne maximálna hranica zdanenia. Ekonomická hranica zdanenia je veľmi pružná a je závislá na mnohých ďalších faktoroch (úroveň ekonomiky štátu, rozvoj obchodu celého sveta, ekonomická stratégia vlády, miera nezamestnanosti, atď.). Osobne určenú hranicu ekonomickým subjektom stanovuje psychologická hranica zdanenia. Do tejto hranice je zahrnuté to, že ekonomický subjekt nevníma zdanenie alebo vníma, ale necíti voči jeho výške negatívne reakcie. Ak táto hranica prekročila svoju maximálnu výšku, potom pociťuje daňovník daňový odpor, ktorý môže vyvolať v poslednej časti až daňový únik. Za najvýznamnejšie príčiny psychologických aspektov zdanenia možno pokladať subjektívne daňové zaťaženie a daňovú mentalitu ľudí. V prípade, že si je daňovník istý, že nie je v možnostiach daňových úradov skontrolovať každé daňové priznanie a ak existuje možnosť, že vinník nebude potrestaný, tak aj tento mechanizmus prispieva k psychologickým príčinám daňových únikov. Daňovníci majú jednotlivú tendenciu považovať daňový systém, ako najmenej výhodný pre zdaňovanie práve ich príjmov.¹²

V rámci nelegálneho daňového úniku táto metóda vedie k zníženiu daňovej povinnosti a tiež sa použitím tejto metódy porušujú (vedome či nevedome) daňové zákony. Nelegálnym daňovým únikom sa rozumie prevažne porušenie zákona, ktorého cieľom je čiastočne alebo úplne sa vyhnúť daňovej povinnosti. Medzi také spôsoby patrí napríklad podhodnotenie skutočných príjmov, zatajovanie vlastníctva, fiktívne prevody majetku, nadhodnocovanie výdavkov, atď. Daňový únik môžeme tiež chápať tak, že zahŕňa aj situácie, kedy je poplatníkov zámer iba vypočítat si daňovú povinnosť, avšak nevedome spôsobí daňový únik vďaka chybe vo výpočte daňového základu alebo zlému určeniu daňovej sadzby. Ich postih závisí od miery, ktorou sa dá preukázať daňový únik, taká miera môže mať akúkoľvek veľkosť.¹³ Na daňové úniky majú jednotlivci aj spoločnosť rôzne postoje. Rozlišuje sa pohľad daňového daňovníka a štátneho

¹⁰ DVOŘÁČEK, J. - TYLL, L. Outsourcing a offshoring podnikateľských činností. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 85

¹¹ JÁNOŠÍKOVÁ, P. - MRKÝVKA, P. - TOMAŽIČ, I. Finanční a daňové právo. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. s. 297.

¹² ŠIROKÝ, J. Daňové teorie: s praktickou aplikací. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 228

¹³ Tamtiež, s. 229

úradníka. Pre daňovníka môže byť komplikované orientovať sa v daňových zákonoch a súvisiacich predpisoch, ktoré sú sprevádzané neprímeranými zdanením. Štátny úradník zase vyvodzuje svoje postoje z veľkosti štátneho sektora a miery regulácie.¹⁴

Nezákonnosť daňových únikov spočíva v porušení konkrétnych právnych noriem a z toho vyplývajúce právnej zodpovednosti. Podľa odvetvia práva sa rozdeľuje zodpovednosť v zásade na tri základné druhy a to súkromnoprávne, administratívne a trestnoprávne. V prípade daňových únikov sa bude jednať o zodpovednosť trestnoprávnu a finančno-právnu. Druhá menovaná vzniká porušením noriem finančného práva, konkrétne jeho fiškálnej časti. Finančno-právna zodpovednosť úzko súvisí aj so administratívnou zodpovednosťou. Pri dosiahnutí určitého stupňa závažnosti porušenia právnej povinnosti môže nastúpiť aj trestnoprávna zodpovednosť. V prípade daňových deliktov sa stretávame s tým, že právna úprava umožňuje postup popierajúci jednu zo základných právnych, procesných zásad, a síce *ne bis in idem*. Daňový subjekt sa rozhoduje, koľko svojho voľného času obetuje v prospech výroby a tiež či má svoj celý príjem zdaňovať alebo zariskovať a dopustiť sa daňového úniku. S daňovými únikami súvisia úzko daňové raje. V súčasnej dobe sú daňové raje veľmi využívané u podnikateľov a rôznych investorov. Tí sa snažia zakladaním spoločnosti práve v daňových rajoch o výhodnejšie podmienky v oblasti daňovej politiky alebo v rámci ukrytia majetku.¹⁵ Rozvoj daňových rajov a offshore finančných centier sa dá datovať od konca druhej svetovej vojny. To predovšetkým vďaka tomu, že sa vyspelé štáty západnej Európy a Spojené štáty pomerne rýchlo spamätávali z vojnového ničenia a tým dochádzalo aj k nárastu bohatstva. Majitelia tohto bohatstva ho chceli zhodnocovať a zaujímali sa o to ako tento majetok ešte viac zhodnotiť. Veľmi atraktívnou metódou sa stalo zvyšovanie výnosov znižovaním daňovej povinnosti.¹⁶

Na Slovensku je hospodárska kriminalita ukotvená v piatej hlave („Trestné činy hospodárske“) trestného zákona č. 300/2005 Z. z. - tretí diel – trestné činy proti mene a trestné činy daňové. V prípade, ak sa daňovou kontrolou zistili protizákonné konania naplňajúce znaky skutkovej podstaty trestných činov uvedených v Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) a nález je minimálne v rozsahu, ktorý je uvedený v Trestnom zákone, tak takéto skutky **má daňový úrad povinnosť** v súlade s § 3 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v z. n. p. **ohlásiť ako podozrenia zo spáchania trestných činov** orgánom činným v trestnom konaní. V Trestnom zákone nachádzajú nasledovné druhy daňových trestných činov:

- skrátenie dane a poistného (§ 276),
- neodvedenie dane a poistného (§ 277),
- daňový podvod (§ 277a),
- nezaplatenie dane a poistného (§ 278),
- marenie výkonu správy daní (§ 278a).

Podľa § 276 „*kto v malom rozsahu skráti daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*“¹⁷ Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1:

- a už bol za taký čin odsúdený,
- a na uľahčenie spáchania takého činu poruší úradný uzáver,
- závažnejším spôsobom konania, alebo

¹⁴ KUBÁTOVÁ, K. Daňová teória a politika. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 17

¹⁵ KOCINA, J. Daňové trestné činy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. s. 33

¹⁶ PETROVIČ, P. Encyklopédie mezinárodního daňového plánování. Beroun: Newsletter, 2002. s. 32

¹⁷ § 276, ods. 1 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

- vo väčšom rozsahu.¹⁸

Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin v značnom rozsahu. Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin vo veľkom rozsahu.¹⁹

Podľa § 277 trestného činu neodvedenia dane a poistného sa dopustí ten, kto zadrží a neodvedie určenému príjemcovi splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie, ktoré zrazi alebo vyberie podľa zákona, v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa odňatím slobody na jeden až päť rokov.²⁰ Pod daňovým podvodom pod §277 a rozumieme, „ *kto neoprávnenne vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa odňatím slobody na jeden až päť rokov.*“²¹ Podľa § 278 sa subjekt dopustí trestného činu, ak nezaplatí daň alebo poistné. Nezaplatená čiastka je príslušným spôsobom vymáhaná.²² Podľa § 278a mareniu výkonu správy daní sa dopúšťa ten, kto v predkladaných dokladoch uvádza nepravdivé alebo skresľujúce údaje o skutočnostiach rozhodujúcich pre výmer dane, prípadne ten, kto takéto údaje zatají. Trestné je takisto pozmenenie, zničenie alebo znehodnotenie dokladov. Marením výkonu sa taktiež považuje nesplnenie oznamovacej povinnosti a nesplnenie povinnosti uloženej daňovou kontrolou.²³ Podľa § 279 porušenie predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru - trestný čin pácha ten, kto s cieľom získania prospechu pre seba alebo iného nakladá v rozpore s právnymi predpismi s kontrolnými známkami, kontrolnými páskami alebo inými technickými opatreniami na označenie tovaru na daňové účely. Štát týmto ustanovením sleduje záujem kontrolovať pohyb tovaru, ktorý podlieha spotrebným daniam, a záujem štátu na príjme zo spotrebných daní. Týmto trestným činom sa nemyslí falšovanie technických opatrení.²⁴

Daňové raje sa prevažne využívajú na to, aby daňový subjekt v danej krajine nemusel platiť dane alebo platiť dane vo veľmi nízkej sadzbe.²⁵ Spoločnosť pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) uviedla štyri základné znaky, ktorými možno rozpoznať daňové raje:

- judikatúra neukladá žiadne dane alebo iba minimálnu daňovú povinnosť,
- existuje nedostatočná efektívna výmena informácií,
- nachádza sa tu nízka až nedostatočná transparentnosť legislatívy,
- je tu absencia požiadavky, aby činnosť podnikania ekonomického subjektu bola podstatná.²⁶

Každý štát má právo voľby, preto si môže určiť svoju daňovú sústavu a v akej výške sa budú nachádzať jednotlivé sadzby daní. Daňové raje sa vyznačujú veľmi nízkou alebo nedostatočnou transparentnosťou daňovej legislatívy a daňového systému. Pôvodná myšlienka v súvislosti s daňovými rajmi bola taká, že väčšinou išlo iba o ostrovy, ktoré ponúkali najrôznejšie druhy výhod a daňových úľav investorom a mali za cieľ prilákať zahraničný kapitál.²⁷ Založenie spoločnosti v zahraničí je síce legálne, napriek tomu možno považovať založenie sídla spoločnosti do daňového raja iba za „skryšiu“ pre znižovanie daňovej povinnosti. Takto založená spoločnosť

¹⁸ § 276, ods. 2 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

¹⁹ § 276, ods. 3,4 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²⁰ § 277 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²¹ § 277a Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²² § 278 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²³ § 278a Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²⁴ § 279 Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

²⁵ LESERVOISIER, L. Daňové ráje. Praha: HZ, 1996. s. 9

²⁶ KOCINA, J. Daňové trestné činy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. s. 34

²⁷ Tamtiež, s. 35

má síce všetky zakladacie listiny legálnym spôsobom, ale veľmi často nezodpovedajú skutočnému stavu a predpokladá sa, že je podozrivá.²⁸

Vo všeobecnosti sa dá usudzovať, že všeobecne daňovým rajom môže byť miesto, kedy sa nevyberajú žiadne alebo veľmi nízke dane, oproti tým, ktoré by mal rezident platiť, vo svojom štáte rezidencie. Ďalej sa dá konštatovať, že:

- „Definícia daňového raja závisí od použitých kritérií, ktoré podľa jednotlivých prípadov užívateľa zvýhodnia alebo znevýhodnia.
- *Status daňového raja sa rýchlo mení podľa politických udalostí, úprav zákonov a platných zmlúv. Zoznamy sa podľa jednotlivých expertov budú rôzniť podľa použitých kritérií posudzovania.*“²⁹

Významnými skutočnosťami pri definovaní daňových únikov sú poznávanie kriminality a procesnej činnosti. Poznávanie kriminality možno nazvať, ako systematický proces orgánov štátu, ktorého cieľom je získať, zhromažďovať, triediť, vyhodnocovať a analyzovať informácie o konkrétnych daňových únikoch, páchateloch, ale aj o obetiach. Poznávať kriminalitu vykonanú daňovými únikami možné s využitím kriminalisticko-bezpečnostných činností. Tieto činnosti sa ďalej klasifikujú ako pátranie, objasňovanie a odhaľovanie podvodov. Objasňovanie úzko súvisí s evidovanou kriminalitou. Odhaľovanie je skôr spájané s trestnou činnosťou a predstavuje činnosti, kedy sa trestný čin stane viditeľným a jasným.³⁰ Medzi charakteristické stopy daňových únikov patria tzv. pamäťové stopy. Sú to informácie, ktoré sú získavané pomocou zmyslov a daná osoba, ktorá ich získala je schopná vypovedať o nej čo najviac. Jednou zo skupín pamäťových stôp sú napríklad výsluchy zamestnancov, spoločníkov obchodných partnerov, správcov dane, atď. Ďalšou skupinou sú písomné dôkazy, môžu to byť dôkazy materiálne alebo môžu byť obsiahnuté v technických nosičoch dát.³¹

Procesné činnosti sú druhou skutočnosťou, pri vymedzovaní daňových únikov. Odhaľovanie daňových podvodov je zdĺhavý proces, v ktorom sú v určitej postupnosti a nadväznosti vykonávané rôzne činnosti. Cieľom je poznanie doposiaľ nezistených informácií, ktoré charakterizujú daňový únik. Do týchto aktivít je zahrnuté získanie prvotných informácií o príprave a páchaní daňového úniku, zber a získavanie doplňujúcich informácií, analýza informácií a tvorba záveru. Odhaľovanie daňových únikov má podobu procesu poznávania. V tomto procese je veľmi dôležité ako prvé zachytiť zmeny, ktoré daňový únik zanechal, tzv. indikátory daňového úniku. Potom je nutné k týmto indikátorom dodať ďalšie poznatky, vďaka ktorým sa potvrdia alebo vyvrátia prvotné informácie o spáchaní daňového úniku. Medzi základný znak patrí to, že odhaľovanie je začaté v čase, keď ešte nezačalo prebiehať vyšetrovanie. Získavať indikátory daňových únikov je veľmi zdĺhavá a náročná činnosť a je dôležité brať do úvahy aj jednotlivé prvky únikov. Jednotlivými prvkami, ktoré sú dôležité a viažu sa k procesu odhaľovania, sú myslené hlavne samotné indikátory, miesto výskytu indikátorov (daňové priznanie a účtovníctvo) a spôsoby získavania indikátorov.³²

Záver

Snaha vyhnúť sa daniam alebo aspoň znížiť svoju daňovú povinnosť je cieľom väčšiny osôb i spoločností a to oddávna. Ľudia sa snažia daňovú povinnosť čo najviac stlačiť smerom nadol. Predovšetkým v nie príliš ekonomicky priaznivom období predstavujú dane, prostriedok, vďaka ktorému spoločnostiam rastú náklady a zisky tým pádom ešte viac klesajú. Medzinárodné daňové plánovanie býva však využívané aj v priaznivejších časoch a obdobiach rastu ekonomiky. Všeobecne známym faktom je, že odjakživa medzi hlavné ciele spoločností a podnikateľov patrí

²⁸ ŠIROKÝ, J. Daňové teorie: s praktickou aplikací. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 232

²⁹ LESERVOISIER, L. Daňové ráje. Praha: HZ, 1996. s. 14

³⁰ PROUZA, D. Daňová kriminalita. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie, 2005. s. 42

³¹ Tamtiež, s. 43

³² PROUZA, D. Daňová kriminalita. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie, 2005. s. 43

maximalizácia ich zisku. Preto je snahou týchto ekonomických subjektov znižovať svoje náklady a minimalizovať daňovú povinnosť. Daňoví poplatníci sa všemožnými cestami snažia uniknúť pred neúmerne vysokými daňami a poplatkami vo svojej krajine. Často sa však pohybujú na hranici zákona a mnohokrát ho aj prekročia. Niektorí ako východisko volia založenie alebo presun podnikov do destinácií, ktoré lákajú svojimi minimálnymi daňovými sadzbami a ústretovými podmienkami pre podnikateľov, reč je o daňových rajoch. Kým podnikateľmi sú tieto daňovo zvýhodnené oblasti dosť vyhľadávané, štátni úradníci na ne pozerajú ako na nežiaduce, pretože tu vzniká priestor pre mnohokrát nelegálne aktivity, a to často v podobe mohutných daňových únikov. Avšak mnohokrát bývajú daňové raje využívané nielen pre výhodné daňové podmienky, ale ponúkajú aj iné výhody, ktoré sú pre mnohé spoločnosti či podnikateľov tiež veľmi atraktívne. Sú nimi napríklad anonymita vlastníctva, bankové tajomstvo, aj fakt, že mnohé daňové raje nemajú zmluvy o výmene informácií a majitelia tak môžu zostať v anonymite. Samotná existencia a využívanie daňových rajov siaha až do hlbokej minulosti. Kým predtým boli daňové raje výsadou predovšetkým bohatých podnikateľov a veľkých medzinárodných spoločností, dnes už je to inak. Odchody podnikateľských subjektov z SR sú zapríčinené predovšetkým vysokým daňovým zaťažením pre vysokopríjmové skupiny, komplikovanosťou a nezrozumiteľnosťou zákonov, nedostatočnou informovanosťou subjektov a nedostatočnosťou daňovej kontroly. Chceli by sme podotknúť, že daňové úniky vznikajú z rôznych príčin. Môže to byť dôvod politický, ako napr. nesúhlas s legitimitou vlády alebo štátu, nízka daňová morálka, neznalosť právnej úpravy, zložitnosť daňových predpisov, ale najvýraznejšou príčinou je určite tá ekonomická, keď daňový subjekt má pocit, že výhoda, ktorú môže daňovým únikom získať je vyššia, než hroziace riziko postihu a teda sa mu opláti.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BONĚK, V. - BĚHOUNEK, P. - BENDA, V.- HOLMES, A. 2001. Lexikon – Daňové pojmy. 1. vyd. Ostrava: Sagit. ISBN 80-7208-265-5
- DVOŘÁČEK, J. - TYLL, L. 2010. Outsourcing a offshoring podnikatelských činností. 1. vyd. Praha: C.H.Beck. ISBN 978-80-7400-010-2
- GRŮŇ, L. 2009. Finanční právo a jeho instituty. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-745-9.
- JÁNOŠÍKOVÁ, P. - MRKÝVKA, P. - TOMAŽIČ, I. 2009. Finanční a daňové právo. Plzeň : Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-155-7
- KOCINA, J. 2014. Daňové trestné činy. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-807-3804- 428
- KUBÁTOVÁ, K. 2010. Daňová teorie a politika. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-841-3
- LESERVOISIER, L. 1996. Daňové ráje. Praha: HZ. ISBN 80-860-0907- 6
- PAULIČKOVÁ, Alena: Daňové úniky a daňové raje ako osobitné finančno-právne problémy, Mezinárodní a srovnávací právní revue, 2005, roč. 5, č. 14
- PETROVIČ, P. 2002. Encyklopedie mezinárodního daňového plánování. Beroun: Newsletter. ISBN 80-863-94-81-6.
- PROUZA, D. 2005. Daňová kriminalita. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie. ISBN 80-239-6622-7
- ŠIROKÝ, J. 2008. Daňové teorie: s praktickou aplikací. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-005-8
- ŠIROKÝ, J. 2012. Daně v Evropské unii. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-925-0
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

Kontaktné údaje:

JUDr. Michaela Pavlovčáková, PhD.

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e- mail: michaela.pavlovcakova@akademiapz.sk

t.č.: 0961057551

OSOBITNÉ PROSTRIEDKY SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB SLOVENSKEJ REPUBLIKY – V KONTEXTE JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.

Právnická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anotácia: Príspevok je zameraný a využívanie špeciálnych oprávnení spravodajskými službami Slovenskej republiky – osobitné prostriedky. Používanie týchto zákonom ustanovených prostriedkov je v demokratickej spoločnosti v súlade s verejným záujmom, najmä v kontexte aktuálnych bezpečnostných výziev (napr. medzinárodný organizovaný zločin, terorizmus a iné). Zároveň však používanie osobitných prostriedkov spravodajskými službami predstavuje významný zásah do garantovaných základných ľudských práv a slobôd, predovšetkým práva na ochranu súkromia. V príspevku skúmame prípustnosť používania osobitných spravodajských prostriedkov v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a uvádzame odporúčania de lege ferenda pre úpravu dotknutých právnych predpisov regulujúcich činnosť spravodajských služieb Slovenskej republiky.

KLúčové slová: spravodajská služba, spravodajská činnosť, osobitné prostriedky, ochrana súkromia

Annotation: The paper focuses on the use of special rights by the intelligence services of the Slovak Republic - special funds. The use of these legal means in a democratic society is in line with the public interest, especially in the context of current security challenges (eg international organized crime, terrorism and others). At the same time, however, the use of special means by intelligence services represents a significant interference with guaranteed fundamental human rights and freedoms, in particular the right to privacy. In this paper, we examine the admissibility of the use of special intelligence tools in the context of the case law of the European Court of Human Rights and present de lege ferenda recommendations for the regulation of the relevant legislation governing the activities of the intelligence services of the Slovak Republic.

Keywords: intelligence service, intelligence, special means, protection of privacy

Úvod

Rovnako ako v minulosti, aj v 21. storočí predstavujú spravodajské služby imanentnú súčasť štátneho aparátu jednotlivých štátov. Opodstatnenosť existencie a činnosti spravodajských služieb nie je vo všeobecnosti spochybňovaná. Aktuálne bezpečnostné výzvy na globálnej úrovni ako medzinárodné a nadnárodné zločiny si vyžadujú pri ich predchádzaní, zamedzovaní, a odhaľovaní využívanie spravodajskej činnosti. Spravodajské služby sú vo všeobecnosti oprávnené využívať prostriedky, metódy a formy spravodajskej činnosti. V podmienkach Slovenskej republiky ide o Osobitné prostriedky.¹

Používanie osobitných prostriedkov je z pohľadu ochrany základných ľudských práv a slobôd, ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku, bezpečnosti štátu, ochrany zahraničnopolitických a hospodárskych záujmov štátu v demokratickej spoločnosti nevyhnutné. Súčasne spravodajské služby zameriavajú svoju pozornosť aj na organizovanú trestnú činnosť, terorizmus, extrémizmus, kyberbezpečnosť a nelegálnu medzinárodnú prepravu osôb a migráciu osôb. V tejto súvislosti môžu byť výsledky spravodajskej činnosti – spravodajské informácie za dodržania stanovených zákonných limitov, využívané aj v trestnom konaní. Pri splnení kritérií môžu byť vybrané spravodajské informácie akceptované v trestnom konaní ako dôkaz.² Používanie osobitných prostriedkov predstavuje aj zásah do práva na rešpektovanie súkromného

¹ § 10 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení, § 10 zákona č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení

² VAŠKO, A. 2019. Možnosti využitia spravodajských informácií v trestnom konaní. In Bratislavské právnické fórum 2019: zákonnosť a prípustnosť dôkazov v trestnom konaní : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava, 14. - 15. februára 2019. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. s. 88-99.

a rodinného života garantovaného okrem iného aj Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd.³

Európsky súd pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu už svojou judikatúrou zasiahol aj oblasť činnosti spravodajských služieb. Domnievame sa, že je účelné svoju pozornosť v príspevku venovať právnej úprave osobitných prostriedkov spravodajských služieb Slovenskej republiky aj z tohto uhla pohľadu. V mnohých smeroch môže byť takéto posúdenie inšpiratívne do budúcnosti.

Spravodajská činnosť

V právnom poriadku Slovenskej republiky (*ako aj Českej republiky*) nie je explicitne, resp. deklaratórne vymedzená charakteristika spravodajskej činnosti. Charakteristiku spravodajskej činnosti je možné stanoviť analogickým výkladom ustanovení právnych noriem, v súlade s ktorými ju je možné účelovo realizovať.

Na základe týchto skutočností je možné uviesť, že pre potreby skúmania a hodnotenia spravodajskej činnosti je vhodné, ak je táto činnosť posudzovaná pragmaticky. Z nášho pohľadu, rešpektujúc potreby nami predkladaného teoretického poznania termínom spravodajská činnosť označujeme systém utajených, adresne plánovaných procesov, ktoré realizujú kompetentné orgány štátnej správy, pri zbere (*získavaní, zhromažďovaní*), triedení, uchovávaní, analytickom spracovaní, zdieľaní a interpretovaní (*poskytovaní*) relevantných informácií vo vzťahu k identifikovaným potrebám určených subjektov (*adresátov*).⁴

Spravodajská činnosť je v prvom rade podpora (*predovšetkým informačná*), ktorú jej realizátori (*príslušníci a pracovníci spravodajských služieb*) poskytujú kompetentným adresátom.⁵

Tí ju potrebujú pre aktívnu realizáciu procesov a operácií, k lepšiemu stanoveniu priorít pri zabezpečovaní funkcionality určitých spoločenských pozícií. Osobitne pri zabezpečovaní úloh na úseku ochrany a obrany suverenity štátu, demokracie, slobody a práva. Vyplýva to predovšetkým z toho, že rozhodujúcim predpokladom existencie každého štátu, jeho politickej stability, ekonomickej prosperity a pokojného sociálneho a kultúrneho vývoja, je racionálne vybudovaný a permanentne fungujúci systém účinnej obrany jeho ústavného zriadenia, zvrchovanosti, územnej celistvosti, bezpečnosti, vnútorného poriadku, hospodárskych a iných oprávnených záujmov, práv a slobôd všetkých jeho občanov.

Spravodajská činnosť je účelovo realizovaná v kontexte s rešpektovaním občianskych práv, slobody prejavu, vlády zákona a pri rešpekte k iným hodnotám, ktoré sú dôležité pre spoločnosť. V právnom štáte je realizovaná iba v prípadoch, keď si to vyžaduje národná bezpečnosť a životné záujmy štátu. Aj týmito charakteristikami sú zvýraznené funkcie spravodajskej činnosti v modernej stratégii organizácii a riadenia štátu (*spoločenstiev*). Jej procesy z hľadiska funkcií sa od seba odlišujú samotným adresátom, cieľmi, dobou realizácie, typickými metódami, ktorými sú získané a zdieľané informácie a formou, v ktorej je poskytovaná, resp. odovzdaná spravodajská informácia (*spravodajstvo*), resp. iný spravodajský produkt používaný pri funkčnej spravodajskej pomoci, ochrane, dezinformácii a pod.

Subjekty spravodajskej činnosti

Predpokladom existencie každého štátu, jeho politickej stability, ekonomickej prosperity a pokojného sociálneho a kultúrneho vývoja, je racionálne vybudovaný a permanentne fungujúci systém účinnej obrany jeho ústavného zriadenia, zvrchovanosti, územnej celistvosti, bezpečnosti,

³ Čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

⁴ LISOŇ, M. - VAŠKO, A. 2019. Teorie zpravodajské činnosti. In. PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. Plzeň, Aleš Čeněk s.r.o. s. 375 a nasl.

⁵ LISOŇ, M. - VAŠKO, A. 2019. Teorie zpravodajské činnosti. In. PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. 2019, s. 375 a nasl.

vnútorného poriadku, hospodárskych a iných oprávnených záujmov, osobitne v prípade demokratického právneho štátu aj inštitucionálne zakotvených práv a slobôd všetkých jeho občanov. Spoločne fungujúce spravodajské služby sú akýmsi špecifickým atribútom suverenity štátu. Preto ich dôvernejšia previazanosť so štruktúrami iných štátov sa môže vnímať ako obmedzovanie tejto suverenity. Aj konšpiratívny charakter fungovania spravodajských služieb a určitá výlučnosť profesionálneho statusu spravodajských elít vytvárajú limity pre uplatnenie nadnárodného záujmu v činnosti spravodajských služieb.⁶

Spravodajská ochrana štátu je zabezpečovaná špeciálnymi subjektmi, osobitnými štátnymi orgánmi: spravodajské služby rôzneho určenia, napríklad zahraničné spravodajstvo (*označované aj ako rozviedka*), vnútorné spravodajstvo (*nesprávne označené ako kontrarozviedka, správne označené defenzívne spravodajstvo, resp. kontraspavodajstvo*), vojenské spravodajstvo, finančné spravodajstvo, kriminálne spravodajstvo, rádiové a rádio - elektronické spravodajstvo a iné podľa konkrétnych potrieb a záujmov toho ktorého štátu.

Spravodajská služba je štátna organizácia, ktorej hlavnou úlohou je prostredníctvom utajovaného používania osobitných prostriedkov a metód práce získať pre vopred určeného príjemcu dôležité, aktuálne a verejne neprístupné informácie o akútnych i latentných rizikách a iných relevantných skutočnostiach, spôsobilých akokoľvek ohroziť alebo ovplyvniť jeho vitálne prípadne ostatné záujmy.⁷

V tejto podobe vykonáva funkciu tajného informačného servisu decíznej sféry štátu. Získané informácie sústreďuje, ďalej systematicky vyhodnocuje a vytvára autonómny, často veľmi detailný, poznatkový fond a podmienky pre zdieľanie informácií.

V demokratickom právnom štáte je dôrazná kontrola spravodajských služieb nevyhnutnosťou a *condicio sine qua non* politickej stability a ďalšieho pokojného demokratického vývoja spoločnosti.⁸

Spravodajská komunita Slovenskej republiky

Spravodajská komunita je v Slovenskej republike v súčasnosti tvorená dvomi hlavnými zložkami a to: Slovenská informačná služba a Vojenské spravodajstvo. Do určitej miery môže k spravodajskej komunite radiť aj špecializovanú zložku Policajného zboru – Úrad špeciálnych činností a operácií Prezídia Policajného zboru, ktorý sa zaoberá okrem iného aj kriminálnym spravodajstvom.

Slovenská informačná služba

Slovenská informačná služba (ďalej len SIS) bola zriadená zákonom č. 46/1993 Z. z. o SIS zo dňa 21.1.1993. Po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky bolo potrebné vybudovať plnohodnotný systém bezpečnostných zložiek Slovenskej republiky.

Pri vzniku bola SIS zákonom definovaná ako štátny orgán Slovenskej republiky, ktorý plní úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu v rozsahu vymedzenom týmto zákonom. Vo svojej činnosti sa spravuje ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi. Zákom č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony bola SIS s účinnosťou k 1.1.2016 bližšie definovaná a to ako všeobecná bezpečnostná a spravodajská služba Slovenskej republiky.⁹

⁶ LAML, R. 2010. Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny. In. Zborník z medzinárodného sympózia, ktorú zorganizovali Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy dňa 8. 12. 2010 na tému „Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb“.

⁷ LIŠOŇ, M. - VAŠKO, A. 2019. Teorie zpravodajské činnosti. In. PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. s. 375 a nasl.

⁸ GRACH, M. 1998. Spravodajské služby a ochrana štátu. In. Literárny týždenník z 5. 2. 1998, s. 5.

⁹ § 1 ods. 1 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

Úlohy SIS sú upravené v § 2 zákona č. 46/1993 Z. z. o SIS v znení neskorších predpisov nasledovne:

Informačná služba v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o

- a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky,
- b) činnosti smerujúcej proti bezpečnosti Slovenskej republiky,
- c) aktivite cudzích spravodajských služieb,
- d) organizovanej trestnej činnosti,
- e) terorizme, vrátane informácií o účasti na terorizme, jeho financovaní alebo podporovaní,
- f) politickom a náboženskom extrémizme, extrémizme prejavujúcom sa násilným spôsobom a škodlivom sektárskom zoskupení,
- g) aktivitách a ohrozeniach v kybernetickom priestore, ak ohrozujú bezpečnosť štátu,
- h) nelegálnej medzinárodnej preprave osôb a migrácii osôb,
- i) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť hospodárske záujmy Slovenskej republiky,
- j) ohrození alebo úniku informácií a vecí chránených podľa osobitného predpisu alebo medzinárodných zmlúv alebo medzinárodných protokolov.

Informačná služba získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o aktivitách, ktoré vznikajú v zahraničí a smerujú proti ústavnému zriadeniu a bezpečnosti Slovenskej republiky a informácie potrebné na realizáciu jej zahraničnopolitických záujmov. Predmetné ustanovenie je možné považovať za právny základ pôsobenia SIS na úseku zahraničného spravodajstva.

K 1.7.2010 bola pôsobnosť SIS novelou zákona rozšírená o možnosť vykonávania primeraných bezpečnostných opatrení, ak je to potrebné na zabránenie aktivitám a na realizáciu zahraničnopolitických záujmov Slovenskej republiky.

Vykonávať zodpovedajúce bezpečnostné opatrenia je oprávnená len v krajných prípadoch. Tieto opatrenia je možné uplatniť len vtedy, ak je to potrebné na zabránenie vymedzenému okruhu protispoločenských javov. Ide predovšetkým o také opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na zamedzenie aktivitám cudzích spravodajských služieb na území Slovenskej republiky a ktoré sú v rozpore s jej záujmami, najmä zahraničnopolitickými, hospodárskymi a bezpečnostnými. Takýmito bezpečnostnými opatreniami, ktoré umožnia Slovenskej informačnej službe zamedziť realizácii týchto protispoločenských javov a zabezpečia ochranu Slovenskej republiky pred nimi, sú napríklad kontrašpionážne opatrenia vykonávané počas kontrašpionáže. Právna úprava rešpektuje medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky ako aj právo Európskej únie, ktoré spočíva v zakotvení a deklarovaní zásad proporcionality a primeranosti. Aplikácia zásady proporcionality je vyjadrená v predmetnom ustanovení možnosťou použitia bezpečnostných opatrení len v prípade potreby ich použitia ako ďalšieho, podporného prostriedku, na zabránenie určitému druhu aktivít alebo ohrození a na realizáciu zahraničnopolitických záujmov, predovšetkým vtedy, ak použitie iných prostriedkov spravodajskej služby je znemožnené alebo podstatne sťažené alebo sa nimi nedá dosiahnuť požadovaný cieľ. Vykonané bezpečnostné opatrenia musia byť zároveň primerané, teda uplatnenie týchto opatrení nesmú, s ohľadom na dosiahnutie nimi sledovaného cieľa, prekročiť potrebnú mieru a nesmú byť zjavne neprimerané k prostriedkom a opatreniam, voči ktorým smerujú.¹⁰

Informačná služba plní v rozsahu svojej pôsobnosti ďalšie úlohy podľa osobitných zákonov a úlohy vyplývajúce z medzinárodných zmlúv a dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná a úlohy z dohôd o spolupráci s orgánmi a medzinárodnými organizáciami

¹⁰ Dôvodová správa k zákonu č. 151/2010 Z. z. o zahraničnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Informačná služba poskytuje Národnej rade Slovenskej republiky, prezidentovi Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky a jej členom informácie významné pre ich činnosť a rozhodovanie.

Informačná služba poskytuje informácie o trestnej činnosti útvarom Policajného zboru (a) a prokuratúry, a to najmä o páchaní organizovanej trestnej činnosti. Nevyhnutné informácie poskytuje aj iným štátnym orgánom, ak ich potrebujú na zamedzenie protiústavnej alebo inej protiprávnej činnosti.

Získané informácie sa poskytujú iba na splnenie účelu vyjadreného v príslušných odsekoch. Informácie podľa sa poskytnú len za podmienky, že ich poskytnutím nedôjde k ohrozeniu plnenia konkrétnej úlohy informačnej služby podľa tohto zákona alebo k odhaleniu zdrojov a prostriedkov informačnej služby alebo k odhaleniu totožnosti jej príslušníkov alebo osôb konajúcich v prospech informačnej služby; to neplatí, ak by bol následok spôsobený neposkytnutím informácií zjavne závažnejší ako následok, ktorý hrozí ich poskytnutím.

Ak o to informačná služba požiada, sú štátne orgány a inštitúcie, ktorým informačná služba poskytla informácie, okrem orgánov činných v trestnom konaní, povinné zaslať informačnej službe písomné vyjadrenie k spôsobu využitia poskytnutej informácie a o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie na základe ich vlastných poznatkov alebo výsledkov ich vlastnej činnosti, najmä či sa takáto informácia potvrdila a v akom rozsahu, a to bezodkladne po vyhodnotení poskytnutej informácie; vyjadrenie o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie Policajný zbor poskytuje v rozsahu, ktorý neohrozuje operatívno-pátraciu činnosť Policajného zboru.¹¹

SIS je oprávnená v zmysle ustanovení § 10 zákona o SIS na používanie osobitných prostriedkov.

Pri plnení úloh ustanovených týmto zákonom je SIS oprávnená používať osobitné prostriedky, ktorými sú

- a) informačno-operatívne prostriedky,
- b) informačnotechnické prostriedky.¹²

SIS je povinná zabezpečiť ochranu osobitných prostriedkov pred vyzradením a zneužitím.

Informačno-operatívnymi prostriedkami sa v prípade SIS v zmysle zákona rozumejú

- a) sledovanie osôb a vecí,
- b) legalizačné dokumenty a legenda,
- c) využívanie osôb konajúcich v prospech informačnej služby,
- d) zámena vecí,
- e) predstieraný prevod vecí.

O použití sledovania osôb a vecí na plnenie úloh v rozsahu pôsobnosti SIS rozhoduje riaditeľ a v čase jeho neprítomnosti ním poverený zástupca.

Legalizačnými dokumentmi sa rozumejú listiny a predmety slúžiace na utajenie skutočnej totožnosti príslušníka. Legalizačnými dokumentmi nemôžu byť preukazy poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, členov vlády Slovenskej republiky, služobné preukazy sudcov a prokurátorov, preukazy šéfredaktorov, redaktorov, moderátorov, zamestnancov alebo spolupracovníkov periodickej tlače alebo iného hromadného informačného prostriedku.

Osobou konajúcou v prospech informačnej služby sa rozumie fyzická osoba, ktorá dobrovoľne, utajeným spôsobom poskytuje služby SIS pri plnení jej úloh.

Osobou konajúcou v prospech informačnej služby nesmie byť príslušník ozbrojeného bezpečnostného zboru podľa osobitného predpisu, vydavateľ periodickej tlače, prevádzkovateľ

¹¹ § 2 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

¹² zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v platnom znení

iného hromadného informačného prostriedku, šéfredaktor, redaktor, moderátor, zamestnanec alebo spolupracovník periodickej tlače alebo iného hromadného informačného prostriedku.

Ak je to nevyhnutné v záujme ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu, predseda Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky môže na návrh riaditeľa písomne rozhodnúť, že SIS využije služby, ktoré jej poskytne konkrétna osoba uvedená vyššie ako osoba konajúca v prospech SIS. Každú takúto výnimku je potrebné písomnou formou oznámiť Osobitnému kontrolnému výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby.

Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na bezpečnosti štátu, hospodárskych záujmoch štátu alebo ochrane utajovaných skutočností nevyhnutné zameniť vec za inú vec, zámenu vecí možno vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu; zámenou vecí nesmie vzniknúť na týchto záujmoch väčšia ujma ako tá, ktorá by hrozila použitím zamieňanej veci.

Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na bezpečnosti štátu, hospodárskych záujmoch štátu alebo ochrane utajovaných skutočností potrebné vykonať predstieraný prevod vecí, možno predstieraný prevod vecí vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu. Predstieraným prevodom vecí je predstieranie kúpy, predaja alebo iného spôsobu prevodu vecí, na držanie ktorej sa vyžaduje osobitné povolenie alebo držanie ktorej je zakázané.

Legenda je súhrn nepravdivých údajov alebo súhrn nepravdivých údajov a pravdivých údajov o príslušníkovi alebo o osobe konajúcej v prospech SIS, najmä o jej totožnosti, osobnom stave, vzdelaní, zamestnaní a o mieste jej trvalého pobytu alebo súhrn nepravdivých údajov o spravodajskom krycom subjekte alebo o majetku štátu, ktorý je v užívaní SIS a údajov o jeho skutočnom účele.

Používanie legendy nemá vplyv na skutočné právne postavenie alebo na právne vzťahy príslušníka, osoby konajúcej v prospech SIS, spravodajského krycieho subjektu alebo majetku štátu, ktorý je v užívaní SIS.

Okrem plnenia úloh podľa tohto zákona je SIS oprávnená používať legendu aj v právnych vzťahoch a v konaniach a pri rozhodovaní vo veciach, ktoré patria do pôsobnosti SIS podľa tohto zákona alebo osobitného predpisu.

Príslušník alebo osoba konajúca v prospech SIS je na účely vytvorenia a zachovania legendy oprávnená zriaďovať a prevádzkovať spravodajský krycí subjekt alebo jeho činnosť v rozsahu a spôsobom, ktorý určí riaditeľ.

SIS vedie evidencie o použití informačno-operatívnych prostriedkov. Podrobnosti o používaní a evidencii informačno-operatívnych prostriedkov upraví riaditeľ.¹³

Informačnotechnické prostriedky je SIS oprávnená používať v zmysle ustanovení zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

Oprávnenie SIS na používanie osobitných finančných prostriedkov¹⁴

Osobitné finančné prostriedky sú vyčlenené rozpočtové prostriedky a príjmy získané použitím osobitného spôsobu nakladania s majetkom štátu alebo z činnosti spravodajského krycieho subjektu, ktoré je SIS oprávnená používať na uhrádzanie výdavkov spojených s plnením úloh podľa tohto zákona, vrátane výdavkov spojených so zriadením, založením, s činnosťou alebo so zrušením spravodajského krycieho subjektu SIS. Osobitné finančné prostriedky sa vedú na samostatnom mimorozpočtovom účte informačnej služby.

¹³ § 11 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

¹⁴ § 13 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

Spravodajským krycím subjektom je právnická osoba a fyzická osoba – podnikateľ vystupujúca pod legendou na účel utajenia činnosti SIS alebo utajenia činnosti jej príslušníkov pri výkone pôsobnosti SIS a pri plnení jej úloh podľa zákona alebo utajenia príslušnosti príslušníkov k SIS.

Ochrana príslušníkov informačnej služby

SIS je oprávnená zabezpečovať ochranu svojich príslušníkov, ktorí na území Slovenskej republiky alebo v zahraničí pri plnení úloh SIS vykonávajú svoje práva a povinnosti v súlade so zákonom.¹⁵

Držanie nebezpečných látok a zakázaných vecí

Ak je to nevyhnutné, SIS je na účely plnenia úloh a zaistovania bezpečnosti a ochrany osôb, objektov a priestorov oprávnená držať nebezpečné látky a zakázané veci.

Nebezpečnými látkami sú najmä omamné látky, psychotropné látky a iné návykové látky, prekursori, výbušniny, výbušné predmety a jedy.

Zakázanými vecami sú najmä zakázané zbrane, zakázané streľivo, zakázané doplnky zbraní a falzifikáty peňazí, známok a cenných papierov.¹⁶

Oprávnenie vyžadovať poskytnutie pomoci, podkladov a informácií

SIS je oprávnená v rozsahu svojej pôsobnosti požadovať od štátnych a iných orgánov, právnických a fyzických osôb poskytnutie pomoci, podkladov a informácií, ktoré môžu prispieť k objasneniu skutočností dôležitých na plnenie úloh ustanovených týmto zákonom.

V rozsahu potrebnom na plnenie úloh ustanovených zákonom má SIS právo na sprístupnenie a poskytnutie informácií a osobných údajov z informačných systémov orgánov verejnej moci; tieto údaje sa poskytujú a sprístupňujú bez súhlasu dotknutej osoby a o ich poskytnutí a sprístupnení sa tieto osoby neinformujú. Orgány verejnej moci sú povinné žiadosti SIS o sprístupnenie a poskytnutie informácií a osobných údajov zo svojich informačných systémov vyhovieť.

Štátne orgány sú povinné poskytnúť požadovanú pomoc, podklady a informácie SIS, ak osobitný zákon neustanovuje inak.

Na poskytnutie pomoci, podkladov alebo informácií nesmie byť nikto nútený.

Vojenské spravodajstvo

Vojenské spravodajstvo (ďalej len VS) bolo zriadené zákonom č. 198/1994 Z. z. o VS zo dňa 30.6.1994.

Pri vzniku bolo VS zákonom definované ako špeciálna služba, ktorá plní úlohy spravodajského zabezpečenia obrany Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky v rozsahu ustanovenom zákonom.

VS bolo tvorené dvomi zložkami a to: Vojenské obranné spravodajstvo, ktoré pôsobilo ako vojenská „kontrarozviedka“ a Vojenská spravodajská služba, ktorá ktoré pôsobilo ako vojenská „rozviedka“.

K 1.1.2013 bola organizácia VS novelou zákona zmenená a služby boli zlúčené do jednej v pôsobnosti ministerstva obrany.

V zmysle aktuálne účinného znenia zákona je Vojenské spravodajstvo spravodajská služba, ktorá plní úlohy spravodajského zabezpečenia obrany, obranschopnosti a bezpečnosti Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky.¹⁷

Úlohy VS sú upravené v § 2 zákona č. 198/1994 Z. z. o VS v znení neskorších predpisov nasledovne:

¹⁵ § 13a zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

¹⁶ § 14 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení

¹⁷ § 2 ods. 1 zákona č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení

Vojenské spravodajstvo v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie dôležité pre zabezpečenie obrany a obranyschopnosti Slovenskej republiky na území Slovenskej republiky a v zahraničí zamerané na

- a) činnosti ohrozujúce suverenitu, ústavné zriadenie, zvrchovanosť, územnú celistvosť a obranyschopnosť Slovenskej republiky,
- b) aktivity cudzích spravodajských služieb,
- c) terorizmus, jeho financovanie alebo podporovanie, kybernetický terorizmus, vlastizradu, sabotáž a záškodníctvo,
- d) politický extrémizmus alebo náboženský extrémizmus, extrémizmus prejavujúci sa násilným spôsobom a škodlivú propagandu, ak súčasne ohrozuje plnenie úloh ozbrojených síl a extrémizmus profesionálnych vojakov,
- e) škodlivé sektárske zoskupenia, ak ohrozujú plnenie úloh ozbrojených síl a škodlivé sektárske zoskupenia profesionálnych vojakov,
- f) organizovanú trestnú činnosť a trestnú činnosť proti obrane Slovenskej republiky,
- g) nelegálne obchodovanie s výrobkami obranného priemyslu, so zbraňami hromadného ničenia alebo s položkami dvojako použitia,
- h) aktivity a ohrozenia v kybernetickom priestore,
- i) nelegálnu medzinárodnú prepravu osôb,
- j) skutočnosti spôsobilé vážne ohroziť alebo poškodiť vojensko-hospodárske záujmy Slovenskej republiky,
- k) ohrozenie alebo únik údajov obsahujúcich utajované skutočnosti.

Ak je to potrebné na zabránenie aktivitám a ohrozeniam Vojenské spravodajstvo vykonáva primerané bezpečnostné opatrenia.

Vojenské spravodajstvo plní v rozsahu svojej pôsobnosti ďalšie úlohy podľa osobitných predpisov a úlohy vyplývajúce z medzinárodných zmlúv a dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Minister obrany Slovenskej republiky poskytuje Národnej rade Slovenskej republiky, prezidentovi Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky informácie získané Vojenským spravodajstvom, ktoré sú významné pre ich rozhodovanie a činnosť.

Nevyhnutné informácie minister poskytne aj iným štátnym orgánom, ak ich potrebujú na zamedzenie protiprávnej činnosti.

Získané informácie sa poskytujú iba na splnenie účelu uvedeného v zákone.

Ak o to Vojenské spravodajstvo požiada, sú štátne orgány a inštitúcie, ktorým Vojenské spravodajstvo poskytlo informácie, okrem orgánov činných v trestnom konaní, povinné zaslať Vojenskému spravodajstvu písomné vyjadrenie k spôsobu využitia poskytnutej informácie a o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie na základe ich vlastných poznatkov alebo výsledkov ich vlastnej činnosti, najmä či sa takáto informácia potvrdila a v akom rozsahu, a to bezodkladne po vyhodnotení poskytnutej informácie; vyjadrenie o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie Policajný zbor poskytuje v rozsahu, ktorý neohrozuje operatívno-pátraciu činnosť Policajného zboru.

VS je oprávnené v zmysle ustanovení § 10 zákona o VS na používanie osobitných prostriedkov.

Pri plnení úloh ustanovených týmto zákonom je VS oprávnené používať osobitné prostriedky, ktorými sú

- a) informačno-operatívne prostriedky,

b) informačno-technické prostriedky.¹⁸

VS je povinné zabezpečiť ochranu osobitných prostriedkov pred vyzradením a zneužitím. Informačno-operatívnymi prostriedkami sa v prípade VS v zmysle zákona rozumejú

- a) sledovanie osôb a vecí,
- b) legalizačné dokumenty,
- c) osoby konajúce v prospech VS,
- d) zámena vecí,
- e) predstieraný prevod vecí.

O použití sledovania VS na plnenie úloh v rozsahu jeho pôsobnosti rozhoduje riaditeľ alebo ním poverený pracovník.

Legalizačnými dokumentmi na účely tohto zákona sa rozumejú listiny a predmety slúžiace na utajenie skutočnej totožnosti príslušníka. Legalizačnými dokumentmi nemôžu byť preukazy poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, členov vlády Slovenskej republiky, služobné preukazy sudcov a prokurátorov, preukazy šéfredaktorov, redaktorov, moderátorov, zamestnancov alebo spolupracovníkov periodickej tlače alebo iného hromadného informačného prostriedku.

Osobou konajúcou v prospech VS sa na účel tohto zákona rozumie fyzická osoba staršia ako 18 rokov, ktorá dobrovoľne a utajovaným spôsobom spolupracuje s Vojenským spravodajstvom pri plnení úloh podľa tohto zákona.

Osobou konajúcou v prospech VS nesmie byť príslušník ozbrojeného bezpečnostného zboru podľa osobitného predpisu, vydavateľ periodickej tlače, prevádzkovateľ iného hromadného informačného prostriedku, šéfredaktor, redaktor, moderátor, zamestnanec alebo spolupracovník periodickej tlače alebo iného hromadného informačného prostriedku.

Ak je to nevyhnutné v záujme spravodajského zabezpečenia ochrany Slovenskej republiky, predseda Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky môže na návrh ministra písomne rozhodnúť, že VS využije služby, ktoré mu poskytne konkrétna osoba uvedená vyššie.

Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na obrane a obranyschopnosti Slovenskej republiky, vojensko-hospodárskych záujmoch Slovenskej republiky alebo ochrane utajovaných skutočností nevyhnutné zameniť vec za inú vec, zámenu vecí možno vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu; zámenou vecí nesmie vzniknúť na týchto záujmoch väčšia ujma ako tá, ktorá by hrozila použitím zamieňanej veci.

Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na obrane a obranyschopnosti Slovenskej republiky, vojensko-hospodárskych záujmoch Slovenskej republiky alebo ochrane utajovaných skutočností potrebné vykonať predstieraný prevod vecí, možno predstieraný prevod vecí vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu. Predstieraným prevodom vecí je predstieranie kúpy, predaja alebo iného spôsobu prevodu vecí, na držanie ktorej sa vyžaduje osobitné povolenie alebo držanie ktorej je zakázané.

Postup o spôsobe vyžadovania, používania a evidencii informačno-operatívnych prostriedkov určí riaditeľ.

Informačno-technické prostriedky je VS oprávnené používať v zmysle ustanovení zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

Držanie nebezpečných látok a zakázaných vecí

¹⁸ zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v platnom znení

Ak je to nevyhnutné, VS je na účely plnenia úloh, spolupráce a zaisťovania bezpečnosti a ochrany osôb, objektov a priestorov oprávnené držať nebezpečné látky a zakázané veci.

Nebezpečnými látkami podľa odseku 1 sú najmä omamné látky, psychotropné látky a iné návykové látky, prekursori, výbušniny, výbušné predmety a jedy.

Zakázanými vecami podľa odseku 1 sú najmä zakázané zbrane, zakázané strelivo, zakázané doplnky zbrane a falzifikáty peňazí, známok a cenných papierov.¹⁹

Oprávnenie vyžadovať poskytnutie pomoci, podkladov a informácií

VS je oprávnené v rozsahu svojej pôsobnosti požadovať od štátnych orgánov, právnických osôb a fyzických osôb poskytnutie pomoci, podkladov a informácií, ktoré môžu prispieť k objasneniu skutočností dôležitých na plnenie úloh ustanovených týmto zákonom.

V rozsahu potrebnom na plnenie úloh ustanovených zákonom má VS právo na sprístupnenie a poskytnutie informácií a osobných údajov z informačných systémov orgánov verejnej moci; tieto údaje sa poskytujú a sprístupňujú bez súhlasu dotknutej osoby a o ich poskytnutí a sprístupnení sa tieto osoby neinformujú. Orgány verejnej moci sú povinné žiadosti VS o sprístupnenie a poskytnutie informácií a osobných údajov zo svojich informačných systémov vyhovieť.

Štátne orgány sú povinné poskytnúť požadovanú pomoc, podklady a informácie VS, pokiaľ im v tom nebránia dôvody ustanovené inými všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Na poskytnutie pomoci, podkladov alebo informácií nesmú byť právnické osoby a fyzické osoby nútené.²⁰

Prostriedky v spravodajskej činnosti

Zákon ani iná právna norma nedáva vyčerpávajúci výpočet všetkých prostriedkov a taktických postupov, ktoré sa môžu v spravodajskej činnosti použiť pri plnení spravodajských úloh.

Prostriedky používané v spravodajskej činnosti predstavujú subjekty, nástroje, pomôcky, zariadenia alebo ich súbory, ktorými je možné dosahovať vyššiu účinnosť a efektívnosť práce pri plnení stanovených úloh.

V teórii spravodajskej činnosti sú tieto prostriedky klasifikované do troch skupín (*rešpektujúc potreby ich explanácie a projektovania*). Sú to tzv. prostriedky spravodajskej činnosti. Do prvej skupiny patria tie, ktoré majú všeobecnú *použitelnosť*. Ide o prostriedky, ktoré sú používané aj pri realizácii iných druhov poznávacích činností, mimo spravodajskú službu. Týmito prostriedkami je možné výrazne ovplyvňovať napríklad úroveň pozorovania (*sledovania*), zisťovania niektorých kvantitatívnych vlastností poznávaného objektu (*prostriedky využívané pri pozorovaní objektu spravodajského záujmu na väčšiu vzdialenosť, v noci, resp. pri skúmaní mikrovlastností objektov, spotreby, vzdialenosti*) a pod.

Do druhej skupiny sú zaradené špeciálne prostriedky, ktoré sú používané pri realizácii spravodajskej činnosti. Východiskom pri ich explanácii sú spoločné úlohy, ktoré občan deleguje na štátne orgány na úseku ochrany a obrany. V súlade s plnením stanovených úloh ide predovšetkým o tieto prostriedky:

- ✓ špeciálne technické (*rôzne prostriedky výpočtovej techniky, spojovacie a dopravné prostriedky, materiálno-technické vybavenie a pod.*),
- ✓ strelné zbrane,
- ✓ informačné systémy a evidencie,
- ✓ rôzne technické prostriedky, zariadenia a ich súbory, materiály, postupy, spôsoby a pravidlá ich použitia a iné.

¹⁹ § 14a zákona č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení

²⁰ § 15 zákona č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení

Tretiu skupinu prostriedkov tvoria tie, ktoré vznikli a vznikajú v súlade konkrétnymi realizačnými požiadavkami a potrebami spravodajskej činnosti. Vo vzťahu k jej realizácii tieto prostriedky majú špecifický charakter. Spravodajskí dôstojníci pri ich používaní sú povinní rešpektovať celý rad limitujúcich faktorov, ktoré vyplývajú z:

- ✓ ich právnej charakteristiky, osobitne zákonnými podmienkami ich použitia (*regulácie, kontroly*),
- ✓ cieľov, ktoré je možné ich použitím dosiahnuť (*výkonnosť*),
- ✓ personálnej a ekonomickej náročnosti a pod.

Prostriedky spravodajskej činnosti je možné z hľadiska teórie klasifikovať ako:

- informačno-technické prostriedky (*prostriedky spravodajskej techniky*),
- informačno-taktické prostriedky (*prostriedky spravodajskej taktiky*),
- informačno-logistické prostriedky (*prostriedky spravodajskej podpory*).²¹

V súlade a v rozsahu zákona príslušníci spravodajských služieb sú oprávnení používať informačno-technické prostriedky (*d'alej len ITP*).²² Základnou podmienkou úspechu pri ich používaní je, aby predpokladaný poznávaný jav (*konanie*) alebo stav, ktorý vyvolal ich používanie trval. V opačnom prípade týmito prostriedkami je možné získať informácie o následkoch poznávaného javu, čo spôsobuje, že sa ďalšie špecifické konanie sťaží.

Spravodajskí pracovníci v procesoch spravodajskej činnosti informačno-technické prostriedky používajú na účel získania a fixovania informácií o prebiehajúcom konaní alebo stavoch, ktoré toto konanie vyvolalo (*spôsobilo*). Ich účinnosť a efektívnosť je závislá od výkonnostných parametrov techniky (*technologické zdroje informácií*).

Výber z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k spravodajským službám

Zo skoršej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (*d'alej len EĽSP alebo Súd*) okrem iného vyplýva, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd dokazovanie ako také neupravuje, pričom sa priamo dotýka len niektorých jeho aspektov. K otázke prípustnosti dôkazov opakovane zdôraznil, že Dohovor neupravuje otázky prípustnosti dôkazov a táto oblasť patrí do pôsobnosti vnútro štátneho práva subjektov.

Európsky súd pre ľudské práva *d'alej* konštatoval, že znenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru nestanovuje žiadne pravidlá prípustnosti dôkazu a je úlohou súdu stanoviť či konanie ako celok bolo spravodlivé. Avšak možno dodať, že aj napriek tomu, že EĽSP sa odmieta zaoberať otázkou prípustnosti dôkazov, vo viacerých prípadoch vyslovil záver, že použitie určitého dôkazu voči obvinenému porušilo jeho právo na spravodlivý proces.²³

Osobitnými prostriedkami spravodajskej činnosti sú spôsobované intenzívne zásahy do práva na súkromie. Ide o právo, ktoré je v našich podmienkach garantované ústavnoprávne (*čl. 16 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky*).

²¹ Právne predpisy týkajúce sa činnosti spravodajských služieb obsahujú iné delenie prostriedkov spravodajskej činnosti

²² zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení, a iné.

²³ MOLE, N. – HARBY, C. 2006. *Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu čl. 6 európskeho dohovoru o ľudských právach*. 1. vydanie, Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy., s. 49.

V rozhodovacej činnosti ESLP v ostatnej dobe môžeme sledovať posun od princípu zachovávanía absolútnej ochrany ľudských práv a slobôd k zvýrazňovaniu ochrany verejného záujmu.

Je tomu tak aj prípadoch zásahu do práva na súkromie, ktoré upravuje Dohovor v čl. 8. V tomto článku sa okrem iného uvádza, že sú prípustné zásahy do práva na súkromie po splnení podmienok. Štátne orgány sú oprávnené do tohto práva zasahovať ak je takýto zásah v súlade so zákonom a je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných.²⁴

Z uvedeného vyplýva, že zásahy do práva na súkromie môžu byť realizované len vtedy, ak sú legálne, legitímne a proporcionálne, pričom podmienky musia byť splnené súčasne.

Kritériá, na základe ktorých možno tieto záruky posudzovať sa líšia v závislosti od prípadu a sú relatívne. Do úvahy je možné vziať tieto hodnotiace kritériá:

- a.) podstatu, rozsah a trvanie prostriedkov tajného dohľadu,
- b.) právny základ pre vydanie povolenia na použitie prostriedku tajného dohľadu,
- c.) typ štátneho orgánu, ktorý je oprávnený vydať povolenie na využitie takéhoto prostriedku a kontrola využívania takéhoto prostriedku,
- d.) forma opravných prostriedkov, ktoré sú poskytované na účely preskúmania rozhodnutia, ktorým sa povolil uvedený prostriedok.²⁵

ESLP sa v minulosti zaoberal v oblasti trestného práva prevažne otázkami spojenými s priebehom súdneho procesu (spravodlivosť procesu) a právom na ochranu súkromia v tomto kontexte.

Za jedno z prelomových rozhodnutí vo vzťahu činnosti spravodajských služieb môžeme považovať Rozhodnutie ESLP v prípade Szabó a Vissy proti Maďarsku, sťažnosť č. 37138/14, rozsudok zo dňa 12. januára 2016.²⁶

ESLP sa v kontexte článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv (ďalej len "Dohovor") zaoberal zárukami proti svojvôli a zneužitiu obsiahnutými v maďarskej právnej úprave pripúšťajúcej tajné sledovanie osôb. Súd tu využil príležitosť, aby rozšíril pôsobnosť všeobecných zásad skôr formulovaných v kontexte trestného konania aj na zákonný rámec pre používanie sledovacích prostriedkov na spravodajské účely. Rozsudok je zaujímavý najmä tým, že nastavuje kritické zrkadlo tuzemskej právnu reguláciu používania spravodajskej techniky za účelom sledovania osôb.²⁷

Sťažnosť bola podaná dvoma zamestnancami mimovládnej organizácie, ktorá pri svojej činnosti kritizovala vládnu politiku. Podľa maďarskej právnej úpravy boli potieraním medzinárodného terorizmu poverené policajné orgány. K riadnemu plneniu týchto úloh došlo v roku 2011 k zriadeniu zvláštnej protiteroristickej jednotky. Tej zákon priznával rozsiahle právomoci, vrátane vykonávania tajných domových prehliadok, vykonávanie odposluchov, zadržovanie a otváranie prepravovaných zásielok, ako aj monitorovanie obsahu elektronickej korešpondencie.

²⁴ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 8. ods. 1).

²⁵ TITLOVÁ, M. 2017. Teoretické a praktické problémy odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.). Teoretické a praktické problémy využívania informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní. Praha: Leges. 288 s.

²⁶ CASE OF SZABÓ AND VISSY v. HUNGARY (Application no. 37138/14) [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné na internete: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-160020>

²⁷ PYSK, V. 2018. Z aktuální judikatury Evropského soudu pro lidská práva – ochrana utajovaných informací. In Správní právo, Legislativní příloha č. II, ročník X, 2018, s. XLII- XLIX

Predpokladom použitia týchto prostriedkov bolo predchádzajúce udelenie povolenia. Zákon rozlišoval dvojaký povoľovací režim. Prísnejší režim, kedy povolenie mohol vydať len súd, sa týkal použitia týchto prostriedkov na účely vyšetrovania zákonom vymedzených kategórií trestných činov. Naopak ich použitie k riadnemu plneniu spravodajských úloh v záujme ochrany národnej bezpečnosti podliehalo len povoleniu, ktoré bol oprávnený vydať minister spravodlivosti.

Sťažovatelia sa domnievali, že mohli byť pod záštitou vykonávanie spravodajských operácií vystavení sledovaniu, keď pri výkone svojej profesie kritizovali kroky vládnych predstaviteľov. Keďže nemali k dispozícii iný prostriedok nápravy, domáhali sa ochrany prostredníctvom podania ústavnej sťažnosti.

Vo svojom podaní namietali, že zákonná úprava použiteľnosti prostriedkov tajného sledovanie osôb neposkytuje dostatočné záruky spôsobilé vylúčiť svojvôli v činnosti príslušného policajného útvaru. Ústavný súd zmietol tvrdenie sťažovateľov zo stola s kusým odôvodnením, že tajné sledovanie vykonávané za spravodajskými účelmi podlieha vonkajšie parlamentnej kontrole, keď príslušný výbor zložený z členov zákonodarného zboru dohliada na to, aby sa práva dotknutých osôb neboli porušované.

Vláda vznesla námietku nezlučiteľnosti sťažnosti *ratione personae* s ustanoveniami Dohovoru a jeho protokolov, keď sa domnievala, že sťažovateľov nemožno považovať za obeť namietané porušenie v zmysle článku 34 Dohovoru. Súd zastával opačnú mienku. Na úvod pripomenul, že jednotlivec môže byť za určitých okolností v postavení obeť porušenia Dohovoru z dôvodu jednoduchej existencie zákona, ktorý povoľuje tajné sledovanie, bez toho aby musel preukázať, že toto opatrenie voči nemu bolo skutočne použité.²⁸

V relatívne nedávnom rozsudku²⁹ pritom Veľká komora EŠLP bližšie špecifikovala kritériá, ktorými je potrebné do budúcnosti posudzovať, či možno osobu považovať za potenciálnu obeť tajného sledovania. Veľká komora najprv objasnila, že postavenia obeť sa nemôže dovolávať každý, ale len ten, u koho existuje zvýšená miera pravdepodobnosti, že mohol byť sledovaniu vystavený. Dôvodné podozrenie pritom závisí od rozsahu použiteľnosti príslušných zákonných ustanovení, t.j. či možno nástroje tajného sledovania využiť len vo vzťahu k určitej skupine osôb, alebo im môže byť podrobený prakticky každý. V prvom prípade možno za obeť považovať len jedinca, ktorý patrí k cieľovej skupine osôb. Inak je tomu však vtedy, keď právna úprava pripúšťa, aby bol tajnému sledovaniu vystavený v podstate ktokoľvek. Druhé kritérium, ktoré treba zohľadniť, je existencia a účinnosť prostriedkov nápravy dostupných na vnútroštátnej úrovni.

Maďarská právna úprava bola formulovaná spôsobom, že sa obeťou tajného sledovania mohol stať prakticky ktokoľvek. Navyše nezakotvovala žiadny procesný inštitút, prostredníctvom ktorého by sa mohli domnelé obeť obrátiť na nezávislý orgán nadaný právomocou zaoberať sa ich námietkou nezákonnosti sledovania.

S ohľadom na tieto črty právnej úpravy Súd uzavrel, že sťažovatelia mohli oprávnené pociťovať, že proti nim mohli byť predmetné opatrenia namierené, a preto sa na nich musí nazeráť ako na potenciálne obeť namietaného porušenia Dohovoru. Námietku vlády tak Súd zamietol a vyhlásil sťažnosť za prijateľnú.

Na poli opodstatnenosti sťažnosti Súd uznal, že prostriedky tajného sledovania, ktorým mohli byť sťažovatelia podľa príslušnej právnej úpravy podrobení, boli nepochybne spôsobilé zasiahnuť do ich práva na rešpektovanie súkromného života, obydlika a korešpondencie. Akýkoľvek zásah do týchto práv je pritom na poli článku 8 Dohovoru prípustný len vtedy, ak bol stanovený zákonom, sledoval jeden z legitímne cieľov uvedený v druhom odseku daného ustanovenia a za predpokladu, že bol na dosiahnutie tohto cieľa v demokratickej spoločnosti nevyhnutný.

²⁸ Pozri *Klass a ostatní proti Nemecku*, sťažnosť č. 5029/71, rozsudok zo dňa 6. septembra 1978, § 34 a 36, *Roman Zakharov proti Rusku*, sťažnosť č. 47143/06, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 4. decembra 2015, § 170–172.

²⁹ Pozri *Roman Zakharov proti Rusku*, cit. vyššie, § 170–172.

Medzi stranami nebolo sporu o tom, že zásah sledoval legitímny cieľ spočívajúci v ochrane národnej bezpečnosti, a prípadne tiež predchádzania nepokojom a zločinnosti. Ich postoje sa však rozchádzali v nazeraní na zákonnosť a nevyhnutnosť namietaného zásahu.

Požiadavka zákonnosti sa nevyčerpáva tým, že zásah musí byť založený na ustanoveniach vnútroštátneho práva, pretože ďalej vyžaduje, aby príslušné normy spĺňali určité kvalitatívne požiadavky, čo do ich dostupnosti, predvídateľnosti a zlučiteľnosti so zásadami právneho štátu, t.j. aby obsahovali účinné a dostatočné záruky proti svojvôli či zneužitiu právomocí orgánmi, ktoré tajné sledovanie vykonávajú. Prostriedky tajného sledovania síce slúžia ochrane národnej bezpečnosti, ich bezbrehé používanie je však spôsobilé podkopať základné hodnoty demokracie, ktoré majú v skutočnosti chrániť. Úlohou súdu bolo preto uistiť sa, že právny rámec tajného sledovania bol nastavený spôsobom, ktorý by bol schopný obmedziť zásahy do práv dotknutých osôb len do tej miery, v ktorej sú v demokratickej spoločnosti nevyhnutné.³⁰

Sťažovatelia predovšetkým tvrdili, že právna úprava nebola predvídateľná a chýbali dostatočné a účinné záruky. Súd dal za pravdu žalovanej vláde, že právna úprava bola dostatočne predvídateľná, ak pripúšťala použitie tajného sledovania za účelom prevencie, odhaľovania a odvrátenia teroristických činov, alebo na obstarávanie informácií potrebných k záchrane vlastných občanov v zahraničí. Hoci sa môžu zdať príslušné ustanovenia do určitej miery nejasné, podľa Súdu musia byť zákony nevyhnutne navrhnuté s istou mierou vágnosti, aby poskytovali priestor pre aplikáciu na najrôznejšie situácie, ktoré môžu v reálnom svete vzniknúť.

Prisvedčil tak vláde v tom, že pojmy ako "hrozba teroristického útoku" alebo "vykonávanie záchranných operácií" sú na účely požiadavky zákonnosti dostatočne určité, a teda aj predvídateľné.

Sťažovateľom dal naopak za pravdu v otázke existencie dostatočne účinných záruk. Najprv pripomenul svoju ustálenú judikatúru, podľa ktorej zákonný rámec upravujúci používanie najrôznejších prostriedkov tajného sledovania musí obsahovať aspoň tieto minimálne záruky:

- a) vymedziť povahu trestných činov, pri ktorých môže byť sledovanie povolené,
- b) určiť okruh osôb, ktoré mu môžu byť podrobené,
- c) zakotviť medze čo do najvzdialenejšej dĺžky trvania opatrenia,
- d) upraviť proces povoľovania, dohľadu nad vykonávaním sledovania a stanoviť pravidlá pre uchovávanie vyhotovených záznamov a údajov,
- e) obsahovať pravidlá pre bezpečné prenosy údajov tretím osobám a v neposlednom rade,
- f) určiť podmienky, za ktorých musia byť záznamy vymazané alebo zničené.³¹

Pri skúmaní týchto záruk berie Súd do úvahy najrôznejšie okolnosti prípadu ako je povaha, rozsah a dĺžka trvania opatrenia, dôvody podmieňujúce ich použitie, povaha orgánu, ktorý bol nadaný právomocí sledovanie nariadiť, vykonávať a dozorovať, ako aj dostupnosť účinných prostriedkov nápravy.³²

Pri meraní vnútroštátnej úpravy prizmou týchto zásad sa Súd najprv pozastavil nad tým, že zákonodarca umožnil, aby bol tajnému sledovaniu podrobený prakticky každý, keď rezignoval na užšie vymedzenie okruhu dotknutých osôb. Povolenie používať utajené prostriedkov pritom nebolo podmienené tým, aby príslušné orgány preukázali spojitosť medzi konkrétnym jednotlivcom či skupinou osôb a doloženou teroristickou hrozbou. Súd tak vyjadril znepokojenie

³⁰ Pozri Roman Zakharov proti Rusku, cit. vyššie, § 232

³¹ Pozri Amann proti Švajčiarsku, č. 27798/95, rozsudok Veľkej komory zo 16. februára 2000, § 56-58 ; Prada Bugallo proti Španielsku, č. 58496/00, rozsudok z 18. februára 2003, § 30

³² Pozri Amann proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 27798/95, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 16. februára 2000, § 56-58.

nad tým, že právna úprava mohla byť úmyselne nastavená tak, aby pripúšťala plošné a strategické monitorovanie obyvateľov.

Nedostatočné záruky proti svojvôli Súd ďalej videl v režime povoľovania použitia spravodajskej techniky zo strany ministra spravodlivosti. Pre udelenie súhlasu totiž postačovalo, aby bola žiadosť opretá o dôvody svedčiace v prospech potreby použitia týchto prostriedkov. Podľa názoru Súdu však musí tajné sledovanie podliehať testu tzv. "striktnej nevyhnutnosti" zásahu. Dosiahnutie sledovaného cieľa teda nesmie byť možné inými - vzhľadom na základné práva dotknutých osôb menej invázny - prostriedkami. V každom prípade potom nie je postačujúce jednoduché uvedenie dôvodov, bez toho, aby boli ministromi predložené aj podklady, z ktorých vyplýva individualizované podozrenie, že dotýčaný jedinec mohol byť zapojený do teroristickej činnosti. Inak by minister nemal možnosť vykonať príslušný test primeranosti a posúdiť, či je potreba zásahu do práv danej osoby vzhľadom na okolnosti veci naozaj striktne nevyhnutná.

Výčitkám Súdu neušla ani sama skutočnosť, že súhlas k tajnému sledovaniu bol vydávaný ministrom spravodlivosti. Podľa Súdu je síce možné, aby povolenie vydával iný ako súdny orgán, v každom prípade by však muselo ísť o orgán dostatočne nezávislý na moci výkonnej, ktorým člen vlády rozhodne nie je.³³

V oblasti, ktorá je natoľko náchylná k politickému zneužitiu, ako je tajné sledovanie, by mala byť účinná kontrola rozhodovania zásadne vykonávaná - pri najmenšom v konečnej inštancii - zo strany nezávislej súdnej moci. To nutne neznamená, že by sa muselo jednať o súdnu kontrolu ex ante, pretože rovnaký účel možno dosiahnuť aj následným súdnym preskúmaním, ktoré môže poskytnúť dodatočnú nápravu za protiprávne sledovanie.³⁴ V mnohých situáciách, typicky tvárou v tvár súčasným teroristickým hrozbám, ostatne neraz nebude ani vydanie predchádzajúceho povolenia vhodné, pretože by tým mohlo dôjsť k nežiaducemu omeškaniu vedúcemu až k stratám na ľudských životoch.³⁵

Následné súdne preskúmanie je však absolútnou nevyhnutnosťou, ak nemá dôjsť k strate dôvery verejnosti.

Za nejasnú a svojvôľu pripúšťajúcu ďalej Súd označil právnu úpravu maximálnej prípustnej dĺžky trvania týchto opatrení. Tá síce výslovne určovala ako limitnú hranicu deväťdesiatich dní s možnosťou predĺženia, ponechávala však otvoreným, či možno trvania sledovania predĺžiť len raz alebo napríklad aj opakovane.

Konečne sa Súd zaoberal aj prostriedkami nápravy dostupnými z hľadiska dotknutých osôb. Tu vyzdvihol, že otázka efektívnosti akéhokoľvek prostriedku nápravy je neoddeliteľne spätá s potrebou, aby sa dotknutí jedinci o tom, že boli tajne sledovaní, dodatočne dozvedeli. Požiadavkou takej ex post notifikácie sa rozumie, že akonáhle pominuli dôvody, pre ktoré bolo sledovanie nariadené, a dotknutú osobu možno o tejto skutočnosti vyrozumieť, bez toho aby tým mohlo dôjsť k ohrozeniu účelu sledovania, mala by jej byť táto okolnosť oznámená, aby sa mohla slobodne rozhodnúť, či požiada o preskúmanie zákonnosti opatrenia, ktorým bolo zasahované do jej základných práv a slobôd.

Vzhľadom k absencii notifikačného mechanizmu Súd nepovažoval za účinné iné prostriedky nápravy, na ktoré poukazovala maďarská vláda (napr. sťažnosť k ministromi vnútra). Súd navyše výslovne odmietol, že by mohol dostatočnú nápravu poskytnúť Bezpečnostný výbor Parlamentu. Tomuto výboru bol minister spravodlivosti povinný predkladať dvakrát do roka správu o činnosti spravodajských služieb. Správa však bola verejnosti neprístupná, a teda neposkytovala potrebnú

³³ Pozri Roman Zakharov proti Rusku, cit. vyššie, § 258

³⁴ Pozri Kennedy proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 26839/05, rozsudok zo dňa 15. mája 2010, § 167.

³⁵ Naopak podľa Súdu nie je možné považovať za postačujúce súdne preskúmanie ex post v prípade tajného sledovania namiereného proti predstaviteľom novinárskeho stavu, kedy by dôvera ich zdrojov mohla byť nenávratne stratená, ak by vyšlo najavo, že dotčení boli sledovaní. V týchto prípadoch by mal byť uprednostnený povolovací režim ex ante. Pozri najmä Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B. V. a ostatní proti Holandsku, sťažnosť č. 39315/06, rozsudok zo dňa 22. novembra 2012, § 101.

mieru transparentnosti a verejnej kontroly. Nad rámec obsahu tejto správy však výbor nebol oprávnený požadovať dodatočné informácie. Nemohol sa ani v podrobnostiach zaoberať a poskytnúť nápravu v konkrétnych prípadoch, pretože nemal prístup k jednotlivým spisom.

S prihliadnutím na uvedené zistenia Súd neváhal uzavrieť, že vnútroštátny právny rámec umožňujúci plošné sledovanie osôb neposkytoval dostatočné záruky spôsobilé vylúčiť svojvoľné zásahy do práv dotknutých osôb, sťažovateľa nevynímajúc. K porušeniu článku 8 Dohovoru teda došlo.

K rozsudku pripojil súhlasné odlišné stanovisko sudca Pinto de Albuquerque, ktorý sa nestotožnil s odôvodnením rozsudku v dvoch smeroch, pri ktorých sa mala väčšina komora odchyliť od záverov Veľkej komory Súdu vo veci Roman Zakharov proti Rusku. V prvom rade upozornil, že v prejednávanej veci kládol senát dôraz na test "striktnej nevyhnutnosti", zatiaľ čo citovaný rozsudok hovorí iba o posúdení nevyhnutnosti. Hoci je zrejmé, že v tejto veci je vyžadovaný test prísnejší, senát bližšie neobjasnil, v čom konkrétne by mal spočívať. Ďalej poukázal na rozdielne vnímanie komory štvrtej sekcie a veľkej komory ohľadom miery podozrenia, ktorá musí predpokladať zapojenie konkrétnej osoby do trestnej činnosti, aby bolo možné považovať zásah do práv utajenými prostriedky za nevyhnutný v demokratickej spoločnosti. V tejto veci zákon vyžaduje, aby boli v žiadosti o povolenie sledovania vymedzené dotknuté osoby menom alebo ako okruh osôb. Väčšina sudcov senátu považovala takéto znenie za nedostatočné pre absenciu "individuálneho podozrenia" o zapojení do činnosti ohrozujúce národnú bezpečnosť. Menovaný sudca však nepovažoval existenciu individuálneho podozrenia za postačujúcu, keď s odkazom na závery Veľkej komory zdôraznil, že podozrenie by malo byť predovšetkým "dôvodné", čomu senát nevenoval vôbec pozornosť.³⁶

Predmetný rozsudok je ďalším z mnohých príspevkov Súdu k problematike utajeného sledovania osôb. Súd pritom v zásade nerozlišuje medzi jednotlivými spôsobmi takéhoto sledovania. Tieto uvedené všeobecné zásady sa preto uplatnia, či už ide o telefónne³⁷, či priestorové odpočúvanie,³⁸ zásahy do listových slobôd či elektronickej korešpondencie,³⁹ alebo dokonca monitorovanie pohybu prostredníctvom GPS.⁴⁰

Až donedávna sa Súd zaoberal utajeným sledovaním osôb spravidla v kontexte vyšetrovania trestných činov zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Predmetný rozsudok je však významný tým, že Súd rozširuje použiteľnosť tejto judikatúrnej línie aj na tajné sledovanie vykonávané na spravodajské účely.⁴¹ Jeho štandardmi možno teda kriticky porovnávať aj príslušné

³⁶ Anotácia rozsudku zo dňa 12. januára 2016 vo veci č. 37138/14 – Szabó a Vissy proti Maďarsku

³⁷ Porovnaj. napr. Lambert proti Francúzsku, sťažnosť č. 23618/94, rozsudok zo dňa 24. augusta 1998; Amann proti Švajčiarsku, Malone proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 8691/79, rozsudok pléna zo dňa 2. augusta 1984; Huvig proti Francúzsku, sťažnosť č. 11105/84, rozsudok zo dňa 24. apríla 1990; Pruteanu proti Rumunsku, sťažnosť č. 30181/05, rozsudok zo dňa 3. februára 2015

³⁸ Pozri Khan proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 35394/97, rozsudok zo dňa 12. mája 2000; Bykov proti Rusku, sťažnosť č. 4378/02, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 10. marca 2009; Savovi proti Bulharsku, sťažnosť č. 7222/05, rozsudok zo dňa 27. novembra 2012; P. G. a J. H. proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 44789/98, rozsudok zo dňa 25. septembra 2001; Hewitson proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 50015/99, rozsudok zo dňa 27. mája 2003.

³⁹ Pozri Klass a ďalší proti Nemecku, Copland proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 62617/00, rozsudok zo dňa 3. apríla 2007,

⁴⁰ Pozri Uzun proti Nemecku, sťažnosť č. 35623/05, rozsudok zo dňa 2. septembra 2010.

⁴¹ Podobne tak postupoval Veľký senát vo veci Roman Zakharov proti Rusku,

ustanovenia slovenských zákonov upravujúcich činnosť spravodajských služieb,⁴² najmä potom právnu úpravu týkajúcu sa použitia spravodajskej techniky.⁴³

Ďalším významným rozsudkom ESLP vo vzťahu činnosti spravodajských služieb je Rozsudok zo dňa 4. decembra 2015 vo veci č. 47143/06 – *Roman Zakharov proti Rusku*⁴⁴

V predmetnom rozhodnutí ESLP okrem, iného konštatuje:

Dozor a kontrola nad prostriedkami tajného sledovania osôb prichádza do úvahy v troch štádiách:

- a) v čase povoľovaní ich použitia,
- b) pri ich vykonávaní a
- c) po tom, čo bolo ich nasadenie ukončené.

V prvých dvoch prípadoch bude preskúmanie z povahy vecí prebiehať bez vedomia dotknutých osôb, a preto musí byť nastavené tak, aby vylučovalo akékoľvek riziko zneužitia a svojvôle. V zásade je preto žiaduce, aby bolo zverené súdnej moc, ktorá poskytuje najlepšiu záruku nezávislosti, nestrannosti a riadneho postupu. Čo sa týka následného preskúmania, jeho účinnosť je nevyhnutne podmienená tým, aby sa dotknuté osoby následne dozvedeli o tom, že boli tajnému sledovaniu vystavené. Až potom môžu zvážiť, či nechať zákonnosť nariadenia alebo vykonávania týchto opatrení posúdiť nezávislým súdom.

Rozsah použitia prostriedkov tajného sledovania. Súd zopakoval, že vnútroštátne právo musí stanoviť jasné medze použiteľnosti týchto opatrení, aby boli dotknutým osobám zrejmé okolnosti, za ktorých sa môžu orgány verejnej moci na ich použitie uchýliť. Na tento účel musí byť zreteľne vymedzená povaha trestných činov, pre ktoré možno tajné sledovanie povoliť, ako aj okruh osôb, ktorých telefónne hovory môžu byť odpočúvané. Požiadavka predvídateľnosti však nutne nevyžaduje, aby zákon obsahoval vyčerpávajúci výpočet trestných činov, ktoré môžu byť dôvodom na nariadenie odpočúvania v záujme národnej bezpečnosti. Postačí, aby bol ich okruh vymedzený charakteristikou spoločensky škodlivého konania.

Posudzovaná právna úprava pripúšťala použitie prostriedkov tajného sledovania v prípade stredne závažných, závažných a obzvlášť závažných trestných činov, teda tých, u ktorých bola horná hranica trestnej sadzby stanovená minimálne na tri roky. Takúto úpravu Súd považoval za dostatočne jasnú a určitú. Vyjadril však znepokojenie nad tým, že ide o značné množstvo skutkových podstát, vrátane menej závažných foriem trestnej činnosti, ako sú napr. vreckové krádeže. Právna úprava navyše pripúšťala odposluch nielen osoby v postavení podozrivého či obvineného, ale aj iných osôb, ktoré môžu mať informácie o trestnom čine alebo iné relevantné informácie bez toho, aby boli tieto pojmy bližšie objasnené. Podobne boli tieto opatrenia použiteľná aj v nadväznosti na prijatie informácie o udalostiach alebo činnostiach, ktoré ohrozujú ruskú národnú, vojenskú, ekonomickú alebo ekologickú bezpečnosť. Ani tieto pojmy však právna úprava bližšie nerozvádzala, čím bola orgánom výkonnej moci ponechaná v podstate neobmedzená právomoc vystavenia dotknutej osoby riziku svojvôle. Súd naopak uznal, že táto rozsiahla slobodného uváženia pri výklade ústredných pojmov môže byť obmedzená, ak sú na použitie týchto opatrení potrebné predchádzajúce súdne povolenia. Nezávislý súdne preskúmanie ex ante predstavuje kľúčovú záruku proti svojvoľným zásahom do práv dotknutých osôb.

⁴² Pozri zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení, zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení.

⁴³ K nedostatkom českej právnej úpravy viz PYSK, V. Požiadavky na právnu úpravu tajného sledovania s využitím spravodajskej techniky: komentár k rozsudku Szabó a Vissy proti Maďarsku, *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva*, Wolters Kluwer ČR, a. s., Ročník XIV., číslo 4/2016, s. 252–264.

⁴⁴ CASE OF ROMAN ZAKHAROV v. RUSSIA (Application no. 47143/06) [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné na internete: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159324>

Povoľovanie odposluchov. Súd postupne skúmal povahu orgánu, ktorý bol oprávnený povoliť sledovanie, rozsah jeho preskúmania právomocí a obsah ním vydaného povolenia.

Povoľujúcim orgánom môže byť podľa Súdu aj iný orgán ako súd, ak je dostatočne nezávislý na moci výkonnej.⁴⁵ Ruská právna úprava podľa Súdu obsahuje dôležitú záruku proti svojvôli pri vykonávaní odposluchov, pretože vyžaduje, aby zachytenie akejkoľvek komunikácie bolo najprv povolené súdom.

Pre rozsah revízne právomoci vyplýva z judikatúry Súdu ďalej požiadavka, aby bol povoľujúci orgán schopný overiť existenciu dôvodného podozrenia voči danej osobe, teda či existujú okolnosti odôvodňujúce podozrenie, že sa dopúšťa konania, pre ktoré možno odposluch nariadiť. Okrem toho musí byť schopný posúdiť, či je povolenie odpočúvania v demokratickej spoločnosti nevyhnutné, t.j. primerané na dosiahnutie sledovaného účelu, vrátane otázky, či nie je možné sledovaný cieľ dosiahnuť s pomocou iných - z hľadiska dotknutých práv menej invazívnych - prostriedkov.⁴⁶ Rozsah súdneho preskúmania Súd v tejto veci považoval za značne obmedzený, pretože sudcom nie sú v praxi predkladané všetky relevantné informácie, aby mohli posúdiť, či v konkrétnom prípade existujú dostatočné skutkové podklady odôvodňujúce podozrenie, že sa dotknutá osoba podieľa na činnostiach, na ktoré možno zachytenie jej komunikácie povoliť. Súdny najmä nemá prístup k informáciám o tajných agentoch, policajných informátoroch alebo o organizácii a taktike používania postupov vyšetrovania. Nielenže právna úprava nevyžaduje, aby sudcovia skúmali existenciu "dôvodného podozrenia" voči dotknutej osobe, ale tí neuplatňujú ani test primeranosti. V praxi nebývajú žiadosti o povolenie odpočúvania sprevádzané žiadnymi podkladovými materiálmi a sudcovia ich dodatočne nevyžadujú.

Oznámenie o vykonaní odpočúvania a dostupné prostriedky nápravy. Súd pripomenul, že požiadavka, aby sa dotknutí jednotlivci následne dozvedeli, že boli vystavení sledovaniu, je úzko spätá s otázkou účinnosti prostriedkov nápravy. Súd si je vedomý, že nie vždy je v praxi možné jednotlivcovi oznámiť, že jeho komunikácia bola odpočutá, pretože by tým mohlo dôjsť k ohrozeniu dlhodobého účelu sledovania. Preto ani neoznámenie tejto skutočnosti nemôže samo o sebe viesť k záveru, že zásah nebol v demokratickej spoločnosti nevyhnutný. Akonáhle však účel sledovania nemôže byť ďalej zmarený, dotknutým osobám musí byť dané na vedomie, že boli odpočúvaní vystavené.⁴⁷

Absenciu takéhoto mechanizmu Súd predtým označil za nezlučiteľnú s článkom 8 Dohovoru, keď zistil, že zbavovala dotknuté osoby akejkoľvek účinnej možnosti domáhať sa odškodnenia za nezákonný zásah do ich práv.⁴⁸ Súd dospel k opačnému postoj, keďže podľa právnej úpravy mohol každý, kto sa domnieval, že mohol byť sledovaný, požiadať o preskúmanie nezávislý orgán.

Ruská právna úprava nestanovuje požiadavku, aby boli dotknuté osoby následne o vykonanom monitorovaní informované. Nemajú tak prakticky žiadnu možnosť zistiť, že ich komunikácia bola odpočúvaná, iba ak by sa proti nim použila ako dôkaz viny v následnom trestnom konaní. Osoby, ktoré sa nejakým spôsobom dozvedeli, že boli sledované, síce môžu podľa zákona vyžadovať informácie o údajoch, ktoré boli takto získané, podanie takejto žiadosti je však podmienené tým, že osoba musí byť schopná preukázať, že voči nej boli prostriedky tajného sledovania nasadené. Aj keby uniesla dôkazné bremeno, právna úprava nepripúšťa, aby sa mohla oboznámiť s utajovanými skutočnosťami, ku ktorým patria informácie o prostriedkoch a postupoch použitých pri sledovaní, totožnosť osôb, ktoré ho vykonávali, a zisteniach. Súd tak

⁴⁵ Dumitru Popescu proti Rumunsku (č. 2), č. 71525/01, rozsudok z 26. apríla 2007, § 71

⁴⁶ Association for European Integration and Human Rights a Ekimdzhievi proti Bulharsku, č. 62540/00, rozsudok z 28. júna 2007, § 51; Kennedy proti Spojenému kráľovstvu, cit. vyššie, § 31 a 32

⁴⁷ Pozri Klass a ostatní proti Nemecku, § 58; Weber a Saravia proti Nemecku, § 135

⁴⁸ Dumitru Popescu proti Rumunsku (č. 2), § 77; Association for European Integration and Human Rights a Ekimdzhievi proti Bulharsku, § 90 a 91). Naopak vo veci Kennedy proti Spojenému kráľovstvu § 167

urobil záver, že možnosť dotknutých osôb domôcť sa informácií o uskutočnenom sledovaní je v praxi neúčinná.⁴⁹

Pri hľadani spravodlivej rovnováhy medzi záujmom štátu na ochranu národnej bezpečnosti a záujmy dotknutých jednotlivcov, do ktorých práv bolo zasiahnuté, štáty požívajú určitú voľnú úvahu. Táto je však podriadená európskemu dohľadu zo strany Súdu, ktorý sa musí presvedčiť, že vnútroštátna právna úprava poskytovala dostatočné a účinné záruky proti zneužitiu. Systém tajného sledovania je síce vytvorený za účelom ochrany národnej bezpečnosti, obsahuje však v sebe riziko podkopania či dokonca zničenia demokracie, ktorú má v skutočnosti brániť. Súd preto musí predovšetkým overiť, či vnútroštátny mechanizmus dohľadu nad rozhodnutím a vykonávaním tajného sledovania je spôsobilý udržať zásahy do práv jednotlivcov len v rozsahu, ktorý je potrebný v demokratickej spoločnosti⁵⁰

Súd napokon pripomenul, že požiadavka predvídateľnosti zákonnej úpravy má v kontexte tajného sledovania odlišný obsah než v iných oblastiach. Zákon prirodzene nemôže byť formulovaný tak, aby z neho jednotlivec uvedomil, v ktorých prípadoch je pravdepodobné, že bude odpočúvaný, a mohol tak upraviť svoje konanie. Keďže je však v týchto prípadoch výkonná moc vykonávaná utajeným spôsobom, riziko zneužitia je zjavné. Je preto nevyhnutné, aby zákon obsahoval jasné a podrobné pravidlá pre tajné sledovanie. Zákon musí byť dostatočne jasný, aby jednotlivci poskytli adekvátne vodítko ohľadom okolností a podmienok, za ktorých sú príslušné orgány oprávnené k takémuto opatreniu pristúpiť.⁵¹

Vo svetle týchto skutočností Súd dospel k záveru, že ruská právna úprava neposkytuje dostatočné a účinné záruky proti svojvôli a riziku zneužitia, ktoré je vlastné každému systému tajného sledovania a ktoré je o to väčšie tam, kde majú policajné orgány a spravodajské služby technickými prostriedkami zabezpečený priamy prístup k celej mobilnej komunikácii. Sťažovateľ napokon predložil Súdu príklady, z ktorých vyplývalo, že ku svojvoľným zásahom do práv v praxi nezriedka dochádza. Posudzovaná právna úprava tak nespĺňa požiadavky na kvalitu zákonného rámca a nie je schopná obmedziť zásahy na to, čo je v demokratickej spoločnosti skutočne nevyhnutné. K porušeniu článku 8 Dohovoru teda došlo.

Súlad právnej úpravy osobitných prostriedkov spravodajských služieb s judikatúrou ESĽP

Berúc do úvahy vyššie uvedené skutočnosti, sa domnievame, že aktuálnu právnu úpravu používania osobitných prostriedkov spravodajskými službami Slovenskej republiky je možné hodnotiť kriticky.

Používanie informačno-technických prostriedkov spravodajskými službami v SR upravuje samostatný právny predpis⁵² a preto sa nebudeme v našom príspevku zaoberať súladnosťou jeho ustanovení s judikatúrou ESĽP. Našu pozornosť zameriame na informačno-operatívne prostriedky s výnimkou legalizačných dokumentov a legendy. Tieto majú skôr podporný charakter a ich použitie samo o sebe nepredstavuje zásah do základných ľudských práv a slobôd.

Z pohľadu judikatúry ESĽP sa nám javí ako najproblematickejšia úprava sledovania osôb a vecí. Ide predovšetkým o otázky spojené s procesom povoľovania použitia takého prostriedku (v prípade SIS riaditeľ) ako aj otázky ex post notifikácie použitia takého prostriedku voči osobe, ak nie sú dané dôvody z hľadiska národnej bezpečnosti umožňujúce taký to postup nerealizovať. I v takýchto prípadoch by však mal existovať mechanizmus prieskumu opodstatnenosti zásahu do ľudských práv a slobôd zo strany štátneho orgánu.

Aktuálne platná právna úprava používania predstieraného prevodu vecí, resp. kontrolovanej dodávky spravodajskými službami bola zavedená do spravodajských zákonov zákonom

⁴⁹ Rozsudok zo dňa 4. decembra 2015 vo veci č. 47143/06 – Roman Zakharov proti Rusku

⁵⁰ Roman Zakharov proti Rusku, § 232

⁵¹ Roman Zakharov proti Rusku, § 229

⁵² Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v platnom znení

č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (tzv. protiteroristický balíček). Konkrétne ide o § 11 ods. 1 písm. d) zámerna veci a písm. e) prestieraný prevod veci v zákone č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe (obdobne aj v zákone o Vojenskom spravodajstve).

Pre zákonné použitie týchto informačno-operatívnych prostriedkov je stanovená podmienka - na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu (ex ante). Týmto osobitným predpisom sa rozumie ustanovenie § 4a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov. Proces povoľovania použitia týchto prostriedkov je podľa nášho názoru súladný s požiadavkami uvádzanými v judikatúre ESLP. Problematickou môže byť absencia notifikačného mechanizmu, resp. iného prostriedku, podobne ako pri sledovaní osôb a vecí.

Informačno-operatívny prostriedok - osoby konajúce v prospech spravodajskej služby podľa nášho názoru nepredstavuje z pohľadu judikatúry ESLP zásadný problém. V určitých prípadoch by prichádzal pri použití informácií nimi získaných v trestnom konaní postup nachádzajúci oporu v platnom právnom poriadku.

Proces získavania spravodajských informácií je utajovaný a následne spravidla býva utajovaný aj jeho výsledok – spravodajská informácia. V zmysle ustanovenia § 10 ods. 2 zákona č. 46/1993 Z. z. je Slovenská informačná služba povinná zabezpečiť ochranu osobitných prostriedkov pred vyzradením a zneužitím (*obdobne ustanovenie obsahuje aj zákon o Vojenskom spravodajstve*).

V záujme zabezpečenia práva na účinnú obhajobu je možné nájsť riešenie v zákone č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov, inštitút Inej oprávnenej osoby (§ 35 ods. 2).

U osôb konajúcich v prospech informačnej služby zasa poukazujeme na § 23 ods. 2 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe, v zmysle ktorého riaditeľ Slovenskej informačnej služby môže rozhodovať o zbavení mlčanlivosti (*analogicky riaditeľ Vojenského spravodajstva*).

Trestný poriadok obsahuje aj ustanovenia o svedkovi, ktorého totožnosť je utajená, ktoré sú podľa nášho názoru, po splnení zákonných podmienok, použiteľné aj v prípade príslušníkov a osôb konajúcich v prospech spravodajskej služby

Samozrejme činnosť osôb konajúcich v prospech spravodajských služieb musí spĺňať požiadavky judikatúry ESLP v kontexte úpravy použitia „agenta provokatéra“. Konanie agenta musí zodpovedať určitým štandardom, aby nevybočilo z medzí zákonnosti. Jasné obmedzenia a záruky odlišujú prípustný postup od navedenia, resp. vyprovokovania spáchania trestného činu, ktorý je v rozpore s čl. 6 Dohovoru. Verejný záujem totiž nemôže ospravedlniť použitie dôkazov získaných vyprovokovaním, trestné konanie by tak nebolo spravodlivé hneď o začiatku.⁵³

ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti konštatoval, že použitie špeciálnych vyšetrovacích metód samo o sebe nemusí viesť k porušeniu práva na spravodlivé súdne konanie.⁵⁴

Záverom si dovoľujeme odcitovať ustanovenie čl. 8 Dohovoru - Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života:

1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.

2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti,

⁵³ Rozsudok ESLP vo veci Teixeira de Castro proti Portugalsku zo dňa 9. júna 1998, sťažnosť č. 25829/94, § 36

⁵⁴ Rozsudok veľkej komory vo veci Ramanauskas proti Litve, zo dňa 5. februára 2008, sťažnosť č. 74420/01, § 51.

verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných

Resumé (v slovenskom jazyku)

Autor v príspevku prináša pohľad na aktuálnu právnu úpravu používania osobitných prostriedkov spravodajskými službami SR, ktorú posudzuje z pohľadu súladnosti s predmetnou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Po kritickom zhodnotení konštatuje, že právna úprava si pravdepodobne v krátkej dobe vyžiada novelizáciu v smere zabezpečenia dodržiavania čl. 8 Dohovoru - Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. V prípade sťažnosti občana SR na zásah do práva na súkromie použitím osobitných prostriedkov spravodajskými službami SR by mohlo byť konštatované porušenie tohto práva.

Resumé (v anglickom jazyku)

In the article, the author provides an overview of the current legal regulation of the use of special means by the intelligence services of the Slovak Republic, which he assesses from the point of view of compliance with the case law of the European Court of Human Rights. After a critical evaluation, he states that the legal regulation will probably require an amendment in the short term in the direction of ensuring compliance with Art. 8 of the Convention - The right to respect for private and family life. In the case of a complaint by a citizen of the Slovak Republic for an interference with the right to privacy by the use of special means by the intelligence services of the Slovak Republic, a violation of this right could be found.

Zoznam bibliografických odkazov

AMANN proti ŠVAJČIARSKU, č. 27798/95, rozsudok Veľkej komory zo 16. februára 2000.

ASSOCIATION FOR EUROPEAN INTEGRATION AND HUMAN RIGHTS A EKIMDZHIEV proti BULHARSKU, č. 62540/00, rozsudok z 28. júna 2007.

BYKOV proti RUSKU, sťažnosť č. 4378/02, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 10. marca 2009.

CASE OF SZABÓ AND VISSY v. HUNGARY (Application no. 37138/14) [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné na internete: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020>.

CASE OF ROMAN ZAKHAROV v. RUSSIA (Application no. 47143/06) [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné na internete: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159324>.

COPLAND proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 62617/00, rozsudok zo dňa 3. apríla 2007.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

Dôvodová správa k zákonu č. 151/2010 Z. z. o zahraničnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

DUMITRU POPESCU proti RUMUNSKU (č. 2), č. 71525/01, rozsudok z 26. apríla 2007.

GRACH, M. 1998. Spravodajské služby a ochrana štátu. In. Literárny týždenník z 5. 2. 1998, s. 5.

HEWITSON proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 50015/99, rozsudok zo dňa 27. mája 2003.

HUVIG proti FRANCÚZSKU, sťažnosť č. 11105/84, rozsudok zo dňa 24. apríla 1990;

KENNEDY proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 26839/05, rozsudok zo dňa 15. mája 2010, § 167.

KHAN proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 35394/97, rozsudok zo dňa 12. mája 2000;

KLASS a ostatní proti NEMECKU, sťažnosť č. 5029/71, rozsudok zo dňa 6. septembra 1978, § 34 a 36,

LAMBERT proti FRANCÚZSKU, sťažnosť č. 23618/94, rozsudok zo dňa 24. augusta 1998;

LAML, R. 2010. Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny. In. Zborník z medzinárodného sympózia, ktorú zorganizovali Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy dňa 8. 12. 2010 na tému „Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb“.

LISOŇ, M. - VAŠKO, A. 2019. Teorie zpravodajské činnosti. In. PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. ISBN 978-80-7380-758-0.

MALONE proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 8691/79, rozsudok pléna zo dňa 2. augusta 1984;

MOLE, N. – HARBY, C. 2006 Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu čl. 6 európskeho dohovoru o ľudských právach. 1. vydanie, Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy, ISBN 978-80-89141-10-4.

P. G. a J. H. proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU, sťažnosť č. 44789/98, rozsudok zo dňa 25. septembra 2001.

PRADA BUGALLO proti ŠPANIELSKU, č. 58496/00, rozsudok z 18. februára 2003.

PRUTEANU proti RUMUNSKU, sťažnosť č. 30181/05, rozsudok zo dňa 3. februára 2015

PYSK, V. 2016. Požiadavky na právni úpravu tajného sledování s využitím zpravodajské techniky: komentář k rozsudku Szabó a Vissy proti Maďarsku, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, Wolters Kluwer ČR, a. s., Ročník XIV., číslo 4/2016, s. 252–264.

PYSK, V. 2018. Z aktuální judikatury Evropského soudu pro lidská práva – ochrana utajovaných informací. In Správní právo, Legislativní příloha č. II, ročník X, 2018, s. XLII- XLIX.

Rozsudok ESLP vo veci TEIXEIRA DE CASTRO proti PORTUGALSKU zo dňa 9. Júna 1998, sťažnosť č. 25829/94.

Rozsudok veľkej komory vo veci RAMANAUSKAS proti LITVE, zo dňa 5. februára 2008, sťažnosť č. 74420/01.

SAVOVI proti BULHARSKU, sťažnosť č. 7222/05, rozsudok zo dňa 27. novembra 2012.

TELEGRAAF MEDIA NEDERLAND LANDELIJKE MEDIA B. V. a ostatní proti HOLANDSKU, sťažnosť č. 39315/06, rozsudok zo dňa 22. novembra 2012, § 101

TITLOVÁ, M. 2017. Teoretické a praktické problémy odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.). Teoretické a praktické problémy využívania informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní. Praha: Leges, ISBN 978-80-7502-206-6.

UZUN proti NEMECKU, sťažnosť č. 35623/05, rozsudok zo dňa 2. septembra 2010.

VAŠKO, A. 2019. Možnosti využitia spravodajských informácií v trestnom konaní. In Bratislavské právnické fórum 2019: zákonnosť a prípustnosť dôkazov v trestnom konaní : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava, 14. - 15. februára 2019. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, ISBN 978-80-7160-520-1.

WEBER a SARAVIA proti NEMECKU.

zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v platnom znení.

zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v platnom znení.

zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v platnom znení.

Kontaktné údaje:

JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Komenského 20,

974 01 Banská Bystrica

e-mail: adrian.vasko@umb.sk

ZÁVERY

Na základe cieľov interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 9. ročník,“ ktorá sa konala online prostredníctvom Microsoft Teams zo dňa 18. 3. 2021 môžeme za vedecký a organizačný výbor skonštatovať, že 9. ročník bol úspešný a naplnil ciele stanovené účastníkmi pri realizácii tejto konferencie.

V oblasti **trestného práva hmotného** účastníci konferencie za najdôležitejšie považujú riešenie tých teoretických otázok, ktoré majú význam pre legislatívnu činnosť, a teda i konkrétny výklad niektorých právnych pojmov, inštitútov a v konečnom dôsledku i jednotlivých ustanovení v Trestnom zákone Slovenskej republiky a Českej republiky. V dôsledku výrazných zmien trestných kódexov je tento výklad nevyhnutný pre pochopenie a následnú aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide najmä o tieto okruhy otázok a problémov:

- Trest odňatia slobody na doživotie má svoje kladné, ako aj záporné stránky. V súčasnej dobe možno trest odňatia slobody na doživotie pokladať za prípustný a účelný trest, ktorý sa ukladá za spáchanie najzávažnejších trestných činov, nakoľko aktuálna právna úprava nepozná účinnejší spôsob ochrany spoločnosti. Trest odňatia slobody na doživotie môže mať na odsúdeného psychiku deštruktívne účinky, pričom je nevyhnutné vo výkone trestu odňatia slobody uplatňovať programy stabilizujúce fyzický a psychický stav odsúdených.
- Daňová trestná činnosť je úzko spätá s majetkovou a ekonomickou kriminalitou. Trestná činnosť v niektorých rómskych komunitách je častá a jej druh závisí od rôznych podmienok v akej sa táto komunita nachádza. Funkcia policajného špecialistu pre komunity je účinnou pomocou pre ďalšie služby polície ako aj pre iné orgány avšak ich právomoci, charakter služby a teritoriálne obmedzenie nedokážu poskytnúť také možnosti, ktoré by bolo možné aplikovať v systéme kriminálnej polície. V niektorých rómskych komunitách presahuje rámec daňových trestných činov hranice Slovenskej republiky, pričom ide predovšetkým o nelegálne zamestnávanie, novodobé otrokárstvo a inú ekonomickú trestnú činnosť, ktorá je vyšetřovaná zahraničnými orgánmi v medzinárodných tímoch zo Slovenskou republikou. Je to znamenie, že tento druh trestnej činnosti si zaslúži náležitú pozornosť.
- Problematika subvenčných podvodov je v niektorých prípadoch spájaná s problematikou ochrany obyvateľstva a existuje v tejto oblasti aj interdisciplinárne prepojenie. Kedy môže byť subvenčný podvod spáchaný pri refundácii výdavkov na záchranné práce pri mimoriadnych situáciách. V tejto oblasti absentujú metodické postupy pri činnosti verifikačných komisií okresných úradov, ktoré sú dôležitými prvkami pri prípadnom vyšetřovaní, operatívnej činnosti a ďalších úkonov súvisiacich s objasňovaním trestného činu subvenčného podvodu, pri refundácii výdavkov na záchranné práce. Za tým účelom je nevyhnutná potreba hlbšieho definovania jednotlivých charakteristík mimoriadnych udalostí a mimoriadnych situácií., nakoľko tieto sú častokrát tvorené bez dopadu na prax.
- Nutná obrana proti bezprostredným zásahom je prípustná. Prípadné nezákonné konanie úradných osôb spravidla podlieha určitému subsidiárnemu poradiu, ale pri bezprostredných zásahoch je nevyhnutné zvažovať možnosť vzniku škody. Konanie úradných osôb však môže preukazovať mieru pochybenia a pre bežného občana je ťažké rozpoznať, či verejnoprávny akt je skutočne založený na správnych úvahách. Bolo by preto nevyhnutné, aby príslušné právne predpisy boli presnejšie a zrozumiteľnejšie, aby nedochádzalo k mylnému a svojvoľnému výkladu právnych noriem.
- V súčasnej právnej úprave, v podmienkach Slovenskej republiky neexistuje žiadna právna úprava, ktorá by presne vymedzila kvantifikáciu obvykle jednorazovej dávky a tým ani presnejšie určenie trestnosti ich neoprávneného prechovávaní. Uvedené je ponechané na aplikačnú prax súdov, u ktorých dlhodobo pretrváva nejednotnosť, pokiaľ ide o stanovenie množstva obvykle jednorazovej dávky a o spôsob jej určenia. Uvedený pojem by mal byť

však z hľadiska právnej istoty a z hľadiska oblasti trestného práva jednoznačne zakotvený a vymedzený v Trestnom zákone, aby nespôsobil aplikačné problémy v praxi.

- Ochrana životného prostredia na úseku práv poľovníctva a rybárstva predstavuje nevyhnutnú súčasť regulácie odvetvím trestného práva. Základný model poznania ochrany životného prostredia by mal byť jasný a zrozumiteľný predovšetkým pre subjekty, ktorých postavenie a kompetencie sú určené na presadzovanie funkcií práva.
- V rámci rekodifikácie Trestného zákona v roku 2005 boli do právneho poriadku implementované prvky restoratívnej justície v podobe alternatívnych trestov. Jedným z týchto alternatívnych trestov bol aj trest domáceho väzenia, ktorý prešiel viacerými úpravami, ktorých cieľom bolo zefektívniť jeho ukladanie. Máme za to, že súčasná právna úprava vytvára dostatočný právny rámec trestu domáceho väzenia, a tak efektívnosť a frekvencia ukladania tohto trestu zostáva v rukách a na uvážení súdu.
- Existujúca právna úprava trestnej zodpovednosti právnických osôb v zmysle zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov predstavuje vhodný nástroj v boji proti ich nelegálnym aktivitám. Zakomponovaním trestnej zodpovednosti právnických osôb do právneho poriadku Slovenská republika naplnila svoje medzinárodné záväzky, a zároveň urobila potrebný krok vpred v boji proti trestnej činnosti. Je tiež potrebné konštatovať, aj to, že rok 2019 bol zatiaľ, čo sa týka aplikácie inštitútu trestnej zodpovednosti právnických osôb, najlepší (štatistiky za rok 2020 zatiaľ nie sú dostupné) a v tejto súvislosti očakávame výrazný vzostup postihovania aj v nasledujúcom období.
- Problematika trestného činu neuposlušnosti rozkazu v zmysle trestnoprávných ustanovení je markantná nielen vo vzťahu k profesionálnym vojakom z povolania, ale aj vo vzťahu k príslušníkom ozbrojených a ozbrojených bezpečnostných zborov. V prípade, že trestná sadzba takéhoto trestného činu bude prevyšovať 3 roky, oprávnený na konanie už nie je poverený príslušník vojenskej polície, ale vyšetrovateľ PZ, čo môže pri vyšetrovaní trestných činov spôsobovať výrazné problémy, ako je napr. neznalosť prostredia, ako aj oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami vyššieho stupňa, na ktoré subjekt, ktorý realizuje vyšetrovanie oprávnenie nemá. Za východiskové riešenie je možné považovať prijatie legislatívneho opatrenia vo vzťahu k zvýšeniu hornej hranice trestnej sadzby, do ktorej by boli príslušníci Vojenskej polície oprávnení zastrešovať predmetnú trestnú agendu.
- Posudzovanie skutku podľa § 221 TZ (podvod) je nevyhnutné realizovať striktné individuálne, so zameraním na všetky rozhodné okolnosti podvodného konania, ktoré je potrebné dôsledne špecifikovať (overiteľné nepravdivé informácie; hrubo skresľujúce údaje; neoveriteľné údaje apod.), ako aj vzťahu či statusu podvedenej či poškodenej osoby, spôsobu konania páchatel'a a ďalších skutočností, ktoré vo vzájomných súvislostiach a v celosti umožňujú jednak uchopenie danej kauzy a jej následné zodpovedné vyhodnotenie v právnych a inštitucionálnych medziach a umožňujú tak prijatie kvalifikovaného záveru, či podvodné konanie subsumovateľné pod skutkovú podstatu trestného činu tohto trestného činu.
- V súčasnosti prichádzajú hazardné hry do stavu novej kvality i kvantity. Analytici však nepredpokladajú nárast výnosov z hazardných hier do takého rozsahu, aký bol zaznamenaný počas predchádzajúcich rokov. Zákonodarcovia v poslednom čase sprísnilí jedny z najdôležitejších aspektov prevádzkovania hazardných hier na Slovensku, ktorými sú teritoriálne obmedzenia. Aktuálnym problémom, ktorým sa zaoberajú zákonodarcovia vo svete sú mikrotransakcie a tzv. „loot boxy“. Diskusia na túto tému spočíva v tom, či táto vnútorná mechanika videohier spadá pod reguláciu hazardných hier alebo pod bežný obeh tovarov a služieb.
- Hranice výšky škody stanovené v Trestnom zákone by mali podliehať určitým zmenám v závislosti od vývoja ekonomickej situácie. Právna úprava Českej republiky pristúpila na

novelu Trestného zákona, ktorou upravila výšku škody takmer dvojnásobne. Obdobná práva úprava by mohla byť prijatá aj v Slovesnej republike, vzhľadom ku skutočnosti, že s výškou škody sa od roku 2005 (od rekodifikácie) takmer vôbec nehýbalo.

V oblasti **trestného práva procesného** boli okruhy príspevkov zamerané na rôzne inštitúty trestného konania, pričom išlo o najrôznejšie otázky zákonnej úpravy, či aplikačné problémy z oblasti vyšetrovania trestnej činnosti. Na základe jednotlivých príspevkov je možné stanoviť nasledujúce závery:

- Dôležité z hľadiska vývoja európskej justičnej spolupráce v trestných veciach sú materiálne pramene práva, ktoré obsahovali predovšetkým základné subsystémy spolupráce a stanovovali priority v činnosti inštitúcií EÚ, ktoré boli a sú kompetentné vykonávať legislatívnu činnosť v zmysle primárnych prameňov práva EÚ ako je Zmluva o fungovaní EÚ. V súčasnosti sa skúmanie justičnej spolupráce v trestných veciach sústreďuje predovšetkým na aplikačnú stránku, ktorá je závislá na úrovni interpretácie jednotlivých formálnych prameňov práva EÚ pracovníkmi bezpečnostných orgánov a inštitúcií členských štátov.
- Vývoj justičnej a policajnej spolupráce a stále signifikantnejší nárast dôležitosti zjednocovania viacerých odvetví trestného práva je nevyhnutný z hľadiska efektívneho boja s trestnou činnosťou, ktorá má prevažne nadnárodný charakter. Súbor benefitov, ktoré prináša členstvo v EÚ však musí byť vyvažovaný participáciou na spoločných aktivitách prispievajúcich k zachovávaniu statusu slobody, bezpečnosti a práva pre všetkých obyvateľov EÚ.
- Európsky zatýkací rozkaz predstavuje vhodný nástroj zabezpečujúci efektívnu justičnú spoluprácu v trestných veciach v rámci Európskej únie, hoci jeho aplikácia v konkrétnych veciach niekedy prináša aj aplikačné problémy
- Ústavné garancie prezumpcie neviny v členských štátoch EÚ spoločne s garanciami poskytnutými medzinárodným právom vytvárajú dostatočný právny rámec pokrývajúci túto oblasť ochrany práv osôb v trestnom konaní. Zároveň treba pripomenúť, že pre mnohé členské štáty EÚ význam prijatia Smernice 2016/343 nespočíval v rozširovaní záruk prezumpcie neviny, ale vo vybudovaní dostatočného stupňa dôvery v systémy trestného súdnictva iných členských štátov.
- Koncept obráteného dôkazného bremena v trestnom konaní, spočívajúci v tom, že nie štát ale osoba, proti ktorej je vedené trestné konanie, by musela dokazovať žalobou tvrdené skutočnosti, je v našich podmienkach neznámym konceptom, no je možné konštatovať aj to, že aplikovanie reverzného dôkazného bremena v trestnom práve by bolo pravdepodobne spojené s popieraním základných zásad a princípov, na ktorých je trestné právo Slovenskej republiky vystavané a bolo by takisto popretím vývoja, ktorým sa trestné právo v našich podmienkach postupne uberalo.
- Dohoda o vine a treste je v právnom poriadku Slovenskej republiky už od rekodifikácie v roku 2005. do právnej úpravy Českej republiky sa však dostala až prijatím zákona č. 193/2012 Sb., ktorým sa mení zákon č. 141/1961 Sb., o trestnom konaní súdnom. Jej využívanie v právnom poriadku Českej republiky však nebolo efektívne a bolo nevyhnutné pristúpiť k zmene, čo sa stalo v roku 2020, pričom posledná novela má potenciál dosahovať zefektívnenie a zrýchlenie trestného konania v právnom poriadku Českej republiky.
- Spoločné konanie vedené proti fyzickej a právnickej osobe sa v právnom poriadku objavuje po zavedení trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Tento spôsob konania je v právnom poriadku Slovenskej a Českej republiky upravený rozdielne a spravidla reflektuje špecifické črty, ktoré sú pre tento typ konania uvedené v osobitných právnych predpisoch

- Vykonávanie procesných úkonov poverenými príslušníkmi Policajného zboru pri vykonávaní skráteneho vyšetrovania spáchaných na internete s medzinárodným prvkom je nesporný problém aplikačnej praxe, nakoľko ide o mimoriadne náročné objasňovanie, nakoľko analyzovaná problematika páchanej trestnej činnosti je úzko spätá s digitalizáciou a trestné činy tohoto typu sú páchané z územia mimo európskeho priestoru, čím sa objasňovanie stáva náročnejšie a zdĺhavejšie.
- Spracovanie biometrických údajov aj v súčasnej dobe stále vzbudzuje nejasnosti a názory hlavne vo vzťahu k ochrane osobných údajov, ktoré sú s tým spojené, nakoľko ide o vysoko citlivú kategóriu, ktorej využívanie a spracovanie je upravené predovšetkým na európskej úrovni Nariadením GDPR. V súvislosti s týmito údajmi môže práve dochádzať k zásahu do práva na súkromie osoby a preto je nevyhnutné, aby sa zvažovala ich využiteľnosť napr. na základe princípu proporcionality
- Pre účinnú zmenu smerujúcu k urýchleniu a humanizácii trestného konania je nevyhnutné ešte o čosi precíznejšia úprava inštitútu väzby. Rovnako tak by si spresnenie zaslúžila aj možnosť nahradenia väzobného stíhania a to najmä vo vzťahu k explicitnému zakotveniu možnosti náhrady kolúznej väzby, ako aj jej limitácia.
- Právo na peňažnú pomoc obeti prináleží obeti iba vtedy, ak je obeťou násilného trestného činu, a to za podmienok a v rozsahu ustanovenom zákonom o obetiach trestného činu. V tomto je zásadný rozdiel napríklad s českou právnou úpravou, podľa ktorej je odškodnenie poskytované všetkým obetiam, teda aj nedbanlivosti trestných činov (napríklad obetiam dopravných nehôd), čo by bolo možné zmeniť, či upraviť v slovenskej právnej úprave.
- Teória dokazovania a konkrétna aplikačná prax sa vzájomne dopĺňajú a to nielen vo všeobecnej dokazovacej činnosti v rámci odporúčanej metodiky dokazovania, ale aj v konkrétnych prípadoch železničných nehôd v železničnej doprave klasifikovaných ako trestný čin proti životu a zdraviu. Dokazovanie jednotlivých druhov trestných činov je závislé od poznania praktickej, aplikačnej stránky dokazovania. Toto poznanie môže byť teórii dokazovania sprostredkované len prostredníctvom odborníkov a expertov z trestnoprocesnej praxe.
- V súvislosti s vymedzením vzťahu efektívnosti a rýchlosti trestného konania konštatovať, že vzhľadom na teoretické vymedzenie východísk týkajúcich sa kritérií hodnotenia efektívnosti, práve rýchlosť konania sa javí ako kritérium najuniverzálnejšej povahy ponímajúce ako prístup interný, tak aj externý.
- Vo vzťahu k postupu pred začatím trestného stíhania je možné konštatovať, že nie legislatívne zmeny, ale skôr súdna prax Najvyššieho súdu SR značne ovplyvní do budúcnosti toto štádium trestného konania a jeho význam. Očakávame teda do budúcnosti narastanie významu štádia postupu pred začatím trestného stíhania, a to aj z hľadiska jeho dosahu na zabezpečovanie dôkazov v trestnom konaní.
- Vďaka činnosti Európskej prokuratúry sa viaceré procesy v trestnej oblasti zjednodušia a rovnako bude mať jedinečný prehľad o cezhraničnej trestnej činnosti v Únii aj mimo nej, čo patrí do rozsahu jej vecných, územných a osobných právomocí. Toto všetko môže prispieť k tomu aby Európska prokuratúra zakotvila novú spoločnú stratégiu vyšetrovania a trestného stíhania.

Účastníci konferencie v jednotlivých príspevkoch poukazujú na možné problémy, ktoré vznikajú v predmetných oblastiach a zároveň navrhujú nové možnosti riešenia pre účely aplikačnej praxe, ako aj možnosti nových legislatívnych nástrojov v boji proti trestnej činnosti.

Príspevky publikované v oblasti **súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov** poukazujú predovšetkým na význam týchto odborov pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu a uplatňovanie noriem trestného práva v praxi. Účastníci konferencie zdôrazňujú, že:

- Dôležitú úlohu pri ochrane života a zdravia osôb ohrozených domácim násilím má štát. Prostredníctvom orgánov verejnej moci, zvlášť polície predstavuje pre obeť vstupnú bránu k pomoci. Inštitút vykázania zo spoločného obydľia predstavuje dôležitý nástroj pre účinnú ochranu osôb ohrozených domácim násilím.
- Implementácia restoratívnej justície do právneho poriadku akéhokoľvek štátu môže pomôcť sociálne slabým rodinám s reakciou na pouličnú kriminalitu, ako to ukázali aktivity organizácie *Paz y Bien*, ktorá poukazuje na konkrétne riešenia s konkrétnymi krokmi vo vzťahu k prevencii kriminality, ako aj formu komunitnej práve vychádzajúcej z princípov restoratívnej justície, čím sa má zabezpečiť zlepšenie kvality života v komunite, zníženie kriminality a zvýšenie pocitu bezpečia.
- Restoratívna justícia je dnes nielen v kriminologických, ale aj trestnoprávných kruhoch veľmi skloňovaným termínom a jej uplatnenie môžeme za posledných tridsať rokov jej vývoja vidieť takmer po celom svete.. A hoci pôjde ešte o beh na dlhé trate, myslíme si, že niektoré restoratívne programy (najmä rodinné skupinové konferencie, ale aj ich legislatívne ukotvenie v zákone o obetiach) by mohli byť reálne zavedené i do nášho trestného práva a vzorom by nám mohla byť práve Česká republika a jej Inštitút pro restoratívni justici v Prahe, účelom ktorého je systémovo vzdelávať a presadzovať myšlienky restoratívnej spravodlivosti do oblasti trestnoprávnej justície.
- Účinná kontrola mravnostnej kriminality (tak v podobe prevencie ako aj represie) nepochybne patrí k prioritám každého štátu. Výhody prevencie pred represiou sú evidentné v mnohých oblastiach – napríklad v oblasti ekonomickej, humánnej či v možnosti zapojenia občanov do jej samotného vykonávania. Avšak, uplatňovanie prevencie (akéhokoľvek druhu kriminality) si častokrát vyžaduje trpezlivosť, vzhľadom na fakt, že ide o dlhodobjší proces. Represia je v danom prípade už len dôsledkom toho, že preventívne pôsobenie nemalo ten efekt, aký si spoločnosť želala.
- Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť o odsúdeného plnia svojou podstatou základný element z hľadiska vylúčenia odsúdeného spoločnosťou. Sociálne vylúčenie predstavuje veľmi nepriaznivý vplyv, ktorý môže v konečnom dôsledku skončiť následne recidívou. Šanca na návrat ako projekt zastrešujúci tento typ starostlivosti, vytvára spomínané prepojenie, „most“, medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou v tomto čase na území našej krajiny.
- Právna úprava odškodňovania obetí trestných činov vrátane právnej úpravy uspokojovania nárokov poškodených vyplývajúcich z náhrady škody štátom môže byť účinná a spravodlivá len za predpokladu, že v rámci takejto právnej úpravy vznikne inštitút regresného nároku štátu voči páchatelom trestnej činnosti, ktorí neboli schopní nárok poškodeného na náhradu škody sami fakticky uspokojiť.
- Daňové úniky vznikajú z rôznych príčin. Môže to byť dôvod politický, ako napr. nesúhlas s legitimitou vlády alebo štátu, nízka daňová morálka, neznalosť právnej úpravy, zložitost daňových predpisov, ale najvýraznejšou príčinou je určite tá ekonomická, keď daňový subjekt má pocit, že výhoda, ktorú môže daňovým únikom získať je vyššia, než hroziace riziko postihu a teda sa mu oplatí.
- Právna úprava v oblasti používania osobitných prostriedkov spravodajskými službami SR si pravdepodobne v krátkej dobe vyžiada novelizáciu v smere zabezpečenia dodržiavania čl. 8 Dohovoru - Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. V prípade sťažnosti občana SR na zásah do práva na súkromie použitím osobitných prostriedkov spravodajskými službami SR by mohlo byť konštatované porušenie tohto práva.

Oblasť súvisiacich vedných odborov je vždy prínosom aktuálnych otázok trestného práva predovšetkým pri riešení praktických problémov a problémov aplikačnej praxe. Je preto nevyhnutné, aby aj táto oblasť bola dopĺňovaná o najnovšie poznatky, ktoré budú môcť byť využívané v aplikačnej praxi príslušných orgánov.

Môžeme za všetkých účastníkov konferencie skonštatovať, že jednotlivé závery prijaté v rámci konania konferencie budú mať význam aj pre ďalšie plánovanie konferencie v budúcom roku, ktorá môže rozšíriť formy vzájomnej spolupráce ako aj nové možnosti informovania o problémoch v rámci teórie ako aj v rámci aplikačnej praxe.

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva

**Program interdisciplinárnej
celoštátnej vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou**

18. 03. 2021

***Aktuálne otázky
trestného práva
v teórii a praxi***

9. ročník

ktorá sa koná
pod záštitou rektorky
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.
JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA

Program konferencie

Miesto konania:

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
Online – cez MTeams

Termín konania:

18. 03. 2021

Rokovací jazyk:

slovenský, český

1. časť (cca 09.00 – 10.45)

Otvorenie konferencie (úvodné slovo)

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

pplk. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD. /Akadémia Policajného zboru
v Bratislave/

§ STRUČNÝ EXKURZ K AKTUÁLNYM OTÁZKAM TRESTNÉHO PRÁVA za
predchádzajúce obdobie

(Úvodný príspevok ku konferencii)

doc. JUDr. David ZÁMEK, Ph.D., LL.M. / Vysoká škola podnikání a práva a.s./

§ PRÁVNÍ EKVILIBRIKA SOUVISEJÍCÍ S TRESTEM OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH
PRACÍ

JUDr. Eva BRUCKNEROVÁ, Ph.D. / Katedra trestního práva, Právnická fakulta,
Masarykova univerzita v Brně

§ OHROŽOVÁNÍ VÝCHOVY MLÁDEŽE V SOUVISLOSTI S DISTANČNÍ VÝUKOU

JUDr. Tereza DLEŠTÍKOVÁ, Ph.D. / Katedra trestního práva, Bezpečnostně
právní fakulta, Policejní akademie ČR/

§ POTENCIÁL RESTORATIVNÍ JUSTICE VE VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH –
ZKUŠENOST Z KOLUMBIE

JUDr. Jan MALÝ / Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita
v Brně

§ KOMPARACE SPOLEČNÉHO TRESTNÍHO ŘÍZENÍ VEDENÉHO PROTI
OBVINĚNÉ FYZICKÉ A OBVINĚNÉ PRÁVNICKÉ OSOBE V ČESKÉ A SLOVENSKÉ
PRÁVNÍ ÚPRAVĚ

Mgr. Jakub KUČERA /asistent soudce Nejvyššího soudu, Česká republika/

§ NOVELIZACE ČESKÉ DOHODY O VINĚ A TRESTU A MOŽNÉ DOPADY

Diskusia k príspevkom (10.45 – 11. 15)

Krátka prestávka

2. časť (cca 11.30 – 12.45)

JUDr. Adrián VAŠKO, PhD. / Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici /
§ OSOBITNÉ PROSTRIEDKY SPRAVODAJSKÝCH SLUŽIEB SLOVENSKEJ
REPUBLIKY – V KONTEXTE JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ
PRÁVA

Mgr. Ing. František VOJTUŠ /Národná kriminálna agentúra Prezídia PZ /
§ POSTUP PRED ZAČATÍM TRESTNÉHO STÍHANIA - QUO VADIS?

JUDr. Richard KOLLAROVÍČ / Odbor kriminálnej polície Okresného riaditeľstva
Policajného zboru v Trnave /
§ KONCEPT OBRÁTENÉHO DÔKAZNÉHO BREMENA V TRESTNOM PRÁVE

PhDr. Mgr. Ján, BERKY, Bc. Mgr. Katarína JÁNOŠÍKOVÁ / Odbor
kriminálnej polície, Okresné riaditeľstvo Zvolen /
§ VYBRANÉ DAŇOVÉ TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH

Mgr. Michal DENSKÝ / Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre/
§ SPOLUPRÁCA POLÍCIE A INTERVENČNÝCH CENTIER PRI REALIZÁCII
VYKÁZANIA ZO SPOLOČNÉHO OBYDLIA PODĽA § 27A ZÁKONA NR SR Č.
171/1993 Z. Z. O POLICAJNOM ZBORE

JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA, Bc. Matúš KROŠLÁK /Akadémia
Policajného zboru v Bratislave, Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR/
§ HRY, STÁVKY A POHĽAD NA AKTUÁLNU PRÁVNÚ ÚPRAVU A MOŽNÚ
APLIKAČNÚ PRAX

Diskusia k príspevkom (12.45 – 13. 15)

Krátka prestávka

3. časť (cca 13.30 – 14.30)

JUDr. Eva BALÁŽOVÁ / Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici /
§ TREST ODŇATIA SLOBODY NA DOŽIVOTIE

JUDr. Marta HLAVÁČOVÁ / Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici /
§ AKTUÁLNOSŤ TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA

Mgr. Andrea KNOŠKOVÁ / Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici /
§ TRESTNÝ ČIN KRÁDEŽE SPÁCHANEJ VLÁMANÍM

JUDr. Jozef MICHALKO / Okresný súd Banská Bystrica /
§ REGRESNÝ NÁROK ŠTÁTU VOČI PÁCHATEĽOVI TRESTNÉHO ČINU V
SÚVISLOSTI S NÁHRADOU ŠKODY

Diskusia k príspevkom (14.45 – 15. 00)

ZÁVER

Organizačný a programový výbor konferencie

JUDr. Veronika Marková, PhD.

JUDr. Vladimír Baláž

Mgr. Sebastián Janko, PhD.

JUDr. Lucia Strémy

Miriam Švirecová

Názov: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 9. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.

Zostavovateľ: pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.

Recenzenti: prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.

Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Rozsah: 396 s., 1 392 986 znakov vrátane medzier

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8054-910-7

EAN 9788080549107